Secolul 20

MEDITERANA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

COPERTA:
La Cumae,
culoarul Sibilei

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

7-8

115-116

1970

SUMAR

MEDITERANA

DAN HĂULICĂ: *Milenii de soare* ● 4

SPIRITUL MEDITERANEI

WINCKELMANN: *Grecii;* SCHILLER: *Noi și Grecii;* HEGEL: *Între natură și spirit;* MARX: *Istorie și artă;* RENAN: *Rugăciune pe Acropole;* NIETZSCHE: *Între apollinic și dionysiac,* cu o prezentare de N. Balotă; VALÉRY: *Rolul Mediteranei;* JAEGER: *Puterea numerelor;* PÂRVAN: *Ființă și eternitate;* CĂLINESCU: *O societate tipic democratică* ● 17

ODYSSEU SAU AVENTURA CUNOAȘTERII

ALFRED TENNYSON: *Ulysse,* versuri, în românește de M. Bucurescu ● 49
NIKOS KAZANTZAKIS: *Odysseea,* versuri; GABRIEL AUDISIO: *Ulysse, adică Inteligența,* în românește de I. Igiroșianu. 55;

JEAN GIONO

Nașterea Odysseei, roman, în românește de Liliana Țopa ● 68; IOANA CREȚULESCU: *Renașterea Odysseei la Jean Giono* ● 89;
GELU IONESCU: *Odysseu și Ulysse* ● 94.

TREPTE ALE MITULUI

RAINER MARIA RILKE: *Diana cretană* ● 99; JULES SUPERVIELLE: *Minotaurul* ● 100; DOMINIQUE FERNANDEZ: *Madre Mediterranea* ● 104; PAUL VALÉRY: *Dialogul arborelui* ● 106; BELÎI: *Lînă de aur* ● 115; I. A. BUNIN: *Circe,* ● 115; ALEXIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LEFTERIS: *Aşa a grăit Ulysse*, ● 116; KOSTAS VARNALIS: *Corul Oceanidelor* ● 117; STRATIS MIRIVYLIS: *Troia* ● 118; IVAN V. LALIĆ *Argonauţii* ● 119;
Versuri şi texte în româneşte de Dan Constantinescu, Dinu Flămînd, Cristina Isbăşescu, Alina Ledeanu, L. Dimov, Niculai Chirica, Sotiris Vlahos şi Ştefan Aug. Doinaş.
ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA: De la Cnossos la Delfi ● 120

ŢĂRMURI — INSULE — PORTURI

HÖLDERLIN: *Arhipelagul* ● 124; RUBÉN DARÍO: *Malaga, Barcelona* ● 126; AZORÍN: *Mallorca* ● 130; ELIO VITTORINI: *Zile pe mare*, ● 133; ERNST JÜNGER: *O dimineaţă la Antibes* ● 140; ANDRÉ SUARÈS: *Marsiho*, ● 144; SIMONE DE BEAUVOIR: *În puterea vîrstei* ● 147; ALAIN ROBBE-GRILLET: *Plaja* ● 150; TRUMAN CAPOTE: *Ischia* ● 154; CORRADO ALVARO: *Umbra Vezuviului* ● 158; EMILIO CECCHI: *Et in Arcadia ego* ● 165; G. UNGARETTI: *Caiet egiptean* ● 168; GABRIEL AUDISIO: *Geniul Africii de Nord* ● 173; Texte în româneşte de Petru Sfetca, Elena Bălan, Silvia Vîscan, A. Niculescu, Ştefan Delureanu, L. Voita, Tea Preda, Taşcu Gheorghiu şi Alexandru Baciu.

CAMUS ŞI SUDUL

ALBERT CAMUS: *Poem despre Mediterană*, în româneşte de Modest Morariu ● 180; *Întoarcerea la Tipasa*, ● 182
IRINA MAVRODIN: *Soarele negru* ● 186; JEAN GRENIER: *Iniţiere pentru Provenţa* ● 189; IRINA RUNCAN: *Lumina şi întunericul ei* ● 192

LAWRENCE DURRELL

ALEXANDRIA QUARTET — *Justine*, roman, în româneşte de Catinca Ralea ● 197

O MARE A POEZIEI

Poeme de PAUL VALÉRY, STEFAN GEORGE, V. BRIUSOV, A. BLOK, BUNIN, RAINER MARIA RILKE, JUAN RAMON JIMENEZ, UMBERTO SABA, GOTTFRIED BENN, STEPHEN SPENDER, PIERRE EMMANUEL, KOSTIS PALAMAS, KAVAFIS, în româneşte de Vasile Nicolescu, N. Argintescu-Amza, Madeleine Fortunescu, L. Dimov, Dan Constantinescu, Andrei Ionescu, Stefan Aug. Doinaş, Florian Potra, Petre Stoica, Victor Nita, Aurel Rău ● 228
CORNEL MIHAI IONESCU: *Atena şi Thalassa*, eseu despre psihomahia necesară

EUGENIO MONTALE

Sirocco; *Corn englez*; *Mediterana*, poeme, în româneşte de Ştefan Aug. Doinaş ● 250

DESTINUL CULTURAL AL MEDITERANEI

ALDOUS HUXLEY: *Măslinul*, în româneşte de N. Steinhardt ● 256; HUGO VON HOFMANNSTHAL: *Misterul spaţiului*, în româneşte de L. V. ● 266; GUILLERMO DIAZ-PLAJA: *Etica şi estetica Mediteranei*, în româneşte de Andrei Ionescu ● 272; ANDREI BREZIANU: *Mediterana şi Anglia* ● 276; GRIGORE POPA: *Ipostaze mediteraneene şi spiritualitatea franceză* ● 283; WOLF AICHELBURG: *Mitul Mediteranei în cultura germană* ● 288; EDGAR PAPU: *Thomas Mann şi Veneţia* ● 296; MIRCEA PĂDURELEANU: *Valery Larbaud sau bucuria soarelui calm* ● 300; N. CARANDINO: *Tragismul grec în teatrul contemporan* ● 304; RADU HÎNCU: *Destinul mediteranean al luminii* ● 309; MIRCEA SIMU: *Sub spinii soarelui* ● 315.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

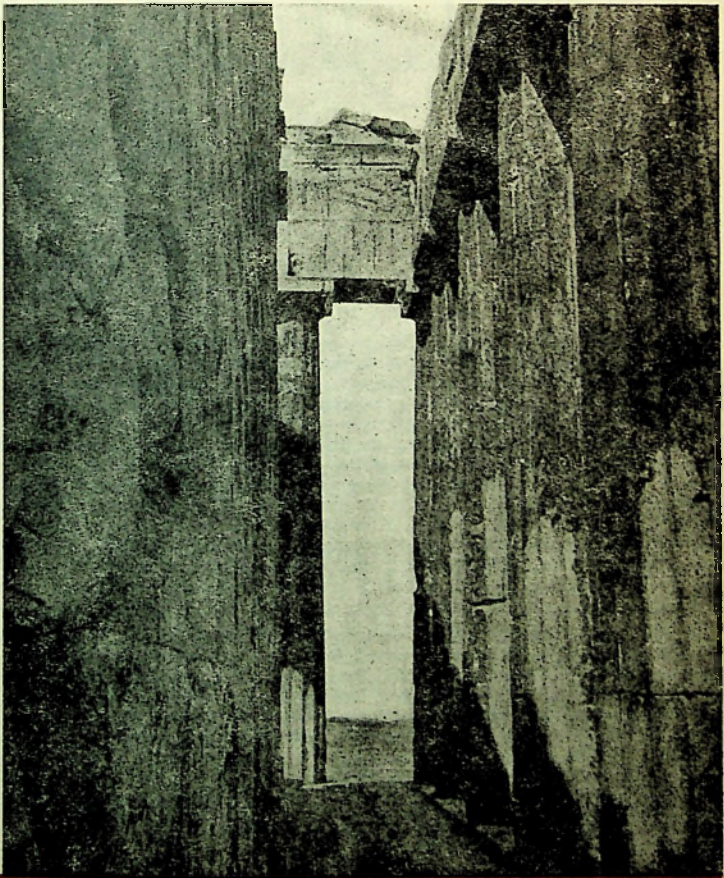

MEDITERANA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MILENII DE SOARE

«Trebuie să începi totdeauna neutru» — îşi recomanda un mare peisagist, potrivindu-şi paleta. Dimpotrivă, pornind, eu aş exclama, ca cei zece mii de oşteni ai lui Xenophon, din antichitate. *Thalassa!* cu voce înaltă, — pentru acest etern început, pentru această explozie de albastru magnetic, în orizontul privirii. *Thalassa!* — cu sentimentul abrupt al unei revelaţii, al unei întîlniri cu destinul.

Iată, străbăteam un podiş înalt, nu asiatic ca acela din *Anabasis*, dar sever, cu alburi stranii, de piatră, peste care vegetaţia — cîte o tufă, cîte un arbust — punea accente aproape negre. Şi dintr-o dată piatra a devenit buza văroasă a unui munte: deasupra capului ne străjuiau, cuib de vulturi abandonat, ruinele unei fortăreţe otomane. Iar în faţă muntele repezit în jos, pe sute de metri, într-o cădere ca de faleză, care antrena cu ea, ameţitor, traseul şoselei. Atinsesem coasta dalmată, — la orizont, glorios şi imens, ochiul Mediteranei răsfrîngea milenii de soare.

•

Fierbe văzduhul, copacii şi iarba, fierb de foşnetul cigalelor, care-şi freacă parcă neobosit elitrele, la ceasul acesta de amiază. Pentru o clipă, derutaţi, oprim maşina, căci motorul, şi el, pare atins de acelaşi unanim bîzîit, de care trepidează căldura şi arborii. Vara e înaltă, mergem spre Sud; uite un golf pur, rotund desenat, în care, păşind, apa transparentă te lasă să vezi fundul de piatră, ca într-o baie de peruzea şi opal, ca într-un bazin încîntat, de poveste arabă. Pe stînci, adolescenţi în tonuri de aramă rîd copilăreşte, se apucă de talie şi se împing în apă, unul pe altul, hîrjonindu-se ca nişte delfini lunecoşi. Sîntem în Mediterana, unde, pe monedele syracusane, s-au arcuit jucăuş delfinii Arethusei; un joc de curbe armonioase şi carnale, un joc de suplă vitalitate, care-i, în fond, un joc cu Soarele.

•

Bestială, inocent bestială, şi nemuritoare, zeească, aşa străbate vîrstele sirena plăsmuită de tărîmurile siciliene şi de geniul prinţului de Lampedusa. Jocul cu soarele are aici gravitate implacabilă, cum grav este pămîntul arzător şi cerul african al priveliştii. La Agrigent, piatra templelor e de un grăunte gălbui şi aspru, care nu îngăduie şlefuirea netă, absolută, continuitatea abstractă, proprie marmurelor de Pentelic; aici piatra seamănă mai degrabă cu o humă păioasă, în porii ei soarele stă prins, elementar şi impur, laolaltă cu fecunditatea obscură a cîmpiei.

◀ Parthenonul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DAN HĂULICĂ

Confruntate cu această dimensiune fundamentală, ce insignifiante par mozaicurile de la Piazza Armerina, un vast ansamblu de epocă romană tîrzie, dinlăuntrul Siciliei, — poate cel mai întins din cîte s-au păstrat în lume! Totul ilustrează divertismentele sportive, era probabil villa unui guvernator sau un pavilion de vînătoare al împăratului Maxenţiu. Nenumărate episoade cinegetice, pe mii de metri pătraţi, petreceri nautice, femei jucînd mingea, în costume, curios moderne, de baie. Dar totul rămîne exterior şi pitoresc, aceste femei în bikini nu vor străbate niciodată mileniile, precum sirena fără moarte a lui Lampedusa.

•

Descoperisem Palermo, plutind dinspre Napoli, în gloria unui răsărit de flăcări acute şi roze. Sicilia venea drept spre noi, planturoasă şi falnică, între căpăţîna muntelui Pellegrino şi capul Zafferano se întindea, luxuriant, arcul cîmpiei vestite care se cheamă Conca d'Oro. Scoica de Aur îşi răsfăţa într-o calmă unduire, pînă departe, grădinile, — corn de abundenţă uriaş, aruncat de zei la marginea mării.

Pierdute şi ele, de oameni, nu de zei, în furtuni de demult, iată, se ivesc acum din adîncuri tezaure destoinic recuperate, ancore grele de la corăbii romane, bronzuri coclite, statui greceşti cu o crustă deasă de scoici, depusă pe ele. Le-am privit, strînse într-un *patio* sever, chiar lîngă intrare, în Muzeul Naţional de la Palermo. Şi printre ele, — am tresărit — o inscripţie îl numea pe un excelent arheolog-scafandru, pe care îl înghiţise marea.

Am continuat să merg prin muzeu, însă nimic din ce am întîlnit apoi, metopele celebre de la Selinunt şi oricare prestigioase sculpturi, n-ar fi putut alunga umbra acelei sobre cruci, a întîlnirii cu mortul acela temerar, care se afundase în prăpăstiile mării, pentru a spori cu o fărîmă de trecut zestrea noastră de ştiinţă şi de vise.

•

« Indicibilă », — se rosteşte într-un rînd Homer, numind marea; el, cel îmbelşugat la vorbă şi sigur pe îndemînările limpezi ale cuvîntului! Cum să încapă, într-adevăr, în puţinătatea unor silabe uimirile fără de număr pe care le prilejuieşte necuprinsul valurilor? De cîte ori, pe coastele Mediteranei, la suprafaţa apei, nu ţi se pare că distingi, pornind spre larg, cărări palpabile şi radioase, trasee aşternute alburiu, pentru vreo *Argo* triumfală? În greceşte, unul din termenii ce designau marea însemna deopotrivă şi *drum*.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Era un drum, pe vremea lui Ulysse, semănat de capcane multiple, de primejdii, insidioase sau aprige, care se cereau transpuse în legendă. Drumul spre Vest, spre bazinul apusean al Mediteranei, putuse hrăni un roman fabulos de aventuri, precum poemul *Odysseii*.

Iată, Ulysse a fost pe aici, a pășit pe aceste pămînturi — îmi spun, de nu știu cîte ori, cu o emoție nostalgică și neîncrezătoare, cînd străbat coasta Tireniană; cînd trec, într-o după amiază stagnantă, pe lîngă întinderea de sumbră tăcere a lacului Averno — de unde se pornea, legendar, spre lumea Umbrelor, spre Hades; sau cînd merg de-a lungul altui ochi de apă mort, vechi crater devenit un lac, Miseno, în care anticilor li se părea că pot să recunoască Styxul. Mai la sud — stabilesc erudiții — eroul lui Homer înfruntase, legat de catarg, cîntul Sirenelor, după ce astupase cu ceară urechile vîslașilor săi; în dreptul locului vrăjit căruia geografia profană îi spune Sorrento. Privesc, Vezuviul a rămas îndărăt, întunecat și totuși diafan în lumina unui ceas care-mi pare fără de seamăn; arcul golfului se destinde cu o liniște visătoare, pinii sînt nemăsurat de înalți, peste frenezia grădinilor. Și mă întreb atunci, dacă episodul, tot, al Sirenelor, care-i zboară în jurul umărului, lui Ulysse, și cîntul lor irezistibil, nu-s o metaforă pentru frumusețea înrobitoare a locului.

Astfel descoperise eroul minunile Mediteranei: cutezător și laolaltă precaut, dar mai ales curios, plin de o nobilă curiozitate: nepregetînd să se vîre în caverna Ciclopului, să riște grozav, pentru *a ști*, pentru a împlini o aventură a cunoașterii, cum sînt atîtea în acest poem, nimbat de inepuizabilă inteligență. Riscuri asumate, pericole înfruntate lucid, răscumpărînd feloniile — mereu norocul e pus la încercare deopotrivă cu iscusința, în acest itinerar capricios, în care exegeții pot astăzi identifica localizări revelatoare. Geografiile incredibile, cu monștri fantastici, ascundeau uneori ciocniri concrete și dure: *Scylla*, de pildă, e un nume fenician, care însemna prădăciune, ruină.

•

Am văzut acest episod, al monstrului care apucă în tentaculele lui, nesățios, corăbierii, și l-am văzut pe Ulysse strîngînd la piept, înfrigurat, o statuă a Minervei, palladiu izbăvitor în clipa trecerii printre Charybda și Scylla. Erau de marmură, sculpturi surprinzător grandioase, găsite într-o grotă de pe coastă, aproape de Gaeta: așa numita « peșteră a lui Tiberius », unde tradiția voia să se fi produs o prăbușire de stînci — povestită de Tacitus și Suetonius — în care împăratul ar fi fost la un pas de pieire. Aceste superbe sculpturi — azi reconstituite scrupulos într-un muzeu special construit, acolo, la Sperlonga, — zăceau fărîme cînd le-au descoperit arheologii; și nu din pricina vreunui alt accident geologic, petrecut în grota lui Tiberius, ci pentru că fuseseră pregătite să fie aruncate în var, fără milă, într-un ev de credință agresivă, care pierduse înțelesul antichității.

Martori de demult, Strabo, de exemplu, vorbeau, înfățișînd coasta tireniană, despre « grote mărețe, care adăpostesc locuințe ample, luxoase ». Explorări ca acelea de la Sperlonga, întreprinse în ultimul deceniu, confirmă și ele descrierile antice. Construcții, boltite în anfractuozitățile stîncii, adevărate domuri pe oglinzi de ape, spre care se deschideau triclinii cu paviment de mozaic, ziduri îmbrăcate cu tencuieli de stil pompeian și ornamente de cochilii, cascade susurînd și portice, amenajări complexe, mînînd peștii spre cotloane cînd adîncite în nisip, cînd pietroase — astfel marea pătrundea, cu prada ei vie, la picioarele unei lumii de lux leneș, de sybariți care puteau lansa undița stînd aproape în pat; o spune Marțial, contemporan cu împăratul Domitianus, cel căruia, după inscripții, îi aparținuseră splendorile colecției de artă găsită în peștera aceasta. Le adusese el, ori se aflau acolo dinainte,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

din timpul lui Tiberius, şi acum fuseseră numai în alt chip rînduite? Nu se ştie încă, şi nici nu e esenţial să ştim. După cum, mai importantă decît scenografia pe care o alcătuiau sculpturile în grotă — în scoica ei uriaşă, filtrînd misterios luminile — este calitatea însăşi, cîteodată genială, a acestor fragmente.

De o invenţie neaşteptată, suveran generoasă, grupul înfăţişînd lupta cu Scylla poartă semnătura elină, originară, a autorilor: sînt meşterii, cei trei, din Rhodos, Athanador, Polydor şi Agesandru, care au făcut şi celebrul *Laocoon*, socotit multă vreme sculptura supremă a antichităţii. Lessing o luase drept prototip şi emblemă, pentru sistemul său de distincţii teoretice privind raporturile dintre arte, şi generaţii întregi o admiraseră atîta, încît uitaseră s-o mai privească. Altfel nu s-ar explica elogii ca acela al lui Winckelmann, ilustrul hierofant al clasicismului, din veacul al XVIII-lea, care, pe faţa lui Laocoon — jalnic cuprins de inelele ucigaşe ale şerpilor — descoperea totuşi triumful seninătăţii! . . . « Vezi seninătatea spiritului strălucind pe fruntea lui brăzdată » — scria esteticianul; cînd, tocmai, chipul lui Laocoon e un triumf al grimasei, al crispării ostentative: o mască aproape, bună să ilustreze, în manuale de psihologie, cu o spectaculară complezenţă, efectele pasiunii.

Dar cu sculpturile de la Sperlonga ne aflăm în altă cheie artistică, sub semnul unor creaţii care se cuvin apreciate pentru considerente altfel decît livreşti: pentru patetismul lor autoritar dar nu spasmodic, pentru studiul volumelor mai robust, mai plin de francheţe, fără acea impresie paroxistică şi totuşi încertă, de « peisaj stîncos, lins de ploaie », pe care o produce virtuozismul livid din *Laocoon*. Elanul e aici mai nervos, gestul larg mai pregnant, chiar dacă hiperbolic. Ajunge să priveşti fragmentul admirabil articulat, dintr-un trup care ar fi atins 5-6 metri — Colosul, cum îi spune în muzeu — ca să recunoşti tensiunea autentică, senzuală şi nobilă, proprie acestor înfăptuiri.

Înconjur cu privirea marmura Colosului, de un anatomism desăvîrşit şi totuşi imprevizibilă, cum sînt întotdeauna marile creaţii. Putere aspră, dinamism trufaş al formelor, talpa, de pildă, e brutal prelungă, enormă; dar pe falangele piciorului, părul crescut ferin se ondulează foarte ornamental, alcătuind ca un detaliu de caligrafie asiată. Hellada pornise către Asia, destinul ei artistic încetase de a mai fi distinct, el sfîrşea într-o difuzie somptuoasă, care cuprinsese, pe arii vaste, Orientul.

Înfrîntă, cucerită, Grecia nu înceta totuşi să-şi biruiască, într-un fel, biruitorii. Alexandru anexa imperii, cu gestul unui actor care şi-ar fi ales lumea largă drept scenă — obsedat însă de efectul pe care-l produce asupra unui public dificil şi minuscul, a unor spectatori implacabili de la mii de kilometri distanţă: Atenienii, din care tocmai el făcuse nişte înfrînţi, nişte supuşi fără de viitor. Episodul e povestit în Plutarh — într-o bătălie aprigă, pe meleagurile asiate, sub o ploaie furioasă, sub trăznete care prefac oamenii în cenuşă, — tînărul, superbul rege ar fi exclamat, cu exasperare aproape umilă: « Oare aţi putea crede, Atenienilor, cîte primejdii îndur, ca să-mi capăt în ochii voştri bun renume? » Eliminată din *istorie*, din istoria faptei politice, Grecia antică murea nu repliindu-se retractil, ci desfăcîndu-şi aripile, fecund şi patetic. Aşa cum barca aceasta a dezastrelor, aşa cum corabia aceasta din peşteră — asaltată de Scylla, bîntuită de spaime, cu un timonier gata să caute scăpare în valuri — e soră, totuşi, cu nava Victoriei de la Samothrace, zeiţa alb, vibrant însetată de spaţiu.

Dar să ieşim în soare, dincolo de penumbra irizată a peşterilor; în soarele direct al drumurilor larg desfăşurate. « S'en aller, s'en aller, parole de vivant » — sună

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

un verset de Saint-John Perse, poetul care ştie să cînte marea grandios şi familiar, precum aezii greci, — dar cu un accent de acuitate modernă în senzaţii. « Marea vîscoasă, lunecînd ca o pleură », se răsuceşte spre poet « pe inelele ei de python negru ». Iar altă dată inelele ruginite de care stau legate corăbiile îl fac să se gîndească la grajdurile unde nechează caii Soarelui. Unda prelungă a mitologiei, care trece solemn, cu amintirile ei, prin această cîntare, se învolburează de aluviunile magnific disparate ale unui exotism fără precedent, luxuriant şi aspru. Fastul barbar şi cadenţa aproape monoton imperioasă, o progresiune netemătoare a discursului, vag, însă niciodată anemic; o pulsaţie ineluctabilă, *epică* în ciuda impresiei de ceremonial rafinat, — o astfel de poezie răsfrînge complex legea lăuntrică a mării. « Ils m'ont appelé l'obscur et mon propos était de mer, » se explică poetul — precum un Heraclit născut pe ţărmuri depărtate.

•

Despre Mediterana s-a spus că este o mare care gîndeşte: care poartă un dialog mereu definit şi divers cu uscatul. Se vădeşte în ea, în dimensiunile acestui dialog, o *măsură*, capabilă să clarifice fără a meschiniza. Mare insulară, mare de multiple popasuri, orizont făcut să ordoneze într-o dialectică inteligibilă materia oricît de complicată a cunoaşterii. Ea pătrunde înlăuntrul ţărmurilor precum viţa de vie care urcă pe ulm, — vivace, mai expresiv decît oceanele: ea nu desparte, copleşitor şi iremediabil, ci mai degrabă uneşte.

Elogiind Roma, un cărturar din Gallia veacului V aşternea aceste vorbe: « Tu ai făcut un Oraş din ceea ce înainte era Universul! » Dar asta a fost, înainte de toate, opera Mediteranei: această conştiinţă despre unitatea lumii găsise, drept întîi suport, reţeaua mişcătoare a drumurilor de corăbii. Cum spune acelaşi Saint-John Perse, părintele modern al *Anabazei*: « Acelaşi val prin lume, aceeaşi undă, pornind de la Troia . . . »

•

Provenţa e o Helladă, — grădina lui Renoir, pe Coasta de Azur, se lasă firesc vegheată de o *Afrodită* grandios robustă. Iar unul din feciorii artistului se înfăţişa în chip de *Páris, păstorul*, într-o altă sculptură de Renoir, o terracotta sfărîmată acum cîţiva ani de o furtună. Mitologia stă aici fără efort livresc, în atmosfera acestei grădini, prietenoasă şi totuşi venerabilă, — cum e de atîtea ori spaţiul mediteranian. Sîntem la Cagnes-sur-Mer, pe colina numită *Les Colettes*; alei înguste, cu prundişul mare, te îmbie să le urci patriarhal, cu trăsura; vile rîzător gospodăreşti, una se cheamă chiar *La Riante*, portocali, cu frunza ceruită, de un verde îndesat şi răcoros. Casa pictorului este de un alb odihnitor, fără pretenţii, în salon mobile roccoco, simpatic uzate, culoare blîndă, o mătase galben-roz. Straturi cu flori, într-un semiabandon, irişi, platani, un palmier, arbori în jur, cu păsări gureşe, multe.

Dar, pe nesimţite, grădina trece în dumbravă de măslini, domeniul se arată a fi o pădurice; măslini pe pantă, cu rădăcini care coboară în trenă, unul, doborît, lăsat să se decorticheze, a prins un ton de ivoriu, alţii au trunchiuri grozav de chinuite. Asta îmi aduce aminte sezisant de mîinile înseşi ale pictorului, din anii săi de infirmitate, petrecuţi aici, între şevalet şi scaunul pe rotile; cînd se lăsa condus prin tărîmul de lumină argintie al măslinilor, pe un fotoliu de grădină — iată-l, păstrat tot aici — care ezită între lectică şi targă. Sînt mîinile pe care boala le-a răsucit fără cruţare, le-a zgîrcit lamentabil şi care, totuşi, se obstinează să picteze: în anii cînd obrazul pictorului — acest extraordinar pictor al bucuriei — părea al unui faun răvăşit.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ciudat destin — dintr-o astfel de prăbuşire în mizeria fizică, a răsărit totuşi o înălţare vulturească a artistului, în plinul mitului, în zone la care n-avusese acces hedonismul picturii impresioniste: bucuria, din emoţie fragil umană, a clipei, a devenit o putere primară, nepieritor fecundă, puterea de creaţie a pămîntului, a Geei. În nudurile, pe care acum Renoir le modelează ca sculptor, răsună — senzuală palingeneză — voci milenare ale tărîmurilor mediteraniene.

Legendele anticilor povestesc, de atîtea ori, despre metamorfoze care au precipitat fiinţa umană în regnuri inferioare, despre plante sau creaturi animale, Arachne, Daphne, Cyparissos, Hyacinthos, — care sînt vestigiul unor dureri şi înfrîngeri; al unor încercări crunte, cărora imaginaţia le-a convertit astfel înţelesul, punîndu-le sub semnul unei graţii melancolice. Sînt flori, precum hyacintul, care s-au născut dintr-o plagă, din rana prin care se scurgea, murindă, umanitatea unei fiinţe pedepsite. Dar iată, la Renoir, floarea nu-i simbolul unei căderi, ci al unei înălţări peste decrepitudine, al unei concentrări secrete de vitalitate. Cu mîinile lui înţepenite de boală, cu penelul legat de încheietura antebraţului — trebuind să izbească trudnic pînza, ca să depună pe ea o urmă de culoare — Renoir întîrzie totuşi îndelung asupra unui tablou care părea deja încheiat. « L-ai iscălit » întrebă Claude, feciorul său, convins că ghiceşte raţiunea acestui ultim efort. « Nu, am adăugat un trandafir» — răspunde bătrînul. Mi-a rămas în minte acest episod, relatat de Vollard, floarea care nu împodobeşte o abdicare, ci stă netemător şi simplu, ca o parafă tenace, peste vicisitudinile unui destin. Dacă s-ar face o antologie a rozei ca motiv poetic, ca motiv de sensibilitate, ar trebui să figureze acolo, negreşit, şi acest episod.

Merg pe cărările de la Colettes — sînt tocmai trandafiri cele mai multe dintre florile care se văd în dreapta şi în stînga, diseminate fără pedanterie: la fel cum zac în iarbă, rumene, naramze căzute la piciorul copacilor. Ce nimfă tainică se ascunde aici, îngropată printre roze şi irişi, ce zînă carnală şi subtilă, al cărei sînge pulsează în tulpini, impalpabil? Visez fără să vreau, mă împresură armonia colinelor şi aburul acestei lumini împăcate, care se prelinge în adîncul memoriei.

Un *Muzeu al Măslinului*, asta pare, întîi, o iniţiativă prea specială, aproape ciudată. Şi totuşi el, cu coaja lui bătrînă, este ca elefantul printre fiinţele mişcătoare: un simbol de sapienţă, o speţă venerabilă şi regală. E arborele fundamental, de-a lungul Mediteranei — o recunoaşte nu numai Homer, dar şi Biblia, în Cartea Judecătorilor: „Într-o zi, arborii porniră să-şi aleagă un Rege, şi-i ziseră Măslinului: Porunceşte-ne!" « A crescut ca un măslin » — spune, la rîndul ei, despre Achile, divina Thetis, maica lui iubitoare şi mîndră.

Vinul măslinului, untul de lemn — cum se zicea cîndva, cu o întorsătură arhaică —, este în el o întreagă bogăţie de amintiri şi de seve, o întreagă civilizaţie, augustă şi frugală. Evocînd-o, muzeul despre care vorbesc ne plimbă printre mărturii de acum 2.500 de ani, scoase din reliefuri greceşti ori de pe vase, dar şi printre imagini şi versuri care merg pînă la Valéry. Ordonatorul colecţiei a avut la dispoziţie mijloace materiale modeste, de-a dreptul provinciale; dar a înţeles să angajeze, în această prezentare, fibra sufletească mai adîncă a privitorului. Astfel, muzeul etnografic a devenit nu o colecţie de fapte exterioare, de statistici anoste, — ci prilejul de a înfăţişa unitatea intimă a unei vaste geografii morale; la cîţiva kilometri lîngă livada lui Renoir, la Cagnes-le-Haut, acest muzeu este, de fapt, un muzeu despre spiritul Mediteranei.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Arhitectura care-l adăposteşte aparţine unui castel auster dominînd, pe un picior pietros, peisajul: săli severe, în care mărturiile rustice, vechi prese de ulei şi alte unelte modest patriarhale, se aşează fericit, fără vreo inconvenienţă estetică. Aşa cum s-ar putea aşeza, la noi, piese de lemn aspru, ţărănesc, în clădirea alb masivă a unora din culele Olteniei, recent, admirabil restaurate. Nu-mi pot, de altminteri, interzice această reflecţie — , ce neaşteptat se întîlnesc civilizaţiile, în funcţionalitatea gravă a unor unelte de interes primordial! Te gîndeşti, pentru o clipă, la satele de unde a plecat Brâncuşi. Stîlpi în torsadă, de prin secolul al XVII-lea, desprinşi dintr-o presă de ulei, au ceva din felul venerabil şi esenţial în care ştiu să taie lemnul ţăranii de la noi.

•

« Închipuiţi-vă! » ne invită o inscripţie din muzeu, fără a se teme că va suna « neştiinţific » — închipuiţi-vă cîte generaţii au venit în jurul tabulei albe de piatră, dintr-o străveche moară de ulei, să-şi aştepte partea de aur fluid, licoarea vitală, stoarsă din fructul măslinului! Ne închipuim într-adevăr, lesne, lîngă aceste imagini — şi lîngă comentariul lor, care se aşterne într-o cădere de verset claudelian —, de ce arborele acesta generos a putut fi socotit simbolul păcii şi emblema zeiţei Athena: darul de dînsa făcut cetăţii iubite, pe care o proteguia; de ce norul diafan al frunzişului său, de un verde-gri, argintiu, cu irizări gingaşe, a putut fi luat drept travestiul însuşi al zeiţei. Iar în contrast cu acest tremur aburos, de lumini delicate, desenul fiecărei frunze, cînd îl vezi de aproape, este precis, acut ca o piesă de orfevrărie.

•

Sînt înţelesuri care-ţi vin în minte, cînd te găseşti în livezile de măslini ale Mediteranei; cînd iei în mînă boabele încă sticloase, precum acelea de cafea, — « paume de faïence », le numea Eluard —, sau cînd le afli coapte, toamna, căzute în iarbă, roadă împrăştiată într-o frenezie de uberitate, boabe negre, multe pe sol, precum la noi dudele. E un simbol benefic, de care astfel te ataşezi în chip mai proaspăt, cununa păcii nu mai apare ca o abstracţie convenţională, lîngă asemenea imagini concrete, care parcă menesc prosperitate şi agerime.

Zeiţa care le dăruise arborele acesta atenienilor nu era numai Fecioara cugetului biruitor, ea veghea şi asupra meşteşugurilor, a mîinii care împleteşte coşuri de nuiele, umil, sau rotunjeşte în tăcere lutul de amfore. Atenienii, cei dintîi, scria în vechime Pausanias — au numit-o *Ergane*, lucrătoarea, pe zeiţa Pallas-Athena. Pe zidurile templelor înălţate acolo în vremea de culme a veacului V, viaţa cetăţii urca generos şi multiplu, cu meşteşugurile ei, ca niciodată mai înainte. Desăvîrşirea Acropolei te lasă să simţi munca paşnică şi creatoare a unui popor, vasele pe care le poartă pe umăr oamenii, în friza Panatheneelor, sînt ale unei lumi de meşteri inventivi şi harnici. De aceea nu greşeşti dacă în monumentele lui Pericle îţi pare uneori, că marmura, infailibil lucrată, întipăreşte căldura prietenoasă a vieţii şi bogăţia calmă a grînelor: culoarea ei, dealtminteri, a devenit blînd aurie, încă Chateaubriand o asemuia cu tonul spicelor coapte. Nu s-a lucrat cu sclavi, precum în monumentele faraonice, nici la Parthenon, nici la Propylee, cercetările o arată, s-a folosit numai mînă de lucru liberă, capabilă de acea dăruire fericită, care preface *rigoarea* în *graţie*. Procesiunea cea mai firesc nobilă pe care a imaginat-o arta — vorbesc despre friza Parthenonului — nu-i un convoi de personaje legendare, ci un şir nesfîrşit de oameni ai cetăţii, demni fără trufie, mîndri de munca şi de vrednicia lor. Gîndire şi faptă se asociază acolo exemplar, în compoziţia frizei şi în

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

detaliul figurilor, în cadența suveran ordonată și totuși neconstrînsă, în pasul fără grabă și fără moliciune, în gestul destins și nervos laolaltă. « Omul e ființa cea mai inteligentă pentru că are mîini », — explica acum vreo 2500 de ani Anaxagoras.

Terase către mare, oleandri lîngă drumuri, pe ramuri portocale, — urcăm spre un orășel cu aer italienesc, cu acoperișuri simpatic barochizante. Ceasul e clar și bun, aproape de seară, sîntem iute pe înălțimea dominatoare unde romanii așezaseră monumentul de la Turbia, închinat lui Augustus. O restaurare dubioasă, prea lustruită, fără scrupulul asprimii expresive, dăunează impresiei mai dure pe care ar fi trebuit s-o lase ruina aceasta de puternic *Tropaeum*. Cel de la noi, de la Adamclisi, e infinit mai tulburător, în peisajul de arșiță în care și-a înfipt imperios rădăcina. Dar locul de aici comandă magnific traversarea Alpilor și întinderile largi ale mării. Mi-am întors ochii spre sud, și de pe culmea aceasta — favoare a orei necorupt senine — am descoperit Corsica, albind departe, intangibilă, în zare.

Iar la Antibes, pe terasa castelului Grimaldi — unde e muzeul Picasso — simțeai privirile alunecînd încă mai departe, spre o Africă nevăzută, himerică. Se lăsau conduse de statuile ce străjuiesc balustrada, de bronzurile lui Germaine Richier, figuri absente, oarbe, și totuși purtînd semnele unei consumpții patetice; parcă, în veghea lor siderală, ar fi atins un *zaimf* care ucide, cînd îl contempli.

Dar Alexandria lui Lawrence Durrell, cu străzi pe care pașii nocturni sună parcă ar măsura lugubrele canale ale lunii? Fosfor lunar pe întinderea mării, o lungă cicatrice allbă — o plajă pustie, ploi de nisip sinistre, sub suflarea khamsinului, feluci care poartă ființe cu fața înfășurată în cîrpe, straniu plutind ca niște vampiri. Farmec impur, senzualitate dureroasă, o exasperare surdă în senzații, « după amiezi toride, care asudă miere », luna care « alunecă parcă pe nervi, ca un arcuș », în nopțile argintii, de primăvară — cine ar putea uita partitura magistral complexă din *Justine*, imensul sentiment de exil pe care-l degajă orașul acesta compozit și promiscuu, această deznădăjduită capitală a plăcerilor — în paginile romanului? « Trupurile, notează povestitorul — ne erau jupuite de vînturile aspre, arzătoare, suflînd dinspre deșertul african »; și în loc să biruie solitudinea, îmbrățișările nu făceau decît s-o exacerbeze.

Mi s-a întipărit în minte, indelebil, acest episod vizionar din romanul lui Durrell: cuceritorii macedoneni mărșăluind epuizați, fără speranță, intrînd în Egipt ca într-o fatalitate fascinantă, ca într-un diamant negru, în care te pierzi... Astfel se simte și eroul din *Justine*, iremediabil, aproape hipnotic alunecînd pe versantul unui destin fără speranță și fără regrete. Într-o seară, aton și inutil — a ținut o conferință căreia nu-i dă nici o importanță — merge prin ploaie, cu hainele ude: o ploaie măruntă, biciuită de vîntul litoralului. Și dintr-o vitrină, pe eticheta unei cutii de măsline, îi răsare în ochi numele italian *Orvieto*. Intră în magazin, cumpără cutia, brusc apucat de nostalgia de a fi pe țărmul celălalt, « pe țărmul cel bun al Mediteranei »: în fața cutiei deschise, « m-am pus să devorez Italia, carnea ei arsă de soare, solul fecund, vițele ei consacrate ».

Însă « țărmul cel bun al Mediteranei » nu e numaidecît acela din față; astfel de opoziții pot deveni uneori paradoxal reversibile. Ca să intuiască pregnant antichitatea clasică și noblețea ei de atitudini, lui Delacroix nu-i trebuise tradiționala călătorie în Italia — pe care n-a făcut-o niciodată; dimpotrivă, găsise Hellada în Maghreb, pe țărmul african, în ambianța cea mai exotică. « Am rîs grozav de Grecii lui David », scrie el din Maroc, în 1831, gîndindu-se la ficțiunea lividă elaborată

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

într-un plan sincronic, după legea tipologiei lor adînci, nu așezîndu-le suprapus, diacronic. Nu pentru că istoria n-ar merita aici să te intereseze la tot pasul, în cel mai înalt grad; ci tocmai pentru că-i așa de inseparabil prinsă în acest peisaj, în articulațiile lui adînci, încît nu mai cere o expunere metodică, demonstrativă. Trecutul are aici pregnanța *prezentului*, de aceea Cézanne — sufletul cel mai adînc mediteranian, dintre marii pictori ai ultimului secol — simțea în el năzuința și puterea de a face o artă modernă, proaspătă, de o mare acuitate senzorială, și în același timp solidă, nobil cristalizată, asemenea operelor fundamentale pe care le admirăm în muzee. A atinge fără pastișă, cu directitate peisagistică, acel *mare stil* care a fost semnul clasicismului, — asta a izbutit Cézanne, asta îi dă un loc de răscruce în istoria artei. În el, Mediterana era o prezență definitiv înrădăcinată, indiscutabilă, nu un suspin visător, nu o ciudată expiație. O purta în sine, fără vreo exuberanță, cu asprimi și vîlvătăi dominate, ca o zestre naturală, de soare arzător și grav.

Cum aspră îți iese în față, la cîțiva kilometri de Aix-en-Provence, silueta muntelui Sainte-Victoire, spinarea pietroasă de atîtea ori pictată de Cézanne. Mi-o aminteam, din imaginile operei, uneori pornită în sus, cu nu știu ce elan geologic, strîns și dur, ca o măsea rău iscată spre cer, alteori — linie calmă, destinsă, arhitectură sublimă, de orgă, dominînd oglinda apelor de la L'Estaque. I-am dat înconjur pe șoselele din preajmă, din ce în ce mai emoționat. La o margine de drum, o stelă de piatră, deloc orgolioasă, omagia memoria zbuciumată a pictorului: pe unul din itinerarele pe care le străbătea, ieșind la peisaj. Așa a și murit — se știe —, așa a contractat și congestia care l-a răpus: prins de o furtună, pe un astfel de drum.

•

Rătăcisem, într-un rînd, drumul, mergeam spre Saint-Tropez, și am apucat alt tren decît trebuia. M-am trezit pe un traseu liniștit, provincial, scutit de ambiții; ore întregi, nu mai trecea nici un tren prin gara în care coborîsem. Însă peisajul avea o personalitate acuzată, de un farmec mai rar decît zonele ilustru spectaculoase, decît Riviera cu șosele alergînd paralel, pe trei etaje, la niveluri deosebite ale falezei, sau chiar decît masivul de stînci roșii, neverosimil roșii, care formează țărmul în spre Saint-Raphaël. Aici, în interior, mai departe de coastă, reliefurile se arătau îndesate, robuste, peisajul era îndărătnic și totuși mai discret. Distingeam parcă ecouri din pictura liniștit rafinată a lui Bonnard; din impresia aceea de bonomie surîzătoare, fără grimasă, care pe el nu-l părăsește nici în momentele de maximă acuitate a simțirii. Ciudat caz, acesta, al unui pictor așa de atașat imediatului, așa de « burghez », de o sensibilitate așa de confortabilă în aparență, — și care se vădește, totuși, plin de libertatea vastă a visului, plin de o lumină care cîntă! Pornise la drum simplificînd formele după intuițiile unui decorativism japonizant. Dar pictura sa corectează curînd ceea ce era precar și exterior într-un astfel de exotism; ea dobîndește o carnalitate admirabilă, făcută din lumină fluidă și mată. *Vara*, uriașa pînză pe care am găsit-o la Vence, la Fundația Maeght, e ca o scenografie fabuloasă, în primul plan, niște copii stau parcă pe o poliță de albastru — ai spune, abandonați pe o plajă de vis —, dincolo de care urmează fosa fantastic mîngîietoare a valurilor de verde și oranj solar, concavitatea aceasta caldă, care dintr-un peisaj de țară, de cîmpie prietenoasă, face un soi de mare vastă, exaltantă. Copacii care se apleacă peste acest colț de priveliște au îndoirea unor draperii de brumă albăstrie, o arcuire de păuni mirifici. Nu lipsesc detaliile de simpatică bonomie, cățelul brun, chincit lîngă copii, e delicios, cu capul ascuțit, ca de pescăruș. Căci fabulosul lui Bonnard nu e o evaziune exotică, el se aliază tocmai cu plăcerea artistului de a rămîne printre lucrurile unei ambianțe apropiate, cordiale. Vastitatea naște aici,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

într-un plan sincronic, după legea tipologiei lor adînci, nu așezîndu-le suprapus, diacronic. Nu pentru că istoria n-ar merita aici să te intereseze la tot pasul, în cel mai înalt grad; ci tocmai pentru că-i așa de inseparabil prinsă în acest peisaj, în articulațiile lui adînci, încît nu mai cere o expunere metodică, demonstrativă. Trecutul are aici pregnanța *prezentului*, de aceea Cézanne — sufletul cel mai adînc mediteranian, dintre marii pictori ai ultimului secol — simțea în el năzuința și puterea de a face o artă modernă, proaspătă, de o mare acuitate senzorială, și în același timp solidă, nobil cristalizată, asemenea operelor fundamentale pe care le admirăm în muzee. A atinge fără pastișă, cu directitate peisagistică, acel *mare stil* care a fost semnul clasicismului, — asta a izbutit Cézanne, asta îi dă un loc de răscruce în istoria artei. În el, Mediterana era o prezență definitiv înrădăcinată, indiscutabilă, nu un suspin visător, nu o ciudată expiație. O purta în sine, fără vreo exuberanță, cu asprimi și vîlvătăi dominate, ca o zestre naturală, de soare arzător și grav.

Cum aspră îți iese în față, la cîțiva kilometri de Aix-en-Provence, silueta muntelui Sainte-Victoire, spinarea pietroasă de atîtea ori pictată de Cézanne. Mi-o aminteam, din imaginile operei, uneori pornită în sus, cu nu știu ce elan geologic, strîns și dur, ca o măsea rău iscată spre cer, alteori — linie calmă, destinsă, arhitectură sublimă, de orgă, dominînd oglinda apelor de la L'Estaque. I-am dat înconjur pe șoselele din preajmă, din ce în ce mai emoționat. La o margine de drum, o stelă de piatră, deloc orgolioasă, omagia memoria zbuciumată a pictorului: pe unul din itinerarele pe care le străbătea, ieșind la peisaj. Așa a și murit — se știe —, așa a contractat și congestia care l-a răpus: prins de o furtună, pe un astfel de drum.

•

Rătăcisem, într-un rînd, drumul, mergeam spre Saint-Tropez, și am apucat alt tren decît trebuia. M-am trezit pe un traseu liniștit, provincial, scutit de ambiții; ore întregi, nu mai trecea nici un tren prin gara în care coborîsem. Însă peisajul avea o personalitate acuzată, de un farmec mai rar decît zonele ilustru spectaculoase, decît Riviera cu șosele alergînd paralel, pe trei etaje, la niveluri deosebite ale falezei, sau chiar decît masivul de stînci roșii, neverosimil roșii, care formează țărmul în spre Saint-Raphaël. Aici, în interior, mai departe de coastă, reliefurile se arătau îndesate, robuste, peisajul era îndărătnic și totuși mai discret. Distingeam parcă ecouri din pictura liniștit rafinată a lui Bonnard; din impresia aceea de bonomie surîzătoare, fără grimasă, care pe el nu-l părăsește nici în momentele de maximă acuitate a simțirii. Ciudat caz, acesta, al unui pictor așa de atașat imediatului, așa de « burghez », de o sensibilitate așa de confortabilă în aparență, — și care se vădește, totuși, plin de libertatea vastă a visului, plin de o lumină care cîntă ! Pornise la drum simplificînd formele după intuițiile unui decorativism japonizant. Dar pictura sa corectează curînd ceea ce era precar și exterior într-un astfel de exotism; ea dobîndește o carnalitate admirabilă, făcută din lumină fluidă și mată. *Vara*, uriașa pînză pe care am găsit-o la Vence, la Fundația Maeght, e ca o scenografie fabuloasă, în primul plan, niște copii stau parcă pe o poliță de albastru — ai spune, abandonați pe o plajă de vis —, dincolo de care urmează fosa fantastic mîngîietoare a valurilor de verde și oranj solar, concavitatea aceasta caldă, care dintr-un peisaj de țară, de cîmpie prietenoasă, face un soi de mare vastă, exaltantă. Copacii care se apleacă peste acest colț de priveliște au îndoirea unor draperii de brumă albăstrie, o arcuire de păuni mirifici. Nu lipsesc detaliile de simpatică bonomie, cățelul brun, chincit lîngă copii, e delicios, cu capul ascuțit, ca de pescăruș. Căci fabulosul lui Bonnard nu e o evaziune exotică, el se aliază tocmai cu plăcerea artistului de a rămîne printre lucrurile unei ambianțe apropiate, cordiale. Vastitatea naște aici,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

SPIRITUL MEDITERANE

Prin gîndire și cuvînt, Cetatea noastră a depășit
de mult pe ceilalți, încît ucenicii ei au ajuns das
ai omenirii întregi, și numele de Grec, înce
de a desemna doar un neam, numește o cult

I S O C R A T
P a n e g i r i c

WINCKELMA

Grecii

Avansul dobîndit de greci în artă se datorește în parte cerului, în p constituției și guvernării și a felului de gîndire format prin aceste aceeași măsură se datorește însă și considerației dată artiștilor și apli ilor artei.

Cerul dă viață seminței din care să crească arta și pentru sămînța ac Grecia era solul cel mai bine ales. Talentul pentru filozofie, pe care E îl atribuia cu exclusivitate grecilor, a fost acela care a făcut arta și prețuită. Multe din lucrurile care ne-ar părea de domeniul idealului, la ei naturale. Natura însăși, după ce a trecut prin frig și cald, s-a in

* Fragmente.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

SPIRITUL MEDITERANEI

Prin gîndire și cuvînt, Cetatea noastră a depășit atît de mult pe ceilalți, încît ucenicii ei au ajuns dascăli ai omenirii întregi, și numele de Grec, încetînd de a desemna doar un neam, numește o cultură.

I S O C R A T E,
P a n e g i r i c u l.

WINCKELMANN

Grecii

Avansul dobîndit de greci în artă se datorește în parte cerului, în parte constituției și guvernării și a felului de gîndire format prin acestea; în aceeași măsură se datorește însă și considerației dată artiștilor și aplicațiilor artei.

Cerul dă viață seminței din care să crească arta și pentru sămînța aceasta Grecia era solul cel mai bine ales. Talentul pentru filozofie, pe care Epicur îl atribuia cu exclusivitate grecilor, a fost acela care a făcut arta și mai prețuită. Multe din lucrurile care ne-ar părea de domeniul idealului, erau la ei naturale. Natura însăși, după ce a trecut prin frig și cald, s-a instalat

* Fragmente.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

umbra în picturile grecești. Apollodor și după el, și Zeuxis, maestrul și ucenicul, celebri pe vremea Olimpiadei a nouăzecea, sînt primii care s-au evidențiat în acestea. Tablourile de dinaintea lor trebuie închipuite ca niște statui puse una lîngă alta, care, în afara acțiunii în care erau opuse ca figuri izolate, nu păreau să realizeze un ansamblu, așa cum erau de altfel picturile redate pe așa numitele vase etrurice. Eufranor, contemporan cu Praxitel și deci mai tîrziu decît Zeuxis, a adus, după cum spune Plinius, simetria în pictură.

Evoluția mai tîrzie a picturii se explică în parte prin însăși arta aceasta și prin aplicațiile ei. Căci dacă sculptura a lărgit cultul zeilor, ea s-a și dezvoltat prin aceasta. Pictura nu s-a bucurat însă de un avantaj similar: ea era dedicată zeilor și templelor și unele temple ca acela al Junonei din Samos, erau adevărate «pinacoteci», adică galerii de tablouri; la Roma, în templul păcii, adică în camerele și în arcadele de sus ale acestuia, erau atîrnate tablourile maeștrilor mai de seamă.

Pictura și sculptura se comportă la fel ca oratoria față de poezie. Aceasta, utilizată la acțiuni sfinte și tratată ca atare, a ajuns mai de vreme la perfecțiune, cauză pentru care, după cum spune Cicero, au existat mai mulți poeți buni decît oratori. Găsim în schimb că pictorii erau în același timp și sculptori. Astfel un pictor atenian, Mico, a sculptat o statuie lui Kallias din Atena. Chiar și Apelles a lucrat statuia fiicei regelui spartan Archidamus, Cynica.

Iată avantajele artei grecilor față de a altor popoare; iată dece pe planul ideilor și pe un astfel de sol au putut crește fructe atît de splendide.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

umbra în picturile grecești. Apollodor și după el, și Zeuxis, maestrul și ucenicul, celebri pe vremea Olimpiadei a nouăzecea, sînt primii care s-au evidențiat în acestea. Tablourile de dinaintea lor trebuie închipuite ca niște statui puse una lîngă alta, care, în afara acțiunii în care erau opuse ca figuri izolate, nu păreau să realizeze un ansamblu, așa cum erau de altfel picturile redate pe așa numitele vase etrurice. Eufranor, contemporan cu Praxitel și deci mai tîrziu decît Zeuxis, a adus, după cum spune Plinius, simetria în pictură.

Evoluția mai tîrzie a picturii se explică în parte prin însăși arta aceasta și prin aplicațiile ei. Căci dacă sculptura a lărgit cultul zeilor, ea s-a și dezvoltat prin aceasta. Pictura nu s-a bucurat însă de un avantaj similar: ea era dedicată zeilor și templelor și unele temple ca acela al Junonei din Samos, erau adevărate «pinacoteci», adică galerii de tablouri; la Roma, în templul păcii, adică în camerele și în arcadele de sus ale acestuia, erau atîrnate tablourile maeștrilor mai de seamă.

Pictura și sculptura se comportă la fel ca oratoria față de poezie. Aceasta, utilizată la acțiuni sfinte și tratată ca atare, a ajuns mai de vreme la perfecțiune, cauză pentru care, după cum spune Cicero, au existat mai mulți poeți buni decît oratori. Găsim în schimb că pictorii erau în același timp și sculptori. Astfel un pictor atenian, Mico, a sculptat o statuie lui Kallias din Atena. Chiar și Apelles a lucrat statuia fiicei regelui spartan Archidamus, Cynica.

Iată avantajele artei grecilor față de a altor popoare; iată dece pe planul ideilor și pe un astfel de sol au putut crește fructe atît de splendide.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lipsită de viață? Nu există decît o singură explicație și anume aceea că natura a dispărut din lumea noastră și că nu o putem regăsi decît în afara acestei lumi, în acea neînsuflețită, în adevărurile acesteia. Nu un *atașament natural* prea mare, ci, dimpotrivă *adversitatea naturală* în relațiile, în condiția și moravurile noastre ne împinge ca din instinctul incipient al adevărului și al simplității, care întocmai ca și aptitudinea morală din care purcede, sălășluiește incoruptibil și inextingibil în inimile tuturor, să căutăm satisfacții în lumea fizică, satisfacții pe care nu le putem găsi în lumea morală. Unica noastră natură pe care nu o putem face să tacă și pe care o mai putem întîlni uneori și în lumea cultă, este copilăria.

... Cu totul altfel se petreceau lucrurile la grecii din antichitate. La aceștia, cultura nu se dezvoltase într-atît încît să se dispenseze de natură. Întregul eșafodaj al vieții lor sociale fusese ridicat pe simțiri, nu pe cîrpăcelile artei ; însăși mitologia lor constituie sugestia unui sentiment naiv, nu al rațiunii meditative, ca religiozitatea națiunilor moderne. Așadar, dacă grecii nu au pierdut natura din umanitatea lor, aceasta nu-i putea lua prin surprindere chiar dincolo de limitele ei. În consecință ei nu aveau neapărată nevoie nici de obiecte în care să se poată regăsi. Împăcați în sine, fericiți în sentimentul umanității lor, își găseau liniștea în acest *sumum*. Noi în schimb, niciodată împăcați cu noi înșine, nefericiți de pe urma experiențelor noastre cu lumea, nu urmărim alt interes major decît pe acela de a ne izbăvi de lumea aceasta, de a face să dispară din fața ochilor noștri imagini atît de nereușite.

Sentimentul despre care este vorba aci, nu e acela pe care-l aveau anticii, ci mai degrabă se poate vorbi despre sentimentul pe care noi îl nutrim față de antici. Ei percepeau natural, în vreme ce noi percepem naturalul. Fără îndoială că altul era sentimentul care copleșea inima lui Homer, cînd găzduia pe divinul păzitor de porci, Ulysse, decît acela pe care-l încerca tînărul Werther, recitînd acest cînt în fața unei societăți plicticoase.

... Ca pretutindeni, poeții sînt, prin definiție, *ocrotitorii naturii*. Acolo unde nu-și mai pot îndeplini pe de-a-ntregul această misiune sau cînd au înfruntat distrugătoarele influențe ale unor forme arbitrare și artificiale, ei devin *martorii* și *răzbunătorii* naturii. Ei devin *natură* sau *căutătorii naturii* pierdute. Din această atitudine se nasc două modalități diferite de poezie, care epuizează întregul domeniu al poeziei și dau măsura valorii ei. Toți poeții, care sînt în adevăr poeți, se vor integra fie în rîndul celor *naivi*, fie în rîndul celor *sentimentali*, în funcție de epoca în care trăiesc și se dezvoltă sau în măsura în care anumite întîmplări exercită o influență asupra emotivității lor.

În românește de L. VOITA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lipsită de viață? Nu există decît o singură explicație și anume aceea că natura a dispărut din lumea noastră și că nu o putem regăsi decît în afara acestei lumi, în acea neînsuflețită, în adevărurile acesteia. Nu un *atașament natural* prea mare, ci, dimpotrivă *adversitatea naturală* în relațiile, în condiția și moravurile noastre ne împinge ca din instinctul incipient al adevărului și al simplității, care întocmai ca și aptitudinea morală din care purcede, sălășluiește incoruptibil și inextingibil în inimile tuturor, să căutăm satisfacții în lumea fizică, satisfacții pe care nu le putem găsi în lumea morală. Unica noastră natură pe care nu o putem face să tacă și pe care o mai putem întîlni uneori și în lumea cultă, este copilăria.

... Cu totul altfel se petreceau lucrurile la grecii din antichitate. La aceștia, cultura nu se dezvoltase într-atît încît să se dispenseze de natură. Întregul eșafodaj al vieții lor sociale fusese ridicat pe simțiri, nu pe cîrpăcelile artei ; însăși mitologia lor constituie sugestia unui sentiment naiv, nu al rațiunii meditative, ca religiozitatea națiunilor moderne. Așadar, dacă grecii nu au pierdut natura din umanitatea lor, aceasta nu-i putea lua prin surprindere chiar dincolo de limitele ei. În consecință ei nu aveau neapărată nevoie nici de obiecte în care să se poată regăsi. Împăcați în sine, fericiți în sentimentul umanității lor, își găseau liniștea în acest *sumum*. Noi în schimb, niciodată împăcați cu noi înșine, nefericiți de pe urma experiențelor noastre cu lumea, nu urmărim alt interes major decît pe acela de a ne izbăvi de lumea aceasta, de a face să dispară din fața ochilor noștri imagini atît de nereușite.

Sentimentul despre care este vorba aci, nu e acela pe care-l aveau anticii, ci mai degrabă se poate vorbi despre sentimentul pe care noi îl nutrim față de antici. Ei percepeau natural, în vreme ce noi percepem naturalul. Fără îndoială că altul era sentimentul care copleșea inima lui Homer, cînd găzduia pe divinul păzitor de porci, Ulysse, decît acela pe care-l încerca tînărul Werther, recitînd acest cînt în fața unei societăți plicticoase.

... Ca pretutindeni, poeții sînt, prin definiție, *ocrotitorii naturii*. Acolo unde nu-și mai pot îndeplini pe de-a-ntregul această misiune sau cînd au înfruntat distrugătoarele influențe ale unor forme arbitrare și artificiale, ei devin *martorii* și *răzbunătorii* naturii. Ei devin *natură* sau *căutătorii naturii* pierdute. Din această atitudine se nasc două modalități diferite de poezie, care epuizează întregul domeniu al poeziei și dau măsura valorii ei. Toți poeții, care sînt în adevăr poeți, se vor integra fie în rîndul celor *naivi*, fie în rîndul celor *sentimentali*, în funcție de epoca în care trăiesc și se dezvoltă sau în măsura în care anumite întîmplări exercită o influență asupra emotivității lor.

În românește de L. VOITA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ce duce la pierzanie căci el omoară bărbaţii; el este acela care purifică şi izbăveşte de Eumenide — vechile zeităţi subterestre, care urmăresc împlinirea dreptului aspru și strict; el însuşi este pur, nu are soţie, ci numai o soră, nefiind implicat ca Zeus în multe istorii urîte; el este acela care ştie şi se pronunţă, cîntăreţul şi conducătorul muzelor, precum soarele conducătorul armonioasei hori a constelaţiilor. Tot astfel Naiadele au devenit muze. Mama zeilor, Cybele, adorată încă la Efes ca Artemis, abia se poate recunoaşte la greci în Artemis, fecioara castă care ucide sălbăticiunile. Obiecţiei că această metamorfozare a naturalului în spiritual ar corespunde unei alegorizări a noastre sau a uneia greceşti de mai tîrziu i se poate opune faptul că această răsucire a naturalului la spiritual este chiar spiritul grecesc. Epigramele greceşti cuprind asemenea treceri de la senzual la spiritual. Numai intelectul abstract nu este în stare să priceapă unitatea dintre natural şi spiritual.

În continuare, adăugăm că zeii trebuie concepuţi ca individualităţi, nu ca abstracţii cum sînt de pildă ştiinţa, unicul, timpul, cerul, necesitatea. Asemenea abstracţiuni nu formează conţinutul acestor zei; ei nu sînt alegorii, nici fiinţe abstracte, împodobite cu atribute multiple fixate de ele, ca Horaţiana *necesitas clavis trabalibus*. Tot așa de puţin sînt zeii simboluri, căci simbolul este numai un semn, sensul a altceva. Zeii greceşti exprimă ceea ce sînt ei înşişi. Liniştea eternă şi claritatea înţeleaptă din capul lui Apollo nu sînt un simbol, ci expresia în care apare spiritul, manifestîndu-şi prezenţa. Zeii sînt subiecte, individualităţi concrete; o fiinţă alegorică nu are însuşiri şi este ea însăşi numai o însuşire. Mai mult, zeii sînt caractere deosebite, întrucît în fiecare dintre ei există o determinare preponderentă caracteristică; dar ar fi zadarnic, dacă am voi să cuprindem acest circuit de caractere într-un sistem. Zeus stăpîneşte, ce-i drept, peste ceilalţi zei, dar nu cu depline puteri, astfel că ei sînt lăsaţi să dispună liberi de particularitatea lor. Însă, deoarece întregul conţinut spiritual şi moral aparţinea zeilor, unitatea suprapusă lor trebuia în chip necesar să rămînă abstractă; ea era deci *fatum*-ul inform şi fără conţinut, necesitatea a cărei tristeţe îşi are cauza în faptul că ea este cea lipsită de spirit, pe cînd zeii se găsesc în raport prietenesc faţă de oameni, fiind naturi spirituale.

În româneşte de PETRU DRĂGHICI şi RADU STOICHIŢĂ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ce duce la pierzanie căci el omoară bărbații; el este acela care purifică și izbăvește de Eumenide — vechile zeități subterestre, care urmăresc împlinirea dreptului aspru și strict; el însuși este pur, nu are soție, ci numai o soră, nefiind implicat ca Zeus în multe istorii urîte; el este acela care știe și se pronunță, cîntărețul și conducătorul muzelor, precum soarele conducătorul armonioasei hori a constelațiilor. Tot astfel Naiadele au devenit muze. Mama zeilor, Cybele, adorată încă la Efes ca Artemis, abia se poate recunoaște la greci în Artemis, fecioara castă care ucide sălbăticiunile. Obiecției că această metamorfozare a naturalului în spiritual ar corespunde unei alegorizări a noastre sau a uneia grecești de mai tîrziu i se poate opune faptul că această răsucire a naturalului la spiritual este chiar spiritul grecesc. Epigramele grecești cuprind asemenea treceri de la senzual la spiritual. Numai intelectul abstract nu este în stare să priceapă unitatea dintre natural și spiritual.

În continuare, adăugăm că zeii trebuie concepuți ca individualități, nu ca abstracții cum sînt de pildă știința, unicul, timpul, cerul, necesitatea. Asemenea abstracțiuni nu formează conținutul acestor zei; ei nu sînt alegorii, nici ființe abstracte, împodobite cu atribute multiple fixate de ele, ca Horațiana *necesitas clavis trabalibus*. Tot așa de puțin sînt zeii simboluri, căci simbolul este numai un semn, sensul a altceva. Zeii grecești exprimă ceea ce sînt ei înșiși. Liniștea eternă și claritatea înțeleaptă din capul lui Apollo nu sînt un simbol, ci expresia în care apare spiritul, manifestîndu-și prezența. Zeii sînt subiecte, individualități concrete; o ființă alegorică nu are însușiri și este ea însăși numai o însușire. Mai mult, zeii sînt caractere deosebite, întrucît în fiecare dintre ei există o determinare preponderentă caracteristică; dar ar fi zadarnic, dacă am voi să cuprindem acest circuit de caractere într-un sistem. Zeus stăpînește, ce-i drept, peste ceilalți zei, dar nu cu depline puteri, astfel că ei sînt lăsați să dispună liberi de particularitatea lor. Însă, deoarece întregul conținut spiritual și moral aparținea zeilor, unitatea suprapusă lor trebuia în chip necesar să rămînă abstractă; ea era deci *fatum*-ul inform și fără conținut, necesitatea a cărei tristețe își are cauza în faptul că ea este cea lipsită de spirit, pe cînd zeii se găsesc în raport prietenesc față de oameni, fiind naturi spirituale.

În românește de PETRU DRĂGHICI și RADU STOICHIȚĂ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

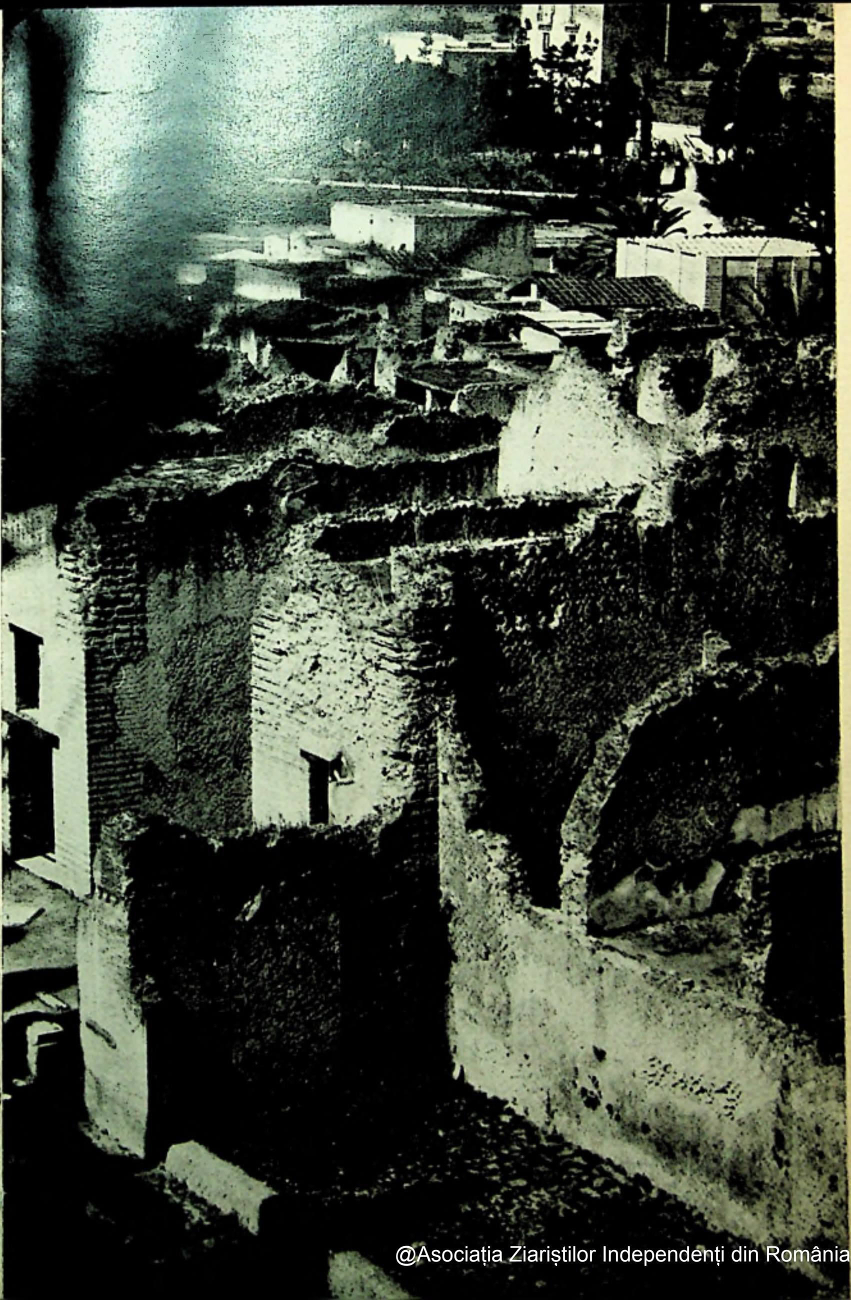

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

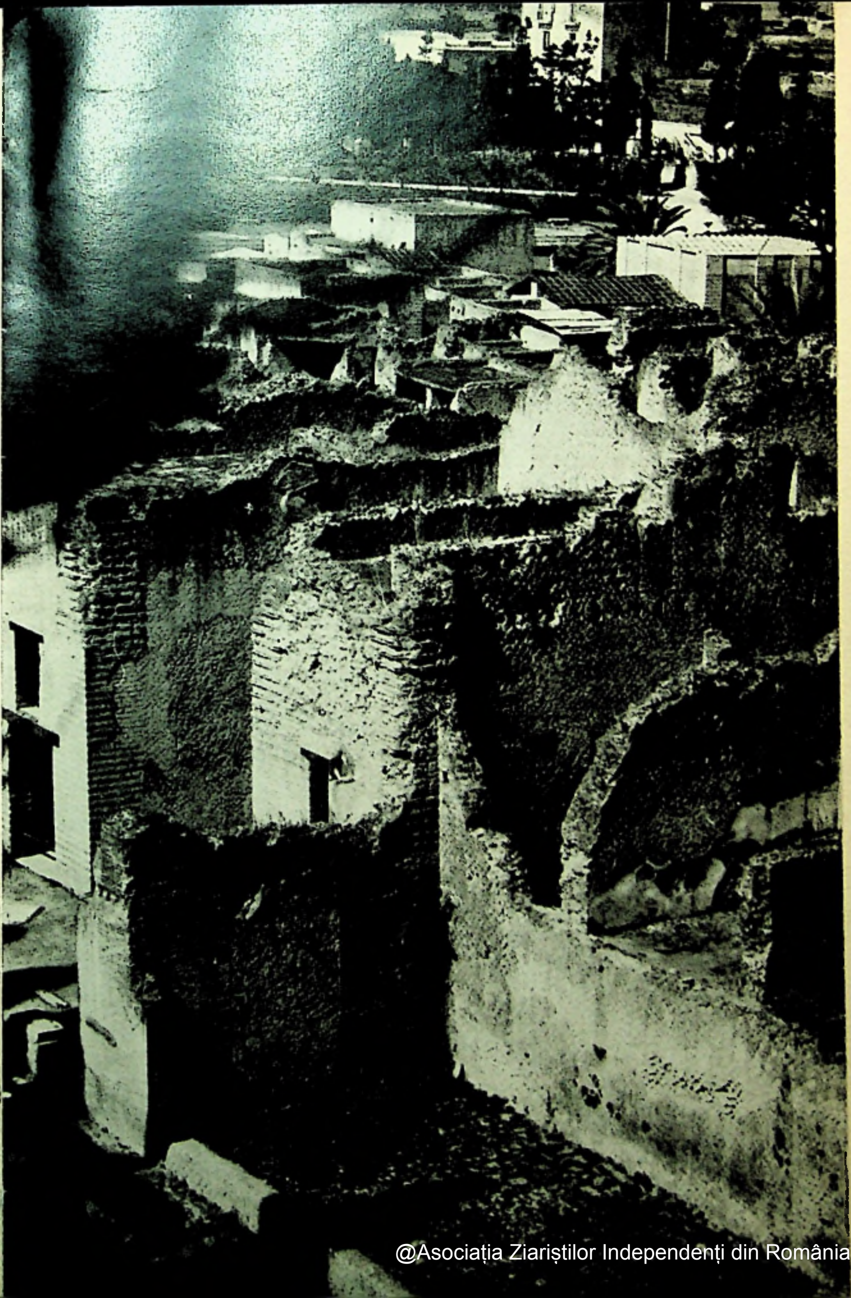

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

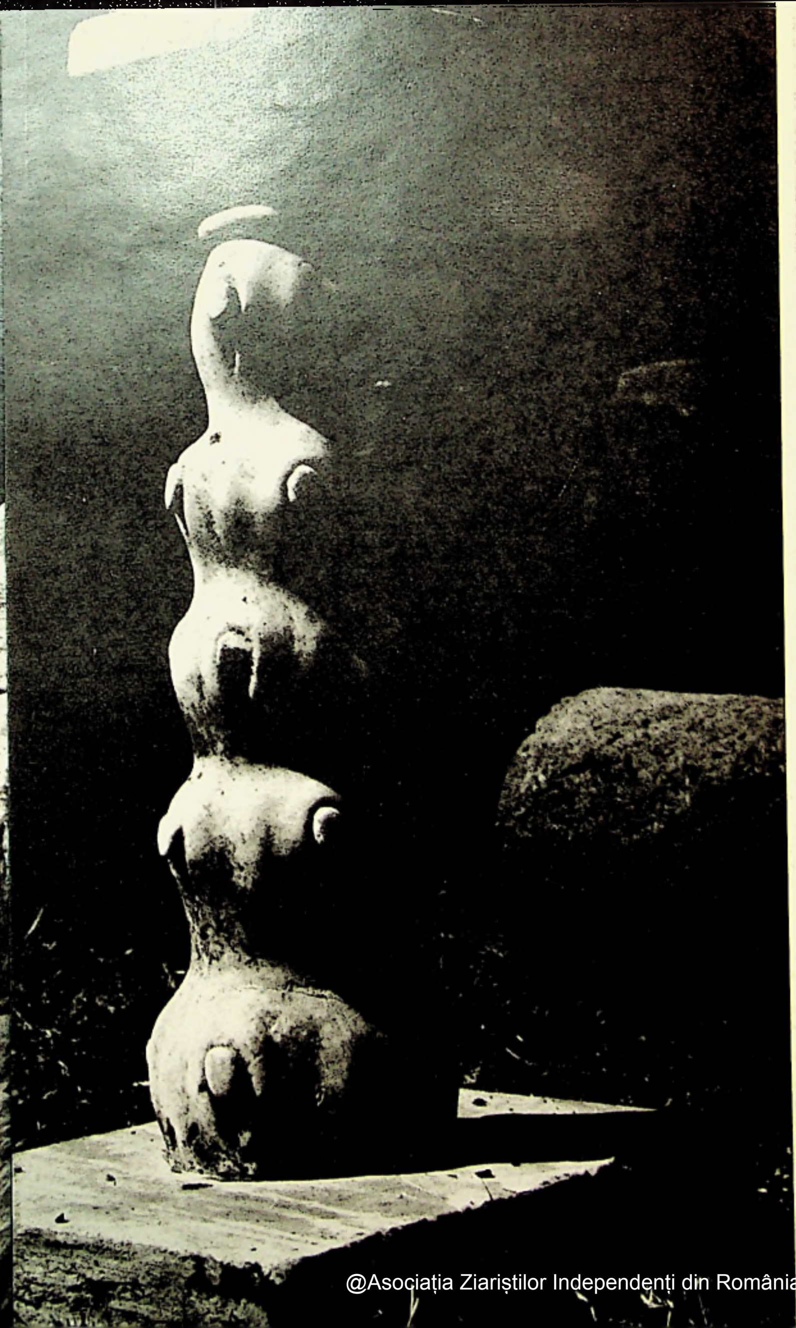

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

1 La Teatrul lui Marcellus, Roma
2 Mobilă antică la Herculanum
3 Urme de car, Herculanum
4 Herculanum
5 Sarcofagul soților, artă etruscă, Villa Giulia, Roma

3
4 ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tere. Prin urmare, în nici un caz, o astfel de dezvoltare a societății care să excludă orice raport între mitologie și natură, adică orice mitologizare a naturii; deci care să ceară artiștilor o imaginație independentă de mitologie.

Pe de altă parte: poate exista oare un Ahile în epoca prafului de pușcă și a plumbului? Sau, în genere, Iliada în epoca presei sau chiar a mașinii tipografice? Nu amuțesc oare cîntul și cuvîntul și muza în mod necesar odată cu presa tipografică, nu dispar deci condițiile necesare ale poeziei epice?

Dificultatea nu constă însă în a înțelege că arta și epopeea greacă sînt legate de anumite forme de dezvoltare socială. Dificultatea constă în faptul că ele ne mai produc încă și astăzi o plăcere artistică și că mai contează în anumite privințe ca norme și modele inegalabile.

Un bărbat nu poate redeveni copil fără a deveni copilăros. Dar nu-l bucură oare naivitatea copilului, și oare nu trebuie el însuși să năzuiască să reproducă, pe o treaptă mai înaltă, adevărata sa esență? Nu renaște oare în natura copilului din fiecare epocă propriul ei caracter în toată naturalețea sa? De ce copilăria socială a omenirii, pe treapta pe care și-a atins dezvoltarea cea mai frumoasă, nu și-ar putea exercita, ca o etapă care nu se va mai întoarce niciodată, farmecul ei veșnic? Există copii rău-crescuți și copii precoci. Multe din popoarele vechi fac parte din această categorie. Copiii normali au fost grecii. Farmecul pe care arta lor îl exercită asupra noastră nu contrazice treapta socială nedezvoltată pe care a crescut. El este, dimpotrivă, rezultatul acesteia și este inseparabil legat de faptul că condițiile sociale necoapte în care s-a născut, și care singure i-au putut da naștere, nu mai pot reveni niciodată.

Din Introducerea la *Contribuții la critica economiei politice*.

•

DIALECTICA UNITĂȚII

Lupta anticilor putea lua sfîrșit numai prin nimicirea cerului vizibil, legătura substanțială a vieții, forța de gravitație a existenței politice și religioase, căci natura trebuie să fie sfărîmată în două pentru ca spiritul să se unifice în sine însuși. Grecii au sfărîmat-o cu ciocanul artistic al lui Hephaistos, au făcut din ea statui; romanii și-au împlîntat spada în inima ei, și popoarele au murit; mai apoi filozofia modernă dezlănțuie cuvîntul, îl face să se consume în focul sacru al spiritului; ca luptător al spiritului cu spiritul și nu ca apostat izolat, desprins din forța de gravitație a naturii, ea exercită o acțiune generală și dizolvă formele care împiedică generalul să iasă la iveală.

Din lucrările preliminare pentru o istorie a filozofiei epicureice, stoice și sceptice.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RENAN

Rugăciune pe Acropole

I

N-am început să am amintiri decît foarte tîrziu. Poruncitoarea chemare care mă sili, în anii tinereţii, a dezlega pe seama mea, nu cu îngăduinţa unora care taie firul în patru, ci cu înfrigurarea celui care luptă pentru viaţă, cele mai înalte probleme ale filosofiei şi ale religiei, nu-mi lăsau nici un sfert de oră spre a privi înapoi. Zvîrlit pe urmă în fluviul veacului meu, de care eram pe de-a-ntregul neştiutor, mă aflai în faţa unei privelişti cu adevărat tot atît de nouă pentru mine cum ar fi lumea de pe Saturn sau de pe Venus pentru cei cărora le va fi dat cîndva să o vadă. Totul mi se părea nevolnic, mai prejos moraliceşte decît ceea ce văzusem la Issy şi la Saint-Sulpice; totuşi, înălţimea stepenei de ştiinţă şi de critică a unor oameni ca Eugène Burnouf, neasemuita viaţă ce se revărsa din convorbirea domnului Cousin, marea primenire pe care Germania o desăvîrşea în mai toate ştiinţele istorice, apoi călătoriile, apoi ardoarea de a compune, mă răpiră şi nu-mi îngăduiră a mă gîndi la nişte ani pe care îi şi vedeam departe de mine. Şederea mea în Siria mă depărtă încă şi mai mult de vechile mele amintiri. Simţirile cu totul noi pe care le încercai, vedeniile ce le avui aici ale unei lumi divine, străină de recile şi melancolicele noastre selbe, mă sorbiră în întregime. Visurile mele fură, pentru cîtăva vreme, lanţul ars al Galaadului, piscul de pe Safed, unde se va arăta Messia; Carmelul şi cîmpurile-i de asemenea semănate de mîna Domnului; genunea străvechii Aphaca, de unde iese fluviul Adonis. Lucru ciudat ! fu la Atena, în 1865, cînd încercai, pentru întîia oară, un aprig simţămînt de întoarcere înapoi, o înfiorare ca o pală de fragedă adiere pătrunzătoare, venind de foarte departe.

Simţămîntul ce mi-l dădu Atena e cu mult cel mai puternic, din cîte am încercat vreodată. E un loc în care perfecţiunea există; nu sînt două: e acesta. Nu-mi închipuisem niciodată nimic asemănător. Era idealul cristalizat în marmură pentelică, ridicîndu-se aevea în faţa ochilor mei. Pînă atunci, nu crezusem că desăvîrşirea e din lumea aceasta; o singură revelaţie mi se părea că se apropie de absolut. De multă vreme, nu mai credeam în miracol, în adevăratul înţeles al cuvîntului; cu toate acestea, destinul unic al poporului ebreu, ducînd pînă la Isus şi la creştinism, mi se înfăţişa drept ceva cu totul deosebit. Or, iată că alături de miracolul ebreu venea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

să se așeze pentru mine miracolul grec, un lucru care n-a fost decît odată, care nu se mai văzuse niciodată, care nu se va mai vedea, dar a cărui împlinire va dăinui de-apururi, vreau să spun un tip de frumusețe eternă, fără nici o pată locală sau națională. Știam bine, înainte de călătoria mea, că Grecia crease știința, arta, filosofia, civilizația; dar scara îmi lipsea. Cînd văzui Acropole, avui revelația divinului, cum pentru întîia oară o avui cînd simții vie Evanghelia, zărind valea Iordanului de pe culmile de la Casinn. Lumea întreagă mi se păru atunci barbară. Orientul mă izbi prin pompa, împăunarea, înșelătoriile lui. Romanii nu mai fură decît niște grosolani soldățoi; măreția celui mai frumos roman, a unui August, a unui Traian, nu-mi mai păru decît ifose pe lîngă înlesnirea, noblețea simplă a acestor cetățeni mîndri și liniștiți. Celți, germani, slavi mi se înfățișară ca soiuri de sciți zeloși, dar trudnic civilizați. Găseam evul nostru de mijloc fără găteală si fără port, plin de trufie pedestră și de pedantism. Carol Magnul îmi apăru ca un bine-legat grăjdar neamț; cavalerii noștri îmi părură niște bădărani, de care Temistocle sau Alcibiade ar fi zîmbit. A viețuit aici un popor de aristocrați, o obște în întregime alcătuită din cunoscători, o democrație care a intuit nuanțe de artă atît de fine încît rafinații noștri abia dacă le întrezăresc. S-a găsit aici o obște menită să înțeleagă ceea ce face frumusețea Propileeelor și predominarea sculpturilor din Parthenon. Această revelație a grandorii adevărate și simple mă străbătu pînă în adîncurile ființei. Tot ce cunoscusem pînă atunci mi se păru silnicia stîngace a unei arte jezuitice, un rococo compus din pompă neghioabă, din șarlatanism și caricatură.

Mă împresurau, aceste simțăminte, mai ales pe Acropole. Un iscusit arhitect cu care călătorisem avea obicei să-mi spună că, pentru el, adevărul zeilor era în proporție cu frumusețea solidă a templelor ce li s-au ridicat. Judecată sub acest unghi, Athinè ar fi mai presus de orice rivalitate. Ce te uimește, într-adevăr, e că frumosul aici nu e decît cuviința desăvîrșită, rațiunea, cinstea însăși față de dumnezeire. Părțile ascunse ale clădirii sînt tot atît de îngrijite cît și cele care sînt văzute. Niciuna din acele perspective înșelătoare care, în bisericile noastre mai cu seamă, sînt ca o necontenită încercare de a induce divinitatea în eroare cu privire la prețul lucrului ce se înfățișează ochilor. Această vrednicie, acest bun simț, mă făceau să roșesc de a fi jertfit nu numai odată unui ideal mai puțin pur. Ceasurile pe care le petreceam pe dîmbul sacru al capiștii erau ceasuri de rugăciune. Întreaga-mi viață se depăna iar, ca o spovedanie atotcuprinzătoare, prin fața ochilor mei. Dar ce era mai ciudat e că, spovedindu-mi păcatele, ajungeam să mi le îndrăgesc; hotărîrile mele de a deveni clasic sfîrșeau prin a mă azvîrli mai mult decît oricînd la polul dimpotrivă. O filă învechită de care dau printre însemnările mele de călătorie cuprinde aceasta:

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RUGĂCIUNEA PE ACROPOLE CÎND MI-A FOST DAT SĂ ÎNȚELEG DESĂVÎRȘITA FRUMUSEȚE

« O noblețe ! o, frumusețe simplă și adevărată ! zeiță al cărei cult înseamnă rațiune și cuminţenie, tu, al cărei templu e o pildă înveșnicită de conştiinţă şi de sinceritate, ajung tîrziu în tinda misterelor tale; aduc la altarul tău multe remuşcări. Nesfîrşite cîntări mi-au trebuit spre a te găsi. Inițierea ce i-o dăruiai atenianului născînd printr-un zîmbet, eu am cucerit-o după multă frămîntare de cuget, cu prețul a lungi strădanii.

« M-am născut, zeiță cu ochi albaştri, din părinți barbari, la cimerienii buni și virtuoși ce sălășluiesc pe malul unei mări mohorîte, zbîrlită de stînci repezi, veșnic bătută de vijelii. Soarele, aici, abia dacă se cunoaşte : florile sînt muşchii marini, algele și scoicile colorate ce scînteie în fundul golfurilor sihastre. Norii sînt aici parcă fără culoare, și veselia chiar e puţin tristă; dar izvoare de apă rece țîșnesc din stîncă, și ochii fetelor sînt ca izvoarele acestea verzi în care, pe funduri de ierbi unduitoare, se oglindeşte cerul.

« Străbunii mei, oricît de departe ne-am întoarce în trecut, erau dedați plutirilor îndepărtate, prin mări pe care Argonauții tăi nu le cunoscură. Auzeam, cînd eram tînăr, cîntece despre călătorii polare; fui legănat de amintirea gheţurilor plutitoare, a mărilor pîcloase care par ca de lapte, a ostroavelor pline de păsări care cîntă la ceasuri hotărîte și care, luîndu-și zborul toate deodată, întunecă bolta cerului.

« Preoți ai unui cult străin, ce se trăgea de la sirienii din Palestina, avură grija de a mă crește. Acești preoți erau înțelepți și sfinți. Ei mă învățară lungile istorii ale lui Cronos, care a zămislit lumea, și ale fiului său care, zice-se, a îndeplinit o călătorie pe acest pămînt. Templele lor sînt de trei ori mai înalte decît ale tale, o, Eurythmie, și asemenea unor păduri, numai că ele nu sînt trainice; ele se năruie la capătul a cinci sau șase sute de ani; sînt născociri de barbari, care-și închipuie că se poate înjgheba ceva bun în afara canoanelor pe care le-ai arătat inspiraţilor tăi, o, Rațiune. Dar aceste temple îmi erau dragi; nu studiasem arta ta divină; găseam în ele pe Dumnezeu. Se cîntau acolo psalmi de care-mi mai aduc aminte încă : « Rugămu-ne, luceafărului mărilor . . . regină a celor care gem în această vale de lacrimi »; sau : « Roză mistică, Turn de ivoriu, Casă de aur, Luceafăr al dimineții . . . » Uite, zeiță, cînd îmi amintesc de cîntările aceste, inima mi se-nmoaie, devin aproape apostat. Iartă-mi această rușine; tu nu poți să-ți închipui cît farmec au pus magii barbari în aceste stihuri și cît de greu îmi vine a urma rațiunea despuiată.

« Şi, pe urmă, dacă-ai ști cît e de greu — acum unuia ca să te slujească ! Orice noblețe a pierit. Sciții au cucerit lumea. Nu mai e nici-o republică

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de oameni liberi; nu mai sînt decît regi coborîtori dintr-un sînge gros, majestăţi de care tu ai zîmbi. Greoii Hyperboreeni numesc uşuratici pe cei care te slujesc . . . O *panbeotie* înspăimîntătoare, o ligă a tuturor neroziilor, întinde peste lume o lespede de plumb, sub care te înăbuşi. Chiar cei care te cinstesc, cîtă milă trebuie să-ţi trezească ! Îţi aminteşti de acel Caledonian care, acum cincizeci de ani, ţi-a spart templul cu lovituri de ciocan, ca să-l ducă în Thulé? Aşa fac toţi . . . Am scris, urmînd cîteva din regulile ce-ţi sînt dragi, o Theonoé, viaţa tînărului zeu pe care-l slujii din pruncie; ei mă privesc ca pe un Evhemeros; îmi scriu spre a mă întreba ce gînduri am urmărit; ei nu preţuiesc decît ceea ce face să sporească mesele lor de trapeziţi. Şi pentru ce se scrie viaţa zeilor, o, ceruri, dacă nu spre a face să fie iubit dumnezeiescul ce fu în ei, şi a arăta că acest dumnezeiesc trăieşte încă şi va trăi de-apururea în inima omenirii ?

« Îţi mai aminteşti de ziua aceea, sub arhontatul lui Dionysodore, cînd un mic ovrei urît, vorbind greaca sirienilor, veni aici, străbătu tindele tale fără a te înţelege, citi inscripţiile tale alandala şi crezu că află în incinta ta un altar închinat unui zeu care ar fi *Zeul necunoscut*? Ei bine, acest mic ovrei a biruit; timp de o mie de ani, ai fost socotită drept idol, o, Adeverire; timp de o mie de ani, lumea a fost o pustie în care nu încolţea nici-o floare. În tot acest timp, tu tăceai, o, Salpinx, trîmbiţă a gîndirii. Zeiţă a ordinei, icoană a statorniciei cereşti, era o vină să fii iubită, şi azi cînd după o nepre-cupeţită muncă, am izbutit să ne apropiem de tine, sîntem învinuiţi de a fi făptuit o crimă împotriva cugetului omenesc, rupînd lanţurile de care Platon se lipsea.

« Tu singură eşti tînără, o Cora; tu singură eşti neprihănită ,o, Fecioară; tu singură eşti teafără, o, Hygia; tu singură eşti puternică, o, Victorie. Cetăţile, tu le păzeşti, o, Promachos; tu ai ce se cuvine din Mars, o, Area; pacea e năzuinţa ta, o, Paşnică Legiuitoare, izvor al constituţiilor drepte. Democraţie [1], tu, a cărei dogmă fundamentală e că tot binele îşi află sorgintea în popor, şi că, pretutindeni unde nu e un popor care să hrănească şi să inspire geniul, nu e nimic, învaţă-ne să extragem diamantul din gloatele impure. Pronie a lui Jupiter, lucrătoare divină, maică a oricărei industrii, ocrotitoare a muncii, o, Ergané, tu, care faci mîndria muncitorului civilizat şi-l înalţi atît de sus deasupra scitului trîndav. Înţelepciune, tu, pe care Zeus te zămisli, după ce şi-a adunat întreaga putere a duhului, după ce a răsuflat adînc; tu, care sălăşluieşti în tatăl, întrutotul de o fiinţă cu el; tu, soaţa lui şi conştiinţa lui; Energie a lui Zeus, scînteie ce aprinzi şi aţîţi flacăra eroilor şi a oamenilor de geniu, ridică-ne deasupra simţu-rilor şi fă-ne cu desăvîrşire netrupeşti. În ziua cînd Atenienii şi Rodienii

---

[1] Αθηνας Δημοκρατιας Le Bas, Inscr., I, 32[e]

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

se luptară pentru sacrificiu, tu ţi-ai ales lăcaşul la Atenieni, ca mai înţelepţi. Părintele tău îl coborî, cu toate acestea, pe Plutus într-un nor de aur deasupra cetăţii Rodienilor, pentru că şi ei aduseseră închinare fiicei sale. Rodienii fură bogaţi; dar Atenienii avură spirit, adică adevărata bucurie, veşnica încîntare, divina copilărie a inimii.

« Lumea nu se va mîntui decît întorcîndu-se la tine, lepădîndu-şi lanţurile barbare. Să alergăm să venim în cete. Ce mîndră va fi ziua cînd toate oraşele care au zmuls fărîme din templul tău, Veneţia, Parisul, Londra, Copenhaga, îşi vor recunoaşte jafurile, vor întocmi sacre teorii spre a readuce lespezile pe care le stăpînesc, spunînd : « Iartă-ne, zeiţă! era doar spre a le mîntui de necuratele duhuri ale nopţii » şi-ţi vor reclădi pereţii în sunetul flautului, spre a ispăşi crima nemernicului Lysandru! Apoi se vor duce în Sparta ca să blesteme tărîmul pe unde fu această stăpînă a erorilor sumbre, şi s-o insulte pentru că ea nu mai este.

« Încumetat întru tine, voi ţine piept funestelor mele sfătuitoare; îndoielii mele, care-mi clatină încrederea în popor; neliniştii cugetului meu, care, cînd adevărul a fost găsit, mă îndeamnă să-l mai caut încă; fanteziei mele, care, după ce raţiunea s-a rostit, mă împiedică să-mi aflu odihna. O, Archegete, ideal pe care omul de geniu îl întrupează în capodoperele sale, îmi doresc să fiu cel din urmă în casa ta, decît întîiul aiurea. Da, mă voi lega de stylobatul templului tău; voi uita de orice disciplină alta decît a ta, mă voi face stylit pe coloanele tale, chilia mea va fi pe arhitrava ta. Mai mult ! pentru tine, mă voi face neîngăduitor, părtinitor. Îţi voi învăţa limba, le voi dezvăţa pe celelalte. Voi fi nedrept pentru tot ce nu te priveşte; mă voi face slujitorul celui de pe urmă dintre fiii tăi. Pe locuitorii de acum ai pămîntului pe care l-ai dăruit Erechteei, îi voi exalta, îi voi măguli. Voi încerca să le iubesc pînă şi lipsurile; voi crede, o, Hypia, cu ochii închişi, că ei coboară din cavalerii care-şi prăznuiesc, sus, pe marmura frizei tale, înveşnicita lor sărbătoare. Voi zmulge din inima mea orice fibră care nu e raţiune şi artă pură. Nu-mi voi mai iubi bolile, nu mă voi mai place în febra mea. Sprijină-mi încumetata rostire, o, Prielnică; ajută-mă o, tu, care izbăveşti !

« Cîte greutăţi nu prevăd, într-adevăr ! cîte deprinderi ale minţii nu voi avea de schimbat ! cîte amintiri fermecătoare nu va trebui să-mi smulg din inimă ! Mă voi strădui; dar nu sînt prea încrezător. Tîrziu te-am cunoscut, frumuseţe desăvîrşită. Voi avea mustrări, slăbiciuni. O filosofie, viţioasă fără îndoială, m-a adus să cred că binele şi răul, plăcerea şi durerea, frumosul şi urîtul, raţiunea şi nebunia se preschimbă unele într-altele prin nuanţe tot atît de nedesluşite cum sînt cele de pe gîtul columbei. A nu iubi nimic, a nu urî cu desăvîrşire nimic, se preschimbă atunci într-o înţelepciune. Dacă o societate, dacă o filosofie, dacă o reli-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

gie ar fi stăpînit adevărul absolut, această societate, această filosofie, această religie ar fi biruit pe celelalte și ar dăinui singură în ceasul de față. Toţi cei care, pînă acum, au crezut că au raţiune s-au înşelat, vedem limpede. Putem noi să credem, fără o smintită înfumurare, că viitorul nu ne va judeca la fel cum judecăm noi trecutul? Iată blasfemiile pe care mi le insuflă cugetul meu foarte stricat. O literatură care, ca a ta, ar fi sănătoasă cu totul, n-ar mai trezi acum decît plictiseală.

« Naivitatea mea te face să zîmbeşti. Da, plictiseală. Sîntem corupţi: ce putem face? Voi merge şi mai departe, zeiţă ortodoxă, îţi voi mărturisi chiar dezmăţul lăuntric al inimii mele. Raţiune şi bun simţ nu sînt îndeajuns. E poezie în Strymonul îngheţat şi în beţia Tracului. Vor veni veacuri în care discipolii tăi vor fi socotiţi drept discipoli ai urîtului. Lumea e mai mare decît nu-ţi închipui. Dacă ai fi văzut omăturile de la pol şi misterele cerului austral, fruntea ta, o, zeiţă pururi netulburată, n-ar mai fi atît de senină; capul tău, mai larg, ar îmbrăţişa deosebite feluri de frumuseţe.

« Tu eşti adevărată, pură, desăvîrşită; marmura ta nu are nici-o pată; dar templul Arghiei-Sophia, care e la Bizanţ, trezeşte deasemeni un fior divin cu cărămizile şi ipsosurile lui. El e icoana bolţii cereşti. El se va prăbuşi; dar dacă veşnica ta cella ar trebui să fie tot atît de largă spre a cuprinde mulţimi, ea se va prăbuşi, deasemeni.

« Un uriaş fluviu de uitare ne tîrăşte într-o prăpastie fără nume. O, abis, tu eşti singurul Dumnezeu. Lacrimile tuturor popoarelor sînt lacrimi adevărate; visurile tuturor înţelepţilor închid o parte de adevăr. Totul aici pe pămînt nu e decît simbol şi decît visare. Zeii trec ca şi oamenii, şi n-ar fi bine ca ei să fie eterni. Credinţa ce ai avut nu trebuie să fie niciodată un lanţ. Eşti dezlegat faţă de ea cînd ai înfăşurat-o cucernic în giulgiul de purpură în care dorm zeii stîrviţi ».

În româneşte de TAŞCU GHEORGHIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Între apollinic şi dionysiac

Estetica ar fi mult cîştigată dacă am fi ajuns nu numai la constatarea logică, ci şi la certitudinea directă că progresul artei depinde de dualitatea apollinicului şi dionysiacului, la fel cum generaţia depinde de dualitatea sexelor în luptă continuă şi în conciliere periodică. Împrumutăm de la greci denumirile acestea; ele fac identificabile cercetătorului sensurile adînci, esoterice, ale concepţiei lor despre artă exprimate mai puţin prin noţiuni cît prin tipurile clare şi pregnante din lumea zeilor lor. Cele două zeităţi, Apollo şi Dionysos, exprimă concepţia noastră după care în lumea greacă există, la origină şi în scopuri, o uriaşă opoziţie între arta sculptorului apollinică şi cea lipsită de plastică a muzicii, cea dionysiacă. Înclinaţiile acestea două atît de diferite merg alături una cu cealaltă, adeseori desbinate pe faţă dar stimulîndu-se reciproc în vederea unor noi şi tot mai puternice geneze perpetuînd în ele lupta dintre antipozi pe care cuvîntul « artă » o conciliază doar în aparenţă; pînă cînd, în fine, printr-un miracol metafizic al « voinţei » helenice apar împerecheate şi produc prin această împerechere opera de artă în aceeaşi măsură dionysiacă şi apollinică a tragediei atice.

Pentru a ne lămuri mai bine cele două atitudini, să ni le imaginăm deocamdată ca lumile separate ale visului şi ale beţiei delirante; între aceste două fenomene fiziologice există un contrast similar aceluia dintre apollinic şi dionysiac. În vis au apărut mai întîi — după cum spune Lucretiu — în inimile oamenilor figurile măreţe ale zeilor, în vis i-a apărut marelui sculptor

N. BALOTĂ

Elada nietzscheiană

Răstălmăcind gîndirea lui Nietzsche, simplificînd-o abuziv, pentru a se folosi de ea în scopuri ce nu erau cituşi de puţin « supraumane » ci subumane, propaganda fascistă, în prima jumătate a secolului nostru, a compromis-o. Multă vreme nu ne vom putea apropia de textele marelui însingurat decît cu prudenţa necesară a celui care manevrează posibile otrăvuri. Căci răul pe care fascismul l-a exploatat, utilizînd unele texte nietzscheiene, se afla, de fapt, în germen, chiar în aceste teze. Autorul *Voinţei de putere* n-ar fi acceptat niciodată ororile lagărelor naziste, dar nu e mai puţin adevărat că a justificat violenţa încercînd să răstoarne o morală a carităţii şi să instaureze o morală a puterii. Niciodată n-ar fi devenit sprijinitorul rasismului nazist, dar a pregătit oarecum calea unei teorii a rasei superioare, preconizînd venirea « supraomului ». Dar sarcina precisă a

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

înfăţişarea seducătoare a fiinţelor supraumane, iar poetul elen întrebat care sînt secretele creaţiei poetice ar fi vorbit desigur despre vis . . .

. . . Frumoasa ficţiune a lumii visurilor, în producerea căreia fiecare om este un artist complet, este condiţia oricărei arte plastice, ba chiar, după cum vom vedea, şi a unei bune jumătăţi de poezie. Savurăm figura cu înţelegere directă, toate formele ne vorbesc, nu există nimic indiferent şi inutil. În plina viaţă a acestei realităţi a visului licăreşte totuşi în noi sentimentul că nu este decît o ficţiune; aceasta este cel puţin experienţa făcută de mine, pentru frecvenţa căreia aş putea da cîteva certificate şi maxime ale poeţilor.

Filozoful are chiar presimţirea că sub realitatea în care trăim şi sîntem, s-ar afla o a doua cu totul alta care n-ar fi nici ea decît o ficţiune; iar Schopenhauer consideră darul vreunuia de a vedea din cînd în cînd oamenii şi lucrurile ca simple fantome sau himere, ca un indiciu de aptitudine filozofică. La fel cum filozoful se comportă faţă de realitatea existenţei, se comportă omul dotat artistic faţă de realitatea visului; el o vede exact şi o priveşte cu plăcere; căci din imaginile acestea îşi făureşte viaţa, din întîmplări de acestea se antrenează pentru viaţă. Experimentează cu deplină înţelegere nu numai aspectele plăcute şi comode, ci şi pe cele grave, tulburi, triste, întunecate, subitele reţineri, vexaţiunile întîmplătoare, aşteptările îngrijorate, pe scurt întreaga « divină comedie » a vieţii, cu Infernul ei, îi trece pe dinainte şi nu numai ca un joc de umbre — căci el trăieşte şi suferă cu aceste scene — ci şi cu sentimentul fugitiv că totul este o ficţiune.

Poate că vreunul îşi aminteşte, ca şi mine, să-şi fi strigat uneori în toiul primejdiilor şi spaimelor visului, ca să se încurajeze : « E un vis ! Dar vreau să continui să-l visez ! » Mi s-a vorbit, de altfel, despre persoane care au fost în stare să continue unul şi acelaşi vis în trei nopţi succesive. Toate

---

unei gîndiri critice, acum cînd rătăcirile funeste din prima jumătate a veacului sînt demult în urma noastră, este de a judeca, de a cîntări cu exactitate demersurile cugetării lui Friedrich Nietzsche. O concepţie despre lume şi viaţă cu multiple implicaţii, care şi-au pus amprenta pe numeroase tărîmuri ale filozofiei şi disciplinelor umaniste, nu poate fi ocolită cu suspicioasă indiferenţă. Ea trebuie abordată frontal.

Estetica, teoria literaturii ca şi istoria artelor operează demult, cu două concepte de sorginte nietzscheiană : apollinicul şi dionysiacul. Textul din *Originea tragediei*, la care aceste rînduri slujesc drept preambul, dezvoltă tema acestui cuplu autentic al factorilor determinanţi ai culturii eline. Tînărul profesor de filologie clasică al Universităţii din Basel, publicînd această operă—fragment dintr-o mai vastă lucrare, niciodată terminată, privind lumea Eladei —, îşi expunea mai mult decît rezultatele cercetărilor sale filologice, vederile sale cu privire la estetica tragicului şi la filozofia artelor şi culturii în genere. Lumea erudită şi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

acestea sînt fapte care constituie suficiente dovezi că ființa noastră intimă, temelia comună nouă tuturora, îndură cu adîncă plăcere și cu bucuroasă necesitate visul.

Necesitatea aceasta plăcută a trăirii visului a fost exprimată de greci prin Apollo al lor: Apollo considerat zeul tuturor energiilor plastice, dar în același timp și zeul profeţiilor. El, care la origină este « cel care apare », zeul luminii, domină și frumoasa aparență a lumii interioare a fanteziei. Adevărul mai înalt, plenitudinea acestor stări în opoziție cu realitatea cotidiană, lacunară, inteligibilă, apoi conștiința adîncă a naturii care vindecă și ajută prin somn și vis, este totodată « analogonul » simbolic al aptitudinii profetice și în general al artelor prin care viaţa este făcută posibilă și demnă de trăit.

Din portretul lui Apollo nu trebuie să lipsească însă nici linia aceea delicată pe care dacă himera ar depăși-o ar deveni patologică, în care caz aparența ne-ar înșela devenind realitate grosolană: acea limitare plină de măsură, acea eliberare de stimulentele mai sălbatice, acea liniște înţeleaptă a zeului modelator. Ochiul său trebuie să fie « însorit », ca și originea sa. Chiar cînd privește înciudat și indispus, asupra lui trebuie să rămînă frumusețea strălucitoare. Într-un sens excentric s-ar putea spune despre Apollo ceea ce Schopenhauer spune despre omul prins în mrejele Mayei: « Tot astfel precum pe marea zbuciumată care ridică și răstoarnă pretutindeni, fără sfîrșit și cu urlete înfiorătoare munţi de apă, luntrașul stă încrezător în barca sa firavă, tot astfel stă liniștit în toiul unei lumi de chinuri, omul însingurat, bizuit și încrezător în « principium individuationis ». Da, despre Apollo se poate spune că în el zace nezdruncinata încredere în acel principiu și că rămînerea liniștită a celui prins în mrejele lui și-a căpătat astfel expresia sublimă și că am dori să prezentăm pe Apollo însuși ca

pedantă a filologilor universitari germani, din vremea lui Nietzsche, a respins ca neîntemeiate concluziile sale. Acestea vor înrîuri însă studiile esteticienilor, eseurile filozofilor, criticilor literari și de artă. Viziunea însăși asupra anticei Elade s-a modificat prin reflexiile pătimașe ale încă tînărului savant.

Prin esenţa ei pasională, gîndirea lui Nietzsche solicită participarea. Ea nu te lasă indiferent. Vederile sale asupra Greciei antice nu sînt doar cele ale unui grămătic care a stors din frunze de mult veștede un palid decoct. Acest nordic este, asemenea atîtor mari nordici, predecesori ai săi, un îndrăgostit al Sudului și, îndeosebi al arhipelagului elin. Grecii din vechime sînt — după Nietzsche: « singurul popor genial din istoria universală ». Lumea Eladei este o patrie a formării spiritului din toate timpurile, este provincia pedagogică a Europei. Ardoarea lui Winckelmann, cultica fervoare a lui Hölderlin au alimentat, desigur, concepţia pasională a lui Nietzsche despre cosmosul elin. În figura centrală a

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

imaginea divină și superbă a « principiului individuației », din ale cărui înfățișări și priviri ne-ar vorbi întreaga bucurie și înțelepciune a « ficțiunii » cu farmecul ei.

În același loc Schopenhauer ne-a arătat cumplita groază care cuprinde pe om cînd se dezorientează brusc recunoscînd formele aparenței, cînd legea fundamentală pare să sufere o excepție în unul din aspectele sale. Dacă la groaza aceasta adăugăm voluptatea extazului care se amplifică cînd din adîncul său interior omul, chiar și natura, încalcă principiul individuației, am pătruns deja în esența dionysiacului, care ne devine mai clară prin analogia cu beția delirantă. Fie sub influența unei băuturi narcotice, despre care vorbesc în imnuri oamenii și popoarele primitive, fie sub impetuoasa apropiere a primăverii care umple de bucurie întreaga natură, se trezesc acele impulsuri dionysiace în a căror amplificare subiectul se topește și dispare într-o completă uitare de sine. Sub aceeași forță dionysiacă cete din ce în ce mai mari se mutau în evul mediu german din loc în loc cîntînd și dănțuind. În dănțuitorii aceștia ai Sf. Ioan și ai Sf. Veit recunoaștem corurile bachice ale grecilor, cu preistoria lor în Asia mică și dincolo în Babilon și în sectele orgiastice. Există oameni care, din lipsă de experiență sau din stupiditate se abțin de la astfel de manifestări pe care în batjocură sau cu simțul de apărare a propriei sănătăți le ocolesc ca pe niște « boli populare ». Sărmanii, nici nu bănuiesc ce culoare cadaverică, de stafie capătă tocmai această « sănătate » a lor cînd trece furtunos pe lîngă ei alaiul înflăcărat al dionysiacilor fanatici.

Sub vraja dionysiacului se încheie din nou nu numai legătura dintre un om și altul; pînă și natura înstrăinată, dușmănoasă sau subjugată își serbează împăcarea cu fiul său pierdut, cu omul. Generos, pămîntul își oferă darurile și pașnice se apropie animalele stîncilor și stepelor. Cu flori și

---

acestui cosmos, în mitica figură a lui Dionysos, care-l va petrece întreaga viață, el va întrezări o coincidență a crezurilor sale. Dionysos (al cărui « ultim apostol și inițiat » se va numi pe sine, atunci cînd tenebrele spiritului vor începe să pună stăpînire pe el), era, în perspectiva sa, o întrupare mitică a totalității existenței, a devenirii, a veșnicei întoarceri. Dionysos e dincolo de bine și de rău; e voința de putere care etern se produce și etern se distruge. Marile teme ale cugetării nietzscheiene își găsesc un punct de confluență în această mitică făptură, în acest « zeu care filozofează ».

Ordinea apolinică alături de « beția » dionysiacă sînt concepte de boltă cu care operează, în studiile lor asupra Eladei, ca și în eseurile de filozofia culturii ori de estetică, generații de studioși. Ele au fecundat gîndirea secolului nostru. Căci, dincolo de construcția ideatică a lui Nietzsche, ele derivă din realitatea arhaică a Eladei, a universului-școală în care ne-am format.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cununi e împodobit carul lui Dionysos; în jugul său trag pantere și tigri. Transformați oda bucuriei lui Beethoven într-un tablou și nu lăsați forța voastră de imaginație să lîncezească cînd milioane se prăbușesc înfiorate în țărînă. În modul acesta ne putem apropia de dionysiac. Sclavul este acum un om liber, se rup acum toate zăgazurile încremenite, dușmănoase, pe care mizeria, arbitrariul sau « moda impertinentă » le-au pus între oameni. La evanghelia armoniei universale fiecare se simte acum nu numai unit, împăcat, fuzionat cu aproapele său, ci chiar una cu el ca și cînd vălul lui Maya s-ar fi rupt și n-ar mai flutura decît zdrențele din el în fața acelui misterios unu-originar.

Cîntînd și dănțuind omul se exteriorează ca membru al unei comunități mai înalte; a uitat să mai meargă și să vorbească și e pe cale să se înalțe dansînd în zbor. Din mimica sa vorbește vraja care l-a curpins. Uite, cum vorbesc acum animalele, cum pămîntul dă lapte și miere, cum răsună din el ceva supranatural: se simte un dumnezeu, se transformă el însuși, vrăjit și înălțat, așa cum vedea în vis pe zei transformîndu-se. Omul nu mai este un artist, a devenit o operă de artă. Întreaga forță artistică a naturii se revelează acum sub fiorii beției delirante spre desfătarea cea mai pură a acelui unu-originar. Lutul cel mai de preț, marmora cea mai bună, omul, se frămîntă aici. În bătăliile daltei artistului dionysiac al universului răsună chemarea misterelor eleusice: « Vă prăbușiți, milioane? Nu-l simți pe creator, lume? »

În românește de HORIA STANCA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Rolul Mediteranei

Natura mediteraneană, resursele oferite de ea, relațiile pe care le-a determinat sau le-a impus sînt la originea impresionantei transformări psihologice și tehnice care, în cîteva secole, a deosebit atît de profund pe europeni de restul omenirii și timpurile moderne de epocile anterioare. Ei, mediteraneenii, au făcut primii pași siguri pe calea precizării metodelor, în studiul necesității fenomenelor prin folosirea deliberată a puterilor spiritului, ei au angajat genul uman în această extraordinară aventură pe care o trăim, fără a-i putea prevedea cineva urmările, și care se distinge în chipul cel mai evident — cel mai neliniștitor, poate — prin îndepărtarea mereu mai pronunțată de condițiile inițiale, naturale ale vieții.

Rolul imens îndeplinit de Mediterană în această transformare extinsă asupra umanității întregi se explică (în măsura în care se explică ceva) prin cîteva observații extrem de simple.

Marea noastră oferă un bazin perfect delimitat în care orice punct de pe circuit poate fi atins plecînd din alt punct în cel mult cîteva zile, fie navigînd de-a lungul coastelor, fie pe țărmuri.

Trei « părți de lume », adică trei lumi complet diferite, mărginesc acest vast lac sărat. Puzderie de insule în partea orientală. Nici o maree sensibilă sau și de este sensibilă, rămîne aproape neglijabilă. Cerul, rareori rămîne mai mult timp acoperit, circumstanță fericită pentru navigație.

În sfîrșit, această mare închisă, care este întrucîtva pe măsura mijloacelor primitive ale omului, se află în întregime în zona climelor temperate; ocupă cea mai favorabilă poziție de pe glob.

Pe țărmurile sale, numeroase populații total diferite, o mulțime de temperamente, de sensibilități și de capacități intelectuale diverse, s-au găsit în contact. Grație facilităților de mișcare arătate, aceste popoare au întreținut raporturi de toate felurile: de război, de comerț; schimburi voluntare ori nu, de bunuri, de cunoștințe, de metode; amestecuri de sînge, de vocabule, de legende și de tradiții. Numărul elementelor etnice alăturate sau confruntate, de-a lungul epocilor, al moravurilor, limbilor,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

credinţelor, legislaţiilor, constituţiilor politice, a zămislit o incomparabilă vitalitate în lumea mediteraneeană. *Concurenţa* (care este o caracteristică izbitoare a erei moderne) a atins foarte devreme o intensitate unică în Mediterana: concurenţa negoţurilor, influenţelor, religiilor. În nici o altă regiune a globului, o asemenea varietate de condiţii şi de elemente n-a mai fost atît de apropiat îngemănată, o asemenea avuţie creată şi de atîtea ori reînnoită.

Toţi factorii esenţiali ai civilizaţiei europene sînt produsele acestor împrejurări, cu alte cuvinte *împrejurările locale au avut consecinţe* (verificabile) *de interes şi de valoare universale.*

În special, *edificarea personalităţii umane*, naşterea unui ideal pentru dezvoltarea cea mai completă şi cea mai perfectă a omului, a fost schiţată sau realizată pe ţărmurile noastre. Omul, *măsură a lucrurilor;* Omul, *element politic, membru al cetăţii;* Omul, *entitate juridică definită în drept;* Omul, *egalul omului înaintea Domnului* şi considerat *sub specie aeternitatis* — iată creaţii aproape integral mediteraneene, ale căror uriaşe urmări nu mai trebuiesc reamintite.

Fie că e vorba de legi naturale sau de legi civile, însuşi tipul *Legii* a fost precizat de spirite mediteraneene. Nicăieri în altă parte puterea cuvîntului conştient disciplinat şi condus, n-a fost mai deplin, mai folositor dezvoltat: cuvîntul, supus logicei, mijlocind descoperirea adevărurilor abstracte, construind universul geometriei ori al relaţiilor care autorizează justiţia; sau mai mult stăpîn în forum, intermediar politic esenţial, instrument obişnuit întru obţinerea şi păstrarea puterii.

Nimic mai demn de admirat decît a vedea în cîteva secole născîndu-se, din sînul cîtorva popoare riverane ale acestei mări, invenţiile intelectuale cele mai preţioase şi, printre ele, cele mai pure: aici ştiinţa s-a desprins de empirism şi de practică, arta s-a dezbrăcat de originile sale simbolice, literatura s-a diferenţiat hotărît şi s-a constituit în genuri distincte, în sfîrşit, filozofia a încercat aproape *toate felurile posibile de a examina Universul şi de a se examina pe sine-însăşi.*

Nicicînd şi niciunde, pe o arie atît de restrînsă şi într-un răstimp atît de scurt, o asemenea efervescenţă a spiritelor, o asemenea producţie de bogăţii n-a mai fost întîlnită.

(Proiect pentru organizarea Centrului Universitar Mediteraneean de la Nisa — 1933.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JAEGER

Puterea numerelor

Reprezentarea pămîntului și a universului, concepută de Anaximandru, e un triumf al spiritului geometric. Este ca un simbol vizibil al unui rectiliniu monumental, propriu sufletului și gîndirii omului arhaic. Lumea lui Anaximandru e construită după proporții riguros matematice. Discul pămîntului din concepția homerică nu e, după părerea lui, decît aparență înșelătoare; cursul zilnic al Soarelui de la răsărit la apus, continuă în realitate sub pămînt, întorcîndu-se la răsărit, la punctul de plecare. Lumea nu e deci o jumătate de sferă, ci o sferă întreagă, avînd în centru Pămîntul. Nu numai cursul Soarelui, ci și acela al stelelor și lunii, e circular. Cercul cel mai dinafară este al Soarelui, măsurînd de 27 de ori diametrul Pămîntului, și mai jos al Lunii care măsoară numai de 18 ori. Cercul descris de stelele fixe e cel mai de jos și de aceea . . . măsoară în chip evident numai de nouă ori diametrul pămîntesc, și acesta înseamnă de trei ori înălțimea Pămîntului care are forma unui cilindru plat. Pămîntul nu stă, cum admite cu ingenuitate gîndirea mitică, pe o bază solidă, nu se înalță în aer ca un copac din rădăcini care se afundă invizibile, ci se balansează în spațiul cosmic. Nu presiunea aerului îl susține ci el se menține în echilibru datorită echidistanței, pe toate părțile, de sfera cerească...

. . . Concepția pitagoreică a numărului ca principiu al lucrurilor e prefigurată în simetria riguros geometrică a cosmosului lui Anaximandru și nu poate fi înțeleasă ca născîndu-se din simpla aritmetică. Ea deriva, conform tradiției, din descoperirea unor noi dispoziții regulate ale naturii, adică din raportul între frecvența vibrațiilor și lungimea corzilor lirei. Dar pentru a extinde domeniul numărului asupra întregului cosmos și în

---

* Carte fundamentală pentru înțelegerea formării omului grec, *Paideia* lui Werner Jaeger desfășoară în capitole de sinteză filosofică, procesul raționalizării ființei omenești, al rotunjirii ei ca microcosm, într-o viziune de armonii matematice și muzicale. Acest proces nu e decît *educația* în sensul cel mai înalt pe care i l-a acordat vreodată o epocă de cultură, educația ca mod de cunoaștere și organizare rațională a personalității evoluînd spre desăvîrșire. Antropocentrică, supusă măsurii și ideii de perfectibilitate, filosofia grecească a dăruit oamenilor primul mare model de structurare a făpturii lor interioare și exterioare, fixînd în delfice, apollinice mituri și simboluri, sensul primului umanism al lumii europene.

Fragmentele traduse strîng momentele esențiale ale demonstrației despre intervenția succesivă a principiilor geometrice în formarea sufletului apollinic.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ordinea vieţii omeneşti era nevoie de o îndrăzneaţă generalizare a acelei observaţii care a găsit, fără îndoială, sprijin în simbolismul matematic a filosofiei naturale milesiene (din Milet.) Doctrina pitagoreică nu are nimic a face cu ştiinţa naturală matematică în sensul de azi. Pentru aceea numărul înseamnă mult mai mult; nu înseamnă a reduce fenomenele naturale la raporturi cantitative calculabile: diferitele numere sînt, dimpotrivă, esenţa calitativă a unor lucruri deosebite, a cerului, a căsătoriei, a justiţiei, a *Kairos*-ului etc.

. . . Cum au ajuns pitagorienii să preţuiască atît de mult puterea numărului, se înţelege şi din răsunătoarele opinii ale altor contemporani. Astfel Prometeu, la Eschil, numeşte invenţia numărului capodopera înţelepciunii sale civilizatoare. Descoperirea stăpînirii numărului în variate domenii ale fiinţei a deschis spiritului, căutător al sensului lumii, încă o cale nouă pentru a recunoaşte că în înseşi lucrurile se află de la natură o normă spre care trebuie să se întoarcă atenţia, şi, printr-o speculaţie care ni se pare un joc, reducea fiece lucru la un principiu numeric . . .

. . . Cu matematica se înfăţişează un nou element esenţial al culturii greceşti . . . Şi e destul să amintim importanţa muzicii în cultura greacă arhaică şi legătura strînsă dintre matematica pitagoreică şi muzică, pentru a vedea cum din înţelegerea legilor numerice ale sunetelor trebuia să iasă curînd teoria filosofică a eficienţei educative a muzicii. Ingemănarea muzicii şi a matematicii, instituită de Pitagora, a rămas de atunci în posesiunea integrală a spiritului grec.

Dintr-o atare unire au derivat conceptele cele mai fecunde şi de mai largă cuprindere pentru gîndirea educativă grecească. Dintr-odată, iată că în toate tărîmurile existenţei se revarsă un şuvoi de noi cunoştinţe normative care se hrănesc, evident, din această sursă. Secolul VI marchează naşterea tuturor acelor minunate idei fundamentale ale spiritului grec care au devenit pentru noi ca un simbol al caracterului său esenţial şi ne apar nedespărţite de fiinţa sa. Ele n-au fost astfel de la început, ci au apărut într-o succesiune istoric condiţionată. Noua înţelegere a structurii muzicale e unul dintre momentele hotărîtoare ale acestei dezvoltări. Cunoaşterea esenţei armoniei şi ritmului ar fi singură de ajuns pentru a asigura grecilor nemurirea în istoria culturii omeneşti. Posibilitatea de a aplica acest mod de cunoaştere în toate domeniile vieţii e aproape nelimitată.

. . . .

Armonia se exprimă în relaţiunea dintre părţi şi întreg, care se întemeiază pe conceptul matematic de proporţie ce se înfăţişează în gîndirea greacă într-o formă cu evidenţă geometrică. Cînd se vorbeşte despre

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

armonia universului, se face referire la un concept complex, în care e cuprinsă semnificaţia muzicală, ideea frumosului acord al sunetelor, ca şi aceea a unei rigori numerice, a unei regularităţi geometrice şi a unei dispoziţii tectonice. Influenţa ideii de armonie este imensă asupra tuturor aspectelor vieţii greceşti din epocile care au urmat. Ea atinge arta figurativă şi constructivă, ca şi poezia şi retorica, religia şi etica . . . Conceptele de ritm, măsură, relaţie sînt strîns legate de ea şi primesc prin ea un conţinut mai precis. Ca şi despre ideea de cosmos, aşa şi despre ideea de armonie şi ritm se poate spune că descoperirea lor în « natura fiinţei » e premiza necesară a aplicaţiei lor la lumea interioară a omului şi la problemele vieţii . . .

. . . Religia delfică e în acea epocă atît de vie încît se arată în stare să atragă toate forţele constructive ale naţiunii, punîndu-le în propriul ei serviciu . . . La Delfi religia greacă a atins atunci suprema sa eficienţă ca forţă educativă, extinzîndu-se mult dincolo de frontierele Eladei. Faimoase sentinţe ale înţelepţilor laici fură atunci consacrate lui Apollo, părînd doar ecouri ale înţelepciunii divine şi, pe pragul templului său, cine intra era prevenit de formula « cunoaşte-te pe tine însuţi », pe care o inculcă doctrina *saphrosyne*-i, avertismentul de a-ţi cunoaşte limitele umane, cu lapidaritate de lege, caracteristică spiritului vremii . . .

. . . Măsura apollinică nu e cuvîntul de ordine a unei linişti şi a unei saţietăţi filistine. Prin ea se indiguieşte exacerbarea individualistă a omului, devine supremă impietate nu numai gîndul la cele omeneşti, dar şi aspiraţia spre prea sus. Conceptul de *hybris*, privind la origini doar sfera dreptului funciar şi înţeles în chip concret, neînsemnînd altceva decît opusul lui *dike*, se extinde acum în sens religios. Acum cuprinde şi *pleonessia* omului faţă de divinitate, şi acest nou concept de *hybris* devine expresia clasică a sentimentului religios în vîrsta tiranilor. Şi acesta e sensul cu care cuvîntul a trecut în limba modernă ; împreună cu ideea invidiei zeilor, a avut mult timp un loc de seamă în determinarea ideii pe care mulţi şi-o făceau despre religia greacă. Soarta muritorilor e nestabilă — ca lumina ; astfel, sufletul omului nu se cade să năzuiască prea sus.

Dar nevoia omenească de fericire găseşte o cale de scăpare de la acest moment de cunoaştere care dă intrare spre lumea interioară, fie în plăcerile beţiei dionisiace care se descoperă ca un complement al măsurii şi rigorii apollinice, fie în credinţa orfică despre suflet ca partea cea mai bună a omului, destinată unei sorţi mai înalte şi mai pure.

În româneşte de ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

V. PÂRVAN

Ființă și eternitate

În țara unde chiparoșii stau de pază la capetele celor întru vecinică pace adormiți, unde măslinii cu frunzele lor argintii îmbracă munții ce se oglindesc în marea nemărginită, unde bolta cerului se înalță pînă în infinit, iar lumina soarelui pătrunde toate, dîndu-le lumină din lumină, — acolo omul are sufletul mai simplu și mai clar, seninul cerului și al mării îl înseninează și pe el și gîndul iubitor de lumină se avîntă în visare spre înălțimile albastre cu Platon, ori pe mările de smarald și safir cu Homer. Acolo viața omului se desfășoară în mijlocul firii însăș. Nu patru pereți ai unei case dau adăpost omului și mărginire gîndului, ci pămîntul însuș culcă la sînul său pe cel obosit și cerul îl acopere cu mantia lui de stele, — iar ca pămîntul și cerul și marea, așà sunt și visurile lui de liniștite ori furtunoase. Și în mijlocul firii mărețe omul capătă adevărata lui măsură: plăpînd ca o floare pe care o rupe vijelia, el trebuie să se plece cu supunere în fața puterilor nemărginite și neîndurate cari îl păsuesc în mijlocul lor, dar limpede ca lumina soarelui el singur poate să oglindească în fețele nenumărate ale sufletului său tot ce e frumos în lumea noastră dintre țărînă și astre. . .

•

« . . . Stela lui « Anaxandros » din Apollonia, pe la începutul secolului al V-lea, adică pe vremea luptei de la Maraton și a tragediilor eshileene, pe vremea templelor dorice celor mai aspre în pure, ne stă mărturie de perfecta unitate sufletească între Sudul sobru și eroismul său în Nordul simplu în seninătatea sa modestă și săracă: inimitabil în simplicitatea austeră a liniilor, în grația sobră a gesturilor, în viața latentă sub relieful abià pronunțat, stă fiul lui Anaxandros, răzemat într-un toiag lung — în

* Fragmente din *Memoriale*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

atitudinea bătrînilor din friza Partenonului — cu capul plecat tare spre pămînt, jucîndu-se ca în ceasurile lui de seninătate deplină din viață, cu cîinele lui, pe care-l momește cu hrana, după care animalul se ridică zadarnic în două picioare, ca s-o apuce. Între vecinicia acestei scene de simplicitate senină a sufletului omenesc blînd și între vecinicia scenelor de pe friza Partenonului nu e deosebire. Aceeaș deplină liniște, venind din aceeaș armonie între lupta vieții și scopul vieții: consacrată toată Statului; aceeaș împăcare întru odihna de veci după o viață de jertfă și de glorie întru binele public; inscripția de pe stela lui « Anaxandros » cuprinde aceleași gînduri ca în Grecia luptelor pentru libertate: idealul vieții e de a excelá în meseria ta și de a nu ridicà asupră-ți vorbele rele ale nici unui concetățean; moartea e o fatalitate, e un sorț care ți se trage de Moire mai curînd ori mai tîrziu; de prisos să te răscoli împotriva ei; deajuns că ți-ai încheiat viața fără a-ți imputá nimic asupra ei. De aceea și reprezentarea celui mort, pe monumentul funerar, n-are de ce să fie amărîtă; dimpotrivă, cu cît e mai senină, cu atît răspunde mai deplin sentimentului de mulțumire de sine, cu care cel răposat e pus să vorbească despre viața sa armonios sfîrșită: viața lui e doară un dar al zeilor cari ocrotesc Statul; și întrucît Statul continuă a înflori, moartea nu e pentru cetățean decît o senină odihnă bine meritată . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

G. CĂLINESCU

O societate tipic democratică

... Este cu neputinţă pentru spiritul clasic să disocieze peisajul de individ, avînd în vedere că primul reprezintă expresia celui din urmă. Ce-ar fi Athena fără atenieni şi Roma fără romani? Cînd mergi la Napoli şi priveşti poporul, pricepi îndată că sub aparenţa unei plebe desculţe şi zgomotoase, aceasta e populaţia autentică a vechii Parthenope, trăind în stradă. Ea se verifică îndată ca o mulţime eminamente citadină, civilă, prin urmare civilizată, plină de inteligenţă, socială. Străzile sînt bunurile ei. Antichitatea în apogeul său ni se înfăţişează ca o societate tipic democratică, fără clase stridente. Ea nu cunoaşte mahalalele metropolelor moderne cu milioane de locuitori, cetăţile antice avînd o populaţie foarte redusă. Teatrele, circurile erau tocmai pentru plebe, acea plebe se bucura de toate bunurile civilizaţiei şi întru cît nu existau plăceri ascunse în interior, totul fiind comunal, plebea clasică nu era vulgul de azi, privat de mulţumirile secrete ale clasei restrînse.

●

... Dacă trecem la arta mediteraneană, vedem că omul este obiectul aproape exclusiv al sculpturii, un om liniştit, ridicat la proporţiile divinităţii, perfect inteligibil. Animalul e înlăturat sau, cînd e admis, e animal umanizat, cu ochi logici. Aci omul striveşte haosul enigmatic al formelor dezordonate, în locul cărora pune viaţa sa morală.

Arhitectura stă exclusiv pe bazele geometriei şi proporţiile unui edificiu sînt prestabilite. Urieşenia este abolită ca împiedicînd estimaţia numerică a proporţiilor. Coloanele unui templu doric sînt computabile, acelea ale unui templu egiptean ori asiat, inumerabile, chiar cînd cifra lor e răstrînsă. Cele patru picioare masive de elefant zguduie într-atît imaginaţia prin presiune, încît vedem în jur, cu închipuirea, alte o mie de picioare posibile. Numărul coloanelor templului grec nu creşte cu fantezia, şi cine are halucinaţia sporirii lor, acela a pierdut implicit, prin delir, sentimentul artei eline, care exclude informitatea onirică şi apelează la calcul.

●

... Grecia era cea mai puţin « natură » de pe glob. Promontoriile sale cretacee, firmamentul scutit de devoluţiunea zorilor, marea sti-

* Fragmente din articolele: « *Elenismul briţilor* » (1944) şi « *Sensul clasicismului* » (1946).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cloasă ca un lac, alcătuiau un interior şi grecii şedeau în amfiteatru fără acoperiş, tocmai pentru că nu se temeau de meteori de ceaţă londoneză, de ninsoare intempestivă sau de ploaie cu grindină. « Interiorul » se realiza afară. Acest « afară » ca natură incultă exista însă în Septentrion şi e de ajuns a citi pe Herodot şi pe Strabon ca să-ţi dai seama ce groază aveau grecii de un fulg de zăpadă şi cît de puţin îi interesa natura. Septentrionalii, dorind a realiza Grecia, au trebuit să pună ferestre teatrului spre a împiedica năvala crivăţului şi a încălzi localul ca să se suplinească soarele. Civilizaţia elenică a apărut acolo unde solul abstract permitea o speculaţie tihnită de linii. Pe Acropole nu se poate gîndi nici un copac, nici măcar palmier, şi dacă Parthenonul ar fi fost umbrit de stejari şi nuci, rădăcinile ieşind din pămînt ar fi sugerat forţa vegetală care răstoarnă blocurile de piatră, într-un cuvînt ruina. Natura prin prospeţimea ei aminteşte moartea, cultura clasică era tocmai fuga de fenomenologie, refugiul în ideea platonică. Cel mult templul, dacă e pădure, este forma prototipistică a acesteia, simbolul ei metafizic. Noi concepem clasicismul şi romantismul ca două soluţii posibile ale dramei dintre artă şi natură. În cea dintîi arta e biruitoare, în cea de a doua natura. Conciliaţia între ele e doar un vis de poet britanic, care coborînd spre Vezuviu şi Mediterană, în drum spre regimul geometriei, aduce de acasă nori şi vînt, ca să pigmenteze peisagiul, aşa precum ar bea gin după smochine.

●

. . . Întorcîndu-ne la ideea de cunoaştere, trebuie să subliniem caracterul raportului între fenomenal şi ideal în clasicism. Clasicul nu observă, căci asta ar implica o sforţare disproporţionată şi o primejdie de a se rătăci printre evenimente. El vine cu observaţia făcută. Un mare scriitor se naşte cu observaţia şi, poate e mai bine zis, moşteneşte această observaţie. El începe vizionarea fenomenalului printr-o ordine morală prestabilită, el este *edificat* asupra categoriilor morale ale umanităţii. Toată plăcerea unui spirit clasic e de a nu întîlni niciodată ineditul, de a rămîne mereu în tipic. Dar, fireşte, lumea particularului aduce foarte adesea aparenţe noi. Spiritul clasic suferă în faţa lor un sentiment de contradicţie, apoi în mijlocul superficial-insolitului descoperă tipicitatea şi el se linişteşte, însă profită de falsa accidentalitate, stingînd cu forme impresionistice geometria morală şi dînd exactităţii o ondulaţie de evanescenţă.

Dispoziţia clasicului faţă de evenimente este *indiferenţa*. Fireşte, nu-i vorba de a fugi de eveniment, de a-l dispreţui; avem de aface cu o deferentă indiferenţă, care nu se manifestă decît în mijlocul eveni-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mentelor. Vrem a spune doar că un clasic nu e absorbit de evenimente, nu e surprins de ele și în momentul chiar cînd le trăiește le contemplă cu un ochi străin, cu un « calm » propriu clasicului.

Versurile lui Eminescu din *Glossa:*

Vremea trece, vremea vine,
Toate-s vechi și nouă toate . . .

traduse în plan estetic ne dau un punct de vedere clasic și Eminescu, prin eleatismul lui, se orientează în ultimii ani spre un veritabil clasicism, patetic abstract. În tumultul fenomenelor romanticul minor e amețit de particularități și caută a le reține descriptiv, în vreme ce clasicul trece de-a dreptul la definiție și, în consecință, la caracterizare. El introduce faptul în categorii.

Cu greu scriitorul poate deveni clasic în mod spontan. El are nevoie de o educație și aceasta se capătă într-o societate clasică. A existat în felurite momente o astfel de societate. Nota ei distinctivă este de a se izola în mijlocul celei mai furtunoase vieți, însă ca între pereți de sticlă. Clasicul e un academic care se plimbă cu cîțiva prieteni de conformația sa spirituală printre evenimente și le contemplă cu « indiferența » de care am pomenit, căutînd a le raporta pe loc la universal. Clasicul e un sociabil (însă distant) cu oameni la fel de capabili a se abstrage și forma lui de sociabilitate găsește expresie în dialog. De la Platon încoace, toți adevărații clasici au dialogat, demonstrînd prin asta că sufletul individual e o pură aparență, o irealitate și că adevărul începe cu viața morală, adică cu socialul.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ODYSSEU sau AVENTURA CUNOAȘT

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ODYSSEU SAU AVENTURA CUNOAȘTERII

ALFRED TENNYSON

ULYSSE

Cu prea puțin m-aleg, ca rege nevolnic
adăstînd lîng-un cămin sleit și aceste sterpe stînci,
cu vîrstnică soață-mperecheat, să-mpart, să potrivesc
nedrepte legiuiri către o barbară seminție,
o gloată somnoroasă și flămîndă ce de mine nici nu știe.
Din pribegie nu pot să m-abat: sorbi-voi
pocalul vieții pînă-n fund: clipele toate ce m-au bucurat
nespus, cele ce m-au mîhnit nespus, dimpreună cu aceia
care m-au îndrăgit, sau de unul singur, la țărm,
sau cînd ploioasele Hyade cu piezișe puhoaie
marea-ntunecată tulburau; mi-e numele vestit acum;
Căci neîncetat rătăcind cu suflet lacom,
multe am văzut și am cunoscut: cetăți ale oamenilor,
și năravuri, și vreme, orînduiri, soboruri,
și pe mine însumi, mai cu seamă, dar proslăvit de toți.
Și băut-am din nectarul bătăliei cu ai mei ortaci
departe, acolo, pe șesurile fremătînde de sub vîntuita Troie.
Parte sînt eu însumi din ceea ce am văzut.
Dar tot ce întîmplatu-mi-s-a nu-i decît bolta prin care
răzbate licărirea neumblatei lumi, cu a ei hotare
pălind pentru vecie pe măsură ce-ntr-acolo mîn.
Cumplit e să te oprești, să contenești,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

să rugineşti în nemişcare, făr' de strălucirea faptei !
De parcă a trăi şi a respira totuna-i ! Vieţi peste vieţi
şi ar fi tot prea puţin; iar dintr-una, mie,
doar o fărîmă mi-a rămas; dar izbăvit e fiecare ceas
de acea veşnică tăcere, şi-ncă ceva mai mult,
aducător de lucruri noi; şi ticălos aş fi
să-nţelenesc, şi chiar cu preţul a trei sori, să mă aşez,
pe mine şi acest suflet cărunt tînjind să ţină pas
cu-nţelepciunea ca o stea strălucitoare,
dincolo de hotarul cel mai depărtat al minţii omeneşti.
Acesta-i feciorul meu, Telemachus, propriul meu fiu,
căruia-i las în seamă insula şi sceptrul;
mult îndrăgit de mine, priceput la-ndeplinirea
ăstei trebi, prin domoală chibzuinţă să-mblînzească
un aspru norod şi treptat, cu vremea,
către folos şi bine să-l aplece.
Neîntinat e el, cu cercul virtuţilor obşteşti
înconjurat, prevăzător spre a nu da greş
în iscusite trebi de curte şi la plata cuvenitului
prinos zeilor ocrotitori ai casei
cînd sînt departe. El cu menirea lui şi eu cu-a mea.
Uite, acolo-i portul; galera răsuflă cu bojoci de vîntrele;
largul mării se-ncruntă sub zare. Năierii mei,
suflete ce aţi trudit, trebăluind şi chibzuit cu mine
şi totdeauna voios bun-venit aţi urat
atît tunetului cît şi orbitorului soare, şi drept înălţata-ţi
slobode inimi şi slobode frunţi — voi bătrîni sînteţi ca şi mine.
Dar chiar şi bătrîneţea-şi are fala şi al său rost.
Moartea e marea încheiere: dar înainte de sfîrşit,
o faptă totuşi săvîrşită poate fi, de mare faimă,
voi, bărbaţi aleşi care aţi dat piept cu Zeii.
Lumini au prins să clipească dinspre stînci;
Ziua cea lungă amurgeşte; luna suie domol,
adîncul geme cu piepturi o mie. Veniţi, tovarăşi ai mei,
nicicum nu-i prea tîrziu spre a iscodi o altă, nouă lume !
Daţi-i vînt, şi, rînduiţi în şir cum se cuvine, izbiţi
brazdele apei zgomotoase; căci năzuiesc
să plutim dincolo de apus-de-soare, dincolo de baia
tuturor stelelor de vest, înainte de a mă săvîrşi din astă viaţă.
Poate că golfurile ne vor tîrî la ţărm.
Poate că vom da de Arhipelagul Fericiţilor,
spre a-l revedea pe Achil, care cîndva ne fu aproape.
Ce-a fost s-a dus, dar a rămas destul; şi chiar dacă
azi nu mai sîntem acea putere ce odinioară
muta pămînt şi cer din loc: ce sîntem sîntem:
o mînă de inimi viteze bătînd toate deodată,
slăbite de soroc şi vreme, dar tari în hotărîrea
de-a năzui, de a iscodi şi de a găsi fără zăbavă.

În româneşte de MIRCEA BUCURESCU

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

NIKOS KAZANTZAKIS

ODISEEA*

A doua zi după întoarcerea în patrie, Ulise se duce să se încline pe mormintele strămoșilor săi, aflate pe un deal. Apoi pornește înapoi spre casă.

COLIBA

Cîntece marinărești îngînînd, sprinten cobora pe costișe;
Ca o mare, răcoarea singurătății îi scălda mădularele; morți și vii numai pe undele gîndului mai dăinuiau.
Dar deodată Ulise pasu-și oprește și pe buze cîntecul i se stinge: printre măslini a zărit înălțîndu-se o șuviță albăstrie de fum.
O colibă-njghebată-n adîncul pădurii adăpostea întregul avut al unui biet muritor: un ulcior, o străchinioară de lut, umilele dar sfintele unelte ale muncii și un zeu din pămînt plămădit.
În fața colibei, un moșneag stătea încovoiat peste un coș pe care-l împletea din răchite ude, cu-ndemînare despicate,
— « Să fie-ntr-un ceas bun, tăicuțule ! Îmi crește inima văzînd cît de trandafiriu îți e chipul,
Și toată cinstirea aduc tinereții mîinilor tale pline de-ndemînare.
Mi-e foame. Zeii sînt mărinimoși și fără zăbavă binele din plin îl răsplătesc ».
Moșneagul se ridică tăcut și puse în palmele deschise un codru de pîine neagră și o cană cu apă proaspătă.

Cînd setea și foamea își potolii, plin de zîmbet se-ntoarse Ulise spre moșneag:
— « Bună a fost pîinea, tăicuțule, vlagă nouă parcă mi-a crescut în vine; la fel de bună și apa care pînă-n rădăcini m-a înviorat; cum niciodată vreun dar nu primit-am fără răsplată să-l las
Și de data aceasta nu voi pleca fără să te răsplătesc dăruindu-ți o veste mare.
Moșnege, apleacă-ți urechea, nu-ți fie teamă: ieri, vestitul Ulise
La țărmul patriei a aruncat în sfîrșit ancora ! »
Bătrînul și-a clătinat capul cu chip ars de soare:
— « Ce ne-călzește pe noi, oameni ai țărînei, trăind de pe o zi pe alta, că regele a pus iar piciorul pe țărm sau s-a-necat în valuri străine?
Pentru noi singure au preț ploaia, roadele livezilor, oile noastre
Și pîinea cu care, datorită sudorii noastre, zeii nemuritori ne hrănesc,
Regii ? Niște păsări pe care le poți prinde, niște nori iscați și purtați de vînturi ! »
Această amară tînguire de fel nu fu pe placul eroului:

* fragmente.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— « Bătrîne — spuse el — încearcă o clipă să-ţi înalţi gîndul deasupra trudei:
Ulise s-a-ntors încordînd arcul răzbunării şi Zeus ca un corb se cuibărise în îndoitura umărului; cu sete, ca pe nişte vite, a căsăpit el atunci adunătura de tineri cu gînduri murdare »

Cu ochi reci, moşneagul fărămiţa încet un bulgăr de pămînt între degetele-i uscate:

— « Inima nu mi se strînge nici pentru domnişorii trîndavi şi fără de griji pe care i-a căsăpit

Nici pentru regina care a huzurit în timp ce ţesea ca să destrame apoi ce ţesuse, tîrînd mereu cu ea, pretutindeni, da-ul îngemănat cu nu-ul.

Cît despre stăpînul şi domnul ei şi cel al nostru,
s-a purtat ca un mînz zănatec şi
călătorii, sumedenie de încercări, ucideri
şi cîte altele, tot nu i-au potolit duhul;

Patruzeci de morişti se rotesc sub ţeasta-i
pe sub care suflă nestăvilite toate vînturile ».

Singuratecul Nesupus se uită chiorîş la vlăguitul moşneag:

— « Află, bătrîne, că duhul nu s-a născut ca să fie-mblînzit de scurgerea vremii
şi nici de asprele încercări;
el nu este vită sub jug să se cocoşeze ca bunul trai să ni-l asigure nouă;

Sufletul cu cît îmbătrîneşte cu atît mai plin de
bărbăţie înfruntă şi-ntărîtă soarta ! »

Moşneagul oftă uşor apoi spuse mai cu blîndeţe:

— « Sufletului nici numai de-a surda gălăgie să facă
şi totul să nege, fostu-i s-a dat să se
nască

Ci, dimpotrivă, cu sîrg şi cu drag să se-aplece
pe glia dătătoare de pîine.

Eu fiule, ca tot omul, m-am născut, am crescut,
obrajii de puf mi s-au acoperit
şi pe buze mustăcioară a mijit;

Apoi şi eu pe pernă mi-am dorit să văd
o cosiţă

Fără să preget, doi juncani atunci am jertfit
şi femee mi-am luat.

Altfel nici să dorm nici pîinea să-mi mănînc nu mai puteam.

Am trăit împreună şi fiice şi fii adus-am pe lume;

Am mîncat, am băut şi pămîntul l-am arat şi
Caron care bir tuturora ne cere
N-a zăbovit să se-arate şi frăţeşte am împărţit pe din două copiii

Apoi, într-o zi, cu asinul s-a-ntors din nou şi mi-a luat şi nevasta;

Abia atunci am văzut şi-nţeles că nu-i virtute mai mare decît să
răcneşti: Nu ! cînd pămîntul ne spune Da ! »

— « Eu îndeaproape cunosc un om care niciodată nu s-a învoit să se plece sub jugul
unui zeu, unui om sau unui demon.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ani de-a rîndul, pămînturi şi mări a bîntuit, la jafuri s-a dedat
şi inima lui burduf s-a dăruit
celor patru vînturi, celor mai prielnice
ca şi celor mai cîinoase.
Nu s-a învoit de fel cu tihnita virtute şi n-a vrut să ştie şi s-audă nici de stăpîni, nici de ciobani, nici de oi, nici de dulăi virtuoşi, ci, dimpotrivă, ca un lup da tîrcoale propriei lui tîrle.
Poporul îi spunea fiară sălbatecă, zeitate, dar lui puţin îi păsa şi se prăpădea de rîs
de bine ce ştia că nici fiară nici zeu nu era
Ci doar fum care uşure se înălţa şi cocor
ce pretutindeni doar în trecere este.
Un fiu de-aş fi avut, lui i l-aş fi încredinţat
ca amîndoi mereu drept să calce ».
După ce spuse acestea, cugetul uşurîndu-i-se de mustrare, o mînă pe genunchiul bătrînului îşi puse:
« — Mă iartă, moşnege, îmi dau seama că într-un fel, de amîndoi
nedemn, îţi răsplătesc pîinea şi apa;
Zeii mi-s martori că adesea mintea de prea năstruşnice gînduri mi-e cotropită,
prin mişunarea cărora eu însumi încep să mă pierd,
Întocmai ca şi regina şi eu folosesc o suveică
cu două feţe
Şi da-ul, ţine minte, e băteala şi nu-ul urzeala
şi tot ce ziua ţes, eu singur noaptea destram.
Dar la ce să risipesc atîtea vorbe de-ndată luate
de vînt? Pe pămînt
Toate cărările sînt bune şi binecuvîntate. Şi cărarea ta aşişderea trebuie să fie;
O, bătrîne, cu toată cinstirea mă plec în faţa vlăguiţilor tăi genunchi ! »
— « Cale bună la rîndu-mi îţi urez şi izbutească zeii cugetul să-ţi potolească ! »
Printre măslinii argintii şi-n penumbra albastră,
moşneagul văzu trupul vînjos depărtîndu-se
apoi deodată pierind fără să lase vreo urmă
de vîrtejul unui vînt parcă-n văzduh înălţat.
Răchitele din care împletea coşul, alunecară din mîinile
lui zbîrcite
Şi ochii i se rătăciră ca şi cum un fulger i-ar fi despicat creerul:
« Mersul ăsta ca şi statura nu-s ale unei făpturi omeneşti.
Un zeu s-a pogorît în coliba-mi ca să mă-ncerce
sau ochii mei osteniţi pe însăşi cumplitul Ulise l-au privit.

●

Din nou cuprins de dorul plecării, Ulise porneşte iarăşi într-o lungă călătorie. Un timp se opreşte în Creta. Într-o noapte, o tînără prinţesă stă la fereastra gineceului palatului la Idumeneu şi cîntă încetişor privind ploaia de pimăvară.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CÎNTECUL DE JALE

« Amărăciunea greu îmi apasă pe suflet; părul mi s-a
despletit;
Sînii mi-i desvelesc şi-i dărui vîntului şi toată mă
înfior sub ploaia măruntă
Ca un trandafir alb scuturat de petale care-n adierea
mării se pierde »
Pe un palid fildeş, fata îşi scrie amaru-i cîntec
de jale
Şi de fereastră-l atîrnă în ploaia măruntă a nopţii.
Şi, cu încetul, cîntecul începe să se topească,
să curgă şi să roşească albul zid al gineceului
ca şi cum ar fi fost sînge.

●

Pornind mai departe, după ce răsturnase în Creta pe regele Idumeneu în locul căruia a încoronat pe Korteros, unul din credincioşii lui marinari, Ulise debarcă în Egipt unde pune la cale o răscoală la Teba de unde se avîntă mai departe în deşerturile Africii.

CRANIUL

Într-o zi, în plină pustie, printre crengile unui copac
despicat de trăznet zări
Un craniu omenesc, strălucitor de curat, cu ţeasta deschisă,
şi mişunînd de albine;
Folosindu-l drept stup, de-a gata aflat, cu miere ele îl
umpluseră:
Izbucnind în rîs, Ulise se-ntoarse spre Orphos care,
lac de-ngheţată sudoare, faţa parcă-şi lungise:
« Îndură-se soarta de tine, flautistule, ca şi tigva ta ţuguiată
În pustiu într-o zi să se afle-atîrnată tot astfel
plină de miere
Şi, zărind-o, trecătorii să-şi spună: răsfăţatul
acesta de zei trebuie să fi fost un mare poet;
Poemele lui s-au transformat în miere şi gîndurile
lui în albine
Şi iată-le că şi acum zboară din floare în floare
şi continuă să culeagă nectarul vieţii »

●

Căldura din deşert devine înăbuşitoare; nici merinde, nici apă de băut. Ulise impune o disciplină necruţătoare tuturor celor care au ţinut să-l urmeze.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

CRINUL DIN PUSTIE

Rotindu-şi în toate părţile privirea, zări mai la o
parte o fată
Care zăbovea, încă şovăitoare, la drum s-o pornească,
şi care, frîntă din şale,
Se pleca şi-şi umplea de zor căuşul mîinii
cu apă pe care-o răspîndea apoi pe nisip.
S-ar fi zis că uda un răsad de la care greu îi venea
să-şi ia bun-rămas
De-ndată, simte Ulise cuprinzîndu-l mînia
şi spre fată crîncen se repede.
În chiar locul unde-şi avusese culcuşul,
cu grijă şi drag ea răsădise
un plăpînd crin albastru pe care acum îl uda.
Fremătînd toată, din pustie acum ea nu mai voia să plece,
Înflăcăratul purtător al voinţei zeilor brutal îşi
întinde braţul şi de trei ori pe el înfăşoară cosiţele
fetei pe care de trei ori o izbeşte de pămînt
şi o smunceşte aprig
« Am spus doar că nu îngădui nimănui să sădească în sălbateca pustie, pe drumul
pe care
l-am apucat, nici cea mai mică frunză verde !
Nu vreau flori să semănaţi fiindcă o dată cu ele şi inima v-o semănaţi şi ea nu mai
poate fi smulsă
din rădăcinile prinse ! »
Cu degetul cel mare de la picior, crinul smulge
şi, spumegînd, pe nisip îl striveşte în timp ce
fata pe bocet se porneşte.
La căderea nopţii, cînd toţi poposiră sfîrşiţi de foame, Ulise,
în picioare, puse să se bată toba, apoi
strigă:
— « V-am spus, din nou v-o spun acum şi din vorba mea lege voi face:
Atîta vreme cît ţine străbaterea pustiei şi ţelul rămîne
încă îndepărtat
Nu vreau să sădiţi în pămînt nici o frunză verde !
Cine posedă un copac, copac devine el însuşi şi cu pămîntul se leagă;
Cînd posedă o casă, acoperiş, prag şi fereastră
el însuşi devine;
Cine ţine în braţe un copil, în stare e să
trădeze chiar şi pe zei ! »
După ce rosti aceste vorbe, pe nisip se întinse
cumplit şi singur.

În româneşte de I. Igiroşianu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GABRIEL AUDISIO

ULISE adică INTELIGENȚA*

Cartea aceasta este alcătuită într-un anumit fel care va putea fi socotit ciudat. Lirismul și erudiția o insuflețesc, rînd pe rînd. Fiindcă, pornind de la o experiență personală, ajunge la generalizări abstracte. În urzeala lor, eul este condiția a tot ce înseamnă noi

G.A.

ACTUALITATEA LUI ULISE

Dealungul și dealatul lumii și de cînd există ea, nu căutăm în toate făpturile, chiar și în Dumnezeu, decît propria noastră imagine și nu vom ajunge, poate, să înțelegem tainicul univers decît în ziua în care vom fi deslușit taina de noi înșine ridicată stavilă nouă înșine.

Tema lui Ulise orchestrează întreaga mea existență. Este un alcool cu care nu voi înceta să mă îmbăt chiar dacă, pentru toți cei din jurul meu, el nu ar avea nici o tărie, chiar dacă ar trebui să recunosc că beția mea rămîne singuratecă. Chipul, personalitatea, mitul lui Ulise m-au urmărit necontenit, sălășluiesc tot mai statornic în mine, pun stăpînire pe toată viața mea lăuntrică, mă deposedează posedîndu-mă, mă restituie adevăratului meu adevăr după ce m-am smuls aparențelor mele. Fără Ulise, fără tot ce întruchipează și înseamnă el, ce fantomă fără oase aş fi ! Lipsit de acest vis, care ar mai fi realitatea mea? (. . .) Dar vremea a venit ca, asemenea lui Filoctet, să pot și eu să strig : « O, zei, descotorosiți-mă de acest Ulise ca să mă pot simți vindecat ! » Știu însă că vindecarea tot prin el o voi dobîndi : « Leac al bolii mele chiar dacă tu ești boala mea ! », cînta Abul Hasan el Nuri.

Ca să mă vindec de obsesia lui Ulise nu-mi rămîne decît un singur mijloc : să știu amănunțit cum era, ce era, ce anume înfățișa. De aceea îl caut, îl hăituiesc în texte și în imagini după ce am pornit pe urmele lui prin golfuri și prin insule. (. . .) Dați-mi, o zei ai mîinilor care scriu, dați-mi mîinile celor care însuflețesc statuile! (. . .)

* extrase

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

La drept vorbind, mă zbat fără rost străduindu-mă să fac din Ulise un alt eu însumi: ca şi cum Ulise nu s-ar fi aflat, nu s-ar afla necontenit în mine, în noi, mereu prezent, viu, *actual* în inima omenirii ! Fără doar şi poate ! Şi Nicefor Gregoras avea dreptate să scrie, în 1328, că «sufletul lui Ahile şi acela al lui Ulise treceau în alte trupuri şi se aşezau în alţi oameni vii». Ulise, aproapele nostru, umblă prin lume în straie mereu « moderne »; armură, guler înalt de dantelă la surtuc de mătase sau de catifea, pantalon lung cu dungă şi veston, după cum cere, rînd pe rînd, fiecare epocă.

Pentru a afirma şi eu această evidenţă, mai înainte trebuia să mă folosesc de tot felul de grijulii ocolişuri. (. . .) Astăzi, nu mai am nevoe de ele. Nimic nu este mai veşnic ca actualitatea. Nu există decît momente. Scurgerea momentelor sortite pieirii constituie durata iar *constantele* sînt reîntoarcerea, reînvierea ritmică a unor momente foarte despărţite unele de altele dar pline de asemănări. Ceea ce poate să ne fie apropiat astăzi, după trecerea a trei mii de ani, ne dă certitudinea că la fel ne era şi ieri şi ne va fi şi mîine. Vreau să întăresc această afirmaţie cu o pildă din realitatea care tuturora ne strînge inima în clipa cînd scriu aceste rînduri. Şi niciodată nu m-am temut mai puţin ca acum, punînd o dată spuselor mele, ca nu cumva să exprim ceva ce ar putea « data».

Cum să te mai poţi îndoi de prezenţa lui Ulise în sufletul şi trupul oamenilor din zilele noastre, dacă recitești sfîşietoarea prezicere făcută de Circe:

« Mănîncă şi bea — îi spune ea. Încălzeşte-ţi şi înviorează-ţi inima aşa cum era înainte de a-ţi fi părăsit patria. Să ştii însă că niciodată n-o să poţi să-ţi mai uiţi restriştile şi bucuriile vieţii să le mai guşti din plin fiindcă ai îndurat rele ce nu se pot uita ».

S-au sfîrşit oare pe lume vremurile negre în care oamenii sînt loviţi de încercări ce nu mai îngăduie uitarea atîtor restrişti? Prea aproape de noi se află atîţia surghiuniţi pe care « linii » inexorabile de pămînt, de cer, de apă, de timp, de fier sau de gîndire, îi despart de locul în care s-au născut, de ţara lor, de cămin, de raţiunea lor de a trăi, de femeia care îmbătrîneşte pe nesimţite tot împletind cu igliţa, de copilul a cărui faţă se schimbă cu fiecare vîrstă, de copacul din bătătură care din an în an îşi lărgeşte umbra. Vremea întemniţărilor şi a despărţirilor o retrăim întreagă recitind regăsirea lui Ulise şi a Penelopei. (. . .) La fel de aproape de noi şi de nostalgiile noastre prea colorat însufleţite de evocările rurale, de gîndul reîntoarcerii la glie, de Péguy împerecheat cu Olivier de Serres, este şi regăsirea dintre regele ţăran care este Ulise şi ţăranul său de tată în vîlceaua în care viţa de vie şi perii se aliniază ca într-o livadă din Provence. Bătrînul Laertiu stă în grădina lui. Îşi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

vede intrînd fiul şi geme. De două ori îşi acoperă cu ţărînă pletele lui albe. Ulise tremură, o adîncă tulburare l-a cuprins şi face să-i palpite nările; se repede, îşi cuprinde tatăl în braţe, îl sărută şi strigă: « Tată, eu sînt cel pe care-l aştepţi ! Tată, mă întorc după douăzeci de ani pe pămîntul ţării mele ! »

Specialiştii în Homer, mereu gata să-şi încrunte sprîncenele, n-au decît să-şi piardă vremea copleşindu-mă cu argumente ca să mă convingă de tot ce face suspectă autenticitatea cîntului al XXIV-lea al Odiseei, vorbindu-mi de « epocă joasă », de interpolare, de stil corcit. Voi socoti mai departe că în nici o operă teatrală din lume nu există nimic mai zguduitor ca *scena* dintre Ulise şi Laertiu. Fiindcă într-adevăr de teatru este vorba şi acest soi de teatru este viaţa însăşi. Actorul, omul, orice om se află în acea scenă, fremătînd, cu pieptul gata să-i plesnească, cu braţul ridicat. Nădăjduiesc mereu, fără să cred prea mult că va fi cu putinţă, ivirea unui dramaturg care, pentru adevăruri atît de contemporane, atît de carnale, să ştie să găsească accente la fel de patetice.

Dar m-aş învoi din toată inima, ah, cum aş dori ca tot ce scriu aci să se prefacă, în chiar această clipă, în ţărînă dacă din aceasă fulgerătoare spulberare s-ar putea naşte siguranţa că toată această *actualitate* să fie de aci înainte deapururi neactuală, că niciodată nici o Penelopă nu va mai vărsa lacrimi la pieptul unui Ulise reîntors de la război, că nici un bătrîn nu va mai avea îndoieli să-şi recunoască fiul descotorosit de arme şi liberat din închisori şi că îndemnul apostolului Pavel: « Gîndiţi-vă la cei ce se află în robie ca şi cum voi înşişi aţi fi robi ! » va rămîne deapururi fără obiect. Fiindcă Circe prooroaca se adresa unor războinici şi unor oameni care fuseseră în robie. [1]

« HOMO DUPLEX » SAU AMBIVALENŢA MEDITERANEENILOR

1. Aşişderile

Două feţe, două inimi. Astfel, două făpturi într-un singur Ulise ni se vor înfăţişa mereu pînă la cea din urmă călătorie şi pînă la moartea regelui Itacăi, aşa cum Tiresias a proorocit-o. Viu şi mort şi mort tot atît ca şi viu, Ulise este marcat de noţiunea *dublului;* el ne apare ca un actor al teatrului antic, mascat. Dar cu două măşti inseparabil împere-

[1] Aceste pagini au fost scrise în octombrie 1940 apoi rescrise în octombrie 1943. Destinul a vrut ca opt zile mai tîrziu, autorul lor să fie arestat de Gestapo. Împrejurare în care s-ar putea vedea o confirmare a proorocirii sale privind actualitatea veşnică.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

cheate care îi conferă chipul lui *poetic*, cu alte cuvinte o figură neîncetat *creată*. Aceste două făpturi merg întotdeauna împreună. Ele îmi poartă gîndul la acele lotci de un soi deosebit — ca talgerele unei cumpene — specifice Mediteranei, pe care le vezi ieşind la pescuit două cîte două, navigînd şi muncind laolaltă. Pentru acest soi de lotci, marinarii englezi au o denumire duioasă: *sister-ships*. Într-adevăr, sînt surori şi chiar surori gemene. Dar Mediterana a găsit un termen şi mai potrivit pentru ele: *aşişderi*. Această imagine mediteraneeană a *aşişderilor* îmi revine imperios în minte de cîte ori mă gîndesc la fenomenul psihic pe care, prin făptura lui dublă, Ulise îl încarnează omeneşte. Această pecete a *dublului* mi s-a părut întotdeauna caracteristică pe orice facies mediteraneean şi, de multă vreme, socotesc că *ambivalenţa* este trăsătura esenţială a geniului Mediteranei. De ce să spunem: *ambivalenţă?* S-ar părea că ne-am putea mulţumi să vorbim de *dualitate* sau chiar de *duplicitate* în sensul iniţial al acestui termen. Împrumutăm totuşi (şi socotim că trebuie neapărat s-o facem) *ambivalenţa* vocabularului recent al psihanalizei, fiindcă ea învederează deosebirea care există între dinamic şi static. Într-adevăr, nu este vorba, în cazul de faţă, de ceea ce este *dublu* în sine, în chip congenital ci de ceea ce se manifestă, se realizează dublu. Ambivalenţa este deci o dualitate în acţiune. Ea este însufleţită de un principiu activ de actualitate care re-crează necontenit valorile ei. Din acest fapt rezultă o tinereţe necontenit renăscută într-o tinereţe nouă dar nu ca un fenix care renaşte din propria lui cenuşă ci ca o carne vie care nu încetează să se nască pe o carne vie. Pe de altă parte, este evident, că ambivalenţa se deosebeşte şi de simpla alternanţă prin care dualitatea unei firi se manifestă prin stări succesive pe cîtă vreme, datorită ambivalenţei, cele două valori ale unui sentiment sînt necontenit contemporane.

Omul Mediteranei răspunde acestei definiri: este determinant ambivalent, astăzi ca şi ieri. Lucrul acesta face parte din esenţa lui veşnică. Şi Homer precursorul o ştia atît de bine încît, de la începuturile literaturii mediteraneene şi pentru milenii, geniul lui a întruchipat această ambivalenţă esenţială în Ulise, prototip deapururi autentic al omului mediteraneean. Şi dacă este adevărat că Mediterana este una din matricele spirituale cele mai fecunde ale universului nostru, a studia această ambivalenţă creatoare prin prisma lui Ulise, înseamnă poate a te pregăti să concepi mai limpede Omul în universalitatea lui. Totuşi, nu este chiar atît de uşor cum am lăsat poate a se crede, să pui degetul pe semnele ambivalente ale geniului uliseean. Ulise este un personaj *dublu* dar nu *dedublat*. În înfăţişarea lui unică, el îşi poartă cele două fiinţe aşa cum mamiferele care nasc cîte doi pui îşi poartă în pîntec aceşti doi pui.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Sarea chimiei mediteraneene este binară, nu dublă. Principiul duplicativ care propulsează antinomiile, se află în însuşi personajul lui Ulise. Homer se dovedeşte astfel mai complex decît mulţi dintre autorii moderni. Noi sîntem mult mai obişnuiţi cu opere în care tendinţele ambivalente ale unei singure naturi umane sînt repartizate între doi eroi care se completează opunîndu-se unul altuia. S-ar părea că această modalitate, ar fi (sau, cel puţin, a fost timp îndelungat, aproape pînă în zilele noastre) o lege a literaturii şi poate o nevoie a spiritului nostru. Cervantes ne oferă un model clasic al acestei procedări, cu perechea net contrastantă a lui Don Quijote şi a lui Sancho Panza. Într-un singur personaj, Alphonse Daudet foloseşte modelul sub un aspect caricatural, analizînd separat « latura Sancho » şi « latura Quijote » a lui Tartarin. Homer a mers mai departe. Îndrăzneala lui ingenuă îl fereşte de simplificarea reprezentată de însufleţirea a două statui opuse una alteia. Cei doi Ulise se află într-un singur Ulise. Cele două feţe se află de aceeaşi parte; după felul în care cade lumina şi după înclinare nu vezi decît pe una sau pe cealaltă şi uneori pe amîndouă în una singură. Această complexitate aparentă este, în realitate, mai simplă. Mai ales mai adevărată decît dedublările întotdeauna cam simpliste. Homer a ştiut să se ferească de ele şi de contrastele facil ilustrative. Ceea ce nu înseamnă că întreg spiritul grec nu ar fi simţit şi nevoia lor. Într-adevăr, astăzi este unanim admis că un alt erou, Margites, atît de popular în antichitate încît devenise proverbial, era un fel de antiteză a lui Ulise. Autorul Odiseei nu a vrut însă să ţină seamă de această comodă distribuire de roluri. Nici nu s-a gîndit de altfel la ea. Nouă ne revine sarcina să ne încordăm auzul cînd auzim pe Ulise-copleşitul gemînd şi văicărindu-se de păţaniile lui de îndată ce zeii l-au smuls de la locurile lui de baştină şi pe Ulise-nerăbdătorul gemînd şi văicărindu-se că prinde rădăcini de îndată ce aceiaşi zei îl ţintuiesc la un ţărm. Noi trebuie să urmărim « aşişderile » pe marea odiseeană, să ne avîntăm în dîra de apă a *perechilor* pe care Ulise le cîrmuieşte cu o singură mînă: Ficţiunea şi Realitatea, Iubirea şi Necredinţa, Aventura şi Căminul, Marea şi Glia, Curajul şi Frica, Dulcea-Moarte şi Moartea-Înfricoşată. Dacă am prinde în năvodul nostru măcar una sau două din aceste perechi, am descoperi poate taina comportărilor tradiţionale ale omului mediteraneean, a atitudinii sale în faţa problemelor pe care i le pune viaţa şi a răspunsului pe care îl dă acestor probleme.

2. Ficţiune şi adevăr

Să considerăm, în primul rînd raporturile omului cu realitatea. La Ulise perechea ficţiune-adevăr este izbitoare. Incontestabil în povesti-

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

rile şi în spusele lui, Ulise se îndepărtează adesea de adevăr. Ceea ce nu înseamnă că ar opta sistematic pentru contrariul lui. Nu. Ulise pleacă de la real, îl colorează, îl transpune, îl modelează ca pe o materie pre-ţioasă aşa cum procedează artistul. Dacă ţineţi neapărat, puteţi spune că minte în măsura în care o face poetul. « Noi ştim să povestim min-ciuni cu totul asemănătoare realităţilor » spun Muzele lui Hesiod. O anu-mită înclinare îndemnîndu-l mereu să ia partea a ceea ce ar putea fi îm-potriva a ceea ce este, Ulise exprimă totuşi un adevăr sau, dacă vreţi, un para-adevăr ceea ce este un adevăr nou. Alături de adevărurile zise istorice, el însufleţeşte adevărurile imaginaţiei, adevărurile fictive. În genere, spusele sale nu sînt anti-reale; el crează un fabulos, un mira-culos prin altoire pe adevăr. De cele mai multe ori, formulează virtua-lul care, etimologic, înseamnă forţă şi virtute. Să descrii stejarul care se află potenţial în ghindă nu înseamnă a falsifica realitatea adîncă a ghindei ci numai realitatea ei actuală. Adevărul lui Ulise transcende realitatea. El este o artă şi posedă stilul artei. Să privim mai atent aspectul principalelor «ficţiuni» debitate de Ulise; le vom descoperi necon-tenit stilizate şi vom înţelege că stilul lor este întotdeauna acela al unei *încercări*. Cu frumoasele lui poveşti şi meşteşugitele lui vorbe, Ulise *încearcă* lumea. Şi, cu excepţia Ciclopului care este un nătărău, perso-najele Odiseei îşi dau foarte bine seama de acest lucru. După toate sem-nele, ele sînt şi pe deplin de acord, chiar ele între ele, cu necesitatea de a te preface. Fiindcă, în realitate, toate aceste personaje se pun mereu la încercare unele pe altele. Acordul este atît de limpede încît Ulise nu pregetă să-l vestească pe Telemac că o vor pune la încercare pe maică-sa. Martor şi chezaş al fidelităţii Penelopei, fiul lui Ulise nu suflă o vorbă de împotrivire; se învoieşte nujmaidecît şi lucrul este în totul firesc, *încercarea* constituind una din regulile artei de a trăi.

Să fie un viciu? Să fie datorită unui exces de conformism? Sau reîn-toarcerea în galop a unui natural ce nu poate fi gonit? Ulise deghizează adevărul chiar şi faţă de Atena. Cu toate că ştie bine că zeiţa sa tutelară citeşte în gîndurile lui ca într-o carte deschisă. Nu. Ficţiunile lor reci-proce (« prefăcătoriile pe care atît de bine le cunoaştem amîndoi » spunea zeiţa) sînt un fel de scrimă. După fiecare asalt, stima lor creşte reciproc fiindcă s-au pus la încercare! Şi cînd Atena îi strigă: « O, vic-leanule subtil şi nesătul de şiretlicuri », ea nu-l dojeneşte ci, dimpotrivă, îl felicită. La auzul acestor cuvinte, auditorul contemporan cu Homer, încuvinţa cu convingerea cunoscătorului. Să facem şi noi ca el şi să înţe-legem ceea ce Atena voia să spună: Ulise se dovedea demn de ea de vre-me ce ştia să facă să meargă în acelaş pas ficţiunea şi realitatea (. . .) Luînd ca punct de sprijin acest stil al *încercării*, trec la însuşi stilul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

spiritului mediteraneean. Nici joc nici psihoză, modul acesta specific de a trata este desigur o artă dar mai ales un rit. Sub ambivalența perechei ficțiune-adevăr, care luminează raporturile omului cu realul, trăiește intens, în contrapunct, perechea artei și a ritului. Și vedem aceste două perechi contopindu-se într-un desăvîrșit acord fiindcă arta și ritul constituie un ceremonial. Iar existența concepută ca un ceremonial constituie, la rîndul ei una din cheile templului în care domnește geniul Mediteranei (. . .)

4. Curajul și lașitatea

Dubla comportare în fața ideii morții [1] explică, la rîndul ei, atitudinea ambivalentă a mediteraneenilor în fața riscului, a primejdiei, a cauzelor care cer o angajare. Întrebarea care se pune este: să mori sau să nu mori? Răspunsul îl dă perechea curaj-lașitate. Eroii Iliadei și Odiseei se expun celor mai înfricoșătoare primejdii cu un curaj legendar. Iată însă că, potrivit mai multor legende, Ahile s-ar fi deghizat în femeie și Ulise ar fi simulat nebunia ca să nu fie luați la război. Pe de altă parte, iată că același Ulise pe care l-am văzut atît de curajos, lasă pe Lestrigoni să-i mănînce matelotii în timp ce el o șterge la fugă. De ce? Fără îndoială fiindcă aude în sîngele lui oracolul de care ne vorbește Herodot: « Pleacă, fugi, nu-ți fie rușine să fii laș ! » Nu, acestui om care va ține aproape singur piept celor cincizeci de pretendenți, nu-i e rușine să fie laș. O zicală iliriană spune că pînă și fii zeilor fug în fața fantomelor. Totuși, Ulise — acest fiu al oamenilor — a îndrăznit să coboare în Infern. Iar celălalt mediteraneean, Cervantes, care a fost ostaș, care și-a pierdut o mînă în bătălia de la Lepante, care și-a riscat pielea ca să evadeze din temnițele berberilor, Cervantes pune pe paladinul său, Don Quijote neînfricatul, să spună: « A te retrage nu înseamnă a fugi ». Pînă și creștianismul, la începuturile lui, dovedește aceeași ambivalență: Isus se îndreaptă liniștit spre locul martirului dar a întins obrazul, Isus se urcă pe cruce dar a strigat cerînd ajutor tatălui său. La acest grad, lașitatea nu mai este decît o speranță. Ea nu mai are nimic care să merite dispre-țul, dimpotrivă ajunge la un soi de măreție fiindcă exprimă o încredere totală în viață. În viața de care nu-ți este totuși îngăduit să-ți bați joc. Exprimă, deasemenea, o voință imediată de a salva ceea ce se poate, ceea ce trebuie salvat nu din individ ci din Om, din Ființă. Ulise se poartă ca un laș — după optica de rînd — cînd simte că *împrejurarea* lui nu se mai află pe planul adevărului lumii, pe linia cu adevărat umană a vieții.

---

[1] Dacă nu se teme să moară, « să efectueze trecerea », omului mediteraneean nu-i place starea mortuară. Dacă se acceptă muritor, el refuză să fie *ne-viu*; dacă refuză să fie nemuritor, el se acceptă supraviețuitor: fiindcă este o deosebire între a muri și a fi mort. (pag. 66)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Să nu ai alt ideal decît curajul, poate fi o trăsătură de barbarie. O pildă ne-o dă mentalitatea spartană. În lumea elină, Lacedemonia a încoronat sublimarea socială a antecedentelor sălbatice ale geniului grec așa cum *ananke*-ul şi sîngele Atrizilor sînt sublimarea lui religioasă. Trebuie să fii ajuns la un înalt grad de civilizaţie ca să accepţi uneori *laşitatea*. Este şi aceasta una din învăţăturile lui Homer-precursorul și ale eroului său epic: Ulise nimicitorul și prădătorul de cetăţi este, în același timp, cel mai civilizat dintre răcani.

....

TEL QU'EN LUI-MÊME SAU ULISE ÎN LIBERTATE

Dacă voim, asemenea elinilor, să nu ne înşelăm, trebuie să ne hotărîm să nu mai spunem: *Ulise-mincinosul*, *Ulise-şiretul* ci *Ulise-cel-foarte-inteligent* (...) Dar, erou al inteligenţei, Ulise nu devine niciodată inuman prin exces de devoţiune faţă de cerebralitate. Fără îndoială, cu cît înaintează în vîrstă, cu atît mai mare loc acordă spiritului. Tocmai fiindcă a trăit foarte intens, se încrede mai mult în cuget decît în instincte şi ia deprinderea, mai curînd, să se conducă decît să se lase în voie. Sensibilitatea lui nu rămîne însă mai puţin vie. Îl văd limpede cum se poartă cu Nausicaa. Şi mi-l închipui cu Circe...

Într-o zi, lipindu-şi de pîntecul vrăjitoarei urechea lui care pîndea freamătul dragostei, Ulise a perceput în profunda tăcere viscerală chemarea tinereţii sale îmbătată de simţuri. Şi, culcată pe zeiţă, urechea lui era ca un caliciu de floare de apă iar pîntecul zeiţei ca una din latele acelea frunze aquatice care visează pe oglinzile eleşteielor. Atunci, Ulise s-a revăzut bucurîndu-se de cel mai mic zîmbet al mării, de un reflex, de un ochi de val scînteind ca un solz de peşte. El care spusese luntraşilor, sirenelor, tinerei fecioare, *nu*, se revede bucurîndu-se de fructe, de mîncăruri, de alte zări, de alte femei. A fost una din învăţăturile pe care le-a dobîndit alături de făcătoarea de farmece. Sănătoasa cîrmuire a minţii nu exclude înfiorările cărnii. De altfel, ce-ar mai fi simţurile lipsite de duh? Şi ce scoarţă uscată, inteligenţa fără pasiune! Inteligenţa lui Ulise ştie să facă pasiunilor locul care li se cuvine. El realizează miraculosul echilibru al balanţei în extremul vîrf al imobilităţii, echilibrul reprezentînd în acel punct o constantă tensiune între ameninţările a două prăbuşiri contradictorii. Nici creier, nici mucoasă, Ulise este un ansamblu uman în care totul trăieşte intens: gîndirea şi acţiunea, plăcerea şi durerea. Întreaga Odisee atestă acest caracter de

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

umaniate palpitantă și adesea sîngerîndă. Miraculosul, fabula, nu micșorează întru nimic realitatea. Ulise, atît de drag inimii mele, tu ești un om ! Epitetul de « divin » care ți se dă atît de des, începe să mă mînie. Nu, nu, divin, Ulise, ci uman, extrem de uman. Tu ești un om hăituit, îndurerat. Şi cît de imperfect!

Cine-i neagă imperfecțiunile? El, cel mai puțin dintre toți. În cîntul al XVIII-lea al Odiseei, există un fragment emoționant în care Ulise își recunoaște greșelile și defectele cu o mare noblețe, recunoscînd odată cu scăderile ei, și măreția condiției umane:

« Am să-ți spun un lucru, ascultă-l și păstrează-l bine întipărit în minte: printre toate făpturile care respiră și se tîrăsc pe scoarța lui, pămîntul nu hrănește nici una mai plină de slăbiciuni ca omul . . Şi eu ar fi trebuit să trăiesc fericit printre oameni; dar împins de violența unui temperament viguros, am comis multe nedreptăți. Fie-i dat omului să-și interzică deapururi orice nedreptate și să se bucure în tăcere de bunurile pe care zeii i le hărăzesc ».

Din această condiție în același timp mizeră și sublimă a omului, înțeleptul Ulise nu a acceptat să evadeze nici prin revelația cunoașterii, nici chiar prin nemurirea divină. Om este și nu vrea să-i devină străină condiția omului. El n-are nevoie ca Faust în clipa din urmă, să strige: « Dacă aș putea măcar să fiu un om ! ». Ulise va rămîne un om pînă și în moarte.

Platon (*Republica*, X, 617) s-a făcut ecoul unei legende în care sufletele morților sînt îmbiate să renască, să redobîndească viața nemuritoare și să-și aleagă singure o nouă condiție. Ce fac Orfeu, Ajax, Agamemnon? Unul vrea să fie reîncarnat într-o lebădă, celălalt într-un leu iar al treilea într-un vultur. Toți trei fac această alegere din aversiune pentru specia umană. Ce face Ulise « cel-care-atît-a-pătimit? » După o clipă de gîndire, alege bucuros condiția unui om de rînd.

Nici o îndoială: prestigiul lui Ulise stă sub semnul Balanței. Ambivalența lui fundamentală mișcă cele două talgere dar cu o mișcare secundă în care forțele nu se anulează ci se totalizează. În fiecare clipă, Ulise naște ca prin minune echilibrul lui între cei doi poli ai săi de atracție. Acest erou legendar, atît de uman, acest om *bi-frons* a rezolvat toate antinomiile din el prin inteligența lui.

Dar noi?

S-ar părea că Ulise nu face nici un efort și că armonia care se stabilește în el este un adevărat har: clasicul natural pe care-l acordăm generoși geniului Mediteranei . Dacă în tot ce precede m-am exprimat îndeajuns de limpede, se va înțelege de la sine că o asemenea presupunere nu corespunde de loc adevărului. Echilibrul lui Ulise nu se dato-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

rează nici unui har şi el nu se obţine fără o mare strădanie. Cu atît mai puţin lesne un astfel de echilibru poate fi dobîndit de noi. Într-adevăr, dacă Ulise este conştient de el însuşi, noi sîntem de două ori conştienţi: şi de el şi de noi şi tocmai excesul conştienţei pe care o avem despre acest dualism şi despre miile lui de forme posibile, ne umple de o atît de adîncă tulburare. În Ulise nu e nici o sfîşiere lăuntrică, nu există schismă în personalitatea lui aşa cum există la noi fiindcă am devenit prea conştienţi. Conştienţa ne sperie. Omului i-a fost întotdeauna teamă de umbra sa, adică de dublul lui din care a făcut o fantomă: *celălalt*. Pentru a se apăra de acest *celălalt*, el se refugiază în unitate. Ulise realizară în el un echilibru după care noi sîntem în necontenită căutare. Pe balanţa brutalizată de denivelările noastre intempestive, zadarnic vrem să restabilim această fragilă minune. Şi cu cît voim mai mult s-o izbutim, cu atît ne prăbuşim mai tare. De aceea nu ne mai mulţumim cu un echilibru atît de instabil: ne trebuie o sinteză care să reziste, care să dureze. Şi, în cele din urmă, nu vrem să mai avem de a face decît cu un singur Ulise. Acest Ulise există: el se desprinde din oglinda lui cu faţete şi sfîrşeşte prin a ni se înfăţişa aşa cum el însuşi izbuteşte singur să se fixeze în unitatea sa. Nu înseamnă oare să fii *unul* cînd eşti unic? Cînd posezi în tine însuţi cele două firi care în jurul tău sînt despărţite în două făpturi? Reamintesc: în timp ce personaje dintre cele mai vestite ne sînt cunoscute în ipostaze de perechi (Achile cu Patrocle, Eneas cu Akate, Don Quijote cu Sancho) Ulise este riguros singur, cu cei « doi-într-unul » ai săi. Şi prin aceasta, Homer îşi dovedeşte geniul: încă de acum cîteva milenii, l-a conceput astfel pe Ulise pentru veşnicie. Fiindcă nu este adevărat că marile creaţii trebuie să fie neapărat duble. Ulise al lui Homer este tot atît de *singur* pe cît este Hamlet al lui Shakespeare. Dar toţi Ulişii din lume, toţi Ulişii din toate timpurile, trecuţi şi viitori, sînt implicaţi în Ulisul primordial, acela al lui Homer. Toţi sînt în el pînă la Tennyson, la Pascoli, la D'Annunzio, la Maurras. La drept vorbind, nici n-ar trebui să mă mai refer la aceşti Ulişi ai posterităţii homerice fiindcă aceştia nu fac decît să adauge fără să desăvîrşească. Sînt totuşi doi la care am să mă opresc fiindcă amîndoi apasă pînă la fund cele două talgere ale balanţei şi merg pînă la limita extremă a ambivalenţei odiseene: Ulise al lui Sofocle şi Ulise al lui Dante.

Interpretarea sofocleeană a lui Ulise este în bună măsură aceea pe care o găsim indirect inclusă în Homer. Sofocle consideră pe Ulise drept inteligenţa care consimte, care respectă o ordine pe care şi-a însuşit-o. Este supunere voluntară, raţională. (. . .) Dar în viziunea lui Dante? Iată înfăţişîndu-ni-se, dimpotrivă, un Ulise revoltat, nesatisfăcut. După omul care se afla de partea zeilor, vedem omul împotriva lor. Dante a reluat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

o veche tradiţie, acceptată şi de Pliniu, referindu-se şi la alte călătorii ale lui Ulise. El stăruie, mai ales, asupra expediţiei în cursul căreia Ulise întemeiază Lisabona după ce trecuse acel *nec plus ultra* reprezentat de coloanele lui Hercule. Nu mai e vorba, ca în Antologie, ca în Homer şi în alţi autori, de eroul care a cunoscut multe cetăţi şi care a cercetat moravurile oamenilor. Ulise al lui Dante a vrut să depăşească limitele îngăduite: « Vedeam, dincolo de Cadix, strîmtoarea pe care nefericitul Ulise a îndrăznit s-o treacă ». (*Paradisul*, cîntul XXVII) (. . .) Reamintesc şi cuvintele cu care, după ce a hotărît să treacă dincolo de « marginile cunoscute ale lumii », Ulise îşi îndeamnă corăbierii spre lumile tainice:

Gîndiţi-vă ce înseamnă venirea voastră pe lume:
Nu ca să trăiţi asemenea vitelor aţi fost zămisliţi
Ci ca să vă urmaţi calea virtuţii şi a cunoaşterii.

Acest Prometeu al descoperirii a cărui corabie va fi nimicită de trăznet şi înghiţită de valuri fiindcă n-a ţinut seamă de marginile cunoaşterii îngăduite omului, constituie fără îndoială interpretarea cea mai îndrăzneaţă dată de-a lungul mitului odiseean. Dar oricît de îndrăzneaţă ar fi trăsătura de foc cu care intuiţia geniului lui Dante îl luminează, acest erou al cunoaşterii era şi el implicat în Ulise al lui Homer. Într-adevăr, acest Ulise a respins *cunoaşterea revelată* făgăduită de sirene dar a acceptat *cunoaşterea cucerită*: el a depăşit în gînd limitele care i-au fost impuse în fapt. Între Infernul lui Dante şi cerul lui Sofocle, Ulise se afla în întregime în Homer, aşa cum a fost conceput pentru eternitate: un om pămîntean, Omul. Iar cele două extremităţi presupuse, se îmbină prin faptul că, în slujba zeilor sau răzvrătit împotriva lor, Ulise rămîne necontenit liber.

Libertatea lui Ulise, iată elementul în care, după părerea noastră, se desăvîrşeşte sinteza faţetelor lui, sinteză realizată de el însuşi în inteligenţa sa. Şi unde ar putea sălăşlui mai bine libertatea omului decît în mintea sa? Primul om liber, în opera lui Homer trebuie să-l căutăm. Şi el este Ulise. Că în concepţia lui Homer, Ulise este un apărător al zeilor, lucrul este incontestabil, dar Ulise a ales în mod liber, de nimeni silit, această atitudine. Şi, în tot cursul existenţei sale, actele lui sînt necontenit acelea ale unui om liber. Ajutat sau persecutat de zei, el îşi păstrează liberul arbitru. Potrivit prezicerii lui Tiresias, Ulise *trebuie* să pornească din nou în călătorie dar acest cavaler al Mediteranei, *înţeleptul* (întocmai ca şi cavalerul de la Mancha, *zănatecul*) *ştie* că va porni din nou fiindcă a acceptat dinainte acest lucru. Maurras a socotit nimerit să-i explice « frumoasele libertăţii care sînt făcute pentru el ». În ce mă priveşte, cred că el era foarte conştient de ele. Necontenit Ulise se liberează, evadează, se desleagă de tot ce ar putea să-i ştirbească libertatea. O libertate care nu cunoaşte alte limite decît acelea pe care Ulise el însuşi şi le hotă-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

rαşte, limite umane. Nimic în el nu trage spre mistic şi cu atît mai puţin spre fanatic. Pe zei îi acceptă dar oarecum din curtoazie, întocmai ca Socrate. Obiceiurilor, el li se supune cu înţelepciune, ca Descartes.

Domnind în Itaca, cîrmuindu-şi poporul şi pe Penelopa, ar risca să fie sclav. Dimpotrivă, domnit — dacă se poate spune astfel — de elemente, de monştri sau de iubite tiranice, se dovedeşte şi se simte cu adevărat liber fiindcă necontenit ştie şi poate să evadeze.

Libertatea nu este o stare ci o putere. Nu *eşti*, nu poţi *să* fii liber. Ci te comporţi şi acţionezi liber. A te bucura de libertatea ta, înseamnă a-ţi asigura necontenit propria ta liberare. Şi cum să izbuteşti acest lucru fără un dram de sacrificiu şi poate şi de sacrilegiu? Astfel se explică « abandonările » lui Ulise. Trebuie să te împaci cu acest gînd: omul nu devine cu adevărat liber decît cu preţul unui sacrilegiu. Pînă şi pentru un criminal, libertatea nu-şi dobîndeşte tot sensul ei, decît dacă, pe deasupra crimei, el comite şi un sacrilegiu. Exemplul cel mai bun ni-l dă Oreste. Trebuie neapărat să te tăvăleşti în patul amintirilor şi să calci în picioare locurile sfinte — în primul rînd acelea ale fericirii — şi să dai jos şi să spargi icoanele. Liber numai cu acest preţ, omul se află în inima dramei. « Drama începe cu libertatea de a alege » (Huxley). Deci întotdeauna drama începe cu libertatea şi orice alegere reprezintă o dramă. Dar, aşa cum am văzut, Ulise alege pentru noi să rămînă în această condiţie dramatică, aceea a omului. El nu jinduieşte nici un trup glorios, nici o sinteză metafizică, ci această supremă realitate: Omul. Fără îndoială, nu omul în întregul lui, fiindcă rămîn, desigur, şi alte posibilităţi făpturii, chiar făpturii omului alb care este omul nostru * şi tare aş vrea să ştiu ce este acest om *al nostru* în raport cu omul chinez, de pildă, sau cu negrul, care ar putea să rezerve unele apropiate surprize concepţiei noastre despre om.

Fireşte, Ulise nu este întreg omul în măsura în care el nu este decît Ulise care a înfăptuit cutare şi cutare lucru. Dar totodată este întreg omul în măsura în care el ar fi putut să mai facă şi alt cutare sau cutare lucru. Nici sfînt nici mistic, nici profet nici fanatic, Ulise este omul mediteranean pe care îl însufleţeşte « paşnicul eroism de a rămîne pe potriva unui univers cu desăvîrşire uman ».

Ulise îşi interzice « nemăsuratul » care există însă implicit în el. Acest ins măsurat este însă acelaşi a cărui revoltă nemăsurată putea fi glorificată de Dante. Ulise nu este, deci, întreg omul dar întreg omul se află latent în el. Ulise acoperă cea mai mare generalitate umană şi, datorită acestui fapt, arhetipul mediteranianului sfîrşeşte prin a dobîndi o valoare universală. Astfel, temele care s-au încrucişat în acest studiu făcînd să se aştearnă,

* Gabriel Audisio vrea să spună aici: omul, aşa cum îl concepe civilizaţia care a luat drept model în mod iniţial, omul alb (n. tr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unele lîngă altele, căile lor paralele, uneori încălecîndu-se, alteori îndepărtîndu-se din nou ca cele a o sută de linii ale unei mari gări de plecare, se varsă, contopindu-se, într-o singură linie unică şi suverană care înfige în nesfîrşirea zării cele două braţe ale sale, într-un singur punct. Ambivalenţa primordială a lui Ulise ajunge la această sinteză: domnia inteligenţei omului în libertatea sa.

1943—1945

În româneşte de I. IGIROŞIANU

Cuptor antic

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JEAN GIONO

NAŞTEREA ODISEEI

roman*

Întins pe nisipul umed, Ulise deschise ochii şi văzu cerul. Numai cerul ! Sub el, carnea palidă a acestui pămînt care se mai împărtăşea încă din viclenia apelor.

Încercă să se ridice: picioarele, alge! Mîinile, ceţuri marine? Nu mai putea porunci decît pleoapelor, iar ele erau ridicate spre jalea cerului. Închise ochii.

Vocile zburau pe deasupra trupului său. Pielea lui auzea căldura acestui suflu pe care-l plămădea limba. Îşi ridică puţin pleoapele: era înconjurat de un cerc de picioare. Privirea le dădu ocol apoi urcă de-a lungul lor. Glezne sculptate de împinsul plugului, coapse . . . Două din ele urcau netede sub tunică, două coapse umbrite cu albastru !

Privirea lui merse mai sus: doi sîni ! Era o femeie !

În timp ce-l luau pe braţe, zări ceva mai departe nişte oameni zorind spre o altă epavă.

Prin uşa întredeschisă, ea pîndea. Surîse: surîsul ei avea o putere ce răvăşea legile imuabile. Pămîntul se apleca, — pomii, ierburile îl împingeau pe Ulise către canatul care încet se deschidea. Intră. Umbra era proaspătă, parfumată, densă ca miezul unui fruct. Fluierul unui havuz gîngurea. Pe femeie o chema Circe.

Acum, cînd cornul vaselor pescăreşti suna la intrarea portului, Ulise cobora în sat.

Trecea pragul «Erosului marin», o crîşmă din port. Se întîlnea cu căpitanul «Joacă-la-umbră», cu patronul Fotiade, cu echipajul de pe «Venus», cu băieţandrul de pe «Dorada», cel cu obraji atît de frumoşi şi privirea atît de îndrăzneaţă —, toţi cunoscuţi de-ai Circei şi buni prieteni de atunci. Trozneau pe mesele de lemn nesfîrşite partide de arşice.

---

* fragmente

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Venea la « Erosul marin » mai ales pentru micuța Lidia care turna de băut. Mirosea a carne de scoică și a vin, și apoi parfumul acela amar de sudoare, care-l ațîța pe Ulise. Cînd plecau ceilalți, o lua pe genunchi, o mîngîia, îi povestea...

Cînd era vorba de povești, nu se codea niciodată.

Încă de pe cînd își ducea încărcătura de porci la Pylos pășea bucuros pe urma femeilor. Se dădea cînd drept rege pribeag, cînd drept vînător de fiare. Ba se înveșmîntase și în piele de zeu, în Elida, încolțind-o în adîncul pădurii pe păstorița Musarion.

Cînd se însera, urca din nou la casa Circei. Sărutări și zgîrieturi îl întîmpinau de la intrare.

Cu timpul încetă să mai coboare zilnic în port.

Se trezea tîrziu dimineața; perdelele de rafie cerneau soarele, camera era ca un bazin plin cu apă de umbră semi-străvezie, albastră, proaspătă. Afară, mîinile vîntului ciocneau una de alta rodiile.

Întinzînd mîna mai spre stînga,atingea trupul gol al Circei.

Apa dulce dormea în fundul unei gropi. La capătul frînghiei, găleata urca legănîndu-se printre lungile fire de mușchi verde.

Cînd ieșea la lumină, cel care trăsese de funie își ștergea sudoarea zîmbind cu mîndrie.

Lui Circe îi plăcea apa aceasta rece ca ghiața. Ulise, în fiecare zi, venea să umple două ulcioare.

De data asta, lîngă ghizdurile fîntînii, recunoscu burdufurile din piele de capră ale lui Menelaos. Se bucură în sine-și de surpriza ce-i va face. Îl găsi îngroșat, gras ca un somon, blajin, golit de febra mistuitoare care-l frămînta, cu sabia-n mînă, sub zidurile Troiei. O avea acum pe Elena cît poftea. Un ulei de fericire îi curgea din ochi. Dar începu să se vaiete despre vremuri.

Încet, încet, se trezi vorbind despre dezmățul Penelopei.

Amintirea crimei din Argos, care se pomenea încă în cîntece, îl făcu să chibzuiască pe Ulise. Peste desaga cu minciuni purtase dintotdeauna frica. Avu brusca viziune a unui Egist ascuns într-un culoar întunecat. Se văzu măcelărit ca un porc, își văzu viața răspîndită pe jos într-o tufă de sînge înflorit. Socoti că Penelopa e pierdută pe vecie. Ea întruchipă în aceeeași clipă întreaga frumusețe a lumii.

De atunci, începu să-i placă mai ales hoinăreala pe malul mării. Privirea lui urmărea dîra înspumată a navelor. Visul construia din nou, după moda din Itaca, brăzdarul provei cu care arase atîta vreme apa stearpă.

În vis întindea pînzele, pornea cadența cîntecului de drum: o umbră de flaut gemea; sub umbra acestor gemete vîslașii își îndoiau spinările de fum... « Hai, să vîslim împreună »... Nava fantomatică își îndrepta pieptul spre larg... Aripile ei.... spuma... vîntul... golul și apoi ampla cocoașă a apei... aripile... spuma... plecăm ! plecăm !

Vai ! Abia plecat, amăgitorul vas se destrăma.

Cîteva zile mai tîrziu, de la locul lui de pîndă din ierburi, văzu o corabie cu pînze ancorată în port. Era « Venus ». Veneau de acolo frînturi dintr-un cîntec monoton parcă ritmat pe o tamburină din scoarță de copac. Într-un hamac, spînzurat de marele catarg, se legăna o negresă. Cînta: jongla cu pompoane de lînă verde.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ulise intră la «Erosul Marin». Corăbierul Fotiade era acolo,așezat la masă, în ungherul favorit. Pe umărul lui, un papagal bătea din aripi. (. . .)

— O partidă de arșice, zise.

— Nu, răspunse Ulise care nu-și mai înfrîna dorința, nu, o călătorie pe mare, una scurtă. Du-mă pe coastă. (. . .)

PARTEA ÎNTÎIA

În murmurul marin al pinilor, Ulise auzi trapul slab al amintirilor care soseau din urmă.

Două zile !

Noaptea era pe sfîrșite cînd sărise în apa lină unde se vărsa rîul Eurotas. De pe țărm, lăsîndu-și în iarbă ușoara boccea, urmărise cu urechea și cu ochiul corabia patronului Fotiade. În aura torței trecea catargul, ciocul ascuțit de erete al provei : de pe puntea nevăzută țîșneau urletele lui Archias. Astfel, se topise în noapte, marea, ceața înghițind-o.

Trecu dincolo de granița nordică a pădurilor de pini. Apusul pășea dinainte-i pe cîmpurile de iarbă pătate de gențiană. Unda limpede a zilei se trăgea spre piscul muntelui; acolo sus, ascuns în frunzișul creț, hanul își înălța capul alb peste ienuperi, și, așa cum de pe recif zboară fulgii de spumă, zborul porumbeilor îi împroșca acoperișul.

Se bucură de sălașul apropiat. Se poticnea sub greutatea rău echilibrată a oboselii, iar vîntul nopții . . . vîntul nopții mai cu seamă îl făcea să dorească fierbinte hanul. Vîntul acesta începea să se prelingă din stejărișurile acoperite de umbră. Era un concert de voci grave, armonizat ca un cor funebru.

Dedesubtul lui Ulise, mai mult încă decît sub noaptea care urca, lumea se înnegrea. Un fior îi trecu pe șira spinării.

Frig?

Frică?

De ce frică? Știa încă de mult cît temei să pună pe fandoselile preoților, acești oameni la adăpostul cărora înfloresc zeii. Dar cine s-ar îndoi de faunii behăind la lună, de puzderia mărunților zei ai pădurilor, și cîmpiilor cărora le afli urma dimineața, în noroiul smîrcurilor, și care pînă să apuce omul să îngaime repede o rugăciune îl și prefac într-un nap ori într-un capăt de lemn lustruit !

Nu există oare nimfe înghețate în apa izvoarelor? o atinsese într-o zi pe una din ele cu buzele, sorbind din apa verde.

Nu pe el, Ulise, puteai să-l păcălești, știa însă că țipătul scoarței de copac — lucrul e prea bine știut — prevestește țîșnirea unei driade goale ca o spadă și recunoștea bîrlogul satirului după iarba culcată și după smocurile de păr lăsate.

Frică? Nici gînd?

Și înfiorîndu-se, fără să-i mai pese de mădularele obosite, se grăbea pe urmele zilei fugare; cu colțul ochiului supraveghia botul căscat al pădurii.

De pe culmea muntelui ziua aurită își luă zborul. În aceeași clipă Ulise ajunse la îngrăditura hanului.

Casa joasă și porumbarul rotund erau pitite în crîng. Două ziduri lungi de piatră îmbrățișau în chip de curte preambulară un pogon de pămînt bătătorit pe care nu mai rămăseseră decît cioturi de ienuperi prost zmulși. În mijloc, se rotunjea, ca o bătătură, pata cenușie a unei mari vetre, aprinsă în fiecare seară. Acum argați îngrămădeau pe ea vreascuri de măslin roase de capre. Pe fața hanului, o ușă se

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

deschise, descoperind privirea roşie a vetrei dinăuntru: un om ieşi purtînd un tăciune aprins. În juru-i băteau aripile albastre ale serii.

Strigăte, o volubilă ceartă între femei, vocea cîntătoare a grăjdarilor vorbind cu caii, pîrîitul focului care începea să urce din ramură în ramură pe rug, tot atîtea mîngîieri pentru urechea lui Ulise. Frica se scurse de pe el în iarbă. Intră.

Un grup de ţărănci în haine de sărbătoare, încununate cu salvie, încălţate cu sandale de lemn, se certau pentru o firidă din zid. Un păzitor de măgari se aciuiase acolo cu măgăruşul lui şi cu coşurile de ceapă. Se apăra invocîndu-l pe Plutus: şi îşi întindea spre ele lungile degete slăbănoage asemenea unor mănunchiuri de curmeie de viţă:

— Ei, am plătit şi eu, frumoaselor!

Ele, ca gîştele în jurul unei pisici, îl sfîrtecau cu pliscurile.

— E o ruşine buhăitul ăsta — să lase nişte femei să le ude burniţa — ce zice de brînza noastră? — nu-i aşa împuţită ca tine, brînza noastră. — O, putregaiule — o, fiu de măgar! — O scîrnăvie bătrînă!

Doi cerşetori ieşiţi ca din pămînt îl înhăţară pe Ulise de tunică.

— Un bănuţ pentru arsura asta!

— Bietul meu braţ strivit, o, milostivule!

Îşi arătau rănile mincinoase frecate cu urzică şi cu zeamă de laur. Ii plezni şi, scuipîndu-i în urmă, se repeziră către un negustor obez care străbătea curtea cu paşi mici.

Ulise se pipăi pe furiş la brîu.

— Pungaşii, mormăi . . .

Dar băşica de porc era la locul ei.

Sub adăpostul oblic al unui car cu braţele înălţate la cer, o ghitară cotcodăcea. Din cel ce cînta, stînd în umbră, nu se vedeau decît mîinile; trupul, ca al unui zeu, era de cealaltă parte a nopţii. Împrejurul lui, imponderabil şi suveran, tăietori de lemne, ciobani tăcuţi se legănau în muzică.

O imagine trecu prin capul lui Ulise:

Cufundîndu-se odată în miezul zilei să adune arici de mare, văzuse în adîncul albastru mari alge tăcute balansate de respiraţia mării. Sta aci, întrebîndu-se dacă nu cumva o neştiută armonie emanată din hăuri, şi nu talazurile, legăna acele ierburi.

O lovitură în coaste îl scoase din mare; oamenii se îmbulzeau, hangiul deschizîndu-şi taraba cu marmelade şi cărnuri. A doua zi era tîrg la Sparta: sigur n-o să fie de mîncare pentru toţi. Alergă împreună cu ceilalţi;picioarele grele îl dureau. Ajunse la timp ca să vadă dispărînd ultimul măr: era rumen ca un obraz de ciobăniţă! Însfîrşit, rîcîind fundul oalei, mai avu totuşi parte de un pumn de măsline murate; era aproape tot atîta saramură cîte măsline!

Cum se întorcea, văzu sărind în noapte căpriţe roşii de foc. Flacăra cuprinsese întregul morman de crengi uscate: cu o creastă răsucită de fum, întinzîndu-şi carnea strălucitoare, ea dansa, iar jăratecul troznea sub grozavele-i tălpi. Pe această dansatoare, Ulise o cunoştea de multă vreme: se aşeză lîngă ea în partea prielnică, departe de coama înăbuşitoare şi, cu spatele la vînt, cu faţa la flacără, se apucă să-şi ronţăie măslinele.

Ţărăncile, aşezate pe vine în rochiile umflate, înconjurară focul. Mîncau castraveţi cu oţet; pălăvrăgeala lor zornăia mai tare decît jarul. Vorbeau de iarmaroace, de şlepuri, de dragoste, căci erau tinere, sănătoase, departe de bărbaţii lor şi mireasma pipărată a fînului se revărsa prin ferestruicile de la pod.

. . .De cealaltă parte a focului, pîntecul ghitarei îi vrăjea însă pe tăietorii de lemne. Curgea din el un zgomot vîscos, pe jumătate huruit de rîu şi voce de copac; o muzică

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

frustă în care oamenii pădurii descopereau chipul din vis adăpostit sub tei şi udat de izvoare clare.

Ulise îşi mînca alene măslinele.

La orice ceas al zilei, ca o femeie în faţa unui scul încîlcit de cînepă, îşi pregătea întoarcerea. Dimineaţa, mintea elastică sărea ca o minge în mîna destinului: îndată ce era la pămînt, se şi ridica din nou în cerul înflorit.

— Am fost nebun să-l cred pe Menelaos! A spus el vreodată o vorbă cu miez? Am să mi-o găsesc pe Penelopa singură şi cuminte . . .

Dar la căderea serii, ţeapăn de oboseală, era sub loviturile soartei ca tamburina de aramă a străjilor care freamătă toată, şi teama mîrîia surd în pieptul lui.

Atunci se chinuia ca un om strivit de un zeu; după ce cîntărea deoparte pe slabul Ulise, curajos doar în faptele vorbelor, de cealaltă pe Antinous, pe care însăşi spaima sa îl înarma cu braţe uriaşe, era gata să se lase păgubaş gîndind: « Penelopa mea-i pierdută pentru mine»; dar, în aceeaşi clipă o dorea şi mai mult, o vedea frumoasă ca atunci, la plecarea lui, stînd dreaptă pe dig, şi îndată începea din nou să cearnă înşelătoriile speranţei.

Îşi amintea de acea plecare:

De la conac la port o luaseră pe ulicioarele cotite, el zăngănind din armură, nepotrivit printre paşnicele umbre păduratice şi printre cîmpii cu săgeţile şi cuţitele lui; ea, gingaşe, mlădioasă, înflorită de văluri şi de pruncul dolofan şi trandafiriu ca un mare trandafir cărnos născut din dragostea lor! Îl iubea totuşi, pe atunci!

La colţul fiecărui gard de nuiele, înainte de a intra în soare, îl chema:Ulise! şi-i întindea buzele.

Douăzeci de ani! Cine poate cunoaşte lucrarea zeilor, într-un răstimp atît de lung!

Flacăra turtise încetul cu încetul cocoaşa rugului: nu mai era decît un jar alb peste care juca un mic spiriduş albastru. Ulise se îmbăta de acest alb: frunzişuri de migdali în floare zburau prin faţa ochilor lui ca şi cum ar fi trecut în galopul carului prin livezile de acasă; un lăstar mare de măslin se deschise ca o rodie coaptă, se fărîmiţă în jăratecul ce suspina, iar rămăşiţele lui erau asemenea unor trandafiri. Avu deodată în faţa ochilor grelele tufe de trandafiri boltite, unde erau adăpostiţi în nopţile ploioase zeii casei din lemn de smochin. Însfîrşit, stîrnită de amintiri mărunte, Itaca înţesată de forme se ivi întreagă în aerul gros care tremura deasupra focului.

Nu era decît o nălucire, avea însă culorile adevărului. Îl înspăimînta pe Ulise prin faţa ei exactă. Micii arbori cu fructe roşii răsuciţi în sus, vîrfurile stîncilor împungînd marea erau toate înfăţişate aidoma atît de minuţios încît nu putea crede într-un simplu joc al imaginaţiei, ci mai degrabă într-o răutăcioasă batjocură a zeilor. Asemenea acelor fantome de fructe îngheţate pe care febra le ţine dinaintea ochilor unui bolnav, Itaca se năştea la fiecare popas. Ea era parfumată de Penelopa. La sărbătorile pămîntului, se puneau pe altarele Cibelei turte a căror cocă ascundea o sămînţă de anason; tot astfel, insula de aer avea mireasma Penelopei şi, aşa precum gustînd din turtele închinate, erai apucat de furiile dragostei prin harul afrodisiac al anasonului, oridecîteori apărea mirajul Itacăi, Ulise simţea sub carne trezindu-se tumultuosul şarpe al dorinţei. Atunci, printr-o exagerare inversă, spulbera toate piedicile, îi creşteau imateriale braţe desfăşurate peste păduri şi peste munţi ca două fluvii de fum, şi-o cuprindea pe Penelopa; dar, vai, dibace ură a cerului! În loc să se aline în această îmbrăţişare, în clipa cînd atingea înşelătoarea carne despuiată, setea de dragoste ardea în el mai tare, ca a aceluia ce bea de la izvoarele a căror apă amară curge printre rădăcini de chiparoşi.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Căzuse pe gînduri, cînd auzi deodată lîngă el o voce de bărbat zicîndu-le țărăncilor:

— Faceți cum a făcut nevasta lui Ulise!

Păzitorul de măgari fusese izgonit de femei din firida unde socotise să doarmă. Nu că l-ar fi luat și l-ar fi scos de acolo așa cum scoți un melc din cochilie, dar țipaseră atîta, asmuțiseră atîta lume pusă pe rîs, invocaseră de atîtea ori pe zei încît omul își luase singur tălpășița. Stătea la adăpost îndărătul coșurilor îngrămădite laolaltă — cînd îi veni chef să se răzbune pe obraznice și să-și rîdă de ele. Scoase dintre ustensile o strachină de lut și, umplînd-o cu apă, se apropie de foc.

— Făceți-mi și mie loc, frumoaselor, spuse.

Țărăncile se traseră la o parte de frica apei pe care el o răspîndea la dreapta și la stînga. Se așeză în mijlocul lor, puse strachina la marginea jăratecului și, făcînd cu ochiul unuia sau altuia ca semn că pregătește un renghi, începu să-și desfacă obielele.

Nimeri în plin: o tufă de strigăte se zburli îndată.

— Ce faci? — oprește-te, o, otrăvitorule! — O, măcel al nasurilor! — Du-te de te spală, o, țapule!

Își mișcau brațele flexibile și albe ca ramurile tinere de salcie, dar păzitorul de măgari, ridicînd spre ele un chip nevinovat, cu gura căscată, părea să aducă în balanță neprihănirea lui.

— Ei, ce-i asta, n-am dreptul să-i cinstesc pe zei?

Vocea îi era acrișoară ca zerul.

— Zeii! O, mincinosule, fiu, tată și frate de mincinoși: te speli pe picioare, și încă în fața noastră!

— Și ce, pacă nu-i voie? Își arăta picioarele vînoase și negre ca butucii de viță.

— Mititelele, ele care mă duc fără să crîcnească!

Le stropea cu apă așa cum se stropesc imaginile sfinte în zilele de sărbătoare. Oamenii începuseră să rîdă împrejurul lui, iar păzitorul de măgari, continuîndu-și maimuțărelile, scoase de sub haina zdrențuită două coronițe de iarbă; le așeză pe degetele de la picioare rășchirate dinaintea focului.

Fraza i se înfipse lui Ulise în carne; nu-și dădu seama dacă o luase pe obișnuitul jghiab al urechii sau dacă-și tăiase drum deadreptul în pieptul său. Tresări la auzul numelui: Ulise . . . gata să răspundă; era doar vîrful cuțitului; apoi lama lui întreagă îl străpunse; vorbele auzite ca prin vis înaintea numelui se iveau din nou deandaratelea . . . . nevasta . . . cum a făcut . . . însfîrșit văzu cît de adîncă îi e rana . . . cum a făcut . . . nevasta lui Ulise și o durere subită îi umplu coșul coastelor.

Se lăsă o tăcere. Ghitara murise. Atunci o voce nouă, răgușită și gîfîind ca aripile mîniei, urcă:

— Ascultă, nu dau mult pe Antinous al tău dacă se întoarce acasă Ulise!

Fiecare își săltă capul și căuta dincotro venea vocea: de partea cealaltă a focului se înghesuiau să vadă. Cel mai mirat dintre toți era cu siguranță Ulise, căci vocea țîșnise singură din el. Păzitorul de măgari își întinse către necunoscutul care-l întrerupsese fața zbîrcită și goală ca o colină bătrînă; îl măsură în compasul privirii, apoi șuieră disprețuitor:

— Pfu! . . . Cîți ca tine ar trebui ca să se ia la trîntă cu el? Ți-am spus, e un erou al Palestrelor! Are fesele tari ca o piuliță de pisat grîul, brațe cît coapsele mele . . .

— Nu-ți vorbesc de mine, îl întrerupse Ulise, îți vorbesc de Ulise!

— A murit!

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Ce ştii tu?

— Hei, ce ştie toată lumea, zise omul surprins, şi făcu semn cu mîna către ceilalţi, întreabă!

Bîzîitul de bondar al ţărăncilor încuviinţă, şi vocea ca un clipocit a celor doi cretani, şi tăietorii de lemne care vorbeau gravi ca nişte copaci.

— Şi dacă toată lumea se înşeală, spuse Ulise din în ce mai uimit, căci scotea fără voia lui cuvinte nedorite.

— Nu putem să ne înşelăm cu toţii, fiule, zise deodată cineva, dealtminteri, în privinţa asta, pot să spun şi eu o vorbă, căci am văzut....

Era cîntăreţul din ghitară.Înainta şovăind prin grupul ţărăncilor. Mergea încet, cu capul sus, ţeapăn ca un stîlp: braţele întinse înainte pipăiau spaţiul. Ieşi din umbră şi, atunci cînd reflexul jăratecului îi alunecă prin barbă, îşi putură da seama, după ochii ficşi, că era orb.

— Ba chiar e una din ultimele feţe de pe pămînt pe care le-am văzut înainte ca săgeata soarelui să mă orbească, urmă el aşezîndu-se încet în mijlocul celor ce discutau. (...) Aveam încă ochi, păzeam oile lui Ialos pe faleză. Parcă ieri a fost ... Din locul unde şedeam, zăream marea printr-o spărtură. Văzui deodată trecînd, printre solzii zornăitori ai valurilor, trupul neînsufleţit al unei corăbii ... Apa se urca spre cer; marea fumega. Într-o vale fremătătoare, corabia se învîrtea rătăcită. Îşi tîra catargele încurcate în pînze şi în frînghii ca pe nişte mari aripi frînte. Însfîrşit, făcu un salt, sui pe creasta unui val şi plină de strigăte omeneşti pieri în botul cu dinţi oe spumă.

Era o corabie din Itaca, purta la provă capul de şarpe. Ştiam că în ajun Nestor debarcase la Pylos. Nava înghiţită era sigur nava lui Ulise. Odată cu ea, a coborît şi el în străfundul noptatec al apelor.

Omul tuşi. Îşi întoarse capul orb spre colţul de unde pornise vocea lui Ulise şi rămase tăcut, cu obrazul întins către răspuns.

— Te-am ascultat, rosti Ulise, şi încă mă mai înfior ca un pîrîu de munte căci povesteşti bine. Viaţa mea trecută s-a perindat din nou prin faţa mea; dac-ai avea ochi, ţi-aş arăta palmele bătătorite de vîsle. M-am războit la Troia. Îl cunosc pe Ulise. De cîte ori, cînd suna trîmbiţa, nu l-am văzut hărţuind spatele troienilor apoi întorcîndu-se cel din urmă la corăbii, acoperit de un sînge mai gros ca smoala? Da, şi eu am crezut că marea ucigaşă l-a răpus. Acum, tot eu vă spun: l-am întîlnit nu de mult la puntea lianelor, şi nu umbră, ci trup puternic, l-am atins, l-am atins aşa cum ating piciorul ăsta, i-am vorbit, trăieşte!

Scoaseră exclamaţii toţi deodată; ghitaristul îi potoli cu un gest al mîinii; părea că vrea să poarte această discuţie ca pe o afacere personală.

— Tu, zise el, ne aduci ciudate veşti; dacă n-ar fi sunetul vocii, aş jura că minţi.

— Să mă prefac în măgar dacă mint, spuse Ulise, şi îndată, speriat, pîndi zgomotul zeilor în pădure... Ah! tu care te îndoieşti de lucrurile cele mai simple (cuvintele treceau singure peste bariera buzelor), aş fi vrut să fii de faţă lîngă Eurotas atunci cînd Ulise mi-a povestit toate cîte i s-au întîmplat.

(...) Există, dincolo de aerul zilei, puteri stranii pe care le cunoaştem prea puţin. Mai e nevoie să vă spun: voi, tăietorii de lemne, o ştiţi la fel de bine ca şi mine, copacii plîng de-adevărat cînd îi tai, nu-i aşa? Iar fibra cleioasă a trunchiurilor jupuite de scoarţă tresare asemenea unei cărni care suferă. E adevărat? Sau sînt palavre?

Oamenii pădurii se uitau unii la alţii, greoi şi înceţi: unul dintre ei îşi trecu de cîteva ori limba peste buze, deschise gura şi cuvîntul nu veni decît tîrziu, ca o fată timidă şovăind în pragul petrecerii.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Sînt multe lucruri pe care nu le pricep ! Cumnatu-meu, fermierul, cîntă lucrînd pe pămîntul gol. Eu, cînd sînt în pădure, cît izbește securea, capul mi-e plin de zgomotul ei și treaba merge; dacă mă opresc, îndată mi se pare că cineva foarte înalt stă în picioare în spatele meu și se uită. Într-o zi, am auzit țipînd arțarii, am să-i țin minte toată viața.

— Vezi, reluă Ulise, tu, păzitorule, cînd treci pe lîngă umbrarele de trandafiri, tragi cu coada ochiului la măgar să vezi dacă nu cumva, păscînd florile, nu se preschimbă dintr-odată într-un duh ce scuipă foc.

Celălalt, îngrijorat, încuviință din cap.

— Zeii coboară prin sate. La Keratia, Hermes a violat-o pe nevasta potcovarului; la Cabris, e o păstoriță de capre pe care au văzut-o zburînd ca o vulturoaică peste vîlcele.

— Musarion, zise o țărancă fierbînd de nerăbdare. Musarion, lăptăreasa de la noi, ați auzit de ea, a născut un copil care are două cornițe de aur. Pan i l-a făcut cu de-a sila !

— Și nu e singura ! continuă Ulise, cîte asemenea ei n-am văzut, alintînd la sîn mici pui de satir cu ochi verzi.

Se întoarse către grămada imprecisă din care negustori de capre, grăjdari, geambași ascultau :

— Iar voi ceilalți, dacă în drum dați peste un puț singuratic care se cască sub smochin, îndrăzniți oare să scuipați în apa neagră ?

Se tulburară numai la ideea asta.

Ulise clipi din ochi zîmbind și-l împunse cu cotul în coaste pe cel mai apropiat.

— Hai, spuneți, nu vă fie rușine ! Vreau să vă arăt că zeii nu stau sub acoperișul templului : se află acolo numai zeii umbrei, ai porumbeilor, ai fîntînii rituale, dar de cele mai multe ori acela care-și are numele înscris pe fronton se sinchisește prea puțin de casa clădită pentru el și, nepăsător, își alungește pe deasupra lumii imensul corp translucid. Golfurile tăiate pe cer de linia unduită a colinelor mișună de viața zeilor : în golurile care-i despart pe oameni ei pășesc, se furișează sub veșminte, se agață de care, se strecoară pînă și între buzele ce se apropie pentru un sărut și, la urma urmei, plutesc în jurul nostru ca niște nevăzute alge moi. Călcînd îndemînatici pe urma întortochiată a omului, nu se arată decît din întîmplare, cînd întîlnirea cu ei e de neînlăturat; nu sînt decît atingeri ușoare între ei și noi, și nu le auzim ceva mai bine zgomotul aripilor decît după ce ziua s-a stins.

Zeii, e plină pădurea de ei, acolo, jurîmprejur; zei poate că sînt și astă seară printre noi; poate tu, zise îndreptîndu-și degetul la întîmplare spre pieptul unui tăietor de lemne.

— Eu ? bîlbîi acela aiurit, ba nu, ba nu, și-și aplecă ochii să-și vadă trupul, apoi îi odihni larg deschiși pe obrazul soților săi, eu sînt Andros, Andros fiul lui Kores. Mă cunoaște lumea. . .

— Ce are a face, cotcodăci Ulise, crezi că le e greu să se vîre în pielea ta fără să ai habar ? La început o să fie ca o ușoară bătaie de clopoțel în căpățîna goală, în unele seri va suna cu un sunet de bronz. Într-o zi, ai să începi să joci în pulberea cîmpurilor, ai să strivești sub picioare florile, fructele, femeile pe care le iubeai, apoi, în goana mare, ai să te-nfunzi în pustietatea codrilor. Oamenii îți vor găsi sub frunzișurile de acant oasele putrezite, dar bătaia inimii tale, pe căi ascunse, va fi ajuns sub blana unui satir. Ascultă-i : pădurea de stejari se răfuiește cu vîntul din larg. Ascultați-i, și voi ceilalți, tot ce vă spun, bănuiți și voi, de aceea nu vreți să petreceți noaptea în pădurea deschisă și vă înghesuiți aici unii într-alții lîngă foc.

Păzitorul de măgari privi pe furiș înspre pădure, se simțea acum împresurat de ghiare, de colți, de țepi stufoși : un obraz lat și bărbos, cu o coamă umflată și plină de

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

fulgere, îi umplea ţeasta şi o vedea interpusă între el şi noapte. Pe nesimţite se trase mai aproape de cărbunii aprinşi, simţi cum cel din spatele lui se apropie şi el. O ţărancă ceru crengi de pin ca să aţîţe focul; încet încet, tot cercul înconjură mai strîns spada flăcării.

— Dar, urmă Ulise, v-aţi gîndit vreodată la soarta unui om pe care un zeu duşman îl hărţuieşte? Faţa cerului se prăbuşeşte, pămîntul se clatină sub tălpi — ca unda mării, dealul pe care-l urcă se ridică deodată, mugeşte şi sare de cealaltă parte a lumii, ostrovul pe care-l caută înoată, fuge, se cufundă în abisuri; şi dacă, plin de curaj, merge înainte, — drumul pe care umblă se întoarce şi se încolăceşte în sine ca un şarpe ce-şi muşcă singur coada.

Tăcu deodată cu gîtlejul zgîriat de vorbele iuţi:

— Trage o duşcă, fiule, zise spontan ghitaristul.

Îi întinse burduful din piele de ţap, gestul părînd a fi tresărirea unei admiraţii cu greu stăpînite.

— Trage o duşcă, şi, încă odată, nu te supăra. Fraza ţi-e ca migdalul încărcat de vîsc. Ea vrea să spună altceva decît ce spune. Nimeni nu-i uită pe zei, eu mai puţin decît oricine, dar povesteşte-ne, i-au tăiat ei oare calea lui Ulise?

Ulise, cu gura lipită de gura ploştei, sorbea. Şarpele roşu şi rece al vinului cobora în el. Se gîndea la Circe şi la buzele ei, flori minunate se deschideau înlăuntrul lui, între pereţii fini ai pielii. Ca de pe vîrful unui deal cîmpia, îşi văzu magicele aventuri desfăşurate înaintea lui.

— Înţelepciunea grăieşte prin gura ta, bătrîne, spuse cu o voce mai surdă dar fermă. Zeii îl ţineau pe Ulise în mîinile lor. Dac-am fi fost în locul lui, umbra noastră descătuşată ar alerga acum pe plăji căutînd osul cel mai mare dintre ciolanele noastre. El e încă viu, şi iată ce mi-a spus pe ţărmurile rîului Eurotas. . .

Tuşi dregîndu-şi glasul.

. . . Dincolo de pădure, cerul se prăfuia cu un nisip de argint care ştergea stelele. Însfîrşit, un tăiş sclipitor depăşi rotunjimea neagră a pămîntului: unda moale a nopţii începu să se sbată la prova lunii.

Glasul lui Ulise răsună multă vreme lovindu-se de ziduri.

În zori, ghitaristul se trezi dintr-un somn înflorit ca o apă ce curge printre stînjenei. Îşi dădu seama că e dimineaţă după vîntul îngheţat care-i lingea faţa: i se părea că două petale de merişor se lipiseră de obrajii lui. Noaptea din el era luminată de o mare floare de aur, vorbele lui Ulise îi lunecau încă pe la urechi odată cu vîntul. Îşi adună catrafusele pe dibuite. Clinchet de zăbale şi de lanţuri îl mînă spre grajd. În pragul porţii înţelese că un căruţaş punea hamurile pe catîri.

— Înhami?

— Da, zise o voce amestecată cu scîrţîitul paielor. . .

— Sînt orb, fiule: zeii au muşcat! Dacă mă laşi aici, am să mă pot eu descurca prin pădurile astea? Cine-i lipsit de vedere, ştii . . .

Astfel, cîntăreţul din ghitară coborî de pe spinarea muntelui. Cu mîna pe frîu, argatul îndemna catîrul. Dimineaţa era îmbibată de mireazma levănţicăi: se auzeau rîzînd apele. Soarele urcă pe cer. Străbătură un podiş stîrnind praful. La marginea orizontului bubuia un huruit surd: convoaiele de care pe şoseaua către Megalopolis.

Catîrii mergeu la pas. Drumul era uşor: cei doi călători îşi bălăbănenu împreună capetele. Căruţaşul moţăia, ghitaristul purta în el o beţie de aur, marea floare strălucitoare şi înfoiată care-i lumina întunericul: vocea lui Ulise.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

. . .Ulise se trezi simţind pe piele limba aspră a zilei. Curtea hanului era goală; harnica dimineaţă se şi pregătea să dispară pe după munţii de violete.

Îşi încheie cureaua sandalelor; apucă băţul, puse desaga în spinare. O salivă lipicioasă îi năclăia gîtlejul.

— Şi acum, încotro?

Dealul sălbatic mîrîia în soare!

Dar însăşi cruzimea acestei voci fascina ca un şuierat de şarpe: Ulise ţeapăn şi greoi mergea fără gînduri. Vestigiile oboselii îl treziră. Se mîhni din nou la amintirea supleţei pierdute.

O dimineaţă rea, cu tot aerul dulce şi iarba înrourată ce-i răcorea picioarele.

Îşi aduse aminte că se supusese în noaptea trecută chemărilor fanteziei, şi încă în proporţii pe care pînă acum nu le mai atinseseră minciunile lui.

— Am pîngărit numele zeilor! M-am amestecat în viaţa lor înfricoşătoare! De ce?

Minciuna îi ieşi în faţă în frînturi groaznice dinaintea cărora se cutremură.

— Le-am atras privirile asupra mea!... Nu stam bine ascuns în iarbă? I-am sfidat cu acul limbii mele, apoi mi-am strigat numele spre ei, ca un nătărău!

Cu cît se gîndea mai mult, cu atît se simţea mai prizonier al minciunii sale, ca un tăietor de lemne care şi-a prins mîna în despicătura închisă la loc a unui trunchi.

Ar fi vrut să străbată ţinutul crîncen fără să se oprească, pînă în cîmpie, dar, cu răsuflarea tăiată, trebui să rămînă sub reţeaua întunecată a copacilor.

După acest contact cu transparenţa zeilor, se îndepărtă de umbrarele melodioase de teamă să nu întîlnească faunul cu naiul lui, ori centaurul puricîndu-se; tresărea la fiecare piatră prăvălită, aşteptîndu-se să fie răpit de vreo nimfă ascunsă în coaja copacilor; atinse, în tăcerea ce domnea, misterul miilor de trupuri zeieşti ce stau la pîndă în jurul oamenilor.

Cerul se întunecă. Ulise văzu venind dinainte-i înăbuşitoarea noapte şi ivindu-se surîzătoare o stea. Urca pe albia unui rîu secat cînd umbra căzu peste el. Se cuibări în iarba caldă.

În aceeaşi clipă, aşezat pe loitra tremurătoare a unei cotigi pline de zarzavaturi, cîntăreţul din ghitară intra în Megalopolis. Trapul mîrţoagei bătuse toată ziua măsura noului cîntec.

Noaptea aceea a fost o noapte grea pentru Ulise. Dîra lăsată de vulpi, furişarea viezurilor şi, din cînd în cînd, muşcătura unui lup ţesură tăcerea. Un zefir răcoros se prelinse. Era alcătuit din mici nimfe mlădii, cu braţele încărcate de arome furate. Îi aduse în nări lui Ulise mirosul unui tei, al unui desiş de liliac, al unei tufe de trandafiri; dar în cele din urmă îi înfipse dinţii îngheţaţi în coapse, silindu-l să se ghemuiască sub ramurile joase ale unui tuia.

Se trezi într-o lume vîscoasă în care pomii nu palpitau ci îşi balansau încet frunzele ca algele pe fundul apei. I se părea că pămîntul, moale, se ridica sub el în ritmul unei uriaşe respiraţii. Înălţă ochii: pe discul lunii se decupa capul cornut al unei vaci. Ea mugi. Zgomotul se rostogoli repetat de buciumul văilor. Pădurea vuia ca o mulţime. Nişte trozDituri îl făcură să-şi întoarcă ochii şi văzu cum porneşte, culcînd fagi şi stejari, bătrînul templu care mergea pe cele opt labe ale coloanelor sale. Driadele ţîşneau din iarbă în faţa paşilor lui. Îşi scuturase jos baso-reliefurile şi ele alergau împrejurul lui, se întindeau în urma lui, ca un mănunchi de flori duse de rîu. Se apropia, asemenea unui mare broscoi alb, strivind cu burta zidurilor ienuperii, gura respingătoare a porţii se căsca spre Ulise. Oprindu-se, zvîrli o băşică de bale. O Zeiţă! Candidă, încununată cu flori de siminoc, în picioarele goale, mai fine decît

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

bășicile de aer din jurul lotușilor, o zeiță ! Părul ei nu din fire ci din zeci de porumbițe era făcut care, bătînd din toate aripile deodată, închipuiau plete de argint umflate de vînt și umpleau noaptea cu uguitul lor înăbușit.

Ea se uita la Ulise. Pupila viorie i se dilata ca o insulă de iarbă de mare neîncetat sporită de val. Rămase nemișcată multă vreme, oferindu-și toate cutele cărnii ei fragede:

— O ! Iubitul meu ! Mă recunoști ? Sînt eu într-adevăr cea pe care ai ținut-o în brațe în fundul mării ?

Rămase astfel multă vreme. . . pînă ce Ulise își ascunse fața în iarbă.

PARTEA A DOUA

— Stăpînă, stăpînă, trezește-te ! Și Kalidassa bătea în ușă cu pumnii și cu picioarele.

Zorile. Un vînt ascuțit de marginile nopții. Marea pălăvrăgeală a stejărișurilor cu marea. O lăcustă lovea tăcerea cu firul verde al picioarelor.

— Trezește-te, stăpînă !

O voce se strecură printre balamalele canatului:

— Cum e timpul, Kalidassa ?

— Un timp de aur ! Cerul e neted ca o piatră de măcinat grîul. Vîntul din Ahaia înțeapă, mi-s coapsele înghețate ! Un timp tocmai bun de spălat rufele, stăpînă !

Zgomotul tălpilor goale pe podeaua de lemn; o mînă oarbă se încurcă în cureluşa încuietorii, apoi trase zăvorul și Penelopa apăru. Jur împrejurul ei se prelingeau subțiri șuvoaie de parfum.

— Kalidassa, zise ea, nu simți mirosul de alge și de sare ? nu e vîntul din Ahaia care bate, e cel de pe mare. Vrei să speli rufe astăzi, și mîine n-o să le putem usca fiindcă o să plouă.

— Stăpînă, uită-te la pinii de pe stînca neagră, și la palmieri ! Ai putea să numeri palmierii dinspre nord atît de limpede e cerul într-acolo ! Dar vîntul nepotrivit e mai pe placul tău azi dimineață. Vrei să dormi ?

Penelopa zîmbi. Fardul îi înroșea încă buzele. Tot trupul ei își amintea de pat, îl recrea din dorință, și, sub povara ceasurilor de noapte cheltuite fără preget, se afunda în acel pat de fum în ciuda dimineții îmbibate de vîntul ascuțit.

Pe cînd Kalidassa se și repezea chemînd pe nume fetele la spălat, Penelopa intră din nou în cameră. Niciodată, de douăzeci de ani încoace, amintirea lui Ulise nu-i fusese atît de aproape. Veni spre pat. Un trunchi bătrîn de măslin aspru și noduros crăpa podeaua. Ca o fascie de mușchi negri, răsuciți de efort, se înălța din pămînt cu o sălbatică energie; dar ramurile de jos, asemănătoare cu spinările moi ale năpîrcilor, purtau culcușul lui Ulise.

În jurul acestui pat dansase crudul dans al muncii, apoi se bucurase cînd, împovărat de cearceafuri noi, patul fu gata să primească trupul gingaș al proaspetei soții. Acum, de la Ulise, nu mai rămăseseră pe lemnul rece decît semnele de rindea și de daltă, dar ele erau de ajuns ca să-l evoce pe lucrător și ploaia lui de înjurături, pe soț și barba lui moale, mai moale decît pătrunjelul creț, pe mort și mădularele-i negre. În trunchiul încleștat ce ținea cearceafurile, Penelopei i se năzări că vede țîșnind, din tenebrele lumii de dincolo, mîna uscată a celui pierit strîngînd în degetele încîrligate urma caldă a femeii în pat.

Își trecu palma peste ochi, să șteargă imaginea îngrozitoare.

— Maya, cruntă Maya, gemu ea, nu ți-am și dat doi porumbei ?

Căci, pentru a-și potoli chinurile ascunse, ea dăruia hulubi zeităților cîmpului și livezilor fără să știe că legătura care-i răscolea inima, o purta în ea ca pe un copil.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Acea legătură era după chipul şi asemănarea lui Ulise, născută din trecutele săruturi, şi cerea altceva decît ciripituri şi castronaşe cu lapte.

Astfel, sub biciul batjocoritor al lui Eros, mergea ea de la Ulise la Antinous, aşa cum aleargă sfîrleaza fetiţei de la pătrăţelul boabelor unde cîştigi, la pătrăţelul puilor unde pierzi.

— Mai bine-l goneam pe cîntăreţ! El m-a încărcat cu vechea nelinişte. Dar atît de ascuţit răsună numele lui Ulise în Itaca încît a ţintuit, odată ieşit de pe buze, toate vorbele, toate gesturile.

Pe cine să crezi? Măruntaiele iepurelui, care au zis: « E mort, l-au supt caracatiţele ca pe un bob de strugure », sau pe aed? Poţi să-l crezi pe un aed? Nu-i lucru ştiut că au sub limbă muzica fără noimă a vîntului?

Şi totuşi, şi totuşi! În noaptea rănită ce palpita deasupra focului de mărăcini, a azvîrlit un Ulise viu, desigur nu la fel cu acel pe care l-am cunoscut odinioară, împingînd porcii cu băţul, încovoindu-se sub sacii de ghindă, dar cu cît mai frumos! Îl vedeam! Avea mîinile pline de arhipelaguri şi de insule; tălăzuirea divină a mărilor necunoscute îi curgea printre degete! Ochii cuprindeau faţa albastră a o sută de porturi. Aruncau unduitoare nave pe marea impalpabilă a aerului. Suliţi şuierau în jurul lui, suliţi, şi acel zgomot pe care-l fac buzele femeilor apăsate pe buze de bărbat!

Suspină:

— La marginea frunţii i se zbenguiau zeiţele. Dormeau în părul lui, iar dimineaţa coborau să se adape la izvorul gurii!

Zgomotul solitar al vocii ei o legăna, dar îşi curmă deodată vorba, ca una care trece pe marginea unei prăpăstii şi se opreşte din cîntat ca să se agaţe mai bine de cimbrişor. Spuse numai de două ori: « Nausicaa, Nausicaa! » pentru a situa parcă rîpa primejdioasă din gînd. Tăcerea era deasupra ei ca balsamul ce scoate afară spinii. Scoase uşor afară din ea cuvintele geloase: pe măsură ce izbucneau, Penelopa simţea cum se domolesc împunsăturile dureroase.

— O, tu ce spălai rufe la rîu cu braţele pîrlite de soare! Fată neruşinată, care-şi oferă trupul cum îşi dă un pom fructele, şi care chiamă mîinile s-o culeagă; fată culeasă, crezi că numai tu singură ai sîni, şolduri, dinţi parfumaţi?

— O uşurateco, tu care te culci la cea mai mică adiere, care mîngîi barba tatălui tău cu degete înmiresmate de dragoste, n-avem şi noi oare niţică frumuseţe?

Luă o oglindă de aramă.

În mica lume aurită a răsfrîngerii se înscrise o Penelopă nu foarte tînără, dar frumoasă de frumuseţea ei. Timpul, dînd lovituri pe această faţă, o sfărîmase, apoi, în potirul dragostei, îi potrivise într-o armonie nouă frumoasele frînturi: nasul cu contur de etravă, bărbia ca o stîncă lustruită de pîraie, ochii purtînd cerul, şi astfel dăduse naştere Penelopei de acum, mai puţin frumoasă, ori mai frumoasă decît cea de odinioară, după cum erai mai mişcat de graţia liniilor sau de patina minunată pe care focul lui Eros o imprimă cărnii. Îţi trebuia privirea ei neliniştită ca să distingi în partea de jos a obrajilor una sau două cute de grăsime cenuşie. Îşi duse mîna la cutia unde dormeau fardurile.

— O, tu care spălai rufe!

Îşi amintea de ziua cînd, pentru întîia oară, sclava ei egipteană cu propriile-i mîini o pictase şi o unsese cu pomezi. Apoi păşise în sala unde chefuiau prietenii lui Telemac; nu îndrăznea să-şi mişte o trăsătură a feţii de teamă să nu crape zmalţul subţire şi, oprită în mijlocul lor, nemişcată ca un crin în miezul zilei, ascultase cum izbucneau şi înfloreau exclamaţiile.

Unul din ei, Antinous, sprijinit de o coloană, rămăsese fără grai, cu gura întredeschisă, ca străpuns dintr-o parte într-alta de o săgeată lungă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Dintre beţigaşele de cărbune, pomezi, şipuri, luă o sticluţă cu colir, căci cu asta trebuia să înceapă. Cu un strop de lichid pe vîrful degetului mic îşi atinse marginea pleoapei. O clipă, curseră lacrimile, apoi îşi şterse ochii: erau verzi cu firişoare de aur, mai sclipitori decît un cer de martie după ploaie. Îşi umezi lungile gene şi desenă cu penelul arcul sprîncenelor, întinzîndu-l spre tîmple, ascuţit şi îndrăzneţ.

— Nausicaa, Nausicaa, spuse ea printre dinţi.

O pudră fină de ocru într-un castronel de gresie. Muie înăuntru un tampon, aşternu culoarea pe toată faţa, o undă trandafirie pe umerii obrajilor, şi-şi muşcă buzele să vadă cam ce roşu le-ar trebui. Răbdătoare, le coloră de două ori, ştergînd o linie, îndreptînd o curbă, însfîrşit, fură perfecte, bombate, răsfrînte, asemenea unei răni prin care ar ieşi la suprafaţă străfundul cărnii.

(. . .)De afară, o voce de bărbat strigă, grăbită, neliniştită. Nu era porcarul?

Eumeu, apropiindu-se de ea, spuse în şoaptă:

— . . . Stăpînul s-a întors!

Cum rămăsese înlemnită fără să aibă aerul că înţelege, zise din nou:

— Stăpînul s-a întors!

Atunci păru că se tulbură ca într-un suflu venit din pămînt Îl apucă de braţ pe Eumeu:

— Intră!

Îl trase în cameră, împinse canatul, desfăşură draperia peste uşa închisă.

— A sosit acum trei zile.

— Cu ce?

— Cu o barcă de pescar. Văd unul care sare-n apă şi aleargă prin spumă. Pe urmă, de pe ţărm, face semn cu mîna, adică « Puteţi pleca, am ajuns. »

— Eşti sigur că era el?

— Îl zăream printre pini, mi-am zis îndată: « Îl cunoşti pe omul ăsta: felul cum îşi leagănă braţele! » A luat-o drept pe cărarea care duce la coteţele de porci, fără să greşească Şi, ştii, locul acela, trebuie să-l cunoşti, stăpînă. M-a strigat de departe, cum îi era obiceiul. Nu-ncape îndoială, e el!

(. . .) Îngîndurată, îl privi pe Eumeu. Ar fi putut lesne să fie înşelat de zei.

— A numărat porcii, spuse Eumeu; s-a dus la stejarul cel mare pe care ţineam răbojul vînzărilor; a numărat crestăturile pe urmă a socotit pe degete. Atunci a picat şi Telemac.

— Telemac? De unde venea? Ce căuta la tine, ştia că taică-său e acolo?

— . . . A urcat pînă la coliba mea ca să caute carne sărată. Stăpînul s-a apropiat, l-a luat cu el sub stejari. Eu tăiam o şuncă, dar mă uitam cu coada ochiului. Au vorbit, au vorbit, mişcînd din braţe, aşa, şi aşa; n-auzeam, vîntul bătea din altă parte. După un timp, Telemac şi-a luat sacul cu carne şi a coborît din nou pe plajă . . . Stăpînul, îngrijorat, s-a aşezat dinaintea colibei.

O întrebare era să iasă dintre buzele Penelopei. De cîteva clipe, abia o mai putea ţine închisă între dinţi.

— Ştie?

Adică: de vînzarea nebunească a porcilor, de nopţile în care Antinous . . .

Îşi strivi vorbele primejdioase în gîtlej . . .

Eumeu, desculţ, făcu prea puţin zgomot străbătînd curtea, totuşi Penelopa îi auzi paşii uşori din pragul odăii şi pînă cînd se opri la fîntînă să se spele pe mîini. Nemişcată, cu gîndul atîrnat de acel zgomot de paşi, se simţea împietrind ca sub privirile Gorgonei; pentru a opri recea amorţire care o cuprindea din ce în ce, făcu o imensă sforţare, închise la loc cutia cu farduri.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Gestul mărunt şi zgomotul sec al capacului căzînd deschiseră izvorul vieţii. Ea începu din nou să curgă, fierbinte şi înflorită, prin trupul Penelopei.

Trebuia să-l cheme pe Antinous, să se sfătuiască, să închipuie decorul unei Penelope gospodăroase şi cuminţi. O va place de îndată, chiar înaintea primului freamăt al acestei Palas care zbura, ocrotindu-l, în umbra lui Ulise.

Amărăciunea venea oare de la măcieşii striviţi de soare, de la tufele de scoruşi ori poate de la gîndurile pe care Ulise, mergînd, le mesteca iar şi iar ca pe un fir de levenţică?

De la « cei trei plopi » se afla pe pămîntul lui. Iarba înaltă înăbuşea livada, un mucegai negru năpădea frunzişul măslinilor, o pădure de lăstari pompa direct din trunchiuri seva cea brună care face uleiul. Acest pămînt, atît de îngrijit altădată încît te făcea să clipeşti din ochi sub soarele strălucitor, acest pămînt pe care răsuna fierul plugurilor, scrîşnetul harnic al cazmalelor, se sălbăticea sub pielea lui de ierburi uscate, adormea în scîrţîitul inutil al greierilor.

— Douăzeci de ani! Curînd am să văd casa, grajdurile, inima tuturor acestor cîmpuri!

Deodată se trezi ca în mijlocul unor prieteni, şi simţea ca nişte braţe petrecute pe după umerii săi, ca nişte mîini mîngîindu-i barba, ca nişte buze căutîndu-i obrajii; peste marginea povîrnită a drumului, feţele insulei se apropiau de el: micul zid de piatră, puţul sonor, păduricea de pini, firida votivă unde pentru degetele furişe ale lui Pan fusese pusă o strachină plină cu dude albe.

— Ridicam sacii cu măsline spre tine, spunea zidul!

Iar puţul:

— Apa mea tot aşa miroase a fier; n-au schimbat cîrligul ruginit care ţine găleata.

— Îţi mai aduci aminte, spunea păduricea, de prăjina lungă şi cu vîrful încovoiat pe care ţi-o dădeam?

Iar smochinii:

— Ne mîncai smochinele împreună cu Penelopa; ea muşca în muşcătura dinţilor tăi.

Auzea toate aceste voci cunoscute, dar neliniştea curgea printre ele ca un pîrîu de toamnă.

În faţa lui, sub crengile îmbinate a doi stejari, se rotunji o medalie de cer. Drumul, încolăcit pe deal, ca un bici pe spinarea unui măgar, se afunda de sus în copaia ierboasă adăpostită de vînt unde îi era aşezată ferma.

(...) Punînd piciorul pe marginea văii, îi ieşi în faţă casa, cu umbrarele de viţă şi cu terasele ei, cu fîntîna dintre duzi, rochia de pajişti, şiragul de salvii; gătită cu o pană de fum albastru, asemenea unei scalve în strai de sărbătoare ghemuită la marginea pădurii în aşteptarea stăpînului.

(...) Alunecă încet încet pînă în iarba blîndă. Nu-şi mai stăpînea membrele: toată puterea vieţii lui năvălită în cap şi aplecată la ferestrele ochilor privea casa.

— Tu eşti, copile, zise ea, vii atît de tîrziu!

O durere, vastă cît cerul, îi sfîşia pieptul, teama îi încleşta gîtlejul.

— Ghiarele morţii, spuse el într-o sforţare.

O lacrimă îi atîrna în colţul ochiului. Se rostogoli, aspră ca o piatră; lăsa o dîră adîncă pe obrajii; veni la cuta buzelor să se topească, amară.

— Eşti tu într-adevăr? întreba casa. Ah! am veghiat multă vreme poarta stîncilor şi am ascultat sunetul de corn al corăbiilor. Vii atît de tîrziu!

Izvorul lacrimilor se descărcă, parfumat, dulce ca mierea.

Prin pîraiele gemene inima i se uşura.

Voci nelămurite venite din pămînt tremurau în aerul sclipitor.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Nu mai dorea să vadă. Cum să priveşti cu ochii plini de apă? Nu-şi mai dorea decît apa îmbelşugată a ochilor. Îşi puse capul pe genunchiii aduşi, îl acoperi cu mîinile şi plînse.

Lacrimi mari se adunau în vîrful bărbii, se alungeau, apoi picurau grele, în iarba uscată.

Penelopa ocoli fetele care spălau rufe şi începu să alerge. Trecuse rîul dintr-o săritură sigură. O flacără nouă îi curgea prin vine. Două şuvoaie de vînt îi vîjîiau pe la urechi, îi veni deodată în minte timpul îndepărtat cînd, fetiţă încă, se întrecea goală la fugă cu prietenele ei.

O bucurie nevinovată o însufleţea. Viitorul era în faţa ei limpede ca cerul.

Kalidassa necăjită o întîmpină în poartă.

— Stăpînă, nu e vina mea, a venit un bătrîn care cere de pomană. Au nări bune ! A adulmecat mirosul grăsimilor. N-am putut să-l gonesc. E acolo la fîntînă.

— Du-te în grădina de zarzavaturi, şi lasă-mă.

Înaintă: şoldurile ei se unduiau cu o cutezătoare maiestate. Se gîndea la corăbiile legănate în braţele vîntului. Trecînd pragul porţii, îşi potrivi o şuviţă de păr.

Bărbatul sta în faţa jghiabului de la adăpătoare. Contempla în tăcere murmurul apei străvezii.

Penelopa se opri, uimită. Sandalele ei nu făcuseră niciun zgomot în praf. Cerşetorul şedea cu spatele întors, spre ea, fermecat de înceata gîfîială a fîntînii vii. El să fie Ulise, îndoit de şale, cu părul cenuşiu, cu pulpele zgîriate? O mantie zdrenţuită îl învăluia, briza îi răvăşea fîşiile răzleţe.

Gata să-l izgonească, Penelopa se gîndi la vrăjile din cîntec. Vreun vicleşug născocit de zei ! . . . Poate că adevăratul Ulise se ascunde sub asemenea pojghiţă?

— Ei, om bun, ce faci acolo?

Glasul era blînd, fără mînie. Celălalt se răsuci dintr-odată. Rămase mut de mirare. Ei ! Douăzeci de ani ! Penelopa auzea această faţă ca o chemare depărtată venită de pe mare sau din noapte, prinsă în mrejele împreunate ale mării şi ale nopţii, foarte depărtată, şi care se potolea pe măsură ce privea mai bine.

(...) Şuviţa de păr, ca un mănunchi de clematite se răsucea, inelată, pe tîmpla lui dreaptă ! Nasul avea o formă cunoscută: era oarecum nasul îngust al lui Ulise, dar într-un hăţiş de barbă.

Ea trebui să facă un efort pentru a-şi aduna gîndurile care fugeau pe aripile visului şi amintirii.

— Fii fără grijă. Nimeni nu cere în zadar la nefericita poartă a lui Ulise. Odihneşte-te. Aici nu e lăcaşul bucuriei, dar se află întotdeauna ciorbă şi pîine pentru voi nevoiaşii ca şi cum stăpînul ar fi acasă. Iart-o pe slujnică, are poruncă să nu dea nimic cu mîna ei.

Penelopa simţi asupră-i apăsarea privirii albastre. Prin despicătura pleoapelor pe jumătate închise, o examina din cap pînă-n picioare. Ea gîndi: « Nu trebuia să pun cingătoarea asta frumoasă ». Îşi puse mîinile pe pafta pentru a-i ascunde bogăţia. El vorbea:

— Primirea a fost bună, stăpînă: tinerii au gesturi repezite, sînt obişnuit. Primirea a fost bună; cîteva cuvinte cam aspre, dar mi s-a dat voie să rămîn şi ştiam că, tu venind, o să-mi astîmpăr foamea.

Ea aştepta explicaţii pe loc, transformarea neîntîrziată în acel frumos Ulise din cîntări, iar el tăcu şi reîncepu să contemple apa, fără să mai adaoge nimic. Tăcerea curgea între ei, despăţindu-i cu o alee din ce în ce mai lată. Putea ea să insiste fără să-i dea a înţelege că ştie? Şi dacă nu era el? Făcu un pas, doi; el privea înainte apa. Se întoarse încet pe călcîie pentru a-i lăsa timp să ţîşnească strălucitor

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

din vechia lui piele şi să se anunţe: «Eu sînt Ulise ! » S-ar arunca în braţele lui, l-ar săruta — îşi parfumase gura cu isop — el privea apa.

— Poate că nu-i el? Ideea asta o făcu să-şi recapete stăpînirea de sine.

Veni din nou către bărbat:

— Din ce ţară eşti?

— Din Arcadia — e un drum lung !

— Ai avut nenorociri?

— Nenumărate. Aveam ogoare. Dar aveam o fată. Braţele mi-au înţepenit, am luat un ginere pentru plug. E un adevărat faun: naiuri şi copii, asta-i tot ce ştie să facă, naiuri de toate felurile, copii de toate mărimile şi nu-i pîine pe masă. Flămînzeam: i-am spus să muncească, m-a azvîrlit în drum. Fata mea rîdea. Pe urmă s-a apucat să cînte din nai, ea i s-a aşezat pe genunchi: copiii dansau jur împrejur. Şi niciun bob de grîu, am plecat. Un adevărat faun !

O, limbă vicleană ! Cum să deosebeşti înşelăciunea? Fără încăpăţînarea cu care îşi ferea licărirea clară a ochilor, ar fi crezut şi ea, ca Eumeu, că e un cerşetor oarecare.

Scoase un lung suspin.

— Fiecare cu povara lui de jale, dar viaţa mea e mai amară ca drumul. Priveşte mormîntul de colo, de sub dud: e al lui Ulise, e gol. Văduvele mării sînt mai crunt lovite decît celelalte. Ce n-aş da să am aici cenuşa lui alinată? Cunosc femei cărora le îmblînzesc durerea suspinele pe care le susură sălciile funerare: umbra bărbatului lor urcă din pămîntul poros şi le mîngîie dincolo de moarte.Nimic nu îndulceşte chinul care mă roade. Inalţ altare prin toate colţurile cîmpiilor. Îi hrănesc pe zei cu porumbeii mei, cu brînzeturile mele, le dau să bea din căuşul palmelor. Le pun mici morişte de frunze, colivii pentru greieri ca să-i înveselesc ca pe copii. Puţin le pasă de mine; i-au risipit oasele lui Ulise, i-au legat pentru vecie sufletul frămîntat pe vreo plajă pierdută.

Privirea albastră a bărbatului urcă uşor dealungul ei. Ajunse pînă la ochii Penelopei: ea se simţi pătrunsă de o lumină dulce acrişoară. Era în privirea aceea tandreţe şi nelinişte. Se gîndi îndată la povestirile aedului; poate că el o ghicea influenţată de cîntecul vrăjit. Vru să-l mintă . . . .

— Cînd îi întrebam pe călători, pe cei întorşi de pe mare, îmi spuneau: «Nu ştim nimic. Roagă-te zeilor ! Ah ! roagă-te zeilor ! » M-am rugat pînă mi s-a uscat limba. Drept răspuns, şi-au bătut joc de mine. S-a stîrnit o voce din mulţime, o voce mare ieşită prin mii de gîtlejuri şi vorbea despre el. Ştii, dacă ai suferit, cum te agăţi de speranţă. Am cerut să mi se cînte cîntecul acela. Cum să-l crezi?

Suspină cu un suspin măsurat, la capătul căruia aştepta izbucnirea strălucitorului Ulise: « crezi ! ».

Bărbatul îşi plecase iar privirea spre apa din bazin: respira cu putere. Mica pată roză a buzelor se ivea apoi dispărea în barbă. Şi le muşca.

— Ne purtăm fiecare povara, zise, şi avea aerul că-şi vorbeşte sie-şi.

Ea aştepta.

El privea apa fără să mai spună nimic.

Tăcerea se înfigea între ei.

« E el, e el, e chiar el», se gîndea ea tot mai sigură şi se temu că nu-şi va mai putea înfrîna gesturile, că se va lăsa în voia vreunui elan care va distruge întreaga ei construcţie de minciuni.

— Ei, se vede că şi amintirea numai a nenorocirilor ne tulbură, de vreme ce m-a făcut să uit de dreptul celui ce se roagă. O să ai pîine diseară, masa se aşterne sub măslini: apropie-te fără teamă. Aş vrea să-ţi uşurez durerea.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Mai avea o armă: păşi către umbrare cu acea graţie marină care era atît de perfectă; nu se gîndea la nimic, decît să-şi ritmeze balansul şoldurilor.

Ştia că Ulise se uită.

Se uita.

Untdelemnul sclipitor al soarelui umplea curtea: în soare, Penelopa- Albină — mergea către bolţi, unde umbra deodată o acoperi.

Şi, după reţeaua ramurilor de trandafiri, se ascunse să pîndească gesturile cerşetorului. Îl zărea printre două frunze, bob negru pe albeaţa curţii, ca mijlocul uscat al unei flori ale cărei petale au fost luate de vînt. Pe silueta lui se legăna coada unei gîze. Nesigură, Penelopa încerca să înnoade grabnic noi laţuri. Un mănunchi de gînduri ţîşnea în ea. Nu ştia ce să aleagă. Unele din ele aerau plăcute ca nişte pîrîiaşe, îi stingeau îngrijorarea.

— Ăsta ! Ulise?

Pe dată, însă, trecea prin aerul tremurător forma aeriană a înşelătoarei Palas, ale cărei viclenii nu ştii niciodată dacă sînt viclenii, într-atît e de iscusită să sufle minciuna în pieliţa deşartă a realităţilor.

Ultima armă a Penelopei îi făcuse lui Ulise o stranie şi teribilă rană. Mersul ei legănat dezlegase în el nălucile corăbiilor de care era plin; mersul acesta contopise pe Penelopa şi carenele care gem într-o singură fiinţă, în acelaşi timp navă şi femeie, şi cu atît mai rîvnită.

Încetă să mai privească apa din bazin. Venise aci după sosirea la fermă pentru a scăpa de vocile melodioase şi tînguitoare care-l primiseră în pragul casei sale. Cîntecul fîntînii îl separa de această muzică; vocea apei din bazin era la fel cu vocea tuturor apelor şi nu ca scîrţîitul scripetelui de la puţ o expresie anume a fermei lui Ulise. Fîntîna nu-şi salutase fostul stăpîn aplecat deasupra ei; bucălatul de pe ţeavă încercase să-şi ridice pleoapele roase de licheni, cuvinte de bun venit se îmbulzeau sub obrajii lui de marmură dar buzele, inexorabil rotunjite pe tubul de fier, nu putură decît să sughită obişnuita cadenţă. Apa îngîna imnul delirant at captivei dezrobite.

Pe urmă venise Penelopa.

Acum avea nevoie să vadă limpede în el şi în jurul lui. Se îndepărtă de egoista fîntînă şi se îndreptă către umbra duzilor.

Douăzeci de duzi noduroşi umpleau fundul curţii între locuinţele slugilor şi hambare. Îndărătul lor, un şir de tuia egal retezaţi formau ca un colac de fîntînă din care se înălţau şase jeturi suple de grele frunzişuri: chiparoşii care-l primiseră pe Ulise în pragul văii. Iată boschetul sonor în care-i era adăpostită camera. Îi întoarse spatele; muşcat de o durere ciudată se culcă în iarba unde putrezeau dude, ca nişte chiaguri de sînge.

Tributul către manii săi era aşezat sub pomi. Se apropie. O stelă funerară purta strachina cu lapte acru pentru îndestularea sufletului rătăcitor dar singur vîntul cald îl bea. Săpaseră în piatră, sub un arc cu două volute, o navă uşoară pe curbura unui val. Pînzele îndoite spre spate şi asemănătoare unor aripi în avîntul zborului îi dădeau înfăţişarea unei păsări. Ulise era arătat în picioare pe ciocul provei, cu trupul întins înainte, ca tîrît de goana înfricoşată a soartei şi a furtunii căci, din umflătura unui nor de marmură, izbucnea, oblică şi albă, puterea unui fulger.

Mai sătea scris: Ulise . . .

Citi fraza perfect cadenţată în care îi erau lăudate vitejia, înţelepciunea, atîtea însuşiri pe care era sigur că nu le are. Auzi alături de el, în iarbă, un mic salt uşor, apoi simţi cum o pasăre i se aşează pe umăr; se abţinu să nu strige:

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Coţofana mea !
O adusese ca jucărie odinioară, pentru Telemac. Pasărea se îmblînzise, şchiopătînd şi cîrîind în jurul meselor de ospăţ. Nu se mai gîndea la ea, şi acum, după mulţi ani, era prima care-l saluta.
— Coţofana ! Coţofana mea !
O mîngîia cu mîini blînde, cu ochii umezi, mişcat de micul ghem jumulit şi negricios. Îşi recunoscuse stăpînul, deschidea mare ciocul şi îşi încerca glasul spart şi răguşit . . . .
Sub palma lui, bietele pene tocite, iar în el, atît de netedă, amintirea trecutului încît i se păru că iese dintr-un vis.
Nenorocita poveste cu toate acele femei prea mult timp iubite prin străini nu mai era decît un fum ce se destrăma. Nu existau minciuni, nici îndelungi rătăciri, ci un Ulise printre bunurile sale. Se va ridica, va intra în casă, o va îmbrăţişa pe Penelopa, apoi se va îndrepta ca de obicei spre tăvile cu carne friptă, căci îi era foame. Şi chiar de astă seară trebuiau ascuţite coasele şi cosită lucerna.
Strigătul unei slujnice îl făcu să înalţe capul.
Un om împingea canatul porţii. Tînăr, drept, lat în umeri, braţele lui, arcuite ca două toarte de amforă, balansau masa neagră a pumnilor. Sub pielea puternicelor coapse brune, se încolăceau în ritmul mersului şerpii groşi ai muşchilor. Peste tunică se încinsese cu o liană proaspăt culeasă, împodobită cu floricele şi zmocuri de frunze.
Strigătele slujnicei ajunseră la el:
— Antinous, vii tocmai bine, masa se clatină, ne-ar trebui piatra de colo, s-o înţepenim.
Îi arătă tăvălugul de zdrobit grîul.
— Antinous, blocul ăsta de nervi ! Un fior îngheţat străpunse carnea lui Ulise Îl auzea pe păzitorul de măgari: «De cîţi ca tine ar fi nevoie ca să se ia la trîntă cu el? »
Celălat, aplecat deasupra tăvălugului, îl înşfăcase de osie şi-şi încorda spatele. Îi trebui o clipă să-şi adune toată forţa, s-o cumpănească de fiecare parte a umerilor, s-o înghesuie în bicepşi. Slujnica, cu mîinile în şolduri, privea.
— Cel mai puternic dintre căruţaşii mei asuda numai ca să-l urnească, gîndi Ulise, n-o să-l ridice.
Îl ridica. Tăvălugul fusese dislocat din pămînt, lumina alunecă pe sub el şi însfîrşit rămase suspendat dealungul lui Antinous, care stătea drept în picioare.
Coţofana, pe care Ulise n-o mai mîngîia, îi ciupi drăgăstoasă cu ciocul degetele. Îşi trase mîna la o parte ca de foc: coţofana o să-l dea de gol !
— Animal scîrbos !
Întinse mîna după ea. Se lăsă prinsă clipind din ochi sub mîngîierile sperate. Simţea palpitînd ghemuleţul călduţ, plin de amintiri bune şi de afecţiune fidelă, singura fiinţă care venise fără să şovăie spre el.
Ulise tremura cînd, precisă, în faţa peşterii capului său, apăru imaginea lui Antinous, un munte de forţă !
Degetele i se strînseră pe gîtul coţofenei.
Avu un mic horcăit repede stins: bătu puţin din aripi, încet încet, un biet trup bătrîn ! Atîrna inertă şi el tot o mai strîngea nebuneşte.

O azvîrli moartă în iarba înaltă, alături de piatra care-i ridica în slăvi generozitatea şi bărbăţia.

După ce se împărţi friptura de iepure, Ulise goli cu furie cupă peste cupă.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

În capul mesei, Antinous, la largul lui, se servise din plin cu o coapsă și cu o halcă de spinare. Astfel bucățile cele mai bune se duseseră. La Ulise nu mai ajunse pe taler decît capul.

Vin însă i se turna din belșug: sticlele fuseseră puse în apropierea lui, și după primele sorbituri, simți cum i se topește amărăciunea gîndurilor. Bău: vinul gros lăsa o pojghiță în cupă.

Pe sub pleoapele întredeschise, Antinous îl pîndea. Venise la fermă luptîndu-se cu inima rebelă. Din prag ascultase tăcerea coridorului. Ochii lui căutau în dreapta și-n stînga semne ale înaltei sosiri. Înaintă pe vîrful picioarelor către ecoul groaznicei voci: tăcerea, în loc să-l liniștească, îl făcu să-și închipuie cine știe ce oribil masacru. Nu cumva, la colțul scării, se va împiedica de grămada caldă încă a femeilor ucise? O găsi pe Penelopa lîngă bufetul cu fructe. Dusă pe gînduri, privea, fără s-o vadă, piramida înaltă de smochine încleiate în zahărul auriu.

Prin ferestruică, i-l arătă pe cerșetorul de sub duzi. —

— Nu știu ce pregătesc zeii. E el, dar se ascunde după cuvinte . .

. . . Cîțiva pași timizi îl duseră pe primejdiosul cerșetor la locul lui. Își ținea ochii plecații ca o fecioară. Suflecîndu-și mîneca, dădu la iveală un braț slab și fără vlagă.

...Astfel amintirile care făcuseră din el un burduf de amărăciuni, el le sugea acum cu voioșie. O aromă nouă îi parfuma gîndul. Vedea în minciuna lui forme clare, gesturi armonioase, culoarea luminii de după amiază, înaltele valuri înspumate și ostroavele ascuțite ce-și înfig în marea liniștită vîrful triunghiular al imaginii răsfrînte. Auzea urletul apelor dezlănțuite, vuietul pinilor și scrîrțîitul greierilor asemănător cu zgomotul unei săbii ce se ascute: simțea în nări mirosul rășinilor, al buruienilor și mireasma vîntului de podiș care doarme noaptea tolănit în lungile ierburi aromate.

— Desigur, sînt vorbe de preț, eram în seara aceea sub aripa lui Pegas.

Și dintr-odată se simți atît de fericit încît un rîs larg și tăcut îi lumină fața.

Penelopa văzu în acest rîs semnul fatal al mîniei crescînde. Atinse pe furiș brațul lui Antinous ca să-l înștiințeze, dar el pornise pe o pantă prea abruptă. Se întorsese către negustorul Lagobolon, atacîndu-l direct:

— Cum, tocmai tu care zici că umbli prin circuri și ne-ai povestit chiar că în tinerețe ai luat parte la întrecerile în fugă, ori cu lancea, ori la alte jocuri, poți să crezi asemenea născociri grosolane? Ai încercat vreodată să arunci cu discul? Nu, du-te și le-o spune la alții, nu mie . . .

— Totuși, băiete, e adevărul curat: a apucat discul cel mai greu și fără ca măcar să-și scoată eșarfa, mă auzi, fără ca măcar să-și scoată eșarfa. L-a aruncat mai departe decît toți. Mă pricep la fel de bine ca tine la de-alde astea; dacă mi-ai spune: « eu am făcut-o », nu te-aș crede, dar pe Ulise . . .

Era cît pe ce să adaoge: « l-am văzut ». Se abținu gîndindu-se la ce istorisise înainte, dar se hotărî ca pe viitor să-și schimbe povestea în acest sens.

— Nici pe Ulise nici pe altcineva. S-ar zice că n-ai mai văzut cum se azvîrle un discl Se azvîrle cu pieptul dezgolit. Dacă-și păstra eșarfa, luîndu-și avînt și-ar fi înfășurat-o în jurul brațului și le-ar fi spart capetele la vreo doi sau trei feacieni; ori nu cunosc pe nimeni care să arunce discul fără să ia avînt. Îți repet că Ulise el însuși n-ar fi putut s-o facă.

— Iar eu, vă zic că a făcut-o! strigă cerșetorul sculîndu-se deodată în picioare. Nu știa exact despre ce-i vorba, o ură surdă îl mîna însă de o clipă încoace împotriva încăpățînatului care nu voia să creadă o minciună atît de frumoasă. Intenția

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lui, totuşi, fusese de a vorbi cu voce măsurată. Sunetul cuvintelor îl deşteptă, sfîşie cercul de ceaţă, şi se trezi în faţa stîncosului Antinous, înfruntîndu-l fără să-şi dea seama cum ajunsese aici.

Celălalt, într-o clipită se pierdu. Privi braţele cerşetorului: parcă se mai îngroşaseră.

— Ce mai vrea şi ăsta? bîigui el.

Dar Lagobolon nu se lăsă şi se întoarse către cerşetor:

— Vezi, spuse, cît preţ se pune pe cuvîntul nostru! Curînd n-o să mai putem scoate o vorbă. Se cred atotştiutori, şi dacă le-ai şterge nasul, ar ieşi lapte.

Kalidassa, înfuriată, strigă: «Antinous! Antinous!» Şi cu mîna îi făcea semn: «Scoală-te, dă în ei!»

El răspunse însă negustorului:

— Vino tu de mi-l şterge!

Acesta nu înţelegea să lupte singur: avea un campion, îl luă de braţ pe cerşetor.

— Nu ne-ar costa prea mult băiete, şi tu n-ai fi întîiul!

— Hai, hai, mormăi Ulise.

Cu plăcere s-ar fi aşezat la loc dacă nu i-ar fi fost teamă că nu poate s-o ia la goană la primul gest al lui Antinous.

Kalidassa, cu ochii lucitori de iubire, îl îndemna pe tînăr:

— Nu te lăsa! Cît atîrnă ăştia doi? Doboară-l pe grăsun, şi pe celălalt azvîrle-l în bazin. Aşteptaţi voi cîinilor, numai să se ridice!

Se ridică încet, privirile îi rătăceau prin frunzişul smochinilor: zărea acolo respiraţia gîfîită a unei lumi magice: un ciclop, centauri, zei înarmaţi cu scuturi, pene, coifuri, un pumn uriaş ce făcea ţăndări ţestele ca pe nişte nuci noi!

Lucrurile se înrăutăţeau; Lagobolon se sculă şi el; dar se retrase prevăzător în spatele cerşetorului.

Penelopa, împietrită de o groaznică bucurie, privea.

Însfîrşit, se dăduse pe faţă! Nu de tot, la drept vorbind, şi semăna încă mult cu un calic, dar o să se bată!

În dansul fulgerător al braţelor lui ucigaşe ea va vedea înfine, strălucitoare, adevărata carne a lui Ulise!

Simţea cumva în ea însăşi că va aparţine învîngătorului, oricare ar fi el!

— O să-ţi ştergem nasul, strigă înfocat Lagobolon.

— Ei! Ei! Nu împinge, spuse Ulise.

În aceeaşi clipă negustorul îi făcea vînt cu un brînci peste Antinous. Îşi pierdu echilibrul, ridică disperat un braţ, pumnul i se strivi de ceva tare.

Kalidassa şi Penelopa ţipară deodată.

Într-o străfulgerare văzu că atinsese bărbia lui Antinous! S-a isprăvit cu mine, îşi zise. Îşi încovoie umerii, închise ochii! Cînd îi deschise, femeile încă mai ţipau, dar Antinous cu tunica în vînt, alerga spre fundul livezii.

—Înainte! Înainte! urlă Lagobolon şi Ulise porni.

În scurtul răstimp cît durase cearta, Antinous văzu pentru întîia dată şi în chip limpede puterea şi zădărnicia dragostei în purtările contrare ale Kalidassei şi ale Penelopei. Una, fără a sta pe gînduri îşi arunca trupul gingaş alături de el în groaznica încleştare; cealaltă nemişcată, părea mai ales prinsă de propriile ei griji. Pe cînd încerca să-şi explice această răsturnare prin apropierea vreunei forţe divine, bobîrnacul lui Ulise îl izbi în bărbie cu înfricoşătoarea greutate a misterului.

Se clătină, ţipătul femeilor îl străpunse ca două suliţi de-a lungul cărora sîngele şi toată viaţa lui caldă se scurseră. Sări ca o piatră care ricoşează, apoi începu să alerge spre deal.

Îndărătul lui, tumultul laviţelor răsturnate se pierdu în foşnetul frunzelor.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Țîșni din livadă. În spațiul liber avu senzația că e gol. Aici, mai erau pe deasupra și zeii. Zborul lor fățarnic șuiera ușor în aerul liniștit.

Antinous, înaripat de spaimă, alerga în sus; aerul parfumat se desfăcea în fața lui. Răsuflarea egală a gîtlejului îi umfla pieptul cu viață proaspătă. Jocul mlădios al picioarelor îl azvîrlea mereu mai departe, dincolo de mîinile nevăzute care, mai adineaori, îi legaseră puterile. Niște foale îi șuierau sub coaste, i se părea că-și făurește libertatea cu ciocanul surd al inimii. O vijelie de speranță îi mătură capul; gîndul lui, gol și svelt, se înălță într-un cer larg unde torente de lumină aduceau bucuria. Îndrăzni să privească în urmă: Ulise abia începea urcușul. El, Antinous, îi întrecuse pe zei!

Învingător! Avea să fie învingător, odată ce era stăpînul vitezei!

Între frunzișul spumegînd al pinilor și creasta dealului, o fîșie de cer apăru. Vîrful falezei!

Întoarse capul: Ulise ieșea dintre ienuperi. Țîșni într-un salt uriaș.

— Mai tare ca zeii, spuse el încă odată, apoi dinții i se încleștară ca pietrele dintr-un zid.

Și nu mai atinse pămîntul

Tocmai cînd recădea pe el, abia lovindu-l cu vîrful degetului de la picior, simți dedesubt țărîna moale, aeriană, impalpabilă, inconsistentă cum e carnea albastră a abisului. Încercă totuși să se sprijine, își pierdu echilibrul, văzu trei pini care se aplecau troznind și-l urmau în cădere: un nor de praf îl tîra cu el, aerul fugea din gura căscată. Mari aripi de fier îi vîjîiau în urechi.

De astă data era într-adevăr lovitura menită de zei!

— O mamă, mamă! mai apucă să strige înainte de a se prăvăli inert în torentul pămînturilor, surpate.

A fost atît de neașteptat încît Ulise crezu și el într-o năvală a zeilor. Se tupilă sub frunze. Bubuitul pietrelor ce se năruiau se rostogoli, la vale, apoi marea tună pe măsură ce stînci mari intrau în ea, apoi o picurare ușoară, însfîrșit tăcerea.

Ulise își ținu răsuflarea, ascultă: nu mai auzi decît mareea înăbușită a sîngelui său bătînd în tîmple. Un pescăruș trecu. Tăcerea! Vîntul aduse o notă de fluier, dinspre răsărit, une se păzeau porcii pe podișuri. O notă clară și dulce, ca a unei paseri.

Ulise se sculă de jos.

Marginea falezei parcă fusese sfîșiată de o falcă de uriaș. O mușcătură în arc de cerc o știrbea.

Deodată Ulise zări o formă subțire și albă ridicîndu-se din adîncul verzui, legănată de valuri.

O forță lentă și albastră o aduse la suprafață.

Curentul își părăsi încărcătura de ienuperi care o și pornise spre larg și veni să pipăie blînd epava. Ea se întoarse.

— Antinous? se întreba Ulise. Privirea îl durea ca o antenă rănită.

Jocul apei resfiră niște plete, brațele se deschiseră în cruce.

— Antinous! spuse Ulise. Nu-i venea să creadă că asta era tot ce mai rămăsese din ceea ce, adineaori, sărea în iarbă ca o flacără. Strigă:

— Antinous! Antinous!

Veni de jos foșnetul lin și legănător al curentului care cu mari brațe mîngîia nisipul. Celălalt, mut, se tot ducea, plutind între două ape, către straniul ținut al nereidelor, acolo departe, dincolo de orbitoarea față de aur a soarelui.

În românește de LILIANA ȚOPA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

IOANA CREȚULESCU

Renașterea Odiseei la JEAN GIONO

A vorbi astăzi despre mituri înseamnă a demitiza. În genere o asemenea incursiune, fie ea explicativă sau apologetică, înseamnă a coborî mitul din sfera valorii sacre prin ceea ce am numi apropierea de semnificație și, mai departe, transferul la valența general umană ar produce aproape ireversibil, destrămarea nucleului primordial în favoarea unuia care ne-ar aparține tuturor.

Mitul trăiește ca mit în măsura în care e privit de la distanță și în totalitate, pentru că el s-a constituit din nevoia de aureolare a unui gest sau a unui act, considerat ca o creație.

Ori, dincolo de aureolă, disecția este o introducere în miezul mitului și are sorți de izbîndă limitați, dar nu lipsiți de importanță. Fără să i se distrugă inefabilul și scontînd pe demonstrația unei învățături omenești, desprinsă dintr-un sens secund și neexprimat, el poate deveni parabolă. Dacă însă faptele devin noțiuni și oamenii devin concepte se realizează descendența alegoriei. Oricum, continuînd drumul în profunzime, în punctele sale cu deschidere a semnificațiilor spre infinit se vor fi depistat nucleele simbolice, și nu o dată ele vor fi generat focarul tuturor resemnificărilor și, prin aceasta, continuitate.

Așadar, o asemenea descindere din Olimpul mitic este girul receptivității moderne fără de care percepția miticului nu s-ar putea produce și, cu alte cuvinte, categoria s-ar desființa. Cu siguranță, ne referim la miturile străvechi, pentru că deși umanitatea și-a construit pe parcurs mituri de epocă, de la cele antice am învățat să le numim așa și să le înțelegem astfel încît să le așezăm la începuturile culturii, simțindu-le ca pietre de temelie ale poeticului. Și în mod aproape paradoxal n-am reușit să ne îndepărtăm prea mult de Stagirit pentru că astăzi, deși socotim mitul izvor autentic de artă, îl știm mai degrabă ca pe un element poetic. Aristotel îl subsuma tragediei, noi îl subsumăm culturii. E drept că altul este unghiul de intercepție și alta structura ce i se acordă.

Dintotdeauna mitul s-a desprins ca o categorie aparte, victima unui etern transfer. În vremea cînd se constituia și mai ales cînd își pornea călătoria prin lume, realitatea conținută într-însul era de mult stinsă. Daună dar și perenitate a simbolurilor sale lăuntrice. Faptele aparțineau istoriei celei mai adevărate dar modul lor de înfățișare era supus mentalității epocii posterioare, adică povestitoarea în drept.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Un singur dat al mitului nu era niciodată alterat, niciodată risipit: miraculosul, misterul mitului, valoarea lui emblematică. Un mister niciodată irațional dar perseverent, însemnînd astăzi posibilitatea de acoperire a multiplelor sensuri. Arhetipuri de «oameni» și «stări» spațializate.

Dacă ne-am ghida doar după punctele cardinale tot am putea să delimităm formal un tip de mit nordic diferit de cel al sudului, un sud mai apropiat nouă pe care l-am numi : Mediterana. Dar există oare cu adevărat un tip de mit mediteranean? Ar fi greu de dat un riguros răspuns afirmativ. Cert este că există un mit anume, atît de vechi și atît de știut încît ne place să-i disputăm autorul, un mit cu adevărat mediteranean care se cheamă: Odissea. Nici unul din miturile eline nu și-a constituit echilibrul poetic într-o atît de permanentă pendulare de la apolinic la dionisiac. Niciodată nu s-a alcătuit o mai pregnantă alternanță între orizontalitatea calmă, luminoasă și furtuna construită din umbrele aceleiași lumini. S-a creat astfel cea mai poetică și totală « întoarcere », călătorie a regăsirii de dragul regăsirii, a căutării de dragul căutării. Lumea homerică era, de altfel, o lume a valențelor neepuizate, suspendate undeva în timpul fabulos al începutului, cînd nu existau contorsiuni interioare, cînd războiul era o luptă pentru cinste în pofida rușinii, și cînd destinația periplului era zona de existență confortabilă și orizontală. De aici, desfășurarea unei epopei a spațiului, unui itinerariu în sensul întoarcerii la liniște, replică firească a plecării care însemnase tumultul războiului.

Fiecare lucru, fiecare eveniment al parcursului are valoarea lui în sine și poate fi abandonat la sorocul potrivit în favoarea celuilalt, următor. Lanțul este continuu deși neuniform și nu are importanță decît întîlnirea dintre veriga primă și cea ultimă. Nu există înfrîngere și nici izbîndă definitivă. Definitivă este doar întoarcerea.

În spațiul mitic, Odissea este o zonă specială, aproape unică. Nu se consfințește nici o creațiune, nu se produce nici o confruntare majoră. Obstacolele, cîte sînt, nu provoacă hiatusuri decît în durată. Sacralitatea își pierde valoarea de dominantă. Ulise este mai aproape de oameni decît de zei. Împotrivirile divinității ca și sprijinul lor sînt praguri de factură aproape inițiatică. Pornit spre Itaca, Ulise începe un lung proces de cunoaștere a vieții în sensurile ei cele mai concrete. Fostul războinic nu devine aventurier din vocație, dar este sortit aventurii din care va evada spre închiderea vieții lui insulare. Nici măcar probe de iscusință nu mai avea de trecut; i le oferise războiul. Cei douăzeci de ani ai întoarcerii sînt doar un alt fel de viață, care nu-l va conduce decît către prima, cea dinainte știută și rîvnită. Ultima probă și singura care și-o impune cu bună știință este restabilirea ordinii în domeniul său vital. Trecut de ultimul prag al iscusinței, Ulise redevine omul, își pierde factura eroică ieșind astfel din epopee. Dar întoarcea lui fabuloasă, miraculoasă, rămîne un mit.

Este binecunoscută descendența literară a mitului lui Ulise, generatoare de alegorii și parabole pe tot parcursul istoriei literare universale. Semnificațiile s-au modificat prin restrîngere sau amplificare dar, mai ales, apropiindu-se de contemporaneitate, sensul a devenit acela al unei căutări profunde, al unei atitudini existențiale. Intrat în conștiință, mitul s-a transformat într-un dat al ei. Și nu puține sînt noile sale sensuri privite în perspectiva unei posterități ilustre. Ocolind ipostazele sale anglo-saxone ca nereprezentative pentru ceea ce am numi atitudinea sau conștiința mediteraneană a mitului, migrînd în spațiul inundărilor luminoase, ne oprim la haina artistică pe care cu aproape 2 700 de ani mai tîrziu, i-a dat-o Jean Giono în « Naissance de l'Odyssée ».

Temperamental, Giono este un autor deloc sofisticat, cunoscîndu-și și construindu-și opozițiile cele mai simple. Se complace în solitudine, într-un spațiu redus, niciodată orizontal: « Am detestat întotdeauna mulțimea. Îmi plac pustiurile, închisorile, mînăstirile » (Voyage en Italie). Nu-i plăcea nici netezimea cîmpiei și

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mai mult decît atît: « Muntele este părintele meu, detest marea, o am în oroare ». Asemenea aversiune declarată, dacă vine de la Giono, sîntem obligați să o credem. Numai că o asemenea aversiune are cîteva rezultate artistice certe. Închiderea spațiului înseamnă pentru Giono prin contrast desfășurarea prodigioasă a cîmpului imaginativ. Restriștea nu este a spiritului ci numai a decorului exterior, care se cere aproape anulat în fața celuilalt, de natură interioară cu ample deschideri. De altfel, autorul însuși se socotește un contemplativ considerînd această stare ideală pentru jocul liber al gîndului. Cît privește verticalul, muntele, stare ascensională a spiritului, el se conturează la Giono în cel puțin două ipostaze metaforice marcante. În primul rînd nu-l poate opune decît mării, mărturie a faptului că nu-i era necunoscută și că-i servea drept termen spațial comparativ: « În ciuda vîntului năpraznic corabia morții își purta toate pînzele pînă în înaltul cerului, precum un munte ». Marea se suprapune întrucîtva necunoscutului și poate pieirii, ori credincios principiului Vieții cognoscibile, autorul o refuză ca reper inițiatic. Pe de altă parte apa, ca element terestru, devine la Giono, peste valoarea unui generator vital, semnul fluidității purtătoare, semnul călătoriei perpetue. În al doilea rînd tot muntele va fi acela care va înlesni drumul închipuirii, simțind că îndărătul lui, în zona ce scapă vederii, sălășluiește o altă lume, poate cu totul alta sau poate aidoma celei ce o cunoaște.

L-am putea astfel acuza pe Giono de o atitudine mediteraneană deschisă spre interior prin contemplație și imaginație în care universul alcătuiește un tot organic ce se poate reproduce prin analogie, în oricare din colțurile lumii mici, chiar lăuntrice. Și nu întîmplător va fi înclinat Giono să retranspună în limbajul său afectiv « Odissea ». De pe vremea cînd își încălzea sufletul la cadențele homerice, o prefera Iliadei. I se părea probabil mai omenească, posibilă oricui, dar nu oricui dăruită, această itineranță a întorcerii la tihnă. În plus, romancierul se găsea pe cel dintîi prag al creației, supus încă unei bogății imagistice, credincios povestitor al lumii în datele ei pe cît de simple și primitive pe atît de profunde. Departe de a scrie o parodie sau, mai puțin, de a compune un plagiat, scriitorul își asociază însă un simț pronunțat al ironiei, prin care aduce epopeea la valoarea ei cea mai pămîntească. Fiecare personaj este coborît din mit și adus la dimensiunile sale omenești, cît mai abrupte, cît mai reale. Ulise nu mai este iscusitul viteaz plin de abilitate tactică, pe care numai piedicile puse de zei îl pot întîrzia din drum. La Giono este un om, aproape naiv, sclav al cinstei și temător în fața posibilelor urgii omenești. Fiindcă nu-și cunoaște legenda, nu-și întrevede viitorul și nicidecum nu plănuiește vreo răzbunare. Dar, a luat cu el din mit febra întoarcerii, numai că ea este provocată de vorbe purtate de oameni ce par a o defăima pe Penelopa. Altfel, el ar fi putut rămîne pasiv așteptînd în continuare, fără nerăbdare, ceasul întoarcerii. Febra vine din dorința de a-și restabili echilibrul părăsit, ale căror puncte respectă triunghiul lui Homer: pămîntul, soția, fiul.

La rîndul ei, Penelopa nu mai este simbolul castității și așteptării îndărătnice a celui plecat. Antinous nu este doar un curtezan ci un acceptat. Gesturile și faptele sînt firești, justificate. Penelopa își dorește viața și nimic mai mult. Ea va ști că se apropie timpul confruntării și mai știe că va aparține învingătorului. Este cea mai simplă lege. Cît privește pe Telemac, departe de a deveni asociatul tatălui reîntors, el este cel care pleacă în propria lui aventură. De altfel, el se găsește cu adevărat în pragul inițierii pe care Itaca nu i-o putea oferi. Antinous, departe de cinicul și brutalul din epopee, este un alt temător gata de renunțare, gata de fugă. Doar Penelopa îl va păstra pentru confruntarea cu Ulise. Și totuși, deși se produce reducerea de dimensiuni a personajelor care înseamnă demitizarea lor, numai Ulise va fi purtătorul unei legături tainice dar sigure cu mitul. Modul în care îl conduce

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Giono prin lume este cu adevărat simplu dar ceva din aureola mitică se păstrează fie şi în secţiuni, cu atît mai pregnante cu cît la tot pasul ele îşi găsesc şi reversul şi contrastul în banalul cotidian. De la început scara evenimentelor epice este micşorată simţitor. Toate etapele cunoscute de mult, vor fi avut loc, dar se va vorbi prea puţin despre ele şi mai ales nu se va face deloc vizibilă iscusinţa de a străbate opreliştile. Dimpotrivă, pînă la un anumit punct, pare că eroului îi lipseşte forţa. Evident, Giono înlătură miraculosul divin, dar realizează cele mai frumoase punţi de trecere, instituind un miraculos imaginar.

Alternanţa dintre real şi ireal se orînduieşte printr-un joc subtil care estompează graniţele întreţinînd o atmosferă magică. Odată hotărît să pornească pe drumul întoarcerii, eroul îşi plănuieşte plecarea; aceasta se va întîmpla, dar fără el. Şi totuşi, la rîndu-i, el este pornit spre casă dar pe altă cale. Sau pur şi simplu se produce un hiatus între închipuire şi adevăr. Aproape că îşi contemplă plecarea, distanţîndu-se de ea, ca de un destin ce nu-i aparţine. În fapt, pe drumuri mai grele, mai ocolite, el se îndreaptă totuşi nebănuit, spre Itaca.

Pare sesisabil efortul autorului de a-şi conduce eroul printre oameni, pe uscat, ca şi cum numai pornirea iniţială s-ar fi putut întîmpla pe mare iar revenirea îi este destinată în alt chip. De aici, din confruntarea cu oameni şi locuri neştiute, se va naşte din nou legenda. Fireşte, cea veche există oricum, şi Giono săvîrşeşte cu bună ştiinţă o ambiguitate: aproape că nu se poate stabili dacă legenda ştiută de oameni este a eroului lui sau a celui homeric. Dar din punctul în care el o reînvie, prin propriile cuvinte ale lui Ulise (mărturisindu-se nu erou, ci doar martor al aceluia) legenda îşi devansează eroul, străbătînd înaintea lui drumul întoarcerii spre tărîmul insular. Din cîteva cuvinte ce se voiau o falsă mărturie se va fi născut planul secund al legendei, sau, cine ştie, o alta cu totul nouă.

Giono mai fructifică o zonă a magiei, aşezată de asemenea la pragul dintre vis şi realitate care atunci cînd se produce se circumscrie perfect alternanţei dintre nocturn şi diurn. Noaptea este un teritoriu magic, fie al visului, fie al reveriei; atunci templele se pot mişca mustrîndu-şi eroul pentru lipsă de fidelitate. Tot noaptea se poate imagina o mişcare inefabilă a ţinuturilor dinspre cunoscut spre necunoscut sau invers. În schimb, ziua este o trezire din orice beţie a închipuirii în care se porneşte din nou pe drumul reîntoarcerii, deşi în mod paradoxal pragul dintre noapte şi zi este cel al adevăratului parcurs. Ziua stă mărturie pentru distanţa pe care nu eroul a străbătut-o, ci noaptea. La lumina zilei au loc constatările şi confruntările reale. Noaptea este doar transferul lor afectiv în timp, transfer de obsesii, transfer de legendă.

Alteori fidel edificiului de contraste, acelaşi Giono, care transpune mitul prin intermediul ironiei într-o realitate parţial perceptibilă, operînd cu umor şi chiar cu cinism reducerea dimensiunilor spirituale ale personajelor, le păstrează o voită nevinovăţie, chiar dacă-i alcătuieşte din naivitate şi simplitate. Dacă justificarea dimensiunii, mai puţin exemplare şi mai mult omeneşti, este legată de întoarcerea lor în viaţa obişnuită şi se produce prin maniera construirii autenticului, salvarea eroului de soarta răzbunătorului ucigaş se produce prin maniera miraculosului. Întîlnirea potrivnică dintre Ulise şi Antionus era de neevitat ca şi victoria celui dintîi. Abandonînd mitul, Giono introduce hazardul; confruntarea e doar verbală, cea fizică este o cursă urmăritor-urmărit, iar cel de-al doilea este victima unei deplasări de teren care îl aruncă în mare, în moarte. Ulise nici nu-l atinsese. Şi ca prin farmec, totul s-a ştiut fără să fie spus şi celorlaţi iar Ulise a rămas intact, fără această gravă culpă omenească care ar fi putut să fie crima. Giono îşi apără construcţia de viaţă pe care a zămislit-o. Restul relelor sînt şi ele fireşti şi comune: între Ulise şi Telemac nu s-a putut stabili nici un fel de comunicare. Deşi legaţi prin sînge şi-au rămas

 @Asociația Ziariștilor Independenți din România

unul altuia străini — oare un apel la ideea dezacordului dintre generații? Poate. În orice caz încă o secțiune abruptă, autentică.

Dar, cea mai frumoasă pagină a acestei cărți este tot una de factură imaginativă: reîntors acasă, devenit el însuși în spațiul vieții sale dorite, după ce va fi străbătut tărîmuri și timpuri străine, eroul poate nostalgic, poate numai în voia amintirii, își reconstituie turbulentul pelerinaj, acela ce ne rămăsese nouă mai puțin cunoscut, urmărind într-un bazin, pe care îl consideră o mare în miniatură, toată aventura sa transmisă de el, sau transmisă lui de o frunză prinsă în micul vîrtej al apei. Diverse corpuri materiale mici vor înfățișa stînci sau monștri, pe care fragila ambarcațiune minusculă le va depăși sub ochiul atent și emoționat al eroului devenit contemplatorul propriei sale legende, care-i pătrunsese în conștiință. Ulise și-a putut omologa Odissea construindu-și prin analogie un microunivers aidoma imensității parcurse de el. Jocul imaginației cu statut de lege omenească supremă va fi renăscut Odissea, pentru a cine știe cîta oară. Printr-o asemenea sublimă simplitate, magul Giono produce confruntarea eroului cu propriul său destin.

De altfel, ideea analogiei dintre microcosm și macrocosm este una din dominantele de gîndire artistică ale lui Jean Giono. Mai mult decît atît, există o întreagă tipologie a analogiilor prin care se construiesc convențiile poetice ale scriitorului. Întîi, această facilitate de a păstra semnificațiile și complexitatea universului, reducîndu-l la alte proporții, fie cele ale satului francez, în care la fel s-ar fi desfășurat Odissea, fie cele ale ochiului de apă care poate reprezenta o mare. Încerc să presupun că această « Naissance » a mitului nu este decît posibilitatea ei de a fi un simplu fapt de conștiință omenească avînd sorți virtuali de înfăptuire de la om la om, de la viață la viață și în orice punct spațial. Oriunde se poate naște o Odissee. Singura condiție ar fi valența imaginativă a celui care fără să uite mitul își poate oriunde închipui o lume, o aventură.

În conexiunea stilistică a lui Giono, tot analogia pare să fie principiul călăuzitor. Este remarcabilă finețea, totuși viguroasă, prin care se produc cele mai diverse transferuri semantice — izvor de metafore persistente. Frunzele pot vorbi sau chema, pămîntul își poate istorisi necazul și istoria, iar omul poate fremăta ca un copac și își poate domina legenda ca un munte; sau, dimpotrivă, poate fugi din ea și deveni cea mai neînsemnată gîză.

Există la Giono un sens al gestului ritual, suveran în mecanismul sensibil și misterios al Universului, singurul ce poate păstra continuitatea și întrepătrunderea miraculoasă a lumii.

Desigur mitul lui Odiseu este devalorizat de eroismul sacru, dar eroul rămîne precum stă scris în definiția autorului « cel care își compune o viață frumoasă ». O viață frumoasă înseamnă pentru Giono — o realitate magică ce se cere neîncetat reînfăptuită, resemnificată: « Astfel realitatea fiecărei zile remodelată de prooroc, apare năpădită de forțe necunoscute, strălucitoare de nesfîrșite bogății, în mod esențial, poetică, magică ».

Or, această credință în magie, o magie liniștită, mizînd pe supradimensionarea sensului realității, această păstrare a luminozității unei construcții arhetipale, deși desacralizată, demitizată, mi se pare a alcătui dimpreună cu elogiul miraculosului imaginativ, sensibilitatea funciar mediteraneană a scriitorului Giono, cel în care s-au oprit, mai liniștite sau mai tumultoase, mai blînde sau mai ironice, toate ecourile vieții autentice, în care istoria și generațiile își spun cuvîntul; răul există dar nu produce teroare, singura garanție a adevăratei vieți este dragostea și bucuria, iar omul este dator să-și înscrie în imaginație cea mai completă dintre lumi și să știe a o respune posterității.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GELU IONESCU

ODISSEU ŞI ULYSSE

Felul în care Antichitatea a compus şi recompus biografia mitică a lui Odisseu, a permis literaturii — deci posterităţii — să vadă în el pe eternul rătăcitor, aventurierul dislocat de la vatră, constrîns să supravieţuiască adaptîndu-se prin orice mijloc — şi acceptîndu-i, în cele din urmă, reîntoarcerea, ca pe o binemeritată răsplată, venită odată cu pragurile bătrîneţii. Acoperit de faima iscusinţei şi mobilităţii, Odisseu n-a devenit niciodată pentru greci un erou tragic, nu numai pentru că şi-a păstrat viaţa, dar şi pentru că acţiunile sale dovedeau, dimpotrivă, o certă vocaţie de a evita tragedia, situaţiile care l-ar fi putut duce în impasul din care s-au născut marile sacrificii. Mitul său, din cele mai celebre încă din Antichitatea clasică, s-a constituit sub zodia supravieţuirii. Admirîndu-i abilitatea, infinit nuanţată în concesii şi speculaţii, prudenţa şi inteligenţa, literatura l-a sortit chiar de la început formulei romanescului deci unei « desacralizări » timpurii, prin care aventura în sine a primat asupra semnificaţiei, « faptul » asupra consecinţei; scos din contextul epopeei homerice, Odisseu a devenit deci un erou « modern », un erou de roman (de epicitate în formă pură), o « individualitate » reprezentativă pentru tipologia « eternă » a celui ce « trece prin toate ». Devenea astfel primul erou al « serialului ».

Senmificaţia neabătutei sale voinţe de reîntoarcere — văzută mai mult ca o întoarcere a « fiului risipitor », saturat de panorama lumilor şi oamenilor — refuzul nemuririi oferite de zeiţe, au fost uitate sau privite ca un accident, încadrate în structura pur narativă, creată ulterior.

Odissea este totuşi altceva, mai mult decît un roman de aventuri — aşa cum am putea fi tentaţi să o citim azi. Prim cîntec al Mediteranei (ce începe să devină prin această epopee marea europeană), ea este o sumară şi fabuloasă geografie a rătăcirii prin « spaţiile albe » de dinainte de Herodot, lăsînd omului homeric tainica, înfiorata exaltare de a reface, într-un nou şi nebănuit de important scop, căile fără sfîrşit parcurse de primii corăbieri ai Mediteranei orientului antic, căi uitate sau necunoscute, veacul din care se va contura « lacul grecesc » din veacul VII.

Călătoriile lui Odisseu, impuse de blestemul zeilor, prevestesc aşadar colonizarea, fără însă a o anticipa. Nici eroul, nici oamenii săi nu caută o altă casă sau o altă ţarină mai prielnică, nu doresc prin urmare, îmbătrîniţi în despărţire, să întemeieze o altă Ithacă mai bună sau mai dreaptă. În fapt, Odisseu parcurge un lung şir de « munci » prin care nu reuşeşte decît el singur să treacă, un lung şir de tentaţii şi capcane care nu fac, în cele din urmă, decît să sublinieze obstinaţia sa de a pune din nou piciorul pe pămîntul Ithacăi. Zeiţa Pallas, confidenta eroului şi braţul lui zeiesc, îi întreţine veşnic acest « suflu » această « formă » de perfectă şi sublimă încordare.

În timp ce eroii învingători ai Troiei cădeau, unul după altul, eroi pe care îi reîntîlneşte în Hades — umbre triste şi dezamăgite — Odisseu respingea şansele unei vieţi tihnite şi regale, chiar zeieşti, pe care Circe, Calipso sau Nausicaa i le oferă, în schimbul farmecului său (sau al faimei sale . . .)

 @Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Reîntoarcerea sa ne apare, aşadar, ca un gest cu o semnificaţie profundă, ancestrală, în care s-ar putea discerne instinctul, dacă nu conştiinţa, unei întemeieri. Lumea pentru care luptase trebuia să continue, să nu se sfarme tocmai acolo de unde ea plecase. Legile bazileilor trebuiau menţinute — civilizaţie înseamnă efortul continuităţii. Ce face altceva Odisseu decît să se împotrivească şi să pedepsească pe toţi cei care calcă legile lumii sale? Orbirea lui Polifem sau uciderea peţitorilor sînt, în acest sens, gesturi similare cu distrugerea Troiei — căci toate nu sînt altceva decît crunte pedepse pentru călcarea ospeţiei. Ce este oare mai contrar lumii odisseice decît viaţa lotofagilor — poporul uitării, poporul fără memorie şi legi, incapabil de continuitate, trăind în marasmul halucinaţiei? Odisseu nu poate şi nu vrea să uite, căci uitarea face specia umană să regreseze — aşa cum bagheta Circei, magiciana, transformă oamenii în porci. Erou al raţiunii şi memoriei, al tradiţiei, Odisseu revine şi stîrpeşte chiar în prorpia-i ţară uitarea, călcarea legilor, abuzul. Instinctul său de întemeiere, de reîntoarcere, este aşadar mai puternic decît cel al supravieţuirii, căci conservarea propriei fiinţe are ca scop conservarea chiar a civilizaţiei sale. Toţi eroii din Iliada nu vorbesc decît de reîntoarcere; dar parcă numai Odisseu pare conştient — fireşte şi datorită experienţei sale — de sensul mai profund al acestui drum de înapoiere. Odisseu este poate eroul mitologiei greceşti cel mai aproape de luciditatea unei conştiinţe a istoriei, a civilizaţiei; epopeea sa este cea a tuturor piedicilor de pe pămînt şi de pe apă, ivite în calea acestui scop. Dacă Mediterana va deveni « leagănul » civilizaţiei europene este pentru că ea, Marea, a putut fi învinsă de Erou. Fabuloasele ei tentaţii fac ca însoţitorii laertianului să piară, unul cîte unul, victime ale stihiilor dar şi ale imprudenţei, în ciuda grijei conducătorului lor pentru ei. *Odissea* se poate defini astfel şi ca un poem al stăpînirii de sine, al perfectibilităţii (uneori prin asceză sau prin răbdare) dar şi al fidelităţii. Odisseu e fidel lumii sale — scopul său se confundă cu cel al grecilor. Dacă ceea ce numim « lumea grecească » s-a întemeiat mitic pe puterea suprapămîntească a unui Herakles, pe eliberarea prin Theseu de sub dominaţia Minotaurului, pe cîntecul atotfermector al unui Orpheus, ea s-a putut constitui spiritual şi pentru că Odisseu s-a reîntors în Ithaca. Întemeierea civilizaţiei europene trebuie înţeleasă şi prin ceea ce acest erou al mării a lăsat în urmă-i. Lumea grecească, ca oricare alta, a supravieţuit prin continuitatea ei, prin gesturile mitice şi reale, care au făcut posibilă continuitatea, civilizaţia.

De altfel, încă din *Odissea*, marea şi drumurile fac parte din ucenicia necesară noii generaţii: Telemach bate drumul de ape pînă la continent, un drum cunoscut, dar şi el conţinînd condiţia unor încercări. Un drum de ape pe care tatăl său, în acelaşi timp, îl duce mai departe, acolo de unde abia mai ştii cum trebuie să te înapoiezi. Tatăl şi fiul suportă încercări prorporţionale cu maturitatea lor. Doar blînzii feaci par să ştie atunci toate tainele mării — şi dacă e adevărat că lumea cretană a dispărut printr-un cataclism natural (cum spun unele noi ipoteze ale arheologilor), atunci stînca imensă ce se prăbuşeşte dinaintea cetăţii lui Alcinou nu este altceva decît un « amănunt » transmis din memoria istoriei. Sau, în plan mitic, simbolizarea căderii definitive a altei puteri maritime, cădere ce lasă loc celei greceşti; în secolul XII î.e.n., prin chiar expediţia troiană, Mediterana începea să audă doar glasul ce va triumfa pe Acropole . . .

Prin urmare, în cîntecul eposurilor, civilizaţia europeană începe cu un război şi cu o reîntoarcere — cu o luptă pentru supravieţuirea unei ordini, o luptă sau un destin, cu care doar Odisseu este pînă la urmă solidar. Mediterana, imensa mare, este teatrul acestei lupte, dar şi piedica, preţul ce trebuie plătit, condiţia ce trebuie îndeplinită pentru această primă reaşezare, efort al continuităţii. Încă de la prima ei înfăţişare, marea tremurînd din stihii, stă învinsă de cîntecele aezilor clarvăzători ...

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cei care luară apoi Mediterana în stăpînire, după jumătate de mileniu de elenizare, fură romanii. Aeneas refăcu o parte din drumul *Odisseei* pe o mare supusă, « mare nostrum », odată ce flăcările distruseseră Carthagina duşmană, un veac înainte ca Vergiliu să părăsească pe Dido în chinurile morţii. « Piosul » îşi purtă ginta de la Troia către Latium şi împămînteni definitiv, prin gloria poemului, legenda că Roma s-a născut din rămăşiţele fumegînde ale Troiei. Latinitatea deveni pentru totdeauna pro-troiană, admiraţia şi dezgustul pentru greci se împletiră. Numele lui Odisseu fu schimbat în Ulysse şi, ca principal autor al sfărîmării rezistenţei troiene, prin « diabolica » sa invenţie, rămase un simbol al feloniei, al vicleniei. Sub constelaţia occidentului, lumea latină şi apoi cea medievală, pînă la Shakespeare chiar, îl fixă astfel, schimbînd încă o dată soarta eroului, definitiv, în cea a unui personaj decăzînd spre negaţie.

•

Dar tot de numele eroului, înainte de a ajunge la prefacerile lumii moderne, se va mai lega o legendă, o apariţie, poate tot atît de importantă şi de semnificativă ca şi cea homerică: în *Infernul* dantesc, cîntul al XXVI-lea. Florentinul îl află aci, nu departe de damnarea supremă a lui Lucifer-Dis, în valea ce chinuie pe « sfătuitorii la rele », arzînd pururea într-o flacără alături de Diomede. I se pun în seamă feloniile, relele aduse de calul troian («L'aguato del caval, che fe'la porta / Oud'uscì de Romani il gentil seme » vers. 59—60), vinovăţia pentru moartea atîtor eroi în a căror viaţă s-a amestecat, furtul statuilor sacre, chiar tentaţia la care-i va supune, spre pieirea lor, pe însoţitorii săi de după Troia. Fiinţă malefică, mînioasă, orgolioasă, Ulyssele lui Dante, vine cel mai probabil şi din romanele cavalereşti de « matière antique », dar şi din tradiţia dispreţului roman, apoi creştin, pentru moralitatea şi pentru « schisma » grecească. Într-o cu totul altă viziune decît cea homerică Ulysse este — sugerează Dante — un dispreţuitor al zeilor, un sfidător blestemat, una din zecile de umbre care dădeau Infernului teribila-i şi exemplara întunecime a sacrilegiului. Întrerupîndu-şi supliciul, după ritualul dantesc, Ulysse va vorbi celor doi poeţi, cum odinioară vorbise în faţa curţii maiestuoase a lui Alcinou, regele Feacilor; povestirea se va începe tot de la drumul făcut din insula Circei către misterioasele porţi ale Hadesului. Dar cele evocate acum de erou, în obscura şi apăsătoarea atmosferă a sfîrşitului de Ev Mediu, constituie o cu totul altă variantă a vieţii sale, contrarie chiar celei clasice, homerice. Nimic din spiritul şi chiar din anecdotica homerică, chiar cea tîrzie grecească, nu se mai păstrează. Alocuţia sa e sumbră, răspicată, pătimaşă, mîndră — şi desoperă o vocaţie spectaculoasă a damnării, un fatalism al păcătuirii aproape biblic.

Nicicînd gîndul reîntoarcerii (fiul, tatăl, soţia) nu a mai animat pe noul Ulisse, ci dimpotrivă, sensul existenţei i se revelă în « ardoarea » de a cerceta lumea « a divenir del mondo esperto / E degli vizii umani e del valore »; ardoarea unei păgîne, neînfrînate cunoaşteri — ca o ispită a păcatului suprem, luciferic. Drumul său, aşadar, părăseşte itinerariul odisseic, trece de limitele admise ale Gibraltarului şi se avîntă în Ocean, în celălalt emisfer, unde stelele se schimbă, şi apusul se pierde în infinit. Cinci luni de rătăcire prin geografia ptolemeică, îmboldită de un alt sens al existenţei: « Considerate la vostra semenza: / Fatti non foste a viver come bruti / Ma per seguir virtute e conoscenza » (Cine-a sădit în pieptul vostru viaţa? / Nu-i vită omul, ci-i dator s-aducă / Virtute lumii şi s-alunge ceaţa. — Inf. c. XXVI, v. 118—121, tr. Eta Boeriu).

Şi conform aceleiaşi geografii, iată-l deodată dinaintea « muntelui sur » («una montagna bruna ») care nu este altul decît lăcaşul Purgatoriului — de-a pururi interzis penru suflete păgîne. Corabia, însoţitorii şi Ulysse sînt prăbuşiţi într-o

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

genune de ape, din senin iscată — ca o trombă marină care ne amintește de *O coborîre în Maelström* a lui Edgard Poe sau de furtunile exotice din *Lusiada* . . .

Aproape de o interzisă mîntuire, ajungînd să vadă cu ochii ceea cea era prohibit cu totul unui ins a cărui viață e înecată în păcate, Ulysse e fulgerat în hăuri și devine, astfel, un fel de Lucifer al Antichității. Temeritatea sa e ca o erezie — Dante nu putea concepe turburarea ordinei eterne și sfînte a lucrurilor. Ulysse voise să ajungă la limanul desăvîrșirii sfidînd divinitățile — și desigur că îndrăzneala pe care i-o acordă Dante îi impune chiar poetului însuși . . . Discursul din flacără se termină cu imaginea orizontului revenit în eterna-i liniște, după ce cataclismul divin pedepsise sfruntarea: « pînă ce marea peste noi se-ntinse » (Infin che il mar fu sopra noi richiuso — v. 142).

Acest naufragiu ne apare, azi, aproape ca o jertfă rituală; șapte secole și mai bine de la creația *Divinei Comedii*, încercarea lui Ulysse are un cu totul alt sens. Ea ne apare, în chip frapant, ca o anticipare a călătoriilor lui Columb și Magellan, prin care geografia ptolemeică avea să naufragieze definitiv și să facă din Pămînt un corp ceresc rotund, cu imense mări, sumedenii de populații și fără de acel unic, de neatins « munte sur ». Ea ne apare așadar, ca o ciudată anticipare a ceea se va numi Renaștere, lume modernă.

Și cred, nu numai atît. Ulysse anticipa acum o nouă fază a civilizației europene: cea în care Europa se extinde asupra Terrei, fază de europenizare, a cărei consecințe radiază pînă la noi. Damnatul Ulysse sfîșia negurile lumii, oferind omului modern tentația și voulptatea de a-și descoperi și cunoaște planeta. Ispita sa era mai puternică decît damnarea dantescă. Ieșirea din Mediterana, mare acum cunoscută, drum de corăbii către Mormîntul Sfînt, însemna acel pas peste ape din care omenirea va căpăta, treptat, înfățișarea de azi. Mediterana începea să dispară încet din centrul lumii, devenind o mică pată albastră — muzeul răsfrînt în ape al civilizației care cuprindea lumea. Apele ei se vărsară în oceane și continente, legile, judecățile, valorile ei întemeiară pretutindeni semnele Europei. Ulysse, pierind în valuri, își redescoperea vocația sa de întemeietor; părăsind-o, el închidea gloria Mediteranei pentru totdeauna în trecutul ei, dar spărgea poarta, cum odinioară o făcuse calul său troian, prin care avea să lasă în lume o altă seminție, semniția civilizației noastre. De fapt Ulysse își descoperea, abia acum, vocația tragică a sacrificiului. Damnarea sa devenea eternă căci, mereu de la capăt Ulysse trebuia să reîntemeieze civilizația, să se lupte pentru supraviețuirea ei, să se reîntoarcă și iarăși să o pornească . . . .; o vocație de etern misionar al lumii europene? Sau — așa cum apare în unele legende, încă din Grecia alexandrină — Odisseu, ca fiu al lui Sisif, ar reface mereu, alături de tatăl său, drumul damnării cu piatra, supliciul celor prea lucizi, supliciul continuității — de fapt supliciul civilizației . . .

În drum spre CUMAE ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

TREPTE ALE MITULUI

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RAINER MARIA RILKE

DIANA CRETANĂ

Din munte, adieri: nu i-a fost oare
fruntea precum un lucru luminos?
vînt neted de sălbăticiuni uşoare
ai făurit-o: haina-i unduios

pe sînii ignorînd întruchipînd,
o presimţire-ascunsă împreună?
Ci ea, parcă ştiind pe cum şi cînd,
încurelată, rece, tot a lună

gonea cu nimfele şi cîinii, bine
arcul cercînd, înlănţuită
de cingătoarea naltă, dură;

doar uneori, din aşezări străine,
chemată, -ntărîtată şi uimită
de strigătul pentru făptură.

În româneşte de DAN CONSTANTINESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JULES SUPERVIELLE

MINOTAURUL

Fusese un frumos copil al Cretei, cu fruntea cornută şi noduroasă, un lapsus perfect al naturii. De o inteligenţă mult deasupra vîrstei sale, la doi ani era un subiect strălucitor, iar la trei, adult, ceea ce scandaliza părinţii elevilor, a căror intrasingenţă îl scoase pînă la urmă din toate şcolile.

« Oare ce au cu toţii de mă consideră un sălbatic, îşi spunea tînărul monstru. Am un cap de taur, dar ce-are a face? Oare nu mai există şi restul corpului? Am unghiile îngrijite, la mîini ca şi la picioare, şi sînt capabil de delicateţe ».

Atît cît îi permitea firea ursuză (şi capul său de taur), el aborda un aer blajin, pentru a atrage simpatie şi pentru a-şi face prieteni, dar această amestecătură de *coarne — mîini de om, frunte lînoasă — statură proporţionată*, şi restul pe aceeaşi măsură, nu spuneau nimic bun celui ce-l vedea.

Văzîndu-se atît de desfigurat, Minotaurul se enervă pe partea capitală a propriei sale fiinţe:

« Bot, îţi dau patru zile să dispari de pe faţa mea » gîndea el. Apoi din nou conştient asupra destinului: « Ah, de ce să fiu eu singurul om care-şi rînjeşte nările, căci altfel omenia mea n-ar fi pusă la îndoială. Dacă fiecare părticică a firii mele ar putea exprima o iubire, omul, în mine, le-ar susţine pînă ar deveni majoritate zdrobitoare ».

Chiar dacă nu-i plăcea iarba asezonată cu trandafiri, pretindea că adoră carnea gustoasă. Mestecatul său era prilej pentru o gravă încetineală, fără a se putea zice, cu toate acestea, că el era un rumegător ca ceilalţi. În mod sigur, termina totdeauna ultimul, dar propria-i bunăvoinţă, chiar dacă puţin forţată, îi scuza această mică întîrziere care, cu toate acestea, îl umilea. Aşa a ajuns să invite la dejun nişte centauri, doar pentru truda cu care aceşti monştri fără braţe încercau propriu-zis să mănînce, ei care, pe deasupra, nici nu ştiau ce să facă la masă cu labele. Şi după siestă, cînd confidenţele încep să se desprindă singure de pe buze, Minotaurul luă într-o zi cuvîntul:

— Zeii şi-au cam bătut joc de noi. Treacă pentru mine care pot intra oriunde cu capul sus, chiar şi într-un salon, dar voi, sărmanii mei prieteni, care nici nu ştiţi cum să vă culcaţi într-un pat, după zile foarte agitate . . .

— Tu eşti chiar mai de plîns decît noi, zise şeful Centaurilor. Şi aceasta pentru că tu eşti unic, pentru că eşti monstruos. Apoi ceea ce contează este capul şi pieptul. Restul trupului e totdeauna animal.

— Ceea ce contează, ripostă Minotaurul încordat din cap pînă-n picioare, este că eu pot să vă încalec, ca pe nişte cai ce sînteţi, pe cîtă vreme reciproca n-ar face decît să vă umple de ridicul. Încercaţi deci !

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

— Iată un necioplit, zise şeful patrupedelor; se urcă oare cineva pe spatele unui centaur fără a fi invitat? Ar avea el îndrăzneala să se caţere deasupra cîtă vreme barba mea albă e respectată cale de zece leghe jur-împrejur?

Şi la un semn al patriarhului toţi centaurii se îndepărtară într-un nor de praf.

« Ce înţelegere să fie oare posibilă cu aceşti bădărani care încep să galopeze la mijlocul unei conversaţii, gîndea capul taurului. Cum să nu devină şovăielnică prietenia, apoi ruşinoasă, şi pînă la urmă absolut imposibilă? »

Şi melancolia minotauriană începu să crească pînă năpădi o mare parte a vastului său craniu, furia ocupînd restul. Dar el mai avea, cum se spune, şi prilejuri de satisfacţie: pe femei le aprecia cu destulă gingăşie, şi cu privirea dispusă la toate înrobirile. Dar, de fapt, nu ştia prin ce mijloc să le apuce, cîtă vreme, pentru a nu-şi alarma soţii ele pretindeau că la migrenă e minunat să pui piciorul pe urma capului monstruos.

De asemeni mai multe vaci urmau Minotaurul pe aleile sale, şi asta cu o emoţie pe care nici nu încercau să şi-o ascundă. Avea de făcut tîrguieli la băcănie, rumegătoarele, mai multe decît femeile, îi pîndeau ieşirea cu un aer umil şi cerşetor.

« Ce v-a venit să mă aşteptaţi, la poartă, vacilor, toate cîte sînteţi, le spuse într-o zi. N-am ce face cu aspiraţiile şi cu mugetele voastre. Nu sînteţi în drept să vă îngrijoraţi de persoana mea, şi vă interzic, o nebunelor, îndrăzneţelor, groteştelor, de a mai apărea în drumul meu. Ştiţi bine că nu există nimic, dar absolut nimic comun între mine şi voi ». Şi neştiind ce să mai aduge, adăugă totuşi: « Şi apoi nu vi-i ruşine să staţi acolo toată ziua şi să nu faceţi nimic ! »

Vacile au opus acestor reflexii nişte ochi şterşi şi un toval insensibil. Au continuat să molfăie un smoc de iarbă luat de aiurea, în vreme ce Minotaurul, frămîntat de o iluzie grea şi cam confuză se decise curînd să plece. Trebuie să spunem că nici vorbă să fi fost insensibil la farmec nici, mai ales, la intervenţia unei juninci, dar cu o lovitură a robustei sale voinţe el a alungat din viaţa sentimentală aceste amoruri simpliste. Totuşi, gustul lui pentru femei cu priviri absente, cu ochi negri şi mari şi, pe cît e posibil, puţin îndepărtaţi unul de celălalt, îl mai neliniştea încă. Dar pentru a nu se înşela asupra adevăratelor simţăminte, le arăta tot atîta răceală ca şi rumegătoarelor.

Aceste ezitări nu făceau decît să mărească proasta lui dispoziţie, care repede se schimbă într-o permanentă mînie. Îl venea mai ales la vederea unui om de joasă speţă, de departe numit « frate inferior », apoi se ascundea în cîteva case prietene. Cînd îl întîlni într-o zi, pe neaşteptate, la un colţ de stradă, îl împunse cu coarnele înainte chiar de a fi înţeles *ceea ce face* . . . Şi atunci gîndi: « Cornul nu se simte cu adevărat la el acasă decît în burta altuia. Peste tot altundeva nu este decît un exilat ». Şi, aproape imediat, mai împunse doi sau trei prieteni ai defunctului, care veneau după veşti noi.

Autorităţile oraşului, alarmate de către familii, au început să se neliniştească de activitatea monstrului. Şi s-au hotărît să-i trimită o delegaţie:

« Ce poate fi mai frumos, i-au spus, decît un cap puternic pe un corp perfect proporţionat. Desigur, ţi s-au făcut nedreptăţi, dar iată că a sosit momentul să le îndreptăm, şi-ţi oferim ca omagiu un palat. Dacă doreşti, eu însumi îţi voi servi de călăuză ».

Astfel vorbi şeful delegaţiei, un oarecare Dedal.

Şi în a treia zi s-au îndreptat amîndoi spre Palat.

— Vei vedea ce minunat ai să te simţi în această grandioasă reşedinţă. Iată, acum ne întoarcem la dreapta, apoi la stînga, apoi iar la dreapta, şi o luăm pe acest drum de-a curmezişul, e imposibil să ne înşelăm. N-am ajuns încă, dar e atît de aproape de aici, încît nici nu termini vorba şi sîntem ca şi sosiţi.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

— Ce delicat este acest tînăr, își zicea capul taurului, și perfect curtenitor, ceea ce nu strică de loc.

— Vezi, e dincolo de acea pădurice. Mergem de-a lungul acestei clădiri neînsemnate, apoi păduricea de care era vorba și pe care n-o mai punem la socoteală căci despre ea am vorbit deja, apoi o ultimă clădire micuță. Cum singur poți să-ți dai seama mergeam tot timpul drept.

În realitate coteau mereu. Dar nu i-a putut veni Minotaurului în minte să pună la îndoială buna credință a lui Dedal, care era atît de firav și de expus în compania lui. Pe de altă parte nici nu dorea să fie luat drept o brută ce nu înțelege, cerînd explicații pe care un om obișnuit fără îndoială că le-ar fi știut demult.

— Îți spuneam eu că am ajuns, zise ghidul în pragul unui frumos palat, în formă de spirală. Așteaptă-mă în sufragerie. Vreau să-ți pregătesc ceva bun. Ceva ce se servește cald și se mănîncă rece, o grozăvie!

Minotaurul avea o așa de mare încredere în Dedal încît nu se neliniști că discretul lingușitor întîrzia atît de mult, cînd, deodată, formidabile hohote de rîs din tot orașul au ajuns pînă în inima labirintului. Și mii de gînduri neliniștitoare începură ca un popor de furnici uriașe să se îndrepte spre fruntea înceată a omului-taur.

« Mi-au făcut-o, mă rotesc mereu, am picat în capcană; schimb locul, dar e ca și cum mi-aș întoarce tot timpul spatele. Și cînd nu merg parcă-mi aud mereu pașii grăbindu-se către mine, forfotind în capul meu, devenit un alt labirint ».

Și imediat după aceea: « Veniți la mine, coarne, sfătuiți-mă ! Coarne, lăcaș al mîniei mele, extremități ale inteligenței mele, ultime încovoieri ale deziluziilor mele. Coarne, oare ce să mă fac. Sînteți forța mea, sînteți voința mea, sînteți tot ceea ce-mi mai rămîne de făcut ».

Și, din două sau trei lovituri cu capul, dezrădăcină un copac, pentru a-și arăta lui însuși că, în mijlocul labirintului chiar, a rămas tot cel cu care avuseseră de-a face pînă atunci.

Cum să scape de acolo? Omului-animal îi clocotea atît de tare furia în cap încît începu să împrăștie o duhoare monstruoasă de corn pîrjolit. Adevărat, nimic nu e de natură să se asemene cu putoarea de corn de Minotaur, atunci cînd el începe să fumege. Era o îndelungată și surdă răzbunare pe care o găsise, în sfîrșit, spre satisfacția sa, și care se răspîndi în toate orașele. Noaptea resentimentul din capul taurului se mai domoli puțin în timpul somnului, dar renăscu mai frumos după acest repaos întăritor. Și duhoarea deveni atît de tare, încît a fost pentru ea o nimica toată să treacă peste un braț al mării și să ajungă pe continent. Nu trebuie căutată altundeva originea ciumei care cutremură toată Grecia și insulele.

La această nouă insurecție a duhorii s-a crezut mai întîi că Minotaurul murise și că nu mai e cazul să fie învinuit decît cadavrul său. Notabilitățí și gropari, cu capul protejat de parfumuri încercate, pătrunseră liniștiți în labirint. Erau conduși de Dedal, care abia putu să profite de foarte puțin timp pentru a se eschiva, cînd bruta, surprinsă, și-a întors capul către cei sosiți.

— O, mare om, i-au spus, ne cerem iertare că te deranjăm, dar ciuma a intrat în țară și cu toții ne întrebăm de unde ar putea să vină. Ai avea vre-o idee în această privință? Sîntem convinși că ea n-ar fi decît pertinentă.

— Dacă aș fi mai fericit, m-aș simți mai bine, zise capul taurului.

— Oare ai vrea să-ți schimbi gîndurile, părăsind aceste locuri dacă ele nu sînt pe placul tău? Poate suferi puțin în înalta-ți singurătate?

Capul taurului nu răspunse deloc.

— Îți vom trimite tineret să te distreze.

Capul taurului iarăși tăcu, și delegația se retrase, atașîndu-se argumentației monstruoase, alcătuită mai degrabă din tăcere decît din cuvinte.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Vreme de două luni i s-a trimis Minotaurului un tribut constînd în patruzeci de tineri şi de copii de ambele sexe.

În cumplita lui pudoare şi în teama de a nu fi ridicul, dacă nu din dorinţa de a simplifica lucrurile, monstrul se mulţumi să-i devore.

În a treia lună opinia publică începu să se nelinişteasă grozav de exigenţele minotaurine, cu atît mai mult cu cît ciuma, prinzînd gust de propriile-i sălbăticii, continua să-şi facă de cap fără a lua cîtuşi de puţin în seamă tacitul angajament al omului-animal. Dedal însuşi căzu victimă flagelului, ducînd cu el şi secretul pătrunderii în labirint. Iar Grecia nu-şi mai punea speranţa decît într-un tînăr pe nume Thezeu, crescut de centaurul Chiron, al cărui talent de educator a făcut din băiat un bărbat în toată firea, altcum zis, unul dintre cei ce nu se înspăimînta de monştri.

Thezeu, care se exersase pe diverşi uriaşi, se oferi el însuşi să-l răpună pe Minotaur. Dar acest zvăpăiat, care ştia mult mai bine să se slujească de o măciucă decît de propria-i căpăţînă, nici nu s-a întrebat cum ar putea să intre fără călăuză în labirint.

La bordul unei corăbii care-l aducea în Creta nu se vorbea decît de lipsa de pregătire a acestei aventuri, aşa că tînărul erou fu tratat ca un prost, în faţa întregului echipaj, cînd se zări pe cheiul de debarcare o fată care agita un ghem de aţă strălucitoare.

— Vezi, m-am gîndit la dumneata, spuse Ariadna noului sosit. Acest ghem te va conduce în labirint. Va străluci atîta vreme cît vei fi pe drumul cel bun.

— Dar ce-i asta de fapt?

— E o invenţie de-a mea. Sau, mai degrabă, mi-e teamă că nu va sluji la nimic. E un lucru firesc: este fructul înţelepciunii întregii fabule greceşti într-o inimă de fată care te iubea înainte chiar de a te cunoaşte.

Thezeu nu prea pricepea ce-i spunea Ariadna, dar admira fără rezerve ghemul, ca pe un miracol pus de-a gata sub nas.

Condus de firul magic şi urmat de tributul promis Minotaurului, eroul pătrunse adînc în labirint. La prima lovitură de măciucă monstrul căzu. Scuipă apoi sînge de taur, gros ca dulceaţa de coacăze şi, curînd, o altă lovitură ajută moartea într-o misiune care se bănuise a fi mai dificilă.

Copiii si-au ascuns destul de prost decepţia. Ei se aşteptaseră la un spectacol mai lung. Pentru a le prelungi şi a-şi prelungi plăcerea, Thezeu scoase din buzunar o mică unealtă cu care tăie liniştit coarnele minotaurine, rămase calde încă, din luptă şi din propria lor stupoare.

În acest timp, misiunea Destinului fiind îndeplinită, firul Ariadnei se retrase tăcut într-un colţ, sau mai degrabă păstră doar atîta putere cît să-l ajute pe Thezeu şi pe ai săi să iasă din labirint.

Puţin mai înainte un specialist examinase monstrul pentru a constata că era în puterea vîrstei şi încă fecior. Moartea clarificînd dintr-o dată raporturile între lucruri, au înţeles în sfîrşit cît de nedrepţi au fost cu această fiinţă bipartită, pe care natura a lipsit-o de familie, de dragoste şi de discernămînt.

Corpul i-a fost tîrît pînă la necropolă de către doisprezece voluntari, toţi centauri, precedaţi de patriarhul lor, fapt demn de remarcat, pentru că nici un centaur nu se lăsase înhămat pînă atunci. Minotaurul neavînd părinţi declaraţi şi nici prieteni, trebui ca Thezeu, ucigaşul său, să conducă doliul: şi nimeni nu avu nimic de spus. Notabilităţile oraşului însoţiră convoiul, împreună cu soţiile lor, cu fetele lor mari, cu fiii lor suplii şi cu o droaie de copii.

Cîteva vaci urmau şi ele convoiul, dar destul de departe şi cu multă discreţie, încît dacă făceau şi ele parte din cortegiu, numai ele puteau să ştie.

În româneşte de DINU FLĂMÎND

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DOMINIQUE FERNANDEZ

Madre Mediteranea

Impresiile mele — destul de vagi încă — asupra rezistenței opuse de Sarzi în fața abuzurilor dragostei materne au primit o confirmare cu totul neașteptată la muzeul arheologic din Cagliari, într-o sală minusculă în care se află adunate adevărate capodopere ale statuarului sard protoistoric. Multe dintre aceste statuete reprezintă « maica și pruncul ». Una din ele e denumită « maica ucisului ». Dacă ipoteza este adevărată, am avea aici o anticipare a motivului creștin din Pietà. Arheologii afirmă că aceste bronzuri ale mileniului întîi aparțin ciclului Marii Maice. Nimic neobișnuit pînă aici. Punctul de vedere al artiștilor asupra raportului dintre mamă și prunc n-a putut, însă, să nu mă surprindă. Pruncul este așezat pe genunchii mamei sale, dar nu în același sens ca ea, așa cum se întîmplă în statuetele romanice din lemn, bunăoară, și în toate tablourile creștinătății, unde pruncul reproduce pur și simplu, în mic, atitudinea mamei, privește în aceeași direcție în care privește ea, etc. În statuetele sarde, copilul e așezat de-a curmezișul genunchilor mamei. Dacă o privești pe mamă din față, pruncul apare în profil, cu totul diferit de ea. Dacă o privești pe mamă din profil, chipul și bustul ei apar nu numai separate de capul pruncului, dar net aruncate spre spate, într-o expresie care ar însemna, mai mult sau mai puțin: e fiul meu dar nu-mi aparține, este un altul pe care trebuie să-l ajut să devină altul, să crească, să se desprindă de mine.

O surpriză și mai mare mă aștepta în același muzeu. Cioplit în marmură, un simulacru în formă de cruce, cu două brațe îndesat robuste, un trunchi efilat ca o lamă, un apendice acut în partea de sus, dar de ce nas mai degrabă decît penis? și două convexități rotunde și netede între brațe, doi sîni de femeie. În afară de membru și de sîni, suficienți pentru a trăda ambivalența fetișului, nici o altă proeminență sau adîncitură în trupul plin și mat al pietrei. Dedesubtul acestei statuete care ar fi putut constitui opera celui mai modern sculptor, a unui Picasso sau a unui Giacometti, am citit drept legendă: *Madre Mediteranea*.

Maica Mediterană! O dovadă mai mult, această inscripție, că asocierea *mare-madre* (mare-mamă) nu este un simplu joc de cuvinte. Dar ce maică, aceasta de aici! Ce idol superb bisexuat, ce imagine fermă, trufașă, netă, a iubirii materne!

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Maica Mediterană ! Maica cea Mare ! Iată, deci, în ce mod, la începutul veacurilor şi într-o formă definitivă, şi-au reprezentat-o Sarzii. Bărbat şi femeie în acelaşi timp, cruce şi phallus, rană şi cuţit, receptacul şi plagă. Mi-am amintit de alt straniu vestigiu al acestei civilizaţii protoistorice: o piatră uriaşă, în plin cîmp, erijată în menhir şi ţepoasă, toată, de proeminenţe piriforme. O Zeiţă Mamă, din nou, fără nici o îndoială. Dar o Mamă lipsită de laptele său vîscos matern şi de lacrimile sale lichid materne. Ah ! cît mi-a plăcut de mult acea *Madre Mediteranea* de la muzeul din Cagliari ! Cu toate că-mi este dragă şi cealaltă, Maica Mediterană debordantă, italienissima fîntînă de compasiune şi de înduioşare: şi îmi este poate şi mai dragă de cînd o ştiu capabilă să se transforme, să se înăsprească, să înfrunte şi să-i oblige pe cei credincioşi ei s-o înfrunte. O iubesc mai mult de cînd îi cunosc reversul, dubla şi infinita ei natură, de cînd îmi apare în amintire precum un paloş ridicat împotriva cerului, precum o luptă cu sine însăşi, precum o căutare, o sete, un zbucium, o încordare. Cu o asemenea mamă, Sarzii nu riscau să rămînă afundaţi în clisa mîngîierilor. Au fost atît de puţin corupţi, încît astăzi chiar, după două sau trei mii de ani, nu-i cred doritori a se supune chemărilor insidioase ale celeilalte mări, dezmierdărilor hulei sau cînturilor refluxului.

În româneşte de CRISTINA ISBĂŞESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PAUL VALÉRY

DIALOGUL ARBORELUI

LUCREŢIU: Ce faci acolo, Tityr, amant al umbrei, desfătîndu-te sub acest fag, cu privirile pierdute-n aurul pe care frunzele îl ţes în aer?

TITYR: Trăiesc. Aştept. Ţin fluierul în mînă pregătit, făcîndu-mă asemenea acestei minunate ore. Vreau să fiu instrumentul graţiei universale-a lucrurilor. Îmi las ţărînii întreaga greutate-a trupului: ochii mei trăiesc acolo sus, în masa palpitantă de lumină. Uite, de-asupra noastră, ARBORELE pare să se bucure de arşiţa divină împotriva căreia m-adăposteşte: fiinţa-i plină de dorinţă, care e fără-ndoială de esenţă feminină, îmi cere să-i cînt numele şi să dau formă muzicală brizei ce-l pătrunde şi-l frămîntă uşor. Îmi aştept sufletul. S-aştepţi, Lucreţiu, este mare lucru. Am să simt cum se iscă actul pur al buzelor mele, şi tot ceea ce nu ştiu încă despre mine-ndrăgostit de Fag va fremăta. O, Lucreţiu, nu este oare un miracol ca un păstor, un om uitînd de turma lui, să poată oferi cerului forma fugară şi parcă ideea nudă a Arborelui şi a clipei?

LUCREŢIU: Nu, Tityr, nu există miracol sau minunăţie pe care spiritul, dacă doreşte, să nu-l poată reduce la propria sa enigmă naivă . . . Eu unul, eu gîndesc arborele tău, şi-l posed în felul meu.

TITYR: Dar tu, tu spui că cunoşti lucrurile: ai vrea să ştii despre fagul acesta cu mult mai mult decît ar putea să ştie el însuşi, dacă ar avea o judecată care l-ar induce să creadă că se percepe . . . Eu, în schimb, nu vreau să ştiu decît momentele mele de fericire. Astăzi sufletul meu se preface arbore. Ieri, mi l-am simţit izvor. Mîine? . . . Mă voi înălţa oare cu fumul unui altar, sau voi stăpîni de-asupra cîmpiilor înălţimea, cu sentimentul de putere-al vulturului pe aripile lui domoale, nu ştiu nici eu.

LUCREŢIU: Tu nu eşti, aşadar, decît metamorfoză, Tityr . . .

TITYR: Tu ai zis-o. Întreaga profunzime-ţi aparţine. Dar, odată ce această masă de umbră te-atrage ca o insulă de răcoare în mijlocul văpăilor acestei zile, opreşte clipa, şi-o culege. Să ne-mpărţim această binefacere, schimbînd între noi cunoaşterea ta despre acest Arbore, cu dragostea şi lauda ce mi-o inspiră . . . Te iubesc, Arbore uriaş, şi sînt înnebunit de braţele tale. Nu există floare, nu există femeie, Fiinţă imensă cu braţe multiple, care să mă mişte mai mult decît tine şi să-mi zmulgă din inimă o patimă mai gingaşă . . . Tu ştii bine, Arbore al meu, că odată cu zorile vin să te îmbrăţişez: sărut cu buzele scoarţa amară şi netedă, şi mă simt copil al aceluiaşi pămînt. De cea mai joasă creangă a ta, îmi anin desaga şi brîul. Din umbra ta rămuroasă, o pasăre mare se-naltă de-odată cu zgomot şi-ţi ţîşneşte din frunze, înspăimîntîndu-mă înspăimîntată. Dar veveriţa

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

fără teamă se coboară grăbită spre mine: s-apropie ca să mă recunoască. Gingaş se ivesc zorile, şi toate lucrurile se lămuresc. Fiecare îşi spune numele, căci focul zilei proaspete le trezeşte pe rînd. Vîntul ce se-nfiripă foşneşte-n rămurişul tău înalt. Aşează acolo un izvor, iar eu ascult aerul proaspăt. Dar te aud pe Tine. O, grai confuz, grai care te frămînţi, vreau să-ţi topesc învălmăşite toate vocile ! O sută de mii de frunze în mişcare alcătuiesc ceea ce visătorul murmură puterilor ascunse ale visului. Eu îţi răspund, Arbore-al meu, eu îţi vorbesc destăinuindu-mi gîndurile tainice. Întreg adevărul meu, toate dorinţele mele rustice: tu mă cunoşti pe deplin, şi frămîntările naive ale vieţii celei mai simple, cea mai aproape de tine. Mă uit împrejur, să văd dacă sîntem cu-adevărat singuri, şi-ţi mărturisesc ceea ce sînt. Uneori, îţi spun c-o urăsc pe Galateea; uneori, o amintire mă face să delirez, o văd pe ea sub înfăţişarea ta, şi devin o pornire care-ar vrea nebuneşte să se prefacă, şi să cuprindă şi să apuce şi să muşte cu totul altceva decît o nălucire: o făptură vie . . . Dar, alteori, te fac zeu. Idol ce eşti, o Arbore, eu mă închin ţie. De ce nu? Există atîţia zei pe cîmpurile noastre. Unii atîta de josnici. Dar tu, cînd vîntul s-alină, şi cînd măreţia Soarelui calmează, striveşte, străluminează totul pe plaiuri, tu, tu porţi pe membrele tale întinse, pe frunzele tale fără de număr, povara arzătoare a misterioasei amiezi; iar timpul aromind în tine nu stăruie decît prin iritantul zgomot al neamurilor de insecte . . . Atunci, tu îmi apari ca un fel de templu, şi nu cunosc necaz sau bucurie pe care să n-o-nchin sublimei tale simplităţi.

LUCREŢIU: O, ce măiestrie ! Freamătul tău e minunat. Te-ascult şi te admir.

TITYR: Nu. N-ai fi în stare. Arborele meu te face să surîzi, şi te gîndeşti la al tău. Fluierul meu e pentru tine doar o jucărie a adierii, cînd briza răpeşte buzele unui muritor: zbîrceşte clipa şi distrează auzul. Dar pentru sufletul puternic şi profund, ce-nseamnă el? Puţin mai mult ca bănuiala unei miresme. Vocea mea nu urmează decît umbra unei cugetări. Dar pentru tine, mărite Lucreţiu, şi pentru setea ta secretă, ce e cuvîntul, odată ce cîntă? Prin asta, el îşi pierde putinţa de-a surprinde adevărul. . . . Da, ştiu cît preţuieşte ceea ce mă-nvaţă Arborele. Îmi spune ceea ce ar vrea să vreau să simt. Eu schimb ce-mi este drag în desfătări secunde, şi las văzduhului ceea ce am primit din Ceruri. Nimic mai mult, nici mai puţin . . . Uite, eu nu sper ca plăcerea mea să mîntuie altceva decît pe mine, aşa simplu cum sînt. Dar tu, cu fruntea împovărată de umbre pe care le plăzmuieşti, în speranţa unui fulger care i-ar lovi pe zei, tu te preschimbi în întregime-n spirit şi, potrivnic luminii, cu ochii închişi cauţi în tine fiinţa a ceea ce există. Ceea ce se străvede în lumină nu-nseamnă pentru raţiunea ta nimic, iar ceea ce bolboroseşte în vîntul molcom arborele nostru, freamătul blînd al creştetului abia atins, ampla şovăială a coroanei întregi, şi toate neamurile sale-ntraripate ciripind fără de grijă, ce-nseamnă toate pentru tine? Tu cauţi natura lucrurilor . . .

LUCREŢIU: Pentru tine Arborele-acesta măreţ e doar fantezia ta. Crezi că-l iubeşti, Tityr, dar nu vezi în el decît capriciul tău fermecător pe care-l investmînţi în frunze. Tu îndrăgeşti doar imnul tău, şi-mi placi aşa cum eşti. Fagului plin de măreţie, tu-i zmulgi substanţa cîntecelor tale, schimbarea formei lui şi păsările guralive, umbra care te-adăposteşte-n dricul arzător al zilei, şi astfel, favorizat de Muze, tu cînţi pe trestia ta delicată frumuseţea uriaşului.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

TITYR: Ei bine, cîntă şi tu, şi dictează naturii, ţărînii, taurilor, stîncilor şi mării; dăruieşte legi undei şi forme florilor ! Gîndeşte în locul universului, monstru lipsit de cap, care urmăreşte în om visul său de a avea raţiune; dar nu dispreţui pe omul simplu care te-ascultă. Deschide-i comorile adîncimilor adevărului. Ce ştii despre acest arbore, mai mult decît noi ceilalţi?

LUCREŢIU: Uită-te bine mai întîi la aceste forţe brute, la lemnul viguros al acestor membre întinse: viaţa a făcut această materie densă, ca să poată purta povara unui crivăţ şi să reziste la trecerea puhoaielor; apa din ţărîna deasă şi maternă, suptă ani de-a rîndul, a scos la lumină această substanţă dură...

TITYR: Dură ca piatra, şi care poate fi sculptată ca ea.

LUCREŢIU: Care se încheie în ramuri care se încheie în frunze, iar jirul la urmă, risipit în toate părţile, va împrăştia viaţa...

TITYR: Văd tot ce spui.

LUCREŢIU: Atunci, n-ai decît să vezi în această mare fiinţă un fel de fluviu.

TITYR: Un fluviu?

LUCREŢIU: Un fluviu pulsînd de viaţă, ale cărui izvoare se adîncesc şi îşi află în masa întunecată a ţărînii drumurile setei lor misterioase. E o hidră, Tityr, în trîntă cu stînca, şi care creşte şi se înmulţeşte pentru a o înnăbuşi; care din ce în ce mai fină, urnită de umezeală, se despleteşte ca să soarbă cea mai mică picătură de apă din noaptea oarbă în care se dizolvă toate lucrurile care au fost vii. Nu există fiară de mare, hidoasă mai avidă şi mai numeroasă ca această tufă de rădăcini, sigure orbeşte în înaintarea lor spre adîncurile şi sevele pămîntului. Dar această înaintare se săvîrşeşte, irezistibil, cu o încetineală care o face implacabilă asemenea timpului. În împărăţia morţilor, a cîrtiţelor şi a viermilor, lucrarea arborelui împlîntă forţele unei stranii voinţe subterane.

TITYR: Ce minuni îmi povesteşti, o Lucreţiu !... Să-ţi spun la ce mă gîndesc ascultîndu-te? Arborele tău viclean, care-şi strecoară în umbră substanţa sa vie în mii de filamente, şi care suge sucurile ţărînii adormite, îmi aminteşte...

LUCREŢIU: Spune.

TITYR: Îmi aminteşte iubirea.

LUCREŢIU: De ce nu? Ceea ce spun pătrunde în sufletul tău de păstor spre înţelegerea ta şi îşi află ecoul. Cuvîntul meu, Tityr, a atins aşadar acest punct, acest nod profund al fiinţei, în care se află unitatea şi din care iradiază în noi, luminînd universul aceleeaşi gîndiri, tot tezaurul secret al asemuirilor...

TITYR: Nu ştiu... Cuvîntul tău nu mi-e limpede, Lucreţiu.

LUCREŢIU: Eu mă înţeleg. Asta ajunge. Vorbeşte deci cum doreşti, şi despre iubire, dacă vrei. Dar mai curînd cîntă-mi această metamorfoză...: Cum se face că, în spiritul tău, o plantă care creşte te împinge să visezi la dragoste, nevoia aceasta de plăcere?

TITYR: Plăcere? Iubire nu este deloc o substanţă atît de simplă.

LUCREŢIU: Ce-ai vrea să fie mai bine decît instinct universal? Nu e decît un ac făurit de destin.

TITYR: Un ac !... Şi spui că eu am suflet de păstor !... Un ac !... Tu nu faci din Iubire decît împunsătura unui văcar ! Iubirea pe care o concepi tu e doar iubirea ţapilor şi-a fiarelor din codri. Animalele-acestea,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ca apucate, bete de propria lor sămînţă, caută, cînd sînt în călduri, să-şi vindece carnea de această otravă vie. Ele iubesc fără dragoste, la voia întîmplării. O ştiu prea bine, ca păstorul care se amestecă uneori în toate acestea, şi care crează după voie masculul şi femela, atunci cînd vrea să aibă iezi de soi.

LUCREŢIU: Şi iată destinul bîntuit de Tityr ... Îţi amesteci mîinile în umbra unde pipăie soarta ... Trişezi ...

TITYR: Oare nu-i asta treaba oamenilor, al căror spirit întreg tulbură natura, le împovărează viaţa şi vrea să înşele moartea?

LUCREŢIU: Vezi să nu te rătăceşti prin desişurile mele abstracte. Lasă-mi mie aforismul şi raţionamentele. Aştept arborele şi dragostea pe care-ţi place să le îmbini. Cîntă-mi, dacă vrei, lucruri născocite de tine. În timp ce urechea mea se încrede în cîntările tale, mă tem că filozofia ta nu e pe gustul meu.

TITYR: Atunci ascultă. Iată ce-mi trece prin minte:

Iubirea-i creştere peste măsură:
A fi la fel, e moarte şi uzură,
Ea moare-n cine-n dragoste nu moare.
Trăind din sete veşnic ne-mpăcată,
Arbore-n suflet, împlîntat în carne,
Trăind din viul cel mai viu al vieţii,
Hrănit de tot, de dulce şi amar,
De crud cu mult mai mult ca de tandreţe.
Iubire, mare Arbore ce-ntinzi
Ciudată forţă-n marea-mi slăbiciune,
Clipele mii în inimă păstrate
Îţi sînt frunziş şi suliţi de lumină!
Ci-n timp ce-n raza dulce-a fericirii
În zi de aur bucuria-ţi rîde,
Aceeaşi sete-a ta, tot mai adîncă,
Soarbe din umbră, din izvor de plînset ...

LUCREŢIU: Astea nu sînt deloc versuri. Asta aduce-a enigmă.

TITYR: Improvizam. E numai primul timp al unui viitor poem. Ceea ce spuneai adineaori despre acest Arbore, m-a făcut să visez la Iubire. Arborele şi Iubirea, amîndouă, pot să se lege în spiritul nostru într-o idee. Şi unul şi altul sînt lucruri care, născute dintr-un sîmbure abia zărit, cresc şi se întăresc, şi se desfăşoară şi se ramifică; dar cu cît se înalţă spre cer (sau spre fericire), cu atît trebuie să coboare în substanţa obscură a ceea ce sîntem fără să ştim.

LUCREŢIU: Pămîntul? ...

TITYR: Da ... Şi acolo, în chiar sînul tenebrelor în care se topesc şi se contopesc toate cîte aparţin speţei noastre, şi materiei noastre vii, şi amintirilor noastre, şi forţelor şi slăbiciunilor noastre ascunse, şi în sfîrşit sentimentului inform de a nu fi fost mereu şi de a înceta să mai fim, acolo se află ceea ce am numit *izvorul de plînset*: INEFABILUL. Căci, lacrimile noastre, după părerea mea, sînt expresia neputinţei noastre de a *exprima*, adică de a ne desface prin cuvînt de opresiunea a ceea ce sîntem ...

LUCREŢIU: Mergi cam departe pentru un păstor. Oare plîngi mereu?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

TITYR: Pot oricînd să plîng. Şi, aşa păstor cum sînt, am băgat de seamă că nu există gîndire care, urmărită pînă-n vecinătatea sufletului, să nu ne conducă pe ţărmurile interzise ale cuvîntului, pe aceste ţărmuri mute, unde nu mai rămîn decît mila, duioşia şi acel fel de amărăciune pe care ne-o inspiră amestecul de etern, de fortuit, şi de efemer, soarta noastră.

LUCREŢIU: Aşadar la asta te gîndeşti, cînd îţi petreci nopţile de vară veghind turma care doarme, în timp ce alte cirezi de astre, hărţuite încolo şi încoace de fulgerul liniştit, sau despicate de zborul neprevăzut al meteorilor, par să pască timpul, şi, aşa cum o turmă îşi rumegă pas cu pas drumul, rumegă fără răgaz viitorul?

TITYR: Ce să fac? La ora asta de noapte, Arborele pare că gîndeşte. E o fiinţă de umbră. Păsările adormite fac din el singura făptură vie. Freamătă în sine însuşi: s-ar zice că-şi vorbeşte. Spaima sălăşluieşte în el la fel ca în noi, cînd ne găsim singuri de tot, noaptea, cu noi înşine, şi cu totul la discreţia adevărului nostru.

LUCREŢIU: E adevărat: n-avem să ne temem decît de noi înşine. Zeii şi destinele nu pot nimic împotriva noastră, decît datorită trădării fibrelor noastre sensibile. Asupra sufletelor inferioare domnesc în mod laş; puterea lor nu este deloc opera Înţelepciunii; dar divinitatea găseşte în corpurile slabe, ca suprem argument, tortura înţeleptului.

TITYR: Dar focul nu este oare sfîrşitul însuşi al Arborelui? Cînd fiinţa lui devine o durere cumplită, el se răsuceşte; dar se face lumină şi cenuşă pură, în loc să putrezească, mîncat de apa puturoasă, ros de vermină . . .

LUCREŢIU: Tityr, n-ai decît să alegi între două rele, dacă poţi! Mai bine să nu te gîndeşti la asta; mai e ceva la fel de zadarnic? Căci ele sînt, atunci cînd sînt, destul de limpezi prin ele însele . . . Dar dacă eu aş fi tovarăşul nopţilor tale, amîndoi invizibili în umbra de la piciorul Arborelui, ca două şoapte, ca o singură fiinţă pe care o striveşte povara atîtor astre, ţi-aş spune, ţi-aş cînta ceea ce-mi cînt, şi-mi zic, şi-mi impun în suflet contemplarea interioară a Ideii de Plantă.

TITYR: Te-aş asculta cu religiozitate în noapte; mi-aş pierde sentimentul ignoranţei; n-aş înţelege tot ce spui, dar mi-ar plăcea atît de mult, aş avea o atît de mare dorinţă ca *acesta* să fie adevărul, o atît de mare desfătare spirituală, că nu pot să-mi imaginez fericire mai trainică, clipe mai fără scădere . . .

LUCREŢIU: Fiinţa care se minunează e frumoasă ca o floare.

TITYR: Iartă-mă: nu m-am putut stăpîni să te întrerup cînd vorbeai despre această Idee de Plantă . . .

LUCREŢIU: Nu vezi că fiecare plantă este *operă*, şi nu ştii că nu există operă fără idee?

TITYR: Dar nu văd autorul . . .

LUCREŢIU: Autorul nu e decît un amănunt aproape inutil.

TITYR: Mă năuceşti . . . Crezi că Tityr e o jucărie! . . . Dar eu sînt un animal raţional, şi ştiu ca şi tine că orice lucru trebuie să aibă o cauză. Tot ce este, a fost făcut; totul presupune pe cineva, om sau divinitate, o cauză, o dorinţă, putinţa unui act . . .

LUCREŢIU: Eşti absolut sigur că nimic nu poate să fie prin sine, fără cauză, fără raţiune, fără un sfîrşit care-l precede?

TITYR: Absolut sigur.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LUCREŢIU: Visezi uneori?

TITYR: Întotdeauna înaintea zorilor.

LUCREŢIU: Aşa cum zorii zilei acţionau asupra granitului ilustrei statui, făcînd-o să răsune, tot aşa Memnon-Tityr în zori de zi improvizează singur în sine, doar pentru sine, poveşti minunate... Dar visele tale, Tityr, valorează ceva? Merită, la deşteptare, că le-ai visat?

TITYR: Sînt unele atît de frumoase... Şi altele atît de adevărate! Şi altele divine... Şi altele cumplit de sinistre... Atît de stranii cîteodată, încît cred c-au fost plăzmuite pentru un alt om ce doarme, ca şi cînd, în întunericul nopţii, şi-au greşit absentul şi sufletul fără apărare... Sînt unele crude de prea multă blîndeţe: cutare fericire se sfîşie în clipa în care mă copleşeşte, şi mă lasă în plină lumină pe ţărmul adevărului. Toată carnea mea vibrează încă de dragoste, dar spiritul se refuză, şi rece contemplă palpitaţia muribundă a trupului său... Cele două părţi ale unei reptile tăiate se răsucesc...

LUCREŢIU: Aşadar, nu erai decît un spectator silit să îndure spectacolul. Dar spune-mi, cine este autorul acestei drame?

TITYR: Autorul... Habar n-am. Nu găsesc pe nimeni.

LUCREŢIU: Tu?

TITYR: În mod sigur nu eu, căci aceste jocuri ale somnului nu se pot forma decît cu condiţia ca eu să fiu exclus din combinaţia lor; altfel, gata cu spaimele, cu surpriza şi cu farmecele.

LUCREŢIU: Nu există deci nici un autor. După cum vezi, Tityr, o operă fără autor nu e deloc imposibilă. Niciun pot n-a comandat pentru tine aceste fantasme, şi tu însuţi niciodată n-ai fi scos din tine nici deliciile, nici abisurile viselor tale... Nu există autor... Sînt, aşadar, lucruri care se formează din ele însele, fără cauză, şi devin propriul lor destin. ... Iată de ce eu pun pe socoteala nevoilor copilăreşti ale spiritului celor muritori logica naivă care vrea să găsească în toate un artist şi un scop precis, cu totul distincte de operă. Omul, naiv în faţa oricărui lucru pe care-l vede, pe pămînt sau în cer, astre, animale, anotimpuri, aparenţe ale rînduielilor, simulacre ale unei previziuni binefăcătoare sau ale unei armonii, întreabă mereu: *Cine-a făcut asta? Cine-a dorit-o?* Crezînd că trebuie să compare totul cu cele cîteva obiecte care sînt lucrul mîinilor noastre: vasele noastre, uneltele noastre, locuinţele noastre, armele noastre, cu toate aceste alcătuiri de materie şi spirit pe care le nasc nevoile noastre...

TITYR: Dar tu crezi că înţelegi mai bine natura lucrurilor?

LUCREŢIU: Încerc să imit modul indivizibil... O, Tityr, eu cred că în substanţa noastră se află la mică adîncime aceeaşi forţă care produce aidoma viaţa toată. Tot ce se naşte în suflet este natura însăşi...

TITYR: Cum, tot ce ne apare este esenţial?

LUCREŢIU: Nu tot ce ne apare, ci tocmai această apariţie însăşi. Îţi spun, Tityr, că între tot ce trăieşte există o legătură secretă, o asemănare, care zămisleşte la fel de bine iubirea sau ura. Seamănul dezmiardă sau sfîşie un seamăn. Fie că mănîncă mielul, fie că-şi fecundează lupoaica, lupul nu poate decît să nască sau să renască ceea ce ţine de lup.

TITYR: Dar tu, oare ai putea să naşti şi să renaşti ceea ce ţine de Arbore?

LUCREŢIU: Ţi-am spus că simt născîndu-se şi crescînd în mine însumi o virtute de Plantă, şi sînt în stare să mă confund cu setea de a exista a

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

sămînței care se străduiește și care înaintează spre un număr infinit de alte semințe de-a lungul unei vieți întregi de plantă . . .

TITYR: Dă-mi voie să te opresc . . . O întrebare mi-a venit în minte.

LUCREȚIU: Ceea ce eram pe cale să-ți spun (poate să-ți cînt) ar fi secat, cred eu, izvorul cuvintelor care țîșnește dintr-odată din adîncul spiritului tău. Dar vorbește ! . . . Dacă ți-aș cere să aștepți, te-ai asculta interior pe tine însuți, plin de bunăvoință, în loc să mă asculți pe mine . . .

TITYR: Da, nu socoți, înțeleptule, că cunoașterea noastră asupra unui lucru oarecare este imperfectă dacă se reduce la noțiunea exactă a acelui lucru, dacă se mărginește la adevăr, și că ajungînd să schimbe vederea naivă în idee netă și în rezultat pur al unor examene, al unor experiențe, și al tuturor observațiilor asupra formei care elimină eroarea sau iluzia, se mărginește la această perfecțiune?

LUCREȚIU: Ce-ți trebuie mai mult decît ceea ce este? Iar adevărul nu este oare frontiera naturală a inteligenței?

TITYR: În ce mă privește, cred într-adevăr că realitatea, întotdeauna mai bogată ca adevărul, conține în legătură cu orice subiect și în orice materie, cantitatea de neînțelegere, de mituri, de povești și de credințe copilărești pe care le naște în mod necesar spiritul omenesc.

LUCREȚIU: Și deci tu nu vrei deloc ca această buruiană rea să fie arsă de înțelepți, și să împrăștie o mireasmă plăcută Minervei?

TITYR: Dacă o răsădești și o cultivi separat, ea încetează de a mai fi rea; i se poate afla o întrebuințare. Dar iată părerea mea de om simplu și neștiutor. Odată ce stăpînești temeinic adevărul, și nu te mai temi că te vei pierde în deșarte capricii, înțelepciunea ar trebui să facă calea întoarsă, să reia și să culeagă ca lucruri omenești tot ceea ce a fost creat, făurit, gîndit, visat și crezut, toate aceste minunate plăzmuiri ale spiritului nostru, aceste povești magice și monstruoase care se nasc atît de spontan din noi . . .

LUCREȚIU: E neîndoios (și e ciudat, de fapt), că adevărul nu ne poate fi cunoscut decît cu ajutorul a numeroase artificii. Nimic mai puțin firesc !

TITYR: Am observat că nu există lucru pe lume care să nu fi fost împodobit de vise, luat ca semn, explicat printr-o minune oarecare, și asta cu atît mai mult cu cît nevoia de a cunoaște obîrșiile și primele împrejurări e mai puternică și naivă. Iată de ce, fără îndoială, un filozof al cărui nume nu-l mai știu a rostit această sentință: LA ÎNCEPUT A FOST LEGENDA.

LUCREȚIU: Oare n-am spus-o eu însumi? Dar am rostit atîtea lucruri, încît acesta e al meu în aceeași măsură în care nu este . . .

TITYR: Ești atît de bogat ! . . . Dar mă întorc la ce spuneam, și astfel la Arborele nostru . . . Cunoști *Minunata Poveste a Arborelui Infinit*?

LUCREȚIU: Nu.

TITYR: Dar despre cedrul împovărat de iubire, nu știi nimic? În insula Xiphos? . . .

LUCREȚIU: Nu știu nimic despre cedru, și nici despre insulă.

TITYR: Dar pe cea mai uimitoare?

LUCREȚIU: N-o știu nici pe cea mai uimitoare.

TITYR: Cea mai uimitoare poveste despre Arbori este cea a merilor uriași: fructul unuia din ei dădea celui ce-i mușca fabulosul miez o viață

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

veşnică în timp ce fructul altuia, abia gustat, stîrnea o stranie claritate de spirit: cel care-l mînca simţea că-l năpădeşte o ruşine mare în legătură cu tot ce e dragoste. O roşeaţă bruscă îi acoperea făptura şi îşi simţea goliciunea ca o crimă şi ca o rană . . .

LUCREŢIU: Ce bizare asocieri se răsfaţă în memoria ta, Tityr!

TITYR: Îmi place ceea ce mă uimeşte şi nu reţin decît ceea ce ar putea stîrni doar uitarea, în spiritul unui înţelept.

LUCREŢIU: Ei, şi arborele acela infinit?

TITYR: Era, în vremile bătrîne, cînd pămîntul era virgin, şi omul încă nu se născuse, ca şi animalele toate. Planta era stăpînă şi acoperea tot obrazul ţărînii. Ea ar fi putut să rămînă singura formă de viaţă, suverană, oferind ochiului zeilor splendoarea felurită a culorilor fiecărui anotimp. Nemişcată prin firea fiecărui din indivizii ei, ea se deplasa sub formă de specii, cucerind pas cu pas întinderea. Ea înainta datorită numărului seminţelor sale (pe care le risipea nebuneşte în vînt) şi se lăţea ca un incendiu care devorează tot ce-i iese în cale; şi asta ar face şi acum ierburile şi arborii, dacă n-ar fi omul şi animalele. Dar ceea ce ne este dat să vedem azi nu e nimic pe lîngă puterea aceea cuceritoare în salturi de seminţe întraripate, în acel timp eroic al vigorii vegetalului. Ori (ascultă bine, Lucreţiu) s-a întîmplat că una din aceste seminţe, fie din cauza ţărînii minunate în care căzuse, sau din cauza binefacerilor soarelui de sus, sau din orice altă pricină, a crescut ca niciuna alta, şi din iarbă s-a făcut arbore, iar acest arbore, minune! Da! Se pare că-n el s-a format un fel de cugetare şi de voinţă. Era cea mai înaltă şi cea mai mîndră fiinţă de sub boltă, cînd, presimţind poate că viaţa lui de arbore atîrna doar de creşterea sa şi că nu trăia decît crescînd, îl apucă un fel de nebunie a lipsei de măsură şi a ramificării . . .

LUCREŢIU: Care arată că acest arbore era un fel de spirit. Partea cea mai înaltă a spiritului trăieşte doar din creşterea sa proprie.

TITYR: Aşa cum un atlet cu picioarele îndepărtate se împotriveşte coloanelor între care e aşezat şi le împinge la fel de viguros cu braţele sale umflate de voinţă, acest arbore a devenit inima celei mai puternice presiuni şi forma forţei celei mai încordate pe care viaţa o produsese cîndva, forţă uriaşă, dar insensibilă în fiece clipă, care e în stare să ridice încetul cu încetul o stîncă mare cît o colină sau să răstoarne un zid de cetate. Se spune că după o mie de secole ajunsese să acopere cu umbra lui toată Asia fără margini . . .

LUCREŢIU: Ce putere de moarte trebuie să fi avut această umbră! . . .

TITYR: Da, Arborele suveran făcea noapte sub crengile lui. Nici o rază de soare nu-i străbătea frunzişul, în grosimea căruia se rătăceau toate vînturile, iar fruntea lui se scutura de furtunile potrivnice, cum fac boii greoi cu roiurile deşarte de ţînţari. Nu mai existau fluvii, atît de tare îşi sorbea seva din pămînt şi din cer. În azurul uscat care-şi boltea singurătatea sa aprigă, el era Arborele Dumnezeu . . .

LUCREŢIU: E o poveste minunată, Tityr.

TITYR: Iartă-mă. Am aşezat această poveste, fără să vreau, în calea discursurilor mai cu miez şi mai înţelepte pe care aveai de gînd să mi le spui în legătură cu discuţia noastră.

LUCREŢIU: Nu ştiu dacă aş fi în stare să spun mai frumos decît o face o Poveste . . . Voiam să-ţi vorbesc despre sentimentul pe care-l am, uneori, că eu însumi sînt o Plantă, o Plantă care gîndeşte, dar nu distinge

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

puterile sale diverse, forma sa de forțele sale, și ținta sa de locul său de plecare. Forțe, forme, mărime, și volum, și durată nu sînt decît același fluviu al existenței, un flux a cărui licoare expiră într-un solid foarte aspru, în timp ce voința obscură a creșterii se înalță, izbucnește, și vrea să devină din nou voință în chip de semințe nenumărate și ușoare. Mă simt trăind pățania nemaiauzită a Arhetipului Plantă, invadînd spațiul, alcătuind un vis de crengi împlîntîndu-se în adîncul noroaielor și îmbătîndu-se de sărurile pămîntului, în timp ce, în aerul liber, deschide treptat darurilor cerului mii de buze verzi . . . Cu cît se-mplîntă mai mult, cu atît se înalță mai mult; ea înlănțuie informul și atacă vidul; luptă ca să preschimbe totul în ea însăși, și-n asta constă Ideea ei ! . . . O Tityr, mi se pare că particip cu toată ființa mea la această cugetare profundă, și activă, și riguros urmărită în planul ei întreg, pe care mi-o poruncește Planta . . .

TITYR: Spui că Planta cugetă?

LUCREȚIU: Spun că dacă cineva cugetă în lume, e Planta.

TITYR: *Cugetă?* . . . Poate că înțelesul acestui cuvînt nu mi-e lămurit?

LUCREȚIU: Nu te nelinişti. Lipsa unui singur cuvînt face ca o frază să trăiască mai bine: se deschide mai larg și invită spiritul să fie cu adevărat spirit pentru a umple această lipsă.

TITYR: Nu mă simt atît de puternic . . . Nu pot să pricep că o plantă cugetă.

LUCREȚIU: Păstorule, ceea ce vezi dintr-o plantă sau dintr-un arbust nu e decît exteriorul, nu e decît clipa oferită ochiului indiferent care atinge doar în treacăt suprafața lumii. Dar, pentru ochii spiritului, planta reprezintă nu numai un obiect de viață pasivă și umilă, ci o stranie voință de viață universală.

TITYR: Nu sînt decît un păstor, Lucrețiu, cruță-mă !

LUCREȚIU: A cugeta, oare nu înseamnă a te adînci într-o ordine? Uită-te cum Arborele orb cu brațe răsfirate în toate părțile se adună în jurul său după legile Simetriei. În el, viața își face socotelile ei, înalță o structură, și iradiază numărul ei propriu prin ramuri și prin muguri, și fiecare vîrf își desface foaia, chiar în locul însemnat de viitorul care se naște . . .

TITYR: Vai, cum să te urmez?

LUCREȚIU: Nu te teme, ci ascultă: cînd ți se năzare în suflet umbra unei cîntări, dorința de a plăzmui care ți se iscă în gîtlej, nu simți cum vocea ta se umflă spre un sunet pur? Nu simți cum se topesc și viața ei și dorința ta, în sunetul dorit a cărui undă te înalță? Ah, Tityr, o plantă e un cîntec al cărui ritm desfășoară o formă sigură, și expune în spațiu o taină a timpului. În fiecare zi, ea își înalță cîte puțin încărcătura lemnăriei sale răsucite, și-și scoate cu miile frunzele la soare, fiecare din ele delirînd la locul ei în văzduh, după briza care o cuprinde și pe care ea o crede inspirația sa proprie, aparte și divină . . .

TITYR: Uite că devii tu însuți un arbore de cuvinte . . .

LUCREȚIU: Da . . . Meditația strălucitoare mă îmbată . . . Și simt cum toate cuvintele freamătă în sufletul meu.

TITYR: Te las în starea aceasta minunată. Acum trebuie să-mi adun turma. Ia seama la răcoarea serii care se lasă atît de repede.

În românește de ALINA LEDEANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ANDREI BELÎI

LÂNA DE AUR

Lui E.K. Metner

Un eter de lumină deasă
Aurind se va stinge-n extaze.
Peste apele mării se lasă
Disc solar, de-a dura pe raze.

În tremur coboară din soare
Pe mare, de aur săgeţi.
E-un purpur care tresare
În jur printre stropi de tristeţi.

O ! stîncile goale cum vin
Cînd pînza solară vibrează,
Albatroşii au ţipătul plin
De plînset amar. Înserează.

«Fii ai soarelui ! Reci linişti
Din nou ne cuprind. A apus
Aurul din fericiri . . .
Lîna de aur s-a dus.

Lucirea de aur dispare
Se-ntunecă aştrii de zi.
Pretutindeni, în loc de soare,
Cresc văpăi purpurii.

I.A. BUNIN

CIRCE

Pe-un trepied stă zeiţa şi iată:
Auriul şuviţei jăratic,
Miezul verde din ochi, nasul atic,
În arama oglinzii se-arată.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Catifeaua prea nobilă împle
Chipul fraged: o roză trupească.
De nectar și de rouă cerească
Par cerceii ce suie pe tîmple.

Iar Ulysse: « O Circe ! » — îi spune —
« Numai farmec ivești: mîna ta,
Părul strîns ce-l atinge abia,
Brațul, gîtul, toate-s minune.

Îi zîmbește zeița cea goală:
« Doar umărul meu e frumos
Și puful ca de portocală
Fugărit pe spinare în jos ».

În românește de LEONID DIMOV

ALEXIU LEFTERIS

AȘA A GRĂIT ULYSSE CĂTRE CALIPSO CÎND S-A HOTĂRÎT S-O PĂRĂSEASCĂ

În noaptea neagră, trupu-mi ce transpare
parcă-i zăpadă, iar șerpescu-mi dor,
cu lava-i de molatec tîrîtor
îmi strînge mijlocul ca-n cingătoare.

Sărutu-ți — tril de greier visător —
și ochii tăi, mi-au dat senina zare.
N-aud, nu văd ! Albine roitoare,
aducerile-aminte mă-nconjor.

Mă cheamă pescărușii. Marea geme
zvîrlindu-mi spumă-n gene și blesteme
în nemurirea ce mi-e lanț și groapă.

O, lasă-mă iar schimbătoarei soarte,
ca fantezia liber să mă poarte
pe-o scîndură într-un noian de apă.

În româneștede NECULAI CHIRICA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

KOSTAS VARNALIS

CORUL OCEANIDELOR

Cînd plutonice furii în hău surpă zarea
şi se zguduie cerul, pămîntul şi marea
izgonindu-mă înspre genuni,
de-mi pierd urma-n noianul de beznă nebună,
lung în frunzele inimii mele răsună
al urgiilor tunet turbat.
Nu te pierd nicidat'!

Urc pe creştetul apei şi-al vîntului . . . Iată
trup în spumă legat şi-n undă sărată;
iată trup ca făclia de drept,
ca o roză-nflorind, ce întîmpină zorii,
îndulcind, azi şi-n veci, ochii tăi, visătorii;
ca o rodie strîns, mîndrul piept! —
pentru tine, cu drag şi cu greu
îl feresc, dragul meu.

O, ridică-ţi, Preadreptule, geana lăsată!
Îngheţatele nări, le deschide! Să poată
în adîncu-ţi lumina intra
şi lumina şi boarea din trupu-mi s-adune
(trup mlădiu ca un şarpe de apă, minune)
şi-n frămîntul din inima ta
altă lume, de taină şi dor,
să pogoare uşor.

Daruri scumpe-ţi închin, tot ce inima plină
m-a-ntărit să le-aduc sus, pe stînca haină.
O, precum în al apei străpur
cad înaltele, scînteietoarele ceruri
(rubinii înspre zori şi-n amurg, juvaeruri)
şi sihaştrii munţi verzi dimprejur
şi cum soarele-arzînd la zenit
e-n pămînt pironit, —

şi în suflet şi-n trup, amîndouă de mare,
frumuseţile firii şi-a visului zare,
se-oglindesc şi ca spumele, pier
şi din nou strălucind şi mai mult, reîncheagă
fantezii de o clipă ce ard viaţa-ntreagă;
o, primeşte-le darul, îţi cer
şi sortirea sub care te strîngi,
ca 'nainte s-o frîngi!
Mii de flori din cuprinsuri scăldate-n lumină
cu albastru, cu aur şi purpură fină,
mii de triluri pe ape sunînd

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

şi în ramuri, sub raza de lună, de soare,
bucuriile vieţii, regatul lor mare,
mă urmează oriunde, oricînd.
Toate-s calde, lumină şi-avînt,
floare dalbă şi cînt.

Părul meu auriu îl dezleg peste ape
şi pe mîini îmi ridic părul tot mai aproape,
ca mătasea uşoară, de fin —
de-ar putea să-ţi ajungă o clipă pe rană,
ar lega-o şi stîndu-ţi alături, coloană,
ţi-aş lua al durerilor chin
şi cînd vînturi vor geme în stol,
ţi-aş feri trupul gol.

În româneşte de NECULAI CHIRICA

STRATIS MIRIVYLIS

TROIA

Am ars Troia cu torţa Dragostei !
Pe ziduri au dansat flăcările Elenei !
Au strălucit trandafiriu apele-n port,
şi bronzul în coifuri.

Acum corăbiile se zbat pe mări, cu pînzele
strînse, între groază şi dorinţă.
Ne chinuie Domnul cu urgia divină a pontului
şi marea, cu toate fiarele ei.

Se-nvîrte roata vremurilor,
vînturile gonesc valurile,
iar noi căutăm prin pelaguri, Ithaca
şi-o ramură albă de fum din vetrele casei.
Găsi-vom Ithaca vreodată ?

Da, Doamne ! Dar pururea
pe mări învolburate străluci-vor,
dansînd prin furtuni
şi-n ochii morţi ai tovarăşilor noştri,
imensele flăcări din Troia,
flăcările trandafirii ale Elenei . . .

În româneşte de SOTIRIS VLAHOS

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

IVAN V. LALIC

ARGONAUŢI

Marea ne-a suportat, preocupîndu-se de propria-i eternitate.
Aşa plutim, de pe-un talaz pe altul,
Zile de-a rîndul, nopţi de-a rîndul, ani.

Fireşte, valurile cele mai frumoase nu le-atingem.
Doar vîntu-mprăştie fîşii de-arome
Din mari livezi spre marginile lumii,

Dar nu pe-acelaş drum cu noi; totuşi cunoaştem
Iubirea, moartea, şi un tîlc mărunt,
Fire de aur în nisipul amintirii.

Da, şi orgoliul aventurii, murdărit
De sînge şi spălat de vînt curat, sub stele:
Cu mîini nesigure ne scriem numele.

Apoi ne-ntoarcem de-unde am plecat; iar echipajul
Se risipeşte ca un colier, căci rupt e firul
Ursitei noastre. Căpitanu-i mort la proră.
Marea nu s-a schimbat. Nimica nu se schimbă.
Nava cu scînduri înflorite putrezeşte-acum pe ţărm.
Puţini cunosc însă secretul:
nu sfîrşitul,
Nu — important este să navighezi.

În româneşte de ŞTEFAN AGU. DOINAŞ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA

De la Cnossos la Delfi

La Cnossos, în palatul regilor minoici înţelegi ce poate fi joc şi « minciună » superioară, adică ficţiune, în artă, în arhitectură. Eşti strigat şi vrei să fugi într-o direcţie. Dar ajungi într-un loc neaşteptat. Vezi de departe o frumoasă frescă, de scuturi în formă de 8, şi te simţi împins de dorinţa de a o contempla. Îndreptîndu-te spre ea, o pierzi rătăcind calea. Şi mereu aşa. Ideea labirintului, atît de veche, venind dinspre străfunduri afro-asiatice, este ilustrată simbolic în acest lăcaş misterios de regi, a cărui construcţie a fost atribuită mitologicului arhitect Dedal. Aici în labirint aleargă însă lumini şi culori şi joc. Africa şi Asia au rămas departe cu spaimele grele ale hăţişurilor de încăperi obscure. De altfel, cred că şi mitul Minotaurului a fost cumva întunecat de superstiţii şi neştiinţă, fiindcă nu emană groază de nicăieri la Cnossos. Şi Nikos Kazantzakis avea dreptate să întărească frumuseţea şi lumina Cnossos-ului, să întărească sensul nesîngeros al Corridelor cretane. De fapt, probabil că numai cultul taurului, al coarnelor de consecraţie, a dus la unele legende înfiorătoare. Borges, maestrul labirintelor ca simboluri metafizice în *La casa de Asterion* face din Minotaur o ființă ambiguă, al cărei caracter tragic, reflexiv, dă lui Tezeu, craiul Atenei, o victorie uşoară. Tezeu e o etapă a istoriei culturii pe care mitul o înscrie în felul său ceţos, echivoc. Învingătorul obscurului labirint şi al fabulosului animal care-i stătea în străfunduri era atenian şi venise să vadă,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

◀ 5

1

1 Spre Stînca Tarpeiană
2 Arbore venerabil
3 Artă etruscă, Villa Giulia, Roma
4 În drum spre Ischia;
la orizont Nisida și Capul Miseno
5 La Cumae

2

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

3

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe insula de mijloc între continente, în Creta, labirintul şi monstrul său anunţînd întunecatele origini iraţionale ale acestor simboluri în vechile culturi afro-asiatice. Ochiul şi puterile raţionale ale grecului se mişcaseră într-o sforţare binecuvîntată de zeiţa cetăţii atice, şi doborîseră întunericul şi civilizaţia lui. Dar chiar la Cnossos, labirintul dobîndise virtuţile tranziţiei spre tărîmul luminii raţionale europene pe care o săvîrşesc pre-elenii şi bezna labirintului originar începe să scadă.

Creta, răscruce vestită de drumuri între Orient şi Europa, reprezentată, la începuturile ei, în glorie nerepetată, de Grecia, arată faţa ei de subpămînt, pămînt şi cer într-un atrăgător amestec în care prind să se limpezească, să se lămurească tendinţe noi, anunţînd o altă civilizaţie, o altă cultură. Zeiţele cu şerpi, cu pieptul gol, vorbesc încă, în muzeul din Heraclion, despre colorarea htonicului, a divinităţilor subpămîntene pe care le simbolizează tîrîtoarele, făpturile ascunse, fără lumină. Însă zeiţele cu porumbei, cu privirile fixate departe, dincolo, ating adevăratele epifanii în spirit. Media vizibilă în arhitectură ca şi în plastică, se stabileşte însă la nivelul umanului.

Decoraţiile coloristice ale palatului sînt la exterior negre şi roşii cum e pămîntul, în reverberaţia arzătoare a luminii sub cerul albastru, ca beţia uranică să nu facă să se uite *mumele*, elementul solid, cel matern, închis la culoare ca sîngele.

Înăuntru însă, în întunericul plăcut al încăperilor mici, echilibrate, cu intrări pe măsura corpului omenesc, albastrul domină. Albastrul apei spintecate de delfini în apartamentul reginei, albastrul aerului înconjurînd tauromahiile ori portretele prinţilor zvelţi, în frescele din cămările sacre. Înăuntru, în întunericul predominant al pămîntului nu trebuie să uiţi apa şi azurul bolţii. Cele patru simboluri ale zonelor se împletesc şi coexistă cu graţie, chiar dacă htonicul prin aceasta slăbeşte. Într-adevăr, puterea subpămîntului există încă în civilizaţia cretană, dovedită de şerpi şi de mitul monstrului Minotaur aşezat în inima labirintului. Dar claritățile Mediteranei au început s-o spele, s-o limpezească încă înainte de venirea lui Tezeu care nu face decît să marcheze cu un mit de intervenţie raţională, un sfîrşit de tip de civilizaţie. Temperarea htonicului ca forţă se simte din dozajul între el şi celelalte elemente care-i scad forţele, făcîndu-l simbol, de perceput deasupra stărilor.

Şi cînd un alt mit grecesc îl face pe Apollon, zeul luminii raţionale, să plece de la Cnossos, în chip de delfin, pentru a ajunge la munte, în sanctuarul său înalt de la Delfi, înţelegi că eşti în faţa unor linii de dezvoltare firească, organică a culturii greceşti în care operele de artă, de la palate la temple, punctează simbolic etape pe care miturile le conţin şi le exprimă.

La Delfi, grecii vechi vedeau centrul lumii, un centru geometric după o măsurătoare făcută de Zeus cu vulturii săi, un centru raţional, după măsurătorile efortului general uman de centrare. Omphalosul, buricul pămîntului, se afla simbolic în centrul templului lui Apollon, sus, unde ajungeai după osteneli şi suferinţă îndurate pe cei 50 km de urcuş greu înspre sanctuar, după o curăţire la fîntîna Castaliei. De aci

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cuprindeai însfîrşit cu privirea peisajul care se deschidea, supus puterilor tale interioare cîştigate prin lupta cu dificultăţile şi monştrii exteriori şi interiori. Ca şi Apollo care la un moment dat ucisese pe Python, şarpele uriaş care-i păzea tezaurul, pelerinul ucidea în el monştri, aprindea lumina conştiinţei, a cunoaşterii de sine, ducînd spre centrare a fiinţei. Iar semnificaţia amfiteatrului deasupra templului era mai adîncă. Prin asistarea la tragedie, omul se supunea purificării finale, aceleia trăite în catharsis, în eliberarea prin spaimă şi milă de puterile oarbe ale subconştientului. Sînt convinsă că, de pe ultimul rînd de pietre al teatrului, pelerinul descoperea şi marea, simbolul libertăţii în spirit a grecului.

Astfel, drumul de la Cnosos la Delphi capătă prin prezenţa şi patronajul lui Apollon, marea zeitate raţională, caracterul simbolic al unor etape de evoluţie în conştiinţa omenească şi în desfăşurarea istoriei umanităţii.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Marsilia

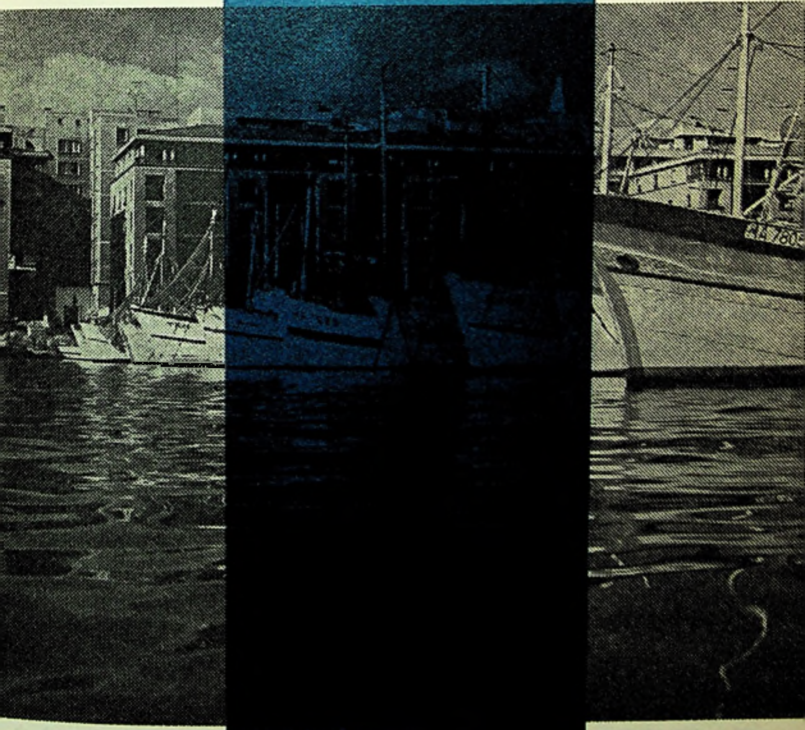

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HÖLDERLIN

ARHIPELAGUL
—fragmente—

Se întorc din nou la tine cocorii?
Îşi caută drum iarăşi corăbiile către ţărmurile tale?
Oare curenţii doriţi îţi înconjoară valurile liniştite?
Şi delfinul, momit din adîncuri, a ieşit cu spinarea spre noua lumină?
Înfloreşte oare arhipelagul ionic la timpul potrivit?
Căci întotdeauna primăvara, cînd celor ce vieţuiesc li se reînnoieşte inima
Şi prima dragoste trezeşte orice fiinţă,
Iar timpurile aurii se oglindesc în amintiri —
Eu vin la tine şi pătrund în tăcerea ta, salutîndu-te, bătrîne!
Mereu tu cel puternic!
Trăieşti încă şi te odihneşti în umbra munţilor tăi, ca odinioară!
Cu braţe de adolescent îmbrăţişezi ţara dragă, ţara fiicelor tale, părinte!
Dintre insulele tale, care înfloresc, niciuna încă nu s-a pierdut.
Creta e acolo şi Salamina înverzeşte, înconjurată cu ziduri de lauri,
Încununată cu flori de raze; Delos îşi ridică cu semeţie capul
La ora răsăritului, şi Tenos şi Chios au destule fructe de culoare purpurie.
Din dealurile îmbătate izvorăşte băutura ciprioţilor, şi din Kalauria
Cad pîraie argintii, ca odinioară în apele vechi ale tatălui.
Toţi trăiesc încă, mamele eroilor, insulele, an de an înflorind,
Şi din cînd în cînd, pornită din abis, flacăra nopţii,
Care, sub furtună, înhaţă una dintre insulele prietene,
Şi muribunda îţi cade la piept; tu, divinule, tu ai durat,
Căci peste adîncurile sumbre, multe ţi-au crescut şi s-au scufundat.
Şi puterile cereşti, acestea ale înălţimii celei tăcute, care aduc din depărtări
Ziua senină şi somnul cel dulce şi osînda peste capetele oamenilor
Ce simt din belşugul puterii, tot ele, tovarăşe de joc vechi, locuiesc ca pe vremuri,
Cu tine, şi adeseori, în serile cînd vine din munţii Asiei lumina sfîntă a lunii,
Şi stelele se întîlnesc în talazurile tale, — tu luminezi cu o strălucire lumească,
Şi, aşa precum se plimbă lumina, se schimbă şi apele tale,
Răsună, acolo sus, înţelepciunea fraţilor, cîntecul nopţii la pieptul tău, iarăşi.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Cînd, pe urmă soarele zilei apare, strălucind peste orice, el, copilul Orientului,
Care face minuni, — atunci toţi cei ce trăiesc, încep un vis auriu,
Pe care-l pregăteşte Poetul; ţie, zeului în doliu, ţie, îţi trimite vraja fericită,
Dar lumina ei prietenoasă, nu are totuşi unicatul frumuseţii,
Căci cununa, semnul dragostei, care, ca odinioară, aminteşte de tine,
Ţi se răsuceşte acum în jurul buclei cărunte.
Şi nu te primeşte Eterul, şi întorc norii pe solii tăi de la el,
Cu raza, zestrea zeilor, din înălţimi spre tine. Atunci tu le trimiţi peste ţară
Şi pădurile pe ţărmul cald, sătule de furtuni, mugesc şi agită cu tine talazuri.
În curînd, asemenea fiului rătăcitor pe care-l cheamă tatăl,
Cu meandrele celor o mie de pîraie scapă din rătăcirile sale
Şi din cîmpia Kayste vine la tine bucuros cel dintîi născut,
Nilul tău maiestos, bătrînul care prea mult s-a ascuns,
Acum păşind înalt din munţii îndepărtaţi; ca în sunetul armelor
Soseşte învingător şi întinde braţele deschise celui căruia i s-a făcut dor.
Dar singuratic stai şi cumpăneşti; în noaptea tăcută muntele aude gemetele tale
Şi din cînd în cînd îţi scapă furios spre cer talazul înaripat de la muritori.
Fiindcă nu mai trăiesc cu tine cei dragi şi nobili, care te-au cinstit,
Care, pe vremuri, cu templele şi oraşele frumoase au încununat ţărmurile tale.
Ei mereu te caută şi-ţi simt lipsa şi totdeauna au nevoie,
Ca şi eroii, de cunună, de binecuvîntate elemente pentru glorie,
De cinstirea inimii oamenilor cu simţire.

Spune, unde-i Atena? Tu, zeu în doliu, oare oraşul
Pe care l-ai îndrăgit atît, s-a prăbuşit de tot în cenuşă peste urnele maeştrilor?
Sau a mai rămas un semn din Atena, cu care marinarul, în trecere,
Poate s-o numească şi să se gîndească la ea?
Nu s-au ridicat acolo coloanele în înălţime şi nu luminează
Contururile zeilor de pe acoperişul cetăţii, în jos?
N-a vuit acolo vocea poporului, aceea mişcată ca o furtună
Din Agorà încoace, şi din porţi prietenoase, nu se grăbesc
În jos străzile către portul binecuvîntat?
. . . .
Sub cer sfînt se odihnesc liniştit, cînd, blînde, ca întotdeauna,
Vînturile tinereţii bat în jurul celor adormiţi, şi platanul Ilissus
Foşneşte ademenind spre noi fapte. Noaptea, valul zeului Mării
Se aude din depărtări şi trimite vise de aur celor ce îndrăgesc.
De-acum florile în muguri plesnesc pe pămînt bătătorit, îngrijit de mîini sfinte.
Înfloreşte măslinul, şi pe cîmpiile lui Colonos se hrănesc
În pace, ca pe vremuri, caii atenienilor.
. . . .
Dar la malurile Salaminei, o zi! la malurile Salaminei, aşteptînd sfîrşitul,
Stau atenienele, fecioarele, stau mamele legănînd în braţe pruncii salvaţi,
Dar celor care ascultă, le răsună din adîncimi vocea zeului mării,
Proorocind salvarea în sus, iar zeii cerului se uită în jos,
Cîntărind şi judecînd, ceea ce acolo pe malurile tremurînde
Şovăie de la începutul zilei, ca o furtună ce se deplasează încet;
Acolo, pe ape spumegînde-i bătălia —
Şi străluceşte amiaza mare, nebăgată în seamă de furie, peste capetele luptătorilor.

În româneşte de PETRU SFETCA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RUBÉN DARÍO

Málaga

Dimineaţa m-am dus să văd cum « trag năvoadele » pescarii, alături de farul alb şi svelt. Lumea era veselă, la fel ca soarele şi marea. Pe străzi forfotă, mai ales în apropiere de Piaţa Constituţiei, unde un mănunchi de barăci îi atrăgeau pe trecători şi pe străini. Strada cea mai luxoasă, strada Larios, îşi oferă vitrinele pline de dulciuri, de vopsea *criarde* şi de articole de la Paris. Acolo, pe plajă, lumea venită să asiste la scoaterea năvodului este îmbrăcată mai bine decît deobicei; şaluri albe şi albastre, batiste şi cravate policrome. Tras de cîţiva bărbaţi şi flăcăi, susţinut pe apă de burdufuri umflate, se iveşte puţin cîte puţin la imensa suprafaţă a Mediteranei azurii şi a cerului albastru. Cînd ajunge la nisip şi pescarii îl strîng repede — după multă « osteneală » — se iveşte încărcătura de hamsii asemănătoare cu vii fărămituri de plumb, de calmari opalini şi molateci, de peştişori ca lăncile, şi din belşug sardele argintii. De aici îl iau vînzătorii ambulanţi, care-i fac reclama calităţii, transportîndu-l în două coşuri atîrnate de o cobiliţă, asemeni unei balanţe.

....

Dar înainte de orice şi după toate, trebuie proslăvit farmecul femeii malagheze, neîndoios cea dintîi în frumuseţe, din toată această împărăţie a frumosului, care este Spania. Málaga trebuie văzută într-o zi ca aceasta, cu străzile şi bulevardele ei cu *La Caleta* şi *El Palo*, cu *Alameda* şi cu *Noul Parc*, însufleţite de minunaţi *trandafiri vii*, ce vin şi se duc, lipsiţi de cochetăria ţărilor mai « parisienizate », dar toate carne florală şi culori de viaţă, de sănătate şi amor. Atît, malaghetele aristocrate, care sînt la curent cu moda de la Paris şi Londra, cît şi cele din clasele mijlocii şi din popor au pe chipul lor un poem de farmec natural şi o atavică scînteie ce poate înflăcăra inimile şi renaşte în cele mai prozaice suflete ale acestor vremuri practice un cîntec amoros de mandolină, sau o declamaţie cu valoare de *Kasida* [1]. Malagheza este sultană sau odaliscă. Ori porunceşte cu privirea, ori dezmiardă cu zîmbetul. Ele au trupuri care se mlădie în aşa fel încît acel *Incensu patuit dea* vă scapă printre buze. Malaghezele

[1]. Compoziţie poetică arabă sau persană în general tema iubirii.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

au ochi imenşi, în a căror imensitate este cuprins tot cerul, şi toată marea, şi toată iubirea, împreună cu imensa voluptate. Aceasta este o însuşire aparte a femeii de pe aici, saturată parcă, de parfumul iluziei maure din paradisul mahomedan. Sînt hurii făgăduite. Şi cum catolicismul a impus bunicelor lor devoţiunea, fiinţele acestea poartă în ele un îngrijorător amestec de îngeri catolici şi fecioare sarazine. Au cea mai provocătoare pudoare. Părul lor bogat este auriu sau negru. Am văzut trecînd două codane care deşi surori aveau părul de culori total opuse: una îl avea negru ca noaptea în furtună; cealaltă ca razele de soare. Purtau părul lăsat pe spate şi nu puteai să nu te gîndeşti cînd la Margareta, cînd la Mignon. Şi Esmeralda? Pe Esmeralda o vedeţi la orice pas. Şi dacă mergeţi în cartierele mărginaşe, în mediu ţigănesc veţi vedea apărînd chiar din cocioabe sărăcăcioase ochii ei negri plini de foc şi patimă. Goeletera, eroina lui Arturo Reies, apare multiplicată din mahalaua ei, urmată de logodnic şi de numeroşi Pipiriganas ce-i zburdă primprejur. Cum nu sînt destul de dibaci ca să pot deosebi pe cele din cartierul Goleta de cele din Perchel sau Trinidad, îmi pare o Trini oricare codană « chipeşă » cum îi spun ei, cu obraji şi ochi frumoşi, cu un trup ce te îndeamnă la păcate, greu de ispăşit. După amiază, pe faleză, la malul mării liniştite şi blînde în nemărginirea-i dulce, se adună toate aceste trini în grupuri familiale, în jurul focului aprins, unde aşezate una lîngă alta se frig sardelele gustoase, scoase direct din năvod, care se mănîncă fierbinţi, stropite apoi cu scînteietorul vin de Montilla, ce dă minţilor lumină solară şi slobozeşte limbile acestea iuţi şi aceste braţe iuţi, şi aceste sprintene picioare, căci ghitara cîntă necontenit însoţită de chiuituri şi bătăi din palme, şi se cîntă *las malaguenas* ca un oftat fără sfîrşit, sau tangourile ritmice; iar uneori ţîşneşte o mîndră fată deschizînd jocul în care se impune graţia străveche, moştenită de la dansatoarele andaluze. Fetele din Perchel şi Trinidad sînt renumite pentru graţia şi priceperea lor pentru cîntec şi dans. Aşa, în trecere, le-am admirat, în timp ce un soare blînd învăluia în auriu, în violet şi purpură oglinda de necuprins a Mediteranei.

....

Soare andaluz întrezărit de celţii de demult, ce-a fermecat pe vechii cartaginezi, ce-a încîntat privirea corăbierilor fenicieni, ce i-a atras pe crunţii vandali, ce-a minunat pe romani, dar care, mai ales, a fost ţinutul desfătării africanilor cu ochi de pară şi sînge fierbinte; el este, înainte de orice, dătător de farmec şi iubire pe aceste meleaguri. Málaga e preferata divinului Helios... « Cîndva, zice don Juan Valera, cînd în Spania avea loc din şase în şase luni un referendum, Málaga se fălea cu faptul de a fi prima ce înfrunta pericole întru libertate. Acuma, cînd din fericire libertatea nu mai este în pericol, Málaga, cu ţinuturile-i din jur, poate să se fălească, dacă nu pentru faptul că e prima, măcar fiindcă merge în frunte şi că se remarcă, prin cultivarea artelor şi a cuvîntului vorbit şi scris, E un lucru deosebit faptul că fiii acestei regiuni se disting atunci cînd vorbesc şi scriu prin două calităţi extreme pe care se întemeiază toată puterea cuvîntului omenesc. Discursul vorbit al malaghezului este un torent impetuos ce înflăcărează şi emoţionează: adevărate acuzaţii, glume, zeflemeli, sisteme politice şi economice şi pînă şi filosofii asupra istoriei, totul gîndit spontan şi transformat într-o ploaie de proiectile îndreptate împotriva adversarilor, ca să-i zdrobească şi să-i trîntească la pămînt; aşa este elocinţa torenţială a regiunii malagheze: ceva asemănător cu o vitură a rîului Guadalmedina: Acestea sînt calităţi solare. Soarele împrumută ceva din strălucirea sa imaginaţiei malagheze, din forţa sa fecundităţii malagheze, şi din singularu-i farmec, femeii malagheze.

În româneşte de **ELENA BĂLAN**

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Barcelona

După cîțiva anii mă întorc la Barcelona, pămînt al făgăduinței. V-am împărtășit cu alt prilej impresiile mele despre această încîntătoare și prietenoasă parte a lumii în care vrednicia e o virtute comună tuturor, iar mîndria înnăscută împreună cu păstrarea tradițiilor fac zid de apărare împotriva slăbiciunilor și a decăderii. Am părăsit Parisul o dată cu prima zăpadă ce anunța o iarnă aspră și apropiată. Am plecat în căutare de soare și sănătate, și aici, cum am sosit, am dat de lumina veselă și binefăcătoare a soarelui spaniol, de un cer lipsit de tristeți pariziene; și m-am mirat, o dată mai mult, cum de găsește Jean Moréas că Parisul are același cer ca al Greciei, cînd acesta strălucește pe deplin doar peste pămînturi solare. E de la sine înțeles că poetul se referă mai mult la ambianță decît la lumină, mai mult la respirație decît la privire. Dar acest cer blajin se infiltrează mai cu seamă prin ochii și porii deschiși către dezmierdarea fierbinte a imensului și minunatului diamant însuflețit care ne face cinstea de a exista.

. . . Barcelona mă uimește cu caracterul ei atît de propriu, avînd cu toate acestea un chip mai mult universal decît european. Promenadele sale, printre care se remarcă Grecia, forfotesc de lume; fabricile din vecinătate au luat un mare avînt. Nenumărate sînt vapoarele care sosesc aducînd material pentru nevoile industriei și pleacă încărcate cu mărfuri destinate exportului care sporește bogăția existentă. Se ridică palate strălucitoare . . . Ambianța barceloneză este cea a unui mic Paris. Artiștii și scriitorii ei, catalani din moși-strămoși, întrețin legături cu lumea întreagă. Acest pămînt cu oameni ce se îndeletnicesc cu activitatea materială, cuib vast de menestreli, e totodată dătător de minți agere, de suflete întraripate, de o delicată și subtilă imaginație. În secolul al XIX-lea apare marchizul de Campo; ceea ce nu împiedică să se ivească apoi Santiago Rusiñol [1]. Rusiñol, spirit încîntător, maestru de melancolii, artist ce pictează visarea însăși și pune în toate operele sale ceva din tristețea pe care a învățat-o din durerea și misterul vieții. L-am cunoscut la Paris, dar fiind de mult buni prieteni fără să ne fi văzut vreodată. Era prima oară cînd artistul nu mă decepționa ca om. Personal și intelectual este același. Mulțumesc lui dumnezeu că pînă acum nu mi-a dat prilej—și tare n-aș vrea să-mi dea vreodată—ca să încetez a-l admira. A-l admira cu adevărat, cu toată sinceritatea, cu inima sau cu mintea, sau cu amîndouă. Atunci mi-a vorbit Rusiñol de drama sa *L'Heroe* / Eroul / și de efectul premierei, întrucît piesa cuprinde aspre învățăminte populare care, deși prezentate în maniera proprie unui nobil artist, au claritatea care aduce în fața tuturor o amară lecție despre ororile nedrepte ale războiului. Cei din guvern, cei de la putere și militarii au protestat și se pregăteau să provoace un scandal uriaș; reprezentațiile s-au întrerupt din ordinul autorităților, iar artistul dramaturg a fost nevoit să plece în Franța. Acum văd că afișele anunță o nouă operă și îmi dau seama după titlu că va produce proteste și mai mari dacă așa ceva mai e posibil. Se numește *El Mistich* [2]. Visătorul aduce astfel

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

prinos de bunătate celor împilaţi, sprijin celor de jos. Aşa cum trebuie să o facă: de sus.

Alţi poeţi traduc din clasici şi din cei mai moderni scriitori străini. Există un *teatro latino* — teatru latin — care seamănă cu *l'Oeuvre* sau cu *Libre* din Paris. Se publică excelente reviste de idei şi de artă şi cărţi ale maeştrilor sau ale tinerelor talente, într-o prezentare artistică atrăgătoare şi frumos tipărite. Toate acestea sînt în catalană. Căci puţini sînt aceia care, asemeni nobilului poet Marquina [1], preferă să-şi înveşmînteze ideile în spaniolă.

Tineretul îşi cultivă ogorul semănînd sămînţă rodnică şi ridică, îşi construieşte turnul lui în restrînsul cerc în care răsună limba sa: dar din înaltul turnului priveşte către toate orizonturile. Nucleu fecund al unei civilizaţii cu rădăcini adînci în viaţă, bătrîna Barcino, generoasa şi plina de măreţie Barcelona de azi, sprijinindu-se pe putere şi siguranţă, îşi înalţă fruntea mîndră încununată de ziduri, între munţii şi marea care a văzut plecînd în alte veacuri corăbiile sale de conchistadori. Există catalanismul? Există ura de care se vorbeşte împotriva restului Spaniei? Eu nu cred şi nici nu văd aşa ceva acum. Catalanismul există, dacă prin el se înţelege dorinţa catalanilor de a se bucura pe deplin de bunurile proprii, de a separa aceste bunuri pentru a le salva de ameninţătorul faliment general; catalanism e dreptul furnicii de a spune greierului: acum joacă dacă poţi şi voinţa de a porunci în propia casă. . . . Fiecare regiune să-şi aibă şi să-şi păstreze egoismul ei trufaş, căci din suma tuturor acestor egoisme ia naştere măreţia comună; un copac vînjos creşte mare şi puternic singur şi cu alţii împreună alcătuieşte pădurea. Aşa mă face să gîndesc Barcelona cea cu bonete roşii şi companii de navigaţie, Barcelona lui Rusiñol şi Gual, Barcelona cea cu fabrici numeroase şi magazine pline; cea care produce aur, prelucrează fierul, cultivă flori şi rodeşte între munţii înalţi şi tăcuţi şi întinderile de ape vorbitoare.

În româneşte de SILVIA VÎSCAN

---

[1] *Misticul*, dramă inspirată din viaţa lui Jacinto Verdaguer (autorul *Atlantidei*) şi reprezentată cu succes în toată Spania.

[2] Santiago Rusiñol (1861—1931) cunoscut pictor, romancier şi unul dintre cei mai însemnaţi dramaturgi catalani.

[3] Eduardo de Marquina (1879—1946), poet postmodernist şi dramaturg în ale cărui opere se inspiră cu preponderenţă din istoria Spaniei.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

AZORÍN

Mallorca

Cum ar putea lipsi din această carte insula Mallorca, esenţă a întregului pămînt spaniol? Amintiri şi speranţe . . . O noapte pe vapor; în zori, de pe punte, sub cerul albastru, vedem în depărtare oraşul. Vaporul se apropie încet. Ne lăsăm pradă emoţiei de a vedea un loc pe care nu l-am mai văzut niciodată, şi pe care atîţia l-au cîntat. Va fi realitatea pe măsura iluziei? În oraş străbatem străduţe şi traversăm pieţe care seamănă perfect cu străduţele şi pieţele din vechile oraşe ale Spaniei peninsulare. Dar iată, uneori, rămînem uimiţi, extaziaţi, contemplînd un chip de femeie care trece. Nu am lăudat oare prea mult — alături de Campoamor — frumuseţea fragilă şi eterică a Alicantinelor din Jijona? Căci această frumuseţe din Mallorca are ceva cu totul inexplicabil; lungi clipe rătăcim fără a privi nimic, fără a vedea nimic. Încercăm să înţelegem farmecul suprem al acestor femei. Să fie oare în chip? Sau în graţia elegantă şi mîndră a mersului? În privire? În glas? Glasul acesta l-am ascultat, trecînd pe lîngă noi, şi din graiul pe care-l vorbise Lulio am cules dulci inflexiuni, nuanţe de gingăşie, intonaţii asemeni unor vrăji pe care auzul nostru nu le mai primise niciodată . . .

Amintirile mă învăluie. După ore întregi de mers de-a lungul munţilor, urcînd uneori blînd pînă pe culmile lor, întorcîndu-ne apoi din nou în adîncul vîlcelelor dintre colnice, am zărit în depărtare marea. Sus, pe înălţimi, drumul e străjuit de copaci stufoşi. Iar mai încolo, de pe o balustradă de piatră, se dezvăluie, undeva jos, un golfuleţ sau o radă, în care apele clipocesc, răsucindu-se în loc, tihnite. În bătaia amurgului, apele acestea sînt scăldate în roşu aprins, violet, albastru şi aur. Priveliştea e minunată. Contemplînd, de pe această înălţime, marea cu irizaţiile ei superbe, ai senzaţia că te afli — mergînd încotro oare? — la prova unei nave. Că mergi, în străluciri de aur, în căutarea unor ţinuturi necunoscute.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Se însereazǎ. Ne întoarcem acasǎ; într-o chiliuţǎ din vechea mînǎstire Valdemosa. În aceste locuri a stat cîtǎva vreme o femeie celebrǎ; mult mai tîrziu, un mare poet, prieten de neuitat, a locuit şi el tot aici. Şi dacǎ înainte de venirea lu i s-ar fi zis cǎ acea faimoasǎ personalitate, venitǎ de pe meleaguri strǎine, conferea un anume caracter literar întregii insule, acum poetul spaniol este cel care — cu preponderenţǎ dacǎ nu chiar cu exclusivitate — învǎluie acest ţinut în atmosfera pe care marii artişti, pe care amintirea marilor artişti o împrumutǎ peisajelor şi locurilor. Villanueva de las Infantes înseamnǎ Quevedo; Esquivias înseamnǎ Cervantes . . . Umbra lui Rubén Dario bîntuie frumoasele meleaguri din Mallorca. Aici a stat, luni de zile, Rubén. Ochii lui s-au scǎldat, de pe aceste coaste, în albastrul Mediteranei.

Poetul era spre sfîrşitul vieţii; sensibilitatea lui, asemeni unei fǎclii a cǎrei luminǎ se mai învioreazǎ o clipǎ, a zǎmislit aici cîteva din cele mai frumoase şi pǎtrunzǎtoare versuri ale sale. *Epístola a la señora de Lugones* este datatǎ în Mallorca, şi vorbeşte — aproape în întregime — numai despre Mallorca. Cît de bine a exprimat poetul fineţea şi eleganţa acestor oameni şi a acestui pǎmînt ! Un singur vers suplineşte uneori o lungǎ şi întortocheatǎ descriere . . .

Aici totu-i voios, curat, pur, melodios:

Aceastǎ frazǎ pare a rezuma perfect ţinutul Mallorca. Puritatea şi veselia lucrurilor şi a ambianţei sînt supremele caracteristici pe care poetul le-a retuşat cu o exactitate fǎrǎ greş.

. . . .

« Insula — adaugǎ poetul dupǎ aceea — e pretutindeni înfloritǎ şi plinǎ de farmec. » Iar diversitatea acestui farmec e cea care face Mallorca neasemuitǎ între ţinuturile mediteraneene. Un ilustru locuitor al insulei şi iubit coleg de breaslǎ — Miguel S. Oliver — vorbea tocmai despre aceasta: « Caracteristica Balearelor, şi mai cu seamǎ a insulei Mallorca, este uimitoarea nuanţare şi varietate de aspecte — cele mai neaşteptate, mai depǎrtate, mai contradictorii — redusǎ la un minimum de spaţiu posibil. S-ar spune cǎ Natura s-a strǎduit sǎ ofere aici o colecţie de fragmente selecte, precum o adevǎratǎ antologie a peisajului ».

Şi în acelaşi articol al sǎu, *Hoinǎrind prin Mallorca*, publicat în ziarul *ABC* din 13 august 1913, Oliver adaugǎ, vorbind despre multiplele aspecte ale peisajului mallorquez:

« S-a spus, pentru a explica ţinutul — şi sîntem nevoiţi sǎ recurgem de fiecare datǎ la aceastǎ formulǎ devenitǎ clasicǎ, a lui George Sand — cǎ este « pururi verdea Elveţie, sub cerul Calabriei, cu solemnitatea şi tǎcerea Orientului ». Şi, într-adevǎr, în suprafaţa ei redusǎ, cǎlǎtorul deprins cu acest tip de comparaţii poate descoperi fuziunea sau alǎturarea tipului oriental şi a celui alpin, şi, pe alocuri, a însuşi tipului african. În nu mai mult de un ceas se poate trece de la smîrcurile mîloase la cîmpia acoperitǎ cu lanuri de grîu, umbritǎ de nelipsitul migdal, şi la bǎtrînele livezi de mǎslini, ce alterneazǎ cu smochinii, într-o vie asemǎnare şi înrudire cu cîmpiile

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

palestiniene, şi de aici la căsuţa de tip maur, cu profilurile ei de cetăţuie dominate de palmieri svelţi, sau la grădinile cu mănunchiuri de lauri glorioşi, din al căror frunziş izbucnesc în cîntări privighetorile.

Iar acestei alternări de şesuri şi munţi, de vii şi livezi de măslini, de văi fermecate şi defileuri abrupte i se adaugă varietatea cu totul insolită a coastei, care merge de la plaja dulce şi virginală la micile golfuri armonioase, vibrînd încă de vîsla Argonauţilor şi lira lui Orfeu, sau la sălbăticia falezelor septentrionale şi osianice, care privesc imensitatea mării ca dintr-o « ultimă Thule ». S-ar părea că nu poate exista o mai bogată gamă de aspecte şi, totuşi, n-am pomenit încă de cel subteran şi miraculos care-i slujeşte drept reazem înmiresmatei grădini de la suprafaţă. Acolo, în miezul acestei roze privilegiate, înfloreşte miracolul grotelor: filigranate şi graţioase la Drach, privindu-se în oglinda lacurilor lor imobile, de o diamantină străvezime; grandioase la Artá, unde coloanele stalactite par smulse unui templu ninivit iar bolţile ar putea fi luate drept tentative de catedrale, încă necizelate şi şlefuite pe deplin ».

Amintiri şi speranţe. Amintiri despre acel tărîm miraculos, unde marea care-l înconjură e aur, roşu aprins şi violet; speranţe — care poate nu se vor împlini — de a ne reîntoarce, spre a mai lăsa o dată privirile să poposească asupra acelui paradis marin. Şi între toate amintirile noastre, cea mai profundă şi mai intensă este, poate următoarea: îndreptîndu-ne spre Valdemosa, am văzut pe marginea drumului, la o cotitură vecină cu marea, o căsuţă. Era o casă rustică, de plugari; casă încăpătoare, luminoasă şi curată. Am pătruns înăuntru; uşa era umbrită de un smochin frunzos. Tinda, pavată cu mărunte pietricele albe. Şi, cu uşile deschise larg, acolo, în tindă, un pictor tînăr, romantic, picta o pînză uriaşă. Alături de el, pe un scăunel jos, asistînd cu înduioşare naşterea operei, se afla soţia. Amîndoi trăiau aici, departe de lume, crezînd în glorie, aşteptînd plini de încredere. Nu erau decît ei şi o servitoare. La cîţiva paşi — şi departe în adînc — marea îşi foşnea molcom, între stînci, apele.

Amintiri şi speranţe . . . Nu-l vom mai vedea, probabil, niciodată pe pictorul aşezat lîngă mare, în casa albă, luminoasă şi curată !

Madrid, 1917

În româneşte de AURORA NICULESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ELIO VITTORINI

Zile pe mare

Duminică—Am ajuns aproape de San Antioco odată cu zorile după ce am ocolit insula încet sub ultimele zdrenţe de ceaţă. Soarele răsare cînd încă se mai descarcă. Insula e roşie şi ţărmurile Sardiniei în jur sînt la fel, ţărmuri joase care îmi amintesc de golful Terranova.

E straniu: şi această mare e închisă din toate părţile. Un cerc de apă între insule; moale ca apa de lac; cu o limbă de pămînt subţire în zarea cea mai adîncă. Îmi pare că toată Sardinia e înconjurată de un şir de lacuri care comunică între ele şi că noi plutim pe aceste lacuri.

Dar aerul e marin, şi vaporul de asemenea, chiar peste măsură, el şi gălăgiosul său echipaj.

Acum ne-am oprit în centrul golfului între insulă, istm şi ţărmul Sardiniei. La San Antioco sună de liturghie. E bătaia unui singur clopot, foarte mic, şi pare mai curînd un semnal, dat pentru noi. Pescăruşi care vîsleau ca nişte raţe în apa de culoarea cerului, la auzul acestei bătăi se înalţă numaidecît în zbor. Dar văd că i-a tulburat o barcă mare, care alunecă repede spre noi. Vine lopătînd, abordează liniştit, ştergîndu-se de vapor. Doi bărbaţi în haine gri şi cu pălărie de pai sar nu ştiu cum pe punte şi operaţia de încărcare începe într-un du-te-vino al bigii. Se aude un zgomot curios de închizătoare, în ritmul unei pulsaţii gigantice; în stare să încînte un copil. Şi biga ridică, legaţi, saci de făină, îi coboară în cală, îşi spînzură iar peste bord parîmele lacome.

Apoi de la S.Antioco vine spre noi o altă ambarcaţie, mai mică; aduce provizii. De provizii pentru bucătăria vasului, e nevoie. Coşuri cu struguri, potîrnichi, zarzavaturi, pe care barcagiul vînzător ambulant le oferă, şi stewardul le tocmeşte strigînd. În cele din urmă se învoiesc, şi doi servitori de douăzeci de ani se reped pe scăriţă să pună stăpînire pe pradă.

Către ora unsprezece plecăm din nou. Pe nesimţite ţărmurile ne înconjoară. San Antioco coboară la pupa, landa Sardiniei se urcă la prova, şi golful se deschide larg către un alt lac, dar mai albastru, apoi apare insula San Pietro.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Are maluri albe cu saline şi case. Plutim fără zgomot, ca şi cum insulele ar pluti, întîlnim stranii fluturi roşii. Şi abea opriţi din nou, tot în larg, se aud în aer vibraţii de fire care arpegiază în vînt. Dar nu pot fi decît aceşti fluturi.

La o jumătate de milă în rada de la Carloforte vaporaşele de pescuit sînt ancorate. Vopsite în verde, cu antenele verzi şi subţiri, le-ai crede nişte lăcuste marine gata să se avînte în salt dincolo de insulă. Mai aproape de noi pe o goeletă un om pe jumătate gol, jumuleşte un pui. Fulgii îi zboară dintre degete, zboară îndelung deasupra mării, apoi se aşează şi, duşi de apă, par petale albe sau nu ştiu ce fabuloasă specie de alge.

Mi-e poftă să mă scald. Nici n-am apucat bine s-o spun, că şi dau fuga să se dezbrace cei doi prieteni ai mei de la pupa. În pantalonaşi ne aruncăm în apa de mentă albastră. Ca ghiaţa. Unul din fulgii aceia mi se prinde în păr. Şiroind ne urcăm să ne uscăm. La soarele de pe punte, rîzînd din nimic, căţărîndu-ne chiar, sus pe parîme cu o bucurie toată în picioare şi în mîini, o bucurie de maimuţe.

La prînz, în timp ce mai aşteptăm fructele, departe de capătul de mare unde e Carloforte, un zgomot misterios se stîrneşte. Şi se apropie. Pînă cînd recunoaştem bîzîitul motorului unui vaporaş. Aduce sare, pentru încărcat, şi butoiaşe de ton în saramură. Apoi ne ia la bord pe noi toţi să ne ducă la ţărm.

Debarcăm într-o piaţetă pustie unde nu s-a văzut niciodată un cal sau o căruţă.

Carloforte ! Ar putea fi un sat cu lagună, dacă n-ar fi casele atît de albe. Acum o sută cincizeci de ani insula era locuită de şoimi şi de la Tabarca, aproape de Tunis, s-a strămutat aici o colonie de genovezi. Cultivă viţa şi pescuiesc tonul. Sînt marinarii Sardiniei. Şi vorbesc încă graiul din Sottoripa.

Dar în sat, acum, nu se mai aude o voce.

La ferestre jaluzele verzi de trestie sînt lăsate. O pisică doarme într-un chaise-longue abandonat afară, unde un om fericit a citit şi a moţăit toată dimineaţa. Îmi închipui cum femei fericite dorm prin case, acum, în nisipul somnului de după-amiază, în căldură, în întuneric, în timp ce soarele zumzăie în storuri. Pescăruşi zboară din apă pe acoperişuri, se aşează pe turlă, ca porumbeii la Veneţia. Şi se înalţă larma cadenţată a unei clase care răspunde în cor la întrebările unui învăţător. Vine din spatele bisericii, dintr-o curte, trebuie să fie o şcoală confesională. Poate un smochin în curtea aceea, preotul în umbra casei parohiale, în prag, copiii înşiraţi în bănci, privind la frunzele cele mai înalte ale smochinului apoi la zidul pe care se plimbă o şopîrlă.

Hoinărim prin sat cu cantilena aceea a copiilor în urechi. Sat alb cu var viu în zăpuşala care ne arde gîtlejul cînd vorbim. Străduţele cu prundiş sînt înălbite şi ele. Urcăm colinele care sînt de stîncă. O cărare orbitoare ca de oase de sepie se desface în mijloc şi trece dincolo, printre pietrele cu struguri copţi. Într-acolo se aude un behăit de capre pe care mi le închipui albe. Şi în aer e un miros de oţet, de frunze călcate în picioare şi puse la fermentat.

Apoi din larg fluieră sirena vaporului. Ne cheamă să plecăm poate. Or fi orele cinci. În briza călătoriei simt cum soarele din Carloforte ne-a uscat. Mă simt întocmai cum trebuie că se simte un arbust la sfîrşitul unei veri şi-mi scutur frunzele arse. Am din nou poftă să mă scald. Apa vibrează de muzica uşoară a unui gramofon pe care ofiţerii l-au pus să cînte, pe ultima punte unde sînt agăţate bărcile de salvare. Uniformele acelea albe gesticulează. Oameni simpatici şi cordiali, toţi din Palermo, ca şi marinarii echipajului. . . Au pregătit o masă mare acolo sus; acum aşteaptă fumînd ora prînzului, şi scrumul se înmulţeşte repede pe faţa de masă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Dar mai e cel puţin o oră—spun—pînă ce vor putea prînzi. Doi din ei şi comandantul sînt la manevră, pentru a ieşi din radă.

« Ne mişcăm? »

Fireşte. Plutim în derivă ca pe o frunză. Carloforte nu mai e unde era. Cu armata ei de lăcuste pe ţărmuri alunecă spre miazăzi. O insuliţă cu alge şi coşuri atinge uşor coca, e un talian pentru ton, apoi intrăm într-o apă ca apa de munte înalt, în adîncul căreia luceşte o marmură stranie de o purpurie splendoare submarină.

Şi vîrful San Pietro e purpuriu. Acolo în spate apune soarele. Un ultim fluture care încă mai fîlfîie pe punte a zburat. Din goarna gramofonului se revarsă un vals. Şi dansăm; în timp ce vaporul aruncă din nou ancora în faţa mării deschise, unde, numai foarte tîrziu în noapte, vom naviga pentru a fi aproape de Oristano mîine dimineaţă în zori.

S-a stîrnit un fir de vînt care face apele să foşnească. Un foşnet prelung ca de resac, ca de frunze, învăluie coca. Şi e plăcut în acest murmur să te tolăneşti pe lemnul punţii, să închizi ochii. Sau să te plimbi în sus şi-n jos cu mîinile în buzunar.

Sub teugă se află micul grup al marinarilor ocupaţi cu treburi familiare. Vin din bucătărie fiecare cu o farfurie şi o pîine, îşi caută un loc unde să se aşeze, şi mănîncă. Unii au şi terminat şi se odihnesc, fluierînd tolăniţi cu mîinile sub ceafă, pe bocaporţi. Alţii îşi cîrpesc o pereche de chiloţi, sau au agăţat o oglindă de un cui şi se bărbieresc. Şuşotesc între ei. O capră a ieşit nu ştiu de unde, şi se duce să pască feţele celor tolăniţi. Rîzînd, ei o trag de barbă, o scutură de coarne, o mîngîie pe gît, unul îi pipăie ugerul şi spune ceva deşuchiat la adresa femeilor noastre, dar în dialect. Apoi, tot în dialect încearcă să cînte melodii de dragoste, despre o fată care cere mamei sale să se mărite, despre o văduvioară care pleacă în Turcia . . .

Dar corul nu izbuteşte să se formeze şi un mus, care tăcuse pînă atunci, în tricou albastru, sare pe o masă, se aşează cu genunchii între mîini, şi începe să cînte. Ceilalţi îl acompaniază cu vocea, imitînd instrumente, imitînd arpegiul aspru al ghitarei, şi încet încet zgîiesc ochii. El pare îndrăgostit. Cînt ca şi căruţaşii de pe drumurile principale cînd se întorc în sat, pe înserate — cînd se simt iremediabil solitari şi plini de dragoste fără speranţă. E vorba despre unul care pleacă şi-şi lasă iubita şi se plînge că dragostea ei nu e atît de puternică încît să-l împietrească picioarele şi să-l oblige să rămînă.

E foarte vechi acest cîntec. Îmi amintesc că l-am auzit în copilăria mea, îl cînta o servitoare de-a noastră, şi eu mă gîndeam la Emilietta de fiecare dată, — mica verişoară pe care am salutat-o la gara Florenţa şi n-am mai văzut-o, de cînd cu fuga de la Gorizia, în timpul războiului. În străfundul inimii mele o simţeam pe Emilietta mergînd, şi o simt încă, mi se pare, pe ea sau pe alta — o femeie. Ca şi cum ar coborî o scară şi eu aş fi într-o cameră pe întuneric prin care ea trece şi nu mă vede.

Luni. — M-a trezit cîntecul unui cocoş, dintr-un coteţ aflat acolo afară, pe punte . . . Vaporul e tot ancorat, adică din nou, deşi mi se pare că nu s-a mai mişcat de aseară. E ziuă. Aud acel du-te-vino ruginit al bigii. Prin hublou văd un cer de vînt. Şi e un vuiet de mare bîntuită de talazuri.

Prin hublou trece o umbră, desigur a unei vele. Dar cineva se plimbă pe plajă la trei paşi de fereastra mea.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Prietenii mă cheamă strigînd că e zece și jumătate. Dau fuga afară în pijama, închipuindu-mi că ne vom scălda. E o mare negricioasă, dar cerul foarte frumos, gol, și în jur o plajă în formă de semicerc, cu nisip fierbinte care se estompează departe în cîmpuri cu iarbă și arbori. În prăfăraie se mai văd clopotnițele din Oristano. Prietenii mei și-au și pus costumele de baie și spun că vor să ajungă înot, la plajă. E pustie, doar cîțiva palmieri și un șir de barăci roșii, abandonate.

O barcă mare neagră e legată de vapor, mereu se izbește de cocă și biga trage sus coteţe pline cu pui. E o manevră foarte lentă pentru mișcarea apei. Multe coteţe se află însă în cală și după un nou cucurigu ascuţit mi se pare că recunosc cocoșul care m-a trezit.

De abia sînt gata, și coborîm în apă. Trage, ne fură. Nu sîntem destul de buni înotători pentru a lupta pînă la nisip cu această furtună și un ofițer ne strigă să ne urcăm pe plută; au terminat de descărcat puii și se întoarce să ia altceva de pe țărm. « Repede; nu ne faceți să pierdem timp ! » strigă un tip straniu de hamal. Sînt trei, ăștia de pe plută, în cămăși și pantaloni numai zdrențe, cu picioarele goale. Au chipuri famelice, de berberi, și obrajii murdari cu barba nerasă. Nu știu ce mută disperare le înflăcărează ochii, dar cu siguranță ne privesc cu ură, furioși.

Conduc pluta cu smucituri filînd parîma care de la vapor străbate aproape jumătate de milă. Vîntul crește, îi împrăștie, și ei blestemă într-un limbaj necunoscut, care nu mi se pare nici măcar sard. În cele din urmă ne împotmolim, în fața unei grămezi mari de lăzi care trebuie descărcate. Coborîm în spuma unui talaz. Și cine știe ce sîntem, evadați, naufragiați, pe acest nisip sălbatic locuit de neamul încruntat al celor trei de pe plută. Alții așteaptă în jurul lăzilor, mai zdrențăroși și posomorîți. Un cîine se ia după noi lătrînd și ei nu fac nimic să-l cheme înapoi. Trebuie să-l speriem strigînd la el, lătrînd și noi, aș spune.

Și e în atmosferă o tristețe care ne molipsește. Galbenul întins al nisipurilor. Canicula. Furtuna cenușie a talazurilor. Barăcile roșii care de la bord ni se păreau noi și destul de multe, sînt doar cinci în total, și din lemn cariat.

Ni se păreau barăci balneare și sînt locuințe. Dintr-una iese un fir de fum. Atîrnate pe o sfoară între alte două, se usucă rufe, lenjerie de femeie. Un vameș îmbrăcat în verde citește fericit o carte foarte veche, poate o carte de călătorii, lungindu-se pe o grămadă de saci. E încîntat de adevărul trîndăvelii sale, puțin îi pasă de vapor, de lucrul nou care e vaporul pe această plajă, de venirea celor care încarcă; bucurîndu-se de minunata lui eternitate. Fără îndoială, e regele locului. Și izbutesc să înțeleg de ce Sardinia a fost timp îndelung pămîntul fericit unde un oarecare nobil pisan sau genovez putea veni să-și întemeieze un regat și să se proclame rege. Ugolino della Gherardesca era rege la Iglesias. Un Doria era rege la Castelsardo. Un alt Doria la Oristano. Un Malaspina la Bosa. Acest vameș e rege pe plaja asta: cine ar putea s-o pună la îndoială? Și noi ne lungim, ne ridicăm din nou, alergăm în bucuria farmecului nostru fugar, fără o clipă de pace.

Nisipul e presărat cu scoici. Sînt trandafirii, sînt liliachii, altele albe și foarte mici, altele de culoarea ciclamei, altele negre. Să faci din ele cununi pentru părul unei femei. Pentru un sîn gol. Alergăm și n-avem vînt în spate. Și totuși auzim vîntul șuerînd pe sus ! Alergăm pînă la un vechi debarcader de palafite în ruină, cu tăciuni putrezi ca și cum ar fi fost distrus de un incendiu. Apoi, la un strigăt sălbatec care ne cheamă înapoi, vedem că pluta e gata, că se desprinde de țărm și ne aruncăm în apă s-o ajungem înotînd.

La bordul vasului ne urcăm cățărîndu-ne pe parîmele palancurilor. Sîntem fericiți și obosiți. Puțin moleșiți în acest soare care nu ne usucă, în acest vînt care face

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

să scîrţîie nodurile parîmelor, şi toţi scripeţii de la bord. Şi deodată « Cittá di Spezia » ridică ancora. Pluteşte ca mersul raţelor într-o curte. Mac, mac. Pe o parte; pe cealaltă . . . S-ar spune că s-a aventurat pe mare pentru prima dată, atît de caraghios, atît de stîngaci; pe pîntecul lui neîndemînatic. Navigăm de-a lungul coastei în vînt. Trecem sub vînt spre o insuliţă plină de spini ca de sîrmă ghimpată, deasupra căreia zboară şoimi. După amiază dublăm capul Mannu. În lumină a pătruns un întuneric misterios, o umbră, nu ştiu dacă de ploaie sau de noapte. Cu siguranţă soarele s-a topit: în eul său invizibil. Şi cerul e în întregime alb ca gheaţa unui nor uniform, care încet încet devine o gheaţă de cenuşă.

Vaporul are tangaj acum. Şi pe cînd el coboară, se ridică marea, într-o alternativă enervantă care întîi ne suspendă în aer apoi ne coboară din nou într-un ochi de zare. Numai marinarii sînt pe covertă. Noi am rămas în patru, ne-am înfăşurat în pături albastre şi tolăniţi pe lemnul punţii ne lăsăm stropiţi de valuri, aşteptînd să vină întunericul. De puţine ori în viaţa mea am fost atît de fericit. Atît de pătruns de farmecul unei realităţi care durează. Prea adevărate; al unui prea plin care nu mă lasă să mă gîndesc că se va sfîrşi. Aceste acostări, aceste ancorări de-a lungul unor nopţi întregi, în larg, aceste plute care vin la noi pline de mărfuri, de-a lungul unei parîme, şi biga care scîrţîie lungindu-şi braţele peste bord ! Cu adevărat cred că nu se va sfîrşi, că vom merge la nesfîrşit cu încetineala aceasta, cu acest calm adevăr de viaţă, intrînd în toate porturile şi insulele lumii.

Iată, încă o dată ne-am oprit în radă. La adăpost de mistral, pentru manevra de încărcare. Acolo jos, închis într-o cută a coastei albastre cu turlele lui dinţate, Alghero. Pare de piatră ponce. Şi aflînd că acolo vorbesc catalana, îl simt mai obscur în înserarea tulbure a unei Spanii, chiar a unei Spanii din America.

Ne abordează o barcă mare, furioasă, cu vela ei care nu coboară la timp. Manevrează prost. Şi trebuie să vireze ca să se apropie de cocă. Aduce coşuri cu languste vii care mestecă cu disperare algele în care stau. Se încarcă însă din nou cu lăzi sparte, care lasă să se întrevadă pachete de hîrtie albastră; plămadă palermitană, fără îndoială.

Şi curînd se face noapte.

Alghero se aprinde de lumini albăstrui pe care vîntul le face să tresară în ochii noştri. Din barcă se înalţă vocile încărcătorilor în întuneric, apoi se îndepărtează, se estompează invizibil pe drum în balansarea unui felinar pe care-l leagănă vîntul.

Vaporul, împins în coasta neagră, nu mai poate rămîne pe loc. Răsună bătăi în clopotul de la prova; plecăm din nou pentru a scăpa de ruliul care ne împinge peste parapete, ne refugiem într-un salonaş, şi aici încet încet afundaţi în căldura fotoliilor auzim ploaia bătînd în geamuri.

Marţi — Izbind îndîrjită în cristalul hubloului, această ploaie mă trezeşte acum, în lumina unei zile noroioase. Nimic nu se mişcă în afară de inima nocturnă a cabinei mele, — ventilatorul neîmpăcat care se învîrteşte de patru seri. Îmi este foarte familiar; aş înnebuni dacă nu l-aş auzi.

Dacă nu mă înşel, ne-am oprit, aud doar un ţăcănit ca de moară. Pe punte plouă torenţial. Observ că ne aflăm în golf în faţa cheiului din Porto Torres. Oameni sub umbrele aşteaptă înşiraţi de-a lungul unui parapet ca vaporul să acosteze. Două parîme groase au fost date la mal şi marinarii manevrează de la pupa şi de la prova pentru acostare la chei. Sînt cu toţii în impermeabile strălucind de apă. Cîte un ofiţer care nu e de cart se încăpăţînează să se plimbe în ţinută albă în sus şi în jos

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe punte. Şi eu (care călătoresc cu bagaj foarte estival), am îmbrăcat din nou costumul butter-bee, cum mi-l numeşte o prietenă a mea, şi ţopăi pe punte în căutarea unui impermeabil. Comandantul strigă în portavoce de parcă ar trebui să cîştige o bătălie. Ploaia îi intră cu găleata în pîlnie, şi trebuie să sufle foarte des ca să scoată apa.

Ploaia cade pieziş. Pe lemnul punţilor face un ropot infernal, ca o cursă de spiriduşi în picioarele goale. Şi pe mare sfîrîie de parcă ar fi încinsă. Cade atît de deasă, uneori, încît pretutindeni se înalţă aburi. Oameni cu umbrele aleargă să se adăpostească sub un şopron. — Satul, dincolo de grilaj, e mic, e trist, sub ploaia torenţială. E o suburbie a oraşului Sassari care s-a întins pînă la mare ca să instaleze depozite de untdelemn şi de tutun. Sînt mai multe bidoane şi butoaie decît case. Şi întradevăr n-ai poftă să cobori.—Dar către sud mergem la bazilica San Gavino pentru a aduce omagiu antichităţii lui Porto Torres, apoi hoinărim împrăştiaţi de apă prin sat într-un fel care devine o plimbare peste cîmpuri.

Ne întoarcem la bord înnămoliţi de argilă. După amiază, cum e obiceiul ori de cîte ori această navă acostează la Porto Torres, vin doamne şi autorităţi să danseze la bord. Doamne îmbrăcate ca pe timpul copilăriei mele, sau cel puţin ca în 1919, cu mari pălării estivale de voal, şi cercei sunători, ca la femeile spaniole. Una se aşează la pian şi cîntă *Valencia*, închipuiţi-vă. Apoi *Fatale tango di passion* . . . Dansează trei perechi odată pentru că salonul e mic. E cald. A trebuit să se deschidă ferestruicile şi ploaia pătrunde şifonînd eşarfele din voal «georgette» din jurul gîturilor goale. Apoi pianista e rugată de prietene să cînte din gură. La pian o înlocuieşte o alta, şi ea face triluri timp de două sferturi de oră.

Pleacă apoi, pe întuneric, în ropotele de ploaie, strigînd, printre lanternele marinarilor care le însoţesc.

Într-un punct fix în depărtare, dinspre Corsica, fulgeră. E o scurgere subţire de sulf în intermitenţele unui tic-tac de orologiu. Şi în noapte tunetul se prăvăleşte deasupra coşului care scoate fum. Se prăvăleşte peste întunecatele ţărmuri metalice unde strălucesc luminile din Castelsardo, apoi peste obscuritatea cabinei, peste ochii mei închişi, însoţit de zgomotul elicei, al ventilatorului, al maşinilor, al legănătoarei călătorii nocturne.

Miercuri. — Plouă, în faţa portului Palau, de data asta fără speranţă. Dar într-o lumină matinală vie, de furtună, care lasă să se strecoare frînturi de soare printre nori, ca nişte fulgere. Încăodată am ancorat; încăodată într-un golf închis din toate părţile de insule, şi din nou vin plute; să încarce vite de data asta. — Capre negre pe care le leagă cîte cinci sau şase de coarne şi le ridică spînzurate, băloase de apă.

Pămînturile din jur sînt roşii în ploaie.

Cu brazde roşii, parcă săpate acum, şi nude, fără un fir de iarbă, afară doar de aşezarea cea mai îndepărtată care e Caprera. *La Maddalena* se estompează puţin în ceaţă cu acoperişurile şi clopotniţele ei noi, răsună de bătăi de clopote sărbătoreşti, suind ca din adîncul unei văi alpine, de clopote cu totul altfel decît cele sarde şi mi le închipui — oraş şi insulă—făcute pentru lumea bună străină, un San Remo al arhipelagului. Dar aici e Sardinia unde e Palau: într-un grup de patru case cu un vîrf arhaic de clopotniţă care sună ca de mort. — Ţărmul e înalt şi ploaia parcă dezvăluie, în tot acel roşu argilos, stranii fire de sînge. E acolo o mică gară pe chei şi o locomotivă care fluieră în felul ciobanilor, făcînd manevră. Agaţă vagoane, se dă înapoi, apoi se caţără în curmeziş, de-a lungul povîrnişului. Şi scoate fum, pe coşul ei subţire, ca o veche lampă cu petrol, un fum negricios, uleios, dar scoate mai mult decît un coş de fabrică.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În *La Maddalena* ploaia cade atît de tare încît stîrneşte ropote de necrezut, absolut niciodată bănuite în velele mari, în sarturi, în geamuri, pe toată linia bordului. Trecem printre vaporaşe negre, printre vele care se strîng, prin mijlocul unei grămezi de bărci din care latră cîini şi oamenii se chinuiesc să scoată apa cu găleţile. — Acostăm deasupra pieţii pustii, străbătute de aburii repezi ai ploii. O ceaţă învolburată învăluie casele. Înspre Caprera marea spumegă ca într-o rostogolire submarină de delfini. Dar nu sînt chiar adevărate toate astea. Simt că am ieşit acum din calmul adevăr al călătoriei, din minunata certitudine a realităţii pe care am trăit-o toată ziua de luni de-a lungul coastei de porfir verde-violet, şi ieri toată ziua la Porto Torres. Realitatea aceasta de azi e abea o ceaţă uşoară. O trecătoare ceaţă uşoară a realităţii. E în aceste ultime ore ale călătoriei noastre tristeţea unei bătălii pierdute.

Ploaia strecoară acum o rază de soare, radioase trîmbe coboară în apă şi pe un fel de vaporaş de băi sau remorcher ne îmbarcăm spre Caprera: e acolo, şi nu renunţăm la nimic, noi, dacă Dumnezeu vrea.

E o stranie insulă Caprera, cu pinii săi de mare sălbatici. În soarele furtunii; mergem repede prin pîrloagă, apoi printr-o pădure cu aromă de frunze putrezite, deasupra căreia fîlfîie aripile unui pescăruş. În luminiş zărim grupul fericit al căsuţelor pe care le-a construit Garibaldi. Albe şi rustice, unele de lemn, toate scunde, la pămînt, înălţate în jurul unui patio. Astfel de căsuţe putea visa un copil, pe vremea cînd se citea Jules Verne. Construite cu gîndul la fluturii care vor intra din grădina de alături în camere, în timp ce familia fericită stă la masă.

Ciudat om Garibaldi ! N-a fost un gest retoric de Cincinnatus retragerea lui aici. Poate nici nu s-a gîndit la vinieta faimoasă din textele de istorie naţională. Nici vorbă ! A venit să se facă rege în Sardinia, şi el ca Brancaleone Doria şi Della Gherardesca, cu acelaşi criteriu de suveranitate ca al vameşului pe care l-am văzut, alaltăieri pe plaja de la Oristano. Şi era în el plăcerea unui copil care se joacă de-a Robinson. Plugul; bancul de tîmplărie, barca: toate astea te fac să te gîndeşti la bucuria deschisă a celor patrusprezece ani. Şi cîteva mărunţişuri prin camere: un paravan făcut din ilustraţii de reviste englezeşti, un velier în sticlă, un papagal împăiat . . .

În româneşte de St. D

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ERNST JÜNGER

O dimineață la Antibes

Rîndunelele continuă să despice aerul pe deasupra acoperișurilor ruginite în care se amestecă toate culorile faianțelor vechi; soarele le-a decolorat. Pînă și țipetele rîndunelelor au clinchete de sticlă : taie azurul asemenea diamantului.

Cînd vîntul este prea puternic, baia pe litoralul nisipos nu este recomandabilă. Cînd e vreme frumoasă însă te simți mult mai bine la Garoupe. Drumul oferă o priveliște pe care un bun cunoscător al Mediteranei, Guy de Maupassant, a descris-o drept una din cele mai frumoase. « Nu am văzut nimic mai încîntător ca Antibes în clipa cînd soarele piere în spatele Alpilor ».

Cînd vremea este frumoasă, te poți întinde pe spate, poți moțăi cu brațele adunate sub ceafă, iar dacă apa este caldă poți chiar dormi făcînd pluta. Cu urechile afundate auzi tot felul de pocnete, uneori de sticlă spărgîndu-se. Pe stîncile încinse, timpul trece ca în vis. Cicadele scot sunete atît de ascuțite încît nici nu le mai iei în seamă. Cînd pacea se instăpînește cu totul, crabii marmoreeni apar printre crăpăturile stîncilor.

Cel mai încîntător nisip de plajă este cel de la Juan les Pins. Îndreptîndu-te într-acolo trebuie să străbați Cap. Localitatea este totdeauna supra populată. Fiecare a doua prăvălie este sau un bar sau un salon de înfrumusețare. La Eden treci prin fața unei terase pe care americane foarte blonde, cu unghiile picioarelor foarte înroșite, briliantine sau cu străluciri de ambră se răsucesc alene ca niște felii de pîine pusă la prăjit pe o plită. Din cînd în cînd, pentru ca să se răcorească se afundă în bazine albăstrii. Asemenea imaginii îți aduc aminte de « Grădina plăcerilor » a lui Bosch; atît doar că acolo mai există și un iad.

Afară, perechi tolănite pe saltele albastre și galbene, umplute cu aer, *baracudes*, prin ale căror ferestre se pot vedea peștii în apă. Alții cu grotești picioare de broască porniți să imite și să concureze cu peștii, mișcă alene brațele și biciuie apa cu picioarele, strălucind asemeni chihlimbarului brun în valuri. Pe mal, cabinele sînt strîns lipite unele de altele; între ele se află expresouri, baruri, bucătării la minut.

Mai departe însă, unde stîncile de calcar orbitor se ridică din nou din apă, liniștea este deplină. Sînt faleze abrupte, și constituie locuri de odihnă pentru scufundători

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

care pot observa plantele și animalele cățărate sau lipite de stînci, ca niște desene rupestre. Cînd au noroc, pot întîlni și cîte o enormă plătică, cu botul lat, ronțăind pe bancuri de scoici.

Plaja de cremene pe care nu o poți străbate decît încălțat cu galenți, și pentru care m-am decis azi, e mai puțin vizitată. În orice caz și aci au apărut noutăți față de cele din anul trecut. Acolo unde se afla un loc mai pitoresc, vezi acum ridicîndu-se schele, șantiere. Spațiul disponibil este secționat foarte repede și asta se observă an de an. De cele mai multe ori tocmai locurile mai pitorești sînt acelea care dispar repede. Aceasta nu numai în ceea ce privește țărmul mai populat, ci și pe teritorii mai îndepărtate al Provencei. O moară părăsită, o gospodărie pînă nu de mult, părăginită este amenajată cu catarge și coșuri răsucite. Dacă revii anul următor, constați că totul este din nou în plin proces de transformare, în vederea amenajării unei locuințe destinate fie unui pictor, actor sau unei americane putred de bogată. Printre semnele vremii se numără și o avalanșă dureroasă în direcția vechilor monumente culturale, conservate de-a lungul veacurilor. Sînt înveșmîntate cu plante parazitare și deposedate de orice podoabă naturală. Se aseamănă cu unele aspecte tîrzii ale culturii romane, cînd un Martial de pildă, cînta în versurile sale frumusețea urcioarelor etrusce și casele țărănești, care deveniseră mirifice abia după ce au dispărut.

Plaja de cremene își merită din plin numele. Am văzut chiar cantități imense de cremene depozitate în locurile mai retrase. Sînt de culoare cenușiu-pală, străbătute de nervuri subțiri de cvarț care se întretaie ca liniile din palmă.

Linia litoralului apare cu atît mai frumoasă cu cît valurile sînt mai blînde. În asemenea situații fărîmele de cremene se rotesc și talazul imediat următor le face să scoată un ușor clinchet la fiecare unduire.

Calea ferată spre Nisa străbate litoralul în lung. Alături și în apropierea terasamentului, agavele formează boschete pline de luminozitate. Se pare că este un an destul mănos pentru aceste flori care «pier în clipa drăgăstoasei lor fecundații». Se desvoltă cu o repeziciune uluitoare. Și nu este o întîmplare că din sucul lor se prepară o băutură extrem de amețitoare. O singură dată la mai mulți ani, după ce s-a desvoltat în tufe, pe teren secetos, inima agavei se deschide brusc și din ea țîsnește un vlăstar de culoare verde, avînd aspectul unui sparanghel, care începe să se ramifice în sus ca un candelabru plin de mii de flori aromate. În clipa aceea se spulberă și dragostea. Floarea dispare asemenea unui măr de peste 60 de ani. Aceasta constituie caracteristica agavelor care « mor în plină dragoste », după cum se spune. Și multe tulpine, de multe ori lemnificate în întregime, înverzesc în anul următor din nou, iar pe altele se deschid corole albe, pufoase. Crengile înlemnite sînt folosite pentru confecționarea penelurilor de scris. Mi-am amintit cu acest prilej de un autor din veacul trecut, Alexander von Villar, care în fiecare scrisoare își manifesta dorința de a avea o coadă de « uscătură » pe care s-o folosească drept pană de scris, după ce a aflat că floarea de agave se dezvoltă minunat în acest climat. Planta se răsădește în toate chipurile, în părculețele orașelor ca și în Jardin Thuret, unde apare mai ales sub forma speciilor străine, aclimatizate pe solul Rivierei. Se pot întîlni de asemenea specii cu forme grandioase, alături de altele pitice, necunoscute, împodobind cornișele ferestrelor după procedeul iubitorilor de cactee. Se mai cunoaște o specie cu aspect de copac din a cărei floare se dezvoltă apoi al doilea trunchi de copac, cu aspect de fîntînă arteziană, strălucitoare și aromată. Contemplînd-o, mi-am amintit de copacul cîntător din basmele noastre, o elevată treaptă muzicală.

De fiecare dată cînd străbat terasamentul căii ferate, mă întreb cum de este posibilă o asemenea risipă luxuriantă. Dar numai cînd ești superficial, ți se pare că te lovești de tot felul de mistere. Există fără îndoială o forță a cosmosului care se

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

insinuează în ele, dar a cărei taină nu o vom putea înțelege niciodată, poate : trebuie să ne mulțumim deocamdată cu faptul că ne încîntă sufletul.

Nu departe de locul de vărsare al unui pîrîu numit Brague se află o localitate izolată. Terenul este marcat de prezența unui mare număr de cazemate, vestigii ale războiului. Cupola uneia îmi servește drept adăpost pentru bicicletă. Din vîrful acetei cupole invadată de levănțică se deschide o splendidă priveliște asupra întinsului mării. Plaja propriu zisă, precedată de o lagună alungită, este apărată dintr-o parte de o zonă luxuriantă perdea de stufăriș, iar îndărătul ei, de o adevărată pădure de tufe. Te poți plimba pe acolo gol-pușcă, în timp ce doar la cîțiva metri trenurile de lux zboară spre Cannes, Nisa sau Monte Carlo.

Fluturii coboară ca niște gînduri înaripate în caliciul florilor de levănțică, zăbovesc cîteva clipe, după care își iau din nou zborul. Parfumul penetrant și pur al florilor se răspîndește peste întreaga regiune, aducînd aminte de pernele umplute cu tot felul de ierburi aromate, de șifonierul în care se păstrează albiturile și de multe întîmplări aproape uitate. Benoît îmi spunea cîndva că înainte de a se înrola în Legiunea străină a venit de cîteva ori aci în Provence și s-a îndeletnicit cu culegerea florilor de levențică. Dacă nu mă înșel, asta se întîmpla cam prin prima perioadă de instrucție militară, deci cam pe cînd avea douăzeci de ani.

Lucrase pînă atunci ca zidar la Lyon și într-o bună zi și-a luat picioarele la spinare și a ajuns pe proprietatea unui mic industriaș, distilor de uleiuri de lavandă, care l-a angajat pentru culesul florilor. În acest scop avea nevoie, în primul rînd, de cîteva femei care să culeagă plante dintr-o regiune situată prin Abruzzia, unde nu se putea ajunge decît folosind cîteva cărări abrupte. Biciclete nu existau, nici căruțe. Pînă și butoiașele care se așezau pe samarul asinilor erau formate din două jumătăți care se îmbinau. A izbutit să recruteze vreo douăzeci de fete culegătoare de flori dintr-un sat situat în creierii munților. Toate, fără excepție, erau niște ființe pe jumătate sălbatice, neastîmpărate ca niște bondari, nu știau nici să citească, nici să scrie, în schimb erau extrem de muncitoare și chiar glumețe în felul lor. Locuiau într-o fermă părăsită. În zori, înarmate cu niște plase mari, porneau să străbată *macchia*, în timp de tînărul distilor își vedea de treburile sale. Către seară pornea cu un cărucior înhămat la niște cai de munte și colecta plasele încărcate cu flori de lavandă și depozitate în locuri dinainte indicate.

Fetele, de îndată ce reveneau la fermă, fierbeau *polenta* și distilorul era obligat să-și împartă cina cu cîte una din ele, într-o succesiune stabilită tot de ele. După cuvenitele glume și rîsete, fetele se retrăgeau, pe rînd, pentru a-și amenaja culcușul pentru noapte, compus din perne umplute cu lavandă și un cearșaf. Tot în aceiași succesiune stabilită de fete, tînărul șef trebuia să doarmă în fiecare noapte cu aceea cu care își împărțise cina. N-avea deci dreptul să neglijeze pe vreuna din ele.

Ascultînd povestea nu mi-am putut ascunde un zîmbet șăgalnic, prematur însă, deoarece « legea era lege » dormitul era precedat de o scurtă sporovăială și se încheia cu un sărut acceptat de bună voie de ambele părți.

Povestirea mi-a plăcut fiindcă avea o perfectă afinitate cu parfumul pur și pătrunzător al lavandei, și multă vreme nu am putut-o uita. Constituia de altfel și unicul mod de comportare al unui tînăr pus într-o asemenea situație. O încălcare a înțelegerii ar fi putut duce nu numai la despotism în cadrul haremului, dar foarte curînd, la destrămarea spiritului de solidaritate și la desființarea industriei de distilat ulei de lavandă.

•

Această afinitate cu floarea de lavandă nu este întîmplător distribuită. Ea poate duce la formarea unor secte, care nu au nume, și să se constituie pe baza unei uniuni de bună voie, al unei foarte precise afinități. Există destul de mulți oameni

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

care depunînd mărturie, jură pe floarea de lavandă, pe parfumul ei, singurul parfum admis între oameni a căror afinitate nu poate fi pusă la îndoială. Ca noţiune, lavanda descinde din anticul latin *lavare = spălare, curăţire*, o etimologie care nici ea nu este întîmplătoare.

Culoarea albă a florii ţine şi ea de anumite credinţe: floarea albă este simbolul fecioarei. Se demonetizează numai cînd într-o bună zi înfloresc alte plante. Şi acest lucru prezintă o deosebită importanţă şi a constituit tema unei prelungite discuţii pe care am avut-o de curînd cu Kazantzakis. Sedeam sub un smochin, într-o grădină, şi la un moment dat, Kazantzakis a rupt o crenguţă şi mi-a întins-o pentru a o mirosi. Avea o aromă plăcută: aducea cu mannana. Kazantzakis mi-a povestit că, în ţara lui, smochinul constituie de asemenea proba fecioarei. Dăruind o floare de smochin unei fecioare, aceasta se cutremură de parcă ar vedea un şarpe în faţa ei, se înfurie, începe să bată cu picioarele în pămînt şi, plină de dispreţ, aruncă floarea cît colo. În cazul în care însă a cunoscut- din rodul copacului cunoaşterii, zîmbeşte drăgăstos, o strînge la piept, o dezmiardă, îi soarbe cu nesaţ parfumul.

E adevărat că atît lavanda cît şi smochinul, oricît de diferite ca specie, pot fi întîlnite adeseori pe aceleaşi povîrnişuri. Dar fiecare plantă are aura ei sau, cum spun bătrînii, virtuţiile ei; fiecare îşi are prietenii şi adoratorii ei, mitul ei, farmecul ei, otrava şi antidotul acesteia. Embrionul nu dispune numai de o evoluţie calitativă proprie lumii exterioare, ci şi de una proprie substanţei acestei lumi. Farmecul botanicii superioare, adică a ştiinţei despre taina florilor, atît de înrudită cu simbolistica, abia acum începe. Omul nu dispune numai de o zodie şi de un blazon al său propriu propice, ci şi de preferinţa pentru o floare, un copac, un fruct. Există extaze care nu pot fi explicate exclusiv prin parfumuri şi culori trebuie să existe şi afinităţi între ele.

Plantele vorbesc şi în acelaşi timp îşi risipesc farmecele, fără ca noi să ne dăm seama; le sfîşiem, întocmai cum am sfîşia o plasă prea complicat împletită. Mi-am dat seama de acest lucru într-o seară cînd, din nisipul dunei, am cules un buchet de crini spiralaţi, mari şi parfumaţi, pe care italienii le numesc narcise de mare. În timp ce îi ţineam în mînă şi păşeam în amurg, apărură dintr-odată roiuri de fluturi de noapte, enormi, roşii, sfincşi cu aripi de catifea, şi îşi înmuiau trompa în corole. Ţineam ridicat buchetul ca pe un potir şi, ca-ntr-o lume de vis, fluturii se împărtăşeau din el şi din jurul lui.

Mă impresionează totdeauna cînd în plimbările noastre întîlnim făpturi create aevea unele pentru altele, nu atît prin faptul că aspectul lor confirmă o anumită ordine universală armonioasă, cît mai degrabă fiindcă prezenţa lor ne trezeşte dorinţa de a ne contopi cu un vîrtej care ţinteşte departe; poverile par să se micşoreze. Poate doar pentru cîteva clipe, ca acelea cînd m-am rătăcit pe aleile parcului din Cap. Cînd mi-am dat seama, m-am oprit pentru a mă orienta: privirile mi-au căzut pe o inscripţie: « Clair Azur ». Era probabil numele vilei. Soarele ardea; era amiază. Mă aflam pe alei părăginite, mărginite de mărăcini. Nu se vedeau nici garduri, nici tufe; totul era acoperit de nenumărate frunze mari cît farfuria, volbure albastre printre care se tîrau, în lungul aleii, scarabeii mari, galbeni. În asemenea clipe pînă şi liniştea devine mai compactă, întregul univers pare că-ţi aparţine. Înseamnă că ai participat la clipele festive ale universului sau ai fost oaspete în aceleaşi încăperi în care însăşi universul se complace. Scarabeul era preotul, volburele preotese, încăperile erau sanctuare căptuşite cu atlaz albastru. Faptul că această măreţie se topeşte, piere o dată cu căderea amurgului, face parte din semnele opulenţei: amfitrionul îşi aruncă în apa mării propria-i cupă.

În româneşte de L. VOITA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ANDRÉ SUARÈS

Marsiho

Marsilia, incendiu în plină zi, arde în soare. O voi vedea arzînd pînă la căderea nopții. Doar o oră o mai desparte de apusul soarelui. Fusesem, mai înainte, la castelul Fallet. De acolo, Marsilia într-o tăcere profundă, într-o taină divină, departe de orice zgomot și de orice mișcare, era o floare de ametist, un așternut de levănțică și liliac. Nu ți-ai fi putut imagina să vezi nici în vis o insulă mai virginală; o Berenice mai pură în voalul său de nalbă argintie, brodat cu tandru azur, și zvîrlind precum un suspin minaretele sale de Persia.

Apoi, am părăsit Estaque, unde nu de mult se mînca o bouillabaisse atît de caldă și de roșie, printre arome de algă și de stîncă asemănătoare celor ale pescarilor. Și în curînd, am pătruns într-un infern strălucitor. Suburbiile muncitorești se înlănțuie și se succed, șenile monstruoase de cărămidă și zgură: cele roșii, ce se înalță pe colinele de argilă, erupție de uzine în care plăcile de pămînt ars se îngrămădesc pe scarlatina țiglelor; cele negre, oficine de fier, ulcere de pucioasă și de ulei, lungi ganglioni ai coșurilor de fum: fumul urcă, doliu peste cer, dar el trebuie să se înalțe, și azurul îl dizolvă, îl înghite, îl respiră și-l risipește. Chiar și produsele chimice trebuie să se supună legii acestui cer, și tenebrele metalice se împrăștie, se ridică pulbere în aripi de fluturi. Înfiorătorul ghetto al industriei nu poate face nimic împotriva farmecului surîsului ceresc. Pamblica șinelor leagă pămîntul măslinilor și al pinilor cu marea. Chiar și acest oțel este elegant; are înfiorări albastre și părerea de argint care tremură pe puful mentei. Arenc, la urma urmei, nu este atît de oribil pentru cel ce înalță capul: cerul cîntă și cîntă într-una: «Sînt acolo». Ora supremă a soarelui izbucnește, își răspîndește purpura și rana în spațiul întreg.

Jasp și hiacint deavalma, jad ce rîde și se împestrițează cu scîntei și se irizează către zenit, jarul acesta tandru desfășoară un lac de văpăi, și îl încununează cu violete. De abia dacă această forjă de flori de foc palpită și fumegă. Trei arbori în fața unui zid dungat cu grăsime galbenă își înalță rugăciunea lor de adorație perpetuă la însăși porțile iadului popular. Și, în enormul vuiet al mașinilor, al sirenelor,

---

* fragmente

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

în bubuitul ciocanelor, în fluierele ascuţite ale aburului care şuieră, în tremoloul roţilor, se aude un greier zănatec ce răspunde altui greier, precum o veche liră egipteană, alteia.

CASSIE ŞI MELANCOLIA

(. . .) Visătorul soarelui Mediteranei nu e mai prejos altuia. Dacă este mult mai rar, în schimb este mai desăvîrşit. Au fost dintre aceştia, bătrînii Titani, Eschil şi Job, Ecleziastul şi Heraclit cu ochii mari sub arcadele sprîncenelor, şi din stirpea acestor forţe antice, Michelangelo, Dante şi mulţi alţii pe care nu i-am cunoscut. Un poet a locuit mult timp într-una sau într-alta din aceste vile încîntătoare, cînd în vreuna dintre cele mai frumoase, cînd în cele mai puţin frumoase, după cum mai avea încă puţin aur sau nu mai avea aproape de loc. Născut pentru a fi rege şi izgonit de la orice domnie, fără umbră de orgoliu, ba dimpotrivă cu o inimă prea smerită şi trecînd drept orgoliul însuşi; nedîndu-şi niciodată dreptate şi nepăsîndu-i niciodată dealtminteri, de a fi mereu păgubit; amplificat sau redus la el singur şi Dumnezeu, ca toţi cei care, vroind să fie totul, înhaţă cu amîndouă mîinile neantul din ei înşişi, căutînd cu pasiune de altfel, timp de aproape doi ani, să devină acel Rishi sau acel Guru ce n-a putut să fie. De ce n-a abandonat, atunci, acest climat şi un secol în care, uneori mînia naivă, cel mai adesea dispreţul, supun spiritul cel mai liber, în pofida lui, unei lupte dure şi zadarnice, celei mai nenorocite şi mai inutile dintre bătălii?

Nu era mai bine să fi plecat spre stînca din Delos? sau în vreo grădină din Ispahan între trandafiri? sau spre vreun rug de extaz, templu în care credinciosul musulman şi sufis-ul se reîntîlnesc într-un singur suflet, în acelaşi om, un portic de cîntece şi de muzicală meditaţie? El era acolo, totuşi, în fermecătorul exil de o asceză voluptuoasă, cu bătrîna sa slujitoare, Madon cea Provençală, credincioasă precum pămîntul, hrănitoare ca şi pîinea. Nu trăiau decît cu cîteva fructe şi legume culese din carnea aromitoare şi brună a grădinii, roşii şi salată, mici anghinare asemenea unui mugur sau unei flori de lotus, ţelina albă, tandră, ce miroase a tămîie, şi cartofii noi cu gust de cremă de castane. El a văzut toate orele nopţii şi ale zilei; a cunoscut toate capriciile, toate clipele lunei şi ale soarelui pe Insule: marea, la intrarea în Marsilia, poartă corăbiile sale de stîncă, jerbele de piatră, castelul If, Pomègue, Ratonneau, care au divina asprime a marmorelor. Dar între valul schimbător şi mobilul azur al cerului, marmorele palpită; sub mîngîierea luminei, piatra se face carne; şi cînd soarele o muşcă, cu gura largă şi rîsul hohotitor al mistralului, piatra ce palpită ţîşneşte! Şi insulele dansează, precum munţii şi căprioarele din Biblie. În zori, Insulele sînt trandafiri ce se nasc şi cununi de liliac; la amiază, florile au pierit: stîncile, zei marini, aruncă văpăi şi-şi sclipesc dinţii de diamant. Apoi, vine durerea de neînvins a serii, această voluptate mistuitoare care atinge suferinţa, această langoare ce se'nalţă să-şi dea tot sîngele; Insulele sînt atunci ramuri de palmieri ce expiră pe un morman de hiacint, în jurul cerului. Şi nimic, după spusele călătorilor ce au trecut prin vechile porturi ale Levantului, nimic nu se aseamănă întratît cu Arhipelagul şi cu Attica.

O melancolia abandonului în Marsilia şi în cele mai mari porturi unde se aşează speţa umană. Acolo este locul unde o inimă puternică se devoră fără măsură. Acolo este locul unde un suflet neobişnuit poate gusta toată amărăciunea singurătăţii sale. Cît de neputincios este el să se ajute vreodată, acolo unde orice gest este negoţ, orice suflare este abilă. Cheiurile, străzile, aerul chiar, totul este monedă ce zuruie pe tejghea. Caldarîmul este taraba pătată cu ulei a schimbului. Forţa inutilă, ardoarea fără întrebuinţare, febra cuceririi se posedă în cele din urmă pe ele înşile şi sînt constrînse să se cunoască în deplina lor vanitate. Acolo, trebuie să ajungi în locaşul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tău; şi pentru a nu fi învins de lume, să te învingi pe tine însuţi şi să nu învingi decît sinele. Ce solitudine poate fi comparată cu cea pe care o epuizezi în mijlocul unei mulţimi răsunătoare, şi care tăcere e asemănătoare celei ce apare în tumult? De altminteri, ucenicia pasiunilor se desăvîrşeşte în aceste pustietăţi.

În jurul terasei, soarele juca în părul tinerelor fete, migdali în floare. Izvorul şuşotea copilăreşte sub pini, mică baiaderă pierdută care plînge rîzînd. Crepusculul acoperă cu mîinile sale de chihlimbar roşcat ochii zilei ce se stinge. Melodia aurită a soarelui nu mai e decît lentul său ecou ce se îndepărtează, alunecînd pe un covor de cenuşe. Şi odată cu înserarea, prima privighetoare, într-un suspin ce urcă spre stele, îşi încerca fluierul său de foc. Ori, în clipa în care crepusculul tîra pe aleea de nisip galben, pentru a le strînge la loc, penele sale de păun, solitarul vedea cum soseşte, mai uşoară decît anemona, mai surîs decît iasomia, Aceea ce pentru el purta numele Cassie.

În româneşte de TEA PREDA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

SIMONE DE BEAUVOIR

În puterea vîrstei

(. . .) N-am cunoscut, în toată existența mea, nici o clipă pe care s-o pot califica drept decisivă; dar unele din ele s-au încărcat retrospectiv cu un sens atît de puternic încît țîșnesc din trecutul meu cu strălucirea unor mari evenimente. Îmi amintesc de sosirea mea la Marsilia ca și cum ea ar fi marcat în istoria mea o întorsătură absolut nouă.

Îmi lăsasem valiza la gară, la biroul de păstrarea bagajelor, și rămăsesem nemișcată, sus, la capătul scării mari. « Marsilia », mi-am spus. Sub cerul albastru, țigle scăldate în soare, colțuri de umbră, platani de culoarea toamnei; în depărtare coline și albastrul mării; dinspre oraș urca un freamăt de voci cu o aromă de ierburi arse și oamenii se duceau, veneau în adîncul străzilor negre. Marsilia. Eram acolo, singură, cu mîinile goale, separată de trecutul meu și de tot ceea ce iubeam, și priveam marea cetate necunoscută unde mergeam fără sprijin să-mi croiesc zi de zi viața mea. Pînă atunci, depinsesem strîns de altul; îmi fuseseră impuse limite și scopuri; și apoi, mi se dăruise o mare bucurie. Aici, nu existam pentru nimeni; undeva, sub unul din aceste acoperișuri, voi face patrusprezece ore de curs fiecare săptămînă: nimic altceva nu era prevăzut pentru mine, nici măcar patul în care voi dormi; ocupațiile mele, obiceiurile mele, plăcerile mele, eu trebuia să le inventez. Am început să cobor scara; mă opream la fiecare treaptă, emoționată de aceste case, acești arbori, aceste ape, aceste stînci, aceste trotuare care încetul cu încetul mi se vor revela și mă vor revela pe mine însămi.

Pe bulevardul gării, în dreapta, în stînga, erau restaurante cu terase adăpostite de mari geamuri. Dincolo de-un geam, observai un anunț: « Cameră de închiriat ». Nu era o cameră așa cum mi-aș fi dorit-o: un pat voluminos, scaune și un dulap; dar mă gîndeam că masa cea mare ar putea fi comodă pentru scris, iar patroana îmi propunea un preț de pensiune ce-mi convenea. M-am dus să-mi iau valiza, am depus-o la Restaurantul Amiralității. Două ore mai tîrziu, făcusem o vizită directoarei liceului, întrebuințarea timpului meu fusese fixată; fără să cunosc Marsilia, locuiam deja în ea. Plecai s-o descopăr.

* fragmente

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

A fost o dragoste de la prima vedere. Mă căţăram pe toate stîncile, hoinăream pe toate uliţele, respiram gudronul şi aricii de mare din Vechiul-Port, mă amestecam în mulţimea de la Canebière, mă opream prin alei, în grădini, în curţi liniştite, unde provinciala aromă de foi moarte o înăbuşea pe cea a boarei marine. Îmi plăceau tramvaiele ce se bălăngăneau, în care se agăţau ciorchini de oameni, şi denumirile înscrise în fruntea lor: Madrague, Mazargue, Chartreux, Raucas-Blanc. Joi dimineaţa, am luat unul din acele autobuze « Mattéi » ale căror punct terminus se afla foarte aproape de locuinţa mea. De la Cassis spre La Ciotat, am mers pe jos pe falezele de culoarea aramei; am fost atît de entuziasmată, încît seara, cînd m-am întors într-unul din acele mici autocare verzi, nu aveam decît un gînd în minte: s-o iau de la-nceput. Pasiunea ce tocmai mă prinsese avea să dureze mai mult de douăzeci de ani, doar vîrsta i-a pus capăt; ea m-a scăpat anul acela de plictiseală, de regrete, de orice melancolie şi preschimbă exilul meu în sărbătoare.

Nu avea nimic original. Sălbatică şi totodată uşor accesibilă, natura, în jurul Marsiliei, oferă chiar şi celui mai modest drumeţ taine seducătoare. Excursia era sportul preferat al Marsilienilor; adepţii săi înfiinţau cluburi, editau un buletin care descria amănunţit ingenioase itinerarii, întreţineau cu grijă săgeţile indicatoare viu colorate ce jalonau căile de plimbare. Mulţi dintre colegii mei se duceau duminica, în grup, să escaladeze masivul Marseilleveyre sau crestele muntoase Sainte-Baume. Singularitatea mea consta în faptul că nu mă înghesuiam în niciun grup şi că transformasem un divertisment într-una din cele mai exigente îndatoriri. De la 2 octombrie pînă la 14 iulie nici măcar odată nu m-am întrebat cum să-mi petrec vreo joi, vreo duminecă: aveam misiunea să plec în zori, iarna ca şi vara, şi să nu mă întorc decît noaptea. Nu pierdeam timpul cu preliminarii: niciodată nu mi-am procurat clasicul echipament: rucsac, pantofi cu ţinte, fustă şi pelerină de loden; trăgeam peste mine o rochie veche, espadrile, şi luam într-o sacoşă cîteva banane şi brioşe; de mai multe ori, încrucişîndu-ne pe vreun pisc, colegii mei surîseră cu dispreţ. În schimb, cu sprijinul *Ghidului Albastru*, al *Buletinului* şi al *Hărţii Michelin*, întocmeam planuri minuţioase. La început, mă limitam la cinci sau şase ore de marş; apoi am combinat plimbări de la nouă pînă la zece ore; mi se întîmpla să parcurg mai mult de patruzeci de kilometri. Cercetam sistematic regiunea. Urcam pe toate vîrfurile: Gardaban, muntele Aurélien, Sainte-Victoire, Pilon du Roi. Am coborît în toate golfurile, am explorat toate văile, strîmtorile, defileele. Mergeam printre pietrele strălucitoare unde nu era indicată nici cea mai mică potecă, pîndind atent săgeţile — albastre, verzi, roşii, galbene — care mă conduceau nu ştiu unde; uneori, le căutam, învîrtindu-mă în cerc, cercetînd crîngurile cu arome pătrunzătoare, zgîriindu-mă cu plante necunoscute încă mie: arbuştii de răşină cu flori albe şi roz, ienuperii, stejarii veşnic verzi, asfodelele galbene şi albe. Am urmat, pe malul mării, toate drumurile vamale; la picioarele falezelor, de-a lungul coastelor accidentate, Mediterana nu avea acea langoare dulceagă, care, într-altă parte, mă dezgusta adesea; în splendoarea dimineţilor, ea izbea cu violenţă promontoriile de un alb orbitor, şi aveam impresia că dacă mi-aş scufunda mîna în ea mi-ar reteza degetele. Era la fel de frumoasă, văzută din înaltul dealurilor, cînd blîndeţea sa prefăcută, rigoarea sa minerală sfărîmau pînzele desfăşurate ale măslinilor. Aici, pe platoul din Valensole, am descoperit pentru prima oară, într-o dimineaţă de primăvară, migdalii în floare. Mergeam pe drumuri roşii şi ocru, de-a lungul cîmpiei Aix în care recunoşteam pînzele lui Cézanne. Vizitam oraşe, burguri, sate, mînăstiri, castele. Ca şi în Spania, curiozitatea nu-mi da răgaz. De la orice privelişte, de la orice vîlcea aşteptam o revelaţie, şi întotdeauna frumuseţea peisajului depăşea amintirile şi aşteptarea mea. Regăseam, tenace, misiunea de a smulge lucrurile din noaptea lor. Singură, mergeam prin ceţurile de pe creasta Sainte-

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Victoire, de pe lanţul muntos Pilon du Roi, împotriva violenţei vîntului ce-mi azvîrlea basca în cîmpie; mă pierdui, singură, într-o văgăună a Lubéron-ului: aceste momente, cu lumina lor, cu tandreţea lor, cu furia lor, nu-mi aparţineau decît mie. Cît de mult îmi plăcea, încă toropită de somn, să traversez oraşul în care noaptea întîrzia şi să văd născînd zorile deasupra vreunui tîrguşor necunoscut! Dormeam în miezul zilei în aroma grozamei şi a pinilor; mă agăţam de coastele colinelor, mă strecuram printre ierburi şi lucrurile veneau în întîmpinarea mea, prevăzute, neprevăzute: niciodată nu m-am săturat de plăcerea de a vedea un punct, o linie înscrise pe o hartă, sau trei linii imprimate într-un Ghid, ce se preschimbau în pietre, în arbori, în cer, în apă.

... fiecare plimbare era un obiect de artă. Îmi promiteam să le păstrez, pentru totdeauna, o amintire încărcată de lumină, şi, chiar în clipa în care le săvîrşeam, mă felicitam de isprăvile mele: orgoliul pe care-l resimţeam mă constrîngea să le reînnoiesc: cum să accepţi să fii mai prejos? Dacă din indiferenţă sau capriciu aşi fi renunţat la un drum, dacă mi-aşi fi spus fie şi o singură dată: « La ce bun? », mi-aşi fi ruinat întreg sistemul ce înălţa plăcerile mele la rangul unor îndatoriri sacre. Adesea, în viaţă, am recurs la această stratagemă: să atribui activităţilor mele o necesitate faţă de care sfîrşeam prin a-i fi pradă sau a mă lăsa păcălită: aşa am scăpat de urîtul ce mă cuprinsese la optsprezece ani, prin frenezie. Desigur, la Marsilia, n-aş fi reuşit să-mi întreţin această furie de colecţionar dacă ea ar fi fost fructul unui consemn abstract: dar am spus ce bucurii îmi dăruia.

... Niciodată nu mă plictiseam: Marsilia era inepuizabilă. Mergeam de-a lungul digului bătut de apă şi de vînt, priveam pescarii, în picioare între blocurile de piatră unde se spărgeau talazurile şi care căutau în fundul apelor pline de nisip nu ştiu ce hrană; mă rătăceam în tristeţea docurilor; hoinăream în jurul porţii Aix, în cartiere unde oameni oacheşi vindeau şi revindeau pantofi vechi şi zdrenţe. Dat fiind miturile mele, strada Bouterie mă încînta; priveam femeile fardate şi, prin uşa întredeschisă, marile afişe colorate de deasupra paturilor de fier: era cu mult mai poetic decît mozaicurile Sphinxului. Pe vechile trepte şi pe vechile uliţe, în pieţele cu peşte, prin forfota zgomotoasă din Vechiul-Port, o viaţă mereu nouă îmi umplea ochii şi urechile.

Eram mulţumită de mine; duceam bine la capăt misiunea ce mi-o propusesem acolo, la capătul scării monumentale: zi de zi, îmi construiam, fără sprijin, fericirea. Erau sfîrşituri de amiezi un pic melancolice, cînd, plecînd de la şcoală, îmi cumpăram ca să dejunez pateuri sau plăcinte cu brînză şi cînd reveneam, în apusul soarelui, în camera mea unde nimic nu mă aştepta: dar descopeream un fel de dulceaţă în această nostalgie pe care n-o cunoscusem niciodată în larma Parisului. Recucerisem pacea corpului: această loaială separaţie îl supunea unei încercări mai puţin dure decît un neîncetat du-te-vino între prezenţă şi absenţă. Şi apoi, am mai spus-o, totul rezistă: cînd era cuprins de iritare, suportam fără ciudă, pentru că încetasem să mă dispreţuiesc. Ba chiar, mă plăceam. Anul acela, derogam întrucîtva de la morala pe care o adoptasem împreună cu Sartre, şi care respingea orice narcisism: îmi mobilam viaţa privindu-mă trăind.

În româneşte de TEA PREDA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ALAIN ROBBE-GRILLET

Plaja

Trei copii merg de-a lungul unui țărm. Ei înaintează, unul lîngă altul, ținîndu-se de mînă. Se vede ușor că sînt cam de aceeași înălțime, și fără îndoială și de aceeași vîrstă: vreo doisprezece ani. Cel din mijloc e, totuși, puțin mai mic decît ceilalți doi.

În afară de cei trei copii, toată această lungă plajă e pustie. E o fîșie de nisip destul de lată, uniformă, presărată cu stînci singuratice ca niște găuri de apă, puțin aplecată între malul repede, care pare fără ieșire, și mare.

E o vreme foarte frumoasă. Soarele aprinde nisipul galben cu o lumină violentă, verticală. Pe cer nu e nici un nor. Și nu e, de-asemenea, nici vînt. Apa e albastră, lină, fără o cît de mică unduire venind din spre larg, cu toate că plaja se deschide pe marea largă, pînă în zare.

Dar la răstimpuri rînduite, un val neașteptat, mereu același, născut la cîțiva metri de țărm, se umflă deodată și se rostogolește numaidecît, mereu în aceeași parte. Nu ți se pare atunci că apa se avîntă, apoi se retrage; e, dimpotrivă, ca și cum toată această mișcare s-ar îndeplini pe loc. Coama apei face mai întîi o ușoară turtire, înspre mal, și talazul se trage puțin îndărăt, într-un foșnet de pietricele date de-a dura: apoi se sparge și se împrăștie lăptos pe prund, dar numai spre a-și recîștiga terenul pierdut. Abia dacă o viitură mai puternică vine, cînd și cînd să ude o clipă cîțiva decimetri mai mult.

Și totul rămîne iar încremenit, marea, plată și albastră, oprită fără greș la aceeași înălțime pe nisipul galben al plajei, în care merg unul lîngă altul cei trei copii.

Sînt blonzi, aproape de aceeași culoare cu nisipul: cu pielea puțin mai închisă, cu părul puțin mai luminos. Sînt toți trei îmbrăcați la fel, pantaloni scurți și cămășuță, și unii și ceilalți din pînză groasă de un albastru ieșit la spălat. Merg unul lîngă altul, ținîndu-se de mînă, în linie dreaptă, paralel cu marea și paralel cu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

faleza, aproape la egală distanţă de amîndouă, puţin mai înspre apă totuşi. Soarele, la zenit, nu lasă umbră la picioarele lor.

În faţa lor, nisipul, cu totul şi cu totul virgin, galben şi lins de la stîncă şi pînă la apă. Copiii înaintează în linie dreaptă, cu o iuţeală neschimbată, fără să facă o cît de mică buclă, liniştiţi şi ţinîndu-se de mînă. În spatele lor, nisipul, abia jilav, e însemnat de trei rînduri de urme lăsate de picioarele lor goale, trei şiruri drepte de urme semene şi întocmai depărtate, bine săpate şi bine tipărite.

Copiii privesc drept înaintea lor. Ei nu aruncă nici o privire înspre malul înalt, la stînga lor, nici înspre mare, ale cărei valuri mici se sparg pe rînd, de cealaltă parte. Şi nu se întorc, nici atît, spre a măsura în spatele lor distanţa străbătută. Ei îşi urmează drumul cu paşi deopotrivă de repezi.

În faţa lor, un cîrd de păsări de mare se plimbă pe ţărm, drept la marginea valurilor. Ele înaintează paralel cu mersul copiilor, în aceeaşi latură cu aceştia, la vreo sută de metri depărtare. Dar, cum păsările merg mai încet, copiii se apropie de ele. Şi în timp ce marea şterge una după alta urmele labelor înstelate, paşii copiilor rămîn scrişi curat în nisipul abia jilav, în care trei rînduri de urme se alungesc mai departe.

Adîncimea acestor urme e mereu aceeaşi: vreo doi centimetri aproape. Ele nu sînt stricate nici de prăbuşirea marginilor, nici de o prea mare afundare a călcîiului sau a vîrfului. Ele par tăiate cu priboiul într-un strat de la suprafaţă, mai afînat, al terenului.

Întreita lor linie se desfăşoară astfel, tot mai departe, şi pare în acelaşi timp că se subţiază, se încetineşte, se topeşte într-o singură trăsătură, care desparte plaja în două fîşii, pe toată lungimea sa, şi care se sfîrşeşte într-o măruntă mişcare mecanică, acolo departe, făcută parcă pe loc: coborîrea şi ridicarea perindată a şase picioare goale.

Totuşi, pe măsură ce picioarele goale se depărtează, ele se apropie de păsări. Nu numai că ele cîştigă repede teren, dar distanţa relativă care desparte cele două grupuri se micşorează încă şi mai iute, comparată cu drumul străbătut pînă acum. Nu mai rămîn curînd decît cîţiva paşi între ele. . .

Dar, cînd copiii par în sfîrşit să fi ajuns păsările, acestea bat deodată din aripi şi îşi iau zborul, întîi una, apoi două, apoi zece. . . Şi întreg cîrdul, alb şi cenuşiu, descrie o curbă deasupra mării spre a veni să se aşeze din nou pe nisip şi să înceapă să-l măsoare iar cu paşii lor, mereu în aceeaşi direcţie, drept la marginea valurilor, a vreo sută de metri depărtare.

La această distanţă, cutreierările apoi aproape că nu se simt, de n-ar fi decît printr-o năprasnică schimbare de culoare, la fiecare zece secunde, în clipa cînd spuma orbitoare scînteie în soare.

Fără să le pese de urmele pe care le taie bine în nisipul virgin, nici de micile valuri din dreapta lor, nici de păsările, cînd zburînd, cînd umblînd, care le premerg, cei trei copii bălai înaintează unul lîngă altul, cu paşi deopotrivă şi repezi, ţinîndu-se de mînă.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Tus-treile lor feţe arse de soare, mai închise decît zulufii lor, se aseamănă. Înfăţişarea e aceeaşi: gravă, gînditoare, absorbită poate. Trăsăturile le sînt, şi ele aidoma, cu toate că, se vede bine, doi dintre copii sînt băieţi şi al treilea o fetiţă. Pletele fetei sînt doar puţin mai lungi, puţin mai cîrlionţate, şi mîinile şi picioarele abia mai gracile. Dar vestmîntul e cu totul la fel: pantaloni scurţi şi cămăşuţă, şi unii şi cealaltă din pînză groasă de un albastru ieşit la spălat.

Fata se află la marginea dreaptă, dinspre mare. La stînga ei, merge cel dintre băieţi care e uşor mai mic. Celălalt băiat, cel mai aproape de faleză, e de aceeaşi înălţime cu fata.

În faţa lor se întinde nisipul galben şi neted, cît poţi cuprinde cu ochii. În stînga lor se înalţă peretele de piatră brună, aproape vertical, în care nu vezi nici o ieşire. La dreapta lor, încremenită şi albastră pînă la orizont, suprafaţa plată a apei e mărginită de un tiv neaşteptat, care se sparge numaidecît ca să se împrăştie într-o scînteietoare spumă albă.

Apoi, zece secunde mai tîrziu, unda care se umflă îşi sapă din nou aceeaşi turtire, înspre plajă, într-un foşnet de pietrişuri rostogolite.

Vălurelul se avîntă; spuma lăptoasă urcă din nou panta, recîştigînd cei cîţiva decimetri de teren pierdut. În timpul tăcerii ce urmează, foarte depărtate bătăi de clopot răsună în aerul liniştit.

« Clopotul », spune cel mai mic dintre băieţi, cel care merge la mijloc.

Dar freamătul pietrişului pe care marea îl soarbe acoperă prea firavul vaier. Trebuie aşteptată încheierea ciclului spre a prinde din nou cîteva zvonuri, strîmbate de depărtare.

« E clopotul dintîi », spune cel mai mare.

Vălurelul se rostogoleşte, în dreapta lor.

Cînd liniştea se aşterne iar, ei nu mai aud nimic. Cei trei copii blonzi merg mereu în aceeaşi bătaie măruntă, ţinîndu-se tustrei de mînă. În faţa lor cîrdul de păsări care nu mai era decît la cîţiva paşi, cuprins de o neaşteptată molipsire, bate din aripi şi îşi ia zborul.

Ele descriu aceeaşi curbă deasupra apei, ca să vie să se aşeze iar pe nisip şi să pornească din nou să-l măsoare, mereu în aceeaşi direcţie, drept la marginea valurilor, la vreo sută de metri depărtare.

« Poate nu e clopotul dintîi, spune iar cel mai mic, dacă nu l-am auzit pe celălalt înainte. . .»

« L-am fi auzit şi pe acela », îi răspunde vecinul.

Dar, cu aceasta, ei nu şi-au schimbat mersul; şi aceleaşi urme, în spatele lor, răsar mai departe, pe rînd, sub cele şase picioare goale.

« Adineaori, nu eram atît de aproape », spune fata.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

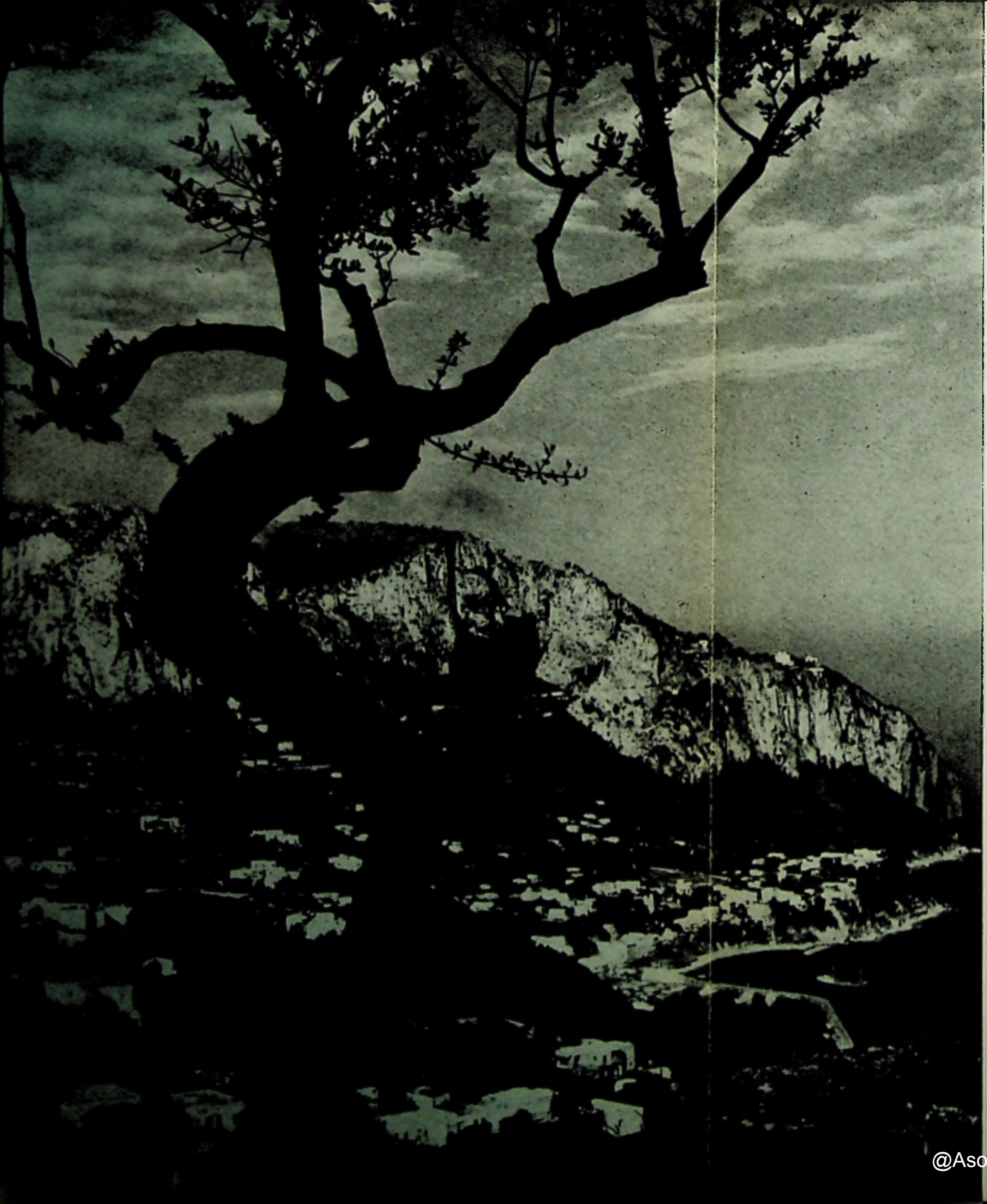

1 Spinii soarelui
2 Capri. Vedere de la Villa lui Tiberiu
3 Pe coasta amalfitană, Positano
4 Grădină la Napoli

2

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

3

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

La capătul unei clipe, cel mai mare dintre băieţi, cel care e în partea dinspre faleză, spune:

« Mai avem încă mult ».

Şi merg apoi în tăcere toţi trei.

Ei tac aşa pînă ce clopotul, mereu tot atît de puţin desluşit, răsună din nou în aerul liniştit. Cel mai mare dintre băieţi spune atunci: « Clopotul ». Ceilalţi nu răspund.

Păsările, pe care erau cît pe-aci să le ajungă, bat din aripi şi zboară, una mai întîi, apoi două, apoi zece. . .

Apoi tot cîrdul e iarăşi aşezat pe nisip, înaintînd de-a lungul ţărmului, cam la vreo sută de metri în faţa copiilor.

Marea şterge uşor urmele înstelate ale labelor lor. Copiii, care merg mai aproape de faleză, unul lîngă altul, ţinîndu-se de mînă, lasă, dimpotrivă, în spatele lor, urme adînci, a căror întreită linie se alungeşte paralel cu ţărmurile, peste foarte lunga plajă.

La dreapta, dinspre apa încremenită şi lină, se rostogoleşte, mereu în acelaşi loc, aceeaşi mică undă.

În româneşte de TAŞCU GHEORGHIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

TRUMAN CAPOTE

Ischia

Am uitat de ce venisem aici, la Ischia. Se vorbea mult despre ea, deşi puţini păreau s-o fi văzut în realitate — afară poate doar sub forma unei umbre azurii sfîşiate — zărită dincolo de valuri de pe înălţimea vecinei sale celebre, Capri. Unii ne sfătuiau să nu facem o călătorie la Ischia, şi, după cît îmi amintesc, pentru motive mai curînd absurde: « Îţi dai seama? Acolo e un vulcan în activitate! Ai auzit de avion? » În adevăr, un avion ce asigura cursa regulată între Cairo şi Roma, se zdrobise de piscul unui munte din Ischia; scăpaseră teferi trei pasageri, dar nimeni nu-i mai revăzuse vii, căci fuseseră ucişi cu pietre de nişte păstori aprigi care voiau să jefuiască rămăşiţele avionului.

Iată de ce priveam cum se estompează faţada cretoasă a Neapolelui cu un simţămînt de curiozitate amestecat cu teamă. Era o zi obişnuită, puţin cam rece pentru sudul Italiei în luna martie, dar vioaie şi sprinţară ca un smeu-jucărie, iar *Principessa* străbătea golful cu îndrăzneala unui delfin. Este un mic vas civilizat, avînd un bar minuscul care transportă o clientelă puţin cam « outrée. »[1] — pe de o parte cîţiva ocnaşi în drum spre insula-închisoare Porcida, pe de altă parte mai mulţi tineri pregătiţi să devină călugări la mînăstirea din Ischia. Sînt desigur şi pasageri mai puţini spectaculoşi, localnici din insula Ischia care se duseseră după cumpărături la Neapole; ici, colo şi cîte un străin, totuşi foarte puţini, căci Capri deţine monopolul turismului.

Insulele seamănă cu vase veşnic ancorate. A pune piciorul pe o insulă, e cum te-ai agăţa de un debarcader: eşti stăpînit de aceeaşi senzaţie foarte plăcută de a fi suspendat în vid; ai impresia că nimic dezagreabil sau vulgar nu ţi se poate întîmpla; aşa că în timp ce *Principessa* aluneca uşor în portul aidoma unui lighean — în Porto Ischia — şi văzînd culorile pale, spălăcite, ale cheiului, totul părea la fel de intim şi potolit ca bătăile inimii noastre. În busculada de la debarcare, mi-a căzut ceasul şi s-a spart — incident de un simbolism exagerat, prea evident: de la prima vedere era limpede că Ischia nu-in toanele ei în orele de afluenţă, dealtminteri ca toate insulele.

Probabil se poate spune că Porto este capitala Ischiei; oricum ar fi, e cel mai mare sat al insulei şi chiar destul de elegant. Cei mai mulţi din vizitatorii insulei nu-i dau niciodată ocol, căci găseşti acolo mai multe hoteluri de lux, plaje excelente şi, cocoţat în larg ca un şoim gigant, castelul Vittoria Colonna, din epoca Renaşterii. Celelalte trei sate mai însemnate au un aspect mai sălbatic. Ele sînt:

---

[1]. În franceză în original.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Lacco Ameno, Cassa Miciola, şi, la cealaltă extremitate a insulei, Forio. La Forio aveam de gînd să ne instalăm.

Am plecat într-o birjă, cînd soarele împînzit de stele răsărite de timpuriu, asfinţea învolburat verzui. Drumul trecea pe culme, foarte mult deasupra mării, unde bărci de pescari, luminate de torţe, se tîrau ca nişte păianjeni de apă strălucitori. Mici lilieci planau pe furiş în semiobscuritate; *buena séra, buena séra*, strigau voci înăbuşite de-a lungul drumului şi urcînd colina, turme de capre behăiau ca nişte flaute ruginite; birja dădu ocol pieţii unui sat — care n-avea electricitate şi acolo în cafenele, flăcările pîlpîitoare ale lumînărilor şi ale lămpilor cu petrol înceţoşau chipurile unei clientele exclusiv masculine. Doi copii ne urmăriră în noapte la ieşirea din sat. Se agăţaseră de birjă, gîfîind din greu, tocmai cînd urcam o pantă abruptă, iar aproape de vîrf calul nostru exală un val de aburi cenuşii în aerul rece. Vizitiul pocni din bici, calul şovăi, copiii arătară cu degetul: priviţi. Acolo, în depărtare se afla Forio într-o albeaţă lunară, marea spumegînd la picioarele lui, un dangăt slab de clopote ale vecerniei fulguind ca un fîlfîit de păsări. « Multo bella? » spuse vizitiul «Multo bella? » spuseră copiii.

. . . Cînd reciteşti un jurnal, te izbesc de obicei titlurile cele mai puţin ambiţioase, observaţiile accidentale, luate la întîmplare; revăzute, îţi trasează o dîră în memorie. De pildă: « Astăzi Gioconda a lăsat în cameră benzi de hîrtie de diverse culori. E oare un cadou? Pentru că i-am oferit o sticlă de colonie? Vor fi excelente semne de carte. » Aşa mi se trezesc amintiri. Mai întîi Gioconda. E o fată splendidă, deşi frumoasă-i cînd e bine dispusă; necăjită, ceea ce pare că se întîmplă prea adesea, seamănă cu un vas cu fulgi de ovăz răcit; aproape uiţi opulenţa părului ei şi blîndeţea ochilor săi mediteraneeni. Numai Dumnezeu ştie cît munceşte; aici, *la pensione*, unde este în acelaşi timp servitoare şi cameristă, se scoală odată cu zorile şi uneori roboteşte pînă la miezul nopţii. La drept vorbind, e norocoasă că are această slujbă, căci problema unui serviciu este cea mai gravă din insulă. Cele mai multe fete de aici nu şi-ar dori altceva decît să-i ia locul. În afară de faptul că nu există apă curentă (cu tot ceea ce implică), Gioconda ne oferă un remarcabil confort. Este cea mai plăcută *pensione*, din Forio, şi, pe deasupra, foarte ieftină: avem două camere spaţioase, mari podele de pămînt cu dale pătrate şi geamlîcuri înalte care dau spre mici balcoane de fier de unde se vede marea; hrana e bună, mai de grabă abundentă: cinci feluri şi vin la dejun şi cină; totul revine cam la o sută de dolari de fiecare pe lună. Gioconda nu vorbeşte engleza, cît despre italiana mea. . .În sfîrşit, mai bine să nu mai vorbim. Totuşi, ne simţim ca ai casei. Datorită pantomimei şi folosirii extravagante a unui dicţionar bilingv, reuşim să ne comunicăm un munte de lucruri — iată de ce prăjiturile noastre nu-s bune niciodată: zilele mohorîte, cînd n-avem nimic altceva de făcut, ne instalăm în bucătăria pensiunii, ca să experimentăm reţetele de prăjituri americane (« Toll House » ce vrea să spună?), dar aceste experienţe nu reuşesc niciodată, căci sîntem atît de adînciţi în răsfoirea dicţionarului încît acordăm prea puţină atenţie « executării ». Gioconda: « Anul trecut, în camera dumneavoastră, stătea un tip din Roma. Oare Roma, după cum spuneaţi, este atît de minunată? Zicea că ar trebui să mă duc să-l vizitez la Roma şi că nu trebuie să mă tem de nimic, căci făcuse trei războaie: primul război mondial, al doilea şi cel din Etiopia. Aşa că puteţi să ghiciţi cam ce vîrstă avea. Nu, n-am văzut niciodată Roma. Am prietene care au fost acolo şi mi-au trimis cărţi poştale ilustrate. Cunoaşteţi pe femeia care lucrează la poştă? Credeţi fireşte în deochi. Ei bine, ea se uita zbanghiu. Da, aşa-i. Din pricina asta nu primesc nicodată o scrisoare din Argentina ».

Absenţa scrisorii din Argentina e cauza adevărată a nenorocirii Giocondei. Un iubit infidel? Habar n-am; refuză să pomenească despre el. Dar atîţi tineri au

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ischia, «Castelul Spaniol»: peisajul unde s-a filmat bătălia de la Actium în filmul cu Elisabeth Taylor și Robert Burton

emigrat în America de Sud ca să caute acolo de lucru; aici sînt femei care au așteptat cinci ani ca soții lor să le scrie să se ducă la ei. În fiecare zi cînd intru cu poșta, Gioconda aleargă în întîmpinarea mea.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Să mă duc să văd ce a adus poştaşul — iată o sarcină pe care mi-am impus-o. Pentru prima oară în cursul zilei, îi văd pe ceilalţi americani care trăiesc aici: sînt patru pînă acum şi ne întîlnim la cafeneaua Mariei din *piazza*. (Găsesc în jurnalul meu: « Ştim cu toţii că Maria diluează băuturile pe care ni le serveşte. Dar oare le îndoieşte cu apă? Doamne, mă trec fiorii ») Aşa cum e cafeneaua Mariei, cu soarele care te încălzeşte şi perdelele de bambus ce tremură la adierea brizei, nu există loc mai potrivit pentru a aştepta poştaşul. Maria este o femeie şubrezită aducînd a ţigancă, avînd o mutră cinică, gata să ridice tot timpul din umeri: dacă doreşti ceva, de la casă pînă la un pachet de ţigări americane — ea poate să ţi le procure; unii pretind că este femeia cea mai bogată din tot Forio. Nu sînt niciodată femei în cafeneaua ei; cred că nu le-ar îngădui. Cînd se apropie amiaza, tot satul se îndreaptă spre *piazza*: asemenea mierlelor, copii în pelerină şi cu sandale de lemn se adună şi cîntă pe uliţe, grupuri de bărbaţi fără servici hoinăresc sub arbori rîzînd zgomotos, iar femeile pe care le întîlnesc apleacă ochii. Cînd soseşte poştaşul îmi dă scrisorile pentru *pensione*; pe urmă trebuie să cobor colina şi s-o înfrunt pe Gioconda. Uneori mă priveşte ca şi cum din greşeala mea nu-i soseşte niciodată scrisoarea, ca şi cum eu aş fi piaza rea. Într-o zi, m-a avertizat să nu mă întorc cu mîinile goale; atunci i-am cumpărat o sticlă de colonie.

... 5 iunie: « După amiază este un miez de noapte luminos ». Acum e cald de-a binelea, iar după-amiezele seamănă cu un miez de noapte luminos; obloanele sînt trase, somnul s-a năpustit pe străzi. La orele cinci, prăvăliile se vor deschide din nou, o mulţime de oameni se vor aduna în port pentru a primi vaporul *Principesa* şi, mai tîrziu, toată lumea se va plimba pe *piazza* unde totdeauna se va găsi vreunul care va cînta din banjo, armonică sau ghitară. Dar acum este ora siestei şi nu stăpînesc decît cerul de un azuriu uniform şi cucurigul unui cocoş. În sat se află şi doi prostănaci, care sînt buni prieteni. Unul din ei are totdeauna un buchet de flori în mînă pe care îl împarte egal în două cînd îşi întîlneşte prietenul. În după amiezele tăcute şi fără umbră numai pe ei îi vezi pe uliţe. Mînă în mînă cu florile lor, se plimbă pe plajă şi pe digul care înaintează mult în mare. Din balconul meu, îi văd acolo jos, printre năvoade şi bărci, ce se bălăngăne uşor, craniul ras lucindu-le în lumina soarelui, iar ochii le sînt la fel de pali, ca aerul. Luminosul miez al nopţii e făcut pentru ei: atunci insula le aparţine.

Urmărisem primăvara. De patru luni de cînd sîntem aici, nopţile s-au încălzit, marea-i mai blîndă, verde în martie, a devenit albastră în iunie, iar viile pe aracii lor noduroşi, altădată cenuşii şi goale, acum sînt împovărate şi verzi, cu ciorchini grei. Fluturii au apărut şi pe munţi sînt puzderie de flori dulci pentru albine; în grădină, după o ploaie, putem auzi slab, da, e adevărat, ieşirea noilor muguri. Ne sculăm mai devreme, semn că vara e pe aproape şi hoinărim mai tîrziu seara, ceea ce din nou e un semn bun. Dar e greu să te întorci acasă în aceste nopţi; luna se apropie de noi, scînteiază pe apă cu o strălucire tulburătoare; şi pe parapetul bisericii pescarilor ce înaintează în mare ca prora unei nave — tineri se duc şi vin şoptind, pe urmă se îndreaptă spre *piazza*, apoi în vreun colţ întunecos şi tainic. Gioconda spune că este cea mai lungă primăvară pe care a cunoscut-o vreodată: cea mai lungă şi cea mai fermecătoare.

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CORRADO ALVARO

Umbra Vezuviului

Veneam de prin văile coastei amalfitane, pămîntul cucernicelor, miraculoaselor Madone, unde vînturile mării sînt capricioase, drumurile tăiate vertical în stîncă, casele suspendate pe marginea prăpastiilor şi stîncile nemişcate ca în clipa unei uriaşe surpări. În fiecare loc mai ameninţător, Madona cu Pruncul îşi are firida sa; la fel ca şi stîncile care se ridică pe ţărm sau stau izolate între valuri sau două cîte două, una mare şi una mică, şi cea mare o ocroteşte pe cea mică de asalturile mării; uneori plantele care ţîşnesc din fiecare interstiţiu al stîncii fac pe vîrful unor astfel de simulacre naturale o coroană de ierburi şi de flori sălbatice cu o simetrie minunată. Poporul numeşte aceste figuri de piatră Madona şi Pruncul, şi fiecare sat o are pe a lui fiindcă este o temă specifică a acelui foarte vestit drum. Coasta stîncilor formează şi ea profiluri de fiinţe; de aceea muntele pare viu. Se deschid în munte, de-a lungul drumului, grote şi caverne, bolţi şi firide, abside ca de catedrale, şi tîrnăcopul şi exploziile au adus la lumina soarelui decoraţiuni de stalactite. Pe stîncă şi în plin soare creşte părul-Maicii-Domnului şi-şi apără cu disperare verdele său şi vinişoarele aurii ale frunzelor sale. Fiecare comisură a stîncii îşi are plantele ei rătăcitoare, de culoare azurie cum sînt plantele de piatră; mai încolo măslinul are aceeaşi culoare. E ca şi cum ar fi hrănite de sărătură. Oamenii din aceste locuri, de la Positano la Maiori, locuiesc în sate foarte nobile, cu veche arhitectură amalfitană, cu cupole, mici porticuri, grădini suspendate pe înalturi. Casele sînt spaţioase şi înconjurate de grădini de legume şi grădini în terase, despărţite una de cealaltă cu un sentiment de independenţă şi de singurătate, încît te întrebi de la ce neam de oameni vor fi venit. Vezi adesea oameni săraci ieşind din mici palate Settecento, cu grădina bogată, decoraţie de stuc la ferestre şi chiar cu cele

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

două camere de deasupra părăginite. Îţi închipui că oameni din popor, rămaşi în sat după plecarea unui neam de stăpîni, le-au ocupat casele. Şi chiar aşa e.

Erau oraşe înfloritoare şi prospere pe timpul navigaţiei cu pînze, făceau comerţ cu Genova căreia îi furnizau lemn şi oameni, au cunoscut negoţurile Mediteranei apusene împreună cu marea, prietena lor. Drumul către Amalfi şi Sorrento nu era încă deschis, drumul cel mai uşor era marea. Pentru a străbate trecătoarea din Monte Sant'Angelo, care le desparte de versantul de la Castellamare, am luat un scaun şi patru hamali pentru trei ore de drum. Aici stăteau mari seniori, care prin negoţ adoptau moda şi eleganţa văzute în ţările bogate. Velierele se întorceau la Positano încărcate de mobilele cumpărate la Genova. În stilul specific ţinutului, rămas mai neatins decît la Amalfi, ei şi-au făcut palate şi vile, capodopere de arhitectură populară care ar fi oportun să fie apărate cu legi la fel ca acelea care apără peisajul şi monumentele ilustre. Ele sînt nobleţea poporului. Pînă acum cîţiva ani, şi pînă la sosirea vreunui anticar isteţ, aceste sate erau pline de frumoase mobile Settecento, şi azi chiar se întîmplă să mai vezi, printr-o uşă, deschisă într-o străduţă, printre atîtea lucruri de rînd, o mobilă ilustră, o desfătare din Settecento pe care stăpîna casei te invită s-o priveşti, spunînd cu mîndrie că e o mobilă de familie.

Settecento trebuie să fi fost perioada celor mai mari bogăţii ale acestui ţinut. Tema acelei arhitecturi, dar complicată cu aceea originală a locului, e mereu settecentescă. A venit navigaţia cu aburi, armatorii şi-au părăsit vilele şi falezele, marea a devenit pustie, cîteva cartiere părăsite s-au prăbuşit şi mai arată şi azi încă anumite modele de şeminee, de terase pe acoperiş, de balconaşe, chiar de bucătării, de un gust inimitabil, traducerea atîtor lucruri bogate şi deosebite într-un anumit stil al locului care reamintea, fantasticînd, lucrurile văzute. Oamenii, unii s-au apucat de pescuit, alţii au emigrat în America, unde şi-au continuat cealaltă înclinaţie firească lor — grădinile şi livezile. Pentru că sînt arhitecţi şi agricultori înnăscuţi.

Pămîntul, smuls palmă cu palmă muntelui şi stîncii, e bun; în iulie şi august se văd portocalele agăţate în arbori, lămîile cresc în tot anul, trandafirii înfloresc fără anotimpuri, la primele ploi din septembrie se seamănă verdeţurile care în altă parte se sădesc primăvara, şi e al doilea semănat al anului. Se poate spune că pămîntul se transportă în batistă, şi acolo unde stînca face jgheab, se înconjoară cu o grămadă de pietre, împotriva intemperiilor. Acestea sînt, înşirate pe muntele prăpăstios, grădinile lor de zarzavat şi livezile lor de măslini vestite. Duc sus, cînd nu pot altfel, nisipul mării. Sînt oameni deosebiţi de toţi ceilalţi din regiune, sînt taciturni şi practici; femeile sînt şi ele harnice, sînt bărbătoase şi printre ele n-auzi niciodată vorbindu-se despre acele drame sentimentale care izbucnesc ades în climele moi. Sînt arhitecţi înnăscuţi, am spus, şi casele şi le fac cu logică, cu o înţeleaptă exploatare a terenului, cu un astfel de simţ de constructori încît funcţionalismul modern are în ei premergători. E o veche breaslă naturală pe care nimeni nu s-a gîndit încă să o reconstituie înainte ca modelele bastarde ale arhitecturii comune să pătrundă pînă acolo. Casa lor are grădină de zarzavat, curtea, în faţa porticului,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe portic terasa. La parter sînt camerele de zi. deasupra, la nivelul terasei, cele de locuit. Acoperişurile sînt cu cupole simple, şi de sus se deschide o panoramă de băi romane sau turceşti, ceea ce poate e acelaşi lucru. Grădinii de zarzavat, arborelui, curţii şi terasei li se sacrifică spaţiul cu care ar putea altfel să-şi mărească locuinţa; îşi colorează adesea casa în două culori şi într-un foarte frumos alb în care, lumina puternică a ţinutului pare o baie de viaţă, se revarsă seninul de neuitat al Sudului. Am văzut anumite mori de-ale lor, compuse din cilindri şi cuburi de zidărie suprapuse care amintesc nudele forme ale modernei arhitecturi monumentale. Mi se pare sigur că obiceiul împămîntenit în unele oraşe din Europa nordică, de a vopsi palatele în două culori, s-a născut în aceste ţinuturi pe care nordicii le cunosc de minune.

Soarele dispare în aceste văi înainte de ora obişnuită şi la cinci valea e cufundată în umbra egală şi totuşi atît de clară care vara ţine două sau trei ore, şi are amurgul lung care se vede în Europa de nord. Dar e deajuns să treci pasul de la Sorrento pentru a te afla într-o natură diferită, şi aceea anume cunoscută sub numele de napolitană. Am spus că pe acest ţărm nu există gradaţii de lumină; treci de la soarele strălucitor, la fosforescenţa crepusculului de trei ore, ceea ce influenţează şi asupra sentimentelor. Soarele e atît de fierbinte încît îi dă celui care nu s-a obişnuit cu el stranii şi totuşi plăcute tulburări, aşa cum se aude povestindu-se despre ţinuturile fabuloase de mai la sud. E o lumină imensă care se ia la luptă cu organismele, le răscoleşte, le reînnoieşte, şi omul se simte scînteia imensului univers. Dar după ce ai trecut şoseaua de la Sorrento, spre vîrful Campanellei, e ca şi cum acea lumină orbitoare l-ar întinde la pămînt, şi vin către voi umbrele vii, clarul şi obscurul, şi se văd iar aburii care învăluie lucrurile. Trandafiriul şi griul îşi recapătă domnia, aceste culori cu totul napolitane, orice ar crede pictorii. Aici grădinile de zarzavat se întind fericite în toată splendoarea lor naturală. Pinul napolitan, frunzişul portocalului, natura viţei de vie din acest ţinut, cine le-a văzut odată le deosebeşte dintr-o mie. Viţa e înaltă şi formează bulevarde de umbră; portocalul are frunzişul zbîrlit şi aprins, spre deosebire de portocalul greu şi rotund din Sicilia; pinul gracil are ceva din floarea de agavă.

La Sorrento vitalitatea poporului, fericit de grădinile lui, de aerul lui, de lumina lui, te readuce la ceva nemuritor, extatic. La Sorrento fetele îmbrăţişate vorbesc rîzînd şi se sărută, după obiceiul fetelor din Napoli, atît de facile în a se abandona între ele şi a se săruta în public, în felul de a-şi spune ceva la ureche. Plămada lor e cu totul alta, şi ochii, buzele, culoarea, sînt semne care se recunosc. Pe parapete copilele cu ochii mari şi carnaţia caldă par să cunoască fericirea tainică a lumii naturale; viaţa se revarsă în jur fără oboseală aparentă, cu cărucioarele de legume şi vin, în trapul uşor al asinului mic. Vii şi livezi de citrice formează o pădure densă cu verdele luminos al portocalilor. Şi florile frapante, bizare, populare, trandafirii şi violete, sînt vii acolo. La ferestre femeile, în umbra grădinilor, băieţi şi copile, ca şi în intimitatea unor camere splendide. Cu siguranţă că Tasso avea sentimentul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

grădinilor sale de zarzavat și al grădinilor sale de flori, care luminează atît de suav poemul său, dintr-o reminiscență a acestor locuri ale sale, și toată poezia sa pastorală, capricioasă în pragul Barocului, și cîntecele sale agreste, instrumentele rustice care se aud în grădinile lui, care au un timbru miraculos lipsit de orice convenționalitate, au izvorît de aici. Și chiar moliciunile și plăcerile grădinilor sale vrăjite aparțin acestui oțiu. Și porumbițele care zboară în liricile sale, florile care se deschid la începutul madrigalelor sale, seamănă cu acestea, și cu aceste porumbițe care se văd albe de tot, zburînd deodată ca înălțate de o furtună neașteptată.

Drumurile din satele înșirate de-a lungul țărmului de la Sorrento se deschid cu acest Settecento al lor devenit popular, Settecento care a înflorit aici și amintește de prosperele afaceri și îndestularea unui secol elegant și întreprinzător. Și aceasta este a doua zonă. A treia este aceea de la poalele Vezuviului, de la Pompei la Napoli. Casa devine scundă și retezată, cu o scară externă, lungă, care aproape o ancorează de pămînt. Pămîntul e de aur și te oprește în drum ca un șuvoi închegat; își amintește de erupții. Se poate spune, observînd case ca acestea, ca și ramificația scării, că sînt traducerea arhitectonică a vulcanului care le domină. Natura are o armonie atît de mare încît poți descoperi în ea o temă egală și universală. Satele sînt luminoase ca pietrele din albia unui torent uscat. Și toată această mulțime de verdețuri, de flori, de fîntîni, de asini legați în jurul fîntînilor, și grădinile de legume dispuse ca într-o geometrie, și Vezuviul amenințător de culoare trandafirie, care pare o machetă, ale cărei dimensiuni reale aproape scapă, poți să juri că ochi de mii de ani și chiar ochii lui Vergilius și ai lui Horațius le-au văzut din totdeauna la fel, ca și gesturile agricultorilor, părul lor și vestmintele lor rustice. E în ele o fragilitate de exhumație, o gracilitate de peisaj antic cu totul opusă ideii pe care ne-o facem de obicei despre extravaganța pămîntului napolitan. Cei care trăiesc la poalele Vezuviului nu cred în Vezuviu. Nici măcar nu-i spun Vezuviu; îi spun Muntele. Nu cred în el, sau nu se gîndesc la el, așa cum omul nu se gîndește la moarte. Și numai napolitanii își pun doar problemele imediate ale vieții, și una cîte una, problema zilei, problema orei, și nu alta. Să nu te gîndești, să nu-ți faci griji. Aceasta e antic, e înțelept, e de cînd lumea. Jumătate din oamenii de azi își strică nervii și-și pierd prea repede viața pentru a se gîndi la lucruri care li se vor întîmpla, și care, atunci cînd se vor întîmpla, se vor înfățișa sub un aspect deosebit de cel închipuit. Și va fi prea tîrziu pentru a înțelege că nu merita osteneala. Ultima Capitală a acestei înțelepciuni e Napoli. Nu e vorba de indiferență, și nici de a nu vroi să vezi. Asta se cheamă a ține larg deschisă poarta neprevăzutului, a capriciilor sorții, și a echilibrului firesc al lumii după care totul se aranjează. Și se aranjează, pentru că omul se gîndește să aranjeze. Dar între timp nu a grăbit, cu gîndul său și cu închipuirea sa, nici cu a mia parte fatalitatea sau catastrofa. « Fă ceea ce faci » era un dicton roman care conținea aceeași explicită interdicție ca și cel napolitan « nu-ți face griji ». A spera pînă la sfîrșit, înseamnă, în definitiv, a vrea pînă la sfîrșit: sub aparentul dezinteres e o manifestare de voință. O înțelepciune primitivă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

şi o prejudecată rămasă în popor, consideră că vorbele evocă adesea faptele şi fantasmele.

Dar dacă s-ar întîmpla? Dacă muntele s-ar deslănţui? Lava înaintează foarte încet. Oamenii o privesc înaintînd. Nici acum ultimul cuvînt nu e spus şi nu va fi spus niciodată. O privesc; terenul oferă infinite combinaţii masei monstruoase, ca numerele de loto; s-a văzut uneori despărţindu-se curentul incandescent în faţa unei vii. Tot ceea ce n-ai rostit de-a lungul timpului, n-ai gîndit, se înfiripă în minte, aşa cum în omul care luptă îşi face drum conştiinţa primitivă a apărării şi a jignirii. Dacă trebuie să îşi lase casa, bărbatul, cu mobilele şi copiii în căruţă, nu crede pînă în ultima clipă că trebuie neapărat să plece; face atîţia paşi cîţi îi permite lava; dacă lava se opreşte, se opreşte şi el. Pînă la urmă nu crede, nu vrea să creadă. El şi-a plantat grădinile de zarzavat, viile, livezile, grădinile, casele. Totul în jur e creat cu elementele Vezuviului; şi parapetele şi zidurile, şi cupolele caselor sprijinite şi unite ca pereţii unui ulcior. Într-o zi, o ploaie de lapili negri a îngrăşat via, şi viţa graţioasă a devenit robustă şi mai abundentă. Într-o natură aridă ca aceasta, multe specii de vii, din cele peste o sută de specii care înfloresc pe stîncile de bazalt acoperite de un strat de cenuşe de cîteva palme, atît cît ajunge pentru a face roditor un cîmp, au ieşit la iveală din seminţe rătăcitoare. Vinul e de culoare violet şi rubinie. Şi apoi piersicii, migdalii, portocalii; legumele şi verdeţurile; mazărea înaltă abea de două palme; verzele pipernicite verzi-albastre, pe cenuşa gri şi moale care mai păstrează urma strălucitoare a hîrleţului şi a sapei.

Acolo unde cenuşa e abea dată la o parte, e de culoare vie şi aproape umedă. Primăvara e suspendată în aer, în tremurul trandafiriu al piersicilor. Jos e acest gri de care am vorbit, iar pe gri trunchiurile cojite şi zugrăvite cu alb ale arborilor. Şi arborii capătă pe pămîntul inundat de lumină cadenţe de oameni, şi albul aminteşte veşmintele, şi, îndoite de vînt, trunchiurile par oameni, cu aceste voaluri trandafirii deasupra, în care mireasma primelor frunze verzi e ca revărsarea bogată a pletelor unui bătrîn personaj de basm. Într-un patio între zidurile de un alb de lapte unde gura neagră a cuptorului stă la o parte, florile devin enorme şi oalele de lut caraghioase de pe coloanele de var retezate, care reprezintă chipuri omeneşti, ţin încă prizoniere vechile spirite ale păgînismului. Priveşte cuminţenia brazdelor, ordinea grădinilor de legume, rogojinile care acoperă frunzişul des al portocalilor încărcaţi. Într-o ţară cu înfăţişări şi fapte antice ca Italia, această fîşie de pămînt cu gustul ei de cenuşe, nu păstrează antichitatea în nicio piatră, ci în ordinea cîmpului. E aceeaşi ordine a stucurilor cu scene de viaţă agrestă din muzeul Termelor de la Roma, a frescelor de la Pompei, a dorurilor cîmpeneşti ale lui Vergilius şi Horatius. Imemorabil, acest pămînt continu desfiinţat şi reînviat, reproduce ordinea aceea. O antichitate vie, perenă şi prosperă, o antichitate de fiecare clipă. În curţile adînci şi umbroase, în patiouri, pe coridoare, stau femei şi copii, căţelul ghemuit, un cocoş negru pe un scaun, mica plantă binevoitoare a virnanţului.

«Ăştia trebuie să fie oameni cu totul deosebiţi de toţi ceilalţi».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« Sînt, într-adevăr. În unele din aceste ţinuturi au desfiinţat postul de jandarmi. Nu s-a auzit niciodată vorbindu-se de o crimă sau de un furt ».

Din curţile şi din patiourile lor, ne privesc uimiţi, pe noi cei care privim acea antică sămînţă de oameni. De obicei, străinii nu privesc oamenii. Văd Italia ca şi cum ar fi căzut din cer. Cînd îşi vor da seama că oamenii au construit-o?

Vai, oamenii. I-am întîlnit pînă sub craterul Vezuviului. Cîntau la ghitară.

Ieşiţi din umbra binevoitoare a curţilor albe şi a privirilor de tot felul ale atîtor ochi albi şi negri, lăsasem ultimele case înfipte la marginea lavei, cu forma lor de cub ca o afirmare simplă şi constructivă în faţa naturii rotunde a muntelui, a informului lavei care apasă din toate părţile într-o mare îngheţată; părea uneori că pe valul acela zarurile albe ale caselor se clătinau ca velele pe mare. Mai sus o pădure de pini, cu adîncile ei ascunzişuri. Dar mai departe, după cîteva grădiniţe în care vegetaţia devine pitică, ca într-un regat al copilăriei, începe deşertul sonor de piatră aridă; cenuşa în palmă, e grea: are culoarea unui jar care ascunde un foc încă nestins. Urcînd, masa de cenuşe apasă din toate părţile; poteca deschisă ieri, redeschisă azi, susţinută de molozul de pietre, e moale. Lumea locuită e departe, se întrevăd casele albe, clopotniţele trandafirii; asemenea unor pete de cerneală, urmele vechilor erupţii se întind în cîmpie; deasupra lor au crescut din nou grădinile de legume şi casele. Parcă întrevezi în aceste pete ceea ce se găseşte în adîncul pămîntului, în acelaşi fel în care, privind o mare de sus, zăreşti stîncile întunecoase şi bancurile de nisip luminoase. Într-una din aceste pete e Pompei. Dar nu e chiar deşertul. Muntele emană o căldură tandră de animal, de om. Vezi un smoc de ierburi uscate şi te întrebi în care anotimp oare au înverzit. Se cască sub ochi valea infernală, de culoarea pucioasei, de mucegai, de crustă. Cu o fantezie secătuită şi dezordonată, deşertul de lavă imită imaginile în care se întîlnesc elemente haotice şi lubrice: zdrenţe şi rufe murdare, funii încolăcite, goliciuni decapitate şi mutilate, cu realismul măcelurilor. E o materie surdă care capătă o formă numai pentru că e materie, numai pentru că ochii omului caută în ea o formă. La urmă îţi vine în minte imaginea acelui cerc dantesc în care se află cei « doi cufundaţi în excremente ». Aici e la fel.

În clipa aceasta, între cenuşa trandafirie şi infernalele excremente, apărură cei doi cîntăreţi la ghitară. Cîntau « Ohi Marî » şi se acompaniau; sus în vîrf, strîngînd la piept forma exactă a ghitarelor, oameni, ca şi cum i-ar fi pus acolo într-un, cînt vrăjit al său, Ariosto. Nu te gîndeai că sînt cîntăreţi ambulanţi, ci personaje, apariţii aventuroase; ca şi puţin mai departe, băiatul care vindea portocale abea culese din arbore, şi nu mai vorbesc de frumuseţea acelei forme şi de culoarea aceea a fructului de pe meleagurile acelea informe şi printre culorile acelea de chimicale. Vezuviul şi ghitara, Vezuviul şi portocalele de aur. Dar nu e aşa toată viaţa? Pînă cînd gigantul nu se scutură. Şi cîntecul acela, cîntat de atîtea ori pe o mare de argint, sub ochii Vezuviului îndepărtat şi benign ca un totem, dus acolo, în realitate, de marea detaşare dintre viaţă şi moarte, dintre iluziile omului şi nimicul.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Vezuviul în aceste zile e activ. Aproape de marginea craterului, în apropierea coloanei de fum galben şi trandafiriu, discutam despre zgomotul pe care-l făcea. Ca o uşă care se închide cu violenţă stîrnind ecouri profunde şi bubuituri într-o casă goală şi spaţioasă. Nu, e un zgomot mai elementar. De val uriaş care se năpusteşte pe o plajă făcînd să răsune stînci şi caverne. Ca şi cum ar fi gata să se sufoce, vulcanul vomită zdrenţe incandescente de lavă, care se aşezară şi se stinseră în verdele mineral al conului eruptiv, un verde care părea mirajul unei păduri foarte tinere. În jurul acelei convulsii, fumarolele subţiri şi albe tămîiau tăriile. În deşertul de lavă mucegăit de steril alb, violet, galben, într-o natură cu totul minerală, în acea solitudine disperată în care muntele părea că suferă fără tihnă şi leac toate durerile pămîntului, etern condamnat la durerile naşterii, în timp ce oameni mărunţi, în zarea celuilalt versant, se profilau pe cer cu aerul absorbit al spectatorilor, se ridică bătînd din aripi o creatură din acele locuri, o fiinţă vie şi sihastră: o bufniţă.

În româneşte de ŞTEFAN DELUREANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EMILIO CECCHI

Et in Arcadia ego

Cînd vine cineva la Atena pentru prima dată, aleargă imediat pe Acropole. La Acropole te întorci şi te reîntorci. Şi tot înspre Acropole arunci ultimele priviri de la fereastra hotelului, în timp ce strîngîndu-ţi lucrurile în valize, te gîndeşti că mîine nu vei mai fi aici.

De-ar fi vorba de un fel de sugestie colectivă, de un loc comun al retoricii entuziaste, şi încă ar merita osteneala să-i cercetăm conţinutul, mecanismul, puterile. Dar în impresiile despre Acropole nu e loc pentru nici o emfază de duzină. Trimiterile istorice au un rol foarte redus. Şi nu e nici o urmă a acelei reverenţe obscure, a acelei spaime mistice de care ne simţim pătrunşi la Delfi, la Olympia, la Micene. Impresiile despre Acropole converg asupra Partenonului .Şi poate, despre Partenon nu izbutim să spunem mult mai mult decît atunci cînd s-a spus că e inefabil ca un pahar cu apă, simplu ca tatăl nostru.

În toate epocile, învăţaţi, tehnicieni, exegeţi s-au ostenit să cerceteze cu atenţie această luminoasă şi înspăimîntătoare simplitate. Unşi cu toate mirurile ştiinţei, urcau colina sacră şi scotoceau prin ruine, cu sufletul de vechi umanişti concentrat doar în baston.

Generaţie după generaţie şi-a înfipt printre pietrele acelea jaloanele ei, nivelele ei cu bulă de aer, goniometrele ei. A întins panglici milimetrice. A reluat şi a verificat măsurile şi proporţiile întregului şi ale părţilor.

În galburile coloanelor, în variaţia intercolonamentului, în imperceptibilele concavităţi ale bazelor, au fost dibuite, scandate cele mai subtile arpegii ale acestui mare contrapunct de marmură. Una cîte una au fost examinate modulele decorative prin care masa arhitecturală trece în sculptură, misterios, aşa cum un trunchi de arbore se transformă în frunziş, ca şi triglifele, metopele, care te fac să te gîndeşti la spectre de statui încremenite încă în stîncă, şi care abea schiţează descătuşarea cu o tentativă de gest şi o licărire în privire.

În scurgerea orelor poeţii se încîntau privind infinitele oscilaţii în culoarea acestei marmure. Zăpada de pe munţi, aurul cîmpurilor, apele mării, nu păreau atît de sensibile la cel mai mic freamăt al luminii. Ascunzîndu-şi capetele sub zdrenţele negre,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

avea de exprimat lucruri atît de îndepărtate, atît de sfîşietor de îndepărtate de acestea.

În ce-i priveşte pe proprii maeştri, Partenonul confirmă faptul că dacă oraşul, ordinea socială se dezvoltă şi-l sprijină pe marele artist, acesta le restituie înmulţit în vecie puţinul pe care l-a primit în scurta viaţă. Imaginea acelei ordine, a acelei civilizaţii, pe care el ne-o încredinţează în opera sa, lasă urme de neşters în timp. Erudiţii, moraliştii, amatorii de scandal îşi vor putea face mendrele apoi. Şi vom afla că Partenonul a fost desăvîrşit cu mare greutate. Că Atena nu înţelegea să voteze cheltuielile. Vom afla de Fidias cel persecutat şi închis. Dar lumii puţin îi pasă de palavre şi documente. Lumea se uită la fapte. Şi faptul, aici, e Partenonul. Lumea judecă cel mult aşa, : « Vezi grecii aceia ce izbuteau să facă, cu toate că şi atunci se amestecau o mulţime de proşti şi de pungaşi ! »

Acesta a fost imensul serviciu pe care l-au făcut civilizaţiei greceşti Fidias, Ictinos şi ceilalţi care au lucrat la Partenon. Au consacrat-o într-o prezenţă supremă şi de netăgăduit; i-au dat fizionomia pe care ea trebuia să o păstreze în veci. Fără Partenon ar fi ca şi cum ne-am închipui Roma papală fără absida lui Michelangelo şi porticul de la San Pietro; lipsită de cele mai formidabile bastioane ale ei.

Celelalte monumente de pe Acropole şi din Atena nu se pot asemui în nici un fel cu Partenonul. Nici Propileele, foarte admirate de cei vechi, dar despre care e greu să ne facem acum o idee valabilă. Nici Erecteionul, elegant în amănunte; dar, de o graţie cam obosită, în comparaţie cu Partenonul. Nici Teatrul lui Dionisos, imitat în epocile următoare şi încărcat de decoraţiuni baroce. Nici Theseionul, contemporan cu Partenonul, foarte bine păstrat, viu, cu marmura sa roşcată în peisaj; dar prozaic, fără muzică, dur. Şi în ce priveşte Olimpionul, Turnul Vînturilor, Biblioteca lui Hadrian, Odeonul lui Herod Atticul : fără să ne gîndim la Roma, pe care nu trebuie s-o deranjăm pentru asta, în nenumăratele locuri în care ea şi-a afirmat nobila ei stăpînire, există monumente la fel ca ele şi chiar mai multe. Dar Partenonul e altceva decît fiecare din aceste lucruri şi decît toate la un loc; aşa cum spiritul elenic, în expresia lui cea mai deplină şi mai intensă, e altceva decît spiritul civilizaţiilor care au concurat să-l formeze, sau au extras din el impulsuri vitale şi le-au transformat.

În româneşte de ŞTEFAN DELUREANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

avea de exprimat lucruri atît de îndepărtate, atît de sfîşietor de îndepărtate de acestea.

În ce-i priveşte pe proprii maeştri, Partenonul confirmă faptul că dacă oraşul, ordinea socială se dezvoltă şi-l sprijină pe marele artist, acesta le restituie înmulţit în vecie puţinul pe care l-a primit în scurta viaţă. Imaginea acelei ordine, a acelei civilizaţii, pe care el ne-o încredinţează în opera sa, lasă urme de neşters în timp. Eruditii, moraliştii, amatorii de scandal îşi vor putea face mendrele apoi. Şi vom afla că Partenonul a fost desăvîrşit cu mare greutate. Că Atena nu înţelegea să voteze cheltuielile. Vom afla de Fidias cel persecutat şi închis. Dar lumii puţin îi pasă de palavre şi documente. Lumea se uită la fapte. Şi faptul, aici, e Partenonul. Lumea judecă cel mult aşa, : « Vezi grecii aceia ce izbuteau să facă, cu toate că şi atunci se amestecau o mulţime de proşti şi de pungaşi ! »

Acesta a fost imensul serviciu pe care l-au făcut civilizaţiei greceşti Fidias, Ictinos şi ceilalţi care au lucrat la Partenon. Au consacrat-o într-o prezenţă supremă şi de netăgăduit; i-au dat fizionomia pe care ea trebuia să o păstreze în veci. Fără Partenon ar fi ca şi cum ne-am închipui Roma papală fără absida lui Michelangelo şi porticul de la San Pietro; lipsită de cele mai formidabile bastioane ale ei.

Celelalte monumente de pe Acropole şi din Atena nu se pot asemui în nici un fel cu Partenonul. Nici Propileele, foarte admirate de cei vechi, dar despre care e greu să ne facem acum o idee valabilă. Nici Erecteionul, elegant în amănunte; dar, de o graţie cam obosită, în comparaţie cu Partenonul. Nici Teatrul lui Dionisos, imitat în epocile următoare şi încărcat de decoraţiuni baroce. Nici Theseionul, contemporan cu Partenonul, foarte bine păstrat, viu, cu marmura sa roşcată în peisaj; dar prozaic, fără muzică, dur. Şi în ce priveşte Olimpionul, Turnul Vînturilor, Biblioteca lui Hadrian, Odeonul lui Herod Atticul : fără să ne gîndim la Roma, pe care nu trebuie s-o deranjăm pentru asta, în nenumăratele locuri în care ea şi-a afirmat nobila ei stăpînire, există monumente la fel ca ele şi chiar mai multe. Dar Partenonul e altceva decît fiecare din aceste lucruri şi decît toate la un loc; aşa cum spiritul elenic, în expresia lui cea mai deplină şi mai intensă, e altceva decît spiritul civilizaţiilor care au concurat să-l formeze, sau au extras din el impulsuri vitale şi le-au transformat.

În româneşte de ŞTEFAN DELUREANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GIUSEPPE UNGARETTI

Caiet egiptean

Alexandria 19 iulie 1951

Pe marea internă

Plec în Egipt ! M-am născut acolo, într-o noapte furtunoasă, mi s-a spus. Cred că vremea, pentru mine, n-o să aibă niciodată chef să se facă mai bună.

Am trăit în Egipt primii douăzeci de ani şi ei au devenit pentru mine, în mai mult de douăzeci de ani, departe, ca un balon de săpun, un norişor irizat cu frumuseţea lăuntrică a unor locuri şi oameni în reţinuta dizolvare a unui joc. Caritate finală a memoriei ! . . .

Călătoresc cu *Esperia*, un bastiment de lux care, împreună cu *Ausonia* al aceleaşi Companii, lansat puţin mai tîrziu, a reluat, pe aceste linii ale « Mării Interne », tradiţiile strălucirii marinei comerciale italiene . . .

Arhitectura lui e de o rară eleganţă de fiecare dată cînd necesitatea comandă stilul . . . E o arhitectură, care, rămînînd navală, te face să te gîndeşti şi la unul din acele obiecte imposibile — la un velier într-o sticlă — care, în porturi, trăiesc în rafturi, printre pînzele de păianjen şi lichioruri, în timp ce, în cîntecul ultimei Venere care te calcă pe bătătură, Ottocento în fustiţă cu solzi moare pe genunchii unui marinar.

E o arhitectură avidă de imagini, fiica nebună a memoriei aride. E izvor de delicte pure, al acelei libertăţi pe care ne-o luăm faţă de fiinţele inaferabile din vis . . .

Noaptea e foarte senină. Cer limpede în imaginile ei. Văd bine cum cerul nocturn, cum noaptea şi nu ziua, noaptea înstelată l-a învăţat pe om drumurile omenirii. O, cerule, călăuză algebrică a neliniştii, a tîlharilor, şi a apostolilor, a profeţilor şi a magilor, în ce hal ai adus pămîntul ! Acum, pentru om, ei e mai puţin decît un ghem.

Ce închisă e marea în noaptea asta. Nu se vede nici un peştişor cît de mic, nici măcar ţîşnirea unei cozi. Şi aici jos, sînt milioane. Răbdare ! Oamenii inventează o lentilă şi data viitoare te va delecta, sub această pojghiţă pustie, spectacolul plin al abisurilor. Ah ! omule, etern copil ! Vei vedea cum e alcătuită înăuntru încă o jucărie, vei rupe încă o vrajă. Ciudat animal e omul. Caută singurătatea şi fuge de ea.

Printr-un efect poate al nopţii, perpendiculară pe bastiment, o linie împarte acum apa în două zone, de o parte întunecoasă şi grea ca fierul topit, de cealaltă, ca o coajă de mică gri-verzule.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

E ziuă. Se ghicește Alexandria, joasă, intrată parcă în mare. Barmanul îmi face o confidență:

« Egiptul e deasupra » . . . . . .

Debarcăm.

Dacă vreun port dă impresia echerului și a firului cu plumb, și a mării restrînse la un bazin, el este cu siguranță. O impresie de oțel apoi și de antracit. Templul unui zeu inuman pe care, foarte umane, se joacă pulberea și sarea vîntului și umbrele soarelui . . .

Ce dezordonat e orașul acesta ! Toate aceste graiuri care se interferează; aceste firme italiene, franceze, arabe, grecești, armene, deasupra prăvăliilor; arhitectura și gustul ! Ce Merlin Cocai s-a jucat inventîndu-le? Nu știu ce resentiment mă invadează, să-mi iubesc acest oraș natal !

Alexandria, 11 iulie 1931

O mare aventură

Parfum de alge.

Am un vis pentru că am simțit parfumul algelor mării acesteia. Un parfum unic pe lume. Prospețimea lui înțepătoare e enormă aici, ca și sila care se leagă de el.

Alexandru cel mare.

« Pentru ce oamenii aceia sapă ca furnicile sub moscheea aceea, și mormintele acelea de hagii și pașale, toate galeriile acelea? »

« Se caută *sema* unde Alexandru cel Mare a avut mormîntul și onoruri ca un zeu ».

Poate nu se va întoarce la lumină, în sicriul său de cristal, trupul îmbălsămat al aventurosului monarh, dar acest oraș pe care el l-a înălțat pe nisip a fost, timp de nouă secole, cazanul în care s-au mistuit și s-au topit visele Occidentului și Orientului. A-l scoate la lumină e semn că merită orice venerație pe veci.

Alexandru, plin de o grație severă în avîntul calului, cum îl vezi în figurile antice, a săvîrșit de la douăzeci pînă la treizeci și trei de ani în rapida sa viață, minuni, și totdeauna l-am admirat ca pe modelul tinereții.

Născut pe vremea cînd se răspîndea ideea că a fi grec nu depindea de sînge, ci de educație; cînd circula zvonul că demn de a se numi grec era acela care simțindu-se astfel se dovedea om adevărat, punînd demnitatea sa în plenitudinea umană; născut pe cînd răsărea Elenismul, acea mișcare de idei care-l făcea pe grec să nu-și mai simtă municipală ci universală menirea sa — elevul lui Aristoteles era după obiceiul celor vechi și rodul unui pămînt.

Filip, tatăl său, al cărui moștenitor deveni la douăzeci de ani, datora organizării rurale a Macedoniei, al cărei rege era, acea lucidă energie care l-a impus la conducerea în război a celorlalte state grecești, stăpînite acum de discordii civile. Olimpia, mama sa, era de sînge fierbinte: purta drept colier un șarpe viu. Era natural că Alexandru nu putea concepe ideea Elenismului, care totuși îl însuflețea, decît prin intermediul unei fantazii homerice.

E deajuns să arunci o privire pe o hartă pentru a măsura vastitatea aventurii sale care a fost cea dintîi mare aventură a Occidentului . . .

Cu moartea lui Alexandru, imperiul se dezmembrează; dar stăpînirea elenică continuă peste largi zone, menținînd, — ceea ce va avea urmări mai memorabile, chiar pînă în India, — înrîurirea spirituală a aventurii. O lungă conviețuire a civilizației europene cu diferite lumi răsăritene se stabilește, o lentă corupție de idei și de forme care va reînnoi lumea.

S-a spus că Alexandria a fost cazanul în care s-a topit complexul chin antic. Și pentru diferite motive. În primul rînd, mi se pare, pentru că Alexandria devenise portul lumii; pentru că răsărise dincoace de pragul Egiptului, Alexandria, într-un

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

upul viu. Dacă misterul e dezvelit de Platon, şi, după puţinul gora, este sau pentru a face mai senină şi mai puţin amăgitoare ıre, sau pentru a face mai intense şi mai vii în contemplaţie

●

endicular; totul e acum suspendat şi tulburat; fiece mişcare not înnăbuşit. Nu e ora de umbră, nici ora de lumină. E ora Aceasta e ora oarbă; aceasta e ora de noapte a deşertului. Nu cile măcinate, firicelele alburii în nisip. Finele ondulaţii ale t şi ele în urzeala densă a razelor care bat din toate părţile. galben-gri încinsă şi egală, în care te mişti cu greutate, dar le n-ar fi acea biciuire care de la talpa picioarelor îţi dizolvă :, aspru, melancolic, blestemat, ai spune că acesta e nimicul. :perienţa acestei lumini absolute care se istoveşte în ariditate. lui, ca un ecou al unei suferinţe atît de mari, simţi ca o sînge. Nu vezi o lăcustă la ora asta, nici una din acele lăcuste i, nomadul e lacom. (Vă amintiţi, în Levitic, frumoasele nume care au călcîie deasupra picioarelor, pentru a sări cu ele pe ıtea mînca tot felul de arbe, tot felul de soleam, tot felul de agab ».) Nu vezi o lăcustă la ora asta, nici un cameleon, nici ·lă; nici un scorpion; nu e un pitpalac, nici un şacal, nici un ıră cu corn; dar mă poticnesc în scheletul unui dromader care 'nd vîntul mării îi va trece printre coaste; la ora aceea el ınii; atunci Ualad-Ali, pentru a mă uimi, va săpa cu bastonul arăta cu o plecăciune capul dromaderului care s-a mumificat; , împingînd nisipul cu piciorul, îl va acoperi din nou cu grijă. ɘlui încep să cadă pieziş, ora nu e mai puţin neagră; dar te un punct frînt al prăvălişului se naşte o mască de umbră. Cine e uneia din aceste umbre în înaintarea ei, nu va găsi straniu -l sugerează :umbră hoaţă. Nu pare să adere la nimic, să de-ışată, şi ar putea fi numită de cine iubeşte jocurile de cuvinte: trebuie să repet ceea ce v-au spus atîţia pictori care de la 9 s-au ostenit zadarnic să reproducă aceste efecte. Dacă fixez cu încetul ea se concentrează, nucleul tabloului e între mari ıre se mişcă; şi, dacă stărui s-o fixez, ea capătă transparenţa a unei ape moarte. Dar, strălucind de o uscăciune lăuntrică, ca o cenuşă, e o apă fără umezeală, o apă crudă; nu e apă, chiar impură, poate potoli setea: e o glumă sadică a luminii. a înghiţit, doi bărbaţi, îi văd, se odihnesc laolaltă cu animalele oscilează cînd şi cînd, fără să fie cu putinţă să se stabilească ;i cel care priveşte, şi nisipul arămiu şi mantiile de lînă. Iată, ire roşcată, cu cîteva pete trecătoare ca de suc de tamarin; care obiect văzut — o uscăciune galbenă care moare în violet. ıot măsura sînt toate acum rodul greşelii: e ora erorilor de fost într-atîta martirizat încît deasupra lui stă şovăielnic un ım, cînd suferă, are sudori reci; şi deşertul are acest strat de ea straturi diferite, atîtea clime diferite se suprapun acum în ul se schimbă pe măsură ce te ridici; jos e temperatura cea mai mai lichid. Şi acum se poate întîmpla ca un punct înalt al tă vreun arbore sau vreun cuib şi o fîntînă, sau unde nu există totdeauna un simulacru de umbră — se întîmplă ca imaginea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

teama de exces, în trupul viu. Dacă misterul e dezvelit de Platon, şi, după puţinul care se ştie, şi de Pitagora, este sau pentru a face mai senină şi mai puţin amăgitoare viaţa noastră trecătoare, sau pentru a face mai intense şi mai vii în contemplaţie senzaţiile.

●

Soarele cade perpendicular; totul e acum suspendat şi tulburat; fiece mişcare e învăluită, fiece zgomot înnăbuşit. Nu e ora de umbră, nici ora de lumină. E ora monotoniei extreme. Aceasta e ora oarbă; aceasta e ora de noapte a deşertului. Nu se mai deosebesc stîncile măcinate, firicelele alburii în nisip. Finele onduiaţii ale nisipului au naufragiat şi ele în urzeala densă a razelor care bat din toate părţile. Totul are o culoare galben-gri încinsă şi egală, în care te mişti cu greutate, dar ca într-un nor. Ah ! de n-ar fi acea biciuire care de la talpa picioarelor îţi dizolvă sîngele într-un cîntec, aspru, melancolic, blestemat, ai spune că acesta e nimicul. Ea intră în sînge ca experienţa acestei lumini absolute care se istoveşte în ariditate. Şi din taina pămîntului, ca un ecou al unei suferinţe atît de mari, simţi ca o explozie înăbuşită în sînge. Nu vezi o lăcustă la ora asta, nici una din acele lăcuste de care, ca şi de pisici, nomadul e lacom. (Vă amintiţi, în Levitic, frumoasele nume ale acestor insecte — care au călcîie deasupra picioarelor, pentru a sări cu ele pe pămînt ? — « Veţi putea mînca tot felul de arbe, tot felul de soleam, tot felul de argol şi tot felul de agab ».) Nu vezi o lăcustă la ora asta, nici un cameleon, nici un arici, nici o şopîrlă; nici un scorpion; nu e un pitpalac, nici un şacal, nici un scarabeu, nici o viperă cu corn; dar mă poticnesc în scheletul unui dromader care va cînta la noapte cînd vîntul mării îi va trece printre coaste; la ora aceea ei va fi ca o grapă a lunii; atunci Ualad-Ali, pentru a mă uimi, va săpa cu bastonul său nisipul şi-mi va arăta cu o plecăciune capul dromaderului care s-a mumificat; apoi, fără să-l atingă, împingînd nisipul cu piciorul, îl va acoperi din nou cu grijă.

Cînd razele soarelui încep să cadă pieziş, ora nu e mai puţin neagră; dar te amăgeşte altfel. Într-un punct frînt al prăvălişului se naşte o mască de umbră. Cine a asistat la precauţiile uneia din aceste umbre în înaintarea ei, nu va găsi straniu adjectivul pe care mi-l sugerează :umbră hoaţă. Nu pare să adere la nimic, să depindă de nimic, e detaşată, şi ar putea fi numită de cine iubeşte jocurile de cuvinte: umbră liberă. Şi aici trebuie să repet ceea ce v-au spus atîţia pictori care de la începutul secolului 19 s-au ostenit zadarnic să reproducă aceste efecte. Dacă fixez umbra aceea, încetul cu încetul ea se concentrează, nucleul tabloului e între mari franjuri de lumină care se mişcă; şi, dacă stărui s-o fixez, ea capătă transparenţa sticloasă şi metalică a unei ape moarte. Dar, strălucind de o uscăciune lăuntrică, mistuită ca un var şi ca o cenuşă, e o apă fără umezeală, o apă crudă; nu e apă, care, chiar bolnavă, chiar impură, poate potoli setea: e o glumă sadică a luminii. Acolo unde umbra s-a înghiţit, doi bărbaţi, îi văd, se odihnesc laolaltă cu animalele şi chipurile lor arse oscilează cînd şi cînd, fără să fie cu putinţă să se stabilească o distanţă între ele şi cel care priveşte, şi nisipul arămiu şi mantiile de lînă. Iată, totul devine o unduire roşcată, cu cîteva pete trecătoaare ca de suc de tamarin; şi tiveşte totul — fiecare obiect văzut — o uscăciune galbenă care moare în violet. Distanţele care se pot măsura sînt toate acum rodul greşelii: e ora erorilor de distanţă. Pămîntul a fost într-atîta martirizat încît deasupra lui stă şovăielnic un diluviu de aer. Un om, cînd suferă, are sudori reci; şi deşertul are acest strat de aer febricitant. Atîtea straturi diferite, atîtea clime diferite se suprapun acum în aer. Rarefierea aerului se schimbă pe măsură ce te ridici; jos e temperatura cea mai înaltă, şi stratul cel mai lichid. Şi acum se poate întîmpla ca un punct înalt al deşertului unde există vreun arbore sau vreun cuib şi o fîntînă, sau unde nu există decît dezolare, dar totdeauna un simulacru de umbră — se întîmplă că imaginea

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

din punctul acela, din clişeul ei cel mai opac, se detaşează, pentru a se înălţa şi a se oglindi într-un clişeu mai vag, înşelînd şi mai mult ideea noastră de distanţă. Mirajul. . . Şi nebuniile noastre cele mai lăuntrice, cui se datorează dacă nu unei despărţiri falsificatoare a imaginii de obiect?

Şi atunci cînd razele sînt foarte oblice, şi refracţia lor se produce mai puţin integral, va trebui să închid ochii. Şi pentru ce acest fum pe care-l simt sub pleoape într-un cerc de sînge? Deschid ochii din nou cu prudenţă, voi vedea acum cerul; dar nu se poate spune că e senin; e în albastrul care păleşte o asprime roşie şi obişnuita uscăciune a marginii, galben murind în violet. Şi acum ştiu că mă înconjoară mile întregi; o ştiu, dar într-un fel ciudat: la cîţiva paşi de mine, oamenii trec cu jar printr-un roi de ţînţari; şi voi şti că înaintea mea sînt oameni după aureola aceea care îi ascunde şi care înaintează împreună cu ei, şi voi măsura spaţiul după intensitatea deosebită a diferitelor aureole şi, ajungînd la groapa de lîngă cer— spectrali — oamenii îmi vor apărea în cele din urmă. Se spune că vîntul e unicul element de mişcare şi de viaţă în aceste locuri numite ale nemişcării şi ale morţii. Nu, elementul de viaţă şi chiar elementul tragic în deşert e lumina. Nu pentru că vîntul deşertului nu ar fi ceva înspăimîntător. Pe aici bate hamsinul, și-l cunosc de copil. E vîntul pe care-l numesc în alte părţi simun, siroco, seheli; e un vînt rău care ajunge aici în rafale şi vîrtejuri dinspre sud-vest. L-am auzit în urmă cu două zile. Aşa cum vrea credinţa primitivă din deşert, acele coloane roşii rotitoare de pulbere care se reped îmbătate asupra noastră, şi care au un miros de piper ameţitor şi deprimant, care vă intră în nări, şi în gură şi în ochi şi în porii pielii, şi care vă strecoară în tot trupul, în toate ascunzişurile fiinţei voastre, o plictiseală şi o greutate de parcă v-ar umple cu plumb iar carnea voastră ar avea o rugină pe care trebuie s-o dai jos cu glasspapier—aşa cum vrea antica religie sahariană, grăunţele de nisip sînt djinni care dansează, şi chiar azi tuaregii poartă faţa înfăşurată într-un văl, *litham*, pentru ca acele duhuri, acele spirite rele, spiritul răului, să nu le intre, prin gură şi prin nări, în trup.

Îl întreb pe Ualad-Ali:

« Face multe victime vîntul »?

Rîde. De vînt nu se moare. Se moare de sete.

Cînd cineva pleacă pe drumurile fără urme, aureolă rătăcitoare, neavînd altă siguranţă decît proverbul: «Vîră-ţi în ochiul drept steaua polară şi urmeaz-o pînă cînd va veni steaua de seară» pînă cînd va veni Venus să schimbe amăgirile înseninînd cerul — cînd cineva merge după stea, strigînd cu jumătate de voce: « Uen, uen, sceeh el Arab, uen? şi pleacă pentru săptămîni şi luni, rostindu-şi la nesfîrşit cantilena, cu vocea sa sleită de lumină: « Unde eşti, unde, şeic el Arab, unde? » — dacă greşeşte drumul cu un pas — îl aşteaptă setea şi îl devorează. Va cunoaşte atunci ultimele amăgiri. Ca şi Memnon, ziua căzînd brusc peste noapte, stîncile vor crăpa. Afunzi un picior în nisip, şi miliarde de grăunţe, izbindu-se unul de celălalt, vor face ca un răpăit de tobă. Ruli? E îngerul negru! Moartea prin sete! Hohotele djinnului Ruli! « Uen, uen, sceeh el Arab, uen? »

Dacă arabul se întoarce din deşert, vai, e cuprins de nebunie. Iată de ce nomadul e incurabil: deşertul e un vin şi un drog şi aprinde o mînie care nu se domoleşte decît în sînge sau în iubiri foarte încete.

Dintre atîtea sentimente ale morţii pe care viaţa lui milenară i le-a plămădit în vine, egipteanul a primit de la arab sentimentul cel mai trist: că dorinţa de plăcere e o sete extremă, suferinţă care nu se potoleşte decît în nebunie. Acest sentiment: că nebunia e ca o creştere a sufletului, că răsplata pentru suflet este descătuşarea în plăcerea mortală a simţurilor.

În româneşte de ŞTEFAN DELUREANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GABRIEL AUDISIO

Geniul Africii de Nord

Nu o teorie a climei se impune spiritului ce caută să-şi formeze o imagine despre geniul nord-african. În sfîrşit nu există îndoială: climatul, fizic sau mintal, marchează specific atît fiinţele cît şi solul. O dovedesc mai întîi oamenii care-i avem în faţă, fără să urcăm pe firul istoriei. Cam de un secol, diverse populaţii trăiesc pe aceste teritorii, unele lîngă altele, dacă nu înfruntîndu-se. Europeni veniţi de pe toate tărîmurile Mediteranei, berberi, arabi, berbero-arabi, evrei, negri... Dar sîngele nu li s-a amestecat: aşadar e greu de vorbit despre făurirea unei rase noi; deşi, totul se petrece ca şi cum această rasă exista. Fie că este condiţionat de impregnarea telurică, de obiceiurile căpătate în comun sau de un mimetism al comportamentelor, nu există îndoială că « omul nord-african » există, avînd anumite trăsături etnice specifice.

Căci geniul unei ţări nu se manifestă numai prin sîngele popoarelor sale, ci şi prin spirit; iar spiritul există dincolo de chimia globulelor. El se exprimă prin acei a căror menire este să se exprime: intelectualii, gînditorii, scriitorii, artiştii. Aceştia şi operele lor le vom lua drept mărturie.

•

Aidoma oamenilor, aspectul geografic al ţării: ceea ce izbeşte pe călătorul cel mai puţin atent, este extrema diversitate, violenţa contrastelor împinse pînă la dezacorduri şi contradicţii, pe care le impune natura nord-africană.

(...) În Africa de Nord, totul este extrem. O dovedeşte — fără a face un joc de cuvinte — chiar denumirea ţărilor: totalitatea lor este Maghreb-ul, adică ţara asfinţitului, deci o extremitate. Marocul este Maghreb-el-Akca, ceea ce înseamnă « extremul occident... » Aici totul este extrem. Este ţinutul unde stăpînesc extremităţile, în lung şi-n lat, şi toate extremele se ating fără încetare. Nu numai că se ating, dar aşa cum André Gide asigura că extremele îl afectau, e sigur că în Africa de Nord extremele emoţionează pe toată lumea; acolo fiecare este locaşul unei întîlniri, unei coincidenţe, unui conflict al extremelor. Ceea ce găsim formulat astfel sub pana unui nord-african: « Există nisip şi sare în sufletul meu... Viaţa noastră contradictorie

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

cu aspectele ei umbroase şi solare. . . Violenta legănare de la voluptate la disperare» (Fréminville). Şi a altuia: « Ştim prea bine, noi oamenii Sudului, că soarele are faţa sa neagră » (Camus). Şi a altuia: « De la despuiere pînă la solitudine, distanţa este scurtă » (Celly). Un altul mai vorbeşte de « nălucirile soarelui » (Clot). După cum vedem, lumina nu-i aici decît o extremă şi ea n-ar fi deajuns ca să împingă spiritul nord-africanului spre ceea ce unul din ei mai denumea, pentru a-l refuza, un « naţionalism al soarelui ».

•

Cine spune trecere de la o extremă la alta, spune în mod necesar alternanţă, dualism, căutarea unui echilibru, atragerea sau respingerea unor poli duşmani.

Dacă este adevărat că dualismul, împins pînă în preajma maniheismului, această « ambivalenţă », care mi s-a întîmplat s-o studiez în mitul lui Ulisse, este o componentă esenţială a geniului mediteraneean, nici una din ţările Mediteranei nu este mai impregnată de ea decît Africa de Nord, şi, fără îndoială nu-i o întîmplare, dacă « voiajorul hărţuit » care-i Montherlant a venit aici mai mulţi ani în şir ca să trăiască şi să-şi descrie « pendulările » şi chiar « synchretismele şi alternanţele ».

Oricît de mult urcăm de-a lungul veacurilor vedem această Africă marcată de semnul dualismului şi al conflictelor sale. Sub ochii noştri semnul Orientului şi al Occidentului este destul de vizibil pentru a nu stărui asupra lui. Îl vedem mai puţin pe al nomazilor şi sedentarilor, care tinde să se estompeze, dar rămîne latent şi a fost un adevăr milenar. Pentru a vorbi ca un istoric de meserie: « Ţară cu dublă vocaţie, indiferent dacă-i agricolă sau de păstori. . . Nomazi sau păstori, baza eternă a dualităţii sufleteşti a Maghrebului ». Iar cel mai citadin, cel mai rafinat, dar nu cel mai «sedentar» dintre gînditorii musulmani ai Maghrebului, Ibn Khaldoun, scriitor, ministru, ambasador, curtean — chiar el face elogiul societăţii nomade.

Dualism şi între tendinţa originală spre monoteism şi multitudinea credinţelor, între ortodoxia religioasă şi superstiţiile magice. Prigonită din secolul al IV-lea al erei noastre, vrăjitoria are o viaţă dură: mîinile Fatmei, semnele lui Tânit, riturile profilactice, sacrificiile de animale sînt monedă curentă pînă la venirea europenilor, precum şi acei « cinci în ochiul tău » pe care o statuie din Madaur îl arată încă de pe vremea Sfîntului Augustin. În această ţară realistă, supranaturalul este totdeauna prezent: cînd vorbeşti aici despre geniu, trebuie să te gîndeşti şi la duhuri: geniu şi djim, *ingenium* şi *djinnoun*. . .

Sufletul lui are o dublă vocaţie, trebuie deci ca geniul nord-african să-l caute fără încetare între doi poli contradictorii. Mai întîi între barbarie şi civilizaţie, între instinct şi raţiune, între bucuria de viaţă şi ascetism. Spune: « Pentru noi comunicarea n-a încetat să existe între cele mai înalte funcţiuni ale spiritului şi puterile instinctului ». (Amrouche). Din primii secoli al erei noastre, apologiştii creştini se manifestau prin cele mai excesive violenţe, iar episcopi cu torţa în mînă îşi conduceau fidelii la incendiu şi jaf.

(. . .) Acest suflet nord-african, cînd a fugit de barbaria ce-l solicita, în care civilizaţie s-a căutat? În toate. Nu se poate afirma că Africa de Nord a avut vreodată o civilizaţie specifică, căci ea se va dovedi totdeauna o teribilă « mîncăcioasă » de civilizaţii importate.

Din epoca desenelor rupestre vedem aici influenţa egipteană, bunăoară, la războinicii « garamantici » pe carele lor. Pe urmă, Africa de Nord la un chip fenician şi punic: semnul lui Tânit, care mai exista la Ouargla, e deajuns să ni-l amintească. În această epocă, Africa de Nord vorbeşte, scrie în liby-feniciană. Dinastiile berbere îşi construiesc mausolee amintind piramidele; Massinissa dă fiilor săi o educaţie grecească; unul din ei, Micipsa, se înconjoară de oameni de litere greci. La fel,

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Hiempsal, tatăl lui Juba I. În sfîrşit, Juba II îşi redactează tratatele în limba greacă, iar capitala sa, Iol-Cesareea (Cherchell) imita Atena, avînd statui ale lui Venus şi Apollo, care şi-ar găsi locul pe Acropole. În secolul I al erei noastre, credincioşii Bisericii din Africa de Nord vorbeau limba greacă; în secolul al V-lea mai vorbeau punica. Şi era ceea ce se numeşte *Africa latina*. . .

Arta helenică, care împodobea Africa lui Juba, de unde provenea? Din ţara de obîrşie, muzeul Bardo (din Tunis) dovedind-o cu încărcătura unei galere care s-a scufundat aproape de ţărm cu obiecte de artă helenice; iar metodele moderne de arheologie submarină o confirmă: mai există epave pline de statui în fundul apelor tunisiene. De altminteri, cînd nu existau obiectele, artiştii erau «importaţi» din teritoriile greco-romane, şi odată cu ei temele, subiectele, tehnicile; existau astfel mozaicuri, statui ale lui Venus Anadyomene, cortegii de Amfitrite.

La fel pentru arta musulmană care a primit toate inspiraţiile, motivele, tehnicile sale fie din Orientul arab, fie din Andaluzia arabizată. În epoca turco-maură, obiecte de artă au fost aduse chiar din Europa, cum e cazul cu faianţele olandeze şi italiene.

Cît despre scriitorii nord-africani din Antichitate — Apuleius, Tertullian, Sfîntul Augustin şi atîţia alţii, trebuie să spunem cu certitudine că aparţin literaturii latine, deşi sînt născuţi africani. Acei din Evul-Mediu şi timpurile moderne, un Sidi-bou-Medine, un Ibn Khaladoum, aparţin literaturii arabe. Cei contemporani, de la Robert Randau la Jules Roy, de la Louis Lecoq la Rene-Jean Clot, trecînd prin Camus, Robles şi chiar berberul Amrouche, aparţinînd literaturii franceze.

Şi totuşi cît sînt de africani! Toţi aceşti scriitori mărturisesc în felul lor, mai puţin sau mai mult, vitalitatea acelui geniu african căruia vrem să-i degajăm aspectele şi permanenţele. Fie că a fost originar din Madaur, ca Apuleius, din Tunis ca Ibn Khaladoum, din Berrughir ca Roy, — nu le-a lipsit decît o limbă specific nord-africană. Această limbă ar fi putut să fie berbera, dar nu exista; sau cel puţin nu există ca limba scrisă, ci sub forma unor numeroase dialecte care n-au dat naştere unei literaturi folclorice de transmisie orală. În definitiv cine s-ar putea plînge, fiindcă literatura orală a berberilor este emoţionantă, pentru că scriitorii africani sînt buni scriitori latini, arabi sau francezi? Geniul unei ţări nu se exprimă în mod necesar printr-un limbaj autonom, nici printr-un limbaj unic.

În orice caz, faptul de a fi importat atît idiomele, cît şi formele de civilizaţie n-a împiedicat niciodată Africa de Nord să-şi afirme independenţa faţă de ele. Ea a luat, a folosit, dar a şi condamnat şi a făcut cu uşurinţă pe dezgustata. Ea iubeşte contradicţia, opoziţia. Ceea ce face parte deasemenea din geniul său, « cu o dublă revoluţie ». Sub toate veşmintele străine dăinuiesc constante autochtone care durează şi apar brusc din nou. Aceasta se vede cu uşurinţă la artele minore, despre care se poate afirma că sînt tradiţionale şi folclorice: e deajuns să privim o ladă, o efigie, un vas kabyl de azi pentru a găsi la ele eterna afirmare a tendinţei decorative a berberilor de odinioară. Ceea ce se observă şi în arhitectura musulmană: printre cupolele orientale şi arabescurile andaluze ea înalţă deodată minarete cu plan pătrat, specifice maghrebiene, moschei ale ritului malékite, ale celor patru rituri ortodoxe ale islamului care, prin rigoarea şi austeritatea lor,au sedus mai mult popoarele din Maghreb.

(. . .) Spiritul de independenţă pe care l-am dezvăluit în ce priveşte formele exterioare ale civilizaţiei ne duce la unul din punctele cele mai sensibile ale acestei mişcări dualiste ce ni se pare caracteristică pentru geniul nord-african.

Independenţă, contradicţie, opoziţie n-ar putea fi decît virtuţi negative, sau defecte, sau chiar vicii. Se întîmplă însă că sînt şi oglindirea unor virtuţi, bunăoară, a « unei neliniştí în faţa laşităţii », după cum afirmă scriitorul algerian Jules Roy; altfel spus, ele însoţesc vitejia , curajul, sensul onoarei, fiind pe deplin evident că

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

populaţiile nord-africane au dat dovezi strălucite că şi le-au păstrat de-a lungul întregii loristorii. Iar curajul dă naştere firesc spiritului de rezistenţă.

De milenii, omul nord-african s-a supus întotdeauna dominaţiei străine; în acelaşi timp s-a ridicat totdeauna împotriva ei. Există în el un permanent răsculat. Aş afirma intenţionat: un permanent «om revoltat». Căci, fără îndoială, nu întîmplător un Camus acordă atîta însemnătate revoltei, şi nici accidental un Amorouche se interesează de portretul lui Jugurtha, eroul berber răsculat împotriva Romei, din care face un arhetip, acela a unui Jugurtha veşnic, ce trăieşte în orice berber, altfel zis spiritul de revoltă.

O furie de secesiune, de dizidenţă (i-aş spune azi de autonomism şi de separatism) a însufleţit totdeauna pe omul nord-african împotriva oricărei puteri temporare sau spirituale, iar la nevoie s-a mişcat de la un plan la altul, credincios alternanţei, înainte de a se fixa.

Un istoric serios[1] n-a şovăit să vadă în Africa romană un « farwest de nedomesticit »; iar un calcul obiectiv ne duce la constatarea că în timpul celor două mari secole ale imperiului roman — inclusiv al Antoninilor — nu s-au scurs patruzeci de ani neîntrerupţi fără să se înregistreze în Berberia revolte şi insurecţii grave. N-am mai termina să enumerăm aceste revolte ale Getuliilor, Garamanzilor, Nasamonilor, Maurilor, nici pe şefii lor, numidul Tacfarinas, berberul Aedemon. Ceea ce se numeşte pacea romană.

Aceeaşi istorie mai continuă în cele patru secole pînă la sosirea arabilor, trecînd prin vandali şi bizantini: Faraxen, Firnus, Gildon, Antolas, Iabdas, Cutzinas, Donatiştii, Circoncellionii, şi din nou nu mai terminăm. Ceea ce nu îndrăznesc să denumesc pacea vandală.

Împotriva invaziei arabe a fost Koceyla, Kahena. Împotriva cuceririi franceze, Abd-el-Kader, Abd-el-Karim. Am putea să nu-i socotim decît reflexe « patriotice ». Dar cînd nu există nici naţiune, nici patrie? Şi cînd acelaşi spirit de insurecţie se extinde şi în domeniul spiritual?

Geniul nord-african s-a acomodat bine cu toate religiile şi credinţele, cu toţi zeii şi cultele. Da, fireşte, dar a sfărîmat şi toate altarele şi împotriva tuturor ortodoxiilor a ridicat din plin schisme şi erezii dovedind — cum spune istoricul, « o veşnică atracţie pentru heterodoxie ».

Împotriva Romei păgîne s-a aruncat cu frenezie în monoteismul iudaic şi creştin. Dar de la începutul creştinismului, un Părinte al Bisericii, un Tertullian, se desparte de catolicism pentru a se face « montanist »,pe urmă de « montanism » şi evoluează spre un fel de « anti toutisme » (ce este de asemenea, văzut prin ochelarii întorşi, doctrina politică bufonă la care a ajuns legendarul Cagayous). Cyprian, Părinte al Bisericii, martor şi sfînt, este excomunicat de Papa de la Roma, fiindcă se revoltă împotriva autorităţii sale. Chiar sfîntul Augustin este îndelung sedus de manihelsm înainte de a deveni unificatorul catolicismului. Împotriva Romei papale, nord-africanii se aruncă în « donatism », care este nu numai o schismă, ci şi o insurecţie sîngeroasă, un război social de o sută de ani. . . Pe urmă, ei sprijină, — împotriva bisericii şi imperiului bizantin, — erezia lui Arie adusă de Vandali. Dar nu vor întîrzia să regăsească gustul pentru manihelsm şi, cînd vin arabii, îi vedem sfîşiaţi de tulburările provocate de erezia monotelistă.

Cel puţin islamul i-a cucerit imediat? Nu. Ei au devenit « apostaţi » de douăsprezece ori în şaptezeci de ani, ne istoriseşte un cronicar arab, şi de fiecare dată luau armele. Şi cînd, în sfîrşit, islamul i-a copleşit, ei se aruncă cu aceeaşi furie — cu strigătul de « Egalitate » — în marea schismă insurecţională a unui Kharedjisme

[1] Christian Courtois: Histoire de l'Afrique du Nord

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

musulman, ce seamănă mult cu donatismul creştin. Mai există în unele « rezervaţii » din Algeria şi Tunisia (Mzaab, insula Djerba), comunităţi puritane ibadhite — cultivînd « al cincilea rit ».

(. . .) Folosind o vorbă de duh a lui Juvenal — o bîrfeală — s-a vrut să se vadă în Africa latină o pepinieră de avocaţi, cărora li se reproşa emfaza — *tumor africus*. Oratori, retori, poate, dar ce retorică pentru a antrena masele în asemenea zone extreme ! Şi cît e de apropiată de vecinii lor mediteraneeni, spanioli, de strigătul lor « Trăiască moartea ! », de sinuciderea colectivă a numanţilor asediaţi. . . Nu, nu trebuie să căutăm o explicaţie numai în interesele sociale sau politice, nici prin ceea ce Procopiu numeşte cu uşurinţă : « inconstanţa şi mobilitatea lor de caracter ». Nu, explicaţia profundă aici este mai întîi spiritul de rezistenţă şi de revoltă.

•

(. . .) Cine spune dualism şi alternanţă spune de asemenea căutarea unui echilibru sau cel puţin trecerea prin puncte de echilibru. Între extrema violenţei destructive şi extrema purităţii sanctifiante, există loc pentru o sinteză. Geniul Africii de Nord cunoaşte, a cunoscut pe ai săi, şi mai întîi, pe augustinieni. Cel mai de seamă dintre africani, sfîntul Augustin, este primul care a regăsit sensul măsurii cunoscînd bine excesul ce sălăşluia în el bătîndu-se pe toate fronturile gîndirii pentru a ajunge la liniştea sufletească, şi pînă la urmă izbutind să clădească acel edificiu al spiritului, *Cetatea lui Dumnezeu*, pe o lume de ruine: goţii sînt la Roma, iar Augustin moare la Hippone asediat de vandali, dar lasă geniului african gîndirea cea mai trainică în opera cea mai clasică.

Clasică, acest cuvînt trebuia să-mi vină sub pană, căci este fatal ca un asemenea geniu al extremelor şi al alternanţei, — care porneşte de la raţiune la instinct, de la desfrîu la ascetism, de la lirism la asprime — să fi cunoscut faze clasice — adică atunci cînd tendinţele sale se echilibrează. Şi îndeosebi e remarcabil că aceste faze coincid cu afirmarea cîtorva constante tipic maghrebine. Că spiritul nord-african s-a « ospătat » din elocinţa romană şi din coliseurile sale uriaşe, e adevărat, de asemenea şi din preţiozităţile puţin decadente ale arabescului andaluz. S-a întîmplat însă pe neaşteptate că a opus acestui flamboiant severitatea arhitecturii Almaravizilor şi a Almohazilor[1] o cană de argilă de Tinmel, bunăoară, graţiilor tlemceniene asprimei algeriene; sau retoricei poeţilor de la Curte, solida construcţie « a la Montesquieu », *Prolegomenele* unui Ibn Khaldoun. Există un « jansenism » berber care nu-l făurit să mire în ţara lui Augustin.

Fără îndoială geniul nord-african cunoaşte actualmente una din fazele lui de clasicism. « Ambiţia noastră cea mai de seamă este de a crea opere clasice » — spune un scriitor, nu numai francez din Africa, ci şi de obîrşie kabylă. Afirmaţia lui Amrouche, gustul pentru un « clasicism creator »[2] nu este exagerat de a afirma — sînt dovedite actualmente de scriitorii, artiştii — adică de arhitecţii, de interpreţii spiritului nord-african. Nimic mai clasic decît *Montserrat* tragedia lui Roblès; nimic mai clasic decît *Străinul* lui Camus prin formă, spirit, intenţie. Ar fi uşor de demonstrat cum stilul lui Camus se inspiră din două mari surse de expresie clasică: aceea a lui Pascal, fără nici o îndoială, şi aceea a lui Augustin, cu siguranţă, a lui Augustin Africanul, liricul cu stil concret, teologul cu stil realist.

Simţim limpede că africanii avînd cunoştinţă de excesele ce există în ei şi care îi pîndesc, îşi caută un echilibru, iar *Omul revoltat* al lui Camus reuşeşte tocmai să apere şi să ilustreze acest echilibru creator, nu acel « naţionalism al soarelui » pe care l-a respins de la început, ci o « gîndire solară », o « gîndire a amiezii »,

---

[1] Almaravizii sînt « oamenii mănăstirilor », iar Almoharazii sînt « unitariştii » (n. tr.)
[2] Expresia este a lui Camus (n. tr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

acea «amiază dreaptă» după cum afirma Valéry, a inteligentului Ulysse care a refuzat tentaţiile, — cunoaşterea, nemurirea, divinitatea, — pentru a păstra « condiţia unui om obişnuit ». Pe scurt, temîndu-se de ce există « torenţial » în « climatul » lor, spiritele africane corectează excesele previzibile printr-o disciplină voluntară, aşa cum inginerii lor trebuie să « tempereze »un regim excesiv al apelor prin baraje solide.

Dar barajele nu împiedică apa să trăiască, constrîngerea voită nu împiedică pe artişti să-şi exprime plăcerea vieţii, nici pe oameni s-o resimtă. Tema fericirii şi a bucuriei, voluptatea sensorială, paradisul fizic sînt totdeauna prezente în acest univers, de la începuturile lui. Inscripţii latine despre plăcerile simţurilor mărturisesc despre acest spirit. Chiar s-a putut vorbi de « o bucurie vandală ». La rîndul ei, literatura contemporană îşi dă seama de un asemenea spirit, existînd la un singur om de la sensualitatea din *Noces* pînă la umanismul sumbru din *La Peste*.

Ca expresie a dualismului african există chiar o incontestabilă aptitudine pentru comic alături de sentimentul său tragic pentru existenţă. Aceasta-i latura lui « teatrală ». Încă din epoca romană avem mărturii despre vocaţia scenică a popoarelor nord-africane. Terenţiu s-a născut la Cartagina. Plaut scrie *Cartaginezii*; în această epocă pantomimele şi farsele zguduiau de rîs publicul, aşa cum a continuat şi la arabi. În Maroc teatrul popular se joacă totdeauna în piaţa publică unde abundă comedianţii. « Carnavalurile berbere » aproape ar fi deajuns pentru recrutarea acestor actori înnăscuţi care sînt nord-africanii şi trebuie să vezi, la Alger, pe comedianţii arabi într-unul din spectacolele lor de farsă — cu subiecte din folclor sau din Molière — pentru a te convinge.

Aş termina bucuros prin această notă picarescă, dacă n-ar trebui să-mi mai explic chiar mie însemnătatea ideii ce îndrumă aceste observaţii. Dacă noţiunea unui geniu al Africii de Nord, — el însuşi unul din aspectele geniului Mediteranei, — nu este numai o abstracţie ci şi un mod de a vedea — el trebuie pus la încercarea « exoticilor ». Dacă există, el a trebuit în mod necesar să găsească suflete vulnerabile care n-au fost modelate de el. Ceea ce nu-i îndoielnic. Pămîntul nord-african a primit « vizita » a numeroşi străini, iar numele unora le-am citat; geniul său nu este atît de exclusiv, el se oferă, e bine să fie însuşit.

Ce veneau să caute aici oamenii de pe alte meleaguri? Şi ce au găsit? Putem răspunde: tot. Nu ce aduceau ei înşişi, ci tocmai toate motivele de a exalta ceea ce exista în ei la contactul cu toate temele alternative pe care geniul Africii le propunea. În voia penei văd apărînd, — dacă-i vorba de oameni de acţiune, — fie pe un Lyautey, fie pe un Foucault. Şi ce găsesc? Lorenul: eficacitatea şi stăpînirea. Parizianul: sfinţenia şi martirajul. Ei ştiu prea bine că filozofii acestei ţări n-au fost niciodată oameni de cabinet, nici chiar Ibn-Khaldoun, om de stat, ce moare întorcîndu-se de la Tamerlan sau ca episcopul Augustin ucis apărîndu-şi oraşul asediat. Tot la Cartagina, în timpul cruciadei, regele Ludovic, viitorul sfînt, se duce să moară precum în Hoggar moare şi convertitul Foucault:

Dacă-i vorba de scriitori, provensalul Daudet reîntîlneşte prin tartarinadă descendenţa picarească, iar Psichari-Centurionul, prin depăşirea de sine, mistica sahariană. Un Flaubert se desfată din sclipirea amăgitoare a barbarului, de care avea nevoie; un Gide, puritanul, lasă frîu liber instinctului şi îşi descoperă adevărul pasional; slava Isabelle Eberhardt suferă fatalitatea nomadismului, vraja islamică şi va pieri, musulmană, înecată într-o inundaţie torenţială, al cărei secret îl cunosc « ouezii » africani. Totuşi, pictorul Dinet, şi el convertit la islamism, moare ca un înţelept la Bou-Saâda, « oaza fericirii ». Oare numai « pasiunea Orientului » atrage aici pe pictori? Romanticii au lăudat-o excesiv şi l-am putea crede văzînd mai întîi *Femeile din Alger*, dar Delacroix însuşi şi Chasseriau, şi Fromentin, şi atîţia alţii au căutat

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

curînd să arate reversul decorului vorbind de tradiţii antice şi de clasicism, cărora pe urmă un Marquet le-a dat expresie. Renoir se regăseşte într-un climat de descătuşare a culorilor, Dufresne de tropicele imaginative, iar Launois de desfrîul picaresc; dar observaţi cum femeile de la Kasba din tabloul lui Launois au tragicul frumuseţilor baudelairiene ! Astfel trecem neîncetat de la un pol la altul al acestor extreme ce se ating, care îi ating, care ne ating.

Eternă ambivalenţă a acestui geniu nord-african ce caută să-şi rezolve contradicţiile. . . Acum unde se află? Ar fi temerar şi van să ne lăsăm pradă profeţiilor, mai ales că ne aflăm aici în faţa unei lumi fertile în vizionari apocaliptici.

Dacă aş vrea să marchez cu o singură caracterizare gîndirea şi arta aşa cum se făuresc astăzi la nord-africani aş spune: umanism. În această ţară « unde oamenii se numesc firesc fraţi », iubirea pentru oameni, cultul omului, sînt atît de fundamentale, încît le-am văzut împinse pînă la antropolatrie, de la sanctuarele santonilor[1] pînă la prestigiul şefilor politici. Expresia « e un om », rămîne elogiul suprem şi gustul pentru prietenia virilă o realitate prezentă.

Dacă aş vrea să prefigurez viitorul cu un singur cuvînt, aş spune: speranţă. Vocea dublă a acestui geniu pe care-l iubesc a ştiut totdeauna să se exprime şi prin cuvintele realismului şi prin parabolele himerei. Aici, acum cincisprezece secole, apologetul Lactenţiu[2] vestea în latină o nouă epocă de aur. Aici, autorul lui *Don Quijote* îl face să declame pe unul din personajele sale, elogiind epoca de aur. Aici, romanticul Petrus Borel, totuşi bolnav de lycanthropie[3], profetiza despre « ziua ce va veni mai curînd sau mai tîrziu cînd se va naşte mare, frumos, puternic, poetul viitorului zămislit din fuziunea celor două genii, din încrucişarea celor două nobile rase: din amestecul generos al berberilor cu francul ». Aici, în oraşul infestat Oran, — medicii lui Camus Africanul continuă să spere şi să creadă « că există mai mult de admirat la om, decît de dispreţuit ».

Omul nord-african prea rar e conştient de el ca atare. Totul se petrece astăzi ca şi cum ora acestei înţelegeri a sosit. Speranţa pe care trebuie s-o formulăm este ca spiritul de revoltă şi de secesiune care am văzut că s-a integrat în geniul său de-a lungul timpului să nu-l abată de la acest umanism frăţesc ce se manifestă în faţa noastră şi care face parte de asemenea din geniul său.

(*Cahiers du Sud*, nr. 310—1951, pp. 437—451)

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

---

[1] Asceţi musulmani (n. tr.)
[2] Apologet creştin, născut în Africa, în jurul anului 260 al e. n. (n. tr)
[3] Nebunie în care bolnavul îşi închipuie că e schimbat în lup (n. tr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ALBERT CAMUS

Poem despre Mediterană

I

Către privirea goală a geamurilor, dimineaţa rîde
Şi-şi dezveleşte toţi dinţii sclipitori şi albaştri,
Galbeni, verzi şi roşii; în balcoane se leagănă perdelele.
Fete cu braţele goale întind rufăria
Un bărbat, la o fereastră, cu luneta în mînă

Dimineaţă străvezie cu zmalţuri de mare
Mărgăritar latin cu sclipiri liliale:
Mediterană.

II

Amiaza pe marea încremenită şi caldă
Mă primeşte fără strigăte: o tăcere şi-un zîmbet.
Spirit latin, Antichitate, un văl de pudoare peste
răcnetul torturat!
Viaţă latină care-şi cunoaşte limitele,
Liniştitor trecut, oh Mediterană!
Şi azi mai triumfă pe ţărmurile tale vocile care-au tăcut,
Dar care afirmă pentru că te-au negat!

Nemărginită şi uşoară,
Tu asiguri şi-mplineşti şi murmuri veşnicia mormintelor tale,
Oh! Mediterană tu închizi
Tot miracolul istoriei tale
În explozia unui surîs.
Fecioară inalienabilă, în fiece clipă fiinţa ei se
zămisleşte în fiinţele care se nasc.
Viaţa ei renaşte în durerile noastre.

* Poem scris în 1933, cînd Albert Camus avea douăzeci de ani.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

îşi ia zborul! şi din ce fel de cenuşă — preschimbată în
fenicşi luminoşi !
Mediterană! lumea ta e pe măsura noastră,
Omul şi copacul se contopesc şi-n ei Universul îşi joacă comedia
Travestit în Numărul de Aur
Din nesfîrşita simplitate ţîşneşte lin împlinirea.
Oh! natură care nu faci salturi!
De la măslinul Mantovanului, de la oaie la păstor,
Doar nenumărata comuniune a imobilităţii.
Vergiliu îmbrăţişează copacul, Melibeea mînă păstorul.
Mediterană !
Blond leagăn albastru în care se leagănă certitudinea,
Atît de aproape, oh! Atît de aproape de miinile noastre,
Că ochii noştri au mîngîiat-o şi degetele noastre au abandonat-o.

III

In seara ce se lasă, cu haina pe umeri, el stă cu poarta deschisă
Lins de reflexele flăcării, omul pătrunde în fericirea lui şi se topeşte în umbră.
Aşijderi oamenii aceştia se vor întoarce în acest pămînt,
încredinţaţi de prelungirea lor,
Sleiţi dar nu obosiţi de fericirea de-a fi ştiut.
În cimitirile marine e numai veşnicie.
Acolo, infinitul oboseşte în funebrele fusuri.
Pămîntul latin nu tremură.
Şi tot aşa precum cărbunele se-nvîrte sfîrîind în masca imobilă
a unui cerc, indiferentă, inaccesibila beţie a luminii se iveşte.
Dar fiilor săi, pămîntul acesta îşi deschide braţele
şi-şi face carnea din carnea lor,
Şi ei, saturaţi, se îndoapă cu tainica savoare a acestei
transformări — lent o savurează pe măsură ce-o descoperă.

IV

Şi curînd, încă şi după aceea, dinţii,
dinţii albaştri şi strălucitori. Lumină!
Lumină! în miezul ei se împlineşte omul.
Pulbere de soare, sclipire de arme,
Principiu esenţial al trupurilor şi al spiritului,
În tine lumile se şlefuiesc şi se umanizează,
În tine noi ne cufundăm şi durerile noastre se înalţă.

Stăruitoare Antichitate
Mediterană, oh ! mare Mediterană !
Singuri, goi, fără taine, fiii tăi aşteaptă moartea.
Moartea ţi-i va reda, puri, în sfîrşit.

În româneşte de MODEST MORARIU.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Întoarcere la Tipasa

Ai navigat cu sufletul plin de patimă departe de casa părintească, trecînd de îndoitul șir de stînci din mare, și locuiești pe un pămînt străin.

MEDEEA

De cinci zile de cînd curgea fără încetare peste Alger, ploaia udase, pînă la urmă, însăși marea. Din înaltul unui cer care părea de nesecătuit, nesfîrșite averse, vîscoase și dense, se prăvăleau peste golf. Cenușie și moale ca un burete uriaș, marea se umfla între malurile fără contur. Dar suprafața apelor părea aproape imobilă sub ploaia fixă. Din cînd în cînd numai, o imperceptibilă și largă mișcare înălța deasupra mării un abur tulbure care se răspîndea pînă în port, sub o centură de bulevarde ude. Orașul însuși, toate zidurile lui albe șiroind de umezeală, răspîndea un alt abur, care venea în întîmpinarea celuilalt. În orice parte te-ai fi dus, s-ar fi zis că respiri apă, că bei aer.

În fața mării înecate sub ploaie, mergeam, așteptam, în acel Alger de decembrie care rămînea pentru mine orașul zilelor de vară. Fugisem de noaptea Europei, de iarna chipurilor. Dar însuși orașul zilelor de vară se golise de rîsetele lui și nu-mi oferea decît spinări rotunde și lucitoare. Seara, în cafenelele violent luminate în care mă refugiam, îmi citeam vîrsta pe fețe pe care le recunoșteam fără a le putea da un nume. Știam doar că oamenii aceștia fuseseră tineri o dată cu mine, și că nu mai erau.

Mă încăpățînam totuși, fără să știu prea bine ce aștept, sau, poate, așteptam momentul întoarcerii la Tipasa. E, desigur, o mare nebunie, și care își primește aproape totdeauna pedeapsa, să te întorci pe locurile tinereții, și să vrei să retrăiești la patruzeci de ani clipele cînd ai iubit sau de care te-ai bucurat intens la douăzeci de ani. Dar cunoșteam această nebunie. Mă mai întorsesem o dată la Tipasa, la puțină vreme după ani de război care au însemnat pentru mine sfîrșitul tinereții. Speram, cred, să regăsesc aici o libertate pe care nu o puteam uita. În acest loc, într-adevăr, acum mai bine de douăzeci de ani, mi-am petrecut dimineți întregi rătăcind printre ruine, respirînd mireazma pelinului, încălzindu-mă lipit de pietre, descoperind trandafirii mici, ce-și scutură repede petalele, și care supraviețuiesc primăverii. Numai la prînz, la ceasul cînd pînă și greierii amuțeau, istoviți, fugeam de flacăra lacomă a unei lumini care mistuia totul. Noaptea, uneori, dormeam cu ochii deschiși, sub un cer șiroind de stele. Atunci trăiam. Cincisprezece ani mai tîrziu, regăseam ruinele, la cîțiva pași de primele valuri, mergeam pe străzile cetății uitate, peste cîmpii acoperite cu arbori amari, și, pe colinele care domină golful, mîngîiam din nou coloanele de culoarea pîinii. Dar ruinele erau acum împrejmuite cu sîrmă ghimpată, și nu puteai ajunge la ele decît prin anumite locuri îngăduite. Era interzis, de asemeni, pentru motive pe care, se pare, morala le aprobă, să te plimbi printre ele noaptea; ziua, întîlneai aici un paznic. Din întîmplare, în acea dimineață ploua peste toată întinderea cu ruine.

Dezorientat, mergînd peste cîmpia pustie și udă, încercam cel puțin să regăsesc acea forță, pînă acum fidelă, care mă ajută să accept ceea ce este, din clipa în care am înțeles că nu pot să schimb nimic. Și nu puteam, într-adevăr, să întorc cursul vremii, să dau din nou lumii chipul pe care îl iubisem și care dispăruse într-o zi, cu multă vreme înainte. La 2 septembrie 1938 nu mă dusesem în Grecia, așa cum

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

hotărîsem. Războiul, în schimb, venise pînă la noi, apoi se revărsase peste Grecia însăşi. Această distanţă, aceşti ani care separau ruinele calde de firele de sîrmă ghimpată — regăseam totul, de asemeni, în mine, în acea zi, în faţa sarcofagiilor pline cu apă neagră, sau sub cătina udă. Crescut mai întîi în spectacolul frumuseţii, care era singura mea bogăţie, începusem prin a cunoaşte plenitudinea. Apoi veniseră firele de sîrmă ghimpată, adică tiraniile, războiul, poliţiile, timpul revoltei. Trebuise să ne încheiem socotelile cu noaptea: frumuseţea zilei nu mai era decît o amintire. Şi în această noroioasă Tipasa, se ştergea amintirea însăşi. Cît de departe erau frumuseţea, plenitudinea sau tinereţea! La lumina incendiilor, lumea îşi arătase dintr-o dată zbîrciturile şi rănile, vechi şi noi. Îmbătrînise dintr-o dată, şi noi împreună cu ea. Ştiam bine că acel elan pe care venisem să-l caut aici nu-l străbate decît pe cel ce nu ştie că se va avînta. Nu există iubire fără puţină inocenţă. Unde era inocenţa? Imperiile se prăbuşeau, naţiunile şi oamenii se muşcau de beregată: aveam gura pîngărită. La început inocenţi fără să ştim, acum eram vinovaţi fără să vrem: misterul sporea o dată cu ştiinţa noastră. Iată de ce ne ocupam — o, batjocură — de morală. Infirm, visam la virtute! În vremea inocenţei, ignoram că morala există. Acum ştiam, şi nu eram în stare să trăiesc la înălţimea ei. Pe promontoriul pe care-l iubeam odinioară, între coloanele ude ale templului distrus, mi se părea că merg în urma cuiva ai cărui paşi îi mai auzeam încă pe lespezi şi pe mozaicuri, dar pe care nu-l voi mai ajunge niciodată. Am plecat la Paris, şi am rămas aici cîţiva ani înainte de a mă întoarce iar la mine acasă.

Ceva totuşi, în toţi aceşti ani, îmi lipsea fără să-mi dau bine seama. Cînd ai avut o dată norocul să iubeşti cu putere, viaţa întreagă se scurge în căutarea acelei flăcări şi acelei lumini. Renunţarea la frumuseţe şi la fericirea senzuală legată de ea, slujirea exclusivă a nefericirii, cer o măreţie care-mi lipseşte. Dar, la urma urmei, nimic din ceea ce ne sileşte să excludem ceva nu e adevărat. Frumuseţea izolată ne arată pînă la urmă un chip strîmb, dreptatea solitară în cele din urmă oprimă. Cine vrea să o slujească pe una, excluzînd-o pe cealaltă, nu slujeşte pe nimeni, şi nici pe el însuşi, şi, în cele din urmă, slujeşte de două ori nedreptatea. Vine o zi cînd, fiindcă am fost prea rigizi, nimic nu ne mai uimeşte, totul ne este cunoscut, viaţa e mereu aceeaşi. Este vremea exilului, a vieţii uscate, a sufletelor moarte. Pentru a trăi din nou, e nevoie de un har, de uitarea de sine sau de o patrie. În anumite dimineţi, pe o stradă oarecare, o minunată rouă cade în inimă, şi apoi dispare. Dar răcoarea rămîne, şi de ea inima are mereu nevoie. A trebuit să plec din nou.

Şi la Alger, a doua oară, mergînd din nou prin aceeaşi revărsare torenţială care mi se părea că nu a încetat de pe vremea acelei plecări pe care o crezusem definitivă, în mijlocul acelei imense melancolii care mirosea a ploaie şi a mare, în ciuda cerului ceţos, a spinărilor care fugeau sub şiroaiele de apă, a cafenelelor cu lumini sulfuroase care descompuneau feţele, mă încăpăţînam să sper. Ştiam, de altfel, că ploile, la Alger, deşi par a nu se mai sfîrşi vreodată, se opresc brusc, ca acele rîuri din ţinutul meu care se umflă în două ore, pustiesc hectare de pămînt, şi seacă dintr-o dată. Într-o seară, într-adevăr, ploaia s-a oprit. Am aşteptat încă o noapte. O dimineaţă lichidă s-a înălţat, strălucitoare, peste marea curată. Din cerul proaspăt ca un ochi spălat de nenumărate ori de ape, redus, prin aceste spălări succesive, la urzeala lui cea mai fină şi cea mai limpede, cobora o lumină vibrantă care desena fiecare casă, fiecare copac, cu o linie sensibilă, de o noutate uimită. Pămîntul, în dimineaţa lumii, s-a ivit, fără îndoială, într-o asemenea lumină. Am pornit din nou pe drumul către Tipasa.

Fiecare din cei şaizeci şi nouă de kilometri de drum e plin, pentru mine, de amintiri şi de senzaţii. Copilăria violentă, visurile adolescenţei legănate de zgomotul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

autobuzului, dimineţile, fetele cu trupul proaspăt, plaja, muşchii tineri şi încordaţi, uşoara nelinişte a serii într-o inimă de şaisprezece ani, dorinţa de a trăi, gloria, şi mereu acelaşi cer de-a lungul anilor, puterea şi lumina lui nesecată, nesăţios el însuşi, devorînd una cîte una, luni de-a rîndul, victimele întinse în cruce pe plajă, la ceasul funebru al amiezii. Şi totdeauna aceeaşi mare, aproape impalpabilă dimineaţa, pe care am regăsit-o la orizont de îndată ce drumul, părăsind ţinutul Sahel şi colinele sale cu vii de culoarea bronzului, a început să coboare către ţărm. Dar mi-am luat repede privirile de la ea. Vroiam să revăd masivul Chenoua, acel munte greoi şi solid, alcătuind un singur bloc, care se întinde de-a lundul golfului Tipasa spre apus, înainte de a coborî el însuşi în mare. Îl zăreşti de departe, mult înainte de a ajunge, abur albastru şi uşor care se confundă cu cerul. Dar se condensează treptat, pe măsură ce înaintezi către el, pînă cînd ia culoarea apelor care-l înconjoară, uriaş val imobil al cărui avînt uimitor a fost parcă cu brutalitate încremenit deasupra mării dintr-odată potolită. Mai aproape încă, aproape la intrarea în Tipasa, iată masa lui semeaţă, brună şi verde, iată-l pe bătrînul zeu acoperit cu muşchi, pe care nimic nu-l va clinti din loc, refugiu şi adăpost pentru fiii lui, printre care sînt şi eu.

Privindu-l, am trecut, în sfîrşit, de gardul de sîrmă ghimpată, şi m-am aflat printre ruine. Şi sub lumina glorioasă de decembrie, cum se întîmplă o dată sau de două ori în unele vieţi care, după aceea, se pot socoti împlinite, am găsit exact ceea ce venisem să caut, şi care, în ciuda timpului şi a lumii, îmi era oferit, numai mie, cu adevărat, în această natură pustie. Din forumul presărat cu măsline descopereai în vale satul. Nu venea dintr-acolo nici un zgomot: şuviţe uşoare de fum urcau în aerul limpede. Marea, de asemeni, tăcea, parcă sufocată sub ploaia neîntreruptă de lumină scînteietoare şi rece. Venind dinspre Chenoua, cîntecul îndepărtat al unui cocoş slăvea singur gloria fragilă a zilei. Înspre ruine, atît de departe pe cît putea ajunge privirea, nu se vedeau decît pietre ciuruite şi tufe de pelin, arbori şi coloane perfecte în aerul transparent şi limpede. Părea că dimineaţa încremenise, că soarele se oprise timp de o nesfîrşită clipă. În această lumină şi tăcere, ani de furie şi de întuneric se topeau cu încetul. Ascultam în mine un zgomot aproape uitat, ca şi cum inima mea, oprită de multă vreme, ar fi început din nou, încet, să bată. Şi acum, treaz, recunoşteam unul cîte unul zgomotele imperceptibile din care era alcătuită tăcerea: ciripitul grav şi neîntrerupt al păsărilor, suspinele scurte şi uşoare ale mării la poalele stîncilor, vibraţia copacilor, cîntul orb al coloanelor, foşnetul tufelor de pelin, şopîrlele furişate. Auzeam toate acestea, şi ascultam totodată valul de fericire care urca în mine. Mi se părea că mă întorsesem, însfîrşit, la locul meu de adăpost, pentru o clipă cel puţin, şi că această clipă nu se va mai sfîrşi niciodată. Dar puţin după aceea soarele s-a înălţat cu o palmă pe cer. O mierlă a început să cînte scurt şi, pe dată, din toate părţile, cîntece de păsări au izbucnit cu o forţă, cu o bucurie, cu o veselă discordanţă, cu o fericire nespusă. Ziua şi-a reluat mersul. Avea să mă poarte cu ea pînă seara.

La amiază, de pe povîrnişurile mai mult nisipoase şi acoperite cu floarea soarelui ca de o spumă pe care ar fi lăsat-o, retrăgîndu-se, valurile furioase din ultimele zile, priveam marea care, la acea oră, se înălţa abia, cu o mişcare istovită, şi îmi potoleam îndoita sete pe care nu o poţi nesocoti multă vreme, fără ca fiinţa să ţi se usuce: setea de a iubi şi de a admira. Căci a nu fi iubit e doar o lipsă de noroc; a nu iubi însă este o nenorocire. Noi toţi, astăzi, murim din pricina acestei nenorociri. Căci sîngele, ura, usucă însăşi inima; îndelunga revendicare a dreptăţii secătuieşte iubirea care, totuşi, i-a dat naştere. În vuietul în mijlocul căruia trăim, iubirea e cu neputinţă iar dreptatea nu e deajuns. Iată de ce Europa urăşte lumina şi nu ştie decît să opună nedreptatea nedreptăţii. Dar pentru a nu lăsa ca dreptatea să se chircească — minunat fruct portocaliu care nu conţine decît o pulpă amară şi

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

uscată — ,redescopeream la Tipasa că trebuie să păstrăm în noi intacte o prospeţime, un izvor de bucurie, să iubim lumina, pe care nu o poate atinge nedreptatea, şi să ne întoarcem la luptă cu această lumină recucerită. Regăseam aici vechea frumuseţe, un cer tînăr, şi îmi măsuram norocul, înţelegînd, în sfîrşit, că nici chiar în anii cei mai răi ai nebuniei noastre amintirea acestui cer nu mă părăsise niciodată. El era cel care, pînă la urmă, mă împiedicase să deznădăjduiesc. Ştiusem totdeauna că ruinele de la Tipasa erau mai tinere decît şantierele sau decît dărîmăturile noastre. Lumea reîncepea aici în fiecare zi, într-o lumină de fiecare dată nouă. O, lumină ! e strigătul tuturor personajelor din drama antică, aflate faţă în faţă cu destinul lor. Acest ultim refugiu era şi al nostru, şi acum ştiam. În mijlocul iernii, aflam în sfîrşit că există în mine o vară de neînvins.

Am plecat din nou din Tipasa, am regăsit Europa şi luptele ei. Dar amintirea acelei zile mă susţine încă, şi mă ajută să întîmpin cu aceeaşi inimă ceea ce înalţă şi ceea ce doboară. În ceasul greu în care ne aflăm, ce altceva pot dori decît să nu exclud nimic şi să învăţ să împletesc dintr-un fir alb şi unul negru aceeaşi frînghie atît de întinsă încît stă să se rupă? În tot ceea ce am făcut sau am spus pînă acum, mi se pare că recunosc aceste două forţe, chiar cînd se contrazic una pe alta. N-am putut să mă lepăd de lumina în care m-am născut şi totodată n-am vrut să refuz servituţile acestor vremi. Ar fi prea uşor să opun aici dulcelui nume Tipasa, alte nume, mai sonore şi mai crude: există pentru oamenii de azi un drum lăuntric pe care eu îl cunosc prea bine, pentru că l-am străbătut în ambele sensuri, şi care duce de la colinele spiritului la capitalele crimei. Şi, fără îndoială, vei putea totdeauna să te odihneşti, să adormi pe colină, sau să-ţi aşezi casa în inima crimei. Dar dacă renunţi la o parte din ceea ce este, trebuie să renunţi tu însuţi la a fi; trebuie deci să renunţi să trăieşti sau să iubeşti altfel decît prin procură. Există, astfel, o voinţă de a trăi fără a refuza nimic din viaţă, care este virtutea pe care o onorez cel mai mult în lumea aceasta. Din cînd în cînd, cel puţin, e adevărat că aş vrea să o fi practicat. De vreme ce puţine epoci pretind atît cît pretinde epoca noastră să întîmpini în acelaşi fel binele şi răul, mi-ar plăcea să nu eludez nimic, şi să păstrez exactă o dublă memorie. Da, există frumuseţea şi există cei umiliţi. Oricare ar fi dificultăţile unei asemenea atitudini, aş vrea să nu fiu niciodată infidel nici faţă de frumuseţe, nici faţă de cei umiliţi.

Dar toate acestea seamănă tot cu o morală, şi noi trăim pentru ceva care trece dincolo de morală. Dacă l-am putea numi, ce tăcere ! Pe colina Sainte-Salsa, la răsărit de Tipasa, seara este locuită. E încă lumină, dar, în lumină, o slăbiciune invizibilă anunţă sfîrşitul zilei. Vîntul începe să bată, uşor ca noaptea, şi de o dată marea fără valuri se îndreaptă către ceva şi curge ca un mare fluviu sterp de la un capăt la celălalt al orizontului. Cerul se întunecă. Atunci începe misterul, zeii nopţii, ceea ce este dincolo de plăcere. Dar cum să spun aceasta? Mica monedă pe care o iau de aici cu mine are o faţă vizibilă, un frumos chip de femeie care îmi repetă tot ce am învăţat în această zi, şi o faţă roasă, pe care o simt sub degetele mele la întoarcere. Ce altceva poate să spună această gură fără buze decît ceea ce îmi spune în mine o altă voce misterioasă, care mă învaţă în fiecare zi ignoranţa şi fericirea mea:

« Taina pe care o caut este îngropată într-o vale cu măslini, sub iarba şi violetele reci, în preajma unei case vechi, cu iz de curpen. Timp de mai bine de douăzeci de ani am străbătut această vale, şi alte văi care-i seamănă, i-am cercetat pe tăcuţii păstori de capre, am bătut la uşa ruinelor nelocuite. Uneori, cînd răsărea prima stea pe cerul încă luminos, sub ploaia de lumină uşoară, am crezut că ştiu. Ştiam, într-adevăr. Ştiu şi acum, poate. Dar nimeni nu vrea această taină, n-o vreau nici eu, fără îndoială, şi nu mă pot despărţi de ai mei. Trăiesc în familia mea care

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

crede că domnește peste orașe bogate și hîde, zidite din pietre și din cețuri. Zi și noapte ea vorbește cu voce puternică, și totul i se supune, iar ea nu se supune nimănui: e surdă în fața oricărei taine. Puterea ei care mă poartă, mă chinuie totuși, și se întîmplă uneori ca strigătele ei să mă obosească. Dar nefericirea ei este și a mea, căci sîntem de același sînge. Infirm de asemeni, complice și zgomotos, n-am strigat și eu printre pietre? De aceea mă străduiesc să uit, și merg prin orașele noastre de fier și de foc, și surîd curajos nopții, chem furtunile, voi fi credincios. Am uitat, într-adevăr: activ și surd, de acum înainte. Dar poate într-o zi, cînd vom fi gata să murim de epuizare și de ignoranță, voi putea renunța la mormintele noastre țipătoare, și mă voi duce să mă întind în acea vale, sub aceeași lumină, să aflu pentru ultima oară ceea ce știu ».

1953 — În românește de IRINA MAVRODIN

IRINA MAVRODIN

Soarele negru

Situîndu-se și definindu-se în raport cu rusul Dostoievski și cu germanul Nietzsche (prin acesta venind totuși într-un anume fel în contact cu vechiul spirit elen), profund marcat în gîndirea și în sensibilitatea sa de ei și de alți mari oameni ai Nordului, Kierkegaard, Heidegger sau Melville, Camus se știe și se vrea om al Mediteranei și al soarelui din Sud: « Nous autres méditerrannéens . . . » spune el de nenumărate ori, cu o insistență aproape polemică.

În mod curios opera sa se constituie pe o distincție nu mai puțin strictă decît cea pe care o făcea Doamna de Staël, cu aproape o jumătate de secol în urmă, între natura (interioară) a popoarelor din Nord, și cea a popoarelor din Sud, între spiritul homeric și cel ossianic. În mod tot atît de categoric ca și genial sa precursoare (care, de altfel, preluase mai vechea teorie a lui Montesquieu; spiritul francez, aflat la răscrucea dintre Nord și Sud, este poate o sinteză a lor — sinteză în care totuși, desigur, predomină lumina Sudului —, ceea ce-i dă putința de a le judeca « dinlăuntru » pe amîndouă), Camus crede într-un determinism geografic, pentru el factorul geografic, sau, mai bine spus, natura exterioară, ju-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cînd un rol hotărîtor în modelarea spiritualității unei rase. Raționamentul lui de tip cartezian iubește aceste ordonări și simetrii, din care se vor naște marile simboluri antinomice ale creației sale.

Cel care se exersează clipă de clipă în contemplarea unui peisaj cu liniile net decupate, făcut din contraste de lumină și de umbră, nu va mai putea eluda solicitările orgolioase ale inteligenței lucide și ale dreptei rațiuni, atît de străine spiritelor tenebroase ale Nordului, care se complac în contemplarea seducătoarelor fantasme plăsmuite de o imaginație fantastic stimulată de contururile tulburi ale peisajului septentrional. (Inteligența lui Clamence din *La Chute*, om al Sudului exilat în încețoșatul Nord, e delirantă în luciditatea ei, și culpabilă).

Angoasa nordicului Kierkegaard se născuse într-un spațiu creștin (și pentru Doamna de Staël spiritul Nordului era un spirit creștin), și se rezolva prin negarea rațiunii, scandalul credinței și saltul în transcendent. Pentru Camus, fiu al pămîntului mediteranean și al « soarelui negru », absurdul ia naștere într-un spațiu păgîn, lumea antică fiind pentru el cadrul tragediei omului fără Dumnezeu lume a « seninătății crispate » (René Char) în care omul, Sisif sau Prometeu înfruntînd divinitatea și substituindu-i-se, nu cunoaște transcendența. Într-un asemenea spațiu cuvintele de culpabilitate sau de păcat nu au sens. Omul se naște dăruit cu o inocență pe care nimic nu i-o poate lua. Marea, soarele, deșertul devin semn, simbol al acestei inocențe, și al tinereții lumii. (Pe aceleași țărmuri crud însorite, Montherlant, și mai ales Gide, descoperiseră gustul rar al acestei inocențe care, pentru amîndoi, este sinceritate deplină față de sine și fervoare (« pasiune », va spune după ei Camus), atitudine lucidă și vibrantă disponibilitate față de lume. Cartea care începe cu fraza « Nathanael, je t'enseignerai la ferveur », este și ea o carte solară).

Profilul net al unui țărm de mare, « sfîșietoarea » lui frumusețe, impasibilă și eternă, sînt tot atîtea evidențe, adevăruri directe, imediat sezisabile de către spirit și de către trup, de către trupul tînăr ars de soare și răcorit de apă (soarele și apa sînt antinomice în concepția lui Camus, ele se limitează reciproc, realizînd împreună acel echilibru, acea armonie și măsură, scumpe elenismului; cf. într-o variantă a *Omului revoltat:* « Nietzsche lui-même, lorsqu'il s'est converti au retour éternel, l'a fait hors de toute mesure. Avide de soleil, il est venu vivre près des rivages antiques. Mais sur ces sommets, il a toujours tourné le dos à la mer ») « Nu cred decît în adevărurile pe care mîna le poate atinge », spune Camus în unul din eseurile sale de tinerețe, cele pe care el le numește, alături de textele scrise la maturitate și grupate sub titlul *L'Eté*, eseuri solare.

Dar pentru sensibilitatea lui Camus, deschisă către sacru și metafizic, și pe care și-o combate cu obstinație,[1] această justificare sportivă și estetică,[1] pe care elenismul, într-un sens, acceptă să o dea existenței, nu este posibilă în absolut. Citindu-l, am putea spune că el « este grec prin necesitatea sa de coerență, și creștin prin sensibilitatea sa neliniștită ».

Nu trebuie însă să înclinăm prea mult balanța spre o interpretare care să sublinieze tipul de sensibilitate « creștină » a lui Camus (deși, așa cum arătam, acest tip de sensibilitate nu-l poate fi contestat cu totul acestui scriitor care

---

[1]. « Așa cum se formulează în primele secole ale erei noastre, elenismul implică faptul că omul își poate ajunge sie însuși și că el poartă în sine tot ceea ce poate explica universul și destinul. Templele sale sînt construite pe măsura lui. Într-un anume sens, grecii acceptau o justificare sportivă și estetică a existenței. Linia colinelor lor sau cursa unui tînăr într-o piață publică le dezvăluia întreaga taină a lumii. Evanghelia lor spunea: Împărăția noastră este această lume ». (*Entre Plotin et Saint-Augustin*, Ed. Pléiade, p. 1225).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

este fascinat ca un creştin de moartea ce triumfă asupra cărnii), cel puţin cînd vorbim de creaţia care precede *La Chute*. Omul absurd şi revoltat este un om solar. După cum ar fi de asemenea arbitrar să opunem întru totul spiritul grec spiritului creştin. În această privinţă, îl putem cita pe Camus însuşi: « Eschil alături de Sofocle, măştile primitive şi Panateneele, lecitele din secolul V alături de metopele Parthenonului, misterele, în sfîrşit, alături de Socrate, totul ne obligă să punem în valoare existenţa, alături de o Grecie a luminii, a unei Grecii a umbrei, mai puţin clasică dar tot atît de reală . . . Ceva în gîndirea greacă prefigurează Creştinismul, în timp ce altceva îl respinge dinainte » (*Entre Plotin et Saint Augustin*, Ed. Pléiade, p. 1225). Optimismul tragic al Greciei presocratice este expresia unui spirit imanentist, în care echilibrul (natura şi frumuseţea sînt echilibru, armonie în imanent) exclude transcendenţa. Odată cu Socrate şi cu Platon însă se vor deschide drumurile creştinismului, adică spiritul va pătrunde într-o transcendenţă pe care antecesorii o postulaseră ca impenetrabilă, şi care era destin.

Pentru Camus, munţii cu linia lor pură sînt « o evanghelie de piatră » în care omul citeşte absurdul unei lumi de o « inumană frumuseţe », care nu cunoaşte suferinţa şi moartea, faţă în faţă cu omul, a cărui condiţie înseamnă suferinţă şi moarte. La acest nivel, al contemplării naturii şi a frumuseţii ei eterne, este perceput divorţul dintre lume şi om (adică absurdul; după Camus: raportul, care este sfîşiere şi divorţ, dintre lumea iraţională şi conştiinţa iubitoare de claritate, ce nu-i poate găsi unitate şi sens), şi tot acum se naşte acea « onestitate », acea « fidelitate faţă de pămînt », care duc la asumarea absurdului şi la revoltă.

Camus încearcă să reactualizeze tragicul antic într-o lume modernă. El îndrăzneşte să reintegreze imposibilul într-o mentalitate în care spiritul subtilizat depăşise paradoxurile antice — erou-destin, raţiune-iraţional. Mentalitatea creştină spulberase antinomia erou-destin, revelînd spiritului că raţiunea pură îşi are domeniul ei ce poate fi depăşit prin corelatul său, raţiunea afectivă, sau acel *ésprit de finesse* al lui Pascal. Camus, în faţa unei raţiuni care postulează lumea pe care nu o poate înţelege drept absurdă, nu încearcă, prin credinţa în divinitate sau în puterile nelimitate ale raţiunii, depăşirea acestei contradicţii, ci dimpotrivă, invită spiritul să coexiste într-o atare perspectivă, oricare ar fi riscurile implicite.

Demersul raţiunii camusiene, care-şi cunoaşte limita (ideea de echilibru, de limită, de măsură, care este « pură tensiune » între termenii unei antinomii, opusă aceleia de lipsă de măsură, « démesure », în sensul în care o înţelegeau grecii, defineşte ceea ce el numeşte « la pensée de Midi »), ne invită să respectăm în toate dreptul echilibru al antinomiei natură-istorie.

Există aşadar pentru Camus, ca şi pentru vechii greci, şi aceasta îl separă în mod hotărît de Sartre, o valoare fixă şi imuabilă, un termen de referinţă, care este natura umană, avînd drept exigenţă fundamentală frumuseţea, pe care un dezechilibru între natură şi istorie le sfărîmă.

Această armonie, care presupune simţul limitelor şi al relativului, pasiune, luciditate, va face cu putinţă, după Camus, o nouă « renaştere », constituită pe un optimism voluntar şi tragic care defineşte viitorul ca o întoarcere la un echilibru rupt. Să fim ai timpului nostru, fiindcă o elementară onestitate ne obligă să nu eludăm istoria de vreme ce trăim în ea, dar să ne întoarcem mereu ca la o matcă hrănitoare, la frumuseţe şi la natură: « On sert l'homme tout entier ou pas du tout. Et si l'homme a besoin de paix et de justice, il a besoin de beauté pure, qui est le pain de son coeur. »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JEAN GRENIER

Inițiere pentru Provența

Să trăiești altundeva ! E prima dorință a oricărui om tînăr. Crede el oare că dorințele sale se pot împlini altundeva? Că există un loc unde poți fi fericit și poți iubi? Dar el rîde de cei care pun această întrebare. Tinerețea are privilegiul de a se justifica prin ea însăși. Ea crede că există și nu are de loc nevoie să demonstreze ceea ce crede.

« Dacă am să v-o arăt, răspunde Don Quijote negustorilor dornici s-o vadă pe Dulcineea înainte de a o proclama cea mai frumoasă dintre femei, dacă am să v-o arăt, la ce bun să recunoașteți un adevăr atît de cunoscut? Important este ca, fără s-o vedeți, să credeți în el, să-l recunoașteți, să-l afirmați, să jurați pentru el și să-l apărați . . . »

Așijderi elanul fără țel al adolescenților. Fără această evadare, viața ar înceta. Și cîtă fericire cînd știi că este cu putință ! Eu însumi am început să trăiesc abia în clipa cînd am învățat că există altceva, altceva decît tot ce mă înconjura — sau mai curînd mă înăbușea. Cînd ești tînăr, nu-ți poți hrăni singurătatea cu imagini familiare decît dacă viața țîșnește din tine. Doar visele . . .

Revelația Antichității la un copil crescut într-un ținut cețos și rece reprezintă pentru el o primă eliberare. Cum ! o lume care a fost făcută pentru om, de către om și pe măsura lui, și nu pentru un Dumnezeu, nici pentru un stăpîn, nici pentru o mașină, nici pentru o idee. Și, orice s-ar întîmpla (ceea ce lipsește lumii noastre moderne), prezența universală a divinului. Mai tîrziu, prin imaginațiile poeților, întrezăream ceea ce, aparținînd omului, depășește omul : umbra lui.

Voi putea oare să uit vreodată amurgurile lui Lamartine? Într-o zi, în fața tabloului lui *Pelerinajul lui Childe Harold* de Turner, m-am văzut o clipă în locul acestui tînăr călător, contemplînd la umbra pinilor ca niște umbrele o vale fericită, cu belșug de fructe frumoase, cu oameni frumoși, cu fluvii frumoase, cu copaci frumoși, totul scăldat într-o lumină care făcea lumea să pară străvezie . . . Se poate oare ca o singură clipă să ne repună în posesia fericirii pierdute?

Există un fel de amestec de cer, de pămînt și de apă, variabil pentru fiecare, și alcătuind climatul nostru. Cînd te apropii de el, pasul e mai sprinten, inima înflorește.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ai spune că natura tăcută începe dintr-o dată să cînte. Recunoaştem lucrurile. Se vorbeşte de iubirea fulgerătoare a amanţilor, există peisaje care provoacă bătăi de inimă, spaime încîntătoare, nesfîrşite desfătări. Există prietenii cu pietrele cheiurilor, cu clipocitul apei, cu căldura blîndă a ogoarelor, cu norii asfinţitului.

Pentru mine, aceste peisaje au fost cele ale Mediteranei.

De la Marsilia la Constantinopole, în porturile Mediteranei, un popor întreg — acelaşi — trăieşte desculţ pe chei, cu faţa arsă de soare şi de anason, cu spatele încovoiat sub lăzile pline de portocale, gata oricînd să facă gesturile violenţei sau ale pasiunii. Ziua, duce o viaţă aparent agitată, în realitate însă lipsită de scop, noaptea, străduţele strîmte pe care se înghesuie case deochiate, biserici străvechi şi pavoazate cu rufe murdare, capătă un aer de sărbătoare nespus de atrăgător pentru cel care simte cu toate aceste fiinţe ce trăiesc libere — libere din cauza mizeriei — o înrudire pe care nu-i sigur că aceştia ar dori-o. Sînt gata să se îmbarce în fiecare dimineaţă, să-şi rişte în fiecare seară banii pe tejgheaua unui bar, schimbîndu-şi slujba la fiecare trei luni, dar ceea ce mă interesează la ei nu este latura aventuroasă (ce s-ar potrivi atît de bine într-un foileton), ci secretul fericirii lor.

Ar putea trece drept nişte pasionaţi, şi sînt într-adevăr Dar după care bunuri? După soare, după iubire, după mare şi după joc, singurele bunuri de care nimic nu-i poate frustra. Au pierdut oare totul din cauza unei răzbunări sau a unui naufragiu? Marea şi iubirea rămîn în eternitatea lor. Mîine poate, mîine toate aceste lucruri duşmănoase le vor surîde şi, în orice caz, chiar astăzi, prezenţa lor . . . Cîtă odihnă oferă unei inimi dezamăgite un golf arcuit ca un braţ !

O configuraţie sensibilă inimii, iată esenţa spiritului mediteranean. Spaţiul? Arcuirea unui umăr, ovalul unui chip. Timpul? Goana unui tînăr de la un capăt la celălalt al plajei. Lumina decupează trăsăturile şi naşte mulţimi. Totul contribuie la gloria omului. La gloria şi la pieirea lui. Dacă omul are un asemenea preţ, este pentru că decorul acţiunilor sale, dincolo de peisaje, e moartea. Unul n-ar putea fi înţeles fără celălalt. Numai un sens viu, veşnic prezent, al duratei sale, dă contur dorinţei. Din acest cuplu de forţe s-a născut o filozofie a tragediei.

Socrate este fără îndoială simbolul omului aflat la apogeul său omenesc. Dar este condamnat (vrea să moară). Ieri hoinărea cu hamalii şi tinerii ambiţioşi. Mîine va fi un cadavru fără nume. Dar astăzi în închisoare reprezintă tot ce a realizat umanitatea mai desăvîrşit, cea mai mare reuşită a lumii mediteraneene. Ultimele sale convorbiri cu prietenii lui, la acea încrucişare a două drumuri pe care toţi oamenii le urmează unul după altul, mă învaţă mai mult decît toate acele « *nunc erudimini* » ale lui Bossuet.

Nu trebuie să fac un efort pentru a evoca timpurile fericite cînd călătoream de-a lungul Mediteranei; îmi sînt mereu prezente. Nopţile calde pe terasele din Alger, sirocoul ce usca buzele ca o dorinţă, strălucirea peisajelor în Italia, şi elanul oamenilor; măreţii ce n-au fost sterile pentru mine.

Dar n-am nici o imagine pentru a vorbi despre Grecia. Ele sînt înlocuite printr-un sentiment, aşa cum din clipa cînd începi să iubeşti pe cineva nu-l mai vezi, iar imaginea lui se şterge din faţa ochilor pe măsură ce creşte în inimă. Peisaje despuiate, coline pietroase, temple gingaşe ca nişte jucării. Simplificare extremă, aşijderi marilor dureri. Coincidenţa mea cu omul. În sfîrşit pot părăsi aici artificiile şi minciunile din fiecare zi pentru a mă regăsi faţă în faţă cu umanitatea mea. În sfîrşit eliberat de mine, în sfîrşit redat mie însumi ! O prietenie în sfîrşit posibilă !

Provenţa are fără îndoială mai puţină forţă, dar are mai multă blîndeţe. Dăinuie în amintirea mea acea dimineaţă de primăvară cînd, coborînd din trenul de Paris, am descoperit înminunat spaţiul pe care îl spărgea stînca de la Doms. Am petrecut zile întregi contemplînd fluviul, cîmpia şi Palatul, schimbătoare ca marea urmînd

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

drumul soarelui. De atunci, am descoperit frumuseţi mai mari: Arles şi Baux, care adună în pumnul lor închis splendoarea desfăşurată de Avignon; Lourmarin şi insula Port-Cros; şi multe altele. Dar cea care m-a ajutat să pătrund de adevărat în inima Sudului este cîmpia Avignonului, şi dacă nu pot să revăd acest ţinut decît în delicata lumină de mai, este pentru că l-am cunoscut în acel moment pentru întîia dată, şi doar prima impresie are însemnătate pentru un sentiment. Dar vreau să cred de asemenea că există un acord profund şi invizibil între acest ţinut şi primăvară, ca între Luberon şi toamnă, tot aşa cum se pare că există o vîrstă pentru fiecare dintre noi cînd împlinim fără efort toate puterile ce piroteau în adîncul nostru şi cînd putem fi recunoscuţi şi iubiţi doar pentru ceea ce sîntem cu adevărat.

Curînd prieteniile pe care le-am legat în Provenţa s-au încorporat peisajelor şi monumentelor sale. În mintea mea lucrurile şi fiinţele au format un singur tot. De la Natură la om ele înseamnă toate aceeaşi voinţă de a construi. Un pămînt ce-a fost roman poate doar să exalte lucrurile care spun da. Omul nu se însoţeşte cu omul decît pentru a întemeia, şi doar prietenia înalţă oraşele, pe care aiurea le distruge. Toată lumea se naşte aici arhitect. Arta romană, cea a Renaşterii conspiră cu Antichitatea să readucă spiritul la centrul său de gravitaţie. Şi peisajul este o construcţie (pentru a folosi un cuvînt de care s-a abuzat şi care aici e veşnic la modă). Îmi plac acum turnurile pătrate pe un cer compact. Şi ce frumos e unghiul drept pe care îl fac chiporaşii cu pămîntul! În apropierea lor, a ruinelor antice şi a mănăstirilor romane, dorinţa mea de negare, scîrba mea pentru formele sociale se domolesc. Şi atunci cînd aflu de la Henri Bosco că pe toate porţile castelului de la Tour d,Aigues (pe care-l construise doar pentru a o primi pe Marguerite de Valois de care era îndrăgostit), baronul de Cental gravase această deviză:

SATIABOR CUM APPARUERIT

doresc s-o folosesc acum pentru Provenţa: destul să-mi apară şi sînt fericit.

Dacă m-am regăsit în acest ţinut, în aceste aşezări, fără îndoială că dezădăcinarea mea nu mi-a dăunat; ba mai mult, mi-era necesară. Trebuia să-mi reneg zeii mei familiali pentru a adopta alţii. Trebuia să plec în căutarea climatului meu, nu aveam dreptul să mă resemnez. Prea multe resemnări sînt doar simple laşităţi. Dar revolta nu încununează nimic. Am părăsit Bretania doar pentru a mă ataşa de Provenţa. Dacă am respins o credinţă superstiţioasă şi agresivă este pentru a îmbrăţişa aceeaşi credinţă sub culorile echilibrului şi ale speranţei. Şi în ceea ce priveşte familiile, îmi închipui un om despuiat de toate, chemînd la nunta sa prieteni noi sau necunoscuţi. Dar nu scrie oare în Evanghelie, şi la ce bun să născocim?» Nunţile sînt pregătite, dar cei care au fost poftiţi n-o meritau. Mergeţi dară la răspîntii şi chemaţi-i la nuntă pe toţi aceia pe care îi veţi afla acolo.«Dacă aceste sfîşieri sînt necesare, aceasta doar în speranţa unei vindecări şi a unei sănătăţi proaspete. A fi un blestemat, un paria, un boem, poate însemna doar a urma cel mai uşor dintre povîrnişuri. Nu trebuie să încetăm a crede într-un lucru decît pentru a crede în altul: singurul mod de a nu fi păcălit . . . Iată ce mă miră acum: poate (spun: poate) nu există nici o *raţiune suficientă* pentru a ne hotărî să credem acest lucru mai degrabă decît celălalt. Cum se face că cei care cred în una sau în alta întrezăresc partea importantă care-i scapă negativistului? Cum se face că ei înţeleg, că ei trăiesc, că ei iubesc? Ceilalţi, nu?

Dacă prin urmare, după ce mi-am tăiat toate legăturile, trebuie să trăiesc pentru a reface altele, fie ca aceasta să se întîmple cu un pămînt în care muntele Sainte-Victoire este sanctificat, unde Fecioara şi Dionysos trăiesc împăcaţi[1], unde templul se bucură încă de onoare[2], unde colinele sînt acropole şi micile golfuri porturi gre-

---

[1]. Dedicaţia bisericii din Ventabren: Virgini Deipare Dionysoque. E vorba bineînţeles de Sfîntul Denys! (n.a.).

[2]. Vernègues (n.a.).

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

cești. Da, îmi place această amfibiologie, mă bucur de această confuzie. Lanțul este întrerupt, poate fi reînnodat. Îmi reamintesc această vizită de acum doi ani la Abația din Sylvacane, unde, într-o mănăstire transformată în staul, boul și măgarul pășteau împreună. Așteptau. Copilul. Prevesteau o naștere — o Renaștere — simbol al reînnoirii eterne. Este prea multă umbră încă în mine pentru atîta lumină care mă cheamă: viața mi se pare adeseori îngrozitoare. Dar începuturile ei sînt atît de frumoase! Și ea reîncepe în fiece zi.

În românește de IRINA RUNCAN

IRINA RUNCAN

Lumina și întunericul ei

« Dar tu, tu ești născut pentru o zi senină . . . »

HÖLDERLIN

Soare. Liniște. Singurătate . . . Și tăcerea dintre două valuri care face să amuțească glasul istoriei și al timpului. Dacă o contradicție dăinuie totuși în adîncul ființei tale, ea este dublul sentiment al unui început și-al unui sfîrșit. Cu alte cuvinte, te simți tînăr și, în același, timp, bătrîn. Tînăr, deoarece trăiești. Dorești. Și retrăiești mereu, de fiecare dată într-o lumină nouă. Iar bătrîn, fiindcă ai devenit înțelept. Indiferent. Copleșit de sentimentul totalei zădărnicii a vreunui gest sau a vreunei vorbe.

Înțelepciunea este, de fapt, o moarte: moartea prin renunțare. Și niciodată nu renunți cu adevărat, decît atunci cînd ai pierdut gustul dorinței, ca urmare a fermei convingeri lăuntrice că nu ți se cuvine nimic. Dar absolut nimic. Și de la nimeni. Renunțarea, dureroasă și amară prin sfîșierile care au zămislit-o, reprezintă o poartă deschisă spre evadarea din prezent. În transcendent sau în neant.

Plotin făcea deosebirea dintre moartea naturală și cea filosofică, care o poate precede pe prima. Moartea filosofică reprezintă scopul hindusului. Acțiunea nu are importanță, doar orientarea spiritului contează. Un ataș cu realitatea a dispărut, altul este pe cale de a se stabili cu cealaltă lume. Să ne închipuim acest dezgust progresiv pentru ceea ce se numește lume, apoi suprimarea cuplului etern reprezentat de viață și moarte, și, în sfîrșit, revelația. Cu cîtă emoție vede hindusul, printr-o mișcare amplă, dar bruscă, a spiritului, pe *Aceasta!* Nu acest lucru, nici celălalt. Nu pe el, nici pe celălalt. Nu făpturi precise. Nu ceea ce jinduiește, nici ceea ce disprețuiește. Nu obiectul dorințelor sau al dușmăniilor sale, nu un obiect sensibil. Nu ceva care să fie aproape de inimă. Nu ceva ce ar putea fi denumit. Ci *Aceasta*. Se întoarce și, în același timp, o vede. *Aceasta*, pe care o simte brusc și ca printr-o efuziune însoțindu-l ziua și noaptea, veghind asupra a tot ce

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

se naşte şi moare. Dar care este chipul ei? Ce sugerează ea? Nimic, pe Nimeni. Permanenţă dincolo de nepermanenţă, prezentă în absenţă, răspîndită în vid. Lumea este spectacolul pe care *Aceasta* îl oferă, şi hindusul crede în adevărul scenelor, în realitatea actorilor. O uşoară mişcare a fiinţei, asemeni capului ce se lasă pe-un umăr, şi iată că lumea dispare şi apare *Aceasta*, reazemul lumii. Nu se poate ajunge însă la ea pe cale mai directă? Dacă hindusul coboară adînc înlăuntrul său, încetează de a mai exista, nu mai este el. Nici altcineva. Este *Aceasta*. Gîndurile şi dorinţele lui intime sînt doar nişte fantasmagorii cu înfăţişarea celui care le-a provocat. Dacă doarme, se apropie de *Aceasta*, dacă moare, tinde să se contopească cu ea. Cade în ea ca o piatră în fundul unei fîntîni. Ceea ce contează, spune un hindus, « nu este să ocolim Universul, ci să ocolim centrul Universului . . . »[1].

India a avut o singură aspiraţie: să se îndepărteze de lume. Întîi să se dezumanizeze şi apoi să se îndepărteze. Absorbită în visul ei (absurd şi sterp pentru un Occidental), rămîne încremenită, dispreţuind viaţa omenească ce nu reprezintă pentru ea decît zborul unui roi de musculiţe împrăştiate de vînt. De aceea, revoluţi aintelectuală adusă de India poate fi denumită *irealism sau acosmism*.

Un Occidental (şi prin Occidental înţelegem o categorie a spiritului caracterizată prin ceea ce gîndeşte şi nu prin locul unde trăieşte) are din ce în ce mai puţină încredere în urechea sa, în ochiul său, în mîna sa, şi *în toate* mijloacele născute din puterea de înţelegere şi din forţă: instrumente şi raţionamente. Dacă i se demonstrează că acestea îl pot înşela, cade în scepticism şi simte nevoia să aleagă între lume şi neant. Nu putem păşi în viaţă decît prin viaţă şi în neant prin neant.

În timp ce finalitatea hindusului este Neantul, cea a occidentalului este Fiinţa. Europa divinizează omul în ceea ce are comun cu toţi oamenii (trecînd de la umanism la umanitarism), în limitele sale, şi astfel nu pierde contactul cu absolutul. Dar cu absolutul terestru — împărăţie a Clipei care se dilată ca pupila; zvîcneşte uşor, şi-apoi se închide peste lume. Nicăieri nu poţi trăi mai intens această clipă decît pe ţărmul mării: uneori dimineaţa, în zori,cînd te simţi mai limpede ca marea aprinsă de soare; alteori la amiază, cînd cerul e una cu apa; şi, de cele mai multe ori, poate, seara. Atunci totul se schimbă. Marea devine tandră, învăluitoare. Te mîngîie cu braţe blînde, rotunjite parcă de dorinţi. Iar lumina e însăşi fericirea — o împlinire fără glas, născută fie chiar şi din durere. Pojghiţa subţire care ascunde misterul omenirii crapă încet, şi din adîncul acestei mîhniri un cîntec ţîşneşte uşor: « Iubesc această viaţă cu toată fiinţa mea şi vreau să vorbesc despre ea în libertate: ea îmi dăruieşte orgoliul condiţiei mele de om. Totuşi, mi s-a spus adesea: n-avem de ce fi mîndri. Ba da, avem de ce: acest soare, şi marea, inima mea zvîcnind de tinereţe, trupul meu cu gust de sare şi imensul decor galben şi albastru în care dragostea se întîlneşte cu gloria »[2].

Important în acest moment nu e inima care cîntă, nici lumea, ci acordul dintre ele, setea de a trăi, de-a striga înlăuntrul tău: « Binecuvîntată fie clipa cînd m-am născut! »

Afirmarea existenţei e comună unei întregi rase « născută din soare şi din mare, vie şi plină de sevă, care-şi trage măreţia din simplitate şi, dreaptă pe malul mării, îşi trimite surîsul complice către surîsul strălucitor al cerului »[3].

Un bărbat, născut pe alte meleaguri, iubind şi el lumina şi splendoarea trupurilor, a spus într-un limbaj inimitabil, că aceste aparenţe sînt frumoase, dar că

---

[1] Mukeyi, *Brahman şi Paria*
[2] A. Camus, *Nunta la Tipasa*, traducere de Irina Mavrodin
[3]. Idem

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

într-o zi trebuie să piară, şi că de aceea trebuie să le iubim cu desperare. E vorba de Jean Grenier [1]. Vorbele sale au fost ascultate de o întreagă generaţie de tineri, pentru care cărţile sale, îndeosebi *Les Îles* şi *Inspirations méditerranéennes*, au însemnat o revelaţie. În ce a constat această revelaţie, cu alte cuvinte care este esenţa gîndirii lui Grenier?

Aceşti tineri, printre care Camus ocupă locul cel mai important, trăiau, după cum mărturiseşte însuşi Camus în prefaţa la *Îles*, ancoraţi în senzaţie, la suprafaţa lumii, printre culori, valuri şi miresme. Unii dintre ei cunoscuseră mizeria şi suferinţa, dar le negau cu tot elanul, inconştienţa şi încrederea sîngelui lor tînăr. Chipul adevărat al lumii era pentru ei doar frumuseţea şi bucuriile sale gratuite: marea, soarele, iubirea. Iată de ce Gide şi ale sale *Nourritures terestres* soseau prea tîrziu cu invitaţia lor la fericire. Ei aveau mai curînd nevoie să fie smulşi din lăcomia şi fericirea lor sălbatică, fericire atît de informă la vîrsta aceea. Fără să nege realitatea sensibilă care alcătuia împărăţia lor, Grenier a dublat-o de alta, care le explica neliniştile fragede. « Les transports, les instants du *oui*, que nous avions vécus obscurément, et qui ont inspiré quelques unes des plus belles pages des *Îles*, Grenier nous rapellait en même temps leur gout impérissable et leur fugacité (...) La mer, la lumière, les visages, dont une sorte d'invisible barrière soudain nous séparait, s'éloignèrent de nous, sans cesser de nous fasciner. *Les Îles* venaient, en somme, de nous initier au désenchantement; nous avions découvert la culture.»

Iniţierea în dezamăgire a constat în îndemnul profesorului său de a trăi fără speranţă [2], idee care, trecînd prin filtrul personal al sensibilităţii sale lucide, a constituit, împreună cu ideea reînceperii [3], una din coordonatele de bază ale universului camusian. Reînceperea este în acelaşi timp la Camus şi un ecou al nupţialului inel al inelelor nietzschean *(Ring der Ringe)* — inelul reîntoarcerii.

Influenţa lui Grenier a fost cu atît mai profundă şi mai definitorie pentru formarea viitorului gînditor, cu cît tînărul Albert era impresionat de golul înspăimîntător ce se cască în jurul oricărui suflet sensibil, obligat să trăiască în pustiul indiferenţei celor din jur. El a declanşat în *elevul său* simptomele unei boli

---

1. Jean Grenier s-a născut la Paris, în anul 1898, dar, breton după mamă, şi-a petrecut copilăria la Saint-Brieuc. În 1917 l-a cunoscut pe Louis Guilloux. Prietenia lor durează şi astăzi.

După bacalaureat, Jean Grenier a venit la Paris pentru studii superioare. În 1922 a fost profesor agregat de filosofie, în 1936 doctor cu o teză despre filosofia lui Jules Lequier. Lunga sa carieră universitară s-a încheiat de curînd; a fost profesor în Alger, la Institutul Francez din Neapole, la Facultatea de litere din Lille, la Universitatea din Alexandria şi Cairo, şi la Sorbona unde a condus catedra de estetică.

Jean Grenier l-a cunoscut pe Albert Camus în Alger (1930), aşa cum povesteşte singur în monografia publicată la Gallimard *(Albert Camus, souvenirs)* în 1968. A fost profesorul lui de filosofie şi l-a îndrumat în studiile sale superioare de literatură.

Acest breton, care tocmai descoperise ţările mediteraneene, descoperea în peisajele şi în soarele lor o adevărată etică. Mediterana, spune el, « face adevărul să nu poată fi despărţit de fericire ».

Filosof rebel oricărui sistem, aşa cum o dovedeşte în *Essai sur l'Esprit d'ortodoxie* (1938), Grenier construieşte o filosofie a existenţei şi a libertăţii, sau, mai simplu, a meditaţiei asupra vioţii căreia îi place adeseori să-şi afle izvorul în faptele cele mai familiare: *Sur la mort d'un chien*, *La vie quotidienne*.

A colaborat frecvent la reviste literare şi de artă. A publicat la N.R.F. numeroase articole. A semnat rubrica artistică la *Combat* în epoca cînd A. Camus era redactor şef, de la *Express* pe vremea lui Jean Daniel. L-a preferat pe Dostoievski, Tolstoi, Rousseau Nietzsche, Senancour, Paulhan, Camus, Bores, Braque, etc. A publicat *Operele complete* ale filosofului Jules Lecquier şi a tradus operele principale ale filosofului sceptic grec Sextus Empiricus, care a fost unul din inspiratorii lui Montaigne.

Jean Grenier a primit Marele Premiu Naţional pentru Literatură în anul 1968.

2. « Il faut vivre sans esperance: la seule victoire possible est celle que dans un espace de temps éphemère nous remportons sur le tumulte de notre âme, et notre dernier moment doit être un de ceux-la » (J. Grenier, *Inspirations méditerranéennes*).

3. « Il y a encore trop d ombre en moi pour tant de lumi0re qui m apelle la vie mapparît souvent affreuse. Mais ses commencements sont si beaux. Et elle recommence tous les ljours » (Id.).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe care o purta în germene încă din copilărie: « Ainsi je ne dois a Grenier des certitudes qu'il ne pouvait ni ne voulait donner. Mais je lui dois, au contraire, un doute, qui n'en finira pas et qui m'a empeché, par exemple, d'etre un humaniste au sens où on l'entend aujourd'hui, je veux dire un homme aveuglé par des courtes certitudes. Ce tremblements qui court dans *Les Îles*, dès le premier jour, en tous cas, je l'ai admiré, et j'ai voulu l'imiter ».

Trei sînt cărţile lui Grenier care au fost foarte aproape de sufletul lui Camus: *Les Îles*, *Inspirations méditerranéennes*, *Essai sur l'Esprit d'ortodoxie*. În prima, a preţuit sentimentul de singurătate totală, în a doua pasiunea pentru soare, în a treia dragostea de adevăr. Găsim în opera lui urme ale acestor lecturi, sau mai curînd reflexe asupra lor.

Camus îşi avea zeii lui: soarele, noaptea, marea. . . în care credea, aşa cum orice tînăr crede în eternitatea sa. Timpul nu muşcase încă din trupul lui frumos, rumenit de soare, cu picioarele adînc înfipte în nisipul auriu al Mediteranei. Zeii lui aparţineau însă plăcerii. Şi plăcerile, oricîr de intense ar fi, te părăsesc pustiindu-te o clipă după ce te-au împlinit. Singur, doar în tovărăşia acestor zei, l-ar fi uitat pentru plăcerea în sine. Grenier i-a amintit de existenţa misterului şi a sfinţeniei, de vremelnicia omului, de iubirea nerealizabilă. Şi astfel, într-o zi, s-a întors la zeii lui naturali cu mai puţină trufie şi cu mai multă umilitate. Cu convingerea că spiritul trebuie să-şi aibă raţiunea în trup şi că ideile sînt, de fapt, sentimente profunde. S-a întors cu o simplitate mută. Desperată. Totuşi vie, izvorînd dintr-un crez păgîn pe care, rostit, ni-l închipuim astfel: « Tu, ţărm al mării, şi tu, nisip îmbietor, aproape la fel de dulce ca şi carnea omenească, şi tu, soare de sărbătoare şi de moarte pe care te iubesc atît de mult, apăraţi-mă în faţa oamenilor pe care am vrut să-i iubesc şi împreună cu care am vrut să rostesc: Doamne, te iubesc în ceea ce-ai creat. Doar în ceea ce-ai creat. Privirea mea nestinsă n-a avut răgazul să se înalţe pîn' la tine. Fie-ţi milă de mine. Fie-ţi milă de mine, adică de noi. Fie-ţi milă de un om care-şi exprimă dragostea de viaţă prin revoltă şi neîncredere.»

Grenier, la rîndul lui, a avut revelaţia caracterului efemer al lucrurilor, dar nu în timpul său în urma unor lecturi, ci în vecinătatea mării. A unei mări legănate de flux şi de reflux. Ceea ce acum e val, spumă însorită, o clipă mai tîrziu este declin, prăbuşire. Un pumn de cenuşă sub acelaşi soare. Reveriile sale erau dublate, ca semn al unui permanent fior lăuntric născut dintr-o sensibilitate profundă, de o sfîşiere învinsă uneori de luciditate, de seninătate şi indiferenţă. Sfîşierea lui, ca şi cea a grecilor antici, este o desperare, dar o desperare solară, născută din durerosul sentiment al neputinţei de-a cuprinde întreaga frumuseţe a lumii acesteia. Lumea în care trăim e într-adevăr, frumoasă, dacă n-ar fi decît faptul zilei pe o plajă pustie care seamănă cu prima zi a omenirii. Şi soarele. . . în orice clipă a zilei. Chiar dacă nu-l putem îmbrăţişa, nimeni nu ne poate împiedica să ne simţim în aceste momente divine mai proaspeţi decît o apă neîncepută, mai înalţi ca înaltul cerului, mai tari ca stînca. Şi mai liberi decît vîntul sau păsările cerului.

Obsedat de fericire, pe care o identifică cu sentimentul măreţiei [1], Grenier afirmă că toate clipele lui de fericire reprezintă măcar cîteva mărgele pe un şirag de mătănii. Omul poate poseda totul, o clipă mai tîrziu însă nu-i mai rămîne nimic. *Todo, pues nada*. Setea de absolut, a lui Grenier, altfel spus dorinţa şi necesitatea de a-şi apropia tot ce-i frumos, l-a salvat de la moartea prin resemnare sau

---

1. « Mais l important apr0s tout n est pas d ftre heureux (il faut vouloir le bonheur pour les autres, car on n a pas le droit de leur demander aucun sacrifice et la plupart des hommes ne m7riten pas plus que le bonheur), c est d avoir realis7 ou senti, ne serait-ce qu une fois dans sa vie ,quelque chise de grand » (Id.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

prin cufundare în neant. *Les Îles* se încheie cu o meditație asupra absolutului și a divinului. Animalul se bucură și moare, omul se minunează și moare, unde este limanul? Iată întrebarea care răsună în toată cartea. Referitor la hinduși, ne vorbește de un liman pe care nu-l poate numi, nici localiza, deoarece aparține altei insule, definitiv îndepărtată, pustie în felul ei, și străină aspirațiilor sa'e.

Imaginea pe care ne-o oferă India despre viața și spiritul nostru e o clipă în fuga timpului, un punct în imensitatea spațiului. Nimic în această imagine care să nu fie strict metafizic și să nu renunțe la ordinea (echilibrul) grecesc. Imaginea pe care ne-o oferă în schimb Grenier — ecou al imaginii ce aparținuse cîndva Greciei antice — este în primul rînd un imn închinat frumuseții, fără a uita însă partea ei de întuneric, echilibrînd astfel umbra prin lumina ei. Și lumina e marea sclipind în soare. . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LAWRENCE DURRELL

JUSTINE

ALEXANDRIA QUARTET

roman

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

area e astăzi iarăşi agitată de suflul vîntului care o înfioară. Simţi în mijlocul iernii născocirile primăverii: un cer de perlă despuiată, fierbinte pînă la amiaz, greieri în locuri adăpostite şi acum, vîntul dezgolind cîmpiile întinse, scotocindu-le. . ,
Am evadat pe această insulă cu cîteva cărţi şi cu copilul — copilul lui Melissa. Nu ştiu de ce folosesc cuvîntul « evadat ». Sătenii spun glumind că numai un bolnav ar fi putut alege un loc atît de singuratic pentru a lua totul de la început. Am venit, deci, dacă vreţi, aici, ca să mă vindec.

Noaptea, cînd şuieră vîntul şi copilul doarme liniştit în pătuţul lui de lemn, lîngă căminul bîntuit de ecouri, aprind lampa şi îmi tîrşesc paşii prin cameră, gîndindu-mă la prietenii mei — la Justine şi Nessim, la Melissa şi la Balthazar. Mă întorc, verigă după verigă, de-a lungul lanţului de fier al memoriei, în oraşul în care am locuit atît de puţină vreme împreună: oraşul căruia i-am folosit drept faună — care a făcut să se prăvălească în noi conflicte ce fuseseră ale lui şi pe care, din greşeală, le-am crezut ale noastre: Alexandria, oraşul meu iubit.

Ca să înţeleg totul a trebuit să vin pînă aici departe. Locuind pe fîşia asta de pămînt pustiu, smuls în fiecare noapte din întuneric de Arcturus, departe de praful plin de var al după amiezelor fierbinţi, îmi dau în sfîrşit seama că nici unul dintre noi nu poate fi judecat cum se cuvine pentru ceea ce s-a întîmplat. Oraşul e cel ce trebuie judecat, cu toate că preţul îl plătim noi, copiii lui.

●

În esenţă, ce este acest oraş al nostru ? Ce rezumă cuvîntul Alexandria ? Ochii minţii mi-arată, într-o străfulgerare, o mie de străzi chinuite de praf; muştele şi cerşetorii sînt azi stăpînii lor — şi cei care se bucură de o existenţă intermediară între una din cele două categorii.

Cinci neamuri, cinci graiuri, vreo zece credinţe: cinci flote care se rotesc în jurul oglindirii lor soioase, dincolo de limita portului. Dar există mai mult de cinci sexuri, şi doar greaca populară pare să le deosebească. Hrana sexuală care se află la îndemîna oricui e uimitor de variată şi de bogată. Dar n-ai putea niciodată să consideri oraşul un loc fericit. Amanţii simbolici ai lumii libere a Elenilor, sînt înlocuiţi aici cu altceva, ceva subtil, androgin, inversat spre el însuşi. Orientul nu se poate bucura de dulcea anarhie a trupului pentru că a ajuns dincolo de trup. Mi-aduc aminte că Nessim spunea odată — cred că cita din ceva, că Alexandria e un mare teasc al dragostei; cei care ieşeau de acolo erau bolnavi, pustnici sau prooroci — adică oameni care fuseseră adînc răniţi în existenţa lor sexuală.

●

Note pentru tonalităţi de peisaj ... Întinderi lungi şi succesive de tempera. Lumină filtrată prin esenţa lămîilor. Aer plin de praf de cărămidă — praf de cărămidă cu miros dulce şi iz de caldarîm fierbinte stins cu apă. Nouri uşori şi umezi, călătorind spre pămînt dar aducînd rareori ploaie. Peste acest jet de roşu prăfuit, colb verde, cretă liliachie, şi lac purpuriu udat cu apă. Vara, umezeala mării poleieşte delicat aerul. Totul zace sub un înveliş de răşină.

Şi pe urmă, toamna, aerul uscat care pulsează, aspru, din pricina electricităţii statice, aprinde trupurile prin veşmintele subţiri. Carnea prinde viaţă şi încearcă gratiile propriei ei închisori. O prostituată beată se plimbă noaptea pe strada întunecată, răspîndind frînturi de cîntec ca nişte petale. Oare aici a auzit Antoniu sunetele muzicii măreţe care amorţeşte inima şi care l-a convins să se supună, pentru vecie, oraşului pe care -l iubea ?

fragmente

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Trupurile posace ale tinerilor încep să vîneze o goliciune de care să se lipească, și în cafenelele mici în care Balthazar se ducea atît de des cu bătrînul poet al orașului[1], băieții se agită neliniștiți în fața jocului de table la lumina lămpii de gaz: tulburați de vîntul uscat al deșertului — atît de prozaic, de neîncrezător — se agită și se întorc să privească fiecare străin. Se luptă să-și mențină suflul și în fiecare sărutare de vară, descoperă gustul de var nestins . . .

●

A trebuit să vin aici ca să pot reconstrui în mintea mea orașul — oraș de provincie melancolic, în care bătrînul (« Bătrînul » C.P. Cavafy) a văzut îngrămădindu-se « ruinele negre » ale existenței sale. Zăngănitul tramvaielor cutremurîndu-se pe vinele lor de metal, în timp ce străpung MEIDIANUL MAZARITEI de culoarea iodului. Aur, fosfor, hîrtie de magneziu. Ce des ne întîlneam aici ! Vara exista și o mică maghernită colorată, cu felii de pepene verde și înghețată violent multicoloră dar care îi plăcea ei. Întîrzia, bineînțeles, întotdeauna cîteva clipe, venind poate direct de la o întîlnire într-o cameră întunecată, de la care prefer să-mi abat mintea. Iar petala deschisă a gurii ei năpustindu-se peste a mea, ca o vară nesățioasă, era proaspătă și tînără. Poate imaginea ei dăinuia încă în mintea bărbatului pe care-l părăsise. Poate că tot mai era acoperită de polenul sărutărilor lui. Dar toate astea contează, de fapt, foarte puțin, cînd simți greutatea suplă a făpturii ei, în timp ce se sprijină de brațul tău zîmbind cu candoarea lipsită de egoism a celor care au renunțat să mai aibă vreo taină. Era plăcut să stăm acolo, stingheri și puțin intimidați, cu răsuflarea întretăiată, fiindcă știam ce dorim unul de la altul, mesajele trecînd dincolo de conștiință, direct prin buzele cărnoase, ochii, înghețatele și maghernița colorată. Stăteam acolo cu sufletul împăcat, ținîndu-ne de degetul mic și înghițind, în după amiaza parfumată de camfor, o parte a orașului . . .

●

Astă-seară m-am uitat prin hîrtiile mele. Unele au fost folosite la treburi casnice, altele au fost distruse de copil. Îmi place această formă de cenzură pentru că îmi arată nepăsarea naturii față de plăsmuirile artei — o nepăsare pe care încep s-o simt și eu. Căci, la urma urmei, la ce-i folosește lui Melissa o metaforă frumoasă, cînd zace adînc îngropată, ca orice mumie, în nisipul călduț al estuarului negru ?

Dar sînt și hîrtii pe care le păzesc cu grijă: cele trei volume în care și-a scris Justine jurnalul. Și foile numerotate pe care e înregistrată nebunia lui Nessim.

Nessim le-a observat tocmai cînd plecam și a dat din cap spunînd: « Ia astea, da, și citește-le. Conțin multe despre noi toți. Te vor ajuta să te gîndești la Justine fără să tresari, așa cum m-au ajutat și pe mine. Asta se întîmpla la reședința de vară, după moartea lui Melissa, cînd tot mai credea că Justine se va întoarce la el. Mă gîndesc adesea și întotdeauna cu oarecare teamă, la dragostea lui Nessim pentru Justine. Ce putea fi oare mai pătrunzător ? Ce putea avea baze mai sigure ? Îi colora suferința cu un fel de extaz, ca rănile acelea dătătoare de fericire pe care nu te-ai aștepta să le găsești la simplii îndrăgostiți, ci la sfinți. Și totuși, o urmă cît de mică de umor l-ar fi scăpat de suferința aceea atît de îngrozitoare, de vastă. E ușor să critici, știu. Știu !

●

În tăcerea nemărginită a acestei seri de iarnă, există și un orologiu: marea. Imboldul ei tainic asupra minții formează fuga, în ritmul căreia scriu cele de față. Ritmurile

---

[1] C. P. Cavafy

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

goale ale apei de mare, care-şi linge propriile ei răni, îmbufnîndu-se pe lîngă gurile deltei, fierbînd pe plajele pustii — goale, deapururi goale sub zborul pescăruşilor: mîzgălituri albe pe cenuşiul mestecat de nouri. Dacă vin vreodată, pe aici bărci cu pînză, ele mor înainte ca pămîntul să le poată proiecta umbra. Epave eşuate pe faţada insulelor, ultima crustă, roasă de intemperii, înfiptă în guşa albastră a apei, dispărută !

●

Dacă n-ar fi ţăranca bătrînă şi zbîrcită care vine în fiecare zi din sat călare pe catîr, să cureţe casa, fetiţa şi cu mine am fi absolut singuri. E fericită şi vioaie în mijlocul unui mediu pe care nu-l cunoaşte. Nu i-am dat încă nume. Bineînţeles că se va numi Justine . . . Cum altfel ?

Cît despre mine, eu nu sînt nici fericit, nici nefericit. Zac suspendat ca un fir de păr; ca o pană în mijlocul plămădirilor nebuloase ale memoriei. Am vorbit despre inutilitatea artei, dar n-am adăugat de fapt nimic despre mîngîierea pe care ţi-o poate aduce. Mîngîierea produsă de munca pe care o depune omul cu mintea sau cu sufletul, constă în faptul că numai ACOLO, în tăcerile pictorului, sau ale scriitorului, poate fi reorînduită, recompusă realitatea, numai acolo poate fi făcută să-şi dezvăluie latura plină de tîlc. Acţiunile noastre obişnuite sînt de fapt doar husa din pînză de sac ce ascunde ţesătura de aur—rostul modelului. Pentru noi, artiştii, arta constituie compromisul fericit cu tot ceea ce ne-a lovit sau ne-a înfrînt în viaţa de toate zilele. Şi astfel nu mai evităm destinul, aşa cum încearcă s-o facă oamenii de rînd, ci îl împlinim în potenţialul său real — imaginaţia. Altfel, de ce ne-am răni unii pe alţii ? Nu, iertarea pe care o caut şi pe care poate o voi găsi, nu e iertarea pe care o voi vedea vreodată în ochii strălucitori şi prietenoşi ai lui Melissa sau în privirea încruntată şi întunecată a lui Justine. Acum am luat-o fiecare pe alt drum: dar în această primă mare fărîmiţare a maturităţii mele simt orizonturile artei şi vieţii mele întinzîndu-se nemăsurat prin amintirea lor. În minte le împlinesc din nou, de parcă numai aici — la masa asta de lemn, deasupra mării, sub măslin — numai aici le pot îmbogăţi aşa cum se cuvine. Astfel încît gustul acestor rînduri trebuie să fi împrumutat cîte ceva de la modelele din viaţă — răsuflarea, pielea, şi vocile lor — combinîndu-le ca să formeze ţesăturile suple ale memoriei omeneşti. Doresc să le văd trăind din nou, pînă în punctul unde durerea devine artă . . . Poate că-i o încercare inutilă. Nu ştiu. Dar trebuie s-o fac.

Astăzi, am isprăvit, copilul şi cu mine, de construit cuptorul, vorbind liniştiţi pe cînd lucram. Îi vorbesc aşa cum mi-aş vorbi mie dac-aş fi singur. Fetiţa îmi răspunde într-un grai eroic născocit de ea. Inelele pe care le-a cumpărat Cohen pentru Melissa le-am îngropat în pămînt, sub cuptor, după obiceiul insulei. Asta va aduce noroc celor care stau în casă.

●

Cînd am cunoscut-o eu pe Justine, eram un om aproape fericit. Se deschisese brusc o uşă, făcîndu-mă să descopăr intimitatea cu Melissa — o intimitate care era cu atît mai minunată cu cît apăruse din senin şi era cu totul nemeritată. Ca orice egoist, nu pot suporta să trăiesc singur; şi ultimul an de burlăcie mă îmbolnăvise chiar — stîngăcia mea casnică, lipsa mea de pricepere în legătură cu hainele, mîncarea şi banii, mă aduseseră la disperare. Mă mai îmbolnăviseră şi camerele, bîntuite de gîndaci negri de bucătărie, în care trăiam pe atunci, îngrijit de Hamid, un servitor berber, cu un singur ochi.

Melissa străpunsese scutul meu jalnic, nu prin calităţile pe care le-ai putea găsi la o iubită — farmec, frumuseţe excepţională, inteligenţă — ci prin forţa unui

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

sentiment pe care nu-l pot numi altfel decît caritate — în sensul grecesc al cuvîntului. O vedeam, mi-amintesc, mai degrabă subţirică, îmbrăcată cu o haină jerpelită de lutru, plimbîndu-şi căţelul pe străzile iernii. Mîinile ei erau mîini de tuberculoasă, cu vine albastre, etc . . . Sprîncenele ei, îndreptate în mod artificial în sus, subliniau ochii ei frumoşi, în care nevinovăţia se arăta cu curaj. Am văzut-o luni de-a rîndul, în fiecare zi, dar frumuseţea ei ursuză şi prostească nu mi-a făcut nici o impresie. Am trecut zilnic pe lîngă ea, în drum spre Café Al Akbar, unde mă aştepta Balthazar, cu pălăria neagră pe cap, să-mi împărtăşească «învăţătură». Pe atunci nici nu visam că aş putea vreodată deveni iubitul ei.

Ştiam că fusese cîndva model la Atelier — îndeletnicire pentru care nu merita nici s-o invidiezi — iar acum era dansatoare. Mai mult încă, ştiam că e amanta unui blănar între două vîrste, un comerciant gras al oraşului. Notez aceste rînduri numai ca să consemnez o parte compactă a vieţii mele, care a căzut în mare. Melissa ! Melissa !

●

Mă întorc cu mintea la vremea cînd pentru noi patru, lumea cunoscută abia dacă exista. Zilele deveneau pur şi simplu spaţii între vise, spaţii între podelele mişcătoare ale timpului, ale acţiunii, ale prezentului trăit din plin . . . Un flux de treburi lipsite de noimă, adulmecînd suprafaţa stinsă a lucrurilor, nepătrunzînd în nici un climat, neantrenîndu-ne nicăieri, necerîndu-ne nimic decît imposibilul —să existăm. Justine ar spune că am fost prinşi în raza de acţiune a unei voinţe prea puternice şi prea circumspecte pentru a fi umană — forţa de gravitaţie pe care a exercitat-o Alexandria asupra acelora pe care i-a ales drept prototipurile ei . . .

●

Ora 6. În curtea gării, îngrămădeală de siluete înfăşurate în robe albe. Magazinele din Rue des Soeurs, umplîndu-se şi golindu-se ca nişte plămîni. Razele palide ale soarelui de după amiază, care se tot lungesc, mînjesc curbele întinse ale Esplanadei : iar porumbeii orbiţi de lumină, ca nişte rotocoale de hîrtie împrăştiate, se caţără deasupra minaretelor să culeagă pe aripi ultimele raze ale lumii ce descreşte. Clinchetul monezilor de argint pe tejghelele celor care schimbă bani. Grilajul de fier din exteriorul băncii e încă prea fierbinte să-l poţi atinge. Tropăitul cailor înhămaţi la trăsuri care duc funcţionari în ghivece roşii de flori, spre cafenelele de pe faleză. Asta e ora pe care-o suport cel mai greu, ora la care de la balconul meu, o surprind pe neaşteptate trecînd nepăsătoare spre oraş cu sandalele ei albe, adormită încă, pe jumătate. Oraşul se descreţeşte ca o bătrînă broască ţestoasă şi se uită cu atenţie în jur. O clipă, părăseşte zdrenţele sfîşiate ale cărnii, în timp ce dintr-o alee tainică, de lîngă abator, se aud, acoperind gemetele şi ţipetele vitelor, frînturile nazale ale unui cîntec de dragoste din Damasc — pătrimi de ton stridente ca un sinus care se tot macină pînă se face praf.

Acum, oamenii obosiţi dau deoparte obloanele balcoanelor şi păşesc clipind în lumina palidă şi fierbinte — flori gălbejite ale unor după amiezi petrecute în chin, în zvîrcoliri prin paturi respingătoare, oblojite în vise. Am devenit unul dintre acei bieţi funcţionari ai conştiinţei, un cetăţean al Alexandriei. Ea trece pe sub fereastra mea, zîmbind parcă unei mulţumiri lăuntrice, făcîndu-şi încet vînt obrajilor cu un evantai mic de trestie. E un zîmbet pe care probabil n-am să-l mai văd niciodată, căci în lume nu zîmbeşte, ci rîde, arătîndu-şi dinţii albi, minunaţi. Zîmbetul ei, trist dar ager, conţine ceva neaşteptat la ea — puterea răului. Ai fi spus că structura firii ei e mai tragică şi că-i lipseşte umorul elementar. Numai amintirea încăpăţînată a acestui zîmbet mă va face să mă îndoiesc de asta, în zilele următoare.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Am zărit-o de multe ori, aşa, cu prilejuri diferite, şi fireşte că o ştiam bine din vedere, mult înainte de a fi cunoscut-o personal; oraşul nostru nu îngăduie anonimatul oamenilor cu un venit mai mare de 200 de lire pe an. O văd stînd singură la malul mării, citind un ziar şi muşcînd dintr-un măr; sau în holul hotelului Cecil, printre palmierii prăfuiţi, îmbrăcată într-o rochie ca o teacă din stropi de argint, ţinîndu-şi blana somptuoasă atîrnată pe spate, aşa cum îşi ţine ţăranul haina — cu arătătorul lung, încovoiat şi trecut prin cheutoare. Nessim s-a oprit în uşa sălii de bal, înecată de muzică şi lumină. A pierdut-o. Sub palmieri, într-o nişă adîncă, stau doi bătrîni şi joacă table. Justine s-a oprit să-i privească. Nu cunoaşte de loc jocul, dar valurile de linişte şi concentrare care au umplut nişa pînă la refuz, o fascinează. Rămîne multă vreme acolo, între jucătorii surzi şi lumea muzicii, de parcă n-ar fi fost hotărîtă în care dintre ele să se cufunde. În cele din urmă, Nessim se apropie încet şi o ia de braţ şi un timp rămîn aşa alături, ea uitîndu-se la jucători, el la ea. În sfîrşit se hotărăşte şi ea să plece pătrunzînd încet, prudent, fără nici o tragere de inimă, în universul luminii, cu un uşor oftat.

Apoi, în alte împrejurări, fără îndoială mai puţin onorabile pentru ea sau restul dintre noi; totuşi cît de emoţionantă, cît de docil feminină putea fi această femeie atît de masculină şi de plină de resurse. Îmi amintesc fără să vreau de neamul acela de regine înspăimîntătoare care lăsau mirosul de amoniac al dragostelor incestuoase să plutească în urma lor, ca un nour deasupra subconştientului Alexandriei. Pisicile uriaşe, mîncătoare de oameni, ca Arsinoe, erau adevăratele ei surori, deşi doar după unul dintre părinţi. Şi totuşi, în spatele acţiunilor lui Justine se afla altceva, rezultatul unei filozofii tragice, mai tîrzii, în care moravurile trebuie cîntărite în aceiaşi balanţă cu firea de vagabond. Justine era victima unor îndoieli de-a dreptul eroice. Totuşi, continui să văd o legătură directă între imaginea ei, aplecată deasupra cuvetei murdare, în care zăcea un fetus, şi biata Sophia din Valentinus care a murit pentru o dragoste care pe cît era de desăvîrşită, pe atît era de greşit orientată.

•

Gaston Pombal, mic funcţionar consular, împarte cu mine un modest apartament în strada Nebi Daniel. Pombal e o pasăre rară printre diplomaţi, pentru că pare să aibă coloană vertebrală. Pentru el, rutina obositoare a protocolului şi a recepţiilor — atît de asemănătoare cu un coşmar suprarealist — e plină de farmec exotic. Priveşte diplomaţia cu ochii unui Douanier Rousseau. Se supune capriciilor ei, dar nu i-ar permite niciodată să-i acapareze ceea ce i-a mai rămas din inteligenţă. Îmi închipui că taina succesului său constă într-o lene înspăimîntătoare, aproape supraomenească.

Stă la biroul lui din Consulatul General, veşnic acoperit cu pătrăţele de carton ca nişte confetti, pe care stă scris numele colegilor lui. E un trîntor lat în umeri şi strîmt în şolduri, o făptură uriaşă şi lentă, înclinată spre sieste prelungite după amiaza şi spre Crébillon Fils. Batistele lui miros minunat a « Eau de Portugal ». Subiectul lui de conversaţie preferat sînt femeile, şi probabil că vorbeşte din experienţă, căci şirul vizitatoarelor care se succed în micul apartament e nesfîrşit, şi rar se întîmplă să vezi de două ori aceeaşi faţă. « Pentru un francuz, dragostea de aici e interesantă. Oamenii acţionează înainte să gîndească. Şi cînd vine vremea îndoielilor, vremea remuşcărilor, e prea cald, şi nimeni nu mai are energie pentru aşa ceva. Animalismul ăsta n-are pic de FINESSE, dar mie-mi convine. Mi-am tot obosit inima şi creierii cu dragostea şi acum vreau să fiu lăsat în pace. Şi înainte de toate, mon cher, vreau să fiu scutit de această manie iudeo-coptă de « disecţie, » de analizare a subiectului. Vreau să mă întorc la ferma mea din Normandia, cu inima neîntinată. »

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Iarna există perioade lungi în care pleacă în concediu, şi atunci am tot apartamentul mic, umed şi rece la dispoziţie şi stau pînă noaptea tîrziu să corectez teze în tovărăşia exclusivă a lui Hamid, care doarme şi sforăie. În acest ultim an am ajuns la un impas. Îmi lipseşte voinţa să fac ceva din viaţa mea, să-mi îmbunătăţesc situaţia muncind din greu, scriind sau chiar făcînd dragoste. Nu ştiu ce m-a apucat. E prima dată cînd trăiesc un adevărat eşec în dorinţa de supravieţuire. Din cînd în cînd frunzăresc un teanc de manuscrise sau şpalturile vechi ale unui roman sau ale unui volum de versuri, cu o neatenţie scîrbită; cu tristeţe, ca un om care ar examina un paşaport vechi.

Uneori, cîte una din numeroasele iubite ale lui George nimereşte în plasa mea, sunînd la uşă în lipsa lui, şi incidentul foloseşte un timp să mai trezească în mine ceea ce se numeşte « taedium-vitae ». Georges e prevăzător şi generos în problemele astea, căci înainte de a pleca (ştiind cît sînt de sărac) plăteşte de multe ori cîte una din sirenele de la taverna lui Golfo, poruncindu-i să petreacă cîte o noapte în apartament. « EN DISPONIBILITÉ », după cum spune el. Datoria ei e să mă consoleze, o sarcină cam ingrată, mai ales că în aparenţă nu există nimic care să arate că aş avea nevoie de consolare. Vorbăria goală a devenit o formă utilă de automatism care continuă multă vreme după ce nu mai simţi nevoia să spui nimic : dacă trebuie, pot face chiar şi dragoste, cu un sentiment de uşurare, căci nu prea se doarme bine aici : dar dără pasiune, fără luare aminte.

Printre întîlnirile cu aceste biete făpturi sleite, ajunse la disperare, din pricina mizeriei fizice, sînt şi unele interesante, înduioşătoare chiar, dar nu mă mai interesează să-mi triez emoţiile, aşa că ele există pentru mine doar ca nişte forme fără dimensiune, proiectate pe un ecran. « Cu o femeie nu poţi face decît trei lucruri, spunea cîndva Clea. S-o iubeşti, să suferi pentru ea, sau s-o transformi în literatură ». Eu dădusem greş în toate trei domeniile.

Am povestit toate astea numai pentru a arăta ce material uman lipsit de perspective alesese Melissa dorind să mă prefacă, să-mi sufle puţină viaţă în nări. Uşor nu i-ar fi fost nici dacă ar fi trebuit să îndure doar povara dublă a situaţiei ei mizerabile şi a bolii. Să mai adauge la asta şi poverile mele, cerea într-adevăr curaj. Poate că acest curaj se născuse din disperare, căci ea ajunsese ca şi mine, la un punct mort. Eram amîndoi falimentari.

Bătrînul blănar m-a urmărit săptămîni de-a rîndul pe străzi cu un pistol ce atîrna greu în buzunarul pantalonului. Aflasem de la o prietenă a lui Melissa că nu e încărcat şi asta mă mai liniştise, cu toate că eram alarmat să-l văd cum mă urmăreşte. În gînd, trebuie să ne fi împuşcat unul pe altul la fiecare colţ de stradă. Eu unul, nu puteam îndura să văd faţa lui greoaie, ciupită de vărsat, mînjită cu trăsături chinuite, bestiale şi posace, nu puteam îndura să mă gîndesc la intimităţile grosolane care se petreceau între el şi Melissa: la mîinile lui mici şi asudate, acoperite cu păr negru şi des ca un mistreţ. Lucrurile au mers aşa o vreme; apoi, cîteva luni mai tîrziu, păru că se naşte între noi un sentiment extraordinar de intimitate. Ne salutam şi ne zîmbeam ori de cîte ori ne întîlneam. O dată, întîlnindu-l la o cafenea, am stat aproape o jumătate de oră lîngă el; era cît pe-aci să vorbim, dar nu ştiu de ce n-am avut nici unul nici altul curajul să începem. În afară de Melissa n-aveam nici un subiect comun de conversaţie. Plecînd, i-am surprins imaginea într-una din oglinzile lungi ale localului : stătea cu capul plecat şi fixa fundul paharului de vin. M-a izbit ceva în atitudinea lui — aerul stîngaci al unei foci dresate luptîndu-se cu emoţii umane — şi pentru prima dată mi-am dat seama că o iubea probabil pe Melissa tot atît cît o iubeam şi eu. Mi s-a făcut milă de urîţenia lui şi de lipsa de înţelegere, oarbă şi dureroasă, cu care înfrunta emoţii atît de noi pentru el, ca gelozia şi ideea că pierde o amantă preţuită.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mai tîrziu, cînd i-au întors buzunarele pe dos, am văzut printre resturi de tot felul, o sticluță goală de parfum ieftin, din acela de care folosea Melissa. Am luat sticluța și am adus-o acasă, unde a rămas luni de zile pe polița căminului înainte s-o arunce Hamid la gunoi, într-o zi pe cînd făcea curățenia de primăvară. Nu i-am spus niciodată Melissei despre asta. Dar de multe ori cînd eram singur, noaptea, în timp ce ea dansa și poate, de nevoie, se culca cu admiratorii ei, mă uitam la sticluță cugetînd cu tristețe și emoție la dragostea acelui bătrîn îngrozitor, măsurînd-o cu a mea și gustînd în locul lui disperarea care te face să te agăți de un obiect neînsemnat, aruncat, — dar care rămîne îmbibat de amintirea trădătorului.

Pe Melissa am găsit-o istovită, ca o pasăre gata să se înece, aruncată pe țărmurile mohorîte ale Alexandriei, cu sexul sfîșiat.

•

Străzi care se depărtează, în goană, de docuri, cu îngrămădeala lor de case zdrențuite și putrede, suflîndu-și una alteia în obraz și prăvălindu-se pe neașteptate. Balcoane cu obloanele trase care mișună de șobolani și femei bătrîne, cu părul plin de sîngele căpușelor. Ziduri scorojite, aplecate ca bețivii la dreapta sau la stînga, față de centrul lor real de gravitate. Roiuri negre de muște care se lipesc de ochii și buzele copiilor — peste tot numai mărgelele umede ale muștelor de vară, greutatea trupurilor lor făcînd să se desprindă brusc hîrtiile vechi și lipicioase atîrnate de ușile liliachii ale cafenelelor sau maghernițelor. Mirosul berberilor cu fețele înspumate de sudoare, ca mirosul unui covor de pe scară, în descompunere. Și pe urmă, zgomotele străzii: strigătele sacagiului Saidi, și zăngănitul cănilor de tablă pe care le lovește una de alta, în semn de reclamă, țipete pe care nu le ia nimeni în seamă și care străpung din cînd în cînd învălmășeala — de parcă ar înjunghia cineva un animal mic și delicat. Dureri ca niște bălți unde clocotește o mizerie omenească de asemenea proporție încît te simți înspăimîntat, și toate sentimentele tale umane se revarsă transformîndu-se în silă și spaimă.

Aș fi vrut să pot imita siguranța și calmul cu care își croia Justine drum prin aceste străzi aglomerate către cafeneaua unde o așteptam eu: EL BAB. Intrarea de lîngă bolta sfărîmată unde stăteam de vorbă cu cugetul curat; cuvintele noastre însă începuseră să dobîndească înțelesuri pe care, atunci, le socoteam a fi semnale fericite ale prieteniei. Pe podeaua cenușie, de lut, simțind cilindrul pămîntului care se răcea iute coborînd spre întuneric, nu doream altceva decît să ne împărtășim idei și experiențe care depășeau sfera firească a gîndurilor în discuțiile dintre oameni obișnuiți. Ea vorbea ca un bărbat, eu îi vorbeam ca unui bărbat. Nu-mi amintesc decît schema și importanța acestor discuții, nu și esența lor. Înțepenit acolo într-un colț, bînd arakul acela ieftin și zîmbindu-i, trăgeam în piept parfumul cald de vară pe care-l răspîndeau rochia și pielea ei — un parfum care se chema, nu știu de ce, «Jamais de la vie».

•

Acestea sînt clipele care pun stăpînire pe scriitor, nu pe omul care iubește — clipe care continuă să trăiască veșnic. Te poți întoarce de nenumărate ori la ele, în amintire, sau le poți folosi drept bază pentru a construi partea vieții tale pe care o reprezintă scrisul. Le poți perverti prin cuvinte, dar nu le poți distruge. În acest context mi-amintesc de alte clipe asemănătoare, în care zăceam întins lîngă o femeie adormită într-o cameră de doi bani, lîngă moschee. În zorile acelea de primăvară timpurie, cu rouă deasă, continuate în tăcerea care înghite întreg orașul, înainte să-l trezească păsările, am surprins vocea dulce a muezinului orb de la moscheie, recitîtînd EBED-ul — o voce care atîrna de un fir de păr în înaltul cerului răcorit de palmierii Alexandriei.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« Proslăvesc desăvîrşirea Domnului, care va fi de-apururi » (asta repetat de trei ori, din ce în ce mai rar, într-un registru înalt şi dulce); « Desăvîrşirea Domnului: Cel dorit, Fiinţa Unică şi Supremă: desăvîrşirea Domnului, Unul, Singurul: desăvîrşirea Lui, care nu-şi ia tovarăş, nici bărbat, nici femeie, nici seamăn, nici nesupus, nici locţiitor egal sau urmaş. Fie desăvîrşirea lui slăvită ».

Marea rugăciune şi-a croit drum furişîndu-se în conştiinţa mea adormită, ca un şarpe, încolăcire sclipitoare de cuvinte, după încolăcire — vocea muezinului devenind din ce în ce mai gravă de la un registru la altul — pînă cînd dimineaţa mi s-a părut toată înţesată cu puterea ei de tămăduire minunată cu expresia unei indulgenţe nemeritate şi neaşteptate, inundînd camera sărăcăcioasă în care zăcea Melissa, răsuflînd uşor ca un pescăruş legănat deasupra minunăţiilor nesfîrşite ale unui grai pe care nu-l va cunoaşte niciodată.

●

Cît despre Justine, putea oare cineva să pretindă că n-are şi ea partea ei prostească? Cultul plăcerii, mici vanităţi, preocuparea ca inferiorii să aibă o părere bună despre ea, aroganţa. Cînd voia, putea fi obositor de pretenţioasă. Da. Da. Dar toate aceste buruieni creşteau alimentate de bani. Eu ce vreau să spun e că de multe ori gîndea ca un bărbat şi în acţiunile ei se bucura, în oarecare măsură, de independenţa liberă, verticală, pe care ţi-o dă optica bărbătească. Intimitatea noastră avea un carcter ciudat, spiritual. Descoperisem aproape de la început că era în stare să citească gîndurile oamenilor fără greş. Ideile ne veneau în minte simultan. Îmi amintesc că odată mi-am dat seama că o roade un gînd care tocmai atunci apăruse şi în mintea mea, şi anume: « această intimitate nu trebuie să MEARGĂ MAI DEPARTE, căci am epuizat toate posibilităţile ei în imaginaţie, iar ceea ce vom descoperi pînă la urmă, în dosul urzelilor întunecate ale senzualităţii, va fi o prietenie atît de adîncă încît ne va încătuşa pentru totdeauna ». Era, dacă vreţi, flirtul unor minţi obosite prematur de experienţă care părea mult mai periculos decît o dragoste bazată pe atracţia fizică.

Ştiind cît de mult îl iubea pe Nessim, şi iubindu-l atît de mult eu însumi, nu puteam să concep această idee fără să mă îngrozesc. Stătea întinsă lîngă mine respirînd uşor, cu ochii ei mari pironiţi în tavanul bîntuit de heruvimi. I-am spus: « legătura asta între un profesor sărac şi o femeie din lumea bună a Alexandriei nu poate duce la nimic. Ce trist ar fi să se isprăvească totul cu un scandal banal, care ne-ar lăsa singuri împreună, şi care ţi-ar lăsa ţie sarcina să hotărăşti cum să scapi de mine ». Justine nu putea să audă rostindu-se adevărul. Se întoarse sprijinindu-se într-un cot şi, coborînd ochii ei frumoşi şi zbuciumaţi, se uită multă vreme fix la mine. « În această problemă nu există alegere — spuse cu vocea ei răguşită pe care ajunsesem s-o iubesc atît de mult. Vorbeşti de parcă ar putea să existe. Dar nu sîntem destul de puternici sau de răi ca să alegem. Toate astea fac parte dintr-o experienţă organizată de altceva, poate de acest oraş sau de o altă parte din făptura noastră. De unde să ştiu ? »

Îmi amintesc cum stătea la croitoreasă în faţa unor oglinzi cu mai multe feţe, încercînd un taior dintr-un material satinat şi cum mi-a spus: « Uite ! Cinci imagini diferite ale aceluiaşi subiect. Dacă aş fi scriitoare aş încerca să redau un aspect multidimensional al caracterului, un fel de « prismatism ». De ce să-şi arate oamenii doar un singur profil odată ? »

Acum căscă şi-şi aprinse ţigara, şi ridicîndu-se în capul oaselor îşi prinse gleznele subţiri cu mîinile, recitînd rar şi strîmb versurile minunate ale bătrînului poet grec, despre o dragoste care a fost odată, versuri care în engleză nu mai au nici un farmec. Auzind-o cum rosteşte versurile lui, atingînd fiecare silabă a grecului visător şi ironic cu tandreţe, am mai simţit o dată puterea ciudată şi echivocă a oraşului —

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

peisajul lui aluvial de şes şi miresmele lui sleite — şi mi-am dat seama că Justine e un adevărat copil al Alexandriei, care nu se trage nici din greci, nici din sirieni, nici din egipteni, ci e un hibrid : o îmbinare.

Cu cîtă emoţie ajunse la pasajul unde bătrînul dă deoparte vechea scrisoare de dragoste care-l mişcase atît de tare, şi exclamă : « Ies cu tristeţe pe balcon; fac orice ca să schimb acest şir al gîndurilor, şi chiar dacă ar fi numai ca să văd puţină mişcare în oraşul pe care-l iubesc, în străzile, în magazinele lui ! » Ea însăşi dădu obloanele deoparte ca să iasă pe balconul întunecat deasupra unui oraş de lumini colorate, simţind cum se ridică vîntul serii de la hotarele Asiei, uitîndu-şi pentru o clipă trupul.

•

« Prinţul » Nessim e, bineînţeles, o glumă; în orice caz, pentru patronii magazinelor şi acei COMMERÇANTS cu haină neagră, care îl vedeau cînd trecea tăcut de-a lungul căii Canopic, în Rolls-ul lui mare, argintiu, cu capota galbenă ca narcisele. În primul rînd că era Copt şi nu Musulman. Totuşi, dintr-un anumit punct de vedere, porecla i se potrivea, căci Nessim era princiar în indiferenţa lui, comparată cu lăcomia banală în care se împotmoleau instinctele morale ale oamenilor din Alexandria — chiar şi ale celor foarte bogaţi. Şi totuşi, factorii care-i creaseră reputaţia de excentric ar fi fost cît se poate de obişnuiţi pentru cei care trăiau în afara Levantului. Nu se sinchisea de bani decît ca să-i cheltuiască. Asta era primul factor. Al doilea era că nu avea «garçonnière» şi părea să-i fie credincios lui Justine — lucru nemaiauzit. Cît despre bani, fiind excesiv de bogat, îi era pur şi simplu silă de ei, şi nu-i purta niciodată asupra sa. Cheltuia după obiceiul arab şi dădea negustorilor chitanţe scrise de mînă; barurile şi restaurantele îi acceptau cecurile. Totuşi, îşi achita datoriile cu punctualitate : în fiecare dimineaţă Selim, secretarul lui, era trimis cu maşina să-i urmărească intinerariul din ajun şi să plătească orice datorie făcută pe parcurs.

Locuitorii oraşului considerau această atitudine excentrică şi samavolnică, deoarece discernămîntul lor vulgar şi instinctiv, preocupările lor josnice şi educaţia lor defectuoasă nu le dădea nici cea mai mică idee despre ceea ce reprezintă stilul, în înţelesul european al cuvîntului. Dar Nessim era aşa cum era din naştere, nu din educaţie; în această lume limitată, unde banii se cîştigau cu o premeditare carnală, nu putea găsi nici o zonă de acţiune pentru spiritul lui, în esenţă delicat şi visător. Deşi era un om care nu dorea cîtuşi de puţin să se impună, trezea comentarii prin acţiuni care purtau adevărata pecete a personalităţii lui. Oamenii se simţeau tentaţi să atribuie purtarea lui unei educaţii străine, dar, de fapt, Germania şi Anglia nu slujiseră la mare lucru, în afară poate de faptul că-l zăpăciseră şi-l făcuseră să se simtă dezadaptat la Alexandria. Germania sădise gustul speculaţiilor metafizice în ceea ce era o minte tipic mediteraneană, iar Oxfordul încercase să-l facă să devină pedant, dar nu reuşise decît să-i dezvolte înclinaţiile către filozofie pînă într-atît încît să nu mai poată fi în stare să practice arta pe care o iubea el cel mai mult — adică pictura. Medita şi suferea mult dar îi lipsea curajul să îndrăznească — primul lucru care i se cere unui tămăduitor autorizat. Nessim era în conflict cu oraşul, dar cum averea lui uriaşă îl făcea să aibă zi de zi legătură cu oamenii de afaceri ai oraşului, aceştia îşi uşurau constrîngerea tratîndu-l cu o indulgenţă plină de humor, o bunăvoinţă ca aceea pe care o ai de o obicei faţă de oamenii săraci cu duhul. Nu era deci de mirare dacă, trecînd să-l vezi la birou — sarcofagul acela de oţel tubular şi sticlă luminată — îl găseai aşezat cu un un aer de orfan la biroul lui mare (acoperit cu sonerii, scripeţi şi lumini ingenioase), mîncînd pîine neagră cu unt, şi citindu-l pe Vasari, în timp ce semna distrat scrisori sau chitanţe. Ridica spre tine faţa lui palidă în formă de migdală cu un aer detaşat, de parcă i-ar fi tras cineva un oblon peste ochi, şi în acelaşi timp

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

implorîndu-te parcă. Dar blîndețea lui era străbătută undeva de o sîrmă de oțel căci subalternii lui erau veșnic uimiți să descopere că oricît ar fi părut de distrat nu pierdea nici un detaliu în legătură cu afacerile. Iar aproape orice tranzacție făcea, se dovedea pînă la urmă a fi bazată pe un argument final, plin de discernămînt. Pentru funcționarii lui era un fel de oracol — și totuși (oftau și ridicau din umeri) se părea că lui nici nu-i pasă. Să nu-ți pese de cîștig era, după părerea Alexandriei, curată nebunie.

Îi știam din vedere, multe luni înainte de a ne cunoaște propriu-zis — așa cum știam toată lumea din oraș. Din vedere și mai mult încă, din reputație: căci felul lor de a trăi, semnificativ, autoritar și cu totul neconvențional le crease oarecare faimă printre locuitorii noștri provinciali. Despre ea se spunea că avusese mulți amanți, iar Nessim era considerat un « MARI COMPLAISANT ». Îi privisem de multe ori cînd dansau împreună, el subțire, cu o talie marcată ca de femeie și mîini frumoase, lungi și arcuite; Justine, cu un cap fermecător — cu nasul acela arab foarte ascuțit și ochii ei transparenți cu pupilele mărite de beladonă. Se uita fix în jurul ei, ca o panteră dresată doar pe jumătate.

Apoi: odată cedasem insistențelor de a ține o conferință despre poetul băștinaș al orașului la « Atelier des Beaux-Arts » — un fel de club unde se întîlneau amatorii de artă talentați, unde închiriau atelierele și așa mai departe. Acceptasem, pentru că asta însemna niște bani în plus pentru paltonul lui Melissa, și pentru că se apropia toamna. Dar mi-era greu să țin o conferință, simțind ca să spunem așa, cum mă învăluie spiritul bătrînului, care impregna străzile mohorîte din jurul sălii de conferință cu aroma versurilor distilate din iubirile păcătoase pe care le trăise, dar care-i aduseseră satisfacții — iubiri pe care poate că le cumpărase cu bani, și ținuseră doar cîteva clipe, dar care își continuau acum viața în versurile lui, atît de fundamental și de afectuos prinsese el clipa întîmplătoare, fixîndu-i toate culorile. Ce obrăznicie să ții conferințe despre un om cu un simț atît de ascuțit al ironiei, care își culegea atît de firesc și cu un instinct atît de rafinat subiectele, de pe străzile și din bordelurile Alexandriei ! Și ,în plus, să nu te adresezi unui public de vînzători de mercerie sau de mici funcționari — nemuritorii lui — ci unui cerc restrîns de femei distinse din înalta societate, pentru care cultura pe care o reprezenta el era un fel de rezervă de sînge: veniseră să-și facă o transfuzie. Multe veniseră de fapt înaintea unei partide de bridge cu toate că știau că în loc să se simtă înălțate se vor simți abrutizate.

Îmi amintesc doar că le spusesem că eram obsedat de fața lui — fața înspăimîntător de tristă și de blîndă de pe fotografia lui cea din urmă. Și cînd nevestele solide ale orășenilor au ajuns să se prelingă toate pe treptele de piatră, ieșind pe străzile ude unde le așteptau mașinile cu lumini aprinse, lăsînd în urmă încăperea părăsită, plină de ecoul parfumurilor lor, am observat că mai rămăsese o studentă singuratică a pasiunilor și a artei. Stătea gînditoare în fundul sălii, cu picioarele încrucișate într-o atitudine băiețoasă și pufăia dintr-o țigară. Nu se uita la mine ci fixa cu un aer fioros podeaua de sub picioarele ei. Eram flatat închipuindu-mi că măcar o persoană simțise greutățile cu care mă luptasem. Mi-am luat servieta umedă și impermeabilul și am coborît; o burniță subțire și pătrunzătoare mătura străzile, venind dinspre mare. M-am îndreptat către casă, unde Melissa probabil că se trezise în sfîrșit și așezase cina noastră pe masa acoperită cu ziare, după ce îl trimisese întîi pe Hamid la brutărie să ia friptura — noi neavînd cuptor acasă.

Era frig în stradă și am traversat îndreptîndu-mă spre explozia luminoasă a magazinelor de pe strada Fuad. În vitrina unui băcan am văzut o cutie mică de măsline conservate pe care scria ORVIETO, și cuprins de un dor subit de a mă afla pe cealaltă parte a Mediteranei am intrat în magazin și am cumpărat-o: am cerut să mi-o deschidă chiar atunci pe loc; și așezîndu-mă la o masă de marmură în lumina macabră, am început să

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

înghit Italia, carnea ei neagră şi arsă de soare, pămîntul de primăvară plămădit cu braţele şi vinurile ei binecunoscute. Am simţit că Melissa nu va înţelege niciodată toate astea. Va trebui să pretind că am pierdut banii.

În prima clipă, n-am văzut maşina mare pe care o lăsase în stradă, cu motorul aprins. A intrat în prăvălie brusc, cu un aer hotărît şi grăbit şi a spus cu tonul autoritar pe care-l adoptă femeile perverse sau cu mulţi bani faţă de cei care se vede de cît colo că sînt nevoiaşi: « Ce voiai să spui cu povestea aia în legătură cu natura antinomică a ironiei ? Sau, în sfîrşit, o vorbă similară de duh, pe care n-o n-o ţin minte ? »

Neputincios să ies din mrejele Italiei, am ridicat ochii cu grosolănie şi am văzut, în oglinzile care căptuşeau trei dintre pereţii camerei, cum apleacă spre mine faţa ei negricioasă, pătrunzătoare, cu o expresie de zbucium şi de răceală arogantă; uitasem bineînţeles ceea ce spusesem despre ironie şi de altfel despre tot restul. I-am spus-o cu o indiferntă sinceră. A scos un scurt oftat de parc-ar fi fost firesc să se simtă uşurată şi aşezîndu-se lîngă mine, a aprins o ţigară franţuzească, CAPORAL, suflînd în lumina crudă rotocoale subţiri de fum albastru scurt şi categoric spre tavan. Văzînd cum mă fixează cu o candoare care mă stînjenea, mi s-a părut că e cam nebună. Se uita la mine ca şi cum ar fi vrut să hotărască la ce m-ar putea folosi. «Mi-a plăcut, spuse, felul în care ai citat cuvintele lui despre oraş. Vorbeşti bine greceşte. Eşti probabil scriitor». I-am răspuns: « Probabil ». E întotdeauna dureros să descoperi că nu eşti cunoscut. Nu avea nici un rost să continuăm conversaţia. «Mi-a fost întotdeauna silă de discuţiile literare. I-am oferit o măslină pe care a mîncat-o repede, scuipînd sîmburele în palma ei acoperită de mănuşă, ca o pisică, şi continuînd să-l păstreze, distrată, în mînă spuse: « Aş dori să te duc la Nessim, soţul meu. Vrei?»

În cadrul uşii apăruse un poliţist vădit neliniştit de maşina părăsită. Aceea a fost prima dată cînd am văzut casa mare a lui Nessim, cu statui şi terase acoperite, pline de palmieri, cu tablouri de Courbet şi de Bonnard şi cu multe alte lucruri. Era în acelaşi timp frumoasă şi îngrozitoare. Justine urcă repede scara mare, oprindu-se doar ca să mute sîmburele de măslină din buzunarul hainei într-un vas chinezesc, strigîndu-l tot timpul pe Nessim. Am trecut din cameră în cameră destrămînd tăcerea. Nessim răspunse în sfîrşit din atelierul spaţios de pe acoperiş şi alergînd spre el, ca un cîine de vînătoare, mă depuse, în chip metaforic la picioarele lui şi făcu un pas înapoi, dînd din coadă. Eram triumful ei.

Nessim stătea în vîrful unei scări şi citea: coborî încet spre noi, uitîndu-se întîi la unul, apoi la celălalt. Timiditatea lui îl împiedica să înţeleagă ceva văzînd aerul meu jerpelit, părul meu umed şi conserva de măsline pe care o ţineam în mînă iar eu, la rîndul meu, nu-i puteam explica prezenţa mea în nici un fel, de vreme ce nu ştiam nici eu pentru ce fusesem adus acolo.

Mi s-a făcut milă de el şi i-am oferit o măslină; şi aşezîndu-ne unul lîngă altul am golit conserva în timp ce Justine începu să cotrobăie peste tot, căutînd ceva de băut, vorbind, dacă mi-amintesc bine, de Orvieto, unde nu fuseserăm nici unul dintre noi. Ce mîngîiere să mă pot gîndi la această primă întîlnire ! Nu m-am simţit niciodată mai aproape de ei amîndoi, adică, mai aproape de căsnicia lor. În ziua aceea mi s-a părut a fi animalul măreţ cu două capete, pe care-l poate întruchipa o căsnicie. Privind căldura blîndă şi lumina din ochii lui, mi-am dat seama, amintindu-mi de toate zvonurile scandaloase care circulau în legătură cu Justine, că orice-ar fi făcut, o făcuse într-o anumită privinţă PENTRU EL — chiar şi ceea ce în ochii lumii era rău sau vătămător. Dragostea ei era ca o piele, în care Nessim zăcea cusut ca pruncul Heracles; şi strădaniile ei de a se realiza, o apropiaseră întotdeauna de el în loc s-o depărteze. Lumea nu prea are ce face cu asemenea paradoxuri, ştiu; dar mi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

s-a părut, atunci, că Nessim o cunoştea şi o accepta într-un fel pe care n-ar fi putut niciodată să-l explice unui om pentru care dragostea tot se mai împleteşte cu spiritul de posesiune. Odată, mult mai tîrziu, mi-a spus: « Ce era să fac ? Justine era prea puternică pentru mine, în prea multe privinţe. Nu puteam face decît un singur lucru, s-o iubesc cu o dragoste care mergea dincolo de orice limită, — asta a fost cursa mea cea mai lungă. I-am luat-o înainte — am anticipat fiecare interval: mă găsea aşteptînd-o, în fiecare punct unde cădea, gata s-o ajut să se ridice iar, şi să-i arăt că toate astea n-au nici o importanţă. La urma urmei, a compromis partea cea mai neînsemnată a făpturii mele — reputaţia».

Dar asta s-a întîmplat mult mai tîrziu: înainte de a ne înghiţi noianul nefericit al calamităţilor, ne cunoşteam prea puţin ca să vorbim atît de liber. Îmi amintesc că mi-a mai spus odată şi altceva — asta se întîmpla la vila lui de vară de lîngă Bourg El Arab: « Poate că o să ţi se pară curios să auzi că într-o anumită privinţă am considerat-o pe Justine mare. Există, să ştii, forme de măreţie care, atunci cînd nu se aplică la artă sau la religie, distrug vieţile obişnuite. Talentul ei era greşit aplicat pentru că era îndreptat spre dragoste. E drept că avea multe păcate dar erau păcate mărunte. Şi nici nu pot pretinde că n-a făcut nimănui vreun rău. Dar cei cărora le făcea rău, deveneau apoi productivi, scotea oamenii din vechea lor piele. Sigur că asta durea, şi mulţi dintre ei nu înţelegeau natura durerii pe care o pricinuia. Eu nu». Şi, zîmbind, cu zîmbetul lui binecunoscut în care blîndeţea se alătura unei amărăciuni nespuse, repetă încet, în şoaptă, cuvintele: Eu nu !

....

Frizeria babiloneană a lui Mnemjian se afla la colţul străzii Fuad I cu Nebi Daniel; aici veneam în fiecare dimineaţă cu Pombal şi ne întindeam unul lîngă altul în faţa oglinzilor. Eram ridicaţi simultan şi legănaţi încet în timp ce coboram la pămînt, înfăşuraţi ca nişte mostre. Un băieţel negru ne acoperea cu şervete albe, în timp ce într-o căniţă mare de săpun de pe vremea reginei Victoria, bărbierul bătea tare spuma deasă şi parfumată, înainte s-o aplice pe obrajii noştri, cu plesnituri bine studiate de pămătuf. După ce dădea primul strat, lăsa treaba pe mîna unui asistent, în timp ce el se ducea lîngă cureaua mare care atîrna printre hîrtiile de muşte pe peretele din fundul magazinului şi începea să îndulcească tăişul unui brici englezesc.

Micul Mnemjian e un pitic cu un ochi violet, care nu şi-a pierdut niciodată expresia de copil. E omul memorie — arhiva oraşului. Dacă vrei să afli antecendentele sau venitul unui trecător, oricît de neînsemnat, n-ai decît să-l întrebi pe el. Îţi va recita detaliile cu o voce monotonă, pe cînd îşi ascute briciul şi-l încearcă pe părul negru şi aspru de pe antebraţ. Ce nu ştie, poate afla; e doar o chestiune de minute. În plus, ştie tot atîtea detalii despre morţi cîte ştie şi despre vii. Spun asta în înţelesul literal al cuvîntului, pentru că Spitalul Grecesc îi predă victimele sale pentru a le rade şi a le îmbălsăma înainte de a le înmîna celor de la pompe funebre — o sarcină pe care o îndeplineşte cu o mulţumire care are şi o nuanţă de evlavie rasială. Vechea lui îndeletnicire îmbrăţişează cele două lumi şi unele dintre observaţiile lui cele mai bune încep cu cuvintele: « După cum îmi spunea cutare sau cutare cînd ŞI-A DAT DUHUL ». Se zice că are mare trecere la femei şi că a agonisit chiar o mică avere pe care au cîştigat-o admiratoarele lui pentru el. Are şi o grămadă de cliente fidele, doamne egiptene mai în vîrstă, neveste şi văduve de paşi, pe care se duce din cînd în cînd să le coafeze. Aceste doamne, după cum spune el cu subînţeles, « au depăşit orice măsură » — şi întinzîndu-şi mîna peste umăr ca să-şi atingă cocoaşa respingătoare cu care l-a hărăzit natura, adăugă cu mîndrie: « ASTA le înnebuneşte » Între altele, are o cutie de ţigări din aur pe care i-a dăruit-o una dintre admiratoare şi în care păstrează o rezervă de foiţe de ţigară. Greaca lui e defectuoasă, dar

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

vie și îndrăzneață, și Pombal nu vrea să-l lase să vorbească franțuzește, limbă pe care o cunoaște mult mai bine.

Din cînd în cînd îi servește prietenului meu de proxenet, și de fiecare dată mă uimește cu elanul poetic cu care își descrie protejatele. Aplecîndu-se deasupra feței lui Pombal, care e ca o lună plină, poate spune, de exemplu, pe un ton scăzut și discret, în timp ce briciul începe să foșnească: « Am ceva pentru dumneavoastră — CEVA SPECIAL ». Pombal îmi prinde privirea în oglindă și se uită repede într-altă parte, pentru că zîmbetul e molipsitor. Apoi scoate un mormăit prudent. Mnemjian se sprijină ușor de genunchi, uitîndu-se puțin chiorîș. Vocea lui slabă și lingușitoare acoperă tot ce spune cu o carapace de dublu înțeles, iar faptul că discursul lui e întrerupt de mici oftaturi blazate, nu-l face se fie mai puțin remarcabil. Creștetul lui Mnemjian se vede foarte bine în oglindă — excrescență obscenă de păr negru, pe care l-a obișnuit să stea în bucle lipite de fiecare tîmplă, nădăjduind, fără îndoială, că va distrage astfel atenția de la spatele lui încovoiat de PAPIER MACHÉ. Cînd lucrează cu briciul privirea ochilor lui devine ștearsă și trăsăturile lui inexpresive, ca de sticlă. Degetele lui se plimbă pe fețele noastre vii cu aceeași indiferență cu care se plimbă pe fețele morților disprețuitori și (da,) norocoși. « De data asta, spune Mnemjian, o să fiți încîntat din toate punctele de vedere. E tînără, ieftină și curată. O să recunoașteți și dumneavoastră, cînd o veți vedea; o tînără potîrniche, un fagure de miere din care nu s-a pierdut nici un strop, un porumbiel Are mare nevoie de bani. A ieșit de curînd de la ospiciul din Heiwan, unde a încercat s-o închidă bărbatu-su zicînd că e nebună. Am aranjat cu ea să vină la Rose Marie și să se așeze la ultima masă de pe trotuar. Duceți-vă s-o vedeți la ora unu, și dacă doriți să vină cu dumneavoasstră, dați-i bilețelul pe care o să vi-l pregătesc. Dar țineți minte, îmi plătiți numai mie. Ca de la gentleman; e singura condiție care o pun ».

Și, deocamdată, închide subiectul. Pombal continuă să se privească în oglindă, curiozitatea lui înnăscută luptîndu-se cu apatia disperată care plutește în aerul verii. Mai tîrziu va da, fără îndoială, buzna în apartament, cu o făptură istovită și descumăpănită, al cărei zîmbet schimonosit nu poate trezi la el altceva decît milă . . . Nu pot spune că prietenul meu n-are suflet, căci încearcă mereu să le găsească cîte o slujbă. Și într-adevăr, majoritatea consulatelor sînt înțesate cu funcționare — compuse din aceste foste cunoștințe ocazionale care încearcă disperate să arate onorabil și care își datorează slujba pisălogelii lui Georges pe lîngă colegii lui din diplomație. Cu toate astea nu există femeie, oricît de simplă, de uzată sau de bătrînă, care să n-aibă parte de atențiile lui curtenitoare, de acele mici amabilități și « sorties » spirituale pe care am ajuns să le identific cu temperamentul galic; farmecul spumos și artificial al francezilor care se evaporă atît de ușor, devenind mîndrie și insolență mintală; întocmai ca gîndirea franceză care se scurge atît de repede în tipare de nisip, « esprit »-ul original, se încheagă îndată transformîndu-se în concepte tocite. Jocul superficial al amorului care planează peste gîndirea și acțiunile lui Pombal are, totuși, un aer de dezinteresare . . . .

•

. . . .

« Regard Dérisoire — spune Justine. Cum se poate să fii atît de clar unul dintre ai noștri și totuși . . . să nu fii? Își piaptănă părul negru în fața oglinzii, cu ochii și buzele adunate în jurul unei țigări. « Fiind irlandez, ești, bineînțeles, din punct de vedere spiritual un refugiat, dar tînjești după această « angoisse » a noastră. Ceea ce cauți pe dibuite este de fapt calitatea aceea distinctivă care emană nu din noi, ci din peisaj — aromele metalice de sleire care îmbibă aerul din jurul lacului Mereotis.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O ascult vorbind și mă gîndesc la întemeietorii orașului: zeul-soldat în sicriul lui de sticlă, trupul tînăr înfășurat în argint, coborînd în apele fluviului spre mormînt; sau capul acela renumit, negru și colțuros, reverberînd un concept al lui Dumnezeu, născut în spiritul unui joc pur intelectual — Plotinus. E ca și cum preocupările acestui peisaj s-ar fi concentrat într-un loc unde omul de rînd nu poate ajunge — într-o regiune unde trupul despuiat de ultimele lui reticențe printr-o satisfacere excesivă a dorințelor, trebuie să cedeze în fața unei preocupări mult mai cuprinzătoare, sau să piară prin epuizarea pe care o reprezintă lucrările Musseonului, jocul nevinovat al hermafrodiților în grădinile pline de verdeață ale științei și artei. Poezia e ca o încercare stîngace de însămînțare artificială a muzelor; metafora arzătoare și prostească a pletelor lui Berenice, sclipind în cerul întunecat al nopții, deasupra feței adormite a lui Melissa. « Ah, spusese cîndva Justine, de ce nu există nimic liber, polinezian, în desfrîul în care trăim?» Sau chiar mediteranean, ar fi putut să adauge ea, căci implicațiile fiecărui sărut ar fi altele în Italia sau în Spania. Aici, trupurile noastre au fost roase de vînturile aspre, pustietoare care vin dinspre deșerturile Africii, și am fost siliți să înlocuim dragostea cu o afecțiune spirituală mai înțeleaptă, dar mai crudă, care ne-a adîncit singurătatea în loc s-o dea la o parte.

Chiar și orașul avea două centre de gravitate — Nordul real și cel magnetic al personalității lui: și între ele temperamentul locuitorilor care strălucește aspru ca o descărcare electrică, lichidă. Centrul său spiritual era lăcașul uitat al *Somei*, unde zăcuse cîndva, în divinitatea sa de împrumut, trupul tînărului soldat cu mintea tulburată; sediul temporar al acestui centru e Clubul Misiților unde ca și Caballi[1], agenții de schimb care se ocupă cu bumbac, stau și își sorb cafeaua pufăind din trabucurile cu miros greu și urmărindu-l cu privirea pe Capodistria, așa cum stau cîte unii pe malul unui rîu și urmăresc activitatea pescarilor sau a unui pictor. Primul centru simboliza pentru mine marile cuceriri ale omului în împărăția materiei, a timpului și a spațiului — care trebuie inevitabil să-și cedeze cunoștințele rigide asupra înfrîngerii, cuceritorului în sicriu; celălalt centru nu era un simbol, ci purgatoriul viu al liberului arbitru, în care hoinărea iubita mea Justine, căutînd cu o sinceritate înfricoșătoare scînteia care unindu-se cu ea ar putea s-o ridice pînă la o nouă viziune asupra ei însăși. La ea, demnă fiică a Alexandriei, desfrîul era în chip ciudat o formă de autorenunțare, o parodie a libertății; și dacă o socoteam ca pe o mostră a orașului, nu eram neapărat silit să mă gîndesc la Alexandria sau la Plotinus, ci la al treizecelea vlăstar al lui Valentinos, copilul trist care căzuse « nu ca Lucifer, răsculîndu-se împotriva lui Dumnezeu ci dorind cu prea multă patimă să se unească cu el[2] ». Orice lucru asupra căruia insiști prea mult devine un păcat.

Ruptă de armonia divină a propriei ei făpturi, căzu, spune filozoful tragic, și deveni o manifestare a materiei: și întreg universul orașului, al lumii, s-a născut din chinul și remușcările ei. Sămînța tragică din care s-au înălțat gîndurile și faptele ei au fost sămînța unui gnosticism pesimist.

Această identificare era adevărată, știu sigur, căci mult mai tîrziu, cînd mi-am permis cu foarte multe rezerve să mă alătur grupului restrîns care se întrunea în fiecare luni în jurul lui Balthazar, mi-am dat seama că ceea ce o interesa cel mai

---

[1] **Caballi: trupurile cerești ale unor oameni morți de o moarte timpurie.— «Ei își închipuie că întreprind acțiuni fizice cînd de fapt nu au trupuri fizice ci acționează doar în gîndurile lor ». Paracelsus.**

[2] *« Susține doctrina gnostică că geneza e o eroare . . . Își închipuie un zeu primordial, centrul unei armonii divine, care emite manifestări ale ființei lui, în perechi de bărbați și femei. Fiecare pereche e inferioară predecesoarei ei, iar Sophia (— Înțelepciunea), femeia celei de a 30-a perechi e cea mai puțin desăvîrșită dintre toate. Ea și-a arătat imperfecțiunea nu ca Lucifer răsvrătindu-se împotriva lui Dumnezeu, ci dorind cu prea multă patimă să se unească cu el. Și a căzut prin dragoste ». E.M. Forster — Alexandria*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mult erau părerile lui despre gnosticism. Mi-amintesc că într-o noapte a întrebat cu mare îngrijorare şi insistenţă dacă-i interpretase corect gîndirea: « adică, vreau să spun că Dumnezeu nici nu ne-a creat, nici n-a dorit să fim creaţi. Noi sîntem opera unei divinităţi inferioare, a unui demiurg, care a crezut în mod greşit că e Dumnezeu. Doamne cît de verosimil pare. Şi acest « hybris » plin de înfumurare s-a transmis mai departe copiilor noştri ». Apoi aşezîndu-se în faţa mea şi apucîndu-mă de reverele hainei, ca să mă oprească din drum, se uită drept în ochii mei şi spuse: « Tu ce crezi? Nu spui niciodată nimic. În cel mai bun caz, uneori, rîzi ». N-am ştiut ce să-i răspund; toate ideile mi se păreau egal de valabile. Însuşi faptul că existau era o dovadă că cineva crează. Şi atunci, contează oare dacă în mod obiectiv ele sînt corecte sau greşite? Tot n-ar putea rămîne multă vreme cum sînt. «Ba contează » strigă ea cu o insistenţă emoţionantă, « contează foarte mult, iubitule, foarte mult. ».

Noi sîntem copiii peisajului nostru şi în măsura în care ne atinge sensibilitatea, el ne determină purtarea şi chiar gîndirea. Nu cred că există o identificare mai bună. « Îndoiala ta, de exemplu, care cuprinde atîta îngrijorare şi atîta sete de adevăr absolut, e foarte diferită de scepticismul grecilor, de libertatea de spirit a mediteraneenilor, care recurg intenţionat la sofisme în cadrul JOCULUI gîndirii; căci gîndirea ta e o armă, o teologie ».

« Dar cum altfel pot fi judecate acţiunile? » Nu pot fi judecate cuprinzător atîta timp cît nu poţi judeca gîndirea, căci gîndurile noastre sînt ele înşile acţiuni. Ceea ce duce la neîncredere e încercarea de a emite judecăţi parţiale asupra unora sau altora.

Tare îmi plăcea obiceiul ei de a se aşeza brusc pe cîte un zid sau un pilastru năruit în curtea Coloanei lui Pompei, în care totu-i sfărîmat, cufundîndu-se într-o durere neţărmurită în faţa unei idei al cărei efect asupra minţii abia începuse să-l simtă. «Chiar aşa crezi?» spunea ea cu atîta tristeţe încît te simţeai mişcat şi în acelaşi timp amuzat. « Şi de ce zîmbeşti? Zîmbeşti întotdeauna cînd e vorba de lucruri serioase. Ah, nu se poate să nu fi trist! » Dacă m-a cunoscut vreodată cît de puţin, trebuie să fi descoperit, mai tîrziu, că pentru cei dintre noi care au o mare capacitate de simţire şi care sînt cît de cît conştienţi că gîndirea omului e încîlcită şi că nu se poate descurca, nu există decît un singur răspuns — tandreţe ironică şi tăcere.

Pe o noapte viu iluminată de stele, în care licuricii din iarba uscată şi plină de sunete stridente înapoiau cerului sclipirea lor fantomatică şi liliachie, nu exista altceva de făcut decît să stau lîngă ea, să-i mîngîi părul negru şi frumos şi să tac. Dăinuind sub toate astea, ca un rîu întunecat, se afla citatul admirabil pe care-l alesese Balthazar, rostindu-l apoi cu o voce care tremurase, în parte de emoţie, în parte de oboseala unei gîndiri abstracte prelungite: « Ceea ce e zi pentru CORPORA, e noapte pentru SPIRITUS. Cînd trupu-şi încetează truda, mintea omului şi-o începe pe a ei. Deşteptarea trupului înseamnă somnul spiritului, şi somnul spiritului, deşteptarea trupului ». Iar mai trîrziu, ca o lovitură de trăznet: « RĂUL E BINELE PERVERTIT.»[1]

●

M-am îndoit multă vreme că Nessim ar pune oamenii s-o supravegheze: la urma urmei părea liberă să zboare toată noaptea prin oraş ca un liliac şi n-am auzit niciodată să fi fost chemată să dea socoteală de acţiunile ei. Nici n-ar fi fost uşor să pîndeşti pe cineva atît de schimbător, care era legat de viaţa oraşului prin atîtea fibre. Totuşi era posibil să fi fost urmărită ca să nu i se întîmple ceva rău.

---

[1] Citat din Paracelsus

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mi-am dat seama de asta într-o noapte cînd a avut loc ceva edificator: fusesem invitat la cină în casa veche. Cînd erau singuri mîncau într-un mic pavilion din fundul grădinii, unde răcoarea verii se amesteca cu șoaptele apei care țîșnea din cele pentru capete de leu așezate în jurul avuzului. În ziua aceea, Justine întîrziase și Nessim stătea singur cu perdelele trase înspre Apus și lustruia gînditor o figurină de jad galben din colecția lui, mînuind-o cu degetele sale lungi și delicate.

Trecuseră vreo patruzeci de minute peste oră și Nessim dăduse semnalul să se servească masa, cînd telefonul mic și negru cu număr de interior scoase un sunet slab ca un bîzîit de țînțar. Nessim se apropie de masă, ridică receptorul cu un oftat și spuse un « Da » enervat. Vorbi apoi un timp cu vocea scăzută, limba schimbîndu-se brusc în arabă. O clipă, am avut sentimentul că cel cu care vorbește e Mnemjian. Nu știu de ce am avut această impresie. Nessim mîzgăli ceva repede pe un plic și punînd receptorul în furcă rămase o secundă locului, memorizînd ceea ce scrisese. Apoi se întoarse către mine și deodată am avut impresia că cel care îmi vorbea era un alt Nessim: « S-ar putea ca Justine să aibă nevoie de ajutorul nostru, spuse. Vrei să vii cu mine? » Și fără să mai aștepte răspunsul meu, coborî alergînd scara, trecu de bazinul cu crini și o porni înspre garaj. L-am urmat cît am putut de repede, și nu cred că au trecut mai mult de cîteva minute înainte să se repeadă cu mașinuța lui de sport prin porțile grele , ieșind în Rue Fouad și croindu-și drum către mare prin rețeaua de străzi care lunecă la vale spre Ras-El-Tin. Cu toate că era încă devreme, nu prea erau oameni pe stradă, și am gonit de-a lungul coastei arcuite a Esplanadei, către Yacht-Club, dublînd fără milă cele cîteva trăsuri cu cai (« caleștele dragostei ») care se plimbau încet de-a lungul mării.

În dreptul fortăreței, am făcut o cotitură și am pătruns între cocioabele îngrămădite care se întind în spatele străzii Tetwig, farurile noastre blonde deslușind cu o strălucire neobișnuită cafenelele ca mușuroaiele de furnici și piețele înghesuite. De undeva, din spatele planului mai apropiat de case încremenite și dărăpănate, ieșeau strigăte pătrunzătoare și bocetele unei procesiuni de înmormîntare, cu bocitoare care dădeau nopții un aspect înfricoșător. Am lăsat mașina pe o stradă îngustă de lîngă moschee și Nessim a pornit-o spre intrarea plină de umbre a unei case mari de raport, jumătate compusă din birouri cu obloane și gratii trase și firme estompate. Un Boab singuratec (« concierge »-ul Egiptului) stătea cocoțat pe o stinghie, înfășurat în zdrențe — considerat de toată lumea un fel de obiect bun de aruncat la gunoi (cum ar fi eventual o anvelopă veche . . .) — trăgea dintr-o narghilea rudimentară cu gîtul scurt. Nessim îi vorbi pe un ton tăios, dar înainte ca omul să apuce să răspundă, trecu prin spatele clădirii într-un fel de curte înconjurată de un șir de case dărăpănate cu tencuiala scorojită, făcute din cărămizi de lut. Se opri doar ca să-și aprindă bricheta și la lumina ei slabă am început să bîjbîim pe la uși. În dreptul ușii a patra închise bricheta cu zgomot și începu să bată cu pumnul. Neprimind nici un răspuns împinse, deschizînd ușa.

Un coridor întunecat dădea într-o cameră mică și plină de umbre, luminată doar de niște opaițe slabe. Ajunsesem, după cît se părea, la destinație.

Scena pe care am surprins-o acolo, fără să fim invitați, era originală și înfricoșătoare, dacă nu din alt motiv măcar pentru că lumina care țîșnea dinspre podeaua de lut scotea în evidență sprîncenele, buzele și pomeții celor prezenți, lăsînd în același timp pete mari întunecate pe fețe lor, astfel încît arătau de parcă ar fi fost pe jumătate mîncați de șobolanii pe care îi auzeai tîrîndu-se printre căpriorii acelei clădiri păcătoase. Era o casă de prostituate-copii, și acolo, în întuneric, îmbrăcate în cămăși de noapte, grotești și biblice, cu buzele fardate, cu franjuri provocatoare de mărgele și cu inele de doi bani, stăteau vreo douăsprezece fetițe cu părul zburlit,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

care nu păreau mai mari de zece ani : nevinovăţia copilăriei ce strălucea sub costumaţia lor de bal mascat, forma un contrast izbitor cu imaginea marinarului francez adult şi barbar care stătea în mijlocul încăperii, ghemuit pe vine, faţa pustiită şi chinuită, ieşindu-i din gît şi întoarsă către Justine căruia nu-i vedeam decît jumătate de profil; ceea ce strigase el cu puţin înainte se risipise, în mijlocul tăcerii, dar forţa cu care rostise cuvintele se mai desluşea încă în proeminenţa bărbiei şi în muşchii prinşi cu frînghii negre care îi ţineau capul pe umeri. Cît despre Justine, faţa ei era luminată de un fel de hotărîre didactică şi dureroasă. Ţinea într-o mînă, ridicată în sus, o sticlă şi era clar că pînă atunci nu se apărase niciodată cu asemenea armă, căci ţinea sticla invers decît trebuia.

Pe o canapea putrezită, într-un colţ al camerei, luminată halucinant de umbra fierbinte reflectată de pereţi, zăcea, îngrozitor de chircită, într-o atitudine care sugera moartea, una dintre fetiţe îmbrăcată în cămaşă de noapte. Peretele de deasupra canapelei era acoperit de urmele albastre ale unor mîini juvenile — un talisman care în această parte a lumii păzeşte casa de deochi. Era singurul element decorativ al camerei şi de fapt un element obişnuit în întregul cartier arab al oraşului.

Nessim şi cu mine am rămas timp de mai bine jumătate de minut pironiţi locului, uimiţi de scena care avea un fel de frumuseţe înspăimîntătoare, ca gravurile acelea colorate şi hidoase, din bibliile victoriene de doi bani, al căror subiect ar fi fost oarecum denaturat şi deplasat. Justine respira greu, dînd impresia că e pe punctul să izbucnească în lacrimi.

Ne-am năpustit probabil asupra ei şi am tras-o afară, în stradă. În orice caz, ce îmi amintesc clar, e că am ajuns toţi trei la malul mării şi că am pornit-o cu maşina de-a lungul falezei, sub lumina pură, de bronz, a lunii; parcă văd faţa tristă şi mută a lui Nessim reflectată în oglinda de la parbriz, şi faţa nevestei lui, care stătea tăcută lîngă el, privind prin fereastră valurile de argint care se tot loveau de mal şi fumînd o ţigară luată din buzunarul jachetei lui. Mai tîrziu, în garaj, înainte de a coborî din maşină, l-a sărutat pe Nessim cu tandreţe pe ochi.

●

Am ajuns să consider toate astea ca pe un fel de uvertură la prima noastră întîlnire reală, faţă în faţă, cînd înţelegerea de care ne bucurasem pînă atunci — o veselie şi o prietenie bazate pe gusturi comune — se destramă, transformîndu-se în ceva care nu era dragoste — cum ar fi putut să fie? — ci un fel de posesiune spirituală în care legăturile bazate pe o sexualitate nesăţioasă contau cel mai puţin. Cum am permis oare să se întîmple aşa ceva — potriviţi cum eram, avînd aceeaşi experienţă, zdrobiţi şi căliţi de decepţiile sentimentale trăite pe alte meleaguri?

Toamna dafinul ia culoarea schimbătoare a fosforului, şi după zilele lungi, supărător de pline de praf, simţi primele zvîcniri ale toamnei ca pe aripile unui fluture, fîlfîind în dorinţa de a se desface. Lacul Mareotis devine galben liliachiu, şi pe flancurile lui mîloase răsar straturi de anemone strălucitoare ca nişte stele care răzbesc prin lutul ţărmului — un mortar viu. Într-o zi, cînd Nessim era plecat la Cairo, m-am dus pe la ei să iau nişte cărţi cu împrumut şi spre uimirea mea am găsit-o pe Justine singură în atelier cîrpind un pulover vechi. Se întorsese la Alexandria cu trenul de noapte lăsîndu-l pe Nessim la Cairo să asiste la nu ştiu ce întrunire de afaceri. Am luat ceaiul împreună, apoi venindu-ne subit o inspiraţie, ne-am luat lucrurile de plajă şi am pornit-o cu maşina printre mormanele ruginii de zgură de la Max, către plaja de nisip de dincolo de Bourg-El-Arab, care lucea în lumina vînătă a după amiezei ce se pregătea de apus. Aici marea largă uruia întinzîndu-se peste covoarele de nisip răcoros de culoarea mercurului oxidat, percuţia joasă şi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

melodioasă formînd fondul sonor pe care se proiectau cuvintele noastre. Am umblat cu picioarele pînă la gleznă în laptele cucului din bălţile superficiale şi pline de gropi, năpădite din loc în loc de bureţii smulşi din rădăcini şi aruncaţi la mal. Mi-amintesc că nu ne-am întîlnit cu nimeni pe drum, în afară de un tînăr beduin, slăbănog, care ducea pe cap un coş mare de sîrmă, plin cu păsări sălbatice, pe care le adunase de pe ramuri cu ajutorul unui clei special. Pitpalaci speriaţi.

Am rămas multă vreme întinşi, unul lîngă altul, în costumele ude de bae, încercînd să prindem pe pielea noastră ultimele raze palide ale soarelui, în răcoarea plăcută a serii. Zăceam cu ochii pe jumătate închişi, în timp ce Justine (ce clar o văd) stătea sprijinită într-un cot, apărîndu-şi ochii cu palma şi privindu-mi faţa. Avea obiceiul, de cîte ori vorbeam, să-mi fixeze buzele cu un fel de atenţie ciudată, puţin ironică, aproape arogantă, de parcă ar fi pîndit să mă prindă pronunţînd greşit cîte un cuvînt. Dacă totul a început într-adevăr de aici, am uitat contextul, însă mi-amintesc de vocea răguşită, tulburată care-mi spunea cam aşa: « Şi dacă ni s-ar întîmpla nouă — ce-ai spune?» Dar înainte să-i pot spune orice, se apleacă şi mă sărută — aş spune în rîs şi în duşmănie — pe gură. Gestul acesta mi s-a părut atît de nepotrivit cu felul ei de a fi, încît m-am întors cu un fel de reproş pe buze, dar sărutările ei urmară ca nişte lovituri de pumnal, dulci, înspăimîntătoare, ucigătoare, întrerupînd rîsul sălbatec ce părea că izvorăşte dinăuntru şi — un rîs batjocoritor şi nesigur. Atunci, mi-a trecut prin cap gîndul că e ca un om care suferise o spaimă grozavă. Dacă i-aş fi spus: «Nu trebuie să ni se întîmple nouă!» ea ar fi răspuns probabil «Dar hai să ne închipuim totuşi ce-ar fi fost dacă ni s-ar fi întîmplat? » Apoi — şi de asta mi-aduc clar aminte — o apucă mania de autojustificare (vorbeam franţuzeşte: limba trezeşte caracteristicile naţionale) şi între jumătăţile acelea de secundă istovitoare, în care simţeam gura ei puternică acoperind-o pe a mea şi braţele ei pămîntene şi aurii cuprinzîndu-le pe ale mele, spuse: «N-am s-o confund cu lăcomia, sau cu faptul că ne-am lăsat pradă unei pasiuni. Sîntem prea prozaici pentru asta. Avem pur şi simplu ceva de învăţat unul de la altul. Dar ce anume?»

Ce anume era? Mi-amintesc că am întrebat-o, văzînd silueta înaltă a lui Nessim răsturnată pe cerul întunecat: « Şi oare asta e calea?» Nu ştiu, mi-a răspuns ea, cu o expresie sălbatică, încăpăţînată, disperată de umilinţă. Nu ştiu».Şi se lipi de mine dîndu-mi senzaţia că sînt parcă tot numai o rană. Era ca şi cum ar fi dorit să şteargă pînă şi gîndul că exist, şi totuşi, în contextul fragil, cutremurător, al fiecărei sărutări găsea un fel de uşurare chinuitoare, ca apa rece pe o entorsă. Ce bine o recunoşteam acum drept copilul oraşului ce hotărîse ca femeile sale să se bucure nu de plăcere ci de suferinţă, sortite să caute ceea ce îndrăznesc cel mai puţin să găsească.

Se ridică acum, şi se îndepărtă pe plaja lungă şi curbată, trecînd încet peste bălţile de lavă, cu capul plecat; şi m-am gîndit la faţa nobilă a lui Nessim, zîmbindu-i la fiecare dintre oglinzile încăperii. În mintea mea întreaga scenă pe care o jucasem era înveşmîntată într-o nesiguranţă de vis. Era ciudat în mod obiectiv, să observ cum îmi tremură mîinile în timp ce îmi aprindeam o ţigară şi mă ridicam s-o urmez.

Dar cînd am ajuns-o din urmă şi am oprit-o, a întors către mine o faţă de demon bolnav. Era furioasă. « Credeai că vreau pur şi simplu să fac amor cu tine? Ah, Doamne ! Oare nu ne ajunge de cît amor am avut parte? Cum se face că pentru o dată nu ştii ce simt? Cum?» Şi bătu cu piciorul în nisipul umed. Nu era numai faptul că se formase o falie geologică în pămîntul pe care păşisem atît se siguri de noi, ci parcă ar fi existat în caracterul meu un puţ de mină care nu mai fusese folosit de mult şi care brusc se surpase. Am recunoscut că această circulaţie stearpă de idei şi sentimente formase o cale spre desişurile mai adînci ale sufletului; şi

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

că aici, deveneam sclavii trupului, posesori ai unor cunoştinţe misterioase care nu puteau decît să fie transmise mai departe — primite, descifrate, înţelese — de către acele făpturi rare care ne întregesc pe această lume. (Ce puţine erau şi ce rar le găseai?) « Dar — mi-amintesc eu că spunea — asta n-are la urma urmei nici o legătură cu amorul fizic.» Şi am simţit că mă apucă rîsul cu toate că am recunoscut în cuvintele ei încercarea disperată de a disocia ceea ce e carnal de mesajul pe care îl poartă. Cred că asemenea lucruri se întîmplă întotdeauna cînd se îndrăgostesc doi falliţi. Am văzut atunci ceea ce ar fi trebuit să văd mult înainte şi anume că prietenia noastră se maturizase ajungînd la un punct în care fiecare dintre noi devenise posesorul unei părţi a celuilalt.

Cred că eram amîndoi înspăimîntaţi de ideea asta; căci, obosiţi cum eram, nu puteam face altceva decît să ne pierdem curajul în faţa unor asemenea relaţii. N-am mai scos nici unul, nici o vorbă. Ne-am întors de-a lungul plajei tăcuţi şi ţinîndu-ne de mînă pînă la locul unde ne lăsasem hainele. Justine părea total epuizată; muream de nerăbdare să ne despărţim ca să ne putem analiza sentimentele. Nu ne-am vorbit. Am luat maşina şi ne-am întors în oraş. M-a lăsat la colţul obişnuit, lîngă apartamentul meu. Am trîntit portiera maşinii şi a plecat fără un cuvînt sau o privire la adresa mea.

Cînd am deschis uşa camerei mele aveam încă în minte urma lăsată de piciorul lui Justine pe nisipul ud. Melissa citea, şi ridicînd ochii spre mine mi-a spus calmă cu puterea de previziune care o caracteriza: « S-a întîmplat ceva — ce anume?» Nu puteam să-i spun, pentru că nu ştiam nici eu. I-am cuprins faţa în mîini şi am privit-o în tăcere, cu o grijă, o atenţie, o tristeţe şi o sete pe care nu-mi amintesc să le fi simţit vreodată pînă atunci. Melissa mi-a spus: «Nu pe mine mă vezi acum, ci pe altcineva». De fapt pe ea o vedeam şi pentru prima dată. În mod oarecum paradoxal, Justine era aceea care mă făcea s-o văd pe Melissa, aşa cum era în realitate şi să-mi dau seama de dragostea mea pentru ea. Melissa întinse zîmbind mîna să ia o ţigară şi spuse: « Ai început să te îndrăgosteşti de Justine». Şi am răspuns cît am putut de sincer, de cinstit şi de amar: « Nu Melissa, e mult mai rău...» Cu toate că n-aş fi putut nici în ruptul capului să-i explic cum şi de ce.

Cînd mă gîndeam la Justine mă gîndeam la o compoziţie vastă, la caricatura unei femei reprezentînd o făptură eliberată de sclavia faţă de bărbat. « Vulturii se strîng acolo unde sînt hoituri» spusese ea odată în legătură cu oraşul ei natal, citînd cu mîndrie din Bœhme. În clipa aceea semănase şi ea a vultur. În schimb, Melissa era o pictură tristă într-un peisaj de iarnă, proiectat pe un cer întunecat; o lădiţă cu cîteva muşcate înflorite, zăcînd uitată pe pervazul ferestrei unei fabrici de ciment.

Există un pasaj într-unul din jurnalele intime ale lui Justine care îmi vine acum în minte. Îl traduc aici pentru că deşi s-a referit, probabil, la incidente petrecute mult înainte de cele pe care le-am povestit,exprimă totuşi precis calitatea ciudată încarnată, a unei iubiri pe care am ajuns s-o recunosc a fi mai degrabă caracteristică oraşului decît nouă. « E inutil — scrie ea — să-ţi închipui dragostea ca pe o armonie a spiritelor, a gîndurilor; e o înflăcărare concomitentă a două spirite angrenate în acţiunea autonomă de a se maturiza. Senzaţia e că a explodat ceva fără zgomot înăuntrul fiecăruia dintre ele. Iar cel ce iubeşte se mişcă, uluit şi preocupat, în jurul acestui eveniment, examinîndu-şi experienţa. Recunoştinţa sa îndreptîndu-se către un donator greşit e singura care creează iluzia unei comunicări cu propria sa pereche, dar asta e fals. Obiectul iubit este pur şi simplu o fiinţă care a împărtăşit cu cel care-l iubeşte o experienţă în aceeaşi clipă, cu narcisism. Iar dorinţa de a fi lîngă fiinţa iubită nu se datoreşte, la început, ideii de a poseda, ci doar de a permite celor două experienţe să se compare între ele, ca două imagini

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

aparţinînd unor oglinzi diferite. Toate astea pot preceda prima privire, primul sărut, prima atingere; ele pot preceda ambiţia, mîndria, sau invidia; ele pot preceda primele destăinuiri ce marchează cotitura — căci de aci încolo dragostea degenerează devenind obişnuinţă, posesiune, şi apoi iarăşi singurătate.» Ce descriere caracteristică şi lipsită de umor a darului magic, şi totuşi cît de adevărată... pentru Justine.

« Orice bărbat — scrie ea într-altă parte, şi aici parcă aud accentele răguşite şi triste ale vocii ei repetînd cuvintele în timp ce le scrie — orice bărbat e făcut din lut şi diamante, şi nici o femeie nu e în stare să le hrănească pe amîndouă.»

În ziua aceea, cînd s-a dus acasă, a descoperit că Nessim se întorsese cu avionul de după masă. Justine s-a plîns că are febră şi s-a băgat devreme în pat. Iar cînd Nessim s-a dus să se aşeze lîngă patul ei, ca să-i pună termometrul, Justine i-a spus un lucru care i s-a părut lui Nessim destul de interesant ca să nu-l uite — căci multă vreme după aceea mi l-a repetat şi mie: « N-am nimic grav din punct de vedere medical. E o mică răceală. Bolile nu se preocupă de cei care vor să moară». Şi apoi, abătîndu-se de la subiect, aşa cum obişnuia de multe ori, ca o rîndunică ce ar face cale întoarsă în plin zbor, adăugă « Ah, Nessim, ce puternică am fost întotdeauna ! Oare asta m-a împiedicat să fiu iubită cu adevărat?»

●

Nessim a fost acela care mi-a ajutat să mă mişc cu oarecare degajare în pînza de păianjen pe care o reprezenta societatea din Alexandria. Leafa mea nu-mi ajungea nici măcar cît să mă pot duce la barul unde dansa Melissa. La început mi-a fost puţin ruşine să fiu veşnic cel care primeşte, cînd era vorba de ospitalitatea lui Nessim, dar am reuşit repede să devenim prieteni atît de intimi încît să mă duc cu ei peste tot fără să-mi mai fac probleme. Melissa descoperise un smoking vechi într-unul din cuferele mele şi îl renovase. Cu ei am fost prima dată la clubul unde dansa ea. Mi se părea ciudat să stau între Justine şi Nessim şi să privesc lumina albă şi fulgerătoare concentrîndu-se brusc asupra unei Melisse pe care nu reuşeam s-o mai recunosc sub stratul de fard ce dădea feţei ei delicate un aer de banalitate vulgară şi precoce. Eram îngrozit de platitudinea dansului ei, un dans mizerabil, şi totuşi privind mişcările delicate şi ineficace ale mîinilor şi picioarelor ei subţiri (avea aerul unei gazele înhămate la o roată de moară) m-am simţit înduioşat de mediocritatea ei, de aerul uimit şi dezaprobator faţă de ea însăşi cu care s-a înclinat în faţa aplauzelor lipsite de entuziasm. După aceea au pus-o să se plimbe cu o tăviţă şi să facă o chetă pentru orchestră, lucru pe care l-a făcut cu o timiditate disperată, venind la masa la care stăteam, cu ochii plecaţi, sub genele acelea false, înspăimîntătoare, şi cu mîinile tremurînd. Pe atunci prietenii mei nu ştiau de relaţiile care existau între noi. Dar am observat privirea curioasă şi ironică a lui Justine, cînd mi-am întors buzunarele pe dos şi am găsit cîteva bancnote pe care le-am aruncat pe tavă cu mîinile care îmi tremurau tot aşa tare ca ale lui Melissa, atît simţeam de tare stînjeneala ei.

Mai tîrziu, cînd m-am întors în apartament, puţin ameţit şi bucuros că dansasem cu Justine, am găsit-o trează, fierbînd un ceainic cu apă pe reşoul electric: Ah, de ce ai pus toţi banii ăia pe tăviţă mi-a spus ea. Salariul tău pe o săptămînă ! Eşti nebun? Mîine ce mai mîncăm?

Eram amîndoi nişte risipitori inveteraţi în privinţa banilor; şi totuşi, nu ştiu cum, reuşeam să ne descurcăm mai bine împreună decît separat. Noaptea cînd se întorcea tîrziu, pe jos, de la bar, se oprea pe străduţa din faţa casei, şi dacă vedea că lumina mea e aprinsă, începea să fluiere încet; iar eu, auzind semnalul, puneam jos cartea pe care o citeam şi mă strecuram coborînd tiptil pe scară, văzînd în mintea mea buzele ei strînse în jurul sunetului acela slab şi armonios de parc-ar fi vrut

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

să prindă tiparul delicat al unei pensule de pictură. La epoca la care mă refer continuau s-o urmărească şi s-o sîcîie bătrînul sau agenţii lui. Fără să schimbăm o vorbă, ne luam de mînă şi o porneam grăbiţi pe labirintul de străduţe din preajma consulatului polonez, oprindu-ne din cînd în cînd în dreptul unei intrări întunecoase să ne uităm dacă nu ne urmăreşte nimeni. În cele din urmă, departe, unde prăvăliile se ţin lanţ, pierzîndu-ne în seninul cerului, ieşeam şi noi în noaptea Alexandriei, albă-lăptoasă, cu marea care strălucea. Şi gîndurile noastre lunecau pierzîndu-se în aerul cald şi pur; o porneam înspre luceafăr care zăcea clipind deasupra ridicăturii negre şi catifelate de la Montaza, mîngîiată de vînt şi valuri.

În zilele acelea, blîndeţea atentă şi provocatoare a Melissei avea toate calităţile unei tinereţi redescoperite. Degetele ei lungi, şovăitoare — le simţeam plimbîndu-se pe faţa mea atuncea cînd credea că eu dorm, de parc-ar fi vrut să reţină în amintire fericirea pe care o simţisem împreună.Exista la ea o supunere, o capacitate de adaptare, tipic orientale — o dorinţă pătimaşă de a servi. Hainele mele jerpelite — felul în care ridica o cămaşă murdară, cuprindeau această dorinţă revărsată cu solicitudine; dimineaţa îmi găseam briciul curăţat frumos şi chiar pasta de dinţi mă aştepta gata întinsă pe periuţă. Grija ei faţă de mine era un imbold care mă îndemna să dau vieţii mele o anumită formă, un stil care să se potrivească cu simplitatea vieţii ei. Despre experienţele ei amoroase nu vorbea niciodată, trecînd peste ele cu o oboseală şi o silă care sugerau că s-ar fi născut mai degrabă din obligaţie decît din dorinţă. Mi-a făcut complimentul să-mi spună: « E prima dată că nu mi-e frică să fiu uşuratecă sau proastă cu un bărbat. »

Sărăcia noastră constituia şi ea o legătură adîncă între noi. Excursiile noastre erau de cele mai multe ori excursiile simple pe care le fac toţi provincialii într-un oraş de la malul mării. Micul tramvai de tinichea ne ducea în clinchetul roţilor sale pînă la plajele de nisip de la Sidi Bishr, sau petreceam de Shem El- Nessim în grădinile Nouzha, instalaţi pe iarba verde, sub oleandri, alături de zeci de familii umile de egipteni. Inconvenientul de a fi în mijlocul mulţimii, ne crea o distracţie şi în acelaşi timp un mare sentiment de intimitate. Ne plimbam anonimi şi fericiţi printre ceilalţi hoinari ai oraşului, lîngă canalul puturos, privind copiii care se aruncau în apa mîloasă după monezi, sau mîncau o bucată de pepene verde, dintr-o maghernită. Numele staţiilor de tramvai, era el însuşi ca ecoul poeziei acestor călătorii: Chatby, Camp de César, Laurens, Mazarita Glymenopoulos, Sidi Bishr . . .

Dar mai era şi reversul medaliei: întorcîndu-mă noaptea tîrziu şi găsind-o dormind cu papucii roşii, aruncaţi din picioare şi pipa mică de haşiş lîngă ea pe pernă . . . ştiam că avea una dintre crizele ei de depresiune. În asemenea ocazii nu puteai face nimic pentru ea; devenea palidă, melancolică, faţa ei avea o expresie sfîrşită şi nu era în stare să iasă din această letargie, zile în şir. Vorbea mult de una singură şi stătea ore întregi să asculte radio, căscînd sau frunzărind distrată un teanc de reviste vechi de cinema. În momentele cînd punea stăpînire pe ea « cafard »-ul oraşului, nu ştiam ce să mai fac s-o scot din starea în care se găsea. Zăcea cu ochii pierduţi, ca o Sibilă mîngîindu-mi faţa şi repetînd mereu: « Dacă ai şti cum am trăit, m-ai lăsa. Nu sînt femeia care-ţi trebuie ţie, care-i trebuie nimănui. Sînt istovită. Îţi iroseşti bunătatea în zadar ». Dacă protestam că nu e vorba de bunătate ci de dragoste, îmi spunea cu o strîmbătură « Dacă ar fi dragoste m-ai otrăvi, în loc să mă laşi să continuu aşa ». Apoi, începea să tuşească din plămînul care mai era întreg şi, simţind că nu mai pot îndura sunetul, mă duceam să mă plimb pe strada întunecată ticsită de arabi, sau să vizitez Biblioteca Consulatului Britanic, să mă uit prin materialele documentare şi aici, unde impresia generală de cultură britanică sugera economie, rezervă, şi nevoia de sprijin intelectual — aici, îmi petreceam seara singur, bucuros de foşnetul studios şi de flecăreala din jurul meu.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Dar mai existau și alte clipe: de exemplu după amiezile acelea chinuite de soare, în care, după cum spunea Pombal « parcă transpiri miere » — cînd zăceam ameţiţi de tăcere și ne uitam la perdelele galbene, care respirau drăgăstoase în lumină — respiraţia liniștită a vîntului de pe lacul Mereotis, care se potrivea cu a noastră. Apoi se ridica, se uita la ceas după ce-l zgîlţîia puţin și-l asculta cu mare atenţie: și se așeza goală în faţa toaletei ca să-și aprindă o ţigară — arătînd atît de tînără și frumoasă, cu braţul ei subţire ridicat ca să se vadă brăţara ieftină pe care i-o dăruisem. («Da, e adevărat că mă uit la mine, dar asta mă ajută să mă gîndesc la tine »). Și renunţînd la această adoraţie firavă în oglindă se ducea iute în bucătăria urîtă care era singura mea cameră de baie,-și stînd lîngă cuveta murdară de fontă, se spăla cu gesturi îndemînatice și grăbite, scoţînd cîte un suspin adînc cînd simţea atingerea rece a apei, în timp ce eu continuam să zac, gustînd căldura și dulceaţa pernei pe care își rezemase capul și părul ei negru, și priveam faţa ei cernită de grecoaică, cu nasul ascuţit și înţelept, ochii nevinovaţi, pielea mătăsoasă care e dată doar celor care sînt dominaţi de timus, și aluniţa pe tulpina delicată a gîtului. Acestea sînt clipele care nu se pot calcula, care nu pot fi evaluate în cuvinte; ele continuă să trăiască în substanţa memoriei, ca niște făpturi minunate, unice în felul lor, pescuite din fundul unui ocean neexplorat.

În vara aceea, Pombal se hotărîse să-și închirieze apartamentul lui Pursewarden, spre marea mea plictiseală. Nu puteam suferi această figură literară, din pricina contrastului între persoana și opera lui — o poezie și o proză de graţie autentică. Nu-l cunoșteam bine, dar ca romancier avea succes de librărie și asta mă făcea invidios, iar mai mulţi ani de uzanţă socială adecvată dezvoltaseră la el un fel de « savoir faire » care am simţit că nu va face niciodată parte din arsenalul meu. Era mic, grăsuţ și blond, și-mi dădea impresia unui copil care zace adăpostit în burta maică-si. Nu pot spune că nu era blînd și bun, căci era și una și alta, dar ideea de a trăi în apartament cu cineva care nu-mi plăcea mă scotea din sărite. Totuși, ar fi însemnat o și mai mare plictiseală să mă mut, așa că am acceptat cămăruţa dela capătul culoarului, plătind o chirie redusă, și spălîndu-mă în bucătărioara strîmtă și murdară.

Pursewarden își putea permite să fie sociabil și, de vreo două ori pe săptămînă, mă ţinea treaz cu zgomotele de chef și veselie care veneau din apartament. Într-o noapte, destul de tîrziu, am auzit o bătaie în ușă. Pe culoar se afla Pursewarden, palid și cu un aer destul de nesigur — arăta de parcă ar fi fost proiectat de un tun într-o plasă. Lîngă el se afla un fochist de vapor, solid, de o urîţenie respingătoare — arătînd ca toţi fochiștii de vapor: de parc-ar fi fost vîndut ca sclav, de copil. « Ascultă, — zise Pursewarden cu o voce stridentă, — Pombal mi-a spus că ești medic. Nu vrei să vii să vezi pe cineva care-i bolnav? Îi povestisem cîndva lui Georges că făcusem un an de medicină, și rezultatul a fost că de atunci am devenit pentru el un doctor în toată regula. Nu numai că-și lăsase toate bolile, inclusiv frecventele cazuri de boli venerice, în grija mea, dar odată mersese atît de departe încît să încerce să mă convingă să fac un avort pe masa din sufragerie. M-am grăbit să-i spun lui Pursewarden că nu eram medic de loc și l-am sfătuit să telefoneze după unul adevărat; dar telefonul era stricat și « boab-ul» nu putea fi trezit cu nici un chip. Și astfel, mînat mai mult de o curiozitate dezinteresată de cît de altceva, mi-am pus impermeabilul peste pijama și am pornit-o pe culoar.

De îndată ce am deschis ușa am fost izbit de o lumină orbitoare și de fum. Petrecerea nu putea să fie una din acelea obișnuite, mosafirii fiind trei sau patru cadeţi marini care păreau mutilaţi, și o prostituată de la taverna lui Golfo, care mirosea a carne afumată și a « Taphia ». Mai era și un alt lucru neașteptat: stătea aplecată peste o siluetă așezată la capătul unei canapele — o siluetă pe care acum o recu-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nosc a fi fost silueta lui Melissa, dar care atunci părea o mască grecească de teatru care exprimă o catastrofă. Melissa părea să aiureze dar fără să scoată nici un sunet, căci își pierduse vocea — arăta ca o actriță dintr-un film fără pistă sonoră. Avea obrajii supți; femeia mai în vîrstă părea îngrozită; o plesnea peste urechi și o trăgea de păr, în timp ce unul dintre cadeți o stropea destul de stîngaci cu apă dintr-o oală de noapte foarte ornamentată care era una dintre comorile cele mai prețuite ale lui Pombal și avea pe partea de dedesubt stema regală a Franței. Undeva, o persoană pe care n-o vedeam, își vărsa încet și onctuos mațele. Pursewarden stătea lîngă mine și contempla scena cam rușinat de ce se întîmpla.

Melissa era udă de transpirație și avea părul lipit de tîmple;cînd am spart rîndurile celor care o chinuiau, s-a lăsat pe spate tremurînd în tăcere și fără nici o expresie, în afară de țipătul acela care părea gravat pe fața ei pentru totdeauna. Ar fi fost înțelept să descopăr unde fusese, ce mîncase și ce băuse, dar o privire către grupul plîngăreț și bîlbîit din jurul meu, mă făcu să înțeleg că nu va fi cu putință să scot ceva deslușit de la ei. Totuși, adresîndu-mă tînărului de lîngă mine, începusem să-i iau un interogatoriu, cînd baba de la Golfo's, care avea ea însăși o criză de isterie, stăpînită doar de un fochist naval (care îi ținea brațele strîns la spate) începu să strige cu o voce răgușită printre dinți : « Cantaridă. Ei i-au dat-o ». Și țîșnind ca un șobolan din brațele celui care o ținea prizonieră, își apucă geanta, și îi trase unuia dintre marinari o lovitură răsunătoare drept în țeastă. Geanta trebuie să fi fost plină de cuie,căci marinarul căzu învîrtindu-se și se ridică cu cioburi de faianță în păr.

Începu să se jeluiască, făcînd pe nebuna, și strigînd după poliție. Trei marinari s-au repezit la ea cu degetele lor boante întinse, sfătuind-o, îndemnînd-o, implorînd-o să înceteze. Nici unul n-avea chef de încăierare cu poliția navală. Dar nici nu voia să fie pocnit cu geanta aceea prometeană ticsită de prezervative și sticle de beladonă. Femeia se retrase cu grijă, pas cu pas. Între timp eu i-am luat lui Melissa pulsul și sfîșiindu-i bluza i-am ascultat bătăile inimii. Începusem să fiu alarmat de starea ei și chiar de situația lui Pursewarden care luase o poziție strategică în spatele unui fotoliu și făcea gesturi elocvente, adresîndu-se tuturor celor din cameră. Între timp începuse distracția, căci marinarii încolțiseră fata care urla — din păcate lîngă bufetul decorativ, în stil Sheraton, unde se găsea colecția de vase pe care o prețuia Pombal atît de tare. Întinzînd mîinile la spate ca să se sprijine, dădu de un stoc aproape inepuizabil de muniții, și, lăsînd să-i cadă geanta cu un strigăt răgușit de triumf, începu să arunce porțelanurile cu o concentrare și o precizie pe care nu le-am mai întîlnit niciodată.Aerul se umplu deodată cu amfore egiptene și grecești cu porțelanuri de Ushabti și Sévres. Mă așteptam să aud în curînd izbiturile familiare și temute ale cizmelor cu cuie în pragul ușii, căci luminile începuseră să se aprindă peste tot în jurul nostru, în toată clădirea. Pursewarden dădea semne marcate de îngrijorare. Ca cetățean englez cu reședința permanentă în Egipt, și în afară de asta și celebru, nu-și prea putea permite genul de scandal pe care-l putea scoate presa egipteană dintr-o afacere ca asta. Se simți deci ușurat cînd i-am făcut semn și am început s-o înfășor pe Melissa, care între timp devenise aproape insensibilă,în covorul moale de Bukhara; am pornit-o împleticindu-ne cu ea pe culoar și am intrat în chilia mea, din fericire retrasă, unde, așa cum s-a întîmplat cîndva și cu Cleopatra, am desfășurat-o și am așezat-o pe pat.

Între timp îmi amintisem de un doctor bătrîn, un grec, care locuia pe aceeași stradă, și, puțină vreme după aceea, am reușit să-l urc pe scara întunecoasă, în timp ce se împiedica și înjura într-o limbă vulgară de suburbie, scăpînd la tot pasul tuburi de cauciuc și stetoscoape. Îmi spuse că într-adevăr Melissa e foarte bolnavă, dar diagnosticul lui era — conform tradiției orașului — vast și confuz. « Boala

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

asta înseamnă multe — spuse el — subalimentare, isterie, alcool, haşiş, tuberculoză, cantaridă — puteţi alege » — şi făcu gestul să pună mîna în buzunar şi s-o scoată plină de boli imaginare, din care să ne ofere să alegem. Dar a fost şi practic, şi ne-a propus să-i pregătească, pentru a doua zi, un pat în spitalul grecesc. Pînă atunci trebuia lăsată unde era. Am petrecut noaptea aceea şi următoarea pe canapeaua de la picioarele patului. Cînd eram la lucru, o lăsam în grija lui Hamid, servitorul cu un singur ochi, cel mai blînd dintre berberi. În primele 12 ore a fost într-adevăr foarte bolnavă, delirînd uneori şi suferind crize chinuitoare de orbire — chinuitoare pentru că o speriau îngrozitor. Fiind blînzi şi autoritari cu ea, am reuşit să-i dăm destul curaj ca să învingă momentele cele mai groaznice ale bolii şi să ajungă în după amiaza zilei a doua să se simtă destul de bine ca să vorbească în şoaptă. Doctorul grec se declară mulţumit de progresele pe care le făcuse. O întrebă de unde e, şi faţa ei căpătă un aer de om obsedat cînd îi răspunse «de la Smyrna»; n-a vrut să dea nici numele, nici adresa părinţilor ei şi cînd văzu că doctorul insistă, întoarse faţa către perete şi din ochii ei izvorîră încet lacrimi de epuizare. Doctorul îi luă mîna şi se uită la degetul unde se poartădeobicei verigheta. « Vedeţi — îmi spuse el cu o indiferenţă clinică, subliniind lipsa inelului — asta e pricina. Familia ei a renegat-o şi a aruncat-o pe drumuri. Se întîmplă atît de des în ultimul timp să . . . » şi îşi clătină capul zburlit cu un aer compătimitor. Melissa nu mai spuse nimic; doar cînd veni ambulanţa şi văzu targa cu care se pregăteau s-o ia de acolo, îmi mulţumi cu căldură pentru ajutorul pe care i-l dădusem, strînse mîna lui Hamid lîngă obraz şi mă uimi dovedind o mărinimie cu care nu mă obişnuise viaţa.« Dacă n-ai să ai nici o fată cînd ies eu din spital, gîndeşte-te la mine. Dacă mă chemi, să ştii că vin ». . .

Şi astfel am pierdut-o din vedere o lună sau chiar mai mult. Şi nici nu m-am gîndit la ea, avînd în vremea aceea multe preocupări. Şi deodată, într-o după amiază toridă şi goală, pe cînd stăteam la fereastră şi mă uitam la oraş cum se întinde, trezindu-se din somn, am văzut-o schimbată cu totul, apărînd pe stradă şi pătrunzînd intrarea umbroasă a casei. Bătu la uşa mea şi intră cu braţele pline de flori; şi deodată am avut senzaţia că, de la seara aceea uitată, trecuseră mai multe secole. Avea ceva din sfiala cu care mai tîrziu am văzut-o făcînd chetă pentru orchestră la bar. Arăta ca o statuie a mîndriei care-şi pleacă capul.

M-am simţit copleşit de o politeţe care îmi sfredelea nervii. I-am oferit un scaun şi ea s-a aşezat pe marginea lui. Florile erau pentru mine, da, dar n-avea curajul să-mi vîre buchetul în braţe, şi o vedeam cum se uită agitată în jur, căutînd un vas în care să le pună. N-aveam decît un lighean smălţuit plin cu cartofi curăţaţi pe jumătate. A început să-mi pară rău că venise. Aş fi vrut să-i pot oferi un ceai, dar reşoul meu era stricat şi n-aveam bani s-o scot în oraş — la epoca aceea mă cufundam din în ce în ce mai tare în datorii. În plus, îl trimesesem pe Hamid în oraş să dea singurul meu costum de vară la călcat şi eram îmbrăcat într-un capot rupt. Ea, în schimb, părea extraordinar, intimidant, de elegantă, cu o rochie de vară nouă, proaspătă, cu un imprimeu care reprezenta foi de viţă şi cu o pălărie de paie ca un clopot mare auriu. Am început să mă rog cu patimă să se întoarcă Hamid şi astfel să se creeze o diversiune. I-aş fi oferit o ţigară, dar pachetul meu era gol, aşa că am fost silit să accept una dintr-ale ei, din tabachera mică de filigran pe care o avea întotdeauna la ea. Am fumat ţigara cu ceea ce nădăjduiam eu că ar putea să pară sînge rece, şi i-am spus că acceptasem un nou post, lîngă Sidi Gabr, care însemna ceva bani în plus. Ea mi-a spus că se întoarce la lucru; îi reînnoiseră contractul: dar o plăteau mai prost. După cîteva zile, care au decurs cam tot aşa, mi-a spus că trebuie să plece pentru că are o întîlnire la ora ceaiului. Am condus-o pînă pe palier, şi i-am spus să vină din nou oricînd doreşte. Mi-a mulţumit, continuînd să ţină strîns florile pe care era prea sfioasă să mi le împingă în braţe şi a început să

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

coboare încet, pe scară. După plecarea ei m-am aşezat pe pat şi am rostit toate înjurăturile pe care mi le-am putut aminti în patru limbi — cu toate că nu prea mi-era clar cui mă adresam. Cînd a venit Hamid cel chior tîtrîndu-şi picioarele, eram încă furios, aşa că am început să-mi vărs furia pe el. Asta l-a surprins grozav: nu mă mai înfuriasem de mult pe el, şi se retrase în bucătărie mormăind, dînd din cap şi invocînd spiritele în chip de ajutor.

După ce m-am îmbrăcat şi am reuşit să împrumut nişte bani de la Pursewarden în timp ce mă duceam să pun o scrisoare la cutie — am văzut-o din nou pe Melissa, stînd într-un colţ de cafenea, singură, cu bărbia sprijinită în palme. Îşi pusese geanta şi pălăria lîngă ea, şi se uita fix în ceaşcă cu un aer ţeapăn gînditor şi puţin amuzat. Am intrat în local mînat de un impuls şi m-am aşezat lîngă ea. I-am spus că venisem să mă scuz că o primisem atît de prost dar . . . şi am început să descriu incidentele care mă preocupaseră, nelăsînd afară nici un detaliu. Reşoul stricat, absenţa lui Hamid, costumul meu de vară. În timp ce enumeram belelele care se năpustiseră asupra mea, începură brusc să mi se pară puţin cam caraghioase, şi modificînd unghiul din care le abordam, am început să le enumăr cu o exasperare lugubră, care declanşă la Melissa un rîs mai încîntător decît orice auzisem eu vreodată. În legătură cu subiectul datoriilor mele exagerasem conştient, cu toate că era incontestabil că din noaptea scandalului, Pursewarden era întotdeauna gata să-mi împrumute mici sume de bani fără nici o şovăială. Şi pe urmă, ca să pun capac la toate, i-am spus că apăruse în clipa în care nici nu ştiu dacă mă vindecasem bine de o boală venerică banală dar sîcîitoare — rezultatul solicitudinii lui Pombal — contractată fără îndoială de la una dintre sirenele pe care avusese grijă să le lase în urma lui. Asta era o minciună, dar am simţit fără să vreau nevoia s-o spun; i-am mai spus şi că fusesem îngrozit la gîndul să fac din nou dragoste înainte de a mă fi vindecat de tot. Auzind asta, întinse mîna şi o aşeză peste a mea, în timp de rîdea încreţindu-şi nasul: rîdea cu atîta candoare, uşurinţă şi naturaleţe încît m-am hotărît atunci, pe loc, s-o iubesc.

În după amiaza aceea am hoinărit braţ la braţ, pe malul mării. Conversaţiile noastre îmbrăţişînd rămăşiţele unor vieţi trăite fără premeditare, fără arhitectură. N-aveam nici măcar un singur gust comun. Firile şi predispoziţiile noastre erau diametral opuse şi totuşi, în tihna fermecătoare a acestei prietenii, am simţit ceva care semăna a făgăduială. Îmi place să-mi amintesc şi de primul nostru sărut la malul mării, vîntul ridicîndu-i cîte un smoc de păr pe fiecare tîmplă albă — un sărut întrerupt de rîsetele care o cuprindeau cînd îşi amintea cum îi povestisem de încercările dureroase prin care treceam. Simboliza pasiunea de care ne bucuram, umorul ei şi lipsa ei de înverşunare; generozitatea ei.

. . . .

E inutil să recapitulezi aceste lucruri într-un mediu tot atît de nestatornic ca vorbele. Mi-amintesc momentele critice şi situaţiile grele ale multor întîlniri, şi văd în faţa mea un fel de Justine compusă, care sub pretextul sentimentelor,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ascunde o sete lacomă de informare, de putere, prin autocunoaştere. Mă văd nevoit să mă întreb cu tristeţe dacă am emoţionat-o într-adevăr vreodată — sau dacă am fost pur şi simplu un fel de laborator în care putea să lucreze. A învăţat multe de la mine: să citească şi să mediteze. Înainte nu realizase nici una nici alta. Şi poate că ceea ce am crezut eu că e dragoste era doar recunoştinţă. Printre sutele de oameni, de impresii şi de subiecte de studiu părăsite, mă văd undeva şi pe mine, dus de ape, plutind, întinzînd braţele. Ceea ce e ciudat e că nu mă întîlneam într-adevăr cu ea ca AMANT ci ca SCRIITOR. Aici ne strîngeam noi mîinile — în umea amorală a judecăţilor suspendate, unde curiozitatea şi uimirea par mai mari decît ordinea — ordinea silogistică impusă de spirit. Aici aştepţi în tăcere, cu sufletul la gură, ca nu cumva geamul să se acopere de nouri. Eu aşa o păzeam. Eram nebun după ea.

Era fireşte, o făptură plină de mistere, fiind o adevărată fiică a Museionului, şi trebuia să mă păzesc cu disperare de sentimentul de gelozie sau de dorinţa de a pătrunde nepoftit în partea ascunsă a vieţii ei. Aici aproape că am reuşit, şi dacă totuşi o pîndeam, era din curiozitatea de a şti ce ar putea face sau gîndi cînd nu era cu mine. Exista de exemplu o femeie în oraş, la care se ducea adesea şi care avea o influenţă destul de mare asupra ei ca să mă facă să bănui că ar exista relaţii ilicite între ele; mai era şi un bărbat căruia îi scria scrisori lungi cu toate că din cîte puteam eu să-mi dau seama, bărbatul locuia în oraş. Poate că era ţintuit în pat ! Am făcut investigaţii dar spionii mei nu mi-au adus decît informaţii neinteresante. Femeia era cărturăreasă, bătrînă şi văduvă. Iar bărbatul căruia îi scria — peniţa ei scîrţîind strident pe hîrtia ieftină de caiet — se dovedi a fi un doctor care avea o mică slujbă cu jumătate de normă la un consulat din localitate. Nu era ţintuit în pat dar era homosexual şi se bălăcea în filozofia hermetică care e acum la modă. O dată am găsit nişte urme deosebit de clare pe sugativa mea şi în oglindă (iar oglinda) am reuşit să citesc, scris de mîna ei: « Viaţa mea e un fel de Loc al Netămăduirii, după cum îi spui tu, pe care încerc să-l umplu cu oameni, accidente, boli, orice îmi vine la îndemînă. Ai dreptate cînd spui că e o scuză pentru un trai mai bun, mai înţelept. Dar, deşi respect disciplinele şi cunoştinţele tale, cred că dacă voi ajunge vreodată să mă împac cu mine, va trebui să-mi croiesc drum PRIN zgura propriului meu caracter şi s-o ard. Oricine mi-ar putea soluţiona problema în mod artificial aşezînd-o în braţele unui preot. Dar noi Alexandrinii avem prea multă mîndrie şi prea mult respect pentru religie pentru aşa ceva. N-ar fi cinstit faţă de Dumnezeu, dragul meu domn, şi pe oricine aş înşela (parcă te văd zîmbind), sînt hotărîtă pe EL să nu-l înşel, oricine ar fi ».

Mi s-a părut atunci că dacă aceste rînduri fac parte dintr-o scrisoare de dragoste, era genul de scrisoare de dragoste care nu se poate adresa decît unui sfînt; în pofida stîngăciei şi a incorectitudinii scrisului, m-a izbit din nou fluiditatea cu care reuşea să se împrăştie între ideile unor categorii diferite. Am început s-o văd într-o altă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lumină, ca pe o făptură care ar putea foarte bine să se distrugă din exces de curaj îndreptat într-o direcţie greşită, şi să piardă fericirea pe care, alături de noi toţi o dorea şi trăia doar ca s-o dobîndească. Aceste gînduri au avut drept efect să-mi atenueze dragostea, şi m-am trezit că uneori mi se face de-a dreptul silă de ea. Dar ceea ce m-a înspăimîntat a fost că după un timp foarte scurt am descoperit cu groază că nu puteam trăi fără ea. Am încercat. Am făcut scurte călătorii ca să mă depărtez de ea. Dar fără ea am găsit că viaţa e excesiv, nesuferit de plicticoasă. MĂ ÎNDRĂGOSTISEM. Numai gîndul ăsta şi mă umplea de o disperare şi o silă inexplicabilă. Era ca şi cum aş fi realizat în mod inconştient că ea reprezenta pentru mine spiritul răului. Să viu la Alexandria cu inima întreagă şi să descopăr un AMOR FATI — era o lovitură a soartei pe care nici sănătatea nici nervii mei nu se simţeau în stare s-o înfrunte. Uitîndu-mă în oglindă, mi-am amintit că împlinisem patruzeci de ani şi am văzut că tîmplele mele începuseră să aibă cîte un fir două de păr alb. M-am gîndit odată să pun capăt acestei legături, dar fiecare zîmbet sau sărutare a Justinei îmi topea din nou hotărîrile. Cînd erai cu ea te simţeai înconjurat de umbre care-ţi năpădesc viaţa şi-ţi dau o nouă vibraţie. Eram plin de sentimente echivoce cărora nu le puteam pune capăt printr-un act subit de voinţă. Uneori aveam impresia că mă aflu în faţa unei femei care cu fiecare sărutare mai marca încă un punct în favoarea morţii. Cînd am descoperit, de pildă, (ceea ce ştiam) că mă înşelase de multe ori, şi uneori cînd mă simţeam cel mai aproape de ea, n-am avut nici un fel de senzaţie acută precisă; mai degrabă un fel de senzaţie de amorţire şi de cufundare, ca cea pe care o simţi uneori cînd îţi părăseşti un prieten în spital, intri într-un ascensor şi cazi şase etaje în tăcere, stînd lîngă un automat în uniformă căruia îi poţi auzi răsuflarea. Tăcerea din camera mea mă asurzea. Apoi, gîndindu-mă la toate astea, adunîndu-mi minţile în jurul acestui fapt, mi-am dat seama că ceea ce făcuse n-avea nici o legătură cu mine: fusese o încercare de a se elibera pentru mine: să-mi dea ceea ce ştia că-i al meu. Nu pot spune că asta mi se părea mult mai valabil decît un sofism. Totuşi, inima mea părea să cunoască adevărul acestui fapt şi-mi sugeră o tăcere plină de tact, căreia ea îi răspunse cu un nou sentiment de căldură, un nou zel în care recunoştinţa se alătura dragostei. Şi asta într-o anumită privinţă, mă dezgustă din nou.

Ah, dacă aţi fi văzut-o atunci cum am văzut-o eu, în clipele în care era blîndă şi umilă, amintindu-vă că e doar un copil, nu m-aţi fi acuzat de laşitate. În primele ore ale dimineţii, cînd dormea în braţele mele, cu părul împrăştiat peste gura ei zîmbitoare, nu mai semăna cu nici o femeie de care mi-aş fi putut aminti vreodată: de fapt nici nu semăna a femeie ci a făptură minunată surprinsă în era diluviană a dezvoltării ei. Şi mai tîrziu, iarăşi, gîndindu-mă la ea cum m-am gîndit în ultimii ani, am fost uimit să descopăr că deşi o iubeam cu totul şi ştiam că nu voi mai iubi niciodată pe altcineva — refuzam să mă gîndesc că s-ar putea întoarce. Cele două idei coexistau în mintea mea fără să se poată înlocui una cu alta. Mă gîndeam în sinea mea cu un sentiment de uşurare: « Bun . . . Deci pînă la urmă tot AM IUBIT cu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

adevărat. Asta-i o realizare ». Şi la asta, alter ego-ul meu adăuga: « Scuteşte-mă de chinurile dragostei ÎMPĂRTĂŞITE cu Justine ». Această polaritate misterioasă a sentimentelor mi se părea cu totul neaşteptată. Dacă asta era dragostea, atunci era o varietate a acelei plante pe care n-o văzusem niciodată pînă atunci. « Fir-ar al naibii de cuvînt, spusese Justine odată. Mi-ar plăcea să-l pronunţ de la coadă la cap, aşa cum spui tu că făceau elizabetanii cu cuvîntul ZEU[1], în loc de dragoste, adică « LOVE », spune-i EVOL şi consideră că face parte din cuvîntul « evoluţie » sau « revoltă ». Dar să nu foloseşti niciodată cuvîntul, cînd vorbeşti cu mine ».

●

Am luat aceste extrase ulterioare dintr-o parte a jurnalului intitulată « Viaţa postumă »; ele constituie o încercare a autorului să rezume şi să evalueze aceste episoade. Pombal găseşte multe dintre ele banale şi chiar plicticoase.

....

Dar dacă nu ţinem seama de aceste rezerve, portretul pe care l-a făcut Alexandriei e delicat şi minuţios; al Alexandriei şi al femeilor sale. Există schiţe ale lui Léonie Gaby, Fosca[2] — cea palidă şi trandafirie, cea aurie şi cea de bitum; citind paginile lui poţi identifica destul de uşor personajele. Clea care continuă să trăiască sus, în atelierul ca un cuib de rîndunele construit din pînză de păianjen şi cîrpe vechi — pe ea a descris-o clar. Dar în majoritatea cazurilor fetele din Alexandria nu se deosebesc de celelalte femei decît printr-o sinceritate şi oboseală de viaţă, înfricoşătoare. E destul de bun scriitor pentru a fi desluşit aceste calităţi reale ale oraşului Somei. Nu poţi cere mai mult de la un intrus care cu talentele lui a străpuns aproape din greşeală cochilia rezistentă a Alexandriei, şi astfel s-a descoperit pe sine.

Cît despre Justine, dacă există referiri la Arnauti în paginile blindate ale jurnalului ei intim, ele sînt în orice caz foarte puţine. Ici, colo, am putut urmări litera A, dar asta de obicei în fragmente în care şi-a făcut loc introspecţia cea mai pură. Iată unul, în care identificarea ar putea să pară plauzibilă:

« Ceea ce m-a atras în primul rînd la A a fost camera lui. Mi s-a părut întotdeauna că acolo, în dosul obloanelor grele, are loc un fel de efervescenţă. Peste tot zăceau cărţi cu coperţile întoarse pe dos, sau acoperite cu hîrtie albă de desen — de parc-ar fi vrut să le ascundă titlurile. O droaie de ziare aruncate oricum şi găurite de parcă ar fi servit unei hoarde de şoareci drept ospăţ — «tăieturile lui A din « viaţa reală », cum le spunea el, abstracţiile pe care le simţea atît de departe de ale lui. Se aşeza în faţa ziarelor ca în faţa unui festin, îmbrăcat cu o haină peticită de casă, şi cu papuci de catifea, decupînd cu o pereche de foarfeci de unghii boante. Se străduia ca un copil să înţeleagă « realitatea » lumii care nu făcea parte din opera lui; o lume în care probabil că oamenii puteau fi fericiţi, puteau rîde şi procrea. »

[1] *God* — (Dumnezeu), pronunţat invers — *dog* (cîine) N. t.
[2] Fosca a murit dînd naştere unui copil. Cenuşa i-a fost împrăştiată în deşert.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cîteva schițe asemănătoare și iată întreg portretul celui care scrisese «Moeurs»; pare o răsplată slabă și dezamăgitoare pentru o observație atît de asiduă și de plină de dragoste; nici despre despărțirea lor după această căsătorie scurtă și sterilă n-am reușit să găsesc nici o vorbă. Dar era interesant de văzut din această carte că îi judecase caracterul exact așa cum aveam să i-l judecăm mai tîrziu, Nessim și cu mine. Ceea ce era uimitor la Justine era înțelegerea pe care reușea s-o stoarcă de la noi toți, de parcă bărbații ar fi știut din prima clipă că se află în prezența cuiva care nu poate fi judecat după normele după care judecaseră femeile pînă atunci. Clea a spus odată despre ea (și judecățile ei erau rar mărinimoase) « Favorita reală a bărbaților e curva adevărată, ca Justine, numai ea are capacitatea de a răni bărbații. Dar prietena noastră nu e decît o palidă reproducere, în secolul 20, a marilor « HETAIRE » ale trecutului, tipul căruia îi aparțin fără să știe, Lais, Charis și tot restul . . . Lui Justine i s-a luat rolul, și societatea i-a așezat pe umeri povara vinovăției, adăugînd-o necazurilor ei. Păcat ! Căci este o adevărată fiică a Alexandriei !

....

Greerii pulsează pe cîmpiile largi, și Mediterana în miez de vară se întinde în fața mea în toată albăstrimea ei magnetică. Undeva, departe, dincolo de dîra liliachie și tremurîndă a orizontului, e Africa, e Alexandria, care-și păstrează ghiarele strînse subtil în jurul afecțiunilor noastre prin amintiri care au început însă, treptat, să se întoarcă în lumea uitării : amintiri ce vorbesc de prieteni sau de incidente de demult. Ficțiunea lentă a timpului a început să le estompeze contururile, astfel încît uneori mă întreb dacă paginile astea conțin acțiunile unor ființe adevărate sau dacă nu e doar povestea cîtorva obiecte neînsuflețite care au declanșat drama în jurul lor — adică un plasture negru, un deget de protecție verde, o cheie de ceasornic, și două verighete deposedate . . .

Curînd va fi seară, și cerul limpede al nopții se va colbui acoperit de stelele verii. Eu voi fi aici, ca întotdeauna, fumînd la malul mării. Am hotărît să las ultima scrisoare a lui Clea fără răspuns. Nu mai vreau să constrîng pe nimeni, să mai fac făgăduieli, să mă gîndesc la viață sub formă de convenții, hotărîri sau contracte. Va depinde de Clea să interpreteze tăcerea mea conform propriilor ei nevoi sau dorinți : să vină la mine dacă simte chemarea, după cum va fi cazul.

Oare nu depinde totul de înțelesul pe care-l dăm tăcerilor din jurul nostru?

În românește de CATINCA RALEA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O MARE A POEZIEI

PAUL VALÉRY

La jeune Parque

— *execițiu marginal* —

Cum tremuram de teama că pierd divina-arsură
Pe mînă sărutîndu-mi subtila mușcătură,
Nu mai știam de trupul antic, nepăsător
Decît un foc ce-mi trece prin margini arzător:

Am spus atunci, adio, EU, soră muritoare . . .

EU, duh al armoniei plutind unduitoare
Femee mlădioasă și dură care-o punte
De liniști, gesturi pure în urma-i lasă . . . Frunte
Strălimpede, vrăjită de unde-n larg, departe
Ușoare ierbi purtate-n vîrteje către moarte
Egală și mireasă a zilei ce ne-adună
Tăria mea-i iubirea ce-o port ca pe-o cunună
Puterii fără umbră, înalt-nemărginită . . .

◀ Capri, Arco Naturale

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Ce sori îmi ard sub pleoape, orbire aurită
O pleoapă care-acoperi al nopţii greu tezaur
Cît m-am rugat să scormon prin bezna ta de aur !

Ascunsă-n împietrire calm etern prin ore
Ne-am dat ofrandă fructul de taină să-l devore;

Şi nimeni nu-mi şoptise că-n carnea-mi aurie
Un dor de noapte poate la soare să-nvie:
Dulceaţa mea amară îmi da numai ocol.
Eu jertfă-am dat luminii doar umărul meu gol.
Şi blînd peste grumazu-mi de miere strecurată
Duioasă înfiripare de cer încununată
Venea să aţipească al lumii chip, să stee.
În zeul strălucirii ardeam ca o scînteie
Captivă, dînd în goană pămîntului colind
Să-mi culc prin inişti umbra, din flori să mi-o desprind.

În româneşte de VASILE NICOLESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

STEFAN GEORGE

Presimţi tu...

Presimţi tu linia şi luciul zării
Pestriţul cîmp, cununile de viţă,
Zefirul murmurînd prin plopii drepţi
Şi tandru flaut unduiosul Tibru?
Înalţi bălane tîmple: recunoşti
Cum joacă negura în mlaştini necuprinse
Şi-n trestii orga, vifor peste dune
Şi sgomotoasa mare, uriaşă?

În crîng de pini

În crîng de pini staţi fără de uimire
Lungiţi în iarbă, ambii tineri, aripaţi,
Vibrante trupuri fragede, bronzaţi
Cu nesfioasă vrajă în privire.

În ritm v-aţi ridicat şi zîmbitoare
Lumini de puritate vă scăldau pe-alei,
Păşind 'nainte, înapoi, goi, parcă zei,
Pas cadenţat pe sveltele picioare.

Festiv aţi coborît din ce alai —
De urnă, care friză v-a lăsat —
Uşor desprinşi, îmbrăţişări v-aţi dat
Dans legănat pe-alb înstelatul plai.

În româneşte de N. ARGINTESCU-AMZA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

VALERI BRIUSOV

VENEŢIA

Pentru ce ţărîna oare-n soarele de miază-zi,
În culori şi forme rare ochilor i se ivi?

Venetic aici, localnic era sufletu-mi străbun,
Înţeles-am amintindu-mi al gondolei pîntec brun.

Ale Sudului cuvinte intonînd, am înţeles,
Leul meu cel sfînt zărindu-l, priceput-am mai ales.

Din sclavia de tot ceasul, slobozindu-şi viaţa rea,
Omul a crescut aicea mai semeţ ca zeul Ra.

A iscat din val palate, dogi făcut-a din pescari.
Veacurile spre Veneţia se tîrîră mici şi mari.

Şi de-atuncea pînă astăzi, totu-aicea a păstrat
Urma vechii cutezanţe, ce pre moarte-a fost călcat.

1902, Veneţia

ALEXANDR BLOK

Lui EVGHENI IVANOV

VENEŢIA

O briză aspră dinspre mare.
Gondolele-sicrie tac.
Sub leul Sfîntului cel Mare
Bolnav şi tînăr astăzi, zac.

Maurii miezul nopţii-l sună
Dînd împietritei fonte glas.
San-Marco-şi scaldă-n clar de lună
Brodatul său iconostas.

Prin umbra galeriei,rece,
Din albul Dogilor palat,
Furişă, Salomeea trece

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cu capul meu însîngerat.

Dorm oameni, ape, poezie, —
Doar pasul ei lunecător,
Doar capul mort de pe tipsie
Se uită trist în jurul lor.

În româneşte de MADELEINE FORTUNESCU

IVAN BUNIN

Veneţia

. . . dormeam într-o demult ştiută veche, scundă cameră, sub alb tavan, tot zugrăvit cu flori. Bătaia unui clopot, dimineaţa m-a trezit, sonoră dar streină, precum o limpede, însingurată voce, dintr-o apusă vreme voce, care doar farmecul şi l-a lăsat la noi! Soare trandafiriu privi pieziş de dimineaţă-n uliţa îngustă, lumină oglindind din casa, din zidul dimpotrivă — bucuria m-a cuprins din nou cînd, peste-acoperiş, desupra rufelor zburate-n vînt, zărit-am scama norilor liliachie-n cerul ca de peruzea lichidă. Apoi, cu iute pas, pe-acoperiş cîntînd încet, să strîngă rufele sosi o fată-n capul gol, înaltă şi subţire . . . Mi-am adus aminte de-acea Grazziella a lui Lamartine . . . Acum opt ani, eram mai tînăr, dar nu cu inima, o ! nu cu inima ! La prînz, lîngă San Marc, care părea un patriarh al Siriei şi Smirnei, ne zîmbea soarele-nvelit în boare dintr-un sidef trandafiriu orbindu-ne. El, zidul Dogilor îl încălzea şi Piazza şi forfotitorii vineţi porumbei care tot ciuguleau sub paşii generoşilor streini.
. . . În Galerie

m-aşezasem, lîngă ziarul şi cafeaua cerute. Mă gîndeam, desigur, la ceva. Tinerii iubesc ceva anume. Dar noi — întreaga lume o iubim . . .

În româneşte de L. DIMOV

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RAINER MARIA RILKE

Fîntîna romană

-villa Borghese-

Talere, două, trepte înălţînd
cu bord rotund de marmoră bătrînă,
de sus, o undă, lin căzînd, se-ngînă
cu apa ce-o aşteaptă jos tăcînd,

şi murmurîndei, tainic, ca-ntr-o mînă
făcută cuib, i-arată-un cer cătînd
ciudat de după-un verde somnolînd
cu umbre,-o zare vag străină;

ea însăşi, liniştit, în cupa rară
cerc după cerc se-ntinde fără dor,
doar cîteodată, picur visător,

al muşchiului covor prelins coboară
spre ultima oglindă ce-o-nfioară
egal şi lin, un zîmbet mişcător.

În româneşte de DAN CONSTANTINESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

JUAN RAMON JIMENEZ

Stampă de vară

Soarele se topeşte în apă, marea
dormitează, ca un monstru bătrîn . . .
Departe, prin ceaţa uşoară,
ţărmul de opal.

Vîntul aduce miros de insule
verzi, viziuni de la tropic,
femei cu pielea neagră,
goale sub arborii de mahon
cu crengile încărcate de papagali . . .

După-amiaza moare. Cerul
e galben arămiu somptuos . . .
Stoluri triste îşi iau zborul
spre o grădină iluzorie.

Claritate de lumini aurite
în infinit . . .
Vele roşii, o corabie
se pierde în apusul melancolic . . .

Singurătate

În tine eşti întreagă, mare, şi totuşi
cît de fără tine eşti, ce singură,
ce departe, mereu, de tine însăţi !
Deschisă-n mii de răni, în fiecare clipă,
asemeni frunţii mele eşti;
valurile tale vin şi se duc
ca gîndurile mele,
vin şi se duc,
sărutîndu-se, despărţindu-se,
într-o eternă cunoaştere
şi necunoaştere.
Eşti tu, şi nu ştii,
inima ta bate, şi nu o auzi . . .
Ce plenitudine de singurătate, mare singură !

În româneşte de ANDREI IONESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

UMBERTO SABA

Cîntecul unei dimineți

Inimă, cel din urmă cîntec ți-l aștept,
și mă desfăt gîndind că-l port în mine.

Pe-al mării țărm stingher, nu știu prea bine
dacă în somn sau treaz, am deslușit,
încă aproape prunc, un marinar.
Otgonul era-ntins pînă la stîlpul
de abordaj, și trează tresălta pe
talaz corabia, gata de zbor.
Și-l auzeam cîntînd ușor,
în sine, însă astfel că orașul
îl asculta, și culmi și plaja lină
și mai presus de tot inima mea:

« Mai bine — murmura — să lași iubirea,
dacă nefericirea zace-n ea. »
Vesel era frumosu-i chip, și blîndă
în jur tăcerea și odihna; nimeni
nu se zărea aproape, nici departe;
pe cer soarele strălucea-ntr-o parte,
pe șesul mării,-n ziua-abia născîndă.

E singur, mă gîndeam; dar oare unde
ar vrea să-și priponească mica barcă?
« Așa, micuța mea, așa nu merge »,
zicea cîntarea, cîntecul ce-ntr-una
te urmărește; la tavernă, fată
a tuturor, s-așează lîngă tine.
Ci-n dimineața-aceea cu zări line
ea altceva îți prevestea; și asta
tu, inimă, o știi, căci stranii lucruri
te întrebai mereu: dacă departe
va merge vasul, oare nu-s deșarte
necazurile, și de vină — însumi.
Cîntînd mereu, sta gata de plecare
băiatul; mă gîndeam: E-un lup de mare
cumplit? Ori poate e vreun semizeu?

Tăcu de-odată, și sări pe punte;
suavă, clară amintire-n mine.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ și FLORIAN POTRA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GOTTFRIED BENN

Mediteraniană

Ah, dintre arhipelaguri,
cu portocalii în floare
ruina însăşi se poartă
fără blestem şi nu doare,

pătrunde în nordul sumbru,
în ceaţa cu pas de ştimă,
în rune şi zvonuri stranii,
mediteranic — o rimă:

în vastitate — adevărul
una-i cu drumul cel van,
cum în cenuşa de roze
doarme silicea, Titan,

al tău este însă pasul,
hotarul, timpul-tumult,
crede deplin veşniciei,
nu îi cere prea mult,

din doliul ei ce transpare
cu roze, ruine, noian,
dă lucrurilor durată —
vînt mediteranian.

În româneşte de DAN COSTANTINESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

STEPHEN SPENDER

Atica

Iarăşi, iarăşi văd această formă reînnoită:
umbra dezgolită a unei stînci
conturată pe cer; lin coborînd
către o-ndoitură a braţului; pe urmă scobitura căderii
de la cot spre încheietura mîinii,
în odihnă pe şes.
Iarăşi, iarăşi
braţul acela întins din înaltul umăr
şi sprijinindu-se pe zare.
Ca şi cum dezveliţi la piept
zeii cu capul şi fărîmatele picioare
scăldate în cer sau îngropate-n ţărînă
ar mai avea întinse braţe s-arate
între soare şi cîmpie:
părînd a fi făurit omeneasca
privelişte, asemenea stelelor helene, unde muribunzii
sînt preschimbaţi în piatră la un gest al boltitului aer
zăbovind în nesfîrşita lor îndepărtare.

În româneşte de PETRE STOICA

PIERRE EMMANUEL

Mediterana

Aici se dezbracă esenţiala iubită
a cărei magică nuditate bîntuie ţărmul
cu o absenţă atît de străvezie, încît
se zăresc solzii Styxului scînteind de tăcere
în măreţia domoală a eternităţii.
Şi, niciodată obosită de nuditatea ei,
niciodată obosită de-a fi în sine femeia
mai inexprimabilă chiar decît marea
se-nalţă-n fundul zărilor încremenite,
confundată-ntr-un gest sobru cu cerul:
cu tot aerul de-o diafană asprime,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

totul în ea are ecouri fără de margini,
totul e drum spre depărtări de pure cristale,
şi totul de o vecinătate ireparabilă
căreia misterul celei moarte sau al Morţii
i-aţiţă solitudinea de-amiază
în care ziua se adînceşte într-una prin zi.
E goală, şi Orfeu n-o mai poate cuprinde,
dar ea, fiind acest turn, acest arbore,
acest tors traversat de cer şi de nouri,
această pasăre-nclinîndu-şi gîndul spre Moarte,
acest ochi amoros în care mişună lîna,
acest alb dănţuind şi dintr-odată rănit
de-un colţ de stîncă ivit brusc din memorie,
acest cutreier al lui Orfeu pe morminte,
umbră-narmată pentru-ntîlnirea cu soarele,
Ea, unind în sine pe-Orfeu, Pămîntul şi Umbra,
prin asceza acestei privelişti fatale
îşi închide iubitul în neliniştea lucrurilor
şi, deposedîndu-l de Ea şi de el totodată,
îl azvîrle poveştilor negre ale luminii,
menadelor care sînt ultimele lui cugetări.
Nu, marea sfîşiată de mîini de menade
nu le redă pe Orfeu, ci Cîntecul: un Orfeu
scotocind cu mîinile Euridice-ascuţite,
care face să ţipe corzile-adînci ale mării.

Ea, care a văzut prăbuşindu-se miturile şi pe Icar
şi harfa cerului sfărîmată de noapte
ca de o neîndurată stîncă a lui Promoteu;
Ea, pe care o presimţea Orfeu în Euridice;
Ea, făcînd să răsune scoica Infernului
pe care el mereu o auzea lărmuind în ureche;
Ea, care alăpta sîngele cu întuneric
şi spiritul cu un bleu cumplit ucigaş de azur;
Ea, prin care sîngele nostru-a fost dat cugetării
şi abisul întrupat spre obştească ispită;
Ea, care a răstignit Crucea peste gîndire
şi-a însemnat marea aceasta cu o cruce aprinsă
ca s-o înalţe pe catargul veşniciei sale,
amara Fecioară goală al cărei sex este marea,
Muma cu pîntecele spintecat de armate
dar pe care noaptea o reface la loc totdeauna
şi-o redă orbitoare soarelui Morţii,
printr-o privire lăuntrică privirii însăşi,
printr-o urnire către sîn şi obîrşii,
redeschizînd rana virginizată a naşterii,
preschimbă sîngele şi-ntunericu-n îndurare
iar spiritu-n materia gingaşă a frumuseţii

însă noptatica intimitate a luminii
este cumplită pentru sufletele născute . . .

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

KOSTIS PALAMAS

Lumină atică

Sublimă-i ziua cînd soarele-n zori o inundă
şi-n inelul lumii Atena scapără ca un safir.
Pretutindeni lumină, lumină, şi limpede totul
se-arată, rotundele şi-ntinsele, iată, nimic
nu rămîne al umbrei, nimic în afara
deplinei pătrunderi, sunetul, visul şi ceaţa
zmerite şi mîndre, toate lucesc de-opotrivă.
Semeţul vîrf din Pendelis şi văile lui adînci,
templul cu fruntea-n lumină şi-acea anemonă umilă,
totul şi toate-s aidoma-n cumpăna lumii,
iar tu, lumină, atît de aproape le-aduci, încît
le dezvălui sortirea, anume.

(Din volumul «Fluierul regelui» — Cuvîntarea a VII-a)

În româneşte de VICTOR NITA

CONSTANTIN KAVAFIS

Necredinţă

Astfel lăudînd multe lucruri în Homer, întîlnim şi unul pe care nu-l aprobăm . . . nu vom aproba nici pe Eschil unde spune Thetis că Apollo căutîndu-i la nuntă „a prezis o fericită fecunditate şi copiii sortiţi unei lungi vieţi ferite de boli. După ce a vestit că zeii vor veghea cu dragoste asupra destinului meu, a intonat peanul şi mi-a dat curaj. Şi îmi închipuiam că minciuna nu avea loc în gura divină a lui Phoebus, din care izvorau oracolele. Ori, acest zeu care mi-a cîntat . . . el e acela care mi-a ucis copilul."

PLATON, REPUBLICA

Cînd Thetis se mărita cu Peleu,
la strălucitul ospăţ, Apollo s-a ridicat
preafericîndu-i pe mirii în floarea tinereţii
pentru vlăstarul sortit să urmeze unirii lor.
A spus: Nici o boală, nicicînd, nu-l va atinge,
şi va trăi ani mulţi. — Ascultîndu-l,
Thetis se bucura, căci cuvintele lui Apollo,
iscusitul în profeţii,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

îi părură o garanție pentru viața copilului.
Și pe zi ce Ahile creștea și era
o mîndrie a Thesaliei frumusețea lui,
Thetis își amintea cuvintele zeului.
Dar într-o zi au venit bătrîni cu vești
și au spus despre uciderea lui Ahile la Troia.
Și Thetis își sfîșia vestmintele de porfiră
și scotea de pe ea și arunca
brățările și inelele, pe pămînt.
Și în plîngerea-i de jale și-a amintit trecutul
și-a întrebat: Ce făcea înțeleptul Apollo
Pe unde umbla poetul ce la ospețe
zice atît de frumos, pe unde umbla profetul
cînd fiul mi-l ucideau în tinerețea-i dintîi?
Și bătrînii l-au răspuns că Apollo însuși
s-a coborît la Troia
și cu Troienii l-a ucis pe Ahile.

Herod Aticul

Ah, ce glorie, chiar, și-a lui Herod Aticul!

Alexandru din Seleucia, unul din bunii noștri sofiști,
sosind la Atena spre a vorbi,
găsește orașul gol, căci Herod
era la țară. Și tineretul întreg
îl urmase ca să-l asculte.
Atunci sofistul Alexandru
scrie lui Herod o scrisoare
și-l roagă să i-i trimită pe Eleni.
Și delicatul Herod răspunde grabnic:
« Vin și eu cu Elenii ». —

Cîți tineri din Alexandria acum,
în Antiohia sau în Beryta
(acești retori de mîine pe care și-i pregătește elenismul),
întruniți la banchete de elită
unde discuția e cînd despre frumoase sofisme
și cînd despre gingașe amoruri,
tac, deodată, distrați.
Cupele, le lasă neatinse, alături
și gîndesc la norocul lui Herod —
ce alt sofist s-a-nvrednicit de așa ceva? —
că la cea mai mică dorință a lui, că la cel mai mic gest,
Elenii (Elenii!) îl urmează,
fără să mai discute sau să judece,
fără să mai aleagă; simplu, îl urmează.

În românește de AUREL RĂU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CORNEL MIHAI IONESCU

ATENA ŞI THALASSA

(eseu despre psihomahia necesară)

I. *Psihomahia şi visul*. Pe frontonul dinspre apus al templului doric înălţat pe Acropole întru slava Atenei Parthenos, Fidias a reprezentat în marmură de Pentelic cearta zeiţei cu Poseidon pentru ocrotirea oraşului Atena. Era, după partenogeneza închipuită pe frontonul dinspre răsărit, al doilea episod de seamă din mitografia zeiţei, dar, poate, cel dintîi prin înţelesul lui latent. Dincolo de semnificaţia epică a acestui moment din istoria fabuloasă a cetăţii, « gîlceava » Atenei cu Poseidon exprimă o psihomahie esenţială, un conflict între două energii sufleteşti care traversează întreaga istorie a spiritului elenic.

Două orizonturi lăuntrice dar şi două moduri ale peisajului, a căror incidenţă descriu «moira» ce supune deopotrivă pe zei şi pe oameni, îşi revendică în această figuraţie alegorică dreptul la hegemonie asupra existenţei grecilor clasici. Cel dintîi, al « polisului », o exprimă sub specia finitului static, reglementat de o etică a « măsurii », dedusă din echilibrul de proporţii al umanului. Este tărîmul « legii » şi al legalităţii morale şi sociale, al sacrului instituţionalizat şi antropomorf. Polisul inserează prezenţa omului în economia universului, cu alte cuvinte, alcătuirea lui lăuntrică presupune o determinare antropocosmică.

Al doilea orizont, al mării, este nemărginit şi, totuşi, închis în sine întrucît descrie existenţa ca o perpetuă mişcare fără finalitate şi, prin urmare, fără devenire. O mişcare statică în al cărui sublim, străin de orice « metron », modernii au resimţit îndeosebi nuanţa de monotonie şi plictis, o stare pur estetică ce stimulează, deopotrivă, disperarea şi nostalgia mîntuirii.

Printr-o ultimă reducţie, psihomahia reprezintă două stihii sau, în limbaj presocratic, doi « arhei » care invadează cadrul psihic al elenului şi îşi dispută supremaţia

* Aceste pagini alcătuiesc prima parte a unui eseu mai amplu cu acelaşi titlu.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

în limitele lui. Iar în termeni de stilistică tradițională, ea exprimă tensiunea subtilă între doric, ionic și corintic, atît în arhitectură cît și în stilul de existență grecesc.

Castitatea vag androgină a Atenei, glacială și fermă, precum și rigoarea ei militantă întruchipează în mod fericit propensia spre cristal și asprime anorganică a doricului. De aceea, arbitrarul unei celebre «sincronii» stabilite de Oswald Spengler în *Amurgul Occidentului*, (artă dorică: 1 100—650 î.e.n. — artă gotică: 900—1 500 e.n.) se va reduce mult dacă reținem din gotic nu atît elanul și sensibilitatea metafizică, proprii, de altfel, spiritului «faustic», cît, mai ales, duritatea aristocratică și intransigența de conchistador a duhului teutonic.[1]

În schimb, Thalassa reprezintă un cadru fizic în care « fausticul » se poate instala cu un sentiment de deplină articulare în ritmul universal. Corinticul vădește, spre deosebire de finitudinea strict cristalizată a doricului, un instinct mai adînc al infinitei proliferări a organicului. Față de aceste două extreme stilistice, ionicul ar fi un termen de articulare și echilibru. De aceea insinuările duhului mării în rigoarea plasticii dorice, căreia îi dă elan și suplețe organică, se fac în forme împrumutate acestui ordin. Erechteionul, cu straniile lui asimetrii de concepție, precum și micul templu al Atenei Niké de pe Acropole conferă neînduplecatei zeițe suavități de briză marină.

O altă « sincronie » a lui Spengler, nu mai puțin seducătoare, apropie plastica ateniană de la Myron la Fidias (460—330 î.e.n.) de epoca barocului și a rococoului muzical (de la Bach la Mozart). Acum subtilitatea asocierii stă într-un anume transfer de atribute de la un termen la altul al ecuației. Printr-o astfel de optică sincretică muzica descrie acea specie paradoxală de cinetică imobilă înglobată într-o armonică configurație arhitectonică iar plastica dobîndește suplețea și pulsul unei mișcări muzicale eternizată într-un instantaneu de supremă euritmie. Categoria comună care asociază cele două epoci de artă este ceea ce Nietzsche numise în *Nașterea tragediei* expresia « apolinică » a muzicii clasice. Nereida aflată în Agora (probabil opera lui Timotheus, cca. 400 î.e.n.) dar mai cu seamă friza Panateneelor și grupul « ergestinelor » care țes vălul Atenei (442—438 î.e.n.)[2] aparțin în felul acesta, unui doric atenuat de grația volutelor ionice. Cea mai paradoxală « sincronie » spengleriană este, însă, aceea dintre « arta corintiană » și muzica lui Beethoven. Prin aceeași lege a transferului și a participației care încheagă lăuntric analogiile filozofului ar trebui să ne imaginăm un Beethoven de grație maladivă și un ordin corintic agitat de convulsii olimpiene.[3]

---

[1] Dar, trebuie să recunosc, fermecătoarea aberație a lui Spengler explică, în schimb, construcția în același timp cu Parthenonul (sec. V î.e.n.), a templului doric de la capul Sunion, închinat zeului "faustic" în esență Poseidon.

[2] Neoclasicismul modern agreează în mod deosebit această captare în obiectul plastic a unei euritmii desăvîrșite. Întocmai ca în friza lui Fidias, al treilea imn din *Le Grazie* de Ugo Foscolo (dedicate sculptorului Antonio Canova) nu descrie vălul Atenei ca *obiect* finit ci *procesul* în care este țesut și și în care Grațiile se manifestă ca energii spirituale civilizatoare ce acționează convergent sub blînda oblăduire a zeiței.

[3] Cel mai mare templu din Grecia continentală, cel dedicat la Atena lui Zeus Olimpianul are o pteromă în stil corintian. A fost început din ordinul lui Antiochus IV Epifanes (175—164 î.e.n.) și terminat abia în 13 e.n. sub împăratul Hadrianus.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Paradox simetric, dacă nu ne decidem să reducem prin nuanțări ulterioare sfera de arbitrar a asociației lui Spengler. Și dacă el nu și-ar fi avut încă de la început soluția într-o reprezentare, nu mai puțin paradoxală, a lui Nietzsche.

Aceasta explică atît « pathosul » (etimologic) beethovenian cît și olimpiana nostalgie a corinticului prin ipoteza suferinței provocate de un exces ontologic. « Există un pesimism al forței? se întreabă Nietzsche în *Încercarea de autocritică* [1], există o înclinare intelectuală pentru duritate, oroare, cruzime, nesiguranță a existenței datorate unei sănătăți înfloritoare, abundenței de forță vitală, unui prea-plin de viață? Această plenitudine excesivă nu presupune oare, ea însăși o suferință? . . . există oare o nevroză a sănătății? »

Substanța ultimă a existenței ar fi pentru filozoful geman această durere universală provocată de un exces ontic, pe care instinctul dionisiac al vieții o surprinde cu maximă acuitate. Și pentru a face posibilă existența întemeiată pe acest substrat, elenii l-au disimulat sub aparențele de calm oniric ale « vălului Maiei », clădind între ei și Unul Primordial « universul intermediar și estetic al zeilor olimpieni ». Beția dionisiacă a contopirii cu Marele Tot se decantează în armoniile de zenit ale unei forme pure ce se odihnește în desăvîrșirea ei plastică și în certitudinea « principiului individuației » ei. Exorcismul sentimentului dionisiac al vieții se realizează nu prin suprimarea lui ci prin sublimare în vis apolinic. Sinteza acestor două principii constituie, pentru Nietzsche, originea tragediei atice. Lipsa « măsurii » rămîne un atribut al vîrstei pre-apolinice (a Titanilor) și a civilizațiilor ne-apolinice (barbare).

Expresia cea mai pură a spiritului apolinic este « rigiditatea majestuoasă a artei dorice și a concepției dorice asupra lumii ». În schimb muzica, « arta fără formă », perpetuează « impulsurile orgiastice ale unui popor, » redeșteptînd de fiecare dată în el « spaima și cutremurarea ». Singurul ei element apolinic este puterea plastică a « undelor ritmului »; esența ei rămîne, însă, « violența convulsivă a sunetului, torentul melodiei și universul incomparabil al armoniei ». « Muzica lui Apollon era o arhitectură sonoră de ordin doric », al cărui complement literar este eposul homeric. Din propria ei substanță, muzica lui Dionysos naște poezia lirică, printr-o infinită reiterare. « La musique, la musique toujours recommencée ». Între Homer și Pindar a răsunat « flautul orgiastic » al lui Olympos Frigianul, ale cărui arii în modul cromatic pe care l-a inițiat stîrneau, încă în epoca lui Aristotel, un « entuziasm delirant. » Ca artă care « reîncepe fără încetare », muzica este, asemeni mării, de specie stihială, adică o « artă a infinitului », cum o numește Spengler. Perfida ei insinuare în finitudinea onirică a duhului atic înseamnă, de fapt, o suavă dar irezistibilă agresiune a asianismului.

În sublimarea descrisă de Nietzsche psihomahia reprezentată pe frontonul lui Fidias își află soluția la nivelul formelor estetice ale spiritului printr-un echilibru al termenilor constant menținut în cadrele ordinei, măsurii și legii. Mai mult decît o formă în sine, polisul este un exorcism al mării.

Cunoașterea științifică, profund solidară cu această orientare a artei grecești, va încerca prin mijloace proprii să rezolve în același spirit disputa Atenei cu Dionysos.

---

[1] Este prefața la ediția din 1886 a cărții lui, *Nașterea tragediei din spiritul muzicii* (1872), subintitulată, de data aceasta, *Civilizația greacă și pesimismul*.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Dar momentul teoretic este oarecum secundar întrucît, după cum observă Nietzsche, « grecii au făcut inteligibil sensul ascuns și adînc al concepției lor despre artă [1] nu cu ajutorul noțiunilor ci cu ajutorul imaginilor limpede semnificative ale universului zeilor lor ». Cu toate acestea, soluția identică a psihomahiei nu dovedește cu orice preț rolul secundar al gîndirii teoretice, ci, poate, mai curînd un grad foarte înalt de omogenitate a culturii elene în perioada clasică. [2] Și, mai ales, nu exclude posibilitatea unei tehnici proprii a exorcismului, a cărei desăvîrșire poate fi deopotrivă de fascinantă.

Spengler intuiește un adevăr adînc atunci cînd afirmă că la Greci orice simbolică provine dintr-un *Weltangst*, dintr-o spaimă cosmică (în care regăsim o componentă a sentimentului dionisiac) și constituie un mod de apărare organică (cap. III — *Macrocosmosul*). Arta a exorcizat « oroarea sacră », instituționalizînd cultul zeilor și dînd sacrului reprezentări antropomorfe. Știința încearcă ceva asemănător, vrînd să elimine din sistemul categoriilor ei infinitul și iraționalul. Imnul lui Cleanthes către Zeus exaltă acest efort suprem al spiritului grec: « Tu știi să readuci în limitele lor lucrurile care și-au depășit limitele. Prin tine dezordinea devine armonie iar ura devine iubire ».

De aceea, « simbolul originar » al spiritului grec va fi spațiul finit, « punctiform », corpul izolat, « soma » orficilor sălășluind într-un prezent absolut, fără devenire și istorie interioară sau exterioară. « Cultura antică, spune Spengler, n-avea memorie... Ea trăia în prezentul pur . . . al cărui cel mai însemnat simbol era columna dorică . . . »

Ceea ce Lucian Blaga numea « rezistența față de ideea de devenire » (*Știință și creație*, cap. *Modele de gîndire științifică greacă*) apare în deplină evidență în gîndirea lui Heraclit. Pentru acesta, devenirea este pendularea circulară a unor faze contrarii în sistem închis, « contaminat de perspectiva statică greacă. » După cum rezistența față de ideea de infinit se vădește întru totul în acea reprezentare a timpului împărtășită de aproape toți presocraticii, ca durată omogenă și ciclică în « eternă reîntoarcere »

Însuși Anaximandru, singurul dintre « fizicienii » pentru care « arheul » nu mai este o stihie concretă ci un *apeiron*, adică o « natură indefinită », nu înțelege prin aceasta *infinitul* în accepție « faustică », adică occidentală și modernă. Haosul grec este o realitate determinată în extensie (finită) dar indeterminată în intensie (in-definită).

Un alt fapt legat de aceasta este însă mult mai important pentru adîncirea înțelesului înscris de Fidias în friza Partenonului. *Apeironul* este substanța primordială de maximă indeterminare. Toate formele individuate ale lumii vor repezenta nu substanțe ci numai calități diverse, adică grade de determinare. Stihiile se opun numai

---

[1] Nietzsche "consideră știința sub optica artistului iar arta sub optica vieții." "Existența și universul nu se pot justifica în eternitate decît ca fenomen estetic". Pentru acesta, concepția despre artă a Grecilor este revelatoare pentru concepția lor despre existență.

[2] Omogenitate pe care Spengler o surprinde cu acuitate atunci cînd afirmă că "între structura polisului antic și geometria euclidiană... există o profundă conexiune de formă". În consens cu el, Blaga vă urmări în *Orizont și stil* coerența cu care toate expresiile spiritului grec definesc "tendința tipizantă" pe care o adoptă „năzuința formativă" în aria acestei culturi. Relua, de fapt, o remarcă făcută încă din 1924 în *Probleme estetice*: „Una și aceiași năzuință formativă zace la temelia tuturor creațiunilor spiritului grec, fie că e vorba de geometria euclidiană sau despre structura spațială a templului grec fie că e vorba despre formele dumnezeești ale Venerei sau despre ritmul sufletesc al unui erou din drama lui Sofocle."

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

întrucît reprezintă valori diferite ale entropiei cosmice. Conflictul Atenei cu Dionysos exprimă, de fapt, distanţa între două niveluri de determinare cosmotică a plasmei originare. Dar întrucît reducţia *apeiron*-ului la determinat nu poate fi absolută, chiar formele cu cea mai înaltă entropie păstrează un germene iraţional.

Teoria lui Anaximandru ne sugerează ideea că pînă şi formele suprem cosmotice se organizează în jurul unui nucleu de indeterminare. Aşa după cum « Elementele » lui Euclid, teoria corpusculelor triunghiulare la Platon sau teorema lui Pitagora nu exclud cu desăvîrşire iraţionalul (insinuat în radicalii din doi şi trei.) Aşa după cum tragedia atică nu suprimă dionisiacul ci presupune cu necesitate tumultul lui şi conflictul lui sublimat cu apolinicul.

Filozofii eleaţi, întruchipări ale geniului doric, exclud cu desăvîrşire iraţionalul « devenirii » şi al « infinitului » dar prin fervoarea logicii cu care urmăresc aceasta, *îl regăsesc* în paradoxie. Fizicienii din Milet *pornesc* de la o premiză paradoxală: întrupînd spiritul ionic, îşi propun să reducă la maximum indeterminarea în modelele gîndirii lor ştiinţifice. Ei convertesc paradoxia iniţială în anumite categorii care stau la originea spiritului ştiinţific modern. Dar atît plastica dorică cît şi concepţiile fizicii presocratice exorcizează iraţionalul fără a elimina nucleul de indeterminare în jurul căruia se constituie fiecare din aceste forme spirituale.

II ALEXANDRIA şi ERINIILE BOLNAVE

Gîndirea lui Anaximandru dezvăluie unul din cele mai subtile resorturi ale echilibrului grec, paradoxal echilibru întemeiat pe un nucelu ireductibil de haos prezent în miezul tuturor formelor existenţei. De aceea lupta dintre cetatea legii şi marea dezmărginită este sortită, în puritatea liniei lui Fidias, unei armonii ontologice pe care doar asiatica dezmărginire a elenismului o va destrăma.

Centrul de echilibru al acestor două orizonturi, cel în fiinţa căruia incidenţa lor devine, deopotrivă, destin şi libertate, este omul, « măsură, după Protagoras, a tuturor lucrurilor», a mării şi a cîmpiei cum îl elogiază corul din *Antigona* lui Sofocle.

Marea şi cîmpia sînt spaţii ale energiei fertile şi ale muncii încordate şi lucide; zonele limitrofe, ţărmul umbrit de copaci concentrează acest echilibru dar îi relaxează tensiunile printr-o somnolenţă suavă, în care oniricul imaginii apolinice tempereazǎ magia cîntului de flaut ca într-o epigramă de Platon :« Lin lîngă pinul alpin, umbritor şi cu limbi foşnitoare,/Fă-ţi călătorule drag, un popas, căci sub brizele mării /Curge-un izvor cîntăreţ, cu plăcute volute de flaut./Unge-ţi cu cîntecul lui ostenelile genelor tale ». În această alternanţă de spaţii logice şi onirice, în această intermitenţă a visului se desfăşoară relieful psihic al Grecilor clasici, în ritm de somnolenţă safică: « Copaci la ape-n care cristale cîntă/pe locuri simple de trandafiri umbrite/cu foşnet frunza tremură-n noi şi îmbie/somnul cel dulce.. »

Acest biotop rezumă echilibrul şi suspendă energiile care-l compun; este un spaţiu de elecţiune de o mare concentraţie a sacrului în care hierofania poate dobîndi valoarea mîntuirii, cum nădăjduieşte Ajax în tragedia sofocleană: « Ce bucurii aşadar vor mai fi / să lumineze în mine? /Fie de-ar fi să mă aflu măcar/ unde o apă cu pomi se împrejmuie/unde o mare împrejmuie lina / săgeata acelui pămînt, / în vîrful căreia e, sfînt, Sunionul. / S-o salutăm pe Atena cea Sacră ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În idila alexandrină, cum e cea a lui Moschos din Siracuza intitulată *Marea și uscatul*, centrul de echilibru nu mai este incidența celor două orizonturi ci se disloca, fiind marea însăși, imprevizibil proteică și care prin « narcisism cosmic » devine uraniană, capătă un reflex ceresc. Biotopul se destramă și se reface mereu, dar în funcție de elementul variabil, nu de cel statornic al relației.

Destrămarea tot mai accentuată a acestui biotop, așa cum o putem urmări în istoria plasticii și a liricii grecești, exprimă de fapt degradarea instinctului topic al Grecilor, adică a unui anumit sentiment al spațiului și a articulării într-un orizont ontologic.

Poezia neogreacă va nuanța expresiile acestui motiv cu accente particulare produse de mirajul perspectivelor într-un cosmos deschis și de suferința desacralizării spațiului. În cadențele amplu retorice ale *Imnului către Atena* (1889), ecou de romantism tardiv, vizionar și mesianic, Kostis Palamas reface din perspectivă olimpiană și sub egida Atenei peisajul clasic al Greciei în care stihiile se întrepătrund armonios și își află limitele una în alta: « Albă cetate, cetate preafericită, bucură-te ! . . . Aici întreaga natură respiră noblețe și sfințenie. Întinsă ca o cîmpie, marea scînteiază în depărtare, iar glia unduiește ca o mare brăzdată de valuri . . . A ta e marea pe care într-o zi o vor brăzda corăbiile renumite, răspîndind faima ta pe alte țărmuri, inspirînd teamă dușmanilor tăi și luîndu-se la întrecere cu Nereidele. A ta este glia care rodește din belșug smochinele verzi, spicele galbene și strugurii roșii ».

În poezia lui Ghiorghios Seferis asupra Argonauților apasă un destin al peregrinării, vrajă malignă a mării dezmărginite. Destinul nu mai este acum echilibrul calm al celor două orizonturi ci doar unul din ele care îi închide și îi consumă în magia sa. Ulisidul lui Seferis rătăcește fără noimă purtînd cu sine nostalgia unei înțelepciuni tîrzii a « omului din umbră / care aude doar vocile joase / ale mării și pămîntului în punctul întîlnirii cu soarta. » (*Bătrînul*)

« Marea ondulată devine totalitară, se insinuează în venatura rîurilor și dă puls acvatic cîmpiei, urcă povîrnișul munților « cățărîndu-se ca mercurul termometrului, / spre izvoarele din munți. » (*În maniera lui G. S.*) Modelează peisajul polisului după un ritm de devenire statică, de val hieratic (semnificativ motiv ornamental în ceramica clasică) ce repetă indefinit același nucleu de peisaj: « Trei stînci, cîțiva pini calcinați și-un pustiu / paradis; și mai sus un același peisaj copiat reîncepe: / trei stînci într-o formă de portal, ruginite / cîțiva pini calcinați dați cu negru și galben / și-o căsuță pătrată îngropată-n var. / Și mai sus tot la fel de mai multe ori / același peisaj reluat, în trepte, / pînă la orizont, pînă la cerul primind amurgul » (*Trei stînci*). Între polisul degradat în peisaj reiterat și « marea veșnic reîncepută », cum prea fericit a numit-o Valéry, arhipelagul alternează, după același puls, insule, « glasuri ale Domnului pe ape » și suprafețe de mare. Un același ritm cosmic traversează și unifică, dar acum sub egida lui Dionysos, cele trei grade de entropie a peisajului grec. Biotopul clasic se amplifică pentru Seferis la proporții cosmice, tot așa după cum polisul va deveni pentru alexandrini, « orașul universal ».

Dar aceasta nu este altceva decît o formă mai perfidă pe care o ia irealitatea sentimentului topic la grecii decadenței și în care reapar, ireductibile prin nici o logică, paradoxele eleate: « Stranie lume / exclamă Seferis, ei se cred în Attica / și

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de fapt nu se află nicăieri . . . » Sub această zodie a « rătăcirii » uscatul dobîndește rarefacția și indeterminarea apei. Atena, cetatea legii, devine un « ailleurs » indefinibil ca orice punct al mării.

Pentru Grecii clasici energia care menținea solidare cele două orizonturi ale existenței, era sacrul difuz în natură. Decadența alexandrină instituie o epocă profană a « eriniilor bolnave » în care echilibrul ontologic se degradează în forme de vehemență și exces. Una din ele este hegemonia absurd ritmată a mării care devine spațiu al « rătăcirii. »

Într-o altă formă, biotopul se descompune, polisul refuză dezmărginirea și se închide în sine iar marea se retrage într-o călătorie fără sfîrșit.

În poezia lui Constantin Cavafis această sfîșiere dobîndește acuități unice în toată lirica neogreacă. În bună tradiție alexandrină, polisul se hipertrofiază, la proporții haotice și monstruoase, adoptînd proteismul mării. Singurătatea în acest oraș mondial devine ciudatul paradox al claustrării în dezmărginire.

Dar destrămarea biotopului urmează și un alt sens : polisul care refuză marea se degradează și scade, devenind o incintă de ziduri, asemeni unui destin care blochează într-un punct aleator o devenire liberă.

Peregrinarea fără noimă a Argonauților lui Seferis ca și claustrarea deplînsă de Cavafis sînt deși opuse, fărîme de « destin » advers, adică de echilibru stihial dislocat prin excesul unuia sau al celuilalt termen. De aceea nostalgia vizează de fiecare dată reîntregirea sferei de existență cu acel complement care i-ar restitui plenititudinea și armonia .« Interiorul » lui Cavafis nutrește speranța unei ferestre spre mare : . . . « Cînd se va deschide / o fereastră, atunci va fi mîntuirea. / Dar ferestrele nu pot fi aflate / sau poate nu știu eu să le aflu. »

Dimpotrivă, istovit de peregrinare, Argonautul lui Seferis nădăjduiește claustrarea într-un spațiu de grație care echilibrează orizonturile. O imersiune ritualică în atmosfera lui de sacralitate restituită : « Știu un pin care se pleacă peste o mare departe. La amiază, el dăruiește corpului obosit o umbră măsurată ca însăși viața noastră și seara un vînt curgînd prin acele lui înfiripă un cîntec straniu ca de suflete ce-au învins moartea în clipa cînd încep să devină iar piele și buze. Odată am vegheat sub acest copac. În zori eram nou de parcă mă cioplise în clipa aceea în cariera de piatră. »

Impulsul secret al acestei poezii stă în aspirația spre o nouă sacralitate a lumii iar pasiunea ei disimulată întemeiază o adevărată soteriologie. Dar pînă la împlinirea ei, psihomahia închipuită de Fidias pe frontonul Parthenonului rămîne o sfîșiere fără har.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unde fîşii de lumină se vîntură
ca uragane-n cerul ce vuieşte
(Nori în cutreier, clare
împărăţii de sus! Întredeschise
uşi spre un Eldorado înalt!)
şi marea care aşchie de aşchie,
lividă, se schimbă la culoare
aruncînd pe ţărm în vîrtejuri
întortochiate spuma;
vîntul ce se naşte şi moare
în ceasul care se posomorăşte lent
de te-ar stîrni şi pe tine acuma,
dezacordat instrument,
inimă.

Mediterana

(fragmente)

În vîrtejuri se-nvolbură
peste capul meu înclinat
un zvon de aspre cîmpuri.
Frige pămîntul cutreierat
de oblice umbre de pini,
iar marea, departe, e închisă privirii,
nu de crengi, ci de arşiţa ce cîteodată
irumpe din solul încins.
Cînd mai surd sau mai tare clocotul
de ape rostogolite
de-a lungul ţărmului vast mă ajunge:
sau uneori e un bubuit şi-o aversă
de spume pe stînci.
Îmi ridic faţa, şi iată-ncetează
răgetele de-asupra capului meu; şi ţîşnesc
spre apele vuitoare,
săgeţi albe-azurii, două gaiţe.

Bătrîn, mă simt îmbătat de vocea
ce iese din gurile tale cînd se închid

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unde fîșii de lumină se vîntură
ca uragane-n cerul ce vuiește
(Nori în cutreier, clare
împărății de sus ! Întredeschise
uși spre un Eldorado înalt !)
și marea care așchie de așchie,
lividă, se schimbă la culoare
aruncînd pe țărm în vîrtejuri
întortochiate spuma;
vîntul ce se naște și moare
în ceasul care se posomorăște lent
de te-ar stîrni și pe tine acuma,
dezacordat instrument,
inimă.

Mediterana

(fragmente)

În vîrtejuri se-nvolbură
peste capul meu înclinat
un zvon de aspre cîmpuri.
Frige pămîntul cutreierat
de oblice umbre de pini,
iar marea, departe, e închisă privirii,
nu de crengi, ci de arșița ce cîteodată
irumpe din solul încins.
Cînd mai surd sau mai tare clocotul
de ape rostogolite
de-a lungul țărmului vast mă ajunge:
sau uneori e un bubuit și-o aversă
de spume pe stînci.
Îmi ridic fața, și iată-ncetează
răgetele de-asupra capului meu; și țîșnesc
spre apele vuitoare,
săgeți albe-azurii, două gaițe.

Bătrîn, mă simt îmbătat de vocea
ce iese din gurile tale cînd se închid

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ca nişte clopote verzui şi s-aruncă
îndărăt şi se sfarmă.
Casa verilor mele îndepărtate
ţi-era alături, o ştii,
acolo în satul unde soarele pîrjoleşte
şi-nnourează văzduhul ţînţarii.
Ca şi-atunci acum în prezenţa ta împietresc,
mare, dar cu nimic mai vrednic
nu mă cred de solemna mustrare
a respiraţiei tale. Tu mi-ai spus mai întîi
că măruntul ferment
al inimii mele era doar un moment
al tău; că-ntruchipa pentru mine
legea ta plină de riscuri: să fii vast şi divers
şi stabil totodată:
să mă golesc astfel de murdăria toată
aşa cum faci tu care-arunci pe talazuri
printre dopuri de plută alge stele de mare
inutilul moloz al abisului tău.

Aş fi vrut să mă simt aspru şi esenţial
asemenea pietrelor pe care le rostogoleşti
mîncate de sărătură;
stîncă-n afară de timp, mărturie
a unei voinţe reci ce nu trece.
Altul am fost: om încordat ce priveşte
în sine, în ceilalţi, clocotul
vieţii fugare — om ce-şi întîrzie
fapta, pe care nimeni, apoi, n-o distruge.
Am vrut să-ncerc răul
care roade lumea, măruntul cusur
al pîrghiei ce opreşte
maşinăria universală; şi-am desluşit toate
întîmplările clipei
parcă gata să se desfacă într-o surpare.
Urmat, făgaşul unui drum mi s-a interpus
în inimă, cu-ndemnul lui ; şi poate
îmi trebuia cuţitul ce retează,
mintea care desparte şi decide.
Alte cărţi îmi trebuiau mie,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nu pagina ta bubuitoare.
Însă nimica nu regret: tu încă-alini
lăuntricele vijelii cu-a ta cîntare.
Delirul tău suie spre stele în sfîrşit.

Dacă-aş putea măcar să înfrînez
în ritmul meu plăpînd
ceva din aiurarea ta;
sortit mi-a fost să-mi acordez
pe vocile tale graiul meu bîlbîit: —
eu care visam să-ţi răpesc
cuvintele sărate
în care arta şi natura se confundă,
pentru-a-mi ţipa mai potrivit melancolia
de copil îmbătrînit care nu trebuia să gîndească.
În schimb n-am decît literele fruste
ale dicţionarelor, şi-ntunecata
voce care grăind de dragoste se stinge,
se face jalnică literatură.
Nu am decît aceste cuvinte
care ca şi femeile de stradă
sec dăruiesc cui ştie să le cheme;
nu am decît aceste fraze obosite
pe care mi le pot fura chiar mîine
studenţi de rînd în strigăte adevărate.
Iar vuietul tău creşte, şi se dilată
albastră umbra nouă.
Pe rînd mă lasă gîndurile-n drum.
Simţuri nu am; nici sens. Sînt fără margini.

Risipeşte tu, dacă vrei,
această viaţă vlăguită ce se şterge,
ca sub burete linia
trecătoare de pe-o tăbliţă.
Aştept să mă re-întorc în ciclul tău,
se umple risipirea mea trecînd.
Venirea mea era mărturie
a unei ordine de care umblînd am uitat,
jurară credinţă cuvintele mele
unei întîmplări imposibile, şi-o ignorară.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Dar oridecîte ori am auzit nelămurit
prea dulce prăbuşirea ta pe ţărmuri
înfricoşarea m-a cuprins
ca pe un om fără memorie
cînd îşi aminteşte de ţara sa.
Cu lecţia învăţată
mai mult decît din gloria ta
făţişă, din gîfîiala
ce-aproape n-are zvon
a unui pustiit amiaz al tău,
mă redau ţie plin de umilinţă. Nu sînt
decît cenuşa unui tirs. Prea bine ştiu: să ard,
acesta, şi nu altu-i rostul meu.

În româneşte de ŞTEFAN AUG. DOINAŞ

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DESTINUL CULTU
AL MEDITERAN

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ALDOUS HUXLEY

MĂSLINUL

POMUL VIEȚII; BODHI; IGGRADSIL ȘI RUGUL ARZĂTOR

Populus Alcidae gratissima, vites Iaccho,
formosa myrtis Veneri, sua laurea Phoebo . . .[1]

Pretutindeni, și mai înainte ca lumea să fi fost laicizată, din toate timpurile, omii au fost idolatrizați. Nu e lucru de mirare, pomul fiind o creație nntrinsec «numenală». Solidificat, un puternic izvor de viață urcă în trunchi, îse răspîndește în crengi, se împrăștie într-o pulbere de frunze și flori și fructe. Cu o înceată și tăcută ferocitate, rădăcinile sfredelesc neîncetat adîncul pămîntului. Gingașă, dar necunoscînd împotriviri, viața luptă cu pietrele netrăitoare și le supune. Pe jumătate ascuns în întuneric, pe jumătate lăfăit în aerul cerului, pomul stă înfipt, măreț, — un zeu vădit. Și astăzi încă îi simțim maiestatea și frumusețea — simțim în anumite împrejurări însușirea lui, oarecum înfricoșătoare, de a fi *altfel:* ciudat, potrivnic. Pomii, cînd stau grămadă, pot fi aproape îngrozitori. Sînt niște diavoli, în uriașele păduri de pini de la miază-noapte, în mișunătoarea junglă ecuatorială. Numai într-un codru îți dai uneori seama de tăcere — densa, închegata, via tăcere a pomilor; îți înțelegi atunci singurătatea în mijlocul unei vaste

[1] Enumerare de arbori sacri, în Bucolica a VII-a (62—61) a lui Vergiliu: *Plopul, neapus de plăcut lui Heracle, vița de vie, — plăcută lui Bacchus, Frumoasele tufe de mirt, — lui Venus; laurul, — lui Phoebus.* (n.r.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mulțimi de prezențe străine. Herne Vînătorul era cu mult mai înalt decît strigoiul paznicului de vînătoare de la Windsor. Era de bună seamă o supraviețuire a lui Jupiter Cernurnus, scoborîtor în spiță dreaptă din Zeus Cretanul, zeu al pădurii care în unele înfățișări era înspăimîntător, ba și vătămător:

El dă ocol bătrînului stejar
Şi-aruncă vrăji pe vite, pomi şi ierburi
Preface-n sînge laptele din uger
Sunînd a spaimă fierul unui lanț.[1]

Iată că și într-o pădure regală, la numai douăzeci de mile de Londra, niște copaci înghesuiţi însuflă groaza. Singuri sau în grupuri mici, pomii devin zeități blînde.

Ostilitatea pădurii se atenuează în parcuri și livezi, unde își schimbă semnul emotiv; acesta, din apăsător sinistru, devine încîntător. Îmblînzite sau izolate, aceste izvoare dătătoare de viață extra-omenească aduc răcoare spiritelor scorojite de prăfoasele relații cu lumea. Poezia e numai boschete și crînguri. Gîndul te poartă la Milton, zugrăvind peisajul grădinei edenice, sau la Pope, la Twickenham[2]. Îți aduci aminte de sicomorul lui Coleridge și de naivele cugetări ale lui Marvell[3] într-o umbră verzuie. Dragostea lui Chaucer pentru copaci era atît de necuprinsă încît s-a simțit îndemnat să ne enumereze un întreg catalog pentru a o exprima:

«Dar Doamne, cît de vesel și de mulțumit eram ! / Căci pretutindeni unde ochii mi-aruncam / Zăream doar pomi cu frunză fără moarte, / Fieștecare-n soiul lui, cu vlaga proaspătă și verde / Precum smaragdu-îmbucurînd vederea. / Stejarul ziditor, gorunul cel vîrtos, / Stîlpnicul ulm, la sipete și naie de folos, / Şi cimişirul de cimpoi, — legat la capăt și de bice, / Falnicul brad, chipresul ce de bocet zice, / Săgetăreața tisă, plopul tolbatec, / Măslinul păcii, lăstarul vieți, nebunatec, / Palmul izbînzii, laur măreț dumnezeesc».

Îmi sînt dragi toți pomii, dar între toți măslinul. În primul rînd pentru ceea ce simbolizează, — pacea prin frunzele lui, și bucuria, prin uleiul lui auriu. Ce-i drept e drept, — coroana de măslin a fost la început purtată de cuceritorii romani la ovații; pacea pe care o vestea era pacea biruinței,

[1] Shakespeare, *Nevestele vesele din Windsor*, IV, 4, trad. V. Bîrna, ESPLA, 1958 p. 258
[2] Poetul Alexander Pope (1688—1744) își avusese reședința la Twickenham, localitate cu vegetație luxuriantă de pe malurile Tamisei, nu departe de Londra (n.r.)
[3] Andrew Marvell (1621—1678) poet, pamfletar și politician englez, contemporan cu Milton (n.r.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pacea care, prea adeseori, nu e decît liniştea istovirii sau a totalei anihilări: Roma şi obiceiurile ei au trecut, şi despre măslin ne aducem numai aminte faptul că reprezenta pacea, — nu şi împrejurările în care o înfăţişa.

Nesiguranţele, curmate, acuma se-ncunună
Iar pacea ne vesteşte că măslinu-i fără moarte.

Sîntem departe de imperatorul trecînd călare în triumf pe străzile Romei.

Asocierea frunzelor de măslin cu pacea poate fi apropiată de asocierea numărului şapte cu norocul, sau a culorii verde cu nădejdea. Este o asociere arbitrară, şi dacă ne e îngăduit s-o spunem, metafizică. Aceasta e pricina pentru care a supravieţuit în imaginaţia populară pînă în zilele noastre. Pînă şi în ţările unde măslinul nu creşte, oamenii înţeleg semnificaţia « ramurii de măslin » şi pot oricînd recunoaşte într-o caricatură politică frunzele lui, ascuţite şi subţiri. Asocierea dintre uleiul de măsline şi bucurie avea o cauză pragmatică.

Aplicat extern, uleiul era presupus să aibă proprietăţi medicinale. În lumea antică cei ce şi-o puteau îngădui obişnuiau să se ungă cu ulei de măsline cu orice prilej. O faţă strălucitoare şi bine lubrificată era socotită frumoasă; era şi semn de prosperitate. Vechilor popoare mediteraneene asocierea uleiului cu bucuria le părea inevitabilă şi evidentă. Obiceiurile noastre nu sînt cele ale romanilor, grecilor şi vechilor evrei. Ceea ce lor li se părea «firesc», astăzi abia dacă poate fi închipuit. Modelele de purtare se schimbă, şi ideile care se asociază în temeiul modelului existînd într-o anume clipă a istoriei vor înceta să fie asociate, atunci cînd modelul încetează de a exista.

Dar ideile care sînt asociate în chip arbitrar, — în temeiul unui principiu sau a lipsei unui principiu, — nelegate de obşteştile modele de purtare, vor rămîne asociate în ciuda împrejurărilor care se schimbă. Trebuie să fii oarecum arheolog ca să-ţi aminteşti vechea şi, cîndva, absolut raţionala asociere dintre uleiul de măslin şi bucurie; deopotrivă de veche, dar cu desăvîrşire iraţională, asocierea dintre frunzele de măslin şi pace a supravieţuit neatinsă pînă în epoca maşinilor.

Surprinzător lucru că bibliolatrii noştri protestanţi au acordat atît de puţină atenţie uleiului care a jucat un rol aşa însemnat în viaţa de toate zilele a vechilor Evrei. Tot ceea ce era unsuros prezenta pentru Evrei o adîncă semnificaţie religioasă, socială şi sensuală. Uleiul era folosit la miruirea regilor, preoţilor şi edificiilor sacre. În zilele de sărbătoare obrajii

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și nasurile bărbaților luceau vîrtos de atîta ulei; o față mată, netedă, era un semn de doliu. Apoi mai erau și grăsimile animale. Carnea grasă constituia o jertfă totdeauna binevenită. Spre deosebire de copiii din zilele noastre, lui Iehova îi plăcea grăsimea de berbec. Închinătorii săi îi împărtășeau gustul. « Mîncați ceea ce este bun » sfătuiește Isaia, « și desfătați-vă sufletul întru grăsimea sa ». Cît despre cei răi și înfloritori, « au mai mult decît le poete dori inima" — și dovada e că «ochii lor s-au holbat de grăsime ». Lumea Vechiului Testament era evident o lume în care grăsimile erau rare și prin urmare prețuite. Unul din principalele noastre izvoare de grăsime, porcul, era un animal tabu pentru israeliți. Untul și osînza presupun pășuni cu ierba suficient de deasă pentru ca vacile să-și poată plimba limbile pe ea. Dar în Palestina pășunile sînt sărace, de scurtă durată și nesigure. Vacile acolo nu aveau lapte de prisos iar boii erau prea valoroși ca vite de tracțiune spre a fi întrebuințați sub formă de seu. Oaia și măslina rămîneau singurele izvoare ale acelei grăsimi trebuincioase din punct de vedere fiziologic, și de aceea delicioase, în care sufletul ebraic își afla atîta desfătare. Cît de intensă era acea desfătare reiese și din felul în care Psalmistul își descrie experiențele religioase: « Fiindcă bunătatea Ta prețuiește mai mult decît viața, gura mea cîntă laudele Tale. Sufletul meu va fi mulțumit și sătul ca de măduva bucăților grase, iar buzele mele Te vor slăvi tresăltînd de bucurie ». În epoca noastră dominată de slănina daneză, și de atotprezenta margarină, nu i-ar trece niciodată prin minte unui scriitor religios să asemene clipele de extaz cu un ospăț copios la restaurantul Savoy. Dacă ar dori s-o descrie în termenii unei experiențe sensuale, e probabil că ar alege o metaforă sexuală. Mesele bogate sînt astăzi prea obișnuite pentru ca să mai fie trecute la rang de ospețe epocale.

« Măslinul păcii » este deci un simbol, și-l îndrăgesc pentru ceea ce reprezintă. Îl îndrăgesc și pentru ceea ce exprimă pe planul esenței estetice; pentru ceea ce este în raport cu peisajul mediteraneean în cadrul căruia își joacă cu atîta frumusețe rolul.

Englezii sînt germani « latinizați în parte ». De n-ar fi fost Wilhem Cuceritorul și dinastia Angevină, am fi și astăzi o națiune de Teutoni, vorbind un dialect neinteresant al olandezei sau danezei. Normanzii ne-au dat limba engleză — această delicat drămuită amestecătură de franceză și saxonă; iar limba engleză a mulat mintea engleză. Prin latină, proveniți din germană: cam aceasta ne este genealogia. În esență sîntem corcituri: acesta e tot hazul nostru. Să fim corcituri e menirea noastră. Dacă dorim să împlinim cum se cuvine această menire, trebuie să ne străduim să fructificăm cor-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cirea noastră. Corpolenţa noastră celtică şi saxonă are nevoie să fie statornic împreunată cu spiritul latin.

În cea mai mare parte englezii au înţeles întotdeauna acest adevăr şi au procedat în consecinţă. De la Chaucer încoace, aidoma rîndunelelor, aproape toţi scriitorii noştri s-au îndreptat, mînaţi de un instinct infailibil către miazăzi, către fantomele Greciei şi Romei, către realităţile vii ale Italiei şi Franţei. În rarele ocazii în care, pierzîndu-şi orientarea, s-au îndreptat spre răsărit sau miază-noapte, rezultatele au fost deplorabile. Operele lui Carlyle stau aici mărturie şi sînt un groaznic avertisment pentru a ne reaminti ceea ce se întîmplă cînd englezii uită de datoria lor de a fi corcituri, apucîndu-se de împreunări incestuoaşe cu neamuri de-acelaşi sînge, — cum sînt zeii teutoni.

Măslinul este emblema de latinitate către care instinctul nostru migrator ne porunceşte neîncetat să ne îndreptăm. În afară de pace şi de bucurie, el simbolizează tot ceea ce ne face specific englezi mai curînd decît teutonici: acele influenţe mediteraneene fără de care Chaucer şi Shakespeare n-ar fi putut nicicînd să devină ceea ce au devenit—învăţînd de la Franţa şi Italia, de la Roma şi Grecia — vreau să spun, cei mai curat pămînteni dintre poeţii Angliei.

Într-un fel, măslinul e un complement al stejarului, iar luminoasele şi bine conturatele peisaje în care apare sînt necesare corectări ale frumuseţii înceţoşate şi nedeterminate ale privileştii engleze. Sub un cer lustruit, măslinii îşi pledează cauza estetică fără sprijinul negurei, al luminilor schimbătoare, al perspectivei atmosferice, lucruri ce dau peisajelor engleze frumuseţea lor subtilă şi nostalgică. În felul ei, o frumuseţe desăvîrşită; dar întocmai ca în cazul aproape tuturor celorlalte bunătăţi, te poţi sătura şi de ea atunci cînd prisoseşte. Constituţia britanică este cea mai minunată invenţie: e însă plăcut, din cînd în cînd, să te întorci şi la principii primordiale fixe, la desfăşurarea riguroasă a argumentului silogistic.

De claritate şi definire se leagă o anumită subţirime a fizicului. În Anglia cei mai mulţi dintre pomii cu frunză căzătoare dau impresia — cel puţin în timpul verii, — de a fi niţel cam obezi. În mitologia scandinavă, Embla, adică ulmul, a fost cea dintîi femeie. Cei ce au trăit vreme îndelungată în tovărăşia unor ulmi bătrîni — şi mi-am petrecut o bună parte a copilăriei sub bogata şi impunătoarea lor umbră — vor recunoaşte că vechii scandinavi erau nişte oameni înzestraţi cu perspicacitate. Există într-adevăr ceva de femeie cu părul răvăşit în aceşti pomi uriaşi, stînd ca de strajă cu umflatele lor masse de frunziş asupra pajiştilor din împrejurimile Londrei.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Iarna devin uriaşe schelete; apoi, pentru un foarte scurt interval, în zorii primăverii, filtrează un nor de abur translucid, de culoarea smaragdului ce pluteşte în văzduh; dar chiar de la începutul lui iunie se și pun pe buhăiala caracteristică oamenilor de vîrstă mijlocie.

În comparaţie cu ei, măslinul pare un atlet în plină formă. Stă înfipt mlădios, cu rădăcinile pe pămînt, iar frunzişul lui nu ajunge niciodată pe de-a întregul opac.

Suflarea aerului adie neîncetat printre subţirelele frunze cenuşii ale măslinului, o rază de lumină se furişează întotdeauna în umbra lui. Pînă la sfîrșitul verii frunzișul pomilor noştri nordici nu mai este decît un uriaş cheag de verde compact. La măslin desişul frunzei e mereu aerisit.

Peisajul ecuatorial este, precum spre marea lui uimire călătorul află, ciudat de asemănător cu peisajul părţilor cu foioase mai dese din sudul Angliei. Aflăm aceleaşi păduri compacte, iar acolo unde omul le-a înlăturat, aceleaşi întinderi de înmiresmată verdeaţă. Priveliştile sînt luminate de acelaşi cer înnourat,—cînd sumbru, cînd strălucitor, și udate de chiar aceleaşi averse calde care fac şi mai apăsătoare zăpuşeala zilelor de iulie în valea Tamisei sau în Devonshire. Ecuatorul e un fel de Anglie estivală, dar ridicată, ca să spun aşa, la o putere mai mare. Falmouth[1] la pătrat este egal cu Singapore. Între zona ecuatorială şi cea temperată se întinde un cordon de secetă; pînă şi Provenţa este un deşert. Ecuatorul e umed; la tropice şi subtropice predomină uscăciunea. Sahara şi Arabia, pustietăţile din India, din centrul Asiei şi din America de Nord alcătuiesc în jurul lumii un brîu de nisip şi stîncă goală. Mediterana se întinde la marginile acestei cingătoare deşarte iar măslinul e pomul ei — pomul unei regiuni de limpezire aflată sub bătaia soarelui şi despărţind umezelile ecuatorului de umezelile nordului. E simbolul unui clasicism prins între două romantisme.

« Şi unde », întreba Sir George Beaumont pe Constable[2] « unde pui copacul cafeniu ? » Răspunsul a fost deconcertant: excentricul artist nu-l punea nicăieri. Nu există copaci cafenii în peisajele lui Constable. Stăruitor de îndrăzneţ, rupînd cu o tradiţie de mai bine de un veac, el îţi picta pomii în verde strălucitor. Sir George, care fusese crescut în credinţa că peisajul englezesc poate fi redat numai în brun-roşcat și ocru crud, rămăsese uluit. Şi Chantrey[3] la fel. Atitudinea lui critică faţă de stilul lui Constable a luat chiar forme concrete. Cînd tabloul « Castelul Hadleigh » a fost trimis la Academie, a luat o oală cu bitum şi a aşternut din belşug peste prim plan un strat de lac cafeniu. I-au trebuit lui Constable cîteva ore de muncă răb-

[1] Port maritim din ţinutul Cornwall. (n.r.).

[2] John Constable (1776—1837) pictor peisagist englez; protectorul său, Sir George Beaumont (1752—1827) a fost unul din marii colecţionari şi donatori de opere de artă ai Angliei. (n.r.).

[3] Sir Francis Legatt Chantrey (1781—1842) sculptor portretist englez autor a numeroase monumente publice din Londra. (n.r.).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

durie pentru a-l răzui: ca să pictezi un pom verde strălucitor și să faci din el un tablou izbutit, e nevoie de un geniu puțin obișnuit. Natura este stînjenitor de scînteietoare și de multicoloră; doar cei mai mari coloriști știu cum să se descurce într-un atît de sclipitor belșug. Neîncrezători în talentul lor, cei mai precauți preferă să transpună realitatea într-o tonalitate mai simplă. În tonalitatea cafenie, bunăoară, Anglia pictorilor din veacul al XVIII-lea apare cronic tomnatică.

În toate anotimpurile anului, măslinul realizează sobra neutralitate de ton pe care pomii cu frunze căzătoare ai nordului o îmbracă doar toamna și iarna. « Unde-ți pui pomul cenușiu? » Dacă pictezi în Provența sau în Toscana, îl plantezi pretutindeni. În orice anotimp al anului peisajul e plin de pomi cenușii. Măslinul este cu prisosință un pom vrednic de penelul unui pictor. Nu are nevoie să fie transpus în altă tonalitate, ci poate fi în întregime redat cu ajutorul unor pigmenți la fel de vechi ca și arta picturii.

Pe vastele întinderi ale scenei mediteraneene, Natura însăși l-a conceput și executat în culorile pămîntului. Copacul verde și fundalul de dealuri pleșuve — aidoma unor oase roase, solul cafeniu-roșcat și chiparoșii și pinii aproape tuciurii stau la îndemîna paletei celei mai sărăcăcioase.

Derain poate reda Provența cu o jumătate de duzină de tuburi de culoare. Cît de instructiv este să compari măslinii lui cu ai lui Renoir! Alb, negru, *terra verde* — reprezentarea pomului verde de către Derain este completă. Dar nu este singura reprezentare completă. Renoir a fost însuflețit de o dragoste pătimașă pentru culori vii și vesele. Acestei dragoste pătimașe i se adăuga o extraordinară virtuozitate în combinarea lor. Nu era în firea lui să se mulțumească cu negrul, cu albul și cu măsliniul pămîntiu-verzui. Pomii lui cenușii au umbre de cadmiu verde, iar atunci cînd privesc spre soare sînt scăldați într-o văpaie trandafirie. Ei bine, nicicînd n-a înfățișat vreun măslin o umbră de culoare mai caldă decît ocrul șters al frunzelor ofilite și al colburilor văratece. Și totuși, acești măslini trandafirii care, în tablourile lui Renoir de la Cagnes, aduc aminte de exuberantele fete din ultimele sale lucrări, — cele unde rozul domnește nestăvilit, par oarecum izbitor de asemănătoare cu măslinii cenușii și reci pe care s-ar spune că-i denaturează. Redarea atît de deosebită a lui Derain, este pe cît de completă pe atît de mulțumitoare.

Dacă aș ști să pictez și dacă aș dispune de timpul necesar, mi-aș consacra cîțiva ani numai și numai picturii unor tablouri cu măslini. Ce belșug de variații pe o singură temă! Mai sus de orășelul Pietrasanta, primele pante ale Alpilor Apuani se ridică bunăoară abrupt de pe șes, într-un șir de terase clădite pas cu pas, de generații de cultivatori perseverenți. Treptele acestei uriașe scări susțin ziduri de calcar nelegate cu mortar și sînt acoperite cu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

iarbă. Şi pe fiece terasă cresc măslinii. Sînt copaci bătrîni, trunchiurile lor sînt noduroase, crengile lor ciudat cotite. Printre frunzele înguste şi ascuţite se zăreşte cerul; iar sub ele, în blînda şi delicata lumină temperată, pasc turmele de oi. În depărtare, la nivel cu ochii privitorului, se întinde marea. Iată un tablou, iată o serie de tablouri.

Dar măslinii nu cresc numai pe povîrnişurile dealurilor, ei cresc şi la şes. Între Sevilla şi Cordova, ţinutul neted ca-n palmă ai zice că e acoperit cu un crîng de măslini. E o privelişte de regiune păduroasă. În alte locuri sînt plantaţi mai răsfirat. Mă gîndesc de pildă la cîmpia de la poalele Maurilor din Provenţa. Primăvara, de-a lungul şoselei de la Toulon la Fréjus, pămîntul arat e de culoarea roşului aprins de Pozzuoli. Deasupra atîrnă măslinii, cenuşii, cu firave umbre negre, în vreme ce frunzele din vîrful coroanei sclipesc albiu pe cer; iar printre măslini, piersicii înfloriţi — tufişuri arzînd parcă în trandafiriul văpăilor unui foc de obuz, contrastînd violent şi neîmpăcat cu solul roşu. Grea problemă, nimic de zis, chiar pentru cel mai desăvîrşit pictor.

În bătaia soarelui, Renoir vedea o scăpărare de roibă, ţîşnind din frunzişul cenuşiu. Sub un cer înnourat, în aşteptarea ploii, măslinii lucesc cu o intensitate egală dar foarte diferită. Acum nu sălăşluieşte nici o căldură într-înşii; frunzele bat în alb, ca şi cum ar fi luminate dinlăuntru de un fel de iradiere lunară. Negreaţa domoală a umbrelor ajunge pînă la întunecimea cea mai adîncă a nopţii. În fiecare pom se află simultan lumina *lunii* şi *bezna*. Cînd se apropie furtuna, măslinii îmbracă alt chip; ies mai puternic în evidenţă, parcă semnifică mai mult în cadrul peisajului. Dar ce? Ce semnifică ei? Însă acestei întrebări — dacă ne încumetăm să i-o punem — natura refuză cu încăpăţînare să-i dea un răspuns limpede. La vederea acestor tainici copaci selenari, totodată atît de întunecaţi şi de strălucitori sub nori, întrebăm şi noi, — aşa cum Zaharia l-a întrebat pe înger: « Ce sînt aceşti doi măslini de-a dreapta şi de-a stînga sfeşnicului? Atunci mi-a răspuns şi a grăit: ştii tu cine sînt aceştia? şi am zis: nu, Doamne; ci a vorbit: aceştia sînt cei doi unşi, care stau în preajma Stăpînului întregi lumi.[1]» Şi-mi închipui că acesta este cel mai explicit şi mai inteligibil răspuns pe care chestionarul nostru, vrednic de un Wordsworth, îl va primi vreodată.

Provenţa e raiul pictorilor iar pomul acestui ţinut, măslinul, e pomul lor prin excelenţă, Dar se arată neliniştitoare semne de schimbare. În cursul ultimilor ani a început să se producă o constantă distrugere a livezilor de măslini. Măreţii pomi bătrîni sînt tăiaţi, lemnul lor e vîndut drept combustibil, iar pămîntul pe care se înălţau cîndva e plantat cu viţă de vie. De azi în cincizeci de ani se prea poate ca măslinul să piară din sudul Franţei,

---

[1] Parafrazare a textului biblic (Zaharia 1,8 urm.) (n. tr.)

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

iar Provenţa să capete cu totul alt aspect[1]. Se prea poate, repet; nu e sigur. Nimic nu e sigur în zilele noastre, afară de schimbare. Pînă şi maiestuoasa stabilitate a agriculturii a fost zguduită de progresul tehnologiei. Acum treizeci de ani, de pildă, fermierii de pe valea Ronului se îmbogăţeau de pe urma viermilor de mătase. A survenit însă invenţia vîscozei. Omizile au încercat să se ia la întrecere cu maşina şi n-au izbutit. Forma trupului femeiesc este acuma înfăşată în pastă de lemn, iar între Lyon şi Avignon dudul şi viermele însoţitor au dispărut aproape cu desăvîrşire. Apoi s-au plantat vii. Dar şi Africa de nord plantase vii. În anii îmbelşugaţi un *vin ordinaire* se vinde în jur de o para litra. Viile au fost la rîndul lor dezrădăcinate şi astăzi prosperitatea văii Ronului se bazează pe piersici. După vreo alţi cîţiva ani, fără îndoială că germanii vor fabrica piersici sintetice, din rumeguş sau din gudron. Iar apoi? — nimeni nu ştie ce va mai fi.

Inamicul măslinului e arahida. *Arachis hypogaea* creşte ca o buruiană pe tot întinsul tropicelor şi seminţele ei sînt 50 la sută untdelemn pur. Măslinul creşte încet, e capricios în privinţa producţiei, necesită multă îngrijire, iar fructul trebuie cules cu mîna. Uleiul de arahide costă pe jumătate cît uleiul de măsline. Italienii care ţin să-şi păstreze măslinii, au interzis aproape cu desăvîrşire întrebuinţarea uleiului de arahide. Francezii în schimb sînt cei mai mari importatori de arahide din Europa. Cea mai mare parte a untdelemnului pe care-l fac este re-exportat; rămîne însă deajuns în Franţa pentru a primejdui măslinii din Provenţa. Vor avea oare parte de soarta duzilor? Sau o invenţie nouă se va ivi la ţanc să le acorde un răgaz? Se pare că, tratat cum trebuie, uleiul de măsline dă un excelent lubrifiant, rezistent la temperaturi înalte. Peste treizeci de ani lubrifianţii minerali vor ajunge rari. Alături de uzina de ulei de ricină, măslinul şi-ar putea din nou redobîndi situaţia. Poate. Sau poate că nu. Viitorul peisajului provensal se află în mîinile chimiştilor. Le stă în putere să-l păstreze aşa cum e, sau să-l prefacă, pînă ce va fi cu totul de nerecunoscut.

Nu va fi prima oară în cursul istoriei când peisajul Provenţei se va schimba. Provenţa pe care o cunoaştem — vii în terase şi livezi de măslini alternînd cu păduri de pini, şi acele deşerturi de calcar şi tufe ţepoase cărora localnicii le spun *garrigues* — este adînc deosebită de Provenţa antichităţii romane şi epocii medievale. Pe atunci aici se întindea un ţinut cu păduri uriaşe. Dealurile erau acoperite de o minunată vegetaţie de goruni şi pini de Aleppo. În *Forêt du Dom* — pădurea care a supravieţuit, putem întrezări cumva cum arătau aceşti codri, ultime avanposturi spre sud ale desişurilor din zona continentală temperată. Astăzi, *les garrigues*, aceste produse terminale ale unei lungi degenerescenţe, le-au luat locul. Istoria

---

[1] Eseul datează din anii interbelici (n.r.)

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

vegetației provensale este istoria unei decadențe și a unei prăbușiri care începe cu gorunul și se încheie cu *la garrigue*.

Procesul de distrugere este bine cunoscut. Copacii au fost tăiați ca lemne de foc și pentru industria navelor. (Arsenalul naval de la Toulon a înghițit pădurea din jur pe o distanță de 4 mile). Industria sticlei și-a croit drumul din șes în munți, aducînd cu sine distrugeri ireparabile. În răstimp, fermierii și păstorii n-au stat nici ei inactivi, pătrunzînd în păduri în căutare de tot mai mult pămînt de arat, dîndu-le foc pentru a face rost de tot mai multe pășuni pentru vite. Puieții germinau din nou — pentru a fi însă mîncați de oi și capre. În cele din urmă se dădură bătuți și ceea ce fusese cîndva o pădure a ajuns să se prefacă într-o țelină părăginită. Îndelungatul proces al degradării își află sfîrșitul în *garrigues*. Şi nici măcar această țelină părăginită nu reprezintă cu adevărat sfîrșitul. Dincolo de autentica *garrigue*, cu tufele ei, cu mătura ei, cu steagul ei pitic și țepos, se mai află o serie de false *garrigues*, care din punct de vedere vegetal sînt mai rele decît cele adevărate. Dinadins sau întîmplător, cineva dă foc arbuștilor piperniciți. Primăvara următoare lăstarii sînt mîncați pînă la pămînt. Un fel de iarbă aspră — *baoues* — în graiul provensal — e tot ceea ce mai izbutește să răsară. Păstorul e fericit: animalele lui se pot hrăni, cum nu puteau s-o facă pe *garrigue*. Dar oile și caprele sînt nesățioase. Noul islaz este curînd suprapăscut. Un soi de iarbă aspră, numită de provensali *baoueo* este smulsă din rădăcini și piere, făcînd loc ferocilor ciulini albaștri și otrăvitorilor crini de pădure.

Crinul de pădure încheie ciclul. Degradarea nu poate merge mai departe. Crinul de pădure rezistă oilor, ba, datorită tuberculelor sale adînc împlîntate, rezistă și focului. Şi prea puțin îngăduie altor plante să crească în vecinătatea lui. Dacă rămîne vreme destul de îndelungată ferită de foc și de animale, *la garrigue* se va preface cu încetul din nou în pădure. Dar un deșert de crini de pădure rămîne cu încăpățînare ceea ce este.

Se depun acum strădanii pentru a reîmpăduri țelinele părăginite din Provența. Într-o epocă cu turiști și fumători sarcina e însă grea, iar întreruperile aduse de foc sînt dese și deprimante. Nu ne putem totuși îndoi de izbînda finală a acțiunii întreprinse. Chimiștii pot cruța măslinii; dar aspectul Provenței se mai poate schimba. Căci adevăratul fundal al măslinului este stratul subțire de calcar de pe dealuri — trandafiriu și alb și albastru șters din depărtare, ca Muntele Sainte-Victoire al lui Cézanne. Reîmpădurite, aceste dealuri vor fi aproape negre de goruni și pini. Dacă deșertul e reînviat, jumătate din raiul pictorilor se va fi dus. Cu tăierea măslinilor, și celeilalte jumătăți îi va veni rîndul.

În românește de N. STEINHARDT

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HUGO VON HOFMANNSTHAL

Misterul spaţiului

Dintre toate călătoriile pe care le-am întreprins vreodată, nici una nu a avut un caracter atît de sacerdotal ca aceea din Grecia. Nu curiozitatea senzorială, nu această senzaţie care constituie şi a constituit de totdeauna motivul atîtor călătorii, este aceea care te îndreaptă într-acolo. Şi totuşi, abia debarcaţi, am fost copleşiţi în primul rînd de acest sentiment. Un sentiment la care ne-am gîndit, însă, cel mai puţin, din clipa cînd am fost întîmpinaţi de o aromă încîntătoare, levantină, îmbinată cu parfumul florilor de portocali, acaţii, dafini şi cimbru.

A fost un pelerinaj al spiritului care ne chema într-acolo, dar uitasem că acel peisaj răspîndeşte şi o altă aromă decît aceea a amintirilor. Prea multe nerăbdări spirituale ne cuprinsese în faţa tuturor celor ce am fi dorit să vedem cît mai curînd, prea multe suflete sălăşluiau în noi ca să nu simţim chemarea atîtor stînci, atîtor resturi de temple. Am descins în forfota unor oameni fantomatici, dar de îndată ce am pus piciorul pe plajă, de îndată ce am pipăit cu tălpile noastre pietrişul, de cum am simţit aerul înmiresmat, însorit şi proaspăt, ne-am pomenit lăsaţi la voia întîmplării. Ne aflam în anticamera dorinţelor şi ne-am dat seama că pînă şi ghizii ne-au părăsit. Nu trecuse decît foarte puţină vreme de cînd vasul străbătuse apele siciliene, « greceşti » şi Goethe se mai afla în preajma noastră. Apoi a rămas undeva în urmă, deopotrivă cu ţărmul italic. Într-o singură clipă ne-am seama că el nu fusese nici măcar un roman. Între noi şi el se interpusese imensul cap al Junonei Ludovisi. Ne-am adus aminte că, în realitate, el nu a văzut niciodată o antichitate reală, necum vreo statuă din veacul al V-lea, iar serenitatea pe care a afişat-o la bătrîneţe, în convorbirile sale cu Winckelmann, nu reprezintă pentru noi altceva decît o toană de o clipă a spiritului germanic. Atît şi nimic mai mult.

Chiar intelectualii de frunte ai ultimului veac, care ne-au dezvăluit mai degrabă o antichitate sumbră şi sălbatică, chiar intuiţiile acestora au pălit dintr-odată. Burckhardt, concetăţeanul său, Bachofen, Rhode, Fustel de Coulanges — neuitaţi interpeţi ai fondului sumbru al sufletului grecesc, făclii puternice, au fost în adevăr în stare să aducă lumini într-o lume de morminte — dar acum şi aici era vorba despre cu totul altceva. Nu de cavouri, ci de lumină; acea lumină pe care ei n-au respirat-o. Întreaga lor viziune are o culoare cenuşie, de plumb; şi de aşa ceva nu avem nevoie. Fiindcă prima impresie pe care ţi-o trezeşte acest peisaj — indiferent de locul unde descinzi — este aceea a unei rigurozităţi care respinge orice fel de reverie, fie ea şi istorică. O reverie de acest gen este uscată, săracă, plină de termeni stranii, asemenea unui chip descărnat. Mai presus de ea pluteşte însă lumina, o lumină pe care niciodată ochiul nu o va mai întîlni nicăieri, fiindcă simţul văzului abia aci pare că a luat naştere. Această lumină este nespus de intensă, dar totodată, nespus de blîndă. Cel mai neînsemnat amănunt este scos în evidenţă cu atîta precizie, şi cu o precizie atît de blîndă încît îţi face impresia că inima bate mai puternic, iar tot ceea ce te înconjoară — o spun fără intenţia vreunui paradox — dobîndeşte o valoare transfigurată. Ea nu poate fi comparată decît cu spiritul însuşi, însufleţit de un minunat intelect, în ea lucrurile există într-o stare de extremă trezie, de saturare şi de singularizare dar totuşi coerentă — coerentă prin ce? În nici un

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

caz datorită unei stări de bună dispoziție, fiindcă nimic nu este aici mai neadecvat decît starea de bună dispoziție, acel element de vis efemer, senzual, ci prin spiritul însuşi. Lumina aceasta e îndrăzneață, dar totodată şi tînără. E însăşi imaginea tinereții care pătrunde în străfundurile sufletului. Am fost totdeauna convins că apa constituie expresia acelui minunat element care nu îmbătrîneşte niciodată. Azi ştiu că lumina reprezintă într-un anumit fel elementul cel mai penetrant.

Există pe aci o vorbă care-ţi spune că această lumină nu este alta decît lumina Asiei Mici, lumina Palestinei, a Persiei, a Egiptului, adică lumina acelei unități istorice care de milenii determină existența spirituală. Troia, cei 10.000 comandați de Xenofon, Cleopatra, pînă şi bizantina Teodora, toate aceste aventuri vor rămîne inteligibile şi peste milenii, ca fragmente ale uneia şi aceleiaşi melodii. Vicleniile lui Ulysse, ironia lui Platon, insolența lui Aristofan — între toate acestea, există o minunată concordanță, iar elementul identificator al acestei concordanțe îl constituie lumina Greciei.

Tot ceea ce trăieşte în această lumină, trăieşte cu adevărat: mai presus de speranțe, mai presus de dorințe, mai presus de orice grandezza. Trăieşte, pur şi simplu. « A trăi în lumină » — asta-i totul. De aceea nu există nici un fel de consolare în fața procesului înfiorător de trecere din lumea aceasta în lumea umbrelor. « Mai degrabă o slugă acolo sus, în lumină, decît un Achille în lumea umbrei ». Numai cel care a văzut această lumină poate pricepe sensul zicătorii. Din vîrful unei stînci văd cățărîndu-se cîteva capre pe un povîrniş. Felul cum îşi înfig ghiarele în stîncă, felul cum îşi ridică, semețe, capul — toate sînt reale, creionate parcă de un desenator cu sufletul plin de spirit. Mai presus de partea animalică, făpturile acestea au şi ceva divin, ceva din aerul locului, din lumina în nesfîrşita ei nuntire cu spiritul, cu lumea. Un vîrf abrupt de munte, cîțiva pini, un ogor cît palma, semănat cu secară, un copac ale cărui rădăcini îmbătrînite țin strînse laolaltă crăpăturile stîncii, un rezervor de apă, un boschet niciodată fanat, o floare, sînt lucruri singulare care nu aspiră nicicînd să facă una cu întregul; fiecare trăieşte pentru sine, dar în mijlocul acestei lumini a fi singur nu e tot una cu a fi un solitar. Individualul s-a născut aci, nicăieri altundeva, dar purtînd în el destinul divin şi al sociabilității.

În această lumină pari extrem de singularizat, dar nu părăsit, nici măcar ca acei părăsiți de zei, fiindcă şi zeii apar de pretutindeni din aer şi străbat aerul. Pinul acela, de colo, splendid ca o coloană de Phidias, este de fapt o zeitate. Florile de primăvară care împrăştie arome şi lumină pe vîrfuri de colină— s-a spus şi se spune pe bună dreptate — stau acolo ca nişte mici zeități.

Aci s-a născut omul, în sensul pe care îl înțelegem noi, fiindcă aci s-a născut şi proporția. Proporțiile rămăşițelor unor temple, ale unor colonade, asemenea ruinelor unor frontoane, alături de trunchiul unui stejar singuratec ce-şi înalță coroana înfruntă spre cer, toate acestea sînt atît de frumoase încît îți sfîşie inima asemenea acordurilor profunde ale muzicii: însuşi cerul, înălțimea bolții în aparență încremenită sînt integrate într-un minunat calcul. Iar dacă printre aceste coloane zăreşti păşind şi un om, un țăran căutînd o fărîmă de umbră la adăpostul căreia să-şi consume prînzul frămîntat între palme, sau un cioban cu dulăul său, minunăția se întregeşte întratîta încît zvîcnetul inimii sparge coşul pieptului. Obiceiurile cultice, atîtea cîte cunoaştem, se adresează nemijlocit imaginației noastre; ceremonialele, în măsura în care ni le-au descris arheologii, reprezintă pentru noi atîta desfătare cît reprezintă muzica pentru cei ce o ascultă doar, fără să privească şi mişcările ritmice ale dansatorilor. Nici un mister orfic nu ni se pare atît de inteligibil ca raportul dintre trupul omenesc şi imaginea divinității săpată în piatră.

Privind de pe Acropola Corintului, ochiul îmbrățişează două mări cu nenumărate insule, vîrfurile înzăpezite ale Parnasului, munții din Ahaia, şi în jurul acestora

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lumina țese o armonie desăvîrșită care fericește inima. Nu dispunem de alt cuvînt pentru a exprima această încîntare decît cuvîntul muzică. Iar toate la un loc, sînt mai mult decît muzică. Cîte teme nu oferă această lumină unui contemplativ care gîndește? Nu are nevoie să exagereze de fel, n-are nevoie de metafore — ci doar să privească lumea exclusiv pentru sine, dar cu acea puritate originară a privirii. Să nu despartă nimic din ceea ce e nedespărțit, să nu amestece nimic din cele ce sînt neamestecate, fiindcă nimic nu este izolat, totul e îngemănat; să fie calm, să respire, să contemple și să trăiască.

Nimic nu este mai complicat în acest peisaj decît să ghicești apropierea sau depărtarea dintre două făpturi. Lumina le dă contururi și le spiritualizează, le preface în adieri. Dar forța unui gest de la 150 de metri depărtare este și mai mare; un semn al agogiastului, făcut cu mîna, de undeva dintr-o văgăună îl cheamă pe păstorul cu burduful de apă. Ce minunat este să-ți dai seama că, în această lumină, căpitanii comandanți de corăbii din lemn multicolor împărțeau ordine în bătălia de la Salamina, ordine pe care nici un glas omenesc nu le-ar fi putut transmite din pricina asurzitorului vacarm al bătăliei și că ochii grecilor căutau doar să ghicească în această atmosferă de argint tremurător mîna lui Temistocle, care, în cursul unei singure zile, a pecetluit destinul omenirii.

În acest aer plin de lumină, zeii și zeițele homerice apar pretutindeni. Totul este verosimil în această lumină. Noi venim din Nord și semi-întunericul Nordului ne-a modelat în altfel forța imaginativă; noi presimțim misterul spațiului dar nu am găsit alt mod de a-l glorifica, decît acela închipuit de Rembrandt: amestec de lumină și întuneric. Aci însă, ne dăm seama că există mistere în plină lumină și că în această lumină făpturile stau sub peceta tainelor, dar și a intimității familiale. În această lumină privirile noastre nu deslușesc decît copaci și coloane sau cel mult trupurile fără glas al pilaștrilor, al cariatidelor de pe Erehteion, pe jumătate fecioare, pe jumătate coloane, dar a căror frumusețe trupească subzistă prin forța luminii. Zeii și zeițele au fost însă statui din carne și sînge, în privirile lor, aspre uneori, de sub fruntea grea de gînduri, ardea înflăcărat sîngele; în acest aer care înconjoară fiecare făptură, chiar dacă ea nu are decît aspectul unei crengi în floare, trezește venerație și dorințe: numai în felul acesta putem înțelege privirile cu care Paris, păstorul solitar, a drămuit frumusețea celor trei zeițe apărute în fața lui din aerul acela străfulgerător, cu chipurile lor desfigurate de mîndrie și invidie, gata să sacrifice totul pentru a deveni posesoare ale mărului frumuseții.

Ciudată situație, aceasta care ca un diamant apasă fără pic de greutate asupra înfiorătoarelor și sumbrelor întîmplări din Iliada! — da, aceste mituri sînt adevărate, dar într-un alt sens decît acela pe care îl bănuim. Noi le-am îndrăgit, socotindu-le produse ale unei armonioase forțe imaginative; dar ele includ mult mai multă forță magică decît ne puteam imagina: forța care pătrunde nemijlocit din realitate în om. Cu mult înainte ca prima rază a soarelui să cadă asupra Parnasului, peste vîrful cel mai înalt al acestuia coboară ceva care amintește de culoarea trandafirului — acea culoare vie a trandafirilor, a degetelor unei mîini feminine, care cu aceeași molatecă mișcare de mînă femeiască se așează, odihnindu-se, pe bordul unei corăbii. Ai nevoie de mult mai puțină fantezie ca să descoperi că degetele trandafirii sînt ale lui Eos care dispare pe nesimțite, repede ca o porumbiță, spre Vest, decît de fantezia de a-ți imagina în semi-întunericul eternelor după-amiezi de iarnă de la noi, un mărăcine înflorit.

•

Dar nu de dragul pitorescului am întreprins această călătorie. Căutăm aci un moment culminant al omenirii. Voim să participăm la serbări care prin strictețea și frumusețea lor ating sublimul. Să intuim mult mai mult decît după ce l-am des-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cifrat pe Eschyl, voim să participăm nemijlocit, ba chiar trupeşte, la ele. Freamătă în noi nerăbdarea, o nerăbdare de nepotolit, o spiritualitate supremă existentă în făpturi cu adevărat reale; o nerăbdare adunată de setea atîtor generaţii — şi nu oare sufletul îndrăzneţ şi mare al lui Schiller este acela care se trezeşte, de la început, în noi? Viziunea sa asupra antichităţii, acea neostoită şi furtunoasă cerinţă de a găsi undeva cu ochii interiori întruchiparea ideii de Frumos pe lume — a acelui Frumos care nu trebuie confundat cu descrierile insipide din cărţile de literatură mediocră. Schiller a crezut în tot ce a scris, şi-a desfăşurat propriul eu ca pe un drapel şi l-a purtat în luptă, o luptă spirituală care să îngemăneze viitorul cu trecutul, exact pe acest tărîm unde ne aflăm şi noi acum.

A căuta spiritul suprem în nişte urme trupeşti înseamnă a desconsidera tot ceea ce este mai măreţ într-o revendicare. Dar aci, pe pămîntul Greciei, în această lumină a ei, trupescul este mai spiritual decît spiritualul, iar spiritualul este mai trupesc decît oriunde altundeva. O întrecere pugilistică evocată de Pindar şi citită aci, sub acest cer, o simţi deslănţuindu-se aevea; înfruntarea pumnilor cu pumnii, încleştarea trupurilor îţi desvăluie dintr-odată adevăratul miez de foc argintiu al poeziei. Intîlnirile, de pe stadionul olimpic, dintre Atena, despre care ni se pare că ştim atîtea, şi Sparta, despre care ştim atît de puţine, dobîndesc dintr-odată o altă imagine. Noi bănuiam că atît unii, cît şi ceilalţi erau greci, că între ei domnea într-adevăr spiritul elenic, în adevăratul înţeles al cuvîntului, în clipele cînd se înfruntau, luptînd reciproc pînă la autodistrugere.

Viziunile lui Winckelmann, care a cam amestecat prea mult frumosul cu graţiosul, mai ales cînd era vorba de un graţios lipsit de nervi, şi care mai sălăşuiesc undeva în sufletul nostru, ne-au făcut să uităm că forţa ar fi înfrăţită cu frumuseţea, lăsîndu-ne să întrevedem că tot ceea ce e înfiorător şi ameninţător pentru viaţă este tot una cu îngenunchierea vieţii.

Aci însă, în prezenţa copleşitoarelor rămăşiţe ale vremurilor, ne amintim că fraţii Helenei au fost Castor şi Polux şi că piraţii care răpeau graţios femeile erau în acelaşi timp şi foarte buni pugilişti. Cînd ne reamintim aci, de Antigona, sîntem în stare să jurăm că ea a fost sora lui Achille şi că îndîrjirea cu care şi-a înfruntat monarhul nu este mai prejos de forţa originară cu care fiul lui Thetis, plin de ură de moarte împotriva comandanţilor de oşti şi a cîtorva sute de arhonţi, le-a smuls acestora dinţii, în propriul său cort. Aceşti efebi fără nume, aceşti « fraţi de schimb » de pe Acropole, aceste « preotese de gen masculin » descinse din dărîmăturile persane, sînt făpturi minunate, mai puternice decît oricare alte făpturi. Există ceva intangibil în ei, ceva mai de neînţeles decît în cele mai splendide figuri gotice, dar şi ceva mai complex; este greu de înţeles, de pildă, că nicăieri aspectul trupesc şi spiritul cu rădăcina comună în adîncul fiinţei noastre, îngemănate, nu ne cutremură mai mult ca aici. Această complexitate înseamnă în ultimă instanţă: cultură; cultură în care ne sînt înfipte rădăcinile; aici, nici Occidentul nu este singur şi nici Orientul nu este singur; iar noi aparţinem amîndorura. Uneori, datorită viziunii noastre romantice, vedem în adevăr doar eşafodaje de marmoră, oferindu-se privirii. Poate că le împrumutăm prea mult din conştiinţa, din « sufletul » nostru. De aceea trebuie să fim foarte precauţi pentru a nu confunda cele două lumi, atît de diferite totuşi între ele. O privire la rece, imparţială, acordată unor asemenea ruine, unui braţ cu o mînă, unui umăr pe jumătate dezgolit, unui genunchi de zeiţă apărut de sub faldurile molatice, o privire impasibilă chiar, o vibrare fie ea şi dezaprobatoare a ochiului, scot la iveală numai după cîteva secunde de contemplare, acel sentiment al complexităţii care, ca sens şi spirit, fac parte din minunata cotă parte egalizatoare. Mîinile acestea frumoase dar şi puternice, lipsite însă de ostentaţia forţei sau a frumuseţii îndreptăţesc perfect cuvintele lui Anaxagoras: « omul este cel mai inte-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ligent animal fiindcă dispune de mîini ». Dar cît joc liber există în aceste minunate organe ale νοῦζ — ului lui Anaxagoras. Uneltele nu sînt împietrite, nu sînt departe de spiritul care sălăşluieşte în cuvinte. Contemplîndu-se în plinătatea forţei, a înţelepciunii lor, ne dăm seama de felul cum se înlănţuie culmile fulgerătoare ale gîndirii şi filozofiei greceşti. Fără îndoială că urmele spirituale şi cele trupeşti urmează o cale proprie, care sfîrşeşte totuşi în aceeaşi groapă cu lei.

●

Peisajul grecesc, în forma lui de azi, poate că dezamăgeşte oarecum. Dar numai la prima privire. Grecia de azi e o ţară despădurită; poate că tocmai din pricina aceasta, conturele ei scăldate în lumină sînt cam aspre: în zadar vom căuta viaţă molcomă, în zadar vom căuta să descoperim « stîncile semeţe » ale lui Fellmeyer care încîntă începînd de la ţărm pînă în interiorul ţării, sau abundenţa livezilor de castani nobili, de platani, de stejari, de mii de arbuşti de pe colinele pe care le urcă turmele de capre. Aceste « stînci semeţe » se găsesc însă, de fapt, la Trapezunt. Din desişul copacilor poţi privi în jos, spre Athos sau spre peninsula Volo, domenii rezervate mamei Sultanului, care dispunea de faimoasele păduri de castani. Dar toate aceste se află în afara fruntariilor Greciei. Atica a avut doar o singură pădurice care a pierit incendiată numai fiindcă în mijlocul ei se afla reşedinţa regală. « Beoţia cea bogată în frunziş », de odinioară, arată azi ca o vale despădurită, ca un lan de grîu, cu cîte un desiş de măslini, ici-colo. Dar acest peisaj, aspru şi searbăd, ascunde frumuseţea ruinelor, a căror amintire nu va pieri niciodată.

Nu am străbătut teritoriul Spartei şi nu am privit vîrful Taigetos sclipind în soare, în schimb am recitit de mai multe ori, la intervale diferite, paginile pe care Maurice Barrès le-a aşternut pe hîrtie cu inegalabil talent, în a sa *Călătorie la Sparta*. Este cel mai grăitor model de descriere, deopotrivă entuziastă şi elocventă. În prim plan, este evocat muntele, iar în faţa acestuia prezenţa unui om cu totul ieşit din comun. Dantelăria şi sălbăticia Taigetos-ului vorbesc politicianului cerebral, dar şi vizionar, într-un limbaj care aparţine în întregime conştiinţei, într-o măsură, atît de elevată, încît subjugă inima. Vag sau doar sentimental este numai şocul pe care i-l produce acest masiv muntos. Taigetos-ul însă îl impresionează întocmai cum sabia şi lancia l-au impresionat pe Ahile, ascuns de femeile din Skyros. Descrierea aceasta, ca orice descriere făcută de un autentic scriitor, reprezintă o pagină unică, aproape intraductibilă. Îmi dau seama de asta, dar nu mă pot abţine să nu transcriu un alineat cel puţin.

« Valea Lecedemoniană prin ale cărei vaduri lungi de prundiş se scurge un rîu mititel spre Euratos, este închisă spre răsărit de munţii Menelai, iar spre vest de Taigetos; măsoră în lăţime cîţiva kilometri, se răsuceşte în fel şi chip printre stînci aspre, deschizînd în multe locuri golfuri mici, graţioase; aceste contorsionări, subjugînd sufletul şi tot ceea ce ţine de suflet, se asociază perfect cu roşcatele creste Mondaioni care se înalţă în trepte, dar acest peisaj romantic piere dintr-o dată în prezenţa liniştitoarei semeţii a Taigetos-ului.

Muntele se sprijină pe un imens soclu oferind ochiului alternări de lumină şi întuneric; la bază se cască grote întunecate-albăstrii, mai spre înălţime, conglomerate semeţe de stînci, incinte de bastioane. Aceste fortificaţii se întind pînă departe în cîmpie, iar pe coline se zăresc zeci de cătune risipite şi prăbuşite parcă, asemenea unor eroi căzuţi în focul bătăliei de pe cîmpul de luptă. Pe un astfel de soclu se ridică şi înfiorătoarea rîpă, iar deasupra acesteia, ca o a treia zonă, asemenea unor turnuri, regiunile gheţarilor şi a lavinelor. Iar mai presus de orice, se înşiruie lanţul povîrnişurilor abrupte, cu multitudine de forme. Cîtă forţă şi măreţie îţi trebuie pentru escaladarea lor, cît calm exercită ele însă asupra poalelor cîmpiei ocrotite cu blîndeţe şi cu cîtă cutezanţă este înfruntat cerul prin cele şapte vîrfuri veşnic înzăpezite.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Nici un scriitor nu va putea descrie această măreţie şi această forţă copleşitoare şi amenințătoare, culorile în mii de nuanţe, alternanţa dintre realitatea sălbatică şi copleşitoare care purcede din livezile de portocali şi urcă pînă la fortăreţele gheţarilor ».

Nu aş vrea să mai adaog ceva acestei descrieri a peisajului « eroic » al Greciei, ci doar rîndurile care completează ce s-ar mai putea spune despre peisajul Taigetosului, unde de altfel Goethe, şi apoi alţii, au localizat ceremonia căsătoriei lui Faust cu Helena. Personal am căutat o dată să adaog acestui peisaj un element mai blînd, unul pe care-l întîlneşti mai des şi care, pentru cel ce cunoaşte Grecia, rămîne de neuitat, amintindu-i începutul unei înserări în preajma unei mînăstiri fantasmagorice care îndulceşte întrucîtva sălbăticia peisajului.

« În ziua respectivă călătorisem vreo 8—10 ore pe spinările unor cai şi de-a lungul văii nu am întîlnit decît un cioban care-şi mîna turma prin păduri cu flori aromate. Broaşte ţestoase traversau molcom potecile. Spre seară, departe în zare a început să se contureze un sat. Nu am înnoptat totuşi acolo. De departe sau mai de pe aproape se auzeau sunete de tălăngi, asinii se mişcau cu mai multă vioiciune sorbind aerul parfumat ridicîndu-se dintr-o vale adîncă năpădită de ciulini, căpşuni şi cimbru. Înserarea începea să albăstrească munţii. Ne dădeam seama că valea aceea reprezintă şi un capăt de drum. Am mai străbătut o vreme locuri acoperite de trandafiri, ne-am strecurat de-a lungul unor ziduri scunde care împrejmuiau livezi : un bătrîn cu o custură de grădinar, străbătea alene, trebăluind, aleile de trandafiri. O mînăstire părea să existe pe undeva pe aproape, dar părea imposibil de descoperit. În clipa aceea, o poartă a zidului din stînga se deschise şi în faţa porţii apăru un călugăr. Era tînăr, cu barbă blondă, cu o înfăţişare ce amintea de icoanele bizantine. Avea un nas acvilin, ochi albaştri plini de viaţă. Ne-a salutat, înclinîndu-se adînc, cu mîinile aduse la piept. Am descălecat, şi i-am urmat invitaţia. Am traversat o sală lungă, apoi o chilie ceva mai mare prevăzută cu o terasă şi ne-am dat dintr-odată seama că ne aflăm chiar în mijlocul mînăstirii, săpată de fapt în stîncă. Camera care ne-a fost oferită părea că se află la nivelul solului, în realitate ea era la înălţimea celui de al doilea etaj. O biserică veche, cu ziduri şi cupole milenare scăldate în lumina amurgului închidea o latură a mînăstirii, iar de jur împrejur se înşiruiau chiliile cu pridvoare vopsite în alb, galben sau albastru verzui. Domnea o atmosferă de pace, înmiresmată de flori. Jos, în curte se afla o fîntînă. Călugării în rase lungi, negre, cu potcapuri înalte, cu bărbi de abanos, străbăteau curtea, dispărînd pe uşa bisericii; alţii, cu ochi visători priveau din pridvoare, alţii, în sfîrşit, coborau alene treptele unei scări descoperite. În capelă, voci stinse psalmodiau după un vechi ritual. Uneori glasurile creşteau, apoi descreşteau în acelaşi ritm monoton, care părea fără sfîrşit, venind parcă din eternitate şi îndreptîndu-se spre eternitate. Undeva la etaj, printr-o fereastră deschisă se auzeau voci de copilandri, îngînînd aceeaşi melodie a psalmului. Ne aflam în plină realitate dar tot ceea ce ne înconjura făcea parte dintr-un milenar ritual al bisericii orientale. Gesturile, măreţia, intonaţia, ritmul închinărilor — proskiniera — erau toate de origine bizantină. Glasuri de cucuvaie sfîşiau sinistru atmosfera; doar greierii se mai liniştiră. În dreptul luceafărului se ridica Parnasul, iar undeva, în flancul acestuia, se afla Delfi. Nicăieri nu ne-am simţit mai cufundaţi atît de palpabil în mijlocul antichităţii păgîne. Apoi, cînd în fereastră apăru prezenţa unui novice, înveşmîntat în rasa neagră al unuia dintre cei care murmurase splendid, pios şi cu candoare melodia monotonă a psalmului, în chipul lui misterios şi totuşi foarte viu şi concret, ni s-a părut că-l vedem aevea întruchipat în curtea mînăstirii, pe fiul lui *Ion* eroul lui Sofocle, răspîndind în jurul său, parfumul acelor vremuri.

În româneşte de L. VOITA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GUILLERMO DIAZ-PLAJA

Etica şi estetica Mediteranei

GRAŢIA LIMITELOR

Spiritul mediteranian se sprijină pe o triplă entitate spirituală: Grecia, Italia, Spania. Greciei i-a revenit apărarea bastionului oriental, iar Spaniei a celui occidental.

La fel ca Spania, Grecia este, prin urmare, un ţinut de frontieră. Aici s-a născut modulul culturii noastre; dar cultura grecească a apărut în insulele mării Egee — care ţin de Asia — şi în Creta — care ţine de Africa. Miracolul constă în aceea că a înălţat pe această temelie un înţeles care ne îndreptăţeşte să spunem că începînd cu Parthenonul s-a născut Europa, dat fiind că Parthenonul se defineşte ca tot ce poate fi conceput mai depărtat deopotrivă de piramidă şi de pagodă. Nu voi uita niciodată înspăimîntătoarea decepţie pe care mi-a produs-o una din primele mele întîlniri în peisajul grecesc: întîlnirea cu o caravană de cămile. Probabil că la fel s-au înspăimîntat spiritele aristocratice ale musulmanilor noştri andaluzi cînd au văzut cămilele pe care le aduceau almoravizii în Spania, africanizînd-o. Pericolul — sau seducţia — pîndeşte permanent Spania şi Grecia. Aceasta le face să fie avanposturi ale unei culturi.

Rămîne la mijloc, victorioasă, Italia, unită cu Spania levantină prin armoniosul arc al dulcii Franţe provensale şi mediteraniene. *Italia mater*, între cele două extremităţi, unificatoare spirituală a mării noastre, centru unic, capabil să lase, prin amprenta Romei, o urmă neştearsă pe toate ţărmurile ei.

Pe toate? Şi pe cel african? Cînd vorbim de spirit mediteranian, includem în el şi Africa?

Spiritul african, înainte şi după Islam, nu e mediteranian în sensul pe care-l dăm noi. Nu este, poate, nici afectiv. Africanul iubeşte deşertul şi fuge de mare. Oraşele lui sfinte — Xauen, Fez, Kairuan, Cairo — sînt construite departe de ţărm. S-ar spune că fuge de contactul cu marea de unde vine întotdeauna duşmanul. Un duşman, care, de trei ori, a pus piciorul pe pămîntul său fierbinte: prima dată cînd Roma a distrus oraşul Cartagina — încă se mai găsesc coloane şi mozaicuri îngropate în nisip. A doua oară cînd Carol Quintul a intrat victorios în Tunis — încă se mai găsesc culevrine spaniole şi portugheze lîngă satele de beduini; a treia, în zilele noastre, prin actuala pătrundere politico-militară. Numai prin aceste intervenţii apare o Africă mediteraniană...

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CEI PATRU DUŞMANI

Duşmanul din nord: negura

Mediterana se mărgineşte la nord cu negura. Sub învelişul acesteia lucrurile încep să fugă; se înfăşoară în penumbre şi se pierd în depărtare. În spatele fiecărei umbre stă la pîndă o lume fantasmagorică. Figurile se transformă în siluete nesigure; contururile se şterg. Plastica se estompează şi arhitectura izbucneşte brusc în sus. Voinţa energetică de înălţime — nu de frumuseţe — a goticului; geometrie simbolică a germanismului ca voinţă de putere; infinit al liniei ultime, conform definiţiei lui Worringer. Şi a lui Nietzsche.

Nu există, aşadar, plastică, ci o geometrie de simboluri.

Uitaţi-vă: cînd un turn gotic este retezat de un plan geometric, care limitează riguros senzaţia de infinit, ne apropiem de Mediterana. După părerea lui Waetzold, turnurile celebrei catedrale Notre Dame din Paris au renunţat la vîrfurile lor ascuţite dintr-o « simpatie mediteraniană ».

Pămîntul trage în jos, echilibrînd fuga spre înălţimi. Aşa cum vom vedea, şi pămîntul este motiv de devoţiune. Şi, în locul avîntului spre înalt, lumea înconjurătoare oferă şi ea un plan transcendent, pentru o etică şi o estetică. « *În nord* — spune autorul citat — *devoţiunea este o datorie, în sud ea este o sărbătoare.* »

(*Înfrîngerea*: Din nord coboară, într-o procesiune simbolică, cele mai alese suflete septentrionale; Goethe, ajungînd în Italia, declară că s-a născut din nou; Germania multiplică frontoanele greceşti şi coloanele romane. Din înceţoşata Anglie vin, însetate de soare, cele mai înalte spirite poetice, călăuzite de spiritul lui Shakespeare, care violase cu strălucire muza italică. Mai mult: ajung la Mediterana cu un cult atît de puternic, încît, neştiind ce să-i ofere, îşi dau viaţa: consumată de febră, ca Byron; aprinsă de ftizie, ca Keats, sau, şi mai dramatic, murind înecaţi în apele ei, ca Shelley.)

Duşmanul din sud: mirajul

Dacă negura nordului învăluie şi destramă, mirajul sudului ne înşeală. Ne amăgeşte cu ceea ce nu există.

Aici figurile au dispărut; ne întoarcem la geometria pură a arabescului.

De la penumbra care transforma siluetele în umbre fugare, trecem la expresia orbitoare a unei lumini prea puternice. Nici aici nu există o măsură umană pentru lucruri. Pentru că, lucrurile fiind trecătoare, nu merită să fie perpetuate. « *Dumnezeu singur rămîne şi toate lucrurile trec* —spune musulmanul—; *toate lucrurile sînt trecătoare, în afară de chipul său*».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cine se îndrăgostește atunci de formele reale, cine le iubește în frumusețea lor trecătoare? Diavolul. Massignon a relatat odată această poveste semnificativă: « Alah trecea într-o bună zi, împreună cu discipolii săi, pe o stradă din Bagdad, cînd deodată s-a auzit un sunet melodios de fluier. Ce-i asta? l-a întrebat unul dintre discipoli. Și el a răspuns: E glasul lui Satana, care plînge lucrurile lumii ».

Cum trebuie să interpretăm această poveste? De ce plînge lucrurile lumii? « Satana plînge lucrurile lumii fiindcă vrea să le salveze de la distrugere; plînge pentru că lucrurile sînt trecătoare; vrea să le însuflețească, dar ele pier, și numai Dumnezeu rămîne. Satana a fost condamnat să se îndrăgostească de cele trecătoare, și de aceea plînge ».

(*Înfrîngerea*: Dușmanul din sud a fost biruit de trei ori, așa cum am mai spus: prima oară de Roma, sub Scipion; a doua oară de Spania, sub Carol Quintul; a treia oară, de colonizarea modernă. Și încă ceva: dușmanului din sud îi datorează Roma conștiința unității și a forței sale. Roma s-a făurit prin înfrîngerea Cartaginei.)

Dușmanul de la răsărit: nirvana, monstruosul

Știm de unde a venit în lumea islamică acest nihilism; a venit din Orient. Acolo a răsunat mai întîi acel glas al renunțării. Simțurile păcătuiesc și trebuie să le anulezi implacabil; să-ți ațintești privirea în gol, să te retragi în singurătate.

Dacă s-a spus că « somnul rațiunii produce monștri », nu s-a atras atenția suficient că halucinația începe să-și facă efectul tocmai *cînd ochii s-au închis*, adică atunci cînd pupila a încetat să aibă contact cu figurile naturale și sensibile; cu atît mai mult atunci cînd se încearcă să se anuleze în nirvana cîmpul viziunii, cînd sufletul refuză să privească direct lucrurile.

Mediteranianul, în schimb, este un om cu ochii lacom deschiși asupra lumii, un om care învață în fiecare zi din nou să privească lumea și să măsoare cu ochii perpetua ei armonie.

(*Înfrîngerea*: Se spune des în ultima vreme că substratul culturii grecești este oriental. E ca și cum ai spune că nu tot ce strălucește e de aur. Și nu se bagă de seamă că în realitate lucrurile stau invers. Vreau să spun că dacă există un fond de mistică orientală — misterele eleusine, miturile acvatice etc. — genialitatea constă tocmai în a construi pe acest tulbure fond primitiv al orientului apropiat implacabila și luminoasa matematică a lumii grecești, curata victorie a Rațiunii asupra monștrilor.)

Dușmanul de la apus: fantasticul

Un mare spirit modern, Eugenio d'Ors, a văzut limpede acest pericol. La apus se deschide, de asemenea, jungla dionisiacă. Atlanticul nu are

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

măsură, și de partea cealaltă a lui a existat o civilizație fără măsură. Monstruosul pîndește și aici, la fel ca în răsărit. Și fantasticul. Atlanticul era populat, pe hărțile antice, de nume care simbolizau făpturi mitice, fabuloase. Mi se va spune că și Mediterana a avut monștrii ei; la această obiecție, eu răspund că Ciclopul cu care s-a luptat Ulise, deși anormal, este precis și clar desenat, așa cum și ispititoarele sirene ale mării noastre au formă precisă și ar fi putut fi clasificate exact de Linné. Miturile atlantice, dimpotrivă, se caracterizează prin siluete imprecise, prin iraționalitate.

(*Înfrîngerea*: Într-o bună zi corăbiile spaniole au dus în America crucea creștină, care este totodată simbol și geometrie, și au întemeiat orașe în mijlocul pădurii virgine, punînd ordine în lucruri, la fel cum au făcut Grecia și Roma în Orient. Spania este o Romă biruitoare a Americii.)

MĂSURA UMANĂ A PEISAJULUI

Peisajul nu trebuie să te apese cu măsura lui inumană. Să nu se disolve în monotonia inexistentului. Omul — măsură a peisajului. Nici munți gigantici, nici deșerturi; pe țărmurile Maditeranei se înalță coline dulci, modelate fin, pe care le poți cuprinde cu privirea și le poți sui cu piciorul. Cînd ajungem pe culmi, armonia din jur nu se pierde: nu sînt nici vîrfuri inaccesibile, nici prăpastii fără fund. Și nici cîmpii nesfîrșite. E un peisaj cu limite; un peisaj care posedă o măsură umană.

Nici păduri virgine pe care să nu le poți străbate, nici munți golași. Arbori mediteranieni ! Cine ar putea să vă cînte? Pini dulci, în acorduri simfonice (Rubén compune versurile și Respighi muzica), vibrînd ca niște harpe, cu frunzele voastre mărunte, roșcovi deși ca niște mici cupole — mici moschei vegetale — pe pămîntul uscat; chiparoși de Florența și Granada, eleganți și supli, ca niște ciucuri îndreptați în sus; smochini lucioși, modești și ampli, împodobind cu frunzele lor late crengile albe; măslini ca niște mari clopote de argint, orînduiți într-o riguroasă geometrie.

Iată arborele solidar și înșiruit. Nici răzleț, ca un plop — catarg al cîmpiei — nici pierdut în desișul pădurii. Nici arbore al singurătății, nici al mulțimii. Pur și simplu arbore de tovărășie.

Și culoarea, în același echilibru.

Nici verdele prea crud al peisajelor din Nord, nici galbenul cald și uscat al peisajelor din Sud. Peisaj — verde și ocru — într-un echilibru exact.

În românește de ANDREI IONESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ANDREI BREZIANU

Mediterana și Anglia

ULISE — Crîmpeie dintr-o reversiune metaforică

Mediterana, personaj complex, cu greu definibil. . ., spunea cîndva un interpre al culturii, încercînd o introducere caracteriologică.[1] Anevoie de admis într-adevăr ca personaj în sine, « Marea dintre pămînturi » a generat însă compensator o multitudine de caractere literare, crescute în ambianța ei și hărăzite, într-un sens, s-o reprezinte lumii prin oglinda artei : de-ar fi să selectăm din bogata pleiadă, Ulise, conform unor păreri fundate, e cel ce pare să le biruie pe toate atît prin longevitate (Odiseea este simptomatic și cea dintîi traducere literară greacă traversînd marea dinspre Elada către Roma)[2] — cît și prin iradierea fecundelor sinteze la care, de-a lungul timpurilor, a contribuit. Odiseea sau Ulise însuși, — fie prin metaforă, fie prin sinteză sau alegorie, fie, iarăși, sub vestmîntul altor avataruri, rămîne, din veac în veac, între toate, o prezență europeană fără de pereche. E dăinuirea acelui Odiseu despre care Gabriel Audisio spunea cu atîta dreptate : *ființă actuală și proximă nouă, om al Mediteranei, alăturea de noi, așa cum aproape și l-a simțit omul din totdeauna, pururi în costum de epocă « modernă », — cum l-a văzut la vremea lui și Pinturicchio în* Reîntoarcerea lui Ulise, *tabloul conservat la Londra*.[3]

Circuitul eternei reveniri a lui Ulise, considerat simbol al integrării creatoare și reflectoare a thalassicului în oceanic, este și una din frapantele revelații ale confruntării britane cu Mediterana, în cîmpul fecund de forțe al civilizației noastre. Trebuie spus că, într-un anume sens, scena materială a culturii europene, acea fină penetrație a uscatului îndințuit de ape, conținea prin chiar configurația ei sugestia acestei deplasări metaforice : avînd în vedere pentru început acest nivel, acolo unde apa devenea suverană, îmbrățișînd din toate părțile uscatul, pe limba de pămînt stingher, plastic descrisă de cei vechi ca talger, *scutula oblonga* (Caesar), triunghi, *triquetra* (Tacit) sau baltag cu două tăișuri (*bipennis*) întins pe ocean între Iberia și Scandia (Agrippa) — civilizația distilată timp de aproape un mileniu în sud avea să-și găsească refugiu întărit și scut de apărare la momentul de restriște al prăbușirii clasicității romane : la cumpăna veacurilor obscure, cel de al VI-lea revărsîndu-și detritusul de fier și violență oarbă către primele decenii ale celui următor, viața intelectuală a continentului care născuse Iliada, Antigona, Viețile paralele, și Consolația Filosofiei se înăbușă în barbarie și necioplire, sub loviturile unei mutații colosale activată de migrații : un singur colț de lume rămîne neatins, — insulele verzi, dincolo

---

1. Fernand Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen*, Colin, Paris, 1949, p. IX.
2. Livius Andronicus, sec. III, î.e.n.
3. *Vues sur Ulysse ou l'ambivalence des méditeranéens*, in *Le génie d'oc et l'homme méditerranéen*, "Cahiers du Sud", Marseille, 1941, p. 272

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de strîmtoarea Mînecii, către care navighează acum, practic, întreaga moștenire a civilizației Mediteranei de vest: manuscrisele și tradiția fără de care rămîne problematic dacă Renașterea ar mai fi putut avea loc în forma cunoscută. Lucru uneori uitat, odiseea culturii noastre trece în mod necesar și prin acest periplu în care Irlanda și Scoția lui Columban, și Anglia Venerabilului Beda reprezintă unicul turn privilegiat al fortăreței mediteraneene, subminată și bătută în breșă în toate bastioanele sale sudice; este știut că focarele ulterioare de cultură, ca Bobbio și Saint Gall, se întemeiază ca fundații ale civilizației irlandeze, iar redeșteptarea carolingiană a literelor se datorează instrumental lui Alcuin, venit la rîndul său de dincolo de mare să reînsămînțeze la răsărit de Dover, grăuntele prețios al unui leg pe trei sferturi uitat.[1]

Ulise travestit calcă atunci din nou, în acest fel, meleagul zămislirii sale, ca o prezență descinsă miraculos din cețurile septentrionului. Trecerea lui dă astăzi, printre altele, prilej și unei distincții capitale privind natura civilizației: energia, sau cerbicia voinței — trăsături în care excelaseră de pildă navigatorii pirați ai nordului — nu sînt într-adevăr suficiente pentru a funda o civilizație: ceva începea însă să se reimplanteze în Europa mulțumită Irlandei și Angliei, — *simțul permanenței*, element prin excelență odiseic; Ulise conservat de briți și reîmpărtășit unul tărîm de cultură despicat vremelnic de carenele vikingilor, temporar înțelenit sub copita năvălirilor, conturează și traduce practic credința unei ținte etern recuperabile avînd ancora de semn final. Ceea ce poate explica, într-o măsură, și infinita accelerare a progresului istoric drept fenomen caracteristic al triconfiniului iudeo-elenoroman ca spațiu de cultură; importantă, în germene exemplar, este prezența acestei mentalități în personajul eponim al tuturor Odiseelor; dar dincolo de Homer, credem că trebuie să ne referim aici în primul rînd la metafora conținută și dezvoltată de odiseea dantescă.

La un moment cînd Bizanțul se sofistica în propria-i claustrare, este interesant de notat că izvorul grec și clasic al *Divinei Comedii* e tributar tocmai acelui factor de cultură salvat de la pieire într-o măsură nebănuit de mare grație Irlandei și Angliei și care, restituit lumii mediteraneene la timpul potrivit, constituie veriga indispensabilă a legăturii cu tradiția anterioară colapsului imperial și instituțional vestic de la mijlocul primului mileniu. Boethius jucase aci un rol de necontestat: și este știut că supraconcentratul de cultură mediteraneeană pe care *Consolatio Philosophiae* l-a reprezentat, — caz aproape unic — neîntrerupt, în decursul anilor de negură, n-a avut nicăieri împrejurări mai potrivite de păstrare și rodire, decît în Anglia regelui Alfred (traducătorul el în anglo-saxonă, pe la 850). Boethius a fost pentru Dante cartea de căpătîi între toate, citată cu dragoste în multe rînduri[2] și valorificată creator. Tot el fusese conservatorul acelui exiguu număr de notații esențiale prin care Ulisele homeric trece (strecurat concomitent și prin două-trei locuri ciceroniene)[3] — în conștiința medievală apuseană, singura care avea să-l valorifice creator, încă înainte de apariția primei ediții moderne a Odiseei (Florența, 1488), — prin întîletatea darului dantesc. S-ar putea afirma că odată cu resurecția personajului din spirit, spiritul ale cărui atestări, așa cum am văzut, nu părăsiseră cu totul Europa nici în clipele celei mai dure adversități — se focalizează pentru prima oară *într-o sinteză caracterială* trăsăturile ce dau lui Odiseu valoarea de semn definitoriu al vetrei noastre de civilizație, dospind concentric și iradiind orbital de la Mare Nostrum:

---

1. În acest sens: E. R. Curtius, *La littérature européenne et le moyen-âge latin* (versiune franceză), 1956, pp. 26—27; R. W. Chambers, *Man's Unconquerable Mind*, Cape, London, 1955, pp. 42—43; G. M. Travelyan: *Précis d'Histore d'Angleterre*, Payot, Paris, 1955, p. 51.

2. Conv. II, XV, I și XII, 2; 1, II 13; XI, 8; II, VII, 4; X, 3; III, 1, 10; 11, 17; IV, XII, 4 și 7; XIII, 13; De Mon. 1, IX, 3; II, VIII, 13; *Epist.* XIII, 89.

3. *De Orat*, 1, 196; *Tusc.* II, 48; *De off.*, III, 26

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« În noul său așezămînt, Ulise nu mai e identic cu ceea ce fusese », explică K. Vossler, în legătură cu celebrul pasaj din *Infern*, XXVI, 91, 599, « un sentiment mai adînc și mai înalt decît dorul de casă și Ithaca a pus stăpînire acum pe el. Setea cunoașterii, dorința pătimașă a explorării și descoperirii îl atrag dincolo de Mediterană către Ocean. . . Ulisele dantesc, siluetă polivalentă, marchează punctul de răscruce unde își dau întîlnire cele mai îndepărtate perspective ale istoriei spiritului omenesc: Homer, Căderea, Cristofor Columb; Elenismul, Evul mediu, și Renașterea; o tărie naturală neînfrîntă, o vină înfricoșătoare, un cutezător spirit de investigație » [1].

Posteritatea acestei reîncarnări personale a lui Odiseu, care avea să se bucure de răsunet însemnat, printre altele, în romantismul englez, e însă precedată de un punct mai apropiat de interferență, dominat de valoarea metaforică a călătoriei lui Dante ca odisee fără precedent în istoria culturii. Căci prestigiul lui Dante, căruia i se alătură Petrarca și Boccacio, nu e purtat nicăieri peste valuri într-o navigație cu ecou mai drept, mai sintetic și mai fecund, decît în lumea creației lui Chaucer, supranumit *The Father of English Poetry* [2]. Permearea exordiului literaturii engleze cu acest spirit mediteranean îndreptățea și aprecierea criticului britanic R.W.Chambers: « Studierea începuturilor ne aduce la concluzia că sîntem deopotrivă anglo-saxoni și mediteraneeni; încă din secolul 7 aceste două elemente au fost constant îmbinate pretutindeni în cultura noastră. . . Chaucer, cu dragostea lui pentru Vergiliu și Ovidiu, cu buna sa cunoaștere a lui Dante, Petrarca și Boccacio, pe care le aduce în Anglia din călătoriile sale prin Italia, marchează începuturile renașterii noastre. . . originile noastre nordice și mediteraneene au fost împletite din capul locului în limba și literatura ale căror destine se fixează prin geniul lui Chaucer. » [3]

Chaucer, tălmăcitor și el al lui Boethius, Chaucer drumeț prin Italia, aduce astfel nordicei Anglii un fond esențial de lumină și exuberanță de care, — printre urmașii apropiați — Shakespeare va fi cel dintîi și cel mai mare care să se prevaleze plenar: un prim ciclu al reversiunii lui Odiseu, omul Mediteranei din totdeauna, avea astfel să fie desenat în universul culturii engleze, așa cum nici o sferă limitrofă nu izbutise și nu avea să izbutească să-l contureze vreodată.

Luminile Mediteranei în sinteza shakespeariană sclipesc într-adevăr ochiului inteligenței, din fiece ungher al scenei; cum se știe, în majoritatea absolută a pieselor — în afara celor inspirate direct de istoria Angliei — decorul mai întîi, fie și atemporal — rămîne Mare Nostrum: Iliria imaginară din *A 12-a noapte*, Messina din *Mult zgomot pentru nimic*, Athena *Visului unei nopți de vară*, sau a lui *Timon*, Navara *Chinurilor zadarnice ale iubirii*, Veneția *Neguțătorului* și a lui *Othello*, Toscana din *Totu-i bine ce sfîrșește bine*, Padova *Femeii îndărătnice*, Sicilia *Poveștii de iarnă*, Efesul *Comediei încurcăturilor*, Verona lui *Romeo și a Julietei* sau a celor *Doi gentilomi*, Troia din *Troilus și Cressida*, Alexandria din *Antoniu și Cleopatra*, Roma lui *Iulius Cezar* și poate mai întîi de toate *The Sea: An Island* — scenă a insuperabilei *Furtuni*, alcătuiesc « teatrul » lui Shakespeare. Nu este vorba însă doar de un formal — unii se vor grăbi să afirme, fantezist — fundal de tablou. Spiritul însuși al creației shakespeariene se scaldă în acea iradiație de valori tradiționale, clasice și renascentiste al căror numitor comun rămîne tocmai claritatea lustrală a apelor finale din *Furtuna*. Dacă-i adevărat că Shakespeare n-a compus decît trei sau patru tipare dramatice fundamentale, repetate însă în toate registrele și tonurile posibile pînă aproape de perfecțiune, polii structurali sînt pretutindeni *vina*, și *revenirea* sau, *împăcarea*,

[1]. K. Vossler (versiune engleză), Medieval Culture: *An Introduction to Dante and His Times*, Ungars New York 1958, v. II, p. 281.
[2]. În acest sens, G.K. Chesterton, *Chaucer*, Faber and Faber, London, p. 23
[3]. R.W. Chambers, *Man's Unconquerable Mind*, Cape, London, 1955, p. 55—56

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

avînd la mijloc lanțul intermediar al *judecății*, sau *încercării*, trinitate de valori decelabilă în aproape fiecare piesă[1]. Și poate că nicăieri mai limpede ca în *Furtuna* această unitate nu se află delineată cu mai multă și esențială frumusețe, poate că nicăieri ca aici nu asistăm la o mai desăvîrșită demonstrație a spiritului odiseic ridicat, prin tratamentul umanismului shakesperian, la nivelul celei mai nobile osmoze de culturi: spiritul inchizitiv, cercetarea și supunerea universului ambiant, biruința adversităților, bărbăția în peripluri disperate, subtilitatea și iscusința, duplicitatea și perseverența, încercarea traversată victorios și regăsirea finală a limanului și împăcării — în cadrul ce fusese în vechime și al lui Nausicaa descoperindu-l pe Ulise, — și al Circei vrăjitoarea, și al Sirenelor amăgitoare. Mediteraneitatea lui Shakespeare, — explicabilă prin bogatul bagaj de tradiție clasică, biblică și renascentistă salvgardat, transmis și asimilat în circuitul sangvin legînd Anglia de orbita culturii meridionale — e poate tocmai trăsătura datorită căreia el este și cel mai genuin dintre englezi... « Prin nimic mai englez decît prin nobila inconștiență cosmopolită care-l face să privească cu candoare spre răsărit, către Atena și Verona, » — cum remarca G.K. Chesterton în eseul său despre *Visul unei nopți de vară*.

Era în natura necurmată a lui Ulise « cel de-a pururi în costum de epocă modernă » să nu se lase înstrăinat de sfera saxonă nici chiar atunci cînd legătura cu Mare Nostrum avea să sufere de compartimentarea și ariditatea puritană a post-reformei. E semnificativă în acest sens adînca simpatie a lui More — în chiar momentul critic al rupturii — pentru autorul latinei « magna charta » *De Hominis dignitate*, — Pico della Mirandola; sau ecoul, atît de frapant, cu care Shakespeare, vorbind despre om, răspunde parcă peste veacuri corului Antigonei lui Sophocles: *A thing divine — for nothing natural I ever saw so noble*[2].

Mai tîrziu, Spenser — iubitorul lui Chaucer și Petrarca, Milton, — *l'Allegro* dar mai ales *il Pensieroso*, Dryden, — virgilianul, Pope, — tîlmaciul lui Homer, privesc nostalgic și constant și ei spre universul clasic mediteran.

La următorul ciclu al revenirii în orbită, lucru adesea comentat, Mediterana e căutată cu înfrigurare de romantici: Byron, Shelley, Keats, pelerini înflăcărați, sînt « mînați de un instinct infailibil, aidoma rîndunelelor, spre miazăzi — către fantomele Greciei și Romei, înspre realitățile vii ale Italiei și Franței »[3]. Este curios și pe undeva simptomatic faptul că generația engleză a primului val romantic, după ce dăruie lumii o operă notoriu scăldată de iluminarea fecundă a Romei și Eladei eterne, vine să expire, fără excepție, pe țărmul Mediteranei: Byron la Missolonghi (1824), Shelley în larg, lîngă Spezzia (1822), Keats la Roma (1820) — pe mormîntul lui poruncind laconica sentință: « Aci odihnește un om al cărui nume a fost scris în ape ». *Elenismul briților*[4], eseul lui G. Călinescu, pornește tocmai de la răsfrîngeri interesante ale acestui moment. Dialogul de cultură dintre thallassicul mediteran și universul oceanic saxon, ajunsese suficient de bine conturat la acea etapă a dezvoltării spiritului european pentru a explica și atitudinea unui Carducci, recules înaintea urnei lui Shelley — și putînd, în cunoscuta închinare, să împletească cu frapantă naturalețe cele două planuri de oglinzi: *Conta re Lear chiomato a Edippo errante sue pene,/con gli occhi incerti Edippo cerca la sfinge ancora:/ la pia Cordelia chiama — Deh, candida Antigone, vieni!/ Vieni o greca sorella/ Cantiam la pace a i padri./ Elena e Isotta vanno pensose per l'ombra de i mirti,/ il vermiglio tramonto ride a le chiome d'oro:/ Elena guarda l'onde: re Marco ad Isotta le braccia/*

---

1. Cf. J. Kott, *Titania et le tête d'âne*, în « Europe » nr. 417—418, 1964, p. 150.
2. *Furtuna* (I, 2, 414): În *Antigona* (332—333) Sophocles dăduse glas unui elogiu similar: « Multe-s minunile firii, dar între toate, minune neîntrecută este omul ».
3. Aldous Huxley, *Măslinul*, cf. pag. 246
4. G. Călinescu, *Elenismul briților*, în Scriitori străini, ELU, 1967 p. 708—712.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

apre, ed il biondo capo su la gran barba cade./ Con la regina scota su'l lido nel lume di luna/ Sta Clitennestra: tuffan le bianche braccia in mare,/ e il mar rifugge gonfio di sangue fervido: il pianto /de la misere echeggia per la scioglioso lido./ Oh, lontana le vie, de i duri mortali travagli/ isola de le belle, isola de gli eroi,/ isola de poeti/

La un moment cînd o privire retrospectivă asupra destinelor culturii europene devine prin forţa lucrurilor mai comprehensivă, romanticul englez tîrziu Alfred Tennyson, în solilocviul său *Ulysses* (1842), intuia cu siguranţă şi dădea glas acelei trăsături de viziune a omului mediteranean, justificînd şi precizînd egida personajului asupra întregii arii a civilizaţiei vestice: căci, la cinci secole după dantescul: *O fratti. . . che per cento milia/ perigli siete giunti all'occidente,/ a questa tanto picciola vigilia/ de nostri sensi ch'è del rimanente,/ non vogliate negare l'esperienza,/ di retro al sol, del mondo sanza gente./ Considerate la vostra semenza :/ fatti non forte a viver come bruti,/ ma per seguir virtute e conoscenza*, — proferat în octava bolgie, Ulisele lui Tennyson, redeşteptat din încremenirea textelor, cu un recul de peste o jumătate de mileniu, înlănţuie secvenţa întreruptă de la Dante ca să proclame răspicat trăsături confirmate şi fundamentate ale odiseei vestului: mersul neabătut înainte, imposibilitatea opririi, neîngenunchearea, setea prometeică şi neastîmpărul inchizitiv, pînă dincolo de pînzele zării: *Some work of noble art may yet be done/ not unbecoming men that strove with Gods*, — distih a cărui conotaţie ne duce la lupta lui Iacob cu îngerul; căci: *that which we are, we are;/ one equal temper of heroic hearts/ made weak by time and fate, but strong in will/ to strive, to seek, to find, and not to yield* » (Tennyson, « Ulysses »).

În contextul epocii în care cei mai mari poeţi gravitează în continuare către sud (pentru Browning, un alt exemplu elocvent al acestei năzuinţi, orbita romană reprezintă « Europa Europei » [1]) — cultura britanică realizează aşadar reîncarnarea lui Ulise ca jalon al unui ciclu nou de interferenţe. Se consideră, de pildă, că poeme ca *L'ultimo viaggio di Ulisse* al lui Antonio Graf (1848—1913) sau *Ultimo viaggio*, de Giovanni Pascoli (1855—1912) sînt, cel puţin parţial, ecouri răsfrînte ale întruchipării tennysoniene. Dar dincolo de realitatea acestui joc de personanţe grupînd manifestări ale literaturii engleze cu universul mediteranean sub semnul imediat al lui Ulise, importantă pare în primul rînd reflectarea, de la distanţe temporale mari, a fascicolului de lumină dantesc în luciul versului tennysonian.

Acest dialog, care, din punctul de vedere al izvoarelor ne duce înapoi la obîrşiile materiale ale renaşterii timpurii, şi încă mai departe chiar, — avea să-şi găsească continuare la nivelul unei noi luări de conştiinţă, odată cu secolul 20, cînd scriitori ca T. S. Eliot şi Ezra Pound, cu analize pertinente ale operei lui Tennyson sau Browning (Eliot) ori a contextului şi fundalului dantesc (atît Pound cît şi Eliot) — hrănesc şi activează în sînul opiniei publice sentimentul filonului de organică legătură între literele engleze şi lumea meridională tradiţională. Într-un eseu publicat în *The Criterion* (octombrie, 1923) T.S.Eliot propunea de pildă spiritelor îndoielnice o dovadă prin eliminare: « Eliminaţi toate influenţele istorice primite de la Roma, tot ceea ce Anglia a primit de la societatea franco-normandă, de la biserică şi de la umanism, pe căi directe ca şi indirecte, — ce ar rămîne oare? Cîteva stinghere rădăcini teutone, cîteva răzleţe cochilii fără miez. Anglia aparţine latinităţii, chiar şi fără filiera derivată de la Franţa » [2] În alt loc, acelaşi scriitor preciza organicitatea texturii de irigaţie legînd între ele nordul saxon la sudul mediteran: « Fluxul sanguin al literaturii europene este latin şi elen, — dar nu ca *două* sisteme circulatorii, ci ca unul singur, căci tot prin Roma trece şi spiţa înrudirii noastre cu Elada[3].

---

1. Vezi G.K. Chesterton, *Browning*, notele despre Italia
2. *The Criterion*, October, 1923, p. 104
3. *What is a Classic*, (On Poetry and Poets), Faber and Faber, 1959, p. 69—70

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

1

ROMA

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

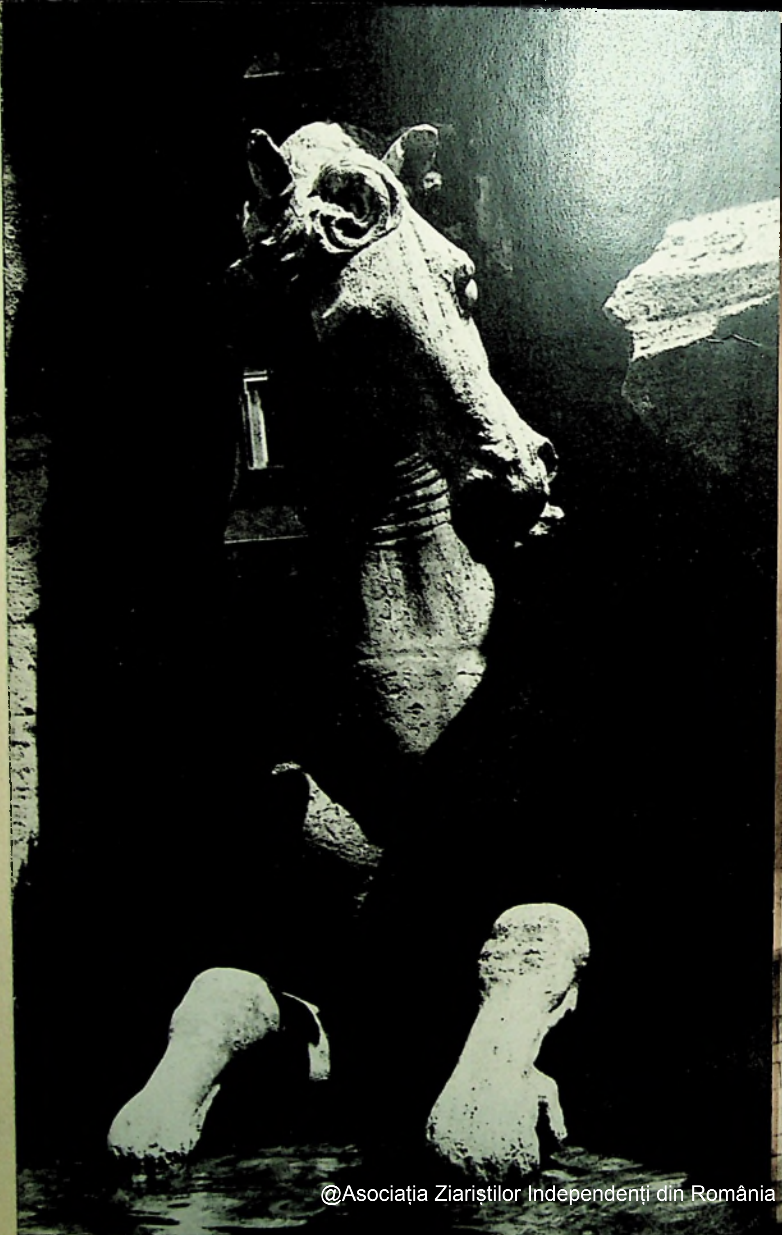

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

3

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

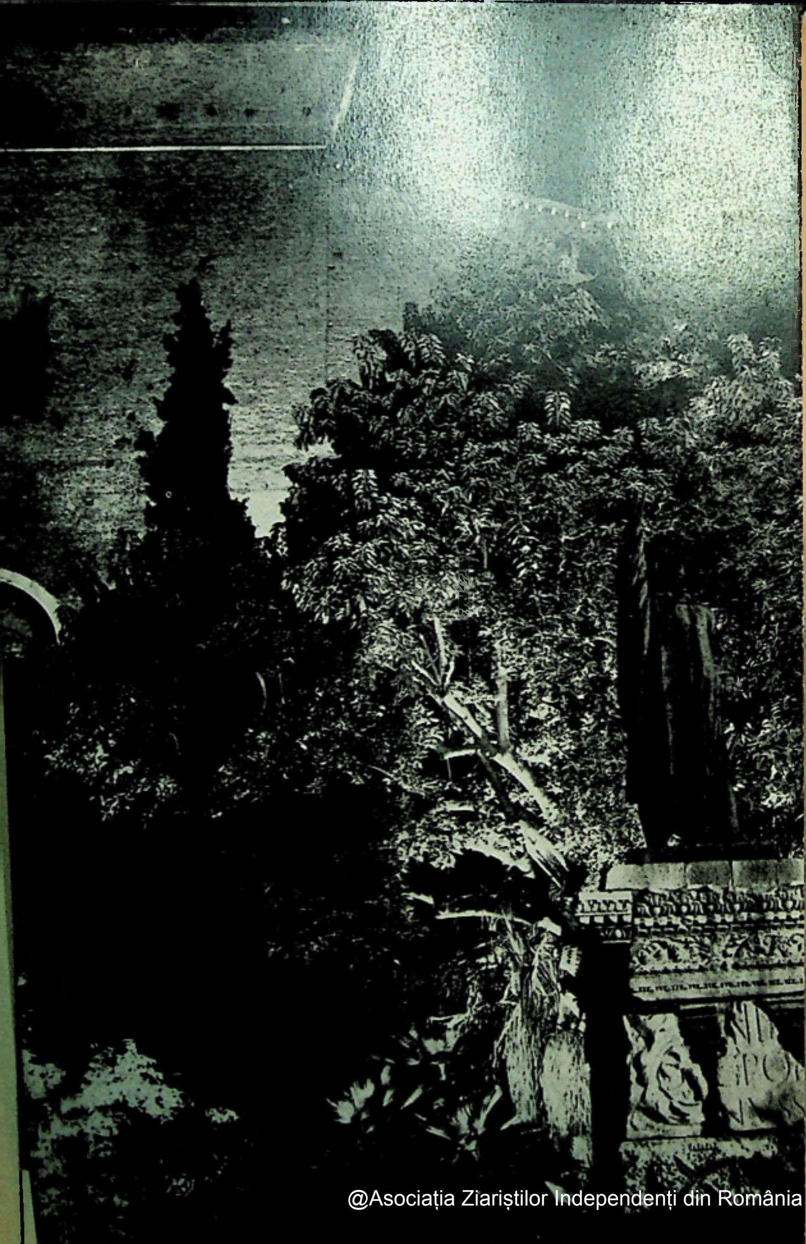

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

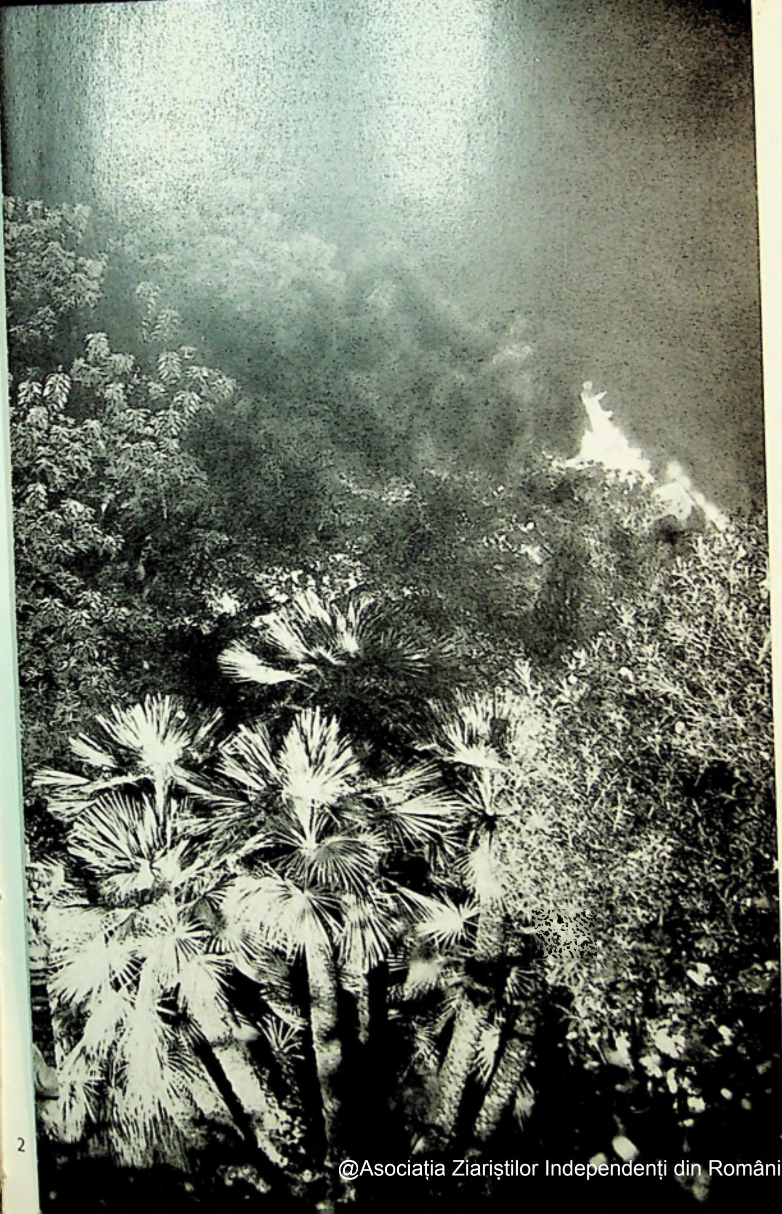

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

1 Fîntîna Fluviilor de Bernini, Piazza Navona
2 Piaţa Capitoliului, sărbătoare cu facle
3 San Pietro, Colonada lui Bernini
4 Teatrul lui Marcellus
5 Santa Maria in Aracœli
6 Vedere asupa Forului

6

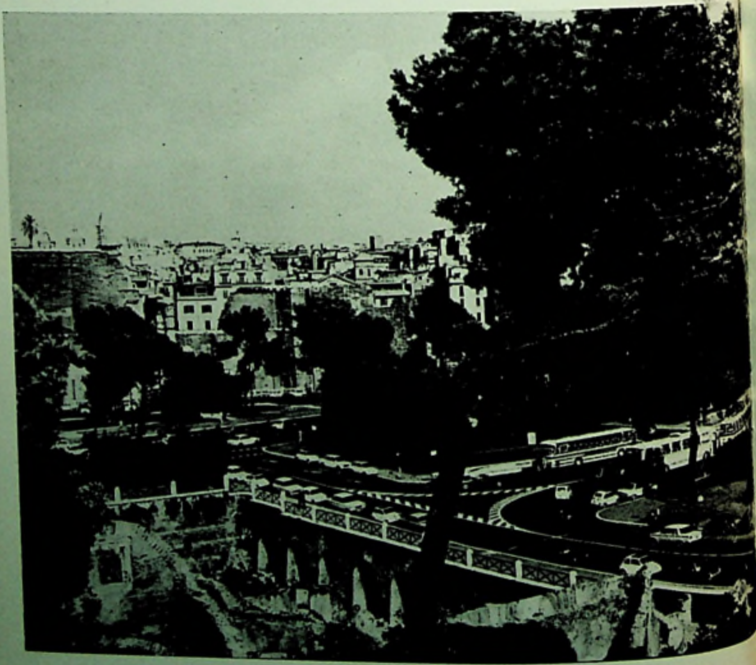

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Nu însă eseurile şi studiile, ci cîte o capodoperă e cea care, — ivită la răspîntii — sintetizează, cu valoare probantă maximă, semnul unei direcţii de cultură. În această privinţă, prin vocea lui Joyce, secolul 20 adaugă un jalon de loc neglijabil dialogului cu vechime dintre Odiseu şi Anglia. *Ulysses* (1922), precum se ştie, a fost cu minuţie construit de Joyce pornind de la tiparul *Telemachiei*, *Odiseei* şi *Nostosului* homeric, transpuse însă într-un cod contemporan şi universalizant.[1] Nu este fireşte cazul să insistăm aci asupra corespondenţelor de detaliu: episodul IV calcat, de pildă, structural pe Calypso, sau VIII — pe Scylla şi Charybdis. După Ezra Pound, rigoarea arhitectonică n-ar fi, de altfel, decît pecetea celei mai vechi tradiţii căreia autorul, cu toată modernitatea lui, îi rămîne tributar. « Aceste corespondenţe » comentează *il miglior fabbro*, « fac parte integrantă din medievalismul lui Joyce, şi reprezintă în principal o afacere personală, un eşafodaj, un mijloc de construcţie, — justificat de rezultat, justificabil doar prin rezultat ».[2] Tocmai de aceea, mai importantă decît concepţia *formală* a operei ni se pare — din unghiul nostru de vedere — concepţia *fundamentală* a romancierului cu privire la erou; Ulise, cel etern contemporan, este aci modernul Poldi Bloom, întruchipînd latura de umanitate mediterană — şi deci europeană — ţinută întrucîtva în surdină la umbra idealului dantesc, sau a prelucrării în spirit prometeic acreditată prin Tennyson şi dominînd cu gravitate revenirea anterioară a personajului pe orbită: în Ulisele joycean avem însă într-un sfîrşit de-a face cu un personaj în care toate laturile coexistă, un Odiseu de bună seamă pedestru, pe toată linia parodic, uneori jocular, dar poate tocmai de aceea, sinteză optimă a acelui etalon uman născut şi cîndva sublimat de Mediterana, răsfrînt treptat în dialog din ce în ce mai constructiv şi comprehensiv pe ecranul alternativ oferit cînd de Anglia şi Erin, cînd de universul meridional italic. Concepţia fundamentală a lui Joyce despre Ulise e cea expusă în mărturisirile făcute lui Frank Budgen; într-o convorbire avută la Zürich, în 1918, romancierul tăgăduia de pildă personajelor create de un Balzac, Flaubert, Dostoievski sau Tolstoi trăsăturile de « *complete all-round characters* ».[3] Faustul lui Goethe era comentat în următorii termeni: « Nici pe departe un om complet; de fapt nici nu-i un om, căci cine ar putea spune dacă e bătrîn sau tînăr? Unde-i sînt căminul şi familia? Nu ştim. Pe de altă parte, nu e complet ca om şi pentru că nu-i niciodată singur. Mefisto se învîrte neîncetat pe lîngă el, sau prin jurul lui. De fapt vedem foarte multe lucruri în legătură cu el, dar cam asta-i tot ».[4] Intrase fireşte în discuţie şi Hamlet: « Hamlet este o fiinţă omenească, dar este numai fiu. Şi Ulise este fiu, al lui Laertes,—dar e şi tată, al lui Telemac, soţ al Penelopei, iubit al lui Calypso, tovarăş de arme al războinicilor greci din faţa Troiei, şi rege al Ithacăi. Ulise trece prin multe încercări, dar prin chibzuinţă şi bărbăţie reuşeşte să răzbească biruitor prin toate».[5] Pentru Joyce, irlandezul, Odiseu reprezintă într-adevăr paragonul polivalenţei şi dinamicii vestice, iar aria obîrşiei cu care se identifică acest « *complete man* » este, fireşte, Mediterana. Curioasă şi grăitoare, această restituţie — prin canal de structuri homerice — a unei stirpe împletită cu făgăduinţele davidice (Bloom aparţine aceleiaşi spiţe semite atribuite de Victor Bérard, lui Odiseu)[6] — decorul acestui avatar fiind Irlanda: e polul străvechi al

---

1. Cf. Joyce către Frank Budgen, în *James Joyce and the Making of Ulysses*, Indiana University Press, Bloomington, 1964; de asemeni scrisorile lui Joyce din 3 şi 21 sept. 1920, în *The Letters of Joyce*, Faber London, 1957; pp. 145 şi 146—147
2. *Literary Essays of Ezra Pound*, Faber, London 1954, p. 406
3. Frank Budgen, *James Joyce and the Making of Ulysses*, Indiana University Press, Bloomington, 1964, p. 15
4. Op. cit. p. 16
5. Ibid. p. 16—17
6. Stuart Gilbert, *James Joyce's Ulysses*, Penguin Books, 1963, p. 78—81.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

dialogului început cîndva odată cu Alcuin și Beda și locul geometric al Angliei în rolul ei de pivot al jocului de reflectoare prin care tripla tradiție mediteraneeană — biblică, elină și romană, — cîndva amenințată grav de la Est și Nord, s-a conservat și reîmpărtășit Europei întregi, precizîndu-se și îmbogățindu-se treptat, — întregită permanent de noi și inepuizabile valențe.

Ulisele joyceean reprezintă, într-un sens, cel mai impresionant *nostos*, restituția cea mai elaborată și mai sintetică a universului de cultură mediteraneean făcută vreodată în aria peri-orbitală saxonă. Ar fi mai puțin potrivit să încercăm a pătrunde aici intricata textură a modernității perene și a antichității veșnic proaspete din care s-a clădit « Ulysses ». Alegînd formularea unei vulgarizări de prestigiu vom repeta doar că opera lui Joyce reprezintă « o sumă a culturii occidentale, a acelei concepții despre om al cărui arhetip rămîne, pe drept cuvînt, Odiseu. În afara contextului ei homeric, fiecare secțiune a capodoperei lui Joyce se coordonează într-adevăr și în funcție de un anume loc, de un anume organ al corpului, de o anume disciplină și de o anume tehnică a scriiturii . . . Dincolo de toate conflictele și antagonismele, în *Ulysses*, Joyce încheie ciclul unei imense aventuri a gîndirii, el ne restituie sensul unității veșniciei, al înrudirii noastre cu universul. În pofida dozei sale de sarcasm, echivoc și amărăciune, *Ulysses* rămîne în definitiv o carte a bucuriei, elogiul cel mai frumos al omului ». [1]

Poate că nicăieri mai mult decît în finalul în care Molly Bloom — « Gea Tellus », în triplul ei *paean* de afirmație [2], mărturisește fără posibilă replică optimismul ei instinctiv și fundamental, nu găsim în literatura engleză o pagină mai sintetică și mai grăitoare pentru ceea ce infuziunea de spirit mediteraneean a reprezentat și continuă să reprezinte, de peste 15 secole, în simbioza nordului cu sudul. Penelopa lui Joyce dă glas tocmai acelei formidabile și constructive legături cu pămîntul, — speranță și țel terminal, *nostos* antitetic mentalității vikinge care, în contact cu apele, se despletește cu încrîncenare într-un nesfîrșit fără limanuri. Stabilitatea finalului din « Ulysses », redundant de umanitate afirmativă și rodnicie, provine din spiritul genuin al « apelor la mijloc de pămînturi » — adiere blîndă, simțită prin fluxul memoriei de eroina lui Joyce, evocată de ea cu puterea însăși cu care Erinul și Anglia Europei, din străfundurile amintirii amniotice, ar putea fi imaginate privind către Gibraltar și Mediterana : . . . *și marea marea de purpură cîteodată ca focul și apusurile minunate și smochinii grădinilor din Alameda da și ulițele acelea mici și stranii și casele trandafirii albastre și galbene și grădinile de trandafiri și iasomia și mușcatele și cactușii și Gibraltarul ca o fetișcană unde eu eram Floarea de munte da cînd îmi prinsesem floarea de trandafir în păr da cum fac fetele din Andaluzia . . . da și cum m-a sărutat sub meterezul maurilor și mi-am zis decît altul de ce nu el și i-am cerut din ochi să ceară iar da și mi-a cerut să vreau da să spun da floarea mea de munte și întîi mi-am petrecut brațele în jurul lui da și l-am tras către mine jos să-mi simtă mireasma sînului toată și inima lui se pornise să bată nebunește și da am spus da vreau da.*

Cît privește Anglia, dacă ar fi să spicuim trei jaloane majore, întreitul ei *da* mărturisit într-o manieră atît de originală Mediteranei, ar putea fi identificat, așa cum din mers s-a sugerat mai sus, mai întîi, în spiritul lui Chaucer; apoi în perspectiva luminată de Shakespeare; iar de curînd în cutezătoarea sinteză a lui Joyce, — siluete toate trei îndatorate în profunzime zestrei mediteraneene de cultură. Prin multe alte voci, firmamentul literelor englezești reflectă însă neîntrerupt, de la ei și dinaintea lor, între ei și pînă către zarea secolului nostru, — joc de oglinzi și scînteieri în care, pentru ochiul european din totdeauna, Ulise în costum de epocă modernă, pururea fecund, revine. . .

[1]. Laffont-Bompiani, *Dictionnaire universel des lettres*, Paris, 1961, p. 887
[2]. Stuart Gilbert, op. cit. p. 343

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GRIGORE POPA

Ipostaze mediteraneene în spiritualitatea franceză

Nu demult, genialul şi paradoxalul Salvador Dali spunea că, în cele şase zile ale *Facerii*, Dumnezeu a creat o singură capodoperă, care se numeşte Mediterana, iar floarea de foc a acesteia este Spania, patria năzdrăvanului pictor. În comparaţie cu frumuseţea inegalabilă a mării de la mijlocul pămîntului, restul lumii a fost rasolit, zice Dali.

Fireşte, hiperbola lui Dali metaforizează o realitate mirifică din punctul de vedere al peisajului. Dar semnificaţiile hiperbolei, simultan cu imaginaţia şi gîndurile noastre, trec dincolo de faţa solară a peisajului, cînd rostim Mediterana. Ele ancorează în vremurile de început, la obîrşiile civilizaţiei şi culturii europene. Căci nu se poate imagina civilizaţie sau cultură europeană fără componenta mediteraneană. Că o numim greacă, romană, myceană, cretană sau egipteană, această componentă este piatra unghiulară a spiritului european, care a prins contur, strălucire şi farmec, forţă şi graţie, echilibru şi vitalitate, accent demiurgic şi voinţă de a făuri istorie în cuprinsurile de lumină ale Mediteranei. Cosmogonia, mitologia, genealogia şi fenomenologia spiritualităţii europene stau sub semn mediteranean.

Desigur, se impun diferenţieri calitative, delimitări de sfere cosmogeografice, fixări de coordonate şi precizări de conţinuturi. Numai ansamblul acestor operaţii ale raţiunii garantează vigoarea şi perenitatea axiologiei mediteraneene, care a statornicit, în limbajul limpede al silogismului aristotelian, legile Adevărului, Binelui şi Frumosului. Raţiunea şi demonstraţia, definiţia şi conceptul, legea şi măsura, echilibrul şi supleţea, eleatismul lui Parmenide şi eterna curgere sau marea trecere a lui Heraclit, Apollo şi Dionysos, sînt darurile uneia din ontologiile regionale ale realităţii mediteraneene, care se numeşte Grecia antică. Dar miracolul grecesc, cu funcţia lui privilegiată de prim născut, a fertilizat cele două miracole romane, precum se exprimă Jerôme Carcopino, constituind, alături de ele, fascinaţia negrăit de dulce a Mediteranei.

De fapt, pentru Nordul ceţos, pentru Septentrionul bîntuit de vînturi, şi tenebre, Sudul, soarele Mediteranei, îl reprezintă Grecia şi Italia, Athena cu Parthenonul şi Roma cu Capitoliul.

Dacă pentru trecutul mediteranean se vorbeşte de minunea greacă şi de cele două miracole romane, în prezent spiritul Mediteranei însufleţeşte instituţii ca Academia Mediteraneană (Italia), Clubul-Mediterana sau impulsionează înţelegeri şi pacte mediteraneene, lansîndu-se formula ca « prezenţa mediteraneană a Franţei » etc. Am menţionat aceste realităţi pentru a sugera încă odată vitalitatea istorică a spiritului mediteranean.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În literaturile europene, mai ales în cele ale țărilor nordice — ne gîndim în primul rînd la literatura engleză și cea germană — farmecul Sudului, ispita Mediteranei, se manifestă sub două aspecte majore și esențiale: nostalgia luminii și a soarelui, pe de o parte, și nevoia de confruntare, de întregire și verificare, pe de altă parte. Acesta din urmă este cazul scriitorilor francezi pentru care Mediterana ca entitate spirituală a însemnat și înseamnă încă *magna parens frugum*.

Cu privire la francezi, însă, intervin, cu putere exponențială, și alți factori de natură istorică, culturală și politică. Păstrînd proporțiile și ținînd seama de toate limitările impuse de rațiunea bunului simț, francezii s-au considerat dintotdeauna moștenitorii și continuatorii clasicității greco-romane. Renașterea — prin Ronsard și Rabelais — iar clasicismul — prin Racine, Corneille și Boileau — dau o justificare majoră acestei misiuni. Și apoi, nu trebuie uitat, Franța însăși — prin gura de rai a Provenței — este scăldată de apele azure ale Mediteranei, pentru a nu mai vorbi despre coloniile grecești din acest colț privilegiat de lume, care-și vorbeau limba lor de-acasă, fapt care-l îndreptățea pe Mistral să spună în a doua jumătate a secolului al nouăsprezecelea că, spre deosebire de vocabularul latin al țăranului de pe Valea Rhonului, graiul riveranilor, a celor de pe țărmul mării, este grecesc.

Conștiința acestei continuități, care strălucește magistral în Homer, Virgiliu, Dante și Mistral, constituie una din liniile de boltă ale concepției franceze despre om, cetate și civilizație. Că adeseori această conștiință se confundă cu spiritul latin sau latinitatea, faptul nu face decît să reliefeze odată mai mult ideea de continuitate despre care vorbeam.

Pentru scriitorii francezi, ca și pentru scriitorii altor popoare, la început a fost Grecia ca întruchipare a spiritualității mediteraneene. Romanii au preluat, au asimilat și au transmis moștenirea greacă, întregind-o cu trăsături și calități proprii geniului italic. În marele proces de asigurare a transmutării tezaurului axiologic elin, limba latină a jucat rolul decisiv, ceea ce determină pe eminentul italienist Jerôme Carcopino să scrie: « Ruinată în 410, Roma n-a încetat niciodată să ne învăluie în permanența ei. Dacă zilele noastre se scurg în ritmul pe care ea ni l-a imprimat, ochii noștri nu se pot desface de formele sănătoase pe care ea le-a răspîndit, nici limbile noastre să se scape de cuvintele pe care ea ni le-a dat, nici spiritele noastre de gîndurile cu care ea le-a hrănit, nici inimile noastre de aspirațiile pe care ea ni le-a trezit în decursul epocilor ».

Dar, « La Bruyère, scria Maurras în *Vergers sur la mer* (Paris, Flammarion, 1937, p. 118), cugeta tot așa de *grecește* ca Virgil și Horațiu, cînd vorbea de « un punct de perfecțiune în artă, ca de bunătate și de maturizare în natură », și termenul cel mai grecesc din întreaga limbă este, poate, acest mic prefix *EU*, *bine* și *bun*, al cărui timbru îl poartă în limba greacă atîtea nume proprii și atîtea nume comune încît umplu o sută douăzeci și șase de coloane de *Dicționar*. Oamenii și lucrurile valorează în măsura în care sînt bune și frumoase ».

În numele acestui ideal, simbolizat în admirabilul sistem de educație al Kalokagattiei, Grecia antică este și astăzi un model. Geniul inventiv și artistic al Greciei a fost celebrat, precum se știe, în cunoscutele versuri ale lui La Fontaine. L'invention des arts étant un droit d'aînesse, Nous devons l'apologue a l'ancienne Grèce. Dar, în cursul epocilor și al secolelor, între Grecia și Franța a existat o afinitate constantă, după expresia lui Jacques de Lacretelle, unul din pasionații vizitatori ai țării lui Homer. « Scriitorii noștri, notează acesta (*La Grèce— une aventure qui ne finit jamais*, în « Le Figaro littéraire », no. 1239, 16—22 février, 1970), au fost totdeauna atrași de a călători în Grecia. S-ar zice că aceasta este pentru el o confruntare necesară și un mijloc de afirmare a personalității lor ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Prin urmare, *impactul* între spiritualitatea franceză şi tezaurul valoric al Mediteranei s-a făcut mai ales prin afinităţile comunitare cu Grecia.

Unul din iniţiatorii acestui impact a fost François René de Chateaubriand, care, în drum spre Orient, a străbătut Peloponezul şi s-a oprit la Athena. Deşi învăluite în suflul romantic al geniului său, notaţiile sale despre locuri, oameni şi istorie, îşi păstrează pînă în zilele noastre valoarea şi originalitatea. « În Sparta, scrie el, sufletul fortificat pare a se înălţa şi a se mări. La Athena, ai ideea omului considerat ca o fiinţă inteligentă ». Sau, neuitîndu-şi subiectivitatea accentuată ca la orice romantic de marcă : « Trecînd de la ruinele Lacedemoniei la ruinele Athenei, am simţit că aş fi vrut să mor cu Leonida (la Thermopyle) şi să trăiesc cu Pericle ».

Un alt romantic, Alphonse de Lamartine apucă acelaşi drum un sfert de veac mai tîrziu. După cum s-a remarcat, el nu cade în admiraţie de îndată, ba i-a trebuit un timp oarecare pînă să se emoţioneze, în Attica fiind. La primul contact, Lamartine regretă lumina romană, notează Jacques de Lacretelle, în faţa coloanelor negre ale Parthenonului. Şi comentatorul nu-şi poate reţine indignarea : « Ce cred despre această ocară cei care s-au urcat pe Acropole ! »

Ei, bine ! În faţa acestui Parthenon, după ce a urcat terasele şi pantele Acropolei, entuziasmul poetului izbucneşte într-un cîntec de laudă, ce vesteşte celebra *Rugăciune pe Acropole* a lui Ernest Renan. Să ascultăm imnul : « Acest monument aşezat pe un piedestal natural este cel mai frumos poem scris în piatră de pe faţa pămîntului. Unde regăsise-va o epocă şi un popor la fel? Nimic nu-l vesteşte. Acestea sînt din acele revelaţii pe care cerul nu le dă de două ori pămîntului. Aceasta se face, se vede, se aude; apoi aceasta nu se mai face, nu se mai vede, nu se mai aude pînă ce se consumă timpurile. Fericiţi oamenii prin care răzbat aceste sufluri divine; ei mor, dar ei au dovedit ceea ce poate fi omul ! Eu rătăcesc toată ziua, mut, printre aceste ruine, şi mă întorc acasă cu ochiul înmărmurit de forme şi de culori, cu inima plină de aducere aminte şi de admiraţie ! Goticul este frumos, dar îi lipsesc ordinea şi lumina. Ordine şi lumină, aceste două principii ale frumuseţii eterne ! Adio pentru totdeauna goticului ! »

Este calea care duce direct la proza perfectă — cu cadenţă de baladă a raţiunii — din *La Prière sur l'Acropole* (în « *Souvenirs d'enfance et de jeunesse* ») a lui Renan, considerată de generaţiile ce i-au urmat drept testamentul raţionalismului.

Dar contemporanul lui Renan, istoricul, criticul şi filosoful Hippolyte Taine, nu şi-a ales dulcele climat al Elladei şi limpezimea de lacrimă a Mării Egee pentru a demonstra eficienţa unuia din aspectele principale ale concepţiei sale de filosofia artei?

După o lună de şedere în Grecia, în special la Athena, unde a fost trimis cu ocazia primelor Jocuri Olimpice din 1898, Charles Maurras, întemeiat şi pe o vastă şi profundă cultură umanistă greco-latină, consacră două lucrări geniului helladic : « Anthinéa » şi « Les vergers sur la mer », menţionate mai sus. « Timp de o lună, scrie el în cea dintîi, am ştiut ce este graţia, am ştiut ceea ce este forţa şi am cunoscut printr-o atingere sensuală şi fizică ceea ce este esenţa clară a acordului lor . . . Lungile ceasuri astfel petrecute m-au făcut să pricep că materia Parthenonului se poate iubi ca o făptură de carne şi să strig : iat-o, şi să-mi simt inima bătînd pretutindeni unde străluceşte o părticică a frumoasei pietre daurite ! »

În cea de-a doua carte, întrebîndu-se ce ne-a rămas de la Greci, răspunde : « Grecia ne-a lăsat prin testament ştiinţe, ele se numesc : *matematici*, *geometrie*, *astronomie*, *mecanică*, *fizică*, *logică*, *metafizică*, *teologie*, *filosofie*, *geografie*, atîţia termeni greceşti. Grecia ne-a lăsat, de asemenea, artele : *retorică*, *muzică*, *poesie*, *arhitectură*, *sculptură*, *teatru*, *politică*, tot cuvinte greceşti. Şi numitorul comun al oricărei aplicaţii a ştiinţei şi a artei se numeşte *tehnică*, un alt semn grecesc ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Şi după ce delimitează — aceasta în « Anthinéa » — specificul elin în raport cu Bizanţul, cu sirienii, evreii, alexandrinii şi indienii, Maurras conchide: « Ceea ce laud nu sînt de fel Grecii, ci lucrarea grecilor şi eu o laud nu pentru că este greacă, ci pentru că este frumoasă. Noi nu umblăm după frumuseţe pentru că este greacă, ci pentru că ea este frumoasă alergăm spre Grecia ».

Grecia, aşadar, ne-a lăsat modul de a simţi, de a cugeta şi de a ne exprima în termeni de universalitate. Dacă ne place să ne considerăm oameni la gradul superlativ, aceasta se datorează şi Greciei.

Cu privire la *Voyage de Sparte* al lui Maurice Barrès, ne permitem a reproduce aprecierea justă a lui Jacques de Lacretelle.

« Barrès este unul din ultimii noştri maeştri care s-a repezit spre Grecia. Mărturisesc că nu-mi place deloc tema preconcepută a *Voiajului* său *în Sparta*. A căuta urmele cuceririi france pe acest pămînt antic, a regreta dispariţia turnului pe care aceşti cruciaţi jefuitori l-au construit pe Acropole, a exalta Sparta, această garnizoană hitleriană, în detrimentul Athenei, nu este aceasta un paradox primejdios? Dacă i se reproşează *Rugăciunii pe Acropole* de a fi idealizat în mod fals Grecia, ce să zici de *Voiaj în Sparta*, această creaţie cu totul cerebrală! A fost în aceasta o atitudine din partea lui Barrès. Dar este atitudinea unui artist minunat înzestrat şi pe care sfîrşim prin a-l absolvi. *Voiaj în Sparta* se va citi ca o improvizaţie ameţitoare. Eu voi spune chiar că miracolul grec a jucat şi aici fără voia autorului şi că, de-a lungul acestor pagini care vor să ne întoarcă mintea de la Grecia antică, curge un fel de cantilenă, viguroasă şi fermecătoare în acelaşi timp, care contrazice autorul. *Grecia capta farem victorem cepit*. În zilele noastre, deasemenea, Grecia şi-a subjugat detractorul ».

Mai aproape de noi, cu prilejul unei călătorii în jurul lumii, Jean Cocteau a fixat în versuri profilul celor două Capitale ale lumii mediteraneene:

Rome est une ville lourde,
Athènes une ville légère.

Pentru Jacques de Lacretelle, Grecia este locul din care ne-au venit ideile ce-au făcut ca Europa să iasă din barbarie. Dacă Grecia are dreptul la recunoştinţa noastră pentru ceea ce a adus ea lumii, ea este în egală măsură ţara de vis a tuturor acelora care iubesc pietrele vechi, ceea ce evocă ele, insulele înecate din soare, limpezimea cerului şi-a mării. Grecia, această *aventură care nu sfîrşeşte niciodată*, cum se exprimă el, este o perpetuă re-naştere pentru cel ce-o vizitează. De fiecare dată — şi autorul citat a văzut-o de zece ori — este o revelaţie, oferindu-ţi tot alte motive de a iubi acest pămînt. Şi oarecum sfiindu-se în faţa sentimentelor de grandoare ce-şi cer expresia, Jacques de Lacretelle scrie: « Aş vrea să evit, evocîndu-mi amintirile despre Grecia, cuvintele mari de care lumea se îmbată. Dar cum să nu vorbeşti de beţie intelectuală à propos de Acropole şi de Parthenon? Cum, după fervoarea, amestecată cu nostalgia, pe care ai încercat-o la Olympia, să nu-ţi aminteşti senzaţia tragică ce te-a cuprins în faţa peisajului de la Delfi? Este acolo o moştenire care ne mişcă din nou fără voia noastră. Ecoul literaturii şi fetişismul ruinelor nu înseamnă nimic acolo. Conştiinţa ne spune că toate sentimentele noastre, cele bune şi cele impure, s-au născut pe această mică peninsulă mediteraneană.

« Altă viziune dramatică: Mycena. Nu este decît un monticul de culoare ternă, dar se văd încă acolo dalele unde Clytemnestra, ajutată de Egist, a sugrumat pe Agamemnon. Şi toată tragedia occidentală s-a aplecat asupra acestei pete roşii pentru a-i reda viaţă în cursul secolelor.

« Un voiaj în Grecia nu se prezintă nicăieri ca un învăţămînt şcolar. Am spune mai degrabă că parcurgem o mare legendă în care recunoaştem evoluţia omului. Practicile exercitate în sanctuarul din Epidauros prevestesc teoriile lui Charcot şi

 @Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

ale lui Freud. Alături, teatrul construit de Polyclet revelă cunoștiințe tehnice și acustice al căror secret nu-l cunoaște arhitectura modernă ».

Și fiind vorba de *modernitatea* Greciei antice, să dăm cuvîntul criticului de artă Pierre Mazars, care ne spune că «Statuetele din Cyclade prezintă același demers estetic pe care-l găsim la sculptorii cubiști, la Picasso, la Paul Klee. Micile personaje, schematizate, prefigurează pe Arhipenko ».

Autenticul Albert Camus, mediteranean de pe celălalt țărm (Alger), pledează în partea finală a operei sale « *L'homme revolté* » pentru ceea ce el numește *la pensée de midi*, pe care, ca pe o *gîndire solară* (expresia îi aparține), o opune gîndirii lunare a Septentrionului (*la pensée de minuit*). Contrastul între *pensée de midi* (gîndire din miezul zilei) și *pensée de minuit* (gîndire din miezul nopții) este evident și profund grăitor. Gîndirea solară, gîndirea de amiază, care strălumineazâ poezia și filozofia unui alt mare mediteranean, Paul Valéry, punctează o tradiție majoră ce-și are izvorul în grația elină, care înseamnă, înainte de toate, echilibru, măsură, cosmos, noimă ontologică și normă etică.

În sfîrșit, pentru criticul de vază, Thierry Maulnier, Grecia este « pămîntul sfînt al culturii », țara « care rezervă celui ce-o vizitează pentru prima oară, sau chiar pentru a doua, pentru a zecea oară, ceva ce depășește reprezentările imaginației și ale memoriei, ceva ce este dincolo de așteptare. . . nu este uitarea răului și a nefericirii — sîntem doar în mijlocul poporului care a inventat tragedia —, este senzația de a scăpa de ele printr-un acord al spiritului și-al formelor sensibile născute din el, prin accesul la o înțelepciune care nu s-a născut din renunțare, nici din resemnare, nici din nelucrare, ci din echilibru ».

Cifrul metafizic al acestui echilibru, care constituie însăși esența umanismului clasic elin, ne este și astăzi, după douăzeci și cinci de secole de trăinicie, adăpost și antidot împotriva relelor contemporaneității, provenite mai cu seamă din *ecologia umană*. Desigur « pămîntul grecesc, lumina greacă vor dura », scrie autorul citat mai sus. « Dar primejdia cataclismelor iscate de mîna omului apasă asupra templelor, statuilor, capelelor, care au scăpat de marile invazii și de cutremurele de pămînt. Parthenonul este chiar amenințat în temeliile sale de vibrațiile marelui oraș întins la poalele lui, atacat de poluarea aerului și de maladia pietrei. Toate acestea nu sînt eterne. . . Totul este muritor, Parthenonul ca și noi înșine. Nu ne este dat a nu muri, dar ne poate fi dat, nouă, indivizi, națiuni, specii, de a cunoaște aceste momente fugitive în care ne putem spune : « Iată pentru ce ne-am născut ».

Privilegiul procurării unor astfel de momente îl păstrează încă *pămîntul sfînt al culturii*. De aceea, spiritul uman are nevoie de Grecia, care l-a învățat să ispitească — prin metode raționale și științifice — misterul lumii, încercînd să-l stăpînească, să-l supună, îmblînzindu-l, umanizîndu-l. Acest pămînt, scrie Maulnier, nu ne este străin, exotic, ci este al nostru, și trecutul lui continuă de a ne hrăni prezentul. Ca toate culturile antice, cea a Greciei ne propune refugii, antitoduri împotriva a tot ceea ce, în propriul nostru univers, ne amenință cu dezechilibrul, cu uscăciunea, cu dezagregarea, dar, spre deosebire de cele pe care ni le propun înțelepciunile orientale, aceste refugii și aceste antidoturi sînt de atare natură că putem recurge la ele fără a renunța la identitatea noastră. Misterul cosmic se acordă în Grecia cu formele definite, măsurate pe necesitățile habitatului uman, istoria se unește aici cu eternitatea, divinul aici e aproape de om, natura de cultură, Dionysos de Apollo, și cimitirele de marmoră asociază într-o sinteză sacră imaginile triumfului vieții și ale disoluției ei. Pe acest sol, libertatea a făcut primii pași în creațiile artei și în legile cetății. . . »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

WOLF AICHELBURG

Mitul Mediteranei în cultura germană

Mitul este înainte de toate o realitate spirituală precumpănitoare. Înrîurirea lui asupra destinului omenirii se arată deseori mai puternică decît condiţiile materiale ale evoluţiei sociale. Iluziile și interpretările greșite ale realității, datorite mitului, nu ne interesează ca atare, în acest context, realitatea mitului fiind de altă natură și avînd legi autonome. Nu ne vom opri nici la aspectul geopolitic al spațiului mediteranean, cu toate că pare deseori indisolubil împletit cu orizontul cultural-estetic al mării din mijloc în conştiinţa germanilor.

Fiu sfios al unui mic meseriaş dintr-un orăşel umil din Nordul Germaniei, era menit să deschidă larg porţile asupra unei viziuni noi a lumii mediterane. După ani truditi de studii şi îndeletniciri obscure, Johann Joachim Winckelmann (n. 1717) vede la Dresda o colecţie de sculpturi antice. Era o revelaţie fulgerătoare pentru el. Descoperise Elada. Pînă în acea clipă « istorică », dacă vrem, lumea mediterană pentru un german era Italia, sau mai precis, Roma. Peisaj, istorie, artă, gîndire antică îi veneau prin vama perstigiosului oraş etern. Roma era lumea cealaltă, dorită şi ocolită a Renaşterii, a culturii antice, a pompei bisericeşti, a libertinajului sudic, a voluptăţii. Deodată Winckelmann strigă: Elada! Ca sub o baghetă magică, tot carnavalul antichităţii galante se spulberă, făcînd loc clasicismului umanist, idealului auster şi luminos la perfecţiunii eline. Winckelmann cucereşte lumea prin exclusivitate, prin entuziasm. El, anonimul, ajunge la Roma, devine arhivar, creator şi director de muzee, custodele celebrei vile Albani pe lîngă cardinali mari demnitari şi în sfîrşit la Vatican. El, micul german fără nume, devine peste noapte o celebritate. N-a prea avut sprijin, n-a avut recomandări, nici n-a avut ambiţii carieriste, doar entuziasmul, crezul său arzător, care i-a deschis toate uşile. Devenise irezistibil datorită unei viziuni revelatoare: descoperise « simplitatea nobilă şi măreţia calmă » a lumii antice greceşti, şi viziunea aceasta profundă, justă, eronată, unilaterală, cum ar fi ea stîrneşte un curent de efervescenţă, de zel artistic asemănător influenţei tot atît de uimitoare, dar pe alt tărîm, a celebrului său contemporan Jean Jaques Rousseau.

Roma rămîne şi mai departe centrul de atracţie pentru o lume dornică de trăiri mari, pe care Parisul strălucitor nu le putea oferi în aceeaşi măsură. Dar Roma, de acum înainte va deveni doar mască, parolă, semn pentru cu totul altceva: lumea Eladei. Clasicismul lui Winckelmann este un fel de renaştere în mic. Lessing, în celebrul său Laokoon, defineşte cu o acuitate rară specificul artelor, genurilor. Totul apare deodată lămurit, orientat. Este ca şi cum s-ar fi ridicat o cortină din faţa

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

unui decor de mult existent și visat. Cînd Goethe, în celebra sa « fugă » sosește la Roma, găsește acolo o colonie de emigranți, pictori, sculptori, arheologi, scriitori, toți în căutarea « naturii ». Natură înseamnă deopotrivă măreție și eliberare, comportă nuanțe sociale, estetice, etice și politice, este contraparte a tot ceea ce în patrie era mic, obscur, mărginit, desuet și — trebuie să adăugăm — simbol pentru tot ce în propria inimă era sănătos, viguros, avîntat. Descrierea lui Apollo de Belvedere de Winkelmann e mai mult o poezie decît un tratat erudit, precum era conceput. L-a dictat viziunea. Goethe, în Sicilia, are viziunea peisajului și culturii eline. Fragmentul dramatic « Nausikaa » e mai impregnat de atmosferă și lumina peisajului mediteranean, am putea spune, decît întreaga Odisee. Este o lume ideală, atmosferică, a-temporală. Pentru Goethe și Winckelmann Elada există în afară de timp și de istorie. Winckelmann se oprise la vizual, la frumusețea exemplară a omului mediteranean. Origina, preistoria, nu-l preocupă. Nu caută să descifreze miturile. « Legea fundamentală a creației de zei este legea frumosului.» Egiptul pentru el este plin de mister, dar în Grecia clasică găsește n a t u r ă. Popoarele orientale au bazat arta pe religie, superstiție după Winckelmann. Adevărata artă, după el, se bazează pe libertatea vieții cetățenești. Aici apare, pentru prima oară, o gîndire socială, un ideal autohton proiectat în antichitatea idealizată a triburilor eline: ecuația natură-libertate-formă perfectă, filon de gîndire preluat mai tîrziu de Hölderlin și de Nietzsche. Pentru Goethe, « natura » este formă împlinită, peisajul zidurilor joase de piatră și al măslinilor înșirați într-o ordine clară, transparentă; coloana, treapta, structurînd peisajul într-un fel abia simțit, asemenea stîncii, geostructurii care apare printre arbuști și ierburi. Nicăleri trăirea acestui peisaj n-a găsit o formă mai evocatoare decît în poezia « Der Wanderer », și nicăieri ritmul versurilor nu e mai sugestiv antic; ni se pare că ascultăm niște versuri de ale lui Virgiliu. În « Italienische Reise » scrie la data de 12 octombrie 1786: « Dacă n-aș fi luat hotărîrea pe care o realizez în momentul de față, pur și simplu aș fi pierit: atît de răscoaptă devenise patima în sufletul meu, de a vedea cu ochii aceste obiecte ». (Vorbește de hotărîrea sa, luată în mod spontan, de a pleca în Italia). În alt loc notează: « Am înscris o a doua aniversare, o adevărată renaștere cu ziua cînd am călcat prima dată străzile Romei . . . ». Iar în alt loc spune: « La Roma, pentru prima dată, m-am regăsit pe mine însumi, am devenit pentru prima oară fericit și cuminte, în concordanță cu mine însumi . . . » Privind mișunarea crabilor și a melcilor de mare, undeva lîngă Veneția, exclamă « Ce lucru delicios și minunat este un lucru viu! Cît de în concordanță cu starea sa, cît de adevărat, cît de existent! » Existent, adevărat, adjective ce caracterizează o realitate împlinită, fără nici o reflectare, cu totul prezentă în lumea aceasta vizibilă și pipăibilă. Ceea ce Goethe a găsit în lumea mediteraneană, era identitatea lucrului cu sine însuși, lucrul împlinit, de o plasticitate perfectă, fără trecere, fără umbre, fără neprecizii, fără vis.

Monumentul cel mai mare al clasicismului goethean și exemplu rar de absorbție, prin esență, a unui spațiu și a vieții generată de el, este însă sfîrșitul actului II din Faust (partea a doua). Marea aici a devenit destin într-un fel asemănător lui Paul Valéry, în cele mai însuflețite din versurile sale. Am zice că în acea serbare marină, chiar substratul material al limbii, alegerea vocalelor și consonatele, oglindesc marea sudică și lumea ei.

În Italia Goethe desăvîrșește drama sa « Ifigenia », croită, după o primă privire, după modelul tragediilor clasicismului francez, cu observarea strictă a celor trei unități aristotelice. Conturul interior este însă fundamental deosebit. Palatele tragediilor franceze, cu conflictele lor cu substrat politic, evocă Roma latină. « Ifigenia » lui Goethe este impregnată de atmosferă, ceea ce-i lipsise unui Corneille și chiar unui Racine. Clasicismul lui Gothe este un clasicism a-politic. Eternul uman,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

care joacă un rol atît de hotărîtor în gîndirea lui, conferă umanismului său o nuanță care lipsise și lui Euripide, a cărei « Ifigenia în Taurida » i-a servit lui Goethe ca model în ceea ce privește intriga, în linii mari. Ifigenia lui Gœthe, care conștient de dragul adevărului, riscă o eșuare tragică a proiectului de scăpare, este o Ifigenie neantică, oarecum protestantă. Instinctul lui Gothe însă nu-l înșelase. Umanismul acela nobil, cvasi creștin, este totuși autentic. Îl regăsim aidoma într-una din ultimele tragedii ale lui Sofocle, în superbul « Filoctet ». Neoptolemos și-a însușit arcul lui Filoctet lipsindu-l astfel de orice posibilitate de apărare. L-a subjugat voinței sale, conform planului de răpire dinainte stabilit. Dar aidoma Ifigenei, Neoptolemos nu profită de situație, dă din mînă șansa sigură. Este incapabil de neadevăr. Restituie arcul. Convingerea, care substituie aici forța, se face prin deus ex machina, care esențial însă ar putea să și lipsească. La Goethe zeii, numinosul, sînt cu totul eliminați, cad de la sine, ca ceva organic epuizat. Umanismului acesta clasic de tip pur weimarian îi lipsește însă o dimensiune, dimensiunea timpului. El este a-istoric, spațial.

La cel mai mare « Elin » de rasă germanică, la Hölderlin, dimpotrivă, timpul în ireversibilitatea sa este mereu prezent cu o nuanță nostalgică. « Cei liberi, oamenii dumnezeești, sufletele mari și plăpînde, nu mai sînt . . . » (către Diotima). Elada, pentru Hölderlin este întruchiparea celui mai înalt tip de om, deci mitic-atemporală, dar în același timp o realitate istorică prezentă. Pentru prima oară, Grecia contemporană, țara aceea îndepărtată, sub jugul turcesc, intră în perspectiva vizionarului. În « Hyperion » este anticipată lupta pentru independență a Grecilor contemporani care se va întîmpla abia cu vreo douăzeci de ani mai tîrziu. Elada eternă este pentru Hölderlin și făgăduința de împlinire în viitor, confundînd mesajul elin cu misiunea propriului său popor. De la el pornește acea linie de identificare providențială dintre Elada eternă și misiunea culturală superioară a poporului german în viitor, linie reluată apoi de Nietzsche și mai ales de Stefan George, în pragul secolului nostru.

Mult mai introvertit, mai platonic decît Goethe, un pasaj de felul celui citat de Goethe « . . . pur și simplu aș pieri . . . » nu vom găsi la Hölderlin, cu toate că scrisese versuri ca « spre voi insulelor, poate vreodată zeul meu protector mă va duce . . . » Un cititor avertizat va desluși însă fără greutate în aceste cuvinte dorul de viitorul propriului său popor. Viziunea lui Hölderlin a lumii mediteraneene, în specia arhipelagului elin, e mai puțin legată de realitatea geografică decît cea a lui Goethe, însă cu nimic mai puțin sugestivă și convingătoare. Romantic prin nostalgia trecutului, prin accentuarea lui « Werden » (devenire) față de prezentul concret, e a-romantic prin ethosul său politic, prin sesizarea contrastelor și prin luminozitatea imaginilor sale, prin realismul viziunii, dacă ne este permis să pronunțăm un astfel de paradox. În chip hiperbolic, s-ar putea spune că, dacă tot spațiul mediteranean ar dispare, s-ar putea reconstitui în esențialitatea lui, din poezia lui Hölderlin. Chiar și forma cea mai exterioară e revelatoare. La Hölderlin, anevoie putem vorbi de predilecții stilistice, de adaptare de metru antic. Limba sa poetică suferă o stranie metamorfoză. Limba germană, lumea germană devin un fel de geam transparent prin care luăm contact direct cu lumea antică. Simbolul Mediteranei, al Sudului, al viitorului ideal făgăduit, este pentru el insula . . . « . . . și voi insulele Ioniei! Unde boarea mării răcorește falezele fierbinți și adie prin pădurile de dafini, cînd soarele vița-o încălzește . . . » Poezia sa poate cea mai reprezentativă poartă titlul « Arhipelagul ». « Toate mai trăiesc, mame de eroi, insulele . . . », « Ihr lieben Inseln, Augen der Wunderwelt » (Insulelor voi iubite, ochi ai lumii minunilor). S-ar putea continua cu citate la infinit, pînă la celebra odă tîrzie « Patmos », care « nu sălășluiește superbă ca Cypros, cea bogată în izvoare, sau una din celelalte . . . » Ceea ce lipsește la Hölderlin, este dragostea pentru omul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

mediteranean concret, ca la Goethe şi George. Chiar dacă ar fi trăit la Roma, probabil n-ar fi fost în stare să scrie ceva asemănător « Elegiilor Romane » de Goethe. « Ecoul cerului, inima mea sfîntă ! Dece oare amuţeşti printre cei vii? » De neînchipuit la Goethe ar fi — chiar şi ca subiect — poezia « Cîntăreţul orb » care începe cu un vers atît de incomparabil hölderlinean : « Wo bist du Jugendliches . . . wo bist du Licht? » (O unde eşti Tinereasca . . . unde eşti Lumina?) Elada este aurora vieţii viitoare a poporului său. « Cînd munţii ţării germane vor fi munţii muzelor ca mîndrii de odinioară, Helios şi Helikon . . . » În « Cîntarea Germanilor » întreabă : « . . . unde este Delos-ul tău, unde Olympia, ca să ne adunăm cu toţii, la serbarea supremă? »

Hotărîtor pentru August von Platen nu era numai forma antică în poezie — pe care o mînuia cu atîta măestrie, preconizînd un ideal hotărît antiromantic şi declarat romano-elin — nu numai peisajul mediteranean, la care a aderat integral asemenea lui Shelley, prin emigrare demonstrativă. Izvorul mediteraneismului lui Platen era şi dragostea sa necondiţionată pentru omul, tipul mediteranean, înrădăcinată în sexualitatea sa, cheia tragicei sale existenţe scurte şi frămîntate. A murit în anul 1835, la Siracusa, anticul oraş al « Greciei Mari », unde are loc şi tragedia hölderlineană « Empedokles » şi unde Goethe a descoperit « planta originară » simţind în acelaşi timp prezenţa lumii homerice.

Romanticii erau antipozii acestor tendinţe sudiste. Iniţiatorul curentului contrar era Herder, care vedea leagănul omenirii în Asia. Arheologul Creuzer deplînge la Eleni « decăderea seriozităţii religioase », iar K.O. Müller vede viaţa superioară nu în vremea expansiunii, ci în epoca preistorică, generatoare de mituri. Acelaşi savant a subliniat importanţa religiei chtonice, spre deosebire de cea olimpică. Această orientare va deveni de mare importanţă pentru o nouă şi rodnică imagine a lumii antice greceşti. Şcoala de arheologi elveţieni, Rohde cu a sa « Psyche », dar mai ales Bachofen, au fost hotărîtori pentru evoluţia intelectuală a lui Nietzsche, figura cheie a mediteraneismului german din secolul trecut şi punte spre epoca noastră. Operele epocale ale lui Bachofen despre simbolistica mormintelor în antichitate şi despre legea matriarhatului duc direct la celebra « Naşterea tragediei la Greci . . . » de Nietzsche. Descoperirea laturei dionisiace revoluţionează profund imaginea Sudului. Accentuînd spiritul de pionier, de descoperitor al filozofilor presocratici şi substratul dionisiac-demonic al clasicismului elin, Nietzsche combătea vehement străduinţa lui Hegel de reconciliere în mod dialectic al antichităţii cu creştinismul, ca religie de stat. Impetuoasa strădanie nietzscheană de a distruge toate ipocriziile şi falsificările de instincte, cu felurite scopuri ascunse, îl duce la conceptul de nevinovăţia vieţii, iar reprezentantul de predilecţie al acestui primat al biosului nevinovat şi nemascat era pentru el omul şi spaţiul meditera nean, omul Renaşterii şi omul Greciei antice. Atitudinea lui Nietzsche, spre deosebire de cea a lui Hegel, este agresivă şi părtinitoare. Istorismul este pentru el semn de slăbiciune. Preconizarea antichităţii e polemică şi net selectivă. «Agon»-ul, competiţia homerică-olimpică, caracterizează pentru Nietzsche cel mai bine elenismul adevărat al optimului, cel de dinaintea ethizării şi şubrezirii instinctelor nobile de forţă, frumuseţe, ambiţie şi voiciune, « gaia scienza ». Ideea unei « afinităţi originare dintre spiritul german şi cel elin explică la Nietzsche, precum de altfel şi la Hölderlin, mînia sa pedagogică, critica fenomenelor cultural-sociale germane ale vremii sale. Cînd la vîrsta de 25 de ani i se încredinţează o catedră universitară la Basel (1869), emite o idee de un scepticism tragic şi clarvăzător privitor la antichitate, în cuvîntarea sa de deschidere a cursurilor : « Antichitatea greacă ideală este poate doar cea mai frumoasă floare a dorului sudic german . . . » Mai tîrziu

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

credința sa în Sud devine nestrămutată. « Germanii — spune într-un loc — poate au nimerit doar într-o climă greșită. Este ceva în ei, ce ar putea fi helenic — și asta se trezește în atingere cu Sudul — Winckelmann, Goethe, Mozart. » Mereu îi sîcîie pe concetățenii săi prin elogiile aduse Franței, Franței învinse la Sedan de către o Prusie plină de orgoliu național : « Francezii au reușit aproximativ o sinteză a Nordului cu Sudul. Şi azi se mai găsește în Franța înțelegere pentru oamenii aceia rari care iubesc Sudul în Nord și Nordul în Sud, mediteraneeni născuți, bunii Europeni. » Ceea ce nu intra încă în vederea clasicilor, preocupați, ca Schiller, doar de imaginea omului în genere, întrucîtva abstract, e clar exprimat la Nietzsche, care asemenea lui Hölderlin și mai tîrziu lui Stefan George împletește cultul antichității, sau al Sudului cu un ideal profetic, respectiv Europeanul, ideal de echilibru al celor mai buni germeni ereditari existenți în Occident, gravitînd în jurul Mediteranei, imagine de sănătate, claritate și lumină. Se știe, pe de altă parte, cît de gînditor și melancolic devenea Nietzsche, care era și compozitor, cînd se aduceau laude compozițiilor sale, pentru caracterul lor solemn și evlavios. Să i se zică lui așa ceva, care a notat pe franțuzește : « Il faut méditerraniser la musique » și care visa o muzică « ce nu se stinge în fața luminii cerului mediteranean . . . o muzică care se impune chiar și în fața apusurilor învinețite de soare ale deșertului ! »

În epoca realismului burghez, imaginea Mediteranei de multe ori devine superficial-decorativă. Mitologia de tip erudit din post-renaștere reînvie în mic la un pictor ca Arnold Böcklin. Un alt pictor stabilit în Italia, Anselm von Feuerbach, ne-a lăsat moștenire o imagine idilic-dulceagă a Mediteranei, marcînd pentru mult timp calea de acces spre această lume, pentru omul de cultură mijlocie. Era epoca cînd frumusețe se scria cu F mare. Chiar poetul Conrad Ferdinand Meyer, mare poet cu un instinct sudist și o cultură de stil autentică, nu este întotdeauna liber de contaminarea acestui curent pictural epigonal-decorativ. Doar Hans von Marées s-a străduit să găsească o cale autentică de acces la marile forme antice. Găsim de altfel o puternică tradiție de dragoste pentru « Sud » pe solul Elveției germane. Figura dominantă a lui Jakob Burckhardt este exemplară pentru o generație întreagă de savanți, profund stigmatizați de vraja Mediteranei antice și moderne. Am amintit deja de poetul C.F. Meyer, tipic pentru predilecția clasicistului pentru contur net, plasticitatea gestului ce apare mai deseori simbolic, dezindividualizat. O figură izolată, uitată pe nedrept, este Carl Spitteler (m. 1924), deținătorul premiului Nobel (1919), o reîncarnare tîrzie a idealismului clasic german și unul dintre puținii urmași spirituali autentici ai lui Nietzsche. Scrie o mare epopee « Olympischer Frühling », unde crează și inventează mituri inedite în jurul zeilor antici consacrați, într-o limbă denudată de efuziuni lirice, plastică, sobră, expresivă. Atitudinea lui Spitteler este cea a pesimismului eroic. Ea reprezintă un ideal aristocratic, de noblețe și adevăr, ancorat în cea mai nobilă tradiție a vechei lumi mediterane, de a cărei dispariție este convins. Elocventă pentru cultul mediteranean păgîn, să-l numim astfel, este și o carte entuziastă și delicată ca « Der heilige Weg » de Maria Waser (m. 1939) și opera poetică a lui Wolfgang Martin (n. 1929), care trăiește ca exilat de bună voie printre țărani viticultori pe una din micile insule Liparice, în pragul Siciliei. Nu trebuie uitată, în acest loc, opera pictorului de origine badensă Joseph Schneiderfranken (n. în 1943, lîngă Lugano), creatorul unui mesaj pictural unic și fervent al Mediteranei eterne, despre care se poate spune, că dacă culoarea ar avea grai, am auzi unul din imnurile cele mai impresionante și autentice de o evlavie aproape religioasă a lumii de contraste dintre vinețiul mării, treptele de marmoră, flamură neagră de chiparos și coloana culoare de miere a templelor de odinioară. Chiar și pictura abstractă a pictorului, de mai tîrziu, este străbătută de canoanele echilibrului și seninătății lumii arhipelagurilor, exprimate dealtfel și în scris.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Imaginea Mediteranei, mitul ei, în epoca noastră, este de proveniența cea mai felurită, dealtfel mereu prezentă. Theodor Däubler (1876—1934) se cheamă el însuşi « cel mai mediteranean dintre poeţii germani ». Reaminteşte că a scris primul vers al marei sale epopee « Nordlicht », la poalele Vezuviului. Socotindu-se un discipol al lui Rimbaud şi trecînd de multe ori ca un reprezentant al expresionismului, imită cîteodată sunetul limbii italiene sau greceşti în cadența versului german.

Mai puţin entuziast din fire este scriitorul de tip Montherlant, Malraux, St. Exupéry, Ernst Jünger (n. 1895), autorul stilului cel mai cristalin care s-a scris vreodată în limba germană, destul de controversat, de altfel, cum se şi cuvine unui om care o viaţă întreagă a trăit şi a preconizat lupta şi rezistenţa. « Marina » în celebra sa carte « Falezele de marmură », reprezintă lumea culturii impregnate de seninătatea şi instinctul măsurii oamenilor care au adus viţa de vie şi împreună cu ea un stil de viaţă în care reflecţie şi impuls, spirit şi sîngele se află într-un echilibru armonios, deşi mereu periclitat. Lauda acestei lumi, pericolul unei lumi tehnicizate, demonice, mereu prezentă, revine în aproape fiecare carte din bogata operă scriitoricească a lui Ernst Jünger. Foarte frumos spune în « Die Marmorklippen »: « Cîteodată, stînd pe terasă şi contemplînd coroana înflorită a grădinilor, simţeam o adiere de oboseală ascunsă şi de anarhie. Chiar în astfel de clipe, frumuseţea ţării ne mişca pînă la durere. Astfel culorile vieţii mai strălucesc o ultimă dată puternic, înainte ca soarele să apună. » Fratele său, Georg Friderich Jünger (n. 1898), nu transmite neliniştea tulburătoare şi atrăgătoare a operei eseistice scînteietoare a lui Ernst Jünger. El este însă un clasic autentic, ereditar, sîntem tentaţi să spunem. Stilul său este un stil « sudic » fără efort, povestirile şi eseurile sale fiind de o transparenţă neforţată, pe care numai un instinct de formă infailibilă o poate conferi. O figură aparte este şi vienezul Josef Weinheber (1892—1945), ultimul vlăstar al tradiţiei clasiciste austriece, începînd cu Grillparzer. Ceea ce deosebeşte imaginea mediteraneană austriacă de cea a Germaniei de Nord, este un contact mai nemijlocit, mult mai puţin demonstrativ, cu lumea mării de mijloc, datorită probabil faptului că Austria de mult îşi aroga drepturi dinastice asupra diferitelor teritorii italice, ca Lombardia, Veneţia, Giulia şi chiar Toscana. Mediterana intra deci în graniţele patriei. Grillparzer, la Triest, nu e în ţară străină, Rilke la Duino şi Hofmannsthal la Veneţia sînt acasă la ei. În orice caz, nu se simte la ei ruptura şi zelul demonstrativ compensatoric ca la germanii nordici, cu excepţia poate a lui Däubler — şi a lui Weinheber. Accentuarea componenţei clasico-mediteraneene din tradiţia occidentală seamănă la Weinheber cu o obsesie. Vienezul acesta, crescut în orfelinat, însuşindu-şi pe cale de autodidact şi cu mare trudă o vastă cultură, funcţionar de poştă, pe urmă deodată celebru, reclamat de naţional-socialism, luptîndu-se neputincios şi fără prea mare convingere, de altfel, împotriva gloriei copleşitoare, care nu-l satisface de loc, bolnav, veşnic frămîntat şi dedat alcoolului şi altor stupefiante, mort probabil prin sinucidere, e unul din cei mai mari artişti ai formei pe care l-a cunoscut literatura germană. Într-un fel ar semăna cu un Hölderlin inversat. Pornind de la imnica acestuia în vers liber, imitînd, şi uneori retrăind, patosul lăuntric şi fervoarea acestuia, reflectînd fiorii studiilor sale în imitări artistice uimitoare ale tuturor genurilor literare clasice din trecut (sonete de tip michelangiolesc, ode în metru antic), rămîne un neîmplinit, mînat de doruri arzătoare şi dotat cu un talent bogat şi rodnic, nu totdeauna susţinut de o trăire autentică adecvată, dar totuşi, privit în ansamblu, un poet remarcabil cu un destin tragic şi controversat.

Problematică şi controversată în multe privinţe este şi figura impunătoare a celui mai mare profet şi propovăduitor geniu mediteranean din secolul nostru, poate nu numai în Germania: Stefan George (1868—1933). Face parte din antagonismele acestei bogate personalităţi, întrucît misiunea sa de poet se confundă mereu cu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

una de învățător, de profet, de om de stat — ca tip, nu efectiv — transcendînd deseori tărîmul contenplativ de poet sau cel de călăuzitor spiritual, de făptuitor, unul în dauna celuilalt. Găsim în el idealismul național de tip sublim al lui Hölderin și Nietzsche, dar și visarea nerealistă a dinastiei bavareze a Wittelsbach-ilor, care a dat primul rege Greciei, după independența definitivă în anul 1832. « Grecitatea », efectivă de acum, a familiei, reflectîndu-se într-o transformare edilitară, pe cît era cu putință, a orașului München în stil antic, pornire lăudabilă, dar întrucîtva teatrală și factice. Faptul că George și mulți dintre adepții lui apropiați căutau să trăiască pe cît era cu putință și în viața exterioară într-o conformitate apropiată de idealul lor de poet, ca inspirat dumnezeesc, vates, om exemplar, nu poate găsi decît aprobarea noastră. Că seriozitatea atitudinii deseori degenera în poză și gesturi teatrale, care nu puteau fi susținute în societatea reală decît cu prețul unor compromisuri cîteodată ridicole, era poate inevitabil, și a prejudiciat cauzei căreia George s-a devotat cu trup și suflet, o viață întreagă. Sînt rari contemporanii de seamă care n-au intrat măcar tangențial în sfera de puternică emanare spirituală a poetului George. Rilke, Hofmannsthal, Simmel, Klages, Dauthendey și alți mulți, în afara celor grupați în cercul aderenților convinși, au luat contact, au discutat sau au asimilat în felul lor idealismul georgian. Nu mai vorbim de largul cerc de cunoștințe cu oameni de litere din alte țări, Stephane Mallarmé ș.a.

Polemica lui Stefan George împotriva spiritului epocii sale, care conturează cumva în mod negativ cultul său mediteranean, este îndreptată împotriva dezechilibrului forțelor, cauzat de evoluția nestăvilită a civilizației tehnico-industriale. Pe de o parte, totul devine cantitativ-calculabil, pe de altă parte, instinctele primare, brute, se emancipează și devin distrugătoare. Sufletul, viața în esența ei, fiind incalculabile, spiritul utilitarist de acaparare materială le elimină din socoteală. Viața le stîrpește. În poezia sub forma de dialog « Der Mensch und der Drud », drudul, spiritul elementar al firii, îi spune omului: « Și cînd vei fi înaintat în ultimul desiș — în curînd va seca ceea ce ți-e mai necesar: izvorul. » Pe de altă parte, domeniul biologic-instinctual, emancipîndu-se, rămîne neînsuflețit, neiluminat, într-o stare nesublimată, demonism pur. Rezultatul va fi cruzime oarbă, îmbinată cu intelectul abstract care nu cunoaște valori. Nu întîmplător s-a scris o carte mare de către un discipol al lui George (Kurt Singer) cu titlul « Platon întemeitorul ». Iluminarea instinctului prin idee, creind echilibrul armonios trup-suflet, este legămîntul cel mai prețios al spiritului mediteranean, pe cînd la popoarele nord-vestice domină o lăcomie de progres ce periclitează acest echilibru necesar. Versurile care rezumă această idee, conținute în volumul « Der siebente Ring », vorbesc despre « trupul îndumnezeit și zeul întruchipat ». În spiritul lui Hölderlin, George exclamă: « Hellas ewig unsere Liebe! « Reia și el ideea renașterii elenismului în trup german, « Planta mijlocie crește dincolo — vrea să spună dincolo de Alpi, în Italia — mai plină, mai parfumată, vlăstarul cel mai nobil dintre nobili, sporește însă numai aici », printre voi, fii poporului meu, adăugăm explicativ. Nu e de mirare că rasismul a uzurpat această idee, adaptabilă planurilor sale de cucerire, și nu e de mirare nici faptul că George, indignat, a emigrat, cerînd prin testament ca trupul său să fie îngropat cu fața întoarsă țării de baștină. Ideea această aristocratică, pe cît de educativă, bine dirigută, pe atît de nesusținută de experiența reală, nu putea să nu dea naștere unor confuzii de valori. Naționalismul lui George, care dealtfel apare destul de tîrziu în opera sa, este însă totdeauna de esență sublimă, generoasă, orientîndu-se după « norma dumnezeiască », prin care trebuie înțeleasă norma echilibrului cultural propagat de spiritul mediteranean. Ideea mijlocitorului devine de o importanță centrală. George este însuflețit de conștiința unei misiuni înalte, netransmisibile. Profetul este însă constitutiv legat de o imagine a perfecțiunii,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de un zeu viu, întruchipat. (George nu admitea ideea creştină a unui Dumnezeu invizibil). Acel idol dumnezeiesc era pentru Ştefan George un tînăr care-i părea deopotrivă de perfect ca trup şi suflet, un ideal eminamente elin, stîrnind însă multe discuţii, nu numai din partea bisericii.

În afara filiaţiunii georgiene, se manifestă şi azi multiple forme ale mitului mediteranean. Interesante sînt experimentele compozitorului Carl Orff care compune opere pe texte vechi greceşti (ale tragicilor) căutînd să realizeze şi în muzică un ideal de simplitate elină, colorată însă de un arhaism dur, implacabil precum în general chipul dur, arhaic al omului mediteranean pare multora azi mai fertil în emulaţii decît imaginea luminoasă, senină, a livezii de măslin, sub boarea sărată a mării. Cele două epopei omerice şi Eneida au fost retraduse integral în secolul nostru, de două ori, odată de R.A. Schröder (1878—1962) şi de Thassilo von Scheffer (1873 — 1951), care a scris sub formă reconstituită marea epopee pierdută din antichitate, care completa Iliada cu titlul « Die Kyprien ». Distinsul poet şi scriitor R.G. Binding (1867—1938) ne povesteşte în memoriile sale că abia în Italia, în contact cu lumea sudică, i-a venit ideia că ar putea să devină şi el scriitor. De fapt, începe că publice abia la vîrsta de patruzeci de ani. Merită să fie citite pasagiile cărţii sale de memorii « Erlebtes Leben » unde povesteşte şocul pe care l-a suferit cînd s-a apropiat de Grecia: « . . . Ţipam. Deasupra nenumăratelor insule soarele Greciei sărise din mare . . . » Eminentul savant şi poet, provenit din sfera mai largă a cercului georgian, Ernst Betram, rezumă într-un spirit sublim problema orientării spre Sud a sufletului german: « Sudul nu e o experienţă, ci o stare a sufletului german, poate cea mai rodnică, cea mai nobilă şi tragică, în acelaşi timp. În stare de nostalgie el (sufletul) a închegat întotdeauna valorile cele mai nepieritoare. Prin întoarcere aievea, împlinirea visului nordic, se plăteşte cu pieire, în febra romană. » Ca încheiere am dori să cităm un aforism nietzschean care pare să rezume cele arătate prin felurite exemple, culese de pe traiectoria istoriei spirituale germane. Nietzsche spune: « Poate peste cîteva secole se va ajunge la convingerea că demnitatea filozofiei germane constă în redobîndirea treptată a solului antic, şi că toate pretenţiile de « originalitate » apar minore şi ridicole faţă de vocaţia majoră a germanilor de a fi restabilit legătura ce părea ruptă, legătura cu Grecii, tipul de om cel mai apropiat de perfecţiune pe care l-a cunoscut istoria pînă în prezent . . . »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EDGAR PAPU

Thomas Mann și Veneția

Îmi amintesc că una din ultimele preocupări ale lui Tudor Vianu era de-a urmări felul cum clasicismul antic s-a răsfrînt în diferitele etape de dezvoltare ale culturii popoarelor moderne. Sugestiile totdeauna fecunde, date de acea minte limpede și larg cuprinzătoare, m-au făcut încă de pe atunci să mă gîndesc la o problemă adiacentă, pe care, însă, n-am rezolvat-o niciodată. Am reflectat anume că spiritul clasic greco-latin reprezintă un anumit *timp* al Mediteranei. Realitatea mediteraneană ar putea fi, însă privită și ca *spațiu*, ca sinteză sau ca notă comună a tuturor etapelor temporale ce se adună în bazinul ei. În acest caz, radiația i s-ar cere urmărită nu în diferite timpuri, ci în diferite zone spațiale, fie ele europene sau extraeuropene. Și astăzi încă mă urmărește gîndul de-a distinge felul cu totul deosebit cum și-a răsfrînt Mediterana categoriile ei în fiecare din marile culturi naționale pe care le cunoaștem.

Desigur că aci nici măcar schema cea mai rudimentară a unei preocupări atît de vaste nu o pot trasa. Mă mărginesc, de aceea, să ating doar ceva din sectorul limitat al culturii germane în raport cu *Mare Nostrum*. Va fi, însă, și aceasta, o privire extrem de sumară, numai ca introducere la o problemă specială, legată de Thomas Mann. Pentru a trece direct la preocuparea centrală, trebuie reținut faptul că lumea germană, care nu are acces geografic la Mediterană, trăiește totuși, prin analogie, o Mediterană spirituală. Este singura lume din Apus care și-a însușit ideea de imperiu după modelul și ca o continuare directă a celui roman, dar care totodată a realizat și forma de oraș liber sau oraș-republică la țărmul, aș spune paradoxal, al unei Mediterane nordice, perfect paralelă cu cea sudică.

Analogia desigur că nu înseamnă identitate. Dincolo de ea, spiritele germane au căutat totdeauna cu înfrigurare liniamentele unei diferențe specifice a culturii pe care ele o reprezintă. Dar această diferență specifică a fost gîndită mereu *numai* în raport cu Mediterana. S-a ajuns, astfel, la conceptele tipologice finit-infinit, static-dinamic, clasic-romantic, formă-expresie, plastic-muzical. etc. Tot ceea ce în lumea germană nu constituie o analogie cu Mediterana, se află concepút ca o latură complementară, dar tot a Mediteranei. Spiritul cuprins de marea sudului a devenit obiectul unei obsesii permanente, fie în sensul apropierii, fie al diferenţierii. Mai mult încă, sub acest din urmă aspect, cele două laturi complimentare sînt adesea privite ca elemente de osmoză pentru a alcătui un întreg desăvîrșit. Această necesitate de întregire prin conjugarea cu datele unui spirit opus, venit din sud, se află preluată îndeosebi în momentele de accentuat umanism ale culturii germane. Cununia lui Faust cu frumoasa Elena reprezintă ideea în care Goethe

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Veneția, cupolele ▶
de la San Marco
Piazza San Marco ▶▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

simbolizează aspiraţia germanismului de a-şi valorifica resursele spirituale prin uniunea cu Mediterana. Dar să revenim, în această privinţă, chiar la Thomas Mann, scriitorul pe care-l avem direct în vedere. În spirit perfect goethean el declară următoarele: « Acum radiază ideea umanităţilor, acum ceea ce este german se întregeşte şi se desăvîrşeşte în iubirea pentru sud, pentru antic, pentru primăvara elenică. Acum se rotunjeşte şi devine statuară o figură naţională, înaltă şi robustă, cuminte şi spiritualizată, puternică şi blîndă, sănătoasă şi mult ştiutoare, o figură de bărbat, de om ». [1] Iată cum noţiunea iniţial incompletă de german se împlineşte prin complementul Mediteranei pentru a deveni expresia rotundă a unui întreg desăvîrşit.

Am stăruit, însă, poate prea mult asupra raporturilor complimentare şi le-am lăsat în umbră pe cele analogice, în sprijinul cărora am invocat atît exemplul imperiului cît şi al oraşului-republică, cu patriciatul său. Nu am atins adică o consecutivă analogie în spirit, în cultură, în artă, rezultată din analogia instituţională. În decursul timpului, perfectele organizaţii ale Mediteranei s-au polarizat *festiv* în jurul sanctuarelor, al areopagurilor, al aulelor imperiale sau pontificale, al procuraturilor, al adunărilor de priori. Lumea germană nutreşte veleitatea de a-şi fi însuşit aceleaşi moduri de existenţă instituţională, care împrumută un sens solemn vieţii. Referindu-ne iarăşi la Thomas Mann, aflăm, din contactul pe care l-a avut cu un spirit atît de reprezentativ ca Gerhardt Hauptmann, că unul din cuvintele favorite ale acelui scriitor era *festivitas*, [2] pronunţat în latineşte. Această *festivitas*, comună atît Mediteranei cît şi germanismului, a determinat în ambele zone caracterul unei arte imnice, corale, extatice. Este poate una din raţiunile pentru care nici germanii nici italienii n-au putut să ilustreze romanul realist, gen veacul al XIX-lea. Se desluşeşte aci un alt fir artistic, care, trecînd din Mediterană peste Alpi, răsună în corurile tragediilor greceşti, în *la dolce sinfonia del Paradiso* a lui Dante, în glasurile transfigurate din finalul lui *Faust* şi apoi în « melodia infinită » a lui Wagner. Şi fiindcă sîntem pe planul analogiei, nu putem uita puntea pe care o surprinde între cele două lumi, sub aspectul creaţiilor fundamentale, un om de autoritatea lui Karl Vossler. Dintre toate marile înfăptuiri poetice ale popoarelor moderne, Vossler nu vede nici o afinitate mai strînsă şi mai adîncă decît aceea existentă între *Divina Commedia* şi *Faust*. [3]

Dar să ne întoarcem iarăşi — şi de astă dată definitiv — la Thomas Mann. Complexitatea scriitorului, studiată de atîtea ori, şi sub atîtea unghiuri, se cere, de astădată, privită în raportul său delimitat cu Mediterana. Pînă acum am ilustrat în treacăt numai ipostaza sa de evocator al trăsăturilor complimentare dintre cele două lumi, şi care, prin conjugare, ar face să rezulte tipul spiritual de german desăvîrşit. Dar tot el relevă, cu aceeaşi putere de convingere, şi expresiile contigui sau similare dintre germanism şi Mediterană. Această nouă ipostază se întemeiază mai întîi pe originea sa de vlăstar al unui oraş liber, cu aşezări ce amintesc de unele etape ale Romei şi apoi ale cetăţilor. Italiene; în al doilea rînd, ea se desprinde tocmai din acea operă a sa, al cărui caracter imnic, de emoţie festivă, se hrăneşte din atmosfera tot a unui oraş liber, situat, de astă dată, pe ţărmul italic. În privinţa originei sale, poate că la nici un alt scriitor modern nu întîlnim conştiinţa demnităţii şi a mîndriei, legate nu de *pămîntul* patriei — ceea ce, de la romantism încoace, ar constitui un fenomen obişnuit — ci de instituţiile, în speţă de senatul şi de patriciatul locului, într-o analogie atît de izbitoare cu fala de *civis romanus*, care a nutrit, bunăoară,

---

[1] *Thomas Mann, Zur Begrüssung Gerhardt Hauptmanns in München* (1929) în *Gesammelte Werke* XI, Bd. Ed. Berlin 1956, p. 436

[2] *Thomas Mann, Gerhardt Hauptmann* (1952), în op. cit. p. 555

[3] V. primul capitol la *Karl Vossler, Die gödliche Komödie*, Heidelberg, 1925

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

cugetul lui Virgiliu. Dar această conştiinţă capătă ascuţişul unei tonalităţi din cele mai intense prin afinitatea pe care scriitorul o surprinde între Lübeckul său natal, fostul rege al Hansei, şi fosta regină de pe tărîmul latin al Adriaticei.

O asemenea apropiere există nedeclarată, ascunsă în subtonuri sugestive, de unele pasaje de atmosferă din *Moartea la Veneţia*. Ea se vede, însă, direct declarată, şi tot pe cale imnică, în următorul poem al lui Thomas Mann:

Ce straniu, ce vis capricios! Pe tînăr uimirea-l cuprinse / Cînd gondola, prima văzută, tăcut plutitoare / Dealungul Canalului Mare-l purtă prin faţa suitei / De neîntrecute palate, şi-apoi cînd cu pasu-i sfielnic / Călcă el pe datele curţii-orbitoare, ce-onchide visata zidire / In aur şi-n multe culori bizantinul jertfelnic, / bogat în săgeţi, arcuiri, turnuleţe, cupole, / sub cortul ceresc cu-azuru-unduit de vîntul de mare! / N-a regăsit, cu al apelor iz, arcadele vechiului Rathaus, / în-al dogilor mîndru palat cu scund arcuita boltire / Pe care, uşoară, o alta pluteşte bogat înflorată? / Să nu mi se spună că n-ar fi acea legătură de taină / Între portuare republici-oraşe de veche nobleţe, / Între-a mea patrie şi basmul din vis de soare-răsare.

Reţinem aci « legătura de taină » existentă între cele două republici-oraşe, care secole de-a rîndul au dominat respectivele lor «Mediterane». « Deodată, din subconştient » explică Thomas Mann « se iscă neînvăluită icoana Lübeckului contopită cu aceea a surorii sale sudice ». [1] Să urmărim şi noi acest « subconştient » al lui Thomas Mann, care nu reiese destul de precis din poemul de mai sus. Am spune că, la un anumit stadiu al creaţiei sale, ceea ce se relevă obscur într-însul, sub aspectul amintitei « legături de taină », ar fi imponderabilul atracţiei funeste către un amestec nedesluşit de nobleţe artistică, de morb misterios şi de moarte. Aceasta credem că ar fi la el zona subliminară, unde se contopeşte imaginea celor două oraşe.

Romanul *Buddenbrooks*, care termină poematic prin muzică, prin lirismul delirului şi prin moarte, respiră atmosfera Lübeckului, intensificată, desigur, printr-o tonalitate specială, legată de evoluţia familiei sale. Este, de altfel, un fapt pe care Thomas Mann ţine să-l declare ritos: « Nu numai în această carte (*Buddenbrooks*, n.n.) . . . ci în întreaga mea creaţie artistică . . . este vorba de o formă de viaţă, de *Lübeck ca formă spirituală de viaţă* ». [2] Mai tîrziu cu un deceniu, *Moartea la Veneţia* respiră — prinsă prin aceleaşi trepte şi cu acelaşi deznodămînt, doar cu noi accidente de cheie — atmosfera fostei Serenissime. Este altceva, desigur, dar în subconştientul scriitorului rădăcinile se contopesc.

Întîmplarea mi-a dat prilejul să confrunt pe viu cele două oraşe. N-aş putea să spun că arhitectura mi s-a părut asemănătoare, ci ceva cu mult mai profund, poate chiar sufletul lor. Un cer de pîclă, aflat adesea asupra celor două suveranităţi defuncte, intensifică patina aşternută atît pe marmurele colorate ale Veneţiei cît şi pe cărămizile roşii ale Lübeckului, cu chenare de piatră gotic dantelată. În asemenea zile noroase, iscate parcă nu din incidenţe atmosferice ci din prezenţa geamănă a *vechimii* şi a *apei*, care, îmbibîndu-se una pe alta pînă la saturaţie, trezesc ideea totodată de venerabil şi de incipient putred, se naşte aceeaşi tonalitate globală, care aparţine mai mult gîndului decît unei anumite intuiţii efectiv receptate. Este o senzaţie ciudată de umed şi de negru, care, însă, nu deprimă, fiindcă nu reprezintă un pustiu, ci, dimpotrivă, un plin impenetrabil, adică însăşi taina stihiilor în colaborare cu istoria. Ea produce, mai curînd, un fel de teamă, dar o teamă fascinantă, ca de ceva funest, care te absoarbe voluptuos. Thomas Mann a pătruns ca nimeni altul această exactă esenţă din specificul Veneţiei, dar a pătruns-o numai prin atotprezenţa Lübeckului, existentă în subconştientul său.

---

[1] *Thomas Mann, Lübeck als geistige Lebensform* (1926), în Op. cit. p. 387
[2] *Idem*, p. 379

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

În *Moartea la Veneţia*, primul contact al eroului cu oraşul « cînd cerul era posomorît şi vîntul umed », se pronunţă prin aceeaşi senzaţie de umed şi de negru, în a cărei tonalitate se concentrează, deopotrivă, reminiscenţe şi presimţiri. « Cine n-ar fi fost pradă » spune el « unei înfiorări trecătoare, unui simţămînt tainic de teamă şi de apăsare, urcîndu-se pentru întîia oară, sau după o lungă dezobişnuinţă într-o gondolă veneţiană? » Explicaţia sa asociază teama prezentă cu vagi amintiri din repertoriul sinistru al istoriei: « Vehiculul acesta, moştenit, în înfăţişarea lui primitivă, de pe vremea baladelor, şi negru cum doar sicriele sînt, aminteşte de întîmplări mute şi criminale în mijlocul plescăitului nocturn al mării, aminteşte şi mai mult de moartea însăşi, de catafalcuri, de îngropăciune şi de călătoria cea de pe urmă ». Şi totuşi, această introducere necroforă, ca un fel de premoniţie, ce ne anunţă sugestiv că Veneţia va fi pentru eroul povestirii, însuşi receptaculul propriei sale morţi — aşa cum se va şi întîmpla în curînd — se împleteşte totuşi şi cu o insidioasă atracţie şi voluptate: « Dar s-a găsit, oare, cineva care să observe că scaunul unei asemenea bărci, negru ca sicriul şi îmbrăcat în postav negru, e mai mlădios, mai plin de voluptate şi mai moleşitor decît orice scaun din lume? » Pe elementul incert al apei veneţiene, ea însăşi lucind, întunecată de umbra zidirilor, cu ochiul hipnotic al morţii, apare, desigur, stranie această asociere a *negrului*, a reprezentării mortuare, cu cea mai ademenitoare voluptate. Gondola este, însă, un fel de microcosm al întregii Veneţii, o celulă a ei, imediat stăpînită cu intuiţia, în care intră toate componentele structurale ce alcătuiesc, în mare, spiritul ambiguu al oraşului adriatic.

Am amintit că *Moartea la Veneţia* este o operă imnică. Ea urmăreşte etapele acelui proces lăuntric care, la marii poeţi, sfîrşeşte prin a se converti în lirism transfigurat. Întreaga atmosferă veneţiană întreţine vraja care a turburat simţurile eroului, fascinîndu-l de frumuseţea efebului Tadzio. În nici o altă lucrare a sa Thomas Mann nu dispune de atîtea metafore antichizante, legate de antecedentele miturilor elenice. Sînt, toate, componentele unui imn al frumuseţii, pe care îl sugerează ambianţa mării şi a perfecţiunii statuare. Acestea alcătuiesc, însă, numai cîntecul de sirenă, prin care moartea îşi atrage victimele. Veneţia actuală, crezută a fi rămas un exclusiv obiect al contemplaţiei, mai deţine încă viu veninul ascuns în magnificile flori de apă ale privileştilor sale.

Thomas Mann ilustrează, sub aspectul de faţă, numai un sector dintr-o expresie artistică mai largă. Veneţia este ultima mare instituţie seculară, cu caracter festiv, a Mediteranei, singura care a supravieţuit pînă în pragul veacului trecut. Căderea ei, cu detronarea celui din urmă doge, Lodovico Manin, a zguduit, cu ecourile sale de strălucire prăbuşită, întregul secol al XIX-lea, cînd ea devine o întruchipare a splendorii caduce şi a morţii. La noi, cunoscutul sonet al lui Eminescu cuprinde una din îndepărtatele consecinţe ale evenimentului. În aria, însă, a lumii germane, care, în contextul prefacerilor moderne, a suferit atîtea decese instituţionale, acelaşi motiv al Veneţiei îşi prelungeşte actualitatea cu o neaşteptată forţă inedită. Oraşul îşi relevă acum mereu cîte un altul din ipostazele proteice, după chipul celui ce se oglindeşte în apele sale moarte. Bunăoară, pentru condamnata coroană habsburgică, cu crepusculara ei Vienă imperială, care se pregăteşte să apună într-o strălucire de final baroc, Hoffmannsthal evocă în *Moartea lui Tizian* un amurg veneţian, feeric de culori, în a căror euforie moare marele artist. Declinul, însă, al mai sobrului Lübeck se oglindeşte într-o altă Veneţie, o Veneţie umed-neagră, situată nu pe un registru de melancolie senină ci de intensă anxietate, dar tot sub semnul frumuseţii fascinante, al presimţirii funeste şi al sfîrşitului. În lumea germană a veacului nostru, evocarea directă sau simbolică a propriilor ei agonii instituţionale, trece felurit, dar totdeauna imnic, prin botezul veneţian al morţii.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MIRCEA PĂDURELEANU

Valery Larbaud
sau
Bucuria soarelui calm

Nimic nu-mi pare mai seducător decît acele vaste spaţii luminoase, pline de contraste, saturate de culori şi de nesecate vibraţii afective, pe care le oferă ochiului Languedoc-ul mediteranian.

Jocuri de ape, de soare şi de nisipuri la Palavas-les-Flots, ca şi de-a lungul hotarului nestatornic al coastei pînă la Port-Vendres; vestigii romane şi medievale modelate de valurile istoriei la Nîmes sau Caracassonne; podgorii generoase distilîndu-şi nectarul în aurul roşu al apusurilor la Narbonne, Béziers sau Frontignan; relicve patetice rupte parcă dintr-un trecut încremenit la Aigues-Mortes sau Maguelonne; înfruntări riscante între oameni şi tauri pe cîmpurile din Camargue — prefigurînd apropierea Spaniei; pioasă reculegere la Sète, de pe promontoriul căruia subtilul creator al « Cimitirului marin » continuă dialogul său, mereu reînceput, cu Eternitatea.

Dar străbatem oare lumea spre a-i surprinde secretele, sau, mai degrabă, pentru a ne regăsi în imaginile ei atît de disparate?

Reminiscenţa unor vechi lecturi, contopită cu netăgăduitul farmec al lui Mons Puellarum, actualul Montpellier, m-a îndemnat să mă opresc mai îndelung printre priveliştile urbane, armonioase şi odihnitoare din capitala graiului în oc. Şi în decorul mediteranian, de o senzualitate aproape carnală, a secularei cetăţi universitare, atît de vecină cu marea dar prea indolentă ca să ajungă ţărmul — aidoma Atenei, Ravennei sau Valenciei — am retrăit aevea pe urmele lui Valery Larbaud fluxul de impresii al tinerilor săi eroi din biografia aceea interioară concepută sub invocarea versului lui La Fontaine, *Voi, fericiţi îndrăgostiţi* . . .

Surprinzătoare disponibilitate, panteism triumfal al naturii : « Din valuri şi de la Palavas-pe-Valuri soarele care vine în linie dreaptă ţîşneşte printre lamele oblonului; e plăcut să poţi lăsa fereastra deschisă toată noaptea în acest început de noembrie. Sticlele şi cupele de pe masă şi de pe gheridon, butelia încă astupată în găleata cu gheaţă; dezordinea asta. Şi uşa deschisă care în tot timpul ultimilor zile a fost zăvorită. Ele dorm încă. Cu atît mai bine. Îmi place să mă simt singur la ceasul ăsta cel mai răcoros şi cel mai solitar; dintre toate cel mai lucid. Reduce la proporţiile lor fireşti toate poveştile astea . . . Plăcut, desigur, să te regăseşti pe tine însuţi cu spiritul clar şi liniştit, eliberat de iluzii, după confuzie şi delir. Să nu mişc. Ba nu. Să mă duc. Să le privesc cum dorm. Încetişor. Numai să nu înceapă să latre cîinele

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lui Cerri. Zitto. Zitto. M-a văzut şi rămîne culcat pe canapea . . . » Iar mai departe: « Şi tot marea, cînd se trezeşte din somn, la ceasul care înseamnă domolire, perceptibilă pînă în cea mai îndepărtată şi mai sărmană piaţă a oraşului : asfaltul lucitor ca puntea unui pachebot spălat în zori, uscat de acelaşi vînt rapid şi dezordonat. Va trebui să le conduc în împrejurimile oraşului, pe malurile Lez-ului, la colţul acela de verdeaţă şi apă liniştită. Tot ce aduce a tablou cîmpenesc bine conceput, amintind de Poussin mai ales, în acele privelişti de rîuleţe din preajma Mediteranei ».

De fapt, întreaga operă a lui Larbaud — restrînsă dar densă, de densitatea metalelor rare — este o proiectare autobiografică a fiinţei lui interioare. Notaţii proaspete şi pure, avînd sublima calitate a ingenuităţii în paginile intitulate *Din viaţa copilăriei*; savoarea anilor de colegiu în *Fermina Marquez*, cu aspiraţia lor naivă dar tenace spre un imposibil liman de perfecţiune şi dăruire sentimentală; simultaneitatea de senzaţii, de impresii, de idei ale omului tînăr în tripticul *Voi, fericiţi îndrăgostiţi . . .*; trepidaţia cosmică cu infinitele detalii spaţio-temporale ale universului cotidian, întruchipate în acel complex personaj — alter-ego al autorului — care se numeşte *Barnabooth*, ocupînd în tipologia literară a secolului nostru un loc nu mai puţin important decît *Domnul Teste* sau *Regele Ubu*. De aceea, ar fi simplist să catalogăm sub o etichetă aparent definitorie, aşa cum au făcut unii critici şi istoriografi, pe un scriitor cu o tendinţă la inovaţie şi la modernism atît de pronunţată ca Valery Larbaud. Căci mania de a cuprinde arta în formule, de a o închide în judecăţi sumare, efortul de a-l supune pe artist unui curent perfect îndiguit, de a-l face să intre într-un fişier clasificator, a devenit pe drept cuvînt supărătoare.

Un loc comun al istoriei literare franceze îl constituie afirmaţia că Larbaud, eternul peregrin, cîntăreţul plecărilor, al marilor exprese şi al pacheboturilor, a creat prin vocabularul liric al distanţei, printr-un fel de umanism spaţial, estetica literaturii de evaziune, generînd totodată vocaţii puternice şi originale ca acelea ale lui Jean Giraudoux, Blaise Cendrars, Paul Morand, Luc Durtain, Marc Chadourne şi atîţia alţii. Fără îndoială că umanismul european al creatorului lui *Barnabooth* a exprimat poezia spaţiului, ideea de fraternitate a oamenilor liberi, dar împletită strîns cu fizionomia etnică, psihologică şi spirituală a personalităţii lor, aducînd în plus şi propria lui notă autobiografică, inimitabilă, de estet instabil şi epicurian rafinat, aşa cum a fost în realitate Valery Larbaud. « Hei, dar eu simt că inimii mele / hoinare / i-e foame de trepidaţia trenului şi a navei / Şi de-o nelinişte fără răgaz, mereu împrospătată. »

Dar acest nesăţios amator de popoare şi de peisaje şi-a avut totuşi predilecţii şi simpatii ascunse, colţuri de umbră şi de acalmie, sustrase oricăror excese, un fel de insulă lăuntrică, ţinînd de zona temperată a sufletului, care şi-a găsit expresia în viziunea lui mediteraniană. E ciudat cum exegeţii mai îndepărtaţi sau mai recenţi ai acestui scriitor în genere puţin controversat, n-au subliniat, totuşi, pînă acum dimensiunea sa mediteraniană, gustul său pronunţat pentru valorile latine sau eline, arta lui echilibrată, lucidă, ahtiată de claritate, sinteză superioară a inteligenţei şi sensibilităţii, a tandreţei şi senzualităţii, a optimismului şi sperantei urmărind să exprime totalitatea făpturii umane în lumina şi bucuria inefabilă a soarelui calm. Poate de aceea ficţiunile lui apar populate cu eroi de vîrstă fragedă, cu adolescenţi şi tineri mai ales, figuri autentice, menite să-i întruchipeze mai complet decît oricare altele intenţiile lui lăuntrice, dorinţa de a oglindi eterna conştiinţă în formare, cînd simţurile şi mintea absorb prin mii de guri prefacerile lumii înconjurătoare. Chipurile sale feminine sînt de neuitat : Fermina, Queenie, Eliane, Inge, Lilian Wade şi altele, pe care Larbaud le-a zugrăvit şi le-a analizat cu o vizibilă plăcere, făcînd din ele veritabile creaturi vii şi complexe — spontane şi reţinute, sincere şi disimulate, lineare şi contradictorii, pure şi ambigue — în manifestările de fiecare clipă.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

De altfel, într-un sens mai larg, dar totuşi strîns legat de optica spaţialităţii mediteraniene, s-ar putea considera că *Fermina Marquez* constituie sectorul iberic al operei lui Larbaud, *Sfatul meu tainic* versantul italian şi elin, iar *Voi, fericiţi îndrăgostiţi . . .* zona franceză, intermediară şi mediteraniană propriu-zisă. N-a răspuns oare Larbaud unei profunde exigenţe intime cînd, inspirat de culorile Cetăţii eterne, de purpură şi aur a ţinut ca acest blazon să figureze ca titlul uneia din cărţile sale intitulată *Sub culorile Romei ?*

Nimic nu ilustrează însă mai convingător maniera « mediteraniană » a lui Larbaud capacitatea incantatorie a artei sale, decît scurtele dar semnificativele texte cuprinse în ciclul «*Voi, fericiţi îndrăgostiţi . . .* Ca şi în alte « nuvele » ale sale autorul se inspiră şi aici din marii elegiaci latini — Tibul, Lygdamnos, Properţiu — împrumutînd simboluri, motive şi analogii, pe care le înlănţuie şi le dezvoltă în deplină libertate, asemenea unor teme muzicale cu variaţiuni.

Adoptînd forma monologului interior, împrumutată de la prietenul său James Joyce, căruia îi este închinată « nuvela » ce dă titlul întregului volum, Larbaud utilizează acel procedeu ce reproduce cu fidelitate fluxul gîndirii, curgînd ca un şuvoi impetuos, în aparenţă incoerent, asemenea faimosului monolog debitat de Molly Bloom în ultimile pagini din *Ulysses*. Ca fin analist şi atent observator al vremii sale, sensibil la transformările profunde ivite în domeniul psihologiei şi investigaţiei subconştientului, încă de la începutul secolului nostru, Larbaud şi-a dat seama că existenţa umană nu poate fi privită decît ca o curgere perpetuă, pentru care e necesară o constantă adaptare. Dacă adăugăm şi revoluţia survenită în tehnica narativă. a cărei supremă expresie a constituit-o după primul război mondial opera lui Proust şi a lui Joyce, unde timpul psihic prevalează tot mai mult asupra celui matematic, e lesne de înţeles că toate acestea nu puteau lăsa indiferent pe un scriitor atît de receptiv ca Valery Larbaud. Dar savantul traducător al epopeei joyceene, asimilîndu-şi procedeul monologului interior, îi insuflă un ton personal, intim, insinuant, adecvat obiectului şi viziunii sale.

Fascinaţia cărţii lui Larbaud — poetică fără verbalism, adevărată fără vulgaritate, nuanţată fără complicaţie — provine în primul rînd din faptul că autorul ne reaminteşte că a trăi e un miracol de fiecare clipă, reuşind să asocieze personajele cu cadrul înconjurător şi cu durata lor lăuntrică, într-un fel atît de subtil încît monologul eroului devine implicit o cronică a trăirii psihice a protagoniştilor. S-ar părea că Larbaud şi-a însuşit în esenţa ei observaţia poetului romantic englez Coleridge — căruia i-a tradus poemul cel mai important *Bătrînul marinar* — cînd spunea : . . . « din formele lumii exterioare să sorbim / Pasiunea şi viaţa ale căror isvoare sînt în noi. »

Evident, notaţiile nu se succed după legile cauzalităţii obiective, ci după raporturi pe care scriitorul le stabileşte conform percepţiei şi naturii sale. Căci la Valery Larbaud plăcerea spiritului se prelungeşte în viziuni concrete, fiecare reflecţie rezolvîndu-se în imagini, fiecare imagine în senzaţii, iar fiecare senzaţie ne sugerează prin cuvînt prospeţimea ei primordială. Iată un pasaj luat la întîmplare, cînd fluxul de impresii şi senzaţii interzice conştiinţei de a deveni obiectul unei descrieri realiste ca la romancierii clasici. « Ah, o să mă duc s-o întîlnesc. În seara asta. Nu', prea tîrziu. Mîine. Mîine în zori cu rapidul de cinci şi douăzeci şi cinci. Să călătoresc şi să ajung fără s-o fi prevenit. Să mă regăsesc cu ea. Sînt sigur de primire : cu ea, îndrăgostitul care revine e mai bine întîmpinat decît cel ce nu s-a îndepărtat niciodată. Chiar şi ruşinea de a fi revenit va fi plăcută. Se va preface că a uitat ultima noastră ceartă. Masa de seară la sosire în locuinţa ei atît de confortabilă ; totul aşa de bine pus la punct; calmul; căldura unui cămin; şi, după asta, camera ei unde Doamna va fi cea mai supusă dintre sclave. Băncile de piatră îşi mai păstrează

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

căldura din timpul zilei. Ah, cît de odihnitor e zgomotul apei în bazinele înegrite ale căror ghizduri lucesc încă domol. Şi frunzişul freamătă în depărtare, peste sufletele dispăruţilor alinate de Narcissa. Alei boltite de ramuri, înecate în noapte, se întorc spre trecut, coboară în ţinutul visurilor, se topesc în acest vast peisaj unde nu mai există decît negru, puţin albastru şi cîteva reflexe de argint. Ei bine, nu ! Nu voi ceda. O să rămîn. Singur aici. Acolo, ar fi mereu acelaşi lucru; gelozia, falsele jurăminte, lacrimile, partajul, toată povestea asta banală, repetîndu-se săptămînă după săptămînă, lună de lună. N-am secătuit-o pînă la fund? tot ce a avut plăcut în ea n-a pătruns odată pentru totdeauna în amintirea mea? mai am ceva de învăţat? e oare cu putinţă să fiu atît de slab şi s-o iubesc ştiind aşa de bine ce reprezintă şi cît îi preţuieşte dragostea? Nu. De fapt, ceea ce vreau e să am cel din urmă cuvînt. Vanitate. Dar tocmai de asta trebuie să mă agăţ în lipsă de altceva. Şi singurul meu mijloc de a avea ultimul cuvînt este să nu revin . . . Da, va veni o vreme cînd o să mă feresc de ea cînd mă voi simţi jenat gîndindu-mă la scrisorile ce i le-am scris, cînd voi considera că, iubind-o, mi-am adus o jignire personală, cînd îmi va fi ruşine de a o fi tratat cu demnitatea dragostei, cînd o voi suprima chiar şi din amintire . . . »

În acest punct de convergenţă, Larbaud se întîlneşte cu marii analişti contemporani, cu Proust în primul rînd, al cărui impresionism psihologic desenează fine arabescuri de filigran, cu Joyce, cu Virginia Woolf, cu Faulkner şi alţii, care au făurit o literatură de creaţie şi nu de figuraţie, cu rădăcini adînc ramificate în străfundurile fiinţei, ducînd la disocierea eului, la intermitenţele inimii, la durata pură.

Cu darurile lui de şlefuitor al cuvîntului şi de ambasador al acelui spirit francez şi mediteranian, întemeiat pe luciditate, măsură şi echilibru — atribute imponderabile ce se reflectă şi în opera sa — Valery Larbaud a făcut dovada prin arta lui sclipitoare şi nuanţată, clasică şi modernă, reţinută şi îndrăzneaţă, că literatura nu înseamnă un simplu joc al spiritului, ci o aventură gravă, care angajează fiinţa totală a omului spre a putea triumfa împotriva fragilei şi efemerei sale existenţe.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

N. CARANDINO

Tragismul grec în teatrul contemporan

De multă vreme « miracolul grecesc » a încetat să mai fie — pentru filistini — un miracol. Toate au fost explicate afară de inexplicabil. Maşinile electronice se străduie să descifreze alfabete, şcolile de arheologie să construiască, pe temelul ultimei săpături, ipoteze cu privire la civilizaţii probabile sau numai posibile, dar misterul clarităţii greceşti a rămas întreg. Acest mister subsistă pînă şi în exegeza secolului cinci, a marelui secol, şi mai ales în stabilirea esenţelor tragediei.

Într-o conferinţă rostită la Athena, Albert Camus, tratînd despre viitorul tragediei, observa că în treizeci de secole de victorie occidentală, de la Dorieni pînă la bomba atomică, nu există decît două perioade de artă tragică şi amîndouă strîns comprimate în timp şi spaţiu. Prima, grecească, prezintă o remarcabilă unitate şi durează de la Eshil la Euripide, în timp ce a doua, puţin mai lungă, reuneşte esteticile deosebite ale elizabetanilor, ale spaniolilor, siglo d'oro şi tragedia franceză din secolul al XVII-lea. Camus crede că ne-am afla în pragul unei a treia perioade tragice datorite pe de o parte momentului liric, de răscruce, şi corespunzătoarei sfîşieri interioare, pe de alta, predilecţiei scriitorilor de calitate pentru expresia dramatică.

Este adevărat că prin înlocuirea treptată a teatrului adulterin şi a piesei specific « pariziene » (care provoca indignarea lui Copeau) prin aportul de nobleţe al lui Claudel, al lui Montherlant şi chiar al lui Beckett şi Ionescu, « patul cu două locuri » a încetat să fie altar de sacrificiu al artei scenice. Locul n-a fost însă ocupat mecanic de jertfelnicul lui Apollon Lykeios.

André Gide notează cu multă fineţe în « Jurnalul » lui: « Nu e vorba numai să inventăm evenimentul cel mai apt să dezvăluie caracterul, ci caracterul însuşi trebuie să necesiteze evenimentul (Vezi Coriolan, Hamlet). Desfăşurarea evenimentelor este dezvoltarea caracterului (Macbeth care nu poate scăpa propriei sale *realizări*) sau, dimpotrivă, ca elementul revelator să se fi întîmplat deja (Sofocle, Ibsen) iar drama să constea în luminarea lui progresivă; tipic în această privinţă Oedip, care trece de la fericirea ignoranţei la cunoaşterea nenorocită ».

În concepţia lui Camus forţele tragice care se înfruntă sînt deopotrivă de legitime şi fundate în raţiune. Creon are dintr-un alt punct de vedere tot atîta dreptate cît Antigona, iar poziţia Electrei nu anulează şi nu elimină poziţia morală

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

a Clytemnestrei. Numai în dramă și mai ales în melodramă (Camus nu distinge amănunțit aceste două genuri) orice ambiguitate este eliminată în favoarea unui manicheism care reduce lumea la lupta dintre bine și rău. În melodramă se valorifică *acțiunea* — pe cînd în tragedie, *tensiunea*.

La Gide ca și la Camus eroul tragic dezlănțuindu-se determină evenimentele. O confuzie fundamentală planează în discuțiile privitoare la renașterea tragediei grecești: altul era înțelesul elin al termenului și altul este sensul lui modern. Dacă Antigona sau Medeea ar corespunde ușor ambelor concepții, Perșii lui Eshil de exemplu sau Alkestis al lui Euripide ar încăpea anevoie în sentimentul curent despre tragic. La antici nu e vorba de altfel despre suferința oricui, ci, așa cum remarca Volkelt, « de un conex de fapte și trăiri care să dezvăluie ființa umană în strădulnțele sale cele mai îndrăznețe și cele mai substanțiale, în încleștările sale cele mai grave și cele mai aprige ». Tragedia greacă se naște și trăiește din înfruntarea legii divine sau omenești — dar înfruntarea este excepția, în măsură în care excepțională este și starea de « hybris », lipsa de măsură. Așa zisa tragedie absurdă nu cunoaște nici lege, nici divinitate, nici omenesc; ea se complace între-o stare permanentă de « hybris », fiind astfel străină de spiritul grec. Traegdia antică se întemeiază pe Erou, cea modernă trăiește în fond din absența lui. Eroul antic are o « fisis », adică o natură cu care a venit pe lume și acel caracter, pe grecește, înseamnă și sigiliu, amprentă. Însușirile îi sînt mai puternice decît ale oamenilor de rînd fiindcă provin din unirea unui zeu cu o muritoare. El poartă din această cauză ceva din măreția și din blestemul Olimpului. Nu faptele pe care eroii le comit interesează tragedia — ci suferințele care decurg, mai ales, din fisis. Zdrobit, eroul renaște ca obiect de venerație sau de spaimă, pe cînd în tragedia modernă miturile solare nu mai constituie probleme de gînd și de orientare spirituală. De asemenea ideia de limită, atît de caracteristică tragediei grecești, este absentă în tragismul modern care trăiește din lipsa de măsură; dezechilibrul dintre voința de putere a Eroului și principiul ordinei divine alimentează tragedia greacă, tragedie care va fi cu atît mai puternică, observă Camus, cu cît revolta va fi mai legitimă și ordinea mai necesară.

Există o tendință în filosofia culturii, care, inițiată de Nietzsche continuată de Unamuno pune accentul pe iraționalul din arta greacă. Sub influența existențialismului modern s-au căutat în Eschil elemente de frică, de angoasă. Tragicul se naște însă la antici tocmai din lupta împotriva iraționalului; el este principiu activ de transformare și nu supunere față de ceea ce are doar privilegiul de a fi. De aici nu trebuie trasă în mod pripit concluzia ca în viziunea greacă a lumii ar intra în mod automat și total ideia progresului infinit; așa cum observa Adriano Tilgher, timp de unsprezece secole, grecii afară de atomiști și de Epicur, au crezut prin școlile lor de filosofie în doctrina eternei reîntoarceri.

Tragedia antică nu trebuie căutată ca duh nici în Brecht, nici în Beckett, ci în Claudel, în Montherlant, în Garcia Lorca.

Rolul pe care l-a jucat în creația celui care a scris *Le soulier de satin* traducerea *Orestiei* a fost decisiv. Sub influența admirabilei cărți a lui Paul de Saint Victor « *Les deux masques* » Paul Claudel, nemulțumit de traducerea lui Leconte de Lisle, reia studiile sale de greacă din liceu și merge direct la textul originar. A urmat o traducere lentă, anevoioasă, adeseori exasperantă. Colaborarea cu Darius Milhaud și drama lirică rezultată din această colaborare au compensat ostenelI și ariditățI. În *Notes sans musique* compozitorul vorbește despre renașterea străvechei poezii tragice pe care poetul o visase materializată într-un spectacol la Teatrul în aer liber din Orange; abia în 1963 însă la Opera din Berlin s-a putut asculta pentru întîia oară în ansamblul ei (text Claudel, muzică Milhaud) această magnifică lucrare. Firește viziunea claudeliană a tragediei antice nu coincide, după cum mărturisește,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ironic, în note şi în comentarii, cu ceea ce « *marii noştri poeţi Emile Augier, Victorien Sardou şi chiar Victor Hugo* », ar fi putut să combine şi să speculeze ! Autorul lui *Cristofor Columb*, sedus de versul iambic, a găsit trecerea de la cuvînt la vers, de la vers la cîntec, şi de la cîntec la cor, iar acest efort a aflat însoţire muzicală în cei doisprezece ani pe care Darius Milhaud i-a sacrificat partiturii.

Paul Claudel lunecă (îndeosebi în traducerea *Eumenidelor*) spre o prefigurare a creştinismului. « N-ar fi nimic de schimbat în text ca el să poată fi cîntat în procesiunile noastre », spune el într-o scrisoare către Milhaud. Dincolo însă de acest viţiu structural se cuvine relevată noua perspectivă a poetului cu privire la corul antic definit ca o asistenţă multiplă de persoane fără trăsături deosebite, de care Actorul principal al Dramei este împrejmuit — asistenţă sortită să ofere răspuns şi rezonanţă fiecărei izbucniri, fiecărei mişcări pasionale a Eroului, iar el să se sprijine şi să afle mărturie în delegaţii purtători de cuvînt ai publicului.

Traducătorii noştri, uneori superficiali, alteori grăbiţi, ar trebui să mediteze asupra cuvintelor prin care Claudel îşi descrie cercetarea unui text « quasi oracular, cu subînţelesuri, de o sacră obscuritate, plin de ruine şi de găuri, cu epitete şi expresii suspendate în gol, muncă de prooroc mai mult decît de traducător ».

Colaborarea lui Claudel cu Darius Milhaud a schimbat în largă măsură orientările, la început numai lirice, ale poetului. La ediţia din 1920 a *Choefeorelor* el a adăugat un « Eseu de punere în scenă şi note diverse » — text în care îşi imaginează dispozitive potrivite Teatrului antic din Orange, dar mai ales celui din Hellerau din Saxa, şi notează despre cor opinii pe care mai tîrziu le va adopta Artaud. Iată ce spune textual Claudel: « În general în Drama grecească poezia corurilor are un caracter dificil şi puţin accesibil publicului. Cred că elementul esenţial este mai puţin sensul cît intonaţia, violenţa sau potolirea, acceleraţia sau lărgirea debitului şi toate elementele de ritm — mai puţin sensul cuvintelor cît mersul gîndirii şi expresia sentimentelor . . . »

Pentru Claudel corul era o « harpă vie » pe care actorii jucau neîncetat, fie pentru a-şi asigura mărturia, fie pentru a face să răsune emoţia care le parvine din etapele dramei.

. . . O curioasă renaştere a spiritului tragic trebuie relevată în *Pasifae* de Henry de Montherlant, piesă stranie dar nu neaşteptată în opera aceluia care a scris *Les Bestiaires*. Autorul notează dealtfel în prefaţă că premiera din 1953 la Comedia Franceză « a fost excepţional de rău primită de critici » şi că singurul elogiu fără restricţie a fost cel din revista iezuiţilor *Etudes*. Textul a fost precedat de un cuvînt înainte al scriitorului şi de poemul liric *Cîntarea lui Minos*. Se oferea publicului însă numai un fragment dintr-o piesă abandonată, *Cretanii* şi în care Montherlant ar fi întîrziat asupra miturilor lui Minos, al Minotaurului, al Fedrei, pornind de la taur — ca principiu vital.

Piesa, dincolo de o foarte sumară şi de loc indispensabilă aparatură mitologică sau arheologică, pune o problemă eternă: aceea a fiinţei omeneşti aflate în pragul unui act pe care opinia timpului îl condamnă şi pe care ea doreşte totuşi să-l comită. Montherlant nu îşi ascunde simpatia pentru eroina lui, căreia îi acordă proporţii simbolice ca expresie a curajului moral şi a sfidării opiniilor curente — toate acestea pe un fond de comuniune, de armonie intimă între fiinţele omeneşti şi viaţa universală.

Pasifae simte atracţia irezistibilă a taurului. Împlinirea dorinţei nefireşti poate avea loc sub un impuls care ar fi acel al *reginei-preotese-zeiţe*, adică o ierogamie, o absorbţie de putere divină sau, în altă ipoteză, ea ar fi doar o *femeie regină* comiţînd un act respins de prejudecăţile epocii, de obiceiurile şi de morala cretană.

Urmînd exemplul lui Euripide ca autor al unei tragedii pierdute şi intitulate deasemenea *Cretanii*, Montherlant renunţă la versiunea unei Pasifae inocente,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

interesantă poate pentru un filosof, dar puţin fecundă pentru dramaturg, şi adoptă pe aceea a culpabilităţii; nu însă din reminiscenţe de morală creştină ci din apelul pateticului (« Omenirea n-a aşteptat creştinismul » mărturiseşte el « pentru a decreta ca greşeli acte care nu sînt greşeli, nici în conformitate cu natura nici în conformitate cu raţiunea »).

Din tragedia lui Euripide n-a rămas decît un admirabil fragment în care Pasifae se justifică faţă de Minos după ce a născut Minotaurul. Regina aduce argumente care se situează la limitele comediei: vinovaţi sînt zeii, vinovat este Minos, pînă şi de faptul că îşi proclamă nefericirea: « *Eu* » spune eroina lui Euripide, « mamă inocentă, am ascuns privirilor fapta zeului ».

Piesa lui Montherlant — foarte scurtă — cuprinde şi pasaje suprimate la reprezentare, suprimate fiindcă rostirea în faţa unui parter întîmplător ar fi putut da naştere la reacţii diverse. Personajele sînt, afară de Pasifae, Paznicul, Corul, Doica, Fedra (fetiţă de poate, zece ani). La Montherlant corul îndeplineşte altă funcţie decît în concepţia lui Claudel — de aceea autorul a fost de acord ca Sylvain Itkine, (regizor şi interpret) să joace rolul în ţinuta de seară. În acest fel credea că se poate sublinia eternitatea unor cuvinte valabile azi ca şi acum şase mii de ani. Montherlant observă dealtfel că, în spectacolul antic, pe cînd personajele purtau mască şi coturni, corul se înfăţişa cu faţa şi cu picioarele goale. Spre deosebire de ceea ce se petrece însă în destule tragedii antice, aici corul nu îşi abandonează misiunea de a participa la gîndurile, la faptele, la durerile personajelor. « Corul nu vorbeşte necugetat — spune Montherlant pe cînd Pasifae reprezintă pasiunea în convulsie, Corul reprezintă inteligenţa care judecă şi ceea ce rosteşte are întinderea şi strălucirea permanenţei ».

Moralist şi moralizator, scriitorul îşi exprimă în piesă morala *lui* — care nu coincide totdeauna cu cea curentă. *Pasifae* este tragedia dorinţei imposibile care se vrea cu necesitate împlinită. Invadată de obsesie aşa cum ar fi fost invadată de spaimă, regina are aspiraţia taurului — ca pavăză împotriva morţii, ca o comuniune supremă cu soarele, cu tot ceea ce există, — albie a unui fluviu de forţă şi de sînge. Nu există tenebre, nici prăpăstii, spune corul. Sufletul nu are părţi întunecate. Nu pasiunea este nesănătoasă, ci credinţa că ea ar fi. Dar înainte de a comite faptul, pe care în forul intim nu-l poate reproba fiindcă îl doreşte, Pasifae simte crescînd în jurul ei anatema. Vocaţia reginei către o patrie a fiinţelor ieşite din comun este în tradiţia tragică — a eroicului personalizat. Pasifae nu este dintre acelea care ascund, ci dintre acelea care descoperă. Ea nu caută nici fericire, nici plăcere — ci linişte. Singură în prăbuşirea ei îşi dă seama că nimeni nu va crede cît a suferit, după cum nimeni nu va crede ce a făcut. Fedra trece prin faţa ei, Pasifae îşi dă seama de inocenţa, de gingăşia, de copilăria ei pîndite de destin, — pentru ca într-o încordare finală să meargă spre ce a vrut, fără remuşcări şi fără mîndrie. Corul exprimă morala « fabulei »: « Mă întreb uneori dacă lipsa de gîndire şi de morală nu contribuie la marea demnitate pe care o au plantele, apele şi animalele ».

Nu s-ar putea spune că filiaţia greacă a poemului ar fi evidentă. El cuprinde însă, dincolo de înalta lui poezie, o intuiţie extraordinară a civilizaţiilor egeene şi — cine ştie? — poate în parfumul lui, substanţa evanescentă a miturilor şi a tragediilor pierdute . . .

Desigur eforturile de a regăsi suflul antic sînt numeroase în arta scrisului ca şi în arta spectacolului modern. Gide, Cocteau, Anouilh au adus pe scenă antichitatea *lor*, mai mult sau mai puţin asezonată la gustul timpului. Ei au cinstit astfel miturile milenare şi au adus fiecare o contribuţie la cunoaşterea lui Oedip, a lui Odiseu, a Medeei. În mod inexplicabil însă tragismul antic a reînviat în suflul trilogiei lui Garcia Lorca. Forţe obscure mînă eroii din *Nunta însîngerată*, din *Yerma*, din *Casa*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Bernardei Alba; ei au în cuvînt, în atitudine, toate valorile populare şi folklorice ale tradiţiei andaluze dar, peste milenii, o înrudire de nobleţe se stabileşte între ţăranii poetului grenadin şi regii din Micena. Eroii lui Garcia Lorca sînt sufleteşte mutilaţi. Ei acceptă jugul laşităţilor şi al ipocriziilor. La un moment dat însă ei se eliberează de povara propriei slăbiciuni şi piesa devine, datorită ritmului şi violenţei ei patetice tragedie antică. De asemeni între corurile greceşti şi cele lorchiene există analogii turburătoare şi spontane.

Pretutindeni în Europa ca şi în America, în colegiile anglo-saxone ca şi pe scenele Londrei sau ale Berlinului, oameni de bunăvoinţă şi adeseori de bun gust au încercat, dacă nu să reînvie ceea ce murise sau să reconstituie ceea ce nu se mai putea repeta, să reaprindă torţele cele mai înalte ale Dramei.

În acest sens, precumpănitor, este efortul poetului neo-grec Angh. Sikelianos ca realizator al ideii delfice. El a fost adevăratul precursor al reluării tragediilor greceşti în spectacole oferite la locurile iniţial destinate să le primească.

S-au organizat cicluri de reprezentaţii la Epidaur, la Dodona, la Filippi, la Thassos, la teatrul lui Herod Atticul din Athena. Problema cadrului s-a dovedit esenţială aşa cum în montările moderne ale lui Shakespeare esenţială a fost reconstituirea scenei elizabetane.

Nu se urmăreşte în spectacolele greceşti performanţa arheologică; se încearcă doar stabilirea unei comunicări directe între spectatorul modern şi textul tragic. În acest scop soarele egeean, pietrele auguste, întreaga magie a permanenţelor sărbătoresc ideia tragică acolo unde ea s-a născut. Astăzi se poate spune că, spectacular mai ales, viziunea neogreacă este cea mai importantă; ea nu exclude însă confruntarea cu încercările altor popoare. Teatre care au dorinţa de a-l servi pe Eshil sau pe Sofocle îşi vestesc neîncetat prezenţa, la Epidaur sau la Athena. . . .

Confruntarea nu are loc de altfel în vremea noastră, pe singurul plan teatral. În dialogul deschis la care participă ţări de străveche cultură şi continente pînă ieri adormite, Europa dibuie rădăcinile ei mediteraniene. Nu în vederea unei « unificări în indiferenţă » şi cu atît mai puţin în vederea renunţării la un particularism creator. Adîncind orice domeniu, al filosofiei ca şi al ştiinţei, al artei ca şi al literaturii, regăsim structuri spirituale care ne-au stat de-a lungul anilor îndreptar. Aceste structuri, ale umanismului, sînt mai ales greco-latine, şi a renunţa la ele ar însemna în acelaşi timp să renunţăm la noi.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

RADU HÎNCU

Destinul mediteranean al luminii

Configurată către sfîrșitul veacului al XVIII-lea, criza morală a Europei care ne preocupă astăzi, ne-a îndemnat, nu de mult, să reflectăm la consecințele sale în privința poeziei moderne, consecințe în care este angajat destinul unei viziuni solare — mediteraneene — , ivită din cele mai îndepărtate vremuri și comportînd implicarea unor atitudini felurite, în raport cu semnificația luminii și a Soarelui, ca simbol *filozofico-estetic* al Adevărului și al Binelui. Sperăm ca prezentarea unor variate optici și poziții estetice, de obîrșie mediteraneană, să limpezească întrucîtva nedumeriri, în situația poeziei contemporane.

Cum bine se știe, estetica luminii este o estetică *vizuală*, dominantă cel puțin pînă la sfîrșitul Renașterii europene, întemeiată, la primele sale începuturi, pe o realitate utilitară (ducînd la confundarea Binelui cu Frumosul !), în perspectiva unei luminozități, în Morală și în Estetică, de natură să confere — în definitiv — puterea de seducție demonstrațiilor pe care sistemele de filozofie, așa-numitele dogmatice, le-au prezentat în decursul istoriei, pînă la criticismul kantian. Dar iată considerații simptomatice, pentru sfîrșitul de veac al XVIII-lea:

În ultimii ani ai celui de-al XVIII-lea veac, Novalis preamărise « das allerfreuliche Licht (lumina care-i desfată pe toți) », iar genialul pesimist care a fost Friedrich Hölderlin recunoștea — după Schiller — , în ciuda vitregiei vremurilor pe care le trăise, cînd în patria-i poeții « nu-și mai aflau rostul », cum că, totuși, roadele pămîntului sînt *binecuvîntate de lumină* și că, anume, pîinea este « vom Lichte gesegnet », iar « bucuria vinului » ne-a hărăzit-o zeul luminozității, Zeus, năprasnicul « zeu al tunetului »: *Und vom donnernden Gott kommet die Freude des Weins*.

Această elementaritate, după un secol de convenții și de suficiență aristocratică, aducea cu sine în miezul preocupărilor unei Europe sensibile clasicul « *naturism* » (determinist !), ce se reflectă pînă și în considerațiile contemporanului nostru Paul Valéry. Dar amintita elementaritate — de integrare a omului în armoniile Naturii — ne întoarce cu peste trei milenii în urmă, pentru a ilustra o viziune solară, surprinzătoare *în puritatea* ei, aceea a Egiptului celei de-a XVIII-a dinastii (și, mai precis, din prima jumătate a veacului XIV î.e.n.), pe timpul vestitei domnii a lui Akhenaton, a împăratului pe care, urmînd exemplul grecilor, oamenii veacului trecut l-au numit Amenophis IV.

În această cea mai pură viziune solară pe care Egiptul antic ne-a oferit-o, în urma reformei lui Akhenaton, învingînd — doar pentru scurt răstimp — politeismul totemic, se pun bazele unei estetici a luminii, datorită remarcabilului efort de abstracțiune al epocii. Din acel imn închinat Soarelui, care ni s-a păstrat, apare lumina solară ca fiind *principiul vital* al lumii. Egiptologul german Adolf Erman

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

publică textul acesta, atît de însemnat pentru estetica luminii, în cartea sa despre Egipt şi viaţa egipteană în antichitate (*Aegypten und aegyptisches Leben im Altertum*, Tübingen 1923, pp. 462—464). Ne vom referi la versiunea Erman, egiptolog de mare autoritate, în citatele pe care le facem.

Textul de acum 33 de veacuri ne spune că « pe muntele de lumină al cerului *frumuseţea* (soarelui) străluceşte »: *Du erstrahlst schön am Lichtberg des Himmels !*

La răsăritul soarelui, care este « Aton *cel viu* », toate ţările sînt « pline de frumuşţea lui »: *Wenn du am östlichen Lichtberg aufgehst, / Erfüllst du jedes Land mit deiner Schönheit.*

În mîna Soarelui se află pămîntul, iar oamenii au fost creaţi de el, fiindcă trăiesc cînd el se înalţă, iar la asfinţitu-i mor. Durata vieţii *(die Lebenszeit)* nu este decît Soarele, totul depinzînd de el. Omul, care trăieşte graţie Soarelui şi *numai* datorită lui, îi priveşte cu admiraţie « *frumuseţea* », de care are parte pînă ce el apune, iar atunci orice activitate încetează: *Alle Augen schauen deine Schonheit, bis du untergehst, / Alle Arbeit Wird niedergelegt, wenn du im Westen untergehst . . .*

În sfîrşit, autorul anonim mai adaugă despre lumină că, numai mulţumită ei, pot coborî şi pot urca pe fluviul Nil corăbiile, deoarece orice cale este deschisă « *prin această lumină* ». Multiplicitatea creaţiunii solare smulge strigătul de admiraţie al Pindarului poeziei egiptene: *Wie zahlreich ist, was du geschaffen hast !*

Dar mai remarcăm ideea « ciclurilor » sugerată de răsăritul şi apusul Soarelui. Este o concepţie care — mediat — l-a înrîurit, probabil, opt sute şi mai bine de ani după aceea pe filozoful grec Empedocle. Oricum, Hölderlin o reţine cînd spune (in *Brot und Wein*): « Dar, prietene, am venit *prea tîrziu*. De bună seamă, zeii trăiesc, însă deasupra capetelor noastre — acolo sus ! — într-o altă lume . . . Numai *în răstimpuri* îndură omul plinătatea zeiască ». Cu aproximativ zece ani înaintea lui Hölderlin, în poezia sa despre *Ideal*, Schiller se rostise astfel, în legătură cu fericirea (« die *goldene* Zeit ») tinereţii: « Valurile tale se grăbesc în jos, ca *să coboare* în marea veşniciei ». Desigur, o influenţă orientală ! Razele vesele ale soarelui i-au luminat cărarea tinereţii, dar acum ele s-au stins: *Erloschen sind die heitern Sonnen, / Die meiner Jugend Pfad erhellt, / Die Ideale sind zeronnen, / Die einst das trunkne Herz geschwellt . . .*

« Imaginea solară », pe care o reprezintă tot ce este adevărat, a făcut loc « întunecatei îndoieli », pentru că repede i-a mai fugit Norocul, lăsînd neistovită setea cunoaşterii — pe care aşadar numai luminile Adevărului i-o puteau mulţumi ! Această ultimă strofă a poeziei *Ideal* exprimă, după cum vedem, excelent — într-o viziune a neoumanismului german — ideea străveche a ciclurilor de lumină şi întuneric, *periodicitatea* solară.

« Das Sonnenbild der Wahrheit », ultimele cuvinte ale poeziei *Ideal*, este o imagine generic mediteraneană şi nu numai cu rezonanţă platonică, dar putem să afirmăm că este *de inspiraţie homerică*. La Homer (*phàos* sau *phoos*) » este folosită metaforic pentru: *ieşirea din impas*. Versul al 6-lea din Cîntul VI al *Iliadei* redă prin « le-a adus lumină », într-o luptă hotărîtoare, ideea « *salvării* » (şi bucuriei, în acelaşi timp !), ceea ce Thassilo von Scheffer a tălmăcit prin «eliberarea (Befreiung) ». Această « licărire » a nădejdii, pentru a reduce *intraductibila metaforă homerică*, Murnu a tradus-o în româneşte interpretativ, şi firesc, prin: «soţilor *zare* deschide ». În Odiseea (XVI 15), « frumoşii-i ochi » înseamnă de fapt: « frumoasele-i *lumini* (= phàea ! » ca latinescul « lumina » al *Eneidei* lui Vergiliu (II 405—406), unde influenţa homerică este indiscutabilă ! Avem, de altfel, şi noi lumina ochilor.

Tot în cîntul XVI al Odiseei, versul 25 — ca şi în XVII 42 — se spune, în loc de « fiinţă dragă », « *lumină* dulce », într-o exprimare patetică. La Homer, cum şi la poeţii greci în general, « a părăsi lumina » înseamnă *a muri*, dacă ar fi să ne referim

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

bunăoară la versul 11, din cîntul XVIII al Iliadei, atît de bine interpretat în versiunea Murnu: *Fi-va lovit de troieni și va pierde lumina de soare.*

Dar ideea strălucirii este pretutindeni prezentă în opera lui Homer. Ne vom referi aici numai la un pasaj din *Odiseea*, unde citim versul (VI 237, în redarea C. Papacostea) : *Plin e de farmec și-i strălucitor de atîta frumsețǎ* ! Merită să urmărim întreg contextul în versiunea Murnu: *Întocmai cum turnînd argint și aur / Un meșter mare, învățat de Palas, / Dă lucrului său frumusețe rară / Așa zeița revărsă mîndrețe / Pe umerii, pe capul lui Ulise. / El după asta se sui și stete / Pe malul mării strălucind de haruri / Și frumusețe. Se uită mirată / La el domnița ...*

Dacă la Homer epitetul ornant al zeiței Pàllas Athena este « cea-cu-priviri-de-fulger », în buna tradiție a interpreților germani (Thassilo von Scheffer are: « mit leuchtenden Augen »), va trebui să spunem că la Pindar în tălmăcirea Murnu a *Primei Olimpice* putem citi: *Faima lui în ochi mi-apare / Soare luminos ...*

Dar semnificația foarte orientală a solarității care absoarbe și transfigurează ne-o prilejuiește un fragment, tot al marelui beoțian, om de mentalitate arhaică, deși contemporan cu democrația ateniană, la primele ei începuturi. Puțin timp după Salamina, Pindar evocă — într-un fragment de pean — o eclipsă, implorînd pe zeul Apolo să ferească lumea de beznă. « Lumina *strălucitoare* a Soarelui » este « *mamă* a ochilor », ea vede « atîtea lucruri »; este a celui mai « slăvit » astru care, dacă se întunecă, « face tăria oamenilor neputincioaă și *tulbură drumul înțelepciunii.* » Este, într-o bună măsură, doctrina emanatistă a imnului egiptean în cinstea zeului Aton !

Și luptătorul de la Maraton, Eschil, are — ca și Homer și Pindar — o concepție destul de asiatică despre Soare, vecină cu a reformei lui Akhenaton din Egipt, pe care este probabil să-l fi înrîurit idei din lumea semită. Există însă un text din *Agamemnon* (v. 676 și urm.) care este demn de tot interesul nostru, pentru o anumită modernitate a lui, deși pătruns de o concepție animistă, de *însuflețire a soarelui* (cum se întîmplă adesea la poeții greci și romani). Aici apare conceptul de *investigare* și, mai precis, verbul elin « historèo », căci « de urma lui Menelau vor da razele soarelui » — ca să folosim interpretarea savantului german Bruno Snell. Și iată cum Helios devine la greci prototipul *puterii de cercetare* a omului, nu numai « luminătorul » îndeletnicirilor sale. Poate că un asemenea pasaj ne-ar îndemna să-l aprobăm pe Wilamowitz, cînd îl numește pe Eschil « un presofist ».

Sofocle, întrucîtva, ține de o mentalitate mai veche decît a lui Eschil, dar — se știe — contribuie la emanciparea conștiinței omenești, prin acea justificare pe care i-o dă, o generație înainte de Socrate. În admirabilul imn înălțat Purității (Regele Oedip, v. 863—868) se cere soartei ca omul « să-și păstreze neprihănirea, atît în vorbe cît și în fapte », căci pentru ele « dăinuie *legi*, aflate în înaltul cerurilor », acolo unde « *strălucește* » puterea Soarelui, adică în *eter* (de la verbul grecesc *aitho* = a fi arzător, a sclipi !). Ideea pe care o exprimă aici Sofocle este în concordanță cu teoria « focului lăuntric » — incorporat universului —, izvor al întregii deveniri heracliteice, care avea să ducă în epoca elenistică la *focul artist* al stoicilor, « pyr technites », așa cum i se spune în elină.

În *Antigona* se vorbește de « limpedea și *pătrunzătoarea* » privire a fecioarei iubite, care pe viitorul soț îl subjugă, așa cum o fac legile elementare, veșnice, « de *nebiruit* », ale Universului (rînduit de elementul său dinamic, Focul, acționînd și în înflăcărarea omenească; a se vedea v. 794 și urm.). Iar Antigona, zguduitoarea eroină tragică — pornind spre supliciul său (cîteva stihuri mai jos, 806—808) își îndreaptă privirile din urmă spre « strălucirea Soarelui » ....

Platon laudă moderația lui Sofocle (Republica I 326 c) și, într-un anume fel, îl și continuă. Cel mai semnificativ lucru al sistemului platonic ni se pare *simbolul*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

solarității, consonant cu viziunea întregii Mediterane orientale. Prin respectarea legilor Universului, noi « luminăm » viața noastră, scrie octogenarul Platon într-a patra parte a *Legilor* (718 b). Cu vreun sfert de veac mai înainte, în *Republica*, întîlnim însă o pagină fundamentală, care avea să orienteze întreaga estetică a luminii, pînă la neoplatonismul veacului al XVIII-lea. În această pagină a Republicii (VI, 508), se vorbește de superioritatea și noblețea văzului, față de toate celelalte simțuri ale noastre, deoarece văzul este o facultate emanată de Soare. Iar dacă Soarele este opera Binelui, produsul Binelui — care este *adevărul* — se găsește cu el, cu Binele, în același raport în care se găsește lumina (sorginte și obiect al văzului !) față de Soare.

De foarte curînd, într-un remarcabil studiu *(La thématique du soleil chez Valéry, Claudel et Camus*, în periodicul german «Die Neueren Sprachen», din 1969, Heft 5, p. 239—258), profesorul Louis Truffaut a reluat textul platonic la care ne-am referit, într-o perspectivă modernă, a veacului nostru, subliniind « legătura subtilă care unește vizibilul cu inteligibilul » și arătînd că « puterea luminii *culminează în cunoștință* (p. 242) ». În surprinzătorul document autobiografic pe care Platon ni l-a lăsat și care este *Scrisoarea a VII-a*, această doctrină — eminamente greacă — a « iluminării » apare foarte explicit, începînd cu pagina 341.

Iluminarea intelectului se face printr-o lungă experiență a vieții, meditîndu-se problemele Filozofiei. Doar atunci, spune Platon, poate țîșni « un foc » în sufletul nostru și lumina produsă de această « scînteiere » nu este altceva decît *lumina cunoașterii* și a intelectului. Ca și în *Fileb*, întîlnim aici o evidentă influență a doctrinei lui Heraclit, cît despre principiul dinamic al lumii : focul subtil, care impulsionează totul ! Mai precizează Platon că nu există, în această materie, vreo lucrare de-a sa « și nu va exista vreodată », experiența interioară nefiind « de fel *ceva de pus în vorbe*, ca alte învățături », ci doar familiaritatea cu eforturile filozofiei. Ne-am referit la versiunea Constantin Noica 341 c-d.

De fapt însuși Sofocle (*Aias*, v. 395) — vorbind despre « noaptea obscură » care este a eroului tragic, în momentul de maximă tensiune al vieții lui — ne spune că există « o întunecime *cît se poate de luminoasă* », pentru anumiți oameni ieșiți din comun și putînd fi un exemplu desăvîrșit al întregii umanități, după ce s-au « purificat » de orice întinare, prin suferință. Această integrare activă în cosmos, înțeles cu sensul său grecesc, și în *legile lui imprescriptibile*, este și cazul Antigonei — care aspiră la o viziune solară. Dar va trebui să precizăm că însăși etimologia cuvîntului « cosmos » ne duce la ideea « contemplării » sau, printr-un pronunțat efort *filozofic*, la ideea «*cercetării*» universului, al acestei opere de artă — în mentalitatea greacă. Ultima ediție a dicționarului elino-german, datorat lui Wilhelm Gemoll (München-Viena, 1959) ne asigură că există o înrudire între grecescul « còsmos » și *verbul latin « censeo »* !

La mai bine de o jumătate de mileniu după Platon, în prelungirea doctrinei acestuia, Plotin socoate și el întreg universul un organism, vrednic de admirația noastră și care strălucește în *semnificațiile ce le are pentru noi*. Aceasta este, în fond, și învățătura stoicilor, din care Plotin se inspiră. Iar Dante nu face decît să reia — desigur, prin intermediari — ideea lui Plotin, cînd ne spune (în *Paradisul*. IV 124—125) că intelectul nostru nu poate fi satisfăcut decît de luminile realului : *Io veggio ben che giammai non si sazia / Nostro intelleto, se'l ver non lo illustra*. Comentatorii pun în legătură aceste două versuri cu vestita pagină 508 din *Republica* lui Platon !

Dar să mai punem la îndoială sorgintea platonică a versurilor din Faust (327—329), unde Goethe spune că niciodată impulsurile *întunecate* (« der dunkle Drang ») nu îl vor împiedica pe omul împlinit, pe planul armoniei lăuntrice, să priceapă adevăratele comandamente ale rațiunii ? « Rușinat să stai — spune textul —, cînd va

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

trebui să recunoşti că omul bun, în pornirea-i obscură, *îşi dă bine seama* de calea cea dreaptă: *in seinem dunklen Drange / Ist sich des rechten Weges wohl bewusst.* Că, în perspectiva textului german (« der dunkle Drang, v. 328), dreptatea implică luminozitate, ne ajută să înţelegem interpretarea mai adîncită, pe care ne-a dat-o experienţa filozofică a lui Lucian Blaga, în a cărui interpretare omul nostru este « *adumbrit* de patimi »: *Dar ruşinat să stai, cînd îţi va fi să recunoşti / Că omul bun, chiar adumbrit de Patimi, / Îşi dă de drumul drept prea bine seama.*

De la pitagoreici şi pînă la neoplatonicii antici şi medievali, există o strălucire a « bunei rînduieli », acel *lucidus ordo* despre care ne vorbeşte Horaţiu, găsindu-şi corespondentul în aforismul medieval, potrivit căruia Frumosul se impune prin limpezimea-i strălucitoare (« *Pulchrum habet claritatem* »), pentru că « lumina » intelectului se recunoaşte în consonanţă cu structura limpede şi armonioasă a operei pe care o cercetează, desigur pe planul creaţiei literare sau artistice. Această idee, medievalii o aveau pe calea autorilor latini Vitruvius şi Boethius. Dar « consonanţa » din *splendor ordinis* (cf. censeo, cosmos !) implică şi un element muzical, pe care latinii l-au dezvoltat cu deosebire. Nu era prea greu, pentru că zeul luminii, Apolo, era slujit de Muze . . .

Registrul muzical, al consonanţelor şi eufoniilor, din *Eneida* lui Virgiliu subliniază şi mai mult « strălucirea » inspiraţiei poetice. Pentru a pregăti cel mai onomatopeic şi mai muzical vers din literatura latină, pe care îl citim în contextul VIII 589 şi urm., cîntăreţul gloriei romane recurge la cenestezie, introducînd pregnanta *luminozitate* a unei comparaţii homerice. Recurgem la versiunea Lovinescu, aici deosebit de izbutită:

« (Călăreţii ieşiseră în vremea aceasta pe porţile deschise ale oraşului . . .) La mijloc se afla chiar viteazul Pallas, ce se deosebea prin hlamidă şi prin armele lui colorate, la fel cu *luceafărul* pe care Venus îl iubeşte mai mult decît pe celelalte stele — în original, « Quem Venus ante *alios* astrorum diligit *ignes* », adică *văpăi ale celorlalte stele* ! — în clipa cînd răsare din undele oceanului şi îşi arată pe cer sfîntul lui chip — « Extulit os sacrum coelo », adică: *înalţă pe cer înfăţişarea-i sacră* ! —, împrăştiind întunericul. Femeile stăteau speriate pe ziduri, urmărind cu privirile *norul* de pulbere — poate, interpretativ, « *vălul* de pulbere (pulverea nubes) »? — şi stolurile *strălucitoare* de aramă ». Această ultimă expresie este în latineşte « *fulgentes* aere catervas (= cetele al căror bronz sclipeşte) ». Iar vestitul vers, a cărui strălucire constă în incantaţie — în versiunea inedită E. Papu, « vuieşte cu zvon împătrit de copite cîmpia » — :

Quadrupedante putrem *sonitu* (= cu sunet de patruped) quatit ungula campum, este introdus, tot în versiunea Lovinescu, de următoarea tensiune dramatică, înălţînd apreciabil inspiraţia poetică:

« Femeile stăteau speriate pe ziduri, urmărind cu privirile (în original: *oculisque sequuntur*) . . . Ca să le fie drumul mai scurt, călăreţii tăiau de-a dreptul *prin hăţişuri*; la un semnal ei strînseră rîndurile (mai exact, « refăcînd *unitatea*, *agmine facto* !) şi copitele cailor loveau cu zgomot (ar fi fost mai bine « cu vuiet »?) cîmpia prăfuită ». Remarcăm strălucita opoziţie dintre vigoarea — *quatere*, a izbi — pe de-o parte a galopului şi a unităţii *morale*, ce dîrjii luptători o au, şi, pe de alta, « veştedul, putredul cîmp (= puter campus !) », sugerînd inerţia Naturii. Procedeele amintesc frapant de sinestezia poemului *La o ciocîrlie* (1820) a lui Shelley, unde — printr-o mare eficienţă de mijloace poetice — se ajunge la formula de « *splendor ordinis* ». Dar este drept să rememorăm acum strofele 6 şi 7 ca să vedem ce minunat îmbină poetul platonic lumina cu sunetul. Ne ajută versiunea Murnu, interpretativă şi *foarte preocupată* a sublinia efectele despre care am vorbit: *Pămîntul tot ca şi eterul / De glasul tău răsună-ntr-una / Cum, dacă noaptea se-nsenină, / Din norul singuratic*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

luna / Își plouă razele și cerul / Întreg i-o mare de lumină. / Tot astfel tăinuit poetul / Sub castă-a gîndului făclie / Înalță imnuri necerute, / De face-n suflete să-nvie / Sperări (vezi « phos » la Homer și Platon !) *și temeri neștiute.*

Pentru a completa prezentarea noastră, ne vom mai îngădui să cităm o versiune mai veche (1845) a poemului dramatic *Hélène*, de vădită factură clasică, și de inspirație goetheană, al lui Leconte de Lisle, a cărui pasiune pentru valorile luminii, credem, este de natură să uimească prin incandescență, la acest « rece » parnasian. Următoarele stihuri vor mai explica și entuziasmul lui Victor Hugo, al lui Baudelaire sau al lui Rémy de Gourmont pentru Leconte de Lisle, care este departe — așa cum au socotit unii — de a-și fi pierdut « mesajul » pentru zilele noastre; ci vom admira nu atît solemnitatea stilului, cît « vibrația extraordinară » despre care vorbește undeva Nicolae Iorga, subliniind strălucirea, de substanță, a scriitorului acesta astăzi aproape uitat. Leconte de Lisle marchează un însemnat moment, care va trebui relevat aici, în evoluția mediteraneană a luminii, Dar iată alexandrini de o mare forță incantatorie: *Inaltérable azur, o terre ! o doux berceau / Dont Saturne jamais n'effacera le sceau ! / Radieux firmament dont la subtile haleine / Sculpte en contours divins les beaux membres d'Hélène, / Où Faust, en vieillissant, par l'amour altéré, / Vers l'Idéal qui sauve ardemment attiré, / Sentira quelque jour la blanche* (elinul « alb-leukos » — este înrudit cu « lux » din latină) *Tyndaride / Mettre un souffle céleste en sa poitrine aride*/Și ne întoarcem cu gîndul la « puter campus » din *Eneida*, al cărui autor — « tată al Occidentului », după Theodor Haecker, estetizantul existențialist — ar putea fi astăzi surprinzător de actual . . .

Se știe, că inspiratori ai concepțiilor autocrate romane, Seleucizii din Siria *și-au consacrat regatul* lui Helios-Apollon, incorporînd în doctrina lor oficială — de reprezentanți ai Soarelui — și sensurile « marei lumini » a zoroastrismului, care influențează Bizanțul și, covîrșitor, Renașterea latină din secolul XII al Occidentului, secol din a cărui mentalitate coboară un Dante. De aici, multe semnificații politice ale Soarelui . . . Dar să ne mulțumim, deocamdată, să amintim gîndul lui Grigore Alexandrescu al nostru (*Anul 1840*), cînd vorbește de « soarele fericirii », ce se va arăta « *vesel*, pe orizont senin ». Soarele simbol al progresului social ! Ceea ce ne întoarce să reflectăm la atîtea pasaje din vasta operă poetică a lui Victor Hugo, expresie « sonoră » a unei viziuni maniheene.

Nordul a precumpănit prin puterea de valorificare a tenebrelor, înrîurind spirite mediteraneene, ca pe însuși mediteraneanul, dar și nietzscheanul, Paul Valéry — așa cum o dovedește, printre altele, *Cimitirul marin* ! Astfel, strălucirea la care aspira, din cele mai vechi timpuri, umanitatea mediteraneeană s-a estompat pe încetul, chiar și la poeții sudului dominînd adesea culorile posomorîte. S-au înmulțit umbrele în conștiința modernă și, dacă astăzi poetul mai este « absorbit » de lumină, el o asociază involuntar cu tenebrosul și angoasa : *Mais rendre la lumière / Suppose d'ombre une morne moitié.* (Valéry, *Cimetière marin*).

Sfîșiat între aspirația către lumină și neputința unor generații copleșite, mai ales de catastrofele ultimelor două războaie ale continentului nostru, poetul zilelor noastre își caută echilibrul pe cale să se impună, în perspectivele unui *viitor luminos !*

Semnificative pentru diagnosticul poeziei contemporane, în raporturile sale cu lumina, mi se par următoarele versuri care situează dualismul lumii de azi : *Un fel de veșnic tînăr răsărit / Culcat pe-o aripă amară . . .* și *De unde vii lumină grea / Să-mi sprijini oastea rece-n mine ? / Noi nu sîntem decît acel copil / Împotmolit de mult printre ruine . . .* (Ion Alexandru, din volumul *Vămile pustiei*, pp. 90 și 78).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

MIRCEA SIMU

Sub spinii soarelui

« Il porte un soleil dans le ventre ». Iată cuvintele lui Picasso despre Matisse, cuvinte ce ar putea servi drept motto pentru creaţia tuturor artiştilor care au simţit arzînd în ei lumina trepidantă, dură, fără nici un filtru, coborîtă din cerul Mediteranei.

La Alexandria, Ravenna şi Constantinopol, la Cordoba, Palermo sau Veneţia, în bazilicele paleocreştine sau în palatele califilor sirieni şi andaluzi, în toate operele produse de civilizaţii spiritual solidare — chiar cînd se ciocnesc — şi care, în diferite grade, sînt toate legatarele lumii greco-romane, lumina alcătuieşte garantul material al unei aceleiaşi stări de efuziune, marcînd în artă semnul atemporal doveditor al vieţii, fiind asemeni unei puteri unificatoare ce pune totul în mişcare, artistul înscriind-o în fiecare din clipele noastre.

●

În pragul capelei arhiepiscopale din Ravenna, o inscripţie: « Aici s-a născut lumina şi tot aici, deşi captivă, ea domneşte liberă ».

●

Septentrionalul Matisse, într-o adevărată obsesie pentru lumina şi bogăţia infinită a culorilor Sudului, va pleca în căutarea soarelui prin ţinuturile mediteraneene, încercînd să găsească mijloacele susceptibile de a spori importanţa luminii, făcînd din ea punctul nodal al întregii sale creaţii, substanţa însăşi a pînzelor.

Aidoma lui Cézanne la Gardanne, sau Picasso la Antibes, descoperă la Collioure un cadru ce-i corespunde încercărilor de a trece peste ezitările şi vîltorile interioare. Opus luxuriantului abandon de pe Coasta de Azur, micul port catalan, strîns între mare şi bariera Pirineilor, are un caracter mai sever, mai aspru şi, totodată, o lumină ce exaltă culoarea, însemnînd pentru Matisse echilibru, decantare, atingerea unei supreme densităţi expresive. Culoarea, pusă în largi àplat-uri, devine pură, strălucitoare, un echivalent al luminii, reprezentînd, precizează Matisse, « un mijloc de expresie mai esenţial, nu descriptiv », revelînd şi comunicînd astfel cu lumea lăuntrică; « ea contribuie la exprimarea luminii, şi nu numai a fenomenului fizic, ci a luminii care există în profunzimile spiritului creatorului ».

Marocul va constitui eliberarea definitivă de orice constrîngere, pictorul ajungînd la o maximă schematizare a formelor şi la o reducere a paletei către tonurile pure şi austere, sugerînd liniştea arsă a peisajului sub soarele toropitor, luînd astfel naştere certitudinea unei eterne permanenţe.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

« Matisse se arată a fi constant un colorist de un rafinament și de o subtilitate incomparabile, sensibil la cele mai fine nuanțe ale luminii, ajungînd la o adevărată muzică colorată care tinde către limitele extreme ale domeniului pictural », nota, încă din 1913, René Jean. Nu este o comparație forțată, îndrăzneala tentativelor lui întîlnindu-se cu cea a căutărilor lui Stravinsky sau Schönberg. Asemeni lor, amestecă somptuozitatea cu o severă austeritate, răsturnînd toate regulile armoniei de obicei admise, izbutind un joc de acorduri neașteptate, intens vibrante, iscînd sonorități de o fierbinte fluiditate.

« Dacă ar trebui să asemăn opera lui Henri Matisse cu ceva anume, aș alege portocala. Aidoma ei, opera lui Henri Matisse este un fruct de lumină învăpăiată » [1].

•

La Collioure, Matisse îl întîlnise pe Maillol, care îi devine ghid pentru Catalonia și prieten întru idei și concepții.

Vitalitatea, idealul de echilibru, de robustă chietudine, sînt tot atîtea aprecieri pentru sculptorul care făcuse din « Egloge » și din « Daphnis și Chloe » cărțile de căpătîi și, a cărui artă, orientată spre « un clasicism mitic și istoric », spre « un elenism arhaic », provenea din chiar spiritul lui adînc mediteraneean.

Sculptorul « Evei » și al « Mediteranei » descoperise în Grecia lumina țărmurilor scăldate de apele Megalei Thalassa și apoi, truditor al pietrei și argilei, după o reculegere contemplativă, permițînd imaginilor existente în el să se maturizeze, crează o artă făcută în și pentru lumină; sculpturile lui sînt gîndite pentru cîmpii inundate de soare, pentru largi spații deschizîndu-se spre mare.

Viața pastorală nu însemna însă o Arcadie academică, ci o sinceră și necesară condiție umană, ca de altfel și pentru Renoir care, în ermitajul de la Cagnes, între florile atît de dragi — simboluri ale înălțării peste vicisitudinile sorții — și senzualitatea tandră a trupurilor scăldate în liniștea după amiezelor cu gust de alge și miere, crea o operă impregnată de soare, un imn al vieții, al bucuriei liniștite, fiind antiteza, sub același cer, a frămîntatului Van Gogh, flamandul, a cărui artă, asemeni unei lente pătrunderi în lutul uman, se va transforma sub lumina acut dureroasă a Sudului într-o explozie ce înseamnă însăși lumină.

Renoir resimte o voluptate intensă în fața jocului formelor și culorilor, păstrînd intact șocul primei impresii vizuale, simțind organic vitalitatea materiei picturale din care modelează ființe ce aparțin unui spațiu construit din lumină, volumele lăsîndu-se ghicite sub imensa bogăție a culorii.

Pictura lui Renoir înseamnă fuziunea ființelor și a lucrurilor într-o lumină ce vibrează prin culoare, alcătuind armonia unei lumi dinaintea păcatului originar.

Bonnard este, poate, singurul succesor al lui Renoir, printr-o aceeași uluitoare sensibilitate a luminii și a simțului cromatic și, totodată, în exaltanta polifonie a culorilor, rămîne solidar cu preocupările lui Cézanne pentru o judicioasă construcție a tabloului.

Un acut simț al echilibrului estetic, căpătat în solitudinea stîncilor de la Cannet, îl face să privească cu tandrețe și maliție lumea cea de toate zilele, reconstruind-o pentru el în limpiditatea peisajelor din Sud. Bonnard descoperă cu o eternă candoare, semn al curajului sentimentelor și senzațiilor, lucrurile apropiate, obișnuite, care devin, văzute prin retina dilatată, obsedată de lumină, miracole ale unei lumi ce părea atît de simplă. Într-o natură iubită cu fervoare, ochiul, continuu neliniștit, e preocupat de lumina smălțuită a Provenței, de variațiile pe

[1]. Guillaume Apollinaire: Prefața catalogului Expoziției Matisse-Picasso, februarie, 1918

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

care aceasta le produce în expresia ființelor și a lucrurilor, fără să caute certitudini și soluții definitive, lăsînd soarele să-și bucure razele printre oameni și case, printre arbori și acoperișuri.

•

Bonnard este un om al instinctului, stăpîn însă pe cele mai neobișnuite contrapuncte cromatice, ce izbutește, în transparența unui ochi de apă irizat de reflexele curcubeului, periculoase orhestrații de vermillon și violet, de verde crud și oranj solar.

Panteismul lui Bonnard se leagă de sentimentul libertății depline oferite de cer și de soare, de fluiditatea luminii, libertate ce-l face să realizeze acorduri de o sinceritate rafinată, supunînd unei stricte rațiuni plastice toate gamele paletei.

Pictura lui, cuprinsă într-o zodie a solarității, se naște într-un moment de divergență a orientărilor estetice, într-un moment în care literatura începuse să impieteze domeniul senzațiilor vizuale, într-un moment în care se elabora o mistică poetică ce acorda cuvintele și culorile într-un același arpegiu.

Bonnard împiedică ruptura între arta secolelor 19 și 20 printr-un deosebit simț al măsurii sensibilului, dovedind posibilitatea preluării unor libertăți extreme, fără a ajunge la deformări sistematice ale naturii.

•

Muzeul Grimaldi din Antibes, străvechi castel medieval, straniu amestec de vestigii ale unor culturi pierdute în timp și prezențe ale artei moderne, ilustrează vitalitatea permanentă a artei mediteraneene, misterioasa ei continuitate, căci ramificațiile extreme ale artei lui Picasso își extrag seva din același humus care hrănise civilizațiile apuse.

Spiritul și mîna acestui « latin prin spirit și arab prin ritm », constant solicitate de căutări și noi experiențe, încearcă a găsi echilibrul și liniștea în ceea ce aparține unei culturi milenare și, în acest sens, se poate vorbi de clasicismul amintit de Gertrude Stein.

« Bucuria de a trăi » este o atestare a eliberării interioare de tot ce e apăsare și oprimare; este o izbucnire a unei anume conștiințe primitive, o transformare în simboluri vizibile și inteligibile a arhetipurilor provenite din milenii. Lumea ferice a faunilor, nimfelor și centaurilor este transpusă într-o culoare conformă cu caracterul monumental, cu apropierea de friză, urmat fiind canonul riguros al tonurilor puțin numeroase, cu dominațiile albastrului de Delft pentru mare și cer, și a galbenului complementar pentru nisipuri, constituind antipodul luminos al universului grandios înspăimîntător din « Guernica ».

Poetul *Caligramelor* scria în « Prefața » amintită: « Picasso ne oferă mereu spre meditație o mie de pretexte pe care viața și gîndul le însuflețesc, pe care le colorează distinct o lumină interioară, în străfundul căreia stăruie totuși un abis de misterioase tenebre ».

•

Hoinărind în lungul țărmurilor, ridicînd un os spălat la nesfîrșit de milenii și valuri, ducîndu-l în atelier pentru a-l lua mulaje și a-l compara cu el însuși, Braque încearcă ritmuri și raporturi care să-l învie. Savant fiind, ar fi căutat poate încrengătura și specia a cine știe cărui fabulos viețuitor al terțiarului.

O piatră îmbibată de iod și sare, malaxată de neostoita forță a mării pînă ce conturul formelor a ajuns la perfecțiune, adusă în lumina zilei, se metamorfozează dintr-un obiect într-un simbol ce capătă noi dimensiuni spirituale și spațiale.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Așa cum o înțelege Braque, arta reprezintă o materializare a misterelor preexistente în orice obiect, materializare posibilă printr-o spiritualizare ce tinde asimptotic spre absolut; este ceea ce încearcă să realizeze sub lumina răsfrîntă în calcarul de la Estaque, redescoperind lumea plecînd din interiorul ei, concentrînd totul printr-o implozie.

Atît de aproape și de continuu în spiritul unei aceleiași civilizații, gravurile după « Theogonia » lui Hesiod sînt create parcă în Noapte, mîna imprimînd vîrfului de oțel inflexiunile unei melodii înscrise cu lumină pe gipsul înnegrit, ca o revelație însăși a poeziei. Imaginile, o evocare a geniului Eladei, umanizează pe nemuritorii din Olimp în viziunea unei rațiuni suverane, aceeași care stă la baza întregii arte a antichității grecești.

Zeii lui Hesiod povestesc, prin chiar existența lor, geneza lumii, iar Braque va încerca să-și extragă poetica din fabulosul de fiecare zi, de fiecare noapte, de pe pămînt, din mare, din cer. Simte, în fața zeițelor « cu brațe albe și glezne subțiri », trezindu-se rădăcini primitive ce urcă din Chaos spre lumină.

« . . . Din Chaos se născură Erebus și Nyx. Iar din Nyx ieșiră Aether și Hemera. Pămîntul zămisli apoi Cerul Înstelat, cetate veșnică a zeilor binevoitori, apoi Munții — sălaș al nimfelor . . . »

Iată universul « Theogoniei », pe care Braque încearcă să-l rescrie pe plăcile de aramă, căutînd nu o transcriere literală a unor chipuri mitologice, ci o interpretare sugerată de numele și acțiunile lor, reducînd adesea formele și atitudinile la hieroglife emoționale cărora le alătură caracterele grecești ce le compun numele.

Iată imaginea lui Helios, zburînd într-un Aether al obscurității; cît de departe e acel luminos zeu al fericirii, al fericirii noastre pămîntene. Este, mai degrabă, soarele Fatalității ce trăiește într-un cîmp al Vidului, străin, îndepărtat, somptuos, aducător de moarte și adevăr; este configurarea plastică a ideii transmise de poetul beotian și preluată de Braque odată cu influențele unei estetici heracliteene.

Pe cîmpiile din jurul Avignonului, Pierre Reverdy — cel care scria că « a găsit, în punctul extrem la care forțele i-au permis să ajungă, o minunată lumină vie, care edre însă asemeni focului » — îl întîlnește pe Braque așezînd pe pămînt, printre pietre și iarbă, o pînză. Poetului *Libertății mărilor*, uimit de gest dar și de amronia creată între culorile tabloului și cele din jur, Braque îi va răspunde: « Ceea ce doresc, este să obțin un unison cu natura, nu să o copiez, căci a imita nu înseamnă a crea ».

Într-o scrisoare către Roger Caillois, Saint-John Perse notează: « Poezia pentru mine e, înainte de toate, mișcare — în nașterea ca și în creșterea și deschiderea ei finală (. . .). De unde, importanța, în tot, pentru poet, a Mării ». Același spirit îl domină și pe Braque cînd, după ce ilustrează poemele lui Pierre Reverdy, va scrie: « . . . să fii într-o barcă, înconjurat de libertate, de cer și de mare, de sinceritatea apelor . . . ».

•

Marea — simbol al libertății spirituale, atît de necesară condiției umane — este pentru Dufy o prelungire către infinit a pămîntului, o încercare de a ajunge din urmă orizontul, o sursă cvasinelimitată de vibrații tonale, generatoare a noi spații și imagini simbolice.

După plaja de la Saint-Adresse și cerul atît de variat al Atlanticului, deosebit de propice căutării raporturilor de culoare, Dufy simte nevoia luminii fixe și dense a Mediteranei, pe care o descoperise în timpul unei călătorii la Estaque, veritabil pelerinaj cézannian.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Culorile schimbătoare, ivite prin haloul ceții Atlanticului, griurile ce se transformă sub razele luminii în cele mai variate nuanțe de verde și albastru, vor fi înlocuite cu stabilitatea cobaltului profund al apelor și cerului Mediteranei. Atmosfera și marea devin un tot, ansamblul compoziției scăldîndu-se în ultramarinul tonului ambiant, tonul local triumfînd numai în cîteva detalii caracteristice: în rozul unui zid, în verdele rece al unui palmier, în oranjul petelor de nisip. Opunîndu-se naturii în care lumina îmbracă din toate părțile un obiect, Dufy găsește un singur centru luminos pentru fiecare corp, echilibrul compoziției fiind dat de echilibrul acestor centre.

Călătoria în Sicilia va fi pentru artist o revelație a unui pămînt pe care descoperă ruinele arhitecturilor milenare vibrînd în lumină, un pămînt pe care mitologia constituie încă o prezență. Întors în Franța va încerca « să redea viață pietrelor moarte », recurgînd la o strînsă gamă de ocruri și brunuri, din care lumina pulsează prin punctări de un galben intens.

În fața furtunilor coborînd de pe Etna, în templele de la Taormina și Agrigent, înțelege gravitatea și profunzimea celor ce se închinau luminii despre care Dionis Areopagitul scria: « Lumina o numim Soare (Helios), fiindcă prin ea totul este concentrat (aolles) și fiindcă ea strînge ceea ce este risipit ».

●

Există un om, căruia întreaga pictură a secolului 20 îi este îndatorată: Paul Cézanne, artistul trupește și spiritualicește născut din lutul ars de soarele Sudului, din îngemănarea speranței și disperării, artistul care unește în el instinctul și rațiunea, și prin acestea cele două alternanțe ce formează sinusoida istoriei artelor: romantismul și clasicismul.

În primele etape ale creației, Cézanne folosise, pentru generarea formelor, efectele contrastelor de clar-obscur — această opoziție între umbrele profunde și fulgurațiile luminii — contraste ce-i erau familiare nu numai din pînzele caravaggiștilor prezenți la muzeul din Aix, ci din însuși climatul vizual al copilăriei petrecute între dogorîtorul soare meridional și întunericul atît de dorit al caselor, străbătut de cîte o rază al cărei efect e cu atît mai intens cu cît străfulgerarea e mai scurtă.

Apoi, Pissaro — cel care dăruise impresionismului o conștiință structurală a viziunii — îi dezvăluie culorile prismei și lumina în care va găsi rațiunea oricărei forme, lumină pe care o va destina detectării virtuților materiei picturale, descoperindu-i valențele constructive.

« Să pictezi întotdeauna numai cu cele trei culori primare și derivatele lor imediate », își va aminti el, într-o scrisoare, de spusele lui Pissaro. Cézanne construiește spațiul prin culoare, variațiile ei sugerînd planurile și formele, iar lumina, constrînsă într-o stratificare geometrizantă, conform idealului său de stăruitoare investigare a « motivului », va extinde fermitatea volumului imaginii spre o arhitectură strictă a tabloului. Și, totodată, de sub intensitatea culorilor, pasiunea și senzorialitatea ies la iveală, impunîndu-se privitorului.

O simbolică imemorială desemna munții și insulele drept tărîm de întîlnire a cerului cu pămîntul. Pentru Cézanne, Sainte-Victoire este asemeni unei scări a timpului, este o materializare a dorinței pictorului de a revela luminii « erele geologice ale peisajului ».

Întreaga evoluție a artei lui poate fi urmărită în cele cîteva zeci de versiuni ale muntelui Sainte-Victoire, de la descriptivismul tradițional al unei vederi panoramice la o evocare aluzivă, în care jocul spațiu-lumină se exprimă într-o sintaxă picturală atît de personală maestrului din Aix.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Peisajele de după 1880 — pe care le pictează izolat într-o natură vastă şi solemnă, sub lumina gravă şi ardentă a Provenţei, atît de apropiată de aceea a Greciei — sînt creaţii dintr-o perioadă de maximă concentrare în căutarea unei sinteze a ordinei formale, dovedind găsirea unei unităţi a viziunii, viziune de absolut, de certitudine, de măreţie.

« Muntele Sainte-Victoire, 1898—1900 » reprezintă deplina stăpînire a volumelor şi a distribuirii lor spaţiale, fuziunea totală între culoare, lumină şi ordinea formală, între compoziţia arhitectonică şi tonurile întinse în suprafaţă, totul fiind subordonat, prin rigoare şi severitate, ideii de a se îndepărta cît mai mult de o imitare pitoresc facilă a naturii.

Măreţia volumului stîncos, ce închide orizontul, conţine parcă un enorm potenţial de mişcare, forţele ascunse ale pămîntului părînd că vor să se dezlănţuie de sub seninul masei luminoase.

Liniile drepte, expresii ale unei severe discipline constructive, sînt înlocuite prin curbe ce se echilibrează sau se opun, dînd naştere unor ritmuri de o imprevizibilă libertate, iar tuşele mozaicate cedează locul unor pete de culoare mai puţin riguros construite, emanînd însă sentimentul unei forţe nestăvilite.

În viziunea ultimilor ani, Muntele Sainte-Victoire apare îndepărtat, impunător, nu atît din cauza masei volumetrice, cît datorită unei lumini spirituale ce urcă de la pămînt spre cer, — spaţiu imens, în care tonurile de violet-verde-albastru-oranj par simboluri ale treptelor timpului urcînd spre infinit.

Opera lui Cézanne e atît de coerentă, atît de autonomă, încît nu aparţine unei anumite lumi ; este o lume în sine, a eternului şi universalului, avînd solemnitatea lucrurilor ce trăiesc veşnic.

•

. . . « Pe afară greierii cîntă cît îi ţin puterile şi iarba arsă de tot capătă tonuri de aur vechi. Frumoasele oraşe din Sud sînt, sub spinii soarelui, în aceeaşi stare ca şi oraşele noastre moarte de-a lungul golfului Zuyderzee, odinioară însufleţite. Pe cînd, în prăbuşirea şi decăderea lucrurilor, greierii dragi bunului Socrate au rămas locului. Şi pe-aici desigur ei cîntă tot în greaca veche . . . »

CORECTURA: LIDIA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică « Arta Grafică » Bucureşti

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

PREZENTAREA TEHNICĂ
I. BROD

ERRATA

pag. 119: penultimul cuvînt al numelui traducătorului se va citi: Aug.
pag. 156: penultimul cuvînt al explicației fotografiei se va citi: Richard.
pag. 195: textul notei de subsol se va citi: «Mais l'important après tout n'est pas d'être heureux (il faut vouloir le bonheur pour les autres, car on n'a pas le droit de leur demander aucun sacrifice et la plupart des hommes ne méritent pas plus que le bonheur), c'est d'avoir réalisé ou senti, ne serait-ce qu'une fois dans sa vie quelque chose de grand» (id).
pag. 228: explicația de sub titlu se va citi «Fragment.»
,, 229: versul 7. Corect: Femee mlădioasă și pură care-o punte...
,, ,, versul 17. Corect: Ascunsă-n împietrire celui etern prin ore...
,, ,, versul 18. Corect: Mi-am dat ofrandă fructul de taină să-l devore...
,, ,, versul 20. Corect: Un dor de moarte poate la soare să învie...
,, ,, versul 24. Corect: Duioasă-nfiripare de cer încununată...

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

@Asociația Ziariștilor Independenți din România